M. HERMANN. FRIDERIC. KOECHERI
REVEREND. MINISTER. VINAR. CANDIDAT.

NOVA
BIBLIOTHECA HEBRAICA
SECVNDVM ORDINEM
BIBLIOTHECAE HEBRAICAE
B. IO. CHRISTOPH. WOLFII
DISPOSITA
ANALECTA LITERARIA
HVIVS OPERIS
SISTENS.

CVM PRAEFAMINE
IO. GOTTFR. EICHHORNII
SERENISSIMO SAXO-VINARIENSIVM ET ISENACESIVM DVCI A CONSILIIS AVLICIS LINGVAR. SACRAR. ET ORIENTALL. PROFESSORIS PVBL. ORD. IN ACADEMIA IENENSI.

Pars II.

IENAE,
IMPENSIS HAEREDVM C. H. CVNONIS
MDCCLXXXIV.

Digitized by Google

Digitized by Google

PRAEFATIO EICHHORNII.

Solebant olim, qui libro alicui praefandi munus in ſe ſuſceperant, id ſibi officii injunctum arbitrari, ut auctoris conſilium, et qua arte illud perfectum fuerit reliquasque libri dotes exponerent, et quidquid ad eum eiusque ſcriptorem commendandum faceret, ſedulo commemorarent. Quam rationem qui ſequebantur, cum tanquam ex tripode plerique pronunciarent, ſibique magnam auctoritatem vel ipſi vindicarent, vel tanquam ab univerſo orbe litterato peculiariter conceſſam ſibi gratularentur, mihi quidem ſemper de ſe paullo arrogantius ſtatuere, lectoresque pariter et auctores, quibus ſe comites adjungebant, velut inſolentia et vanitate quadam offendere viſi ſunt. Ego certe analectis ad bibliothecam Wolfianam a clariſſimo Koechero congeſtis praefationis ſcribendae negotium eo conſilio nec olim in me ſuſcepi, ut horum exempla imitarer, nec ſi id conſilii tum habuiſſem, illud iam ad Volumen poſterius ſine levitatis vitio exſequi poſſem, cum clariſſimi auctoris ſtudia, quae doctiſſimorum virorum inprimisque magni illius litterarum orientalium ſtatoris, Illuſtris Michaelis, ſuffragiis iam ornata ſunt, mea profecto qualicunque commendatione commode carere poſſint. Id vero mihi conſtitutum erat, de libro Wolfiano, qui eiusmodi eſt, ut ſemel iterumque auctus locupletari tamen atque ornari denuo poſſit, una atque altera obſervatiuncula bene mereri. Superiori anno, cum Volumen analectorum horum prius prodiret, labores, quos ſeponere muneris mei ratio non permittebat, quo minus id, quod mihi propoſitum erat, exſequerer, obſtabant; iam cum Volumen etiam poſterius totum fere typis exſcriptum eſſe nunciatur, ecce iisdem diſtineor curis, quae novam telam exordiri prohibent. Vt tamen fidem datam vel aliqua ſaltem ratione liberem, ſubjiciam ex ſcriniis meis commentationis alicuius prolixioris ſummam, refe-

ctis nempe iis, quae per hanc occaſionem commode abeſſe poterant, ne anguſtos praefationis limites transgredi velle videar.

Quot quantisque cavillationibus a viris doctis acutisque textus maſorethicus noſter ſit vel ea, quam vivimus, aetate vellicatus, ut adeo parum abeſſet, quin in riſum et contemtum adduceretur is, qui ad eius laudem aliquid in medium afferre vel eius cauſam contra iniquos eius cenſores agere auſus fuerit, ſatis inter omnes conſtat. Viderant enim ſuperſtructum eum eſſe Maſorae, res tenues multas ac jejunas continenti, male praeterea digeſtae, et in libris ſcriptis aeque et impreſſis male habitae, mutilae, corruptae et truncatae, a qua iis in locis prorſus deſtituantur, in quibus eius auxilium deſiderarent, adeoque eam cum textu ad eius normam conſtituto in eandem fere ubique corruptelam conſpirare. Omne igitur textus biblici praeſidium ab interpretibus antiquis eſſe exſpectandum, quorum lectionem, a vulgari ſaepe diverſam, Maſorethae cum recenſionem ſuam conderent, e codicibus hebraicis eliminauerint. Nemo autem fontibus criticis, qui ante noſtram aetatem fluebant, in ſubſidium vocatis textus noſtri maſorethici aetatem inveſtigavit, ut tandem appareret, quibus interpretes veteres in verſionibus ſuis concinnandis uti codicibus et potuerint et vere uſi ſint. Pauci certe textui biblico vulnera eſſe altius inflicta videbant, quam ut vel interpretum veterum ope ſanari poſſent. Iam cum tamen ex illis ei vellent medicinam parare, non potuerunt non eo delabi, ut ſaepius conjecturas interpretum magis, quam veram olim a codicibus exhibitam lectionem ſequerentur, nec quid vere ſcriptum fuerit, ſed quid ſcribi potuerit invenirent, ut elegantiora, exquiſitiora, acutiora, forſitan veriora etiam verba in vulgarium locum ſubſtituerent, ſcriptoremque adeo ipſum potius, quam librariorum lapſus corrigerent. Qui ſi liberaliori ſua diſciplina abuſi dicendi ſunt, tamen nec convicio nec obtrectatione proſcindi debent, quippe qui exemplo ſuo nos docuerunt, haeſiſſe ſe in aliquo loco, cui a nobis, ſi corruptus non dici debeat, ſubtiliori interpretatione ſuccurrendum ſit. Praeterea cum quorundam hominum, qui omnem omnino criſin a ſacro codice arcere et intra anguſtos Maſorae cancellos ſe ubique continere maluerunt, quam tamen illi ad codicem ſacrum integritati reſtituendum non ſufficere videbant, ſuperſtitionem magis quam religionem aegre ferrent, facile, ut fert humanum ingenium, in illud opinionis commentum devenerunt, ut Maſorae minus, interpretibus vero antiquis plus quam aequum eſſet tribuerent. Equidem ex quo e meo potius ſenſu ac judicio, quam aliorum exemplo et auctoritate criſin in libros V. T. exercere coepi, adjutus inprimis ſubſidiis illis, quae Kennicottus e libris ſcriptis ad eam exercendam ſuppeditavit, in eam viam deductus ſum, quae inter utriusque ſectae tramites medium tenet; quam etſi in hac praefationis anguſtia ab omnibus eius partibus, latebris, receſſibus et angulis deſcribere

et

Digitized by Google

et ad finem usque proſequi nequeam: tamen nec in re inani operam me meam collocaturum, nec a libri, cui praefandi negotium mihi eſt injunctum, argumento alienam tractaturum mihi viſus ſum, ſi primas eius lineas, rudes licet et impolitas, ducerem.

Ac primum quidem commendatur Maſora argumento ſuo. Eſt enim opus criticis obſervationibus iisque ex antiquiſſimis codicibus ductis refertum, in quo textus biblicus e libris, qui Maſorethis ad manus erant, emendatiſſimis recenſetur, lectionis in iis animadverſa varietas excutitur, lectiones pro ſpuriis habitae damnantur, ſuſpectae notantur, atque de dubiis et incertis in utramque partem diſputatur. Praeterea tenuia multa ac jejuna, quae haud raro ſtomachum moveant, in ea contineri, quis neget? At re altius penſitata quis eadem non facile ferat? Vt enim a parvis initiis res omnes humanae ad majorem perfectionis gradum progredi ſolent; ita etiam apud Iudaeos arti criticae ab exilibus, minutisque rebus, quin immo, ſi mavis, a luſibus adeo ipſis procedendum erat, ſi vel unquam oriri, vel ad aliquem perfectionis gradum aſcendere debebat. Male eam digeſtam eſſe, inquis, et in libris ſcriptis pariter et impreſſis male habitam, corruptam, mutilam, truncatam! Recte; ergo in meliorem ordinem digeramus, quae male diſpoſita ſunt, vulnera ſanemus, lacunas ſuppleamus, et qui ſuperſunt codices boni eos omnes excutiamus, ut perficiantur tandem, quae adhuc imperfecta ſunt. Doluerunt vicem ſuam, qui adhuc in Homeri lectione conſtituenda allaboraverunt, viri docti ad unum omnes, quod eos fortuna noluerit opibus illis frui, quas Ariſtoteles, Zenodotus, Ariſtophanes, Aratus, Ariſtarchus, Crates Malleotes, et Tyrannion ad Homerum emendandum olim congeſſerant; nos vero, quibus opus in ſacrum codicem criticum et in ſuo genere unicum ex temporis naufragio et clade ſervatum eſt, has fortunae reliquias contemnamus, nec totas in uſus noſtros convertamus? Illi dolent, quod neſcire quidem ipſis contigerit, cuius Homericae recenſionis fruſta ac membra in libris Homeri ſcriptis ad ſe perlata ſint; nos vero propagatae lectionis biblicae veſtigia certa ulterius proſequi negligamus, parumque curemus, quam aetatem habeat maſorethica noſtra recenſio et qua ad nos transmiſſa ſit fide?

Deinde, ſi antiquitatem textus ſpectes, quem Maſora, ad eamque adornati codices maſorethici exhibent, nova ei accedit commendatio. Qua quidem in quaeſtione totius eius habitus et conditionis in genere ſpectatae ratio eſt habenda, non unius vero alteriusve lectionis, (opus enim maſorethicum ipſum diverſis diverſarum aetatum acceſſionibus, at tamen, quantum aeſtimare licet, non locupletibus auctam eſſe novimus) nec id quaeritur, quo tempore obſeruationes maſorethicae in illud corpus collectae fuerint in quo ad nos pervenerunt, quod ſeculo ſexto antiquius non eſſe ſatis conſtat; nec id nos ſollicitos habere poteſt, quo tempore prima Maſo-

 ra-

rae ſcriptae veſtigia deprehendantur, quae in opere Talmudico inveniri in comperto eſt: ſed ad quam aetatem textus ipſe, in genere ſpectatus, quem Maſorethae excuſſerunt, et cuius lectiones in ſuos libellos transtulerunt, univerſa item eius ratio et conditio aſſurgat, in eo rei cardo verſatur.

Cuius quaeſtionis ſolutionem multis tricis impeditam difficilemque eſſe, fateor equidem: ſed quae paullo ſubtilior diſquiſitio difficultate ſua caret? Ad eam tamen tentandam invitant nos et animum addunt uberrimi fontes, ad quos aditus patet, verſiones nimirum antiquae, Origenis et Hieronymi opera.

Quod ad verſiones quidem antiquas attinet, cum eae iam ſolutiores decurrant, iam verborum ſint tenaciores, nec interpretes antiqui ſcriptam ſibi alibi legem ubique tam ſancte ſervaverint, ut nihil, ne particulam, ne ſuffixum quidem textui ſacro inter vertendum intruderent, cum potius de ſuo talia multa adderent, et in ſubita v. c. perſonarum et numeri permutatione, ſcriptoribus hebraeis valde familiari et frequenti, ſuae linguae ingenium ſequi deberent, et ad id genus alia multa ducerentur: haec textus maſorethici cum interpretibus antiquis eum in finem inſtituenda comparatio, ut quomodo conſpirare et differre dicendi ſint appareat, res eſt, quae magna et intentiore cura indiget. Si enim omnem, quae inter comparandum prodere ſe videtur, lectionis varietatem tanquam veram et genuinam admittere velles, poſſes ſcriptorem quemlibet ſacrum ita interpolatione diffingere et alium reddere, ut ex vetere novus, ex corrupto corruptiſſimus evaderet. Si vero a locis his dubiis et incertis diſceſſeris, in lectione vulgari cum libris maſorethicis ita vel conſpirant vel ab iis diſcrepant interpretes antiqui, ut eandem prorſus textus biblici recenſionem ante oculos habuiſſe neceſſe ſit, quam tum in Maſora, tum in libris, qui ex eodem fonte fluxere, codicis ſacri ſcriptis, ſervatam cernimus. Et primum quidem vix unam et alteram lectionem maſorethicam ſatis fundatam, idoneisque libris ſuffultam offendi arbitror, quae interpretum veterum ſuffragiis non item confirmetur. Deinde in vitiis adeo apertis, corruptelis, puta, lacunis, hiatibus atque etiam interpolationibus vel prorſus conſpirant cum Maſorethis, vel in varias partes diſcedunt, ut adeo probabile fiat, eadem quidem menda ſuis etiam apographis inſediſſe, ſed interpretem quemlibet pro ingenii ſui modulo in emendandis ſollicitandisque locis affectis deſudaſſe. Vix quidem neceſſe eſt, ut addam id, quod per ſe iam patet, hanc in eundem textum conſpirationem in unum atque alterum V. T. librum e verſione alexandrina non cadere, de quibus alio loco docuimus, diverſa olim eorum exemplaria hebraea exſtitiſſe, quorum alterum per LXX. interpretes, alterum per libros maſorethicos reliquasque veterum verſiones ſit propagatum. Nec propterea, quod libros ſcriptos a noſtris valde diſcrepantes ante oculos non habuerint, negligendos eſſe interpretes antiquos cen-

cenſendum eſt, quaſi ex iis nihil exſculpi queat, quod non item in libris hebraicis et Maſora ſervatum ſit. Cum enim vel improba et obſcura diligentia viribus ſaepe deficiat, multaque ſemper relinquat aliis perficienda, expolienda et emendanda: quis ſibi perſuadeat, omnem omnino antiquiſſimorum a Maſorethis uſurpatorum codicum lectionem in ipſorum recenſionem eſſe introductam, religioſeque et ſine ullo errore a librariis Iudaeis propagatam; nec poſſe ex interpretibus antiquis unam atque alteram lectionem in ipſa Maſora vel praetermiſſam vel deperditam exſculpi, quae loco corrupto uni atque alteri medelam afferre poſſit. Id enim contendimus tantum, codices, quos Maſorethae conſuluerint et ad ſuam textus biblici recenſionem excuſſerint, parum ab iis diſcrepaſſe, qui interpretibus antiquis in verſionibus ſuis condendis ad manus fuerunt. Quemadmodum igitur codicum ab interpretibus vetuſtis adhibitorum ulcera ac vulnera, noſtris maſorethicis ſanari potuiſſe veriſimile eſt, ita his etiam ex illis medelam parari poſſe, quis dubitet? Sunt enim in omnibus libris ſcriptis ex uno fonte derivatis aberrationes primi et ſecundi gradus, hoc eſt, aliae, in quibus omnes plerumque conſentiunt, aliae, in quibus in diverſas partes abeunt.

Quae adhuc diſputavimus, e nullo interprete poſſunt manifeſtius probari, quam ex Aquila, qui circa ſeculi ſecundi p. Ch. n. initia verſionem V. T. verborum tenaciſſimam concinnavit, quae et voculas et ſyllabulas hebraicas omnes rimabatur. Quotquot eius ſuperſunt fragmenta certa ac indubitata (multa enim ſpuria ſub eius nomine exhiberi ſatis conſtat), ea omnia tam preſſe ſequuntur textum noſtrum maſorethicum vel in minutis ac minimis rebus adeoque in aberrationibus manifeſtis, ut alterum eius apographon videri poſſit. Quis igitur dubitet, textui ſacro tum eundem fuiſſe habitum eandemque formam, quam hodie pro ſe fert maſorethicus; et qui poſt Aquilam eodem defuncti ſunt labore, liberaliorem tamen rationem ſecuti, ſi a tramite maſorethico deflectere videntur, omnem diſſenſus cauſam vel in codicum ſuorum culpa ſive vitioſitate, vel in ipſorum vertendi ratione liberaliori eſſe quaerendam.

Hactenus de priori fonte, ex quo pro antiquitate textus noſtri maſorethici argumenta gravia derivari poſſe arbitror. Nec negligendi ſunt veteris eccleſiae patres, qui hebraice indocti non fuerunt, Origenes nimirum et Hieronymus; reliqui enim, qui vel ob patriam vel famam aliquam incertam hebraeae linguae gnari dicuntur, quoties de lectione textus hebraici pronunciant, tot putidos errores committunt, ut eos hebraica ne legere quidem potuiſſe perſuaſum habeam. Iam quae textus hebraei Origenis et Hieronymi aetate, et codicum ab ipſis tractatorum ratio et conditio fuerit, id obſcurum eſſe non poteſt. Superſunt Hieronymi commentarii, ſuperſunt fragmenta codicis hebraeo-graeci, qui Hexaplorum Origenianorum columnam ſecundam occupavit, ſubinde mutila quidem et a librariis graecis male

male habita et corrupta, quae tamen ad hanc cauſam negligi non debent; ſuperſunt ſcholia Origenis, in quibus textus hebraei lectionem ſaepe prodidit; ſuperſunt codices LXX. interpretum hexaplares, ex quibus, licet temporis injuria ac librariorum negligentia non raro corruptis, extundi ſaepius poteſt, quae fuerit hebraei codicis, ad quem in Hexaplis digeſti ſunt, ratio. Qui fontes ſi in ſubſidium vocantur, vix ulla lectio reperietur, quae non item e Maſorethis nota ſit; contra vero conſpirabunt cum libris noſtris maſorethicis vel contra reliquorum interpretum in vertendo libertatem, vel in apertis vitiis, in corruptelis etiam, hiatibus, lacunis et interpolationibus *).

Quamquam autem ex noſtra quidem opinione ad tantam antiquitatem aſſurgat ea bibliorum hebraicorum recenſio, quae per Maſorethas ad nos propagata eſt: longe tamen abſumus ab ea ſuperſtitione, quae multorum noſtra ac majorum memoria animis inſedit, ut ex antiquitate auctoritatem metiamur. Faſſi iam ſupra ſumus vulnera ſacri codici altius inflicta videri, quam ut iis a Maſorethis medela afferri potuerit; nec a ſola antiquitate recenſionis alicuius laus et auctoritas pendere debet, ſed a ſolertia etiam, fide et acumine eius, qui eam conſtituit. Iam quidem nec aetas, qua orta eſt, ferebat, nec ratio, qua condita eſt, eo deducebat, ut auctores, quas potiſſimum in textu conſtituendo ſecuti ſint leges, teſtatas facerent; nunc autem et eius indoles et lectionum in ea ſervatarum habitus ſatis docet, eos libros ſcriptos ex ſuo judicio optimos et ſuo tempore antiquiſſimos adhibuiſſe. Nec verendum eſt, ne acumini ſuo plus quam aequum eſſet tribuerint, et ingenio proprio indulſerint. Obſtabat huic novandi pruritui et ſuperſtitio, quae de codice ſuo ſacro eorum animos occupaverat, et artis criticae infantia, in qua primum periculum faciebant. Quin gratulemur textui biblico tanquam ſingularem aliquam fortunam, quod qui de eo recenſendo cogitarent critici primi liberalius illud conjecturis emendandi genus non tentaverint. Bene enim ac feliciter divinare, quid quovis loco aliquatenus ſuſpecto auctor ſcripſerit, res eſt magnae doctrinae, et ingenii multis variisque litteris imbuti, acuminis longa exercitatione ſubacti, ſagacitatisque haud vulgaris. Sed quam futurum certo fuiſſet, ut id criſeos genus ab Iudaeis male haberetur, argumento ſunt partim conjecturae illae parum felices, quas סְבִירִין nominant, partim Pentateuchus Samaritanus, multis ſordibus coinquinatus. Nec poſſumus Maſoretharum fidem ac religionem an ſuperſtitionem dicam? majori in luce collocare, quam comparatione editionis maſorethicae cum ſamaritana inſtituta, quarum poſterior tot ſcatet aberrationibus, interpolationibus ac jejunis unius ſeu plurium criticaſtrorum emblematibus, ut vix viceſima earum lectionum pars, in quibus a libris Iudaicis diſcedit, aliquam veritatis ſpeciem prae ſe ferat **). Quae

*) Video cel. *Brunſium* in eadem opinione eſſe in *Repertorio litt. bibl. et orient.* T. XIII. p. 185.

**) Vt rem ex duobus tantum capitibus, primo et ſecundo Geneſeos, petitis exemplis declare-

Quae cum ita ſint, praeter antiquitatis, fidei, induſtriae et cautionis, qua conſtitutus fuerit, laudem, accedit etiam textui maſorethico commendatio e ſcribarum Iudaeorum et editorum ſacri codicis V. T. forſan ex ſuperſtitione potius, quam ex religione profecta fide, qua illi codicem ſacrum ad Maſorae leges per libros ſcriptos propagarunt, hi vero ſub prelo excudi juſſerunt. Eorum enim, qui a maſorethis inde de bibliis hebr. bene meruerunt, pertinaci labori debemus, quod vix una et altera a Maſorethis in libris ſuo tempore optimis et antiquiſſimis inventa lectio per tot ſecula perierit, quod librorum ſequiori aevo a ſcriptoribus Hebraeis exaratorum, quorum autographa Maſorethis propiora erant, peculiaris antiquo iam aevo ſtudioſe notata orthographiae veſtigia conſervata ſint, et id genus propagatae genuinae et autographorum adeo ſcriptionis indicia plura.

His argumentis, quae tangere nos potius, quam exponere ob loci huius anguſtiam potuimus, effici poſſe videtur, textum noſtrum maſorethicum in genere ſpectatum (nam de locis aliquibus hic ſermonem non eſſe, ne monere quidem neceſſe eſt) ad primum chriſtianae epochae ſeculum ſua aetate aſcendere. Iam ſi quaeritur, quae ante Chriſtum natum, a bibliotheca ſacra inſtituta fata eius fuerint, et quas viciſſitudines ſubierit, omnia ſunt multo obſcuriora tantisque tenebris involuta, ut ea ſilentio praeterire fere praeſtet, quam in campum tam lubricum deſcendere. Dicam tamen breviter, quae mihi veriſimilia videntur.

Poſſet

claremus, omiſſis tamen aberrationibus in litterarum ductibus aliisque quae ad orthographiam ſolam ſpectant: cui quaeſo diſpliceat Iudaeorum lectio Gen. I. 14. יהי מארות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה, quam ſamaritanus aliquis emblemate ſatis inepto ex vv. ſeqq. petito hunc in modum auxit ut reſcriberet: ויהי מארת ברקיע השמים להאיר על הארץ ולהבדיל בין היום ובין הלילה: Non enim h. v. agi poteſt niſi de luminum coeleſtium uſu ad diem a nocte diſcernendum, cum de luce in terram emittenda ſeorſim ſuo loco (ſc. v. 15.) loqui vellet poeta. Porro v. 22. ירב Maſoretharum Samaritani omnes in ירבה mutant ex ſua formas infrequentiores cum frequentioribus permutandi conſuetudine, ut et v. 24. formulam חיתו ארץ poëtis ſolemnem in proſaicam חית הארץ reſolvendam cenſuerunt. Pro כדמותנו Iudaeorum v. 26. Samaritani omnes addita copula וכדמתנו vel וכדמותנו, quos ſequuntur LXX, Vulgata, Arabs et Aquila. Lectio librorum Iudaicorum pariter antiqua eſt. Omittit copulam codex Origenis hebraeo-graecus (βασελμεσιν χαδιμουθινον), cum multis interpretibus antiquis, Syro, Symmacho, Theodotione, Onkeloſo, Pſeudo-Ionathane, et Arabe Erpenii. Codicum igitur et interpretum auctoritas pro utraque lectione fere par, numerus quidem pro poſteriore major, ad quem tamen lis talis transigi non debet. Sed lectio maſorethica majorem veritatis ſpeciem habet. בצלמנו enim et כדמותנו h. l. ſynonyma non ſunt putanda; alias poëta eandem particulam cuique vocabulo praefixiſſet. Cum vero librorum non minus, et interpretum, quam locorum parallelorum (Gen. V, 1. 3.) auctoritas obſtet, quo minus וכדמותנו ſcribere liceat: in lectione maſorethica acquieſcendum erit, quae et difficultate et inſolentia aliqua commendatur. Miratio-

nem

PRAEFATIO.

Poſſet quidem graeca LXX. interpretum verſio fundamenti loco poni, cui de textus biblici ducentis ante Chriſtum annis conditione diſputatio ſuperſtruatur. At cum illa temporis injuria tam male habita ſit, eaque iam ſeculo poſt Chr. nat. tertio ſugillata, et ſuffuſa tot livoribus et ulceribus a librariis et criticis audaulis eſſet, ut Origenes interpretem ſaepe in interprete quaereret; nec ea poſt Origenis medelam meliora fata experta fuerit: ſane lacunam hanc lutoſam praeſtat praeterire, quam textus hebraici multo limpidiorem, quem hiſtoria teſtatur, fontem rivulis lutoſis turbidum reddere. Quid enim ab interpretum manibus profectum ſit raro exſculpi poteſt: nec ad quaeſtionem noſtram enodandam facit id, de quo ſaepius ac melius conſtat, quas Origenes vel librariorum aberrationes vel criticorum male ſedulorum interpretamenta et emblemata damnaverit, quidve alibi inſeruerit textui, ut lacunas ſuppleret, et id genus alia.

Qui igitur de fide, qua ab Eſra ſive a condita inde bibliotheca ſacra textus biblicus propagatus ſit, certi aliquid ſtatuere velit, lectionum ad Maſorethas transmiſſarum ingenii ac naturae rationem habeat neceſſe eſt. Quam tamen in diſquiſitionem difficilem quidem ſed dignitatis plenam et fructuoſam qui deſcendere velit, is parum adhuc profecerit, ſi unam vel alteram tantum ad Maſorethas propagatam ab iisque ad nos transmiſſam lectionem pro-

nem tamen movet Aquilae cum textu ſamaritano conſenſus, qui alias ſemper a partibus Maſoretharum ſtare ſoleat; et conſuli profecto in poſterum e re foret codd. de lectione καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμῶν Aquilae in Hexaplis adſcripta. Gen. II. 1. Pro השביעי ſamaritani omnes הששי, item verſio ſamaritana, LXX, Syrusque excuſus (*ſeptimum* tamen diem ex ſyro exhibere dicitur Ephraem ſyrus in commentariis). Si librorum et interpretum numero aliquid expediri poteſt, lectio codd. Iudaicorum praeſtabit, quam Vulgata, Arabs uterque, Onkelos et Pſeudojonathan et ὁ Ἑβραῖος (codex hebr. quo Hieronymus uſus eſt), Syrus etiam ex recenſione Ephraemi ſyri exhibent. Nec tamen et hic ex teſtium numero quidquam effici poteſt, praeter id, utramque lectionem valde antiquam eſſe, et utramque librorum et interpretum ſectam lectionem ſibi peculiarem conſtanter tueri. Argumenta vero, quae vocant, interiora ex carminis materia et ſtructura petita et id genus alia Maſorethis favent. De die enim *ſexto* loqui iam deſiverat poëta in fine capitis primi (I. 31.), nec carminis, quod ubique eminet artificium, poëtaeque ſummum, quod ubique conſpicuum eſt, judicium novam diei *ſexti* mentionem facile permiſit. Quod ſi paullo ſubtilius videatur, animum ad membrorum parallelismum advertamus, qui diei *ſexti* commemoratione male tollitur. Nec difficultas, quae lectionem maſorethicam premit, eſt praetermittenda, qua qui die ſexto opus ſuum iam ad finem perduxerit Deus, id idem die demum ſeptimo abſolviſſe dicitur. Ex quo etiam fonte ſamaritana lectio profluxiſſe cenſenda eſt, quae interpolatricem manum nimis aperte prae ſe fert. II. 4. Pro ארץ ושמים ſamaritani omnes, LXX, Syrus, Vulgata שמים וארץ, mutato artificioſe verborum ordine, quoniam paullo ante et alibi in carmine primo (I. 1. 14. 19.) coelum terrae anteceſſerat. Praeſtant autem codices maſorethici cum Arabe utroque et tribus Chaldaeis. Quis enim verborum ordinem ſub-

Digitized by Google

probabilem in medium attulerit; ad habitum potius univerſum, et conditionem totam integrorum adeo librorum redeundum eſt: quae ſi fidem ſcribarum teſtatam faciat, patebit, ſingularem aliquam per omnia ſecula fortunam expertum eſſe corpus noſtrum biblicum. Nos quidem, quibus campum hunc vaſtum totum emetiri non licet, paucis tantum ſed ad quaeſtionem noſtram aptis exemplis defungemur.

Scriptor Geneſeos, quisquis tandem ille fuerit, id omnino ſibi propoſitum habebat, ut rerum ab ultima inde antiquitate geſtarum memorias, quales ſcriptis iam conſignatas accepiſſet, ita vulgaret, ut ex pluribus libellis unum componeret, et hiſtoriarum, quas diverſi diverſarum aetatum homines expoſuerant, aliquod corpus conderet. Non ferebat id, ad quam pertinebat aetas, ut libros antiquiores excerperet, eorumque argumenta ſuo more et ex ſuo ingenio digereret et ordinaret, ſed eos integros, ipſis eorum verbis deſcriptis, in ſuum librum transferret. Quo tramite cum incederet ſcriptor ille antiquus, id iam liber Geneſeos habet peculiare, ut membra ac fruſta ſcriptorum in unum corpus collectorum poſſint dignoſci, et quae cuique dicendi ratio familiaris fuerit exſculpi. Cernitur autem potiſſimum auctorum horum diverſitas in nominum diviniorum uſu, quorum aliis Deus conſtanter יהוה, aliis אלהים, aliis יהוה אלהים audit. Iam ſi antiqui

ſubtili hac ratione conſtituat, aut novam noſtram ſectionem ad primi capitis artificia exigat, quod ab alio prorſus auctore profectum eſt? II. 12. Pro הארץ ההוא Samaritani omnes (ut maſorethiei quatuordecim) הארץ ההיא, ex emendatione grammatici, quem archaismus offendebat. . . II. 24. Ad והיו לבשר אחד triplex notanda eſt varietas. Primum libri ſcripti ſamaritani praeter unum omnes habent והיה משניהם לבשר אחד; nec ab iis differt ſamaritanus interpres, niſi in eo, quod verbum in plurali, (והיו) efferat; והיו משניהן לבשר חדה. Deinde apud nonnullos interpretes LXX, Vulgatam, et Syrum invenitur והיו שניהם לבשר אחד. Tandem codd. maſorethici omnes cum Onkeloſo et utroque Arabe legunt והיו לבשר אחד. Iam quod ad lectionem ſamaritanis libris peculiarum attinet, והיה משניהם לבשר אחד, ſive משניהם a שנים concipias, ut interpres ſamaritanus ſive a ſingulari aliquo משנה (*duplicitas* quaſi) ſemper laborabis. Si priorem rationem ſequaris, ſenſum prorſus nullum ex tota propoſitione extundere poteris; ſi poſteriorem, puriſſimum Geneſeos dicendi genus ſequiore ſamaritaniſmo pollutum, adeoque locum noſtrum interpolatum credere neceſſe erit. Quod utrumque ut amoveretur, cod. ſamaritanus unus, 363, בשר pro לבשר repoſuit, hoc ſenſu: *et ex ambobus illis fieri ſoles caro una* h. e. ambo illi intime conjungi ſolent, vel (niſi paullo longius petitum videatur) ex iis ſoboles progigni ſolet (ut Ill. *Michaelis* expoſuit in bibl. orient. et exeget. T. XXI. p. 190.). Patet igitur, lectionem ſamaritanam tot eſſe difficultatibus impeditam, ut quo jure poſſint critici recentiores in tuendo et textui maſorethico inferendo vocabulo שניהם ad ſamaritanos libros provocare vix divinare poſſis. Quid autem impedit, quo minus textum ſamaritanum apertae

Digitized by Google

poſt Eſram librarii nomina divina inter ſe permutandi libertatem ſibi ſumſiſſent, qui fieri potuiſſet, ut vera illa ac genuina nominum divinorum alternandorum ratio a Maſorethis ad nos propagaretur, qui tamen artificioſam hanc diverſorum nec unius aetatis hiſtoricorum in Geneſi factam collectionem ignoraverint, nec ad eam quidquam potuerint conſtituere.

Aliud eiusdem generis argumentum peti poteſt ex Iobo. Pertinebat id ſive ad artificium ſive ut alii volunt ad aetatem carminis, ut Iehovae nomen, quod in prologo promiſcue occurrit, in ipſo carmine, hoc eſt, in Iobi eiusque confabulatorum ſermonibus ſolicite evitaretur; nec ab hac lege recedunt libri noſtri, niſi ſequiorum librariorum nonnullorum incuria aliquibus in locis. Quae conſtantia argumento eſſe poteſt, obſcura ac ſuperſtitioſa diligentia ad Maſorethas usque Iobum noſtrum fuiſſe tranſcriptum.

Nec ſilentio praetereunda eſt peculiaris orthographia, quae regnat in libris bibliothecae ſacrae poſtremis, ex antiquioribus vero exulat; quam ſive ut mihi quidem videtur ad ipſum autographon, ſive ad exemplar valde antiquum, ex quo libri ſequiores ducti ſunt, referendam cenſeas, evincit tamen ſedulitate ſumma vel antiquiſſimos librarios Maſorethas noſtros aetate ſuperantes textum noſtrum biblicum propagaſſe.

Verum haec omnia a me eo dicta ſunt, ut quo loco textus noſter maſorethicus habendus ſit, perſpicuum fiat. Procul certe abſum ab ea ſuper-

interpolationis arguamus? Quidquid ex ſuperioribus ſtatuas, in mendo certe cubat. Scribamus, ais, quod LXX. cum Vulgata ac Syro exhibent והיו שניהם לבשר אחד, ut omnia expedita fiant. Recte quidem; verum ſi olim ita ſcriptum fuerit, quo quaeſo miraculo factum eſt, ut librarii ad lectionem delaberentur, quae vel prorſus omni ſenſu caret vel hebraismo puro foedum ſamaritanismum infert? Ergo ſtatuamus potius, primam ſamaritanorum ſcriptionem cum maſorethica והיו לבשר אחד conſpiraſſe, eſſe autem poſtea ab interpolatrice manu tentatam. Gloſſator enim ille, quisquis fuerit, cum ex orationis ſerie intelligeret, de marito et uxore dici, eos in unum quaſi corpus coaleſcere, margini forſitan nulla quam textus exhibebat conſtructionis ratione habita allevit gloſſema משניהם *ex ambobus illis*. Quod cum mala librarii cuiusdam ſedulitate textui intruderetur, monſtrum illud conſtructionis oriri debuit והיו משניהם לבשר אחד, quod etiam in antiquiſſimo codice ſamaritano, quem conſulere poſſumus, in eo ſcilicet, quem interpres ſamaritanus ante oculos habuit, expreſſum vidimus. Poſtea locum manifeſte affectum varie tentarunt ſamaritani ipſi; alii in verbo plurali והיו mendum quaeſiverunt, ſublatoque eo (quaſi משניהם ſingularis eſſet a nomine aliquo משנה *) והיה in textum ſatis infeliciter receperunt, unde lectio nunc in ſamaritanis libris regnans enata eſt; alii ut vocabulo משניהם poteſtas ſua vulgaris maneat, בשר pro לבשר ſcripſere (והיה משניהם בשר אחד *et ex ambobus illis fieri ſolet caro una*) ut ſolus codex 363 nunc legit. — Iam everſo cui lectio שניהם innitebatur fundo, ſua ſponte corruunt, quae

*) Quaſi diceres: *duplicitas eorum fieri ſolet caro una.* Confer ſimilia exempla Deuter. XXIII. 15. Dan. I. 15.

perſtitione, ut omnem omnino criſin a ſacro codice arcere, atque intra Maſorae anguſtiam me ubique continere velim. Id vero lugeo, opes noſtras criticas omnes ex uno tantum fonte profluere, noſque in ſumma rerum abundantia inopes vivere. Vt enim fatear, quod res eſt, ex quo ſtadium illud, in quo iam decurro, ingreſſus ſum, id mihi inprimis moleſtum fuit, quod me a ſupellectili critica iis in locis prorſus deſtitutum viderem, in quibus ejus auxilium deſiderabam, in ceteris, quae nullum novae opis deſiderium faciebant, me ejus copia obrutum quaſi ſentirem. Vt enim in locis aperte corruptis libri omnes et interpretes antiqui conſpirant in corruptelam, ita in locis mutilis hiant, vel ineptas pannis lacinias adſuunt. Quod mihi quidem argumento eſt, veteris Teſtamenti libros omnes, ſi unum forte atque item alterum excipias ex uno exemplo ſive vetere aliquo codice ſed temporis injuria male habito et mutilo ad poſteritatem eſſe transmiſſos, e quo omnes codices antiquiores aeque qui perierunt, ac recentiores quos habemus, tanquam e communi fonte fluxerint. Nec repugnat hiſtoria. Qui enim poſt exilium babylonicum rempublicam Iudaeorum inſtauraſſe dicuntur, iidem gentis ſuae libros ſacros ex urbis excidio et populi exilio tanquam e naufragio ſervatos in unum corpus collegiſſe memorantur. Iam vero caſus ille, cui haec litteraturae hebraeae fragmenta et membra debemus vel ſervavit unicum tantum cuiuslibet ſcriptoris exemplum, vel eorum ſaltem in manus conjecit, qui inter rempublicam conſtituendam de bibliothe-

 ca

quae ipſi noſtra praeſertim aetate ſuperſtructa ſunt, nec quidquam praeſidii habent, qui vocabulum שניהם textui maſorethico inſerendum jubent. LXX certe interpretes vel ſpuriam ſamaritanorum lectionem in illum, quem exhibent, ſenſum detorſiſſe, vel ex eodem fonte, quo interpolator ſamaritanus, ex ſerie nimirum orationis, hauſiſſe putandi ſunt; ſcriptoresque Novi Teſtamenti verſionem graecam more ſuo ſequuntur: verſio porro latina vel graecae verſionis vel novi Teſtamenti veſtigia legit. Neque movet me Pſeudojonathanis et compilatoris Targ. Hieroſolymitani exigua auctoritas, qui cum eo tempore viverent, quo maſorethica recenſio ſola inter Iudaeos regnabat, vocem שניהם de ſuo adjeciſſe cenſendi ſunt. Qui enim potuiſſet שניהם illud e libris Iudaicis prorſus evaneſcere, ſi recenti horum interpretum aetate adhuc in codicibus maſorethicis aliquibus locum habuiſſet? Et cum ſupra effeciſſe nobis videamur, nullum illi praeſidium vel e codd. Samaritanis peti poſſe; ſequitur poſſe illud libris Iudaicis, qui nuſpiam eius veſtigium vel leviter preſſum prodant, vana tantum conjectura intrudi. Tandem, ut uno complectar, Onkeloſi vetuſti illius et ſeduli interpretis, qui שניהם illud ignorat major eſſe debet auctoritas, quam valde recentium interpretum Pſeudo Ionathanis et compilatoris Hieroſolymitani, qui de ſuis tot lacinias adſuere ſolent. Nec praetermittenda ſunt verborum tenaciſſimorum Arabum, polyglotti et Erpeniani pro Maſorethis ſuffragia. Sic equidem ſentio, innixus etiam praecepto illi inter criticos vulgari, reſpuendam eſſe lectionem, quae ſua natura gloſſam ſapit, id quod profecto de שניהם pronunciandum eſt; quidquid autem alii ſtatuant, hoc tamen nemo negabit, textum ſa- [illegible]um hodiernum interpolatione eſſe vitiatum

Ne

ca etiam ſacra reparanda cogitarunt, vel ſi plura forte exempla ſervata fuerunt, quod ſeculi illius a critica ſedulitate alieni indoles ita ferebat, nullo delectu facto, quod ad manum proxime fuerat exemplum ad bibliothecam ſacram inſtaurandam eſt adhibitum, aut illud praecipue, quod vetuſtate ſe maxime commendabat, ex ſitu autem aut caſu quodam vitium fecerat. Quidquid horum ſtatuas, nihil refert; bibliotheca enim ſacra ſemel inſtituta illud exemplar principatum obtinuit, quod et omnes hebraeae antiquitatis reliquias in uno quaſi corpore continebat, et, ut fert ingenium humanum, a ſacro templi loco, ubi ſervabatur, neſcio quam ſanctitatem, praeſtantiae et auctoritatis ſpeciem erat nactum. Reliqua, ſi forte adfuerunt librorum exempla negligebantur, ſive quod aliquas tantum bibliothecae ſacrae partes continerent et pro corporis mutili fruſtis tantum et membris haberentur, ſive quod a religione auctoritatem nullam conſecutae eſſent, ſive quod introductis (ut ajunt) poſt exilium babylonicum quadratis, ut vel nunc habemus, litterarum ductibus, quos a patria chaldaicos nominant, a paucis legi poſſent litteris antiquioribus exarati libri. Iam cum membra haec ac fruſta corporis illius ſacri, quae ſeparatim aderant, a librariis, ſi unum forte aut alterum libellum, ut Danielem, Ieremiam, alios excipias, nova nulla ſcriptione propagarentur, et repeterentur, ea vetuſtate ac ſitu vel caſu periiſſe probabile eſt. Scrib. Ienae d. V. Mart. MDCCLXXXIV.

PRAE-

Ne tamen in textum ſamar. injurii videamur, lectionem illam ſilentio non praeteribimus, cuius ille princeps eſt auctoritas, licet nec e codicibus maſorethicis exulet. Scilicet Genes. 1, 11. Samaritani omnes, cum verſione ſamaritana, LXX, Vulgata, Syro utroque, et Pſeudolonathane ועץ habent; textus vero maſorethicus typis expreſſus, ejusque codices quam plurimi, item Onkeloſus, Aquila, et textus Origenis hebraeo-graecus (εσφερι) exhibent עץ, omiſſa copula. Favet ſamaritanis codicibus genius et ſtructura carminis, quod de induſtria quaſi aſyndeta omnia vitare videtur, ſi a commate 27 diſceſſeris, qui tamen locus eſt e genere prorſus alio. Poſſet quidem Maſoretharum defenſor paulo ſubtilior urgere, nec in libris maſorethicis prorſus deſiderari lectionem cum copula, quam codices duo, 507. 532, a ſcribae ſaltem manu exhibeant. Verum in conſtituendo textu maſorethico (non dico textu genuino, et ad primam integritatem propius accedente) audiendi non ſunt codd. ſupra memorati, quorum ſcriptio prior, nunc eraſa, (ועץ) ex verſu 12. procul dubio petita fuit, nec reprehendendi ſunt codd. horum cenſores, qui ad mentem certe Maſorae copulam vocabulo עץ a ſcriba praefixam recte damnaverint. Poſſet quidem in ſamaritanis etiam libris copula ex verſu 12. in hunc translata videri, at id tamen h. l. pro certo non affirmem, non quidem propter librorum ſamaritanorum in copula addenda conſtantiam ſolam multoque minus propter interpretes veteres, quorum ſane tum in ſe ſpectata exigua auctoritas eſt, quoties de copula vel addenda vel demenda quaeſtio agitur, tum inprimis h. l. eſſe debet, cum copulam adjecerint ii omnes, qui (LXX. interpretibus exceptis) e libris Iudaicis verſiones ſuas confecerunt, quos tempore adeo Aquilae et Origenis lectionem vulgarem exhibuiſſe vidimus.

Digitized by Google

PRAEFATIO AVTORIS.

Propoſitum meum de diſponenda bibliotheca hebraica nova in Wolfiani operis ſupplementum publici iuris facienda haud diſplicuiſſe viris, quorum accuratiſſimum in re critica iudicium mecum veneratur orbis eruditus, vehementer laetatus ſum. Horum excitatus aequiſſimis iudiciis, Lectori benevolo trado alteram partem huius Bibliothecae hebraicae novae res complexam, quae ad Criticae ſacrae Veteris Teſtamenti et Iudaicae gentis reliquam literaturam ſpectant, quam ut aequi bonique conſulat, etiam atque etiam rogo. Equidem haud ignoro, huiusmodi generis opus, quod molitus ſum ex notitia bibliothecarum exterarum uti etiam ex commercio cum Iudaeis cuiuscunque regionis per literas inſtituto inſignem in modum augeri poſſe, et nullus huius literaturae peritus facile dubitabit, egregia eſſe haec adminicula. Quae autem cum defuerint mihi, ſicut etiam fortaſſis pluribus deſunt, praeſtiti ſaltem quod potui, et ſi quid errauerim in his, et ego humani alienum a me puto nihil. Neque detrectabo ſupplementa operis mei, quae potius mihi erunt gratiſſima, ſi eadem mihi ſuppeditentur eadem ratione, qua Partem primam Bibliothecae meae vir literatiſſimus recenſuit in Ephemeridibus Goettingenſibus cuius ſupplementa ad uſum operis mei adhibui, quod ex mantiſſa ſupplementorum Partis primae huic ſecundae in fine adiecta apparebit. De viris celeberrimis, Tychſenio, De Roſſio aliisque, quorum merita circa orientalis literaturae notitiam inter eruditos ſatis conſtant, certiſſime confido, eos pro ſingulari qua pollent Orientis notitia proque ingenti quem poſſident librorum orientalium apparatu, ſi e re ſua duxerint, uberrimam bibliothecam orientalem adornaturos eſſe. Interim, cum hi ipſi viri eiusmodi laborem huc usque non ſuſceperint, ſymbolas meas ad bibliothecam hebraicam ſupplendam ex quibuscunque quos adire licuit fontibus non abſque futuro uſu hauſtas eſſe, ſperandum eſſe cenſeo.

Sed iuvat me nunc conferre ad ea, quae circa Partem primam B. H. meae novae monuit cenſor Helmſtadienſis in re critica facile verſatiſſimus. Reprehendit iſte vir celeberrimus, me hac in parte iſtorum Rabbinorum notitiam tantum ſuppleviſſe, de quibus iam verba fecerit Wolfius, alios autem ſicco pede praetermiſiſſe. Probe hoc ſcio, ſed ſuo tempore omnia perveniunt ad ſcopum.

Nam-

Digitized by Google

Namque capellas
Ipſe, ubi tempus adeſt, omnes in fonte lauabo.
Nondum ſumma procul villarum culmina fumant,
Maioresque cadunt nondum de montibus umbrae.

Neque ego nego neque umquam negaui, me praetermiſiſſe in parte priori omnia, quae in ſequenti poſteriori id eſt ſuo loco et tempore mihi indicanda erant. Quod ſi quis velit dicere omiſſionem, per me licebit, ſed eiusmodi omiſſionem, cuius neceſſitatem ſcopus meus congerendorum Analectorum ad Wolfianum opus mihi impoſuit, hinc cuivis aequo lectori ut ſpero excuſatam. Ne nimia mole excreſceret liber, Iudaeos exiguae famae tranſii ſicco pede, et imprimis tetigi memoratu digniores eosque de interpretando ſacro codice, illuſtranda Critica ſacra aliisque ſublimioribus diſciplinis optime meritos. Quae Wolfio debui, ei non detraxi, ne iſtos imitari viderer, qui huic immortalis nominis viro plumas detrahentes, ubi in narratione editionum ſcriptorum Rabbinicorum verſantur, ea, quae Wolfius iamdudum tacta reliquit, pro ſuis venditant inuentis. Exempla, niſi odioſa eſſent, haud ex longinquo forent petenda. Fontes meos, ex quibus hauſi, optima fide indicaui, ne aliorum honori aliquid eripere viderer. Reliqua fere omnia, quae monuit cenſor doctiſſimus Helmſtadienſis, ita ſunt comparata, ut partem primam in lucem editam plane non ſpectent, ſed occulta concernant, de quibus eccleſia non iudicat, nimirum editiones bibliorum hebraicorum in parte ſecunda huius libri demum recenſendas, et nonnulla ſupplementis noſtris ad partem Wolfiani operis quartam addenda, quae huic ſecundae parti inſerenda erant. Hinc valde miratus ſum, me loco memorato fuiſſe monitum de omiſſa editione confeſſuum Haririi per Io. Vri adornata, cuius notitiam non demum ex recenſione Helmſtadienſi, ſed potius ex Perill. Michaelis Bibliotheca orientali hauſtam feci in ſupplementis meis ad Tomum IV. Bibliothecae hebr. Wolfianae pag. 776. num. 218. ad quem locum eadem pertinet. Fortaſſe autem cenſor meus eodem fonte uſus amice mihi acclamare voluit illud Virgilii:

Sunt nobis mitia poma,
Caſtaneae molles, et preſſi copia lactis.

Dies diem docet, et eiusmodi opus literarium, quale ego molitus ſum, etiam in poſterum augeri poterit ſupplementis, quae omnibus, quorum intereſt et mihi erunt gratiſſima, ſi cum humanitate, quae Criticum decet, ſuppeditentur. Caeterum vale L. B. et his vtere feliciter. Dab. e muſeo d. XXV. Mart. MDCCLXXXIV.

ANA-

Digitized by Google

ANALECTA AD TOM. II. BIBLIOTH. WOLFIANAE.

AD SECT. I. DE CANONE BIBLICO.

Pag. 2. Inter eos, qui ſententiam, quod *Eſdras* canonem biblicum ſcriptorum Veteris Teſtamenti collegerit, impugnarunt, eamque pro ſomnio mere Iudaico et Talmudico venditarunt, fuit etiam *Iohannes Eberhardus Rauius*, Profeſſor quondam Herbornenſis, qui hanc ſententiam palam damnauit in ſua *Diatribe de ſynagoga magna in qua Iudaeorum de ſenatu quodam Hieroſolymitano poſt ſolutam captiuitatem Babyloniorum ab Eſdra conſcripto famoſa traditio examinatur. Traiecti ad Rhen.* 1726. 4. Veſtigia eiusdem quoque preſſit *Chriſtoph. Hauemannus* in *Symbolis literariis Bremenſibus*, *Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 463. qui ſimul citato loco varia erudite ſatis obſeruauit, quibus ex Talmudis et Rabbinorum ſcriptis illuſtrari poteſt iſta ſententia.

Pag. 5. *Honcampii* liber media fere hac pagina a *Wolfio* adlatus excuſus eſt *Moguntiae* 1690. 8. et conſtat plagulis 15.

Pag. 22. *Tom.* IV. *pag* 5. Veſtigia nonnulla memoratorum hic a *Wolfio Ittur* et *Tikkun Sopherim* memoratu digniora *Chriſtophorus Hauemannus* in ſuo *Hyle ex ſcriptis Iudaeorum ad criticam ſacram ſpectante* adduxit. Vid. *Symbol. literar. Bremenſ. Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 489. *ſequ.*

Digitized by Google

Pag. 23. Iudaeos vel in ipſis minutiis ſacrum codicem ſpectantibus maxime diligentes imo ſuperſtitioſos ſe praebuiſſe integritatis ſacrarum paginarum cuſtodes, praeter alios imprimis citatus *Hauemannus* ex Talmude probare conatus eſt. Vid. *Symbol. literar. Bremenſ. Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 483. Caeterum de uniuerſo argumento, quod ſcilicet Iudaei ab obiecta iisdem criminatione corruptionis librorum antiqui foederis merito ſint liberandi legi meretur *Iohannis Balthaſ. Burkhardi* Commentatio *de Iudaeis corruptionis Veteris Teſtamenti falſo inſimulatis*, quae ſeparatim prodiit *Baſileae* 1733. poſtea autem etiam *Miſcellaneis Duiſburgenſibus* a *Daniele Gerdeſio* editis *Tom.* II. *Faſcic.* I. *pag.* 96. 115. inſerta eſt.

Pag. 25. IV, 7. Vitae *Iohannis Morini* uberiorem deſcriptionem ſuppeditauit *Iohannes Petrus Niceronius* in *Memoriis de rebus geſtis et ſcriptis eruditorum clariſſimorum: Part.* IX. *pag.* 30. 48. *Verſion. german* Librum vero eius doctis viris notiſſimum, qui inſcribitur: *Exercitationes eccleſiaſticae et biblicae*, eiusque editionem auctiorem *Pariſienſem* poſthumam plenius recenſuit b. *Baumgartenius* in *Relationibus de libris memoratu dignis. Tom.* X. *Part.* 55. *pag.* 18. 24.

Pag. 27. *lin.* 15. *Io. Cooperus.* Rectius vocatur *Ioſephus Cooper.* Liber eius, cuius pleniorem deſcriptionem *Baumgartenius loc. cit. pag.* 24. ſequ. exhibuit, non tantum *Cappello*, ſed etiam omnibus reliquis impugnatoribus et aduerſariis integritatis textus Maſorethici eſt oppoſitus. Plenior titulus eius eſt ſequens: *Domus moſaicae clauis ſiue Legis ſepimentum. In quo punctorum hebraicorum adſtruitur antiquitas: eaque omnia, cum accentualia tum vocalia ipſis litteris fuiſſe coaeua, argumentis undique petitis demonſtratur. Quae vero in contrarium ab Elia Leuita Primipilo, Ludouico Cappello, D. Doctore Waltono, Iohanne Morino et Gordonio Huntlaeo, eius affeclis et interpolatoribus, cum paucis aliis in caſtra Eliana veteratoria pertractis adducuntur, multa cum fidelitate examini ſubiiciuntur et diluuntur, quotquot ſunt omnia. Auctore Ioſepho Cooper, Anglo. — Londini* 1673. 8. Commendatur hoc ſcriptum potiſſimum a *Baumgartenio* propter breuitatis ſuae laudem iis lectoribus, qui aliorum librorum inopia laborant, licet alias eius auctor tum nihil noui protulerit, tum bonum ordinem ſaepius neglexerit.

Ad ſcripta *Ludouici Cappelli* quod attinet, prius, quod *Criticae ſacrae* praemiſit, cuius *Wolfius* noſter mentionem fecit, ſequenti ratione eſt inſcriptum: *Ludouici Cappelli Diatriba de veris et antiquis Ebraeorum literis, oppoſita D. Io. Buxtorfii de eodem argumento diſſertationi, item Ioſeph. Scaligeri aduerſus eiusdem reprehenſiones defenſio, et ad obſcurum Zoharis locum illuſtrandum breuis exercitatio. Amſtelodami* 1645. apud Elzeuir. — Hoc ſcriptum excepit *Critica* eius *ſacra Veteris Teſtamenti*, quae una cum eiusdem *Commentariis et notis criticis in Vetus Teſtamentum* primarium locum in numero ſcriptorum Critici huius tenet. Editionis tempus huius Criticae ſacrae non cum *Wolfio* ad annum 1660. referendum erit, ſed potius iam anno 1650. prodiit, uti obſeruat b. *Baumgartenius loc. citat.*

pag.

Digitized by Google

pag. 14. cui uberiorem recenſionem huius prioris editionis debemus, quae extat in eiusdem *Relationibus de libris memoratu dignis. Tom.* X. *Part.* 55. *pag.* 9. 14. Cum vero noſtris temporibus rarior fieri inciperet haec editio originalis inter Germanos, *b. Georgius Iohannes Ludouicus Vogelius*, Profeſſor quondam Halenſis, nouam editionem eius edere curauit. *Partem primam* tantum ipſe edidit, quae libros tres priores eius complexa eſt, Halae 1775. 8. maj. Cum vero morte praematura impediretur *Vogelius*, quo minus telam coeptam pertexere poſſet, poſt eius mortem celeb. *Io. Gothofred. Scharfenbergius* libros tres poſteriores ſeu Partem ſecundam huius operis *Halae* 1778. maj. prodire curauit. Quatuor appendices editioni *Pariſienſi* adiectae in hac editione omiſſae ſunt, adiectae vero ſunt loco earundem doctiſſimae animadverſiones ad ipſum *Cappelli* opus. Caeterum laudatur et valde commendatur haec editio recentiſſima in *Bibliotheca Mietauienſi theologica uniuerſali Tom.* XII. *pag.* 155. *ſeq.*

Pag. 28. in medio. *Epiſtolas Arnoldi Bootii* et *Ludouici Cappelli ad Iacob. Uſſerium* dates, quarum *Wolfius* hic mentionem fecit, quae *Criticam Cappelli* et controuerſiam de integritate textus hebraici veteris Teſtamenti concernunt, pluribus recenſuit *b. Iacob. Wilhelm. Blaufuſius* in *vermiſchten Beyträgen zur Erweiterung der Kenntnis ſeltener und merkwürdiger Bücher. Tom.* II. *pag.* 276. 279. *ſequ.*

Pag. 31. IV. 8. *Richard. Simon.*) De libro eius huc ſpectante, *Hiſtoire critique du Vieux Teſtament* inſcripto, pluribus conferendi ſunt *Iohannes Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Tom.* III. *pag.* 400. *ſequ.* et *b. Baumgartenius* in *Relation. citatis. Tom.* X. *Part.* 60. *pag.* 491. 498.

Pag. 32. *Ambruni reſponſio*, quam hic *Wolfius lin.* 10. memorat, recenſetur a *Baumgartenio loc. cit. pag.* 498. 499.

Pag. 34. *Apologiae pro auctore hiſtoriae criticae Veteris Teſtamenti*, quam *Wolfius* noſter *lin.* 2. *nepoti Simonii* tribuit, *Simonius* ipſe auctorem ſe profeſſus eſt *Simonius Tom.* III. *Bibliothec. critiq.* quae ſub *Monſ. de Sainjore* nomine prodiit, cap. 39. pag. 489. Vid. *Io. Chriſtoph. Mylii Bibliothec. Anonymor. et Pſeudonymor. pag.* 227. *num.* 56.

Pag. 33. *Opuſcula critica Richardi Simonii* iuxta inſcriptionem ſuam *Edimburgi* 1685. 4. maiori, typis Ioannis Calderwood, impreſſa eſſe obſeruat *Wolfius.* Prodierunt autem eadem vere *Roterodami* typis Leerſii. Quod idem etiam aſſerendum erit de ſcripto a *Rich. Simonio* ſub nomine ficto *Hieronymi le Camus* edito, cuius *Wolfius* paulo infra mentionem fecit. Caeterum utriusque ſcripti rarioris recenſionem dedit *Baumgartenius Relation. de libris memoratu dignis. Tom.* X. *Part.* 60. *pag.* 500, *ſequ.*

Pag. 37. IV. 9. Librum *Marci Meibomii* huc ſpectantem, in quo etiam iſte auctor cogitata ſua de novo Poeſeos hebraicae ſyſtemate expreſſit, data opera recenſent *Baumgartenius* in *Relationibus de libris memoratu dignis. Tom.* I. *Part.* V.

Digitized by Google

pag. 395. 399. et *Georgius Ludolphus Otto Knochius* in *hiſtoriſch-critiſchen Nachrichten von einer Braunſchweigiſchen Bibelſammlung. Part.* I. *pag.* 42. *ſequ.*

Pag. 38. Aduerſariorum integritatis textus hebraici Veteris Teſtamenti agmen claudant duumviri doctiſſimi, quorum hic mentionem facere eo libentius malui, quo maiorem famam et gloriam ſcriptis ſuis conciliauerint ſibi prae anteceſſoribus ſuis, licet non inficiari poſſit, poſteriorem priori palmam gloriae fere praeripuiſſe. Sunt iſti *Carolus Franciſcus Houbigantius* et *Beniamin Kennicottus*, viri in re critica Veteris Teſtamenti memoratu digniſſimi. Recenſenda mihi erunt hic utriusque ſcripta hiſtorice, quae ad Criticam Veteris Teſtamenti ſpectant, quae huc proxime pertinent; cum poſterioris merita in collatione codicum Manuſcriptorum Veteris Teſtamenti et noua Bibliorum hebraicorum ſplendidiſſima editione adornanda infra ſuis locis ſint praedicanda. Prius ſcriptum, quod *Houbigantius* in lucem publicam prodire curauit, ſub titulo: *Prolegomena in Scripturam ſacram*, editum eſt *Pariſiis* 1698. et poſtea 1748. 4. quae recenſentur ab auctoribus *Relationum Ienenſium de libris theologicis germanic. Tom.* VI. *Part.* 57. *pag.* 638. *ſequ.* Pollicebatur in hoc ſcripto eruditis, ſeſe poſt aliquod temporis ſpatium editionem bibliorum criticorum hebraicorum in lucem editurum eſſe, in quo textus maſorethicus ex variis codicibus manuſcriptis hebraicis *Pariſienſibus* correctius exhibendus ſit. Obſeruauit ſimul ibidem, codices manuſcriptos hebraicos, quibus huc usque in deſcribendis editionibus ſacri codicis uſi fuerint Philologi, maxima vitiorum et mendorum mole eſſe refertos, id quod praecipue de iis codicibus manuſcriptis, quibus doctiſſimus Rabbinus *Iacobus Ben Chajim* in adornanda ſecunda Bibliorum hebraicorum *Bombergiana* editione uſus fuerit, aſſerebat. Ipſum hoc aſſertum ei occaſionem praebuit longius procedendi et regulas criticas conſtituendi, quibus in ſua editione critica uti vellet. Recenſuit quoque diligentiſſime praecipuos fontes et ſubſidia, ex quibus materia obſeruationum ſuarum criticarum ſit haurienda, quo imprimis refert *Pentateuchum Samaritanum*, verſionem *graecam Alexandrinam* et *latinam Vulgatam*. Tandem aliquando opus iſtud longe exſpectatum criticum omni nitore typographico inſtructum ſub titulo: *Biblia hebraica cum notis criticis et verſione latina noua ad notas criticas facta auctore Carolo Franciſco Houbigant, Oratorii Ieſu Sacerdote, Pariſiis* 1753. *quatuor Tomis* in folio prodiit, quae editio textum hebraicum ſine punctis exhibet. *Notarum criticarum* recentior editio prodiit poſtea *Francofurti ad Moenum* 1777. in Quarto maiori, quae inſcripta eſt: *Caroli Franciſci Houbigantii — Notae criticae in uniuerſos Veteris Teſtamenti libros cum hebraice tum graece ſcriptos, cum integris eiusdem Prolegomenis ad exemplar Pariſienſe denuo recuſae*, Tomis *duobus* comprehenſae. Recenſuit editionem iſtam vir doctus in *Bibliotheca Mitauienſi theologica uniuerſali. Tom.* IX. *pag.* 75. 77. et in *Bibliotheca Lemgouienſi. Part.* XIII. p. 241. 246. Omnibus ac ſingulis fere libris Vetris Teſtamenti praemiſſa eſt in hoc opere ab *Houbigantio introductio critica* in eosdem, et vix dubitari poterit, quin in his Prolegomenis biblico-

blico-

Digitized by Google

blicorum librorum Veteris Teſtamenti permulta occurrant, quae aſſenſum cordatiorum Philologorum omnino merentur. Licet vero is non ſim, qui praeſtantiae huius libri aliquid detrahere audeat, id tamen non negandum eſt, *Houbigantium* noſtrum in peruertenda integritate textus maſorethici audaciſſimas ſaepius manus adhibuiſſe. Hinc non immerito b. D. *Io. Georgius Walchius* in *Bibliotheca theologica ſelecta Tom.* IV. pag. 178. de hoc opere ſequens iudicium expoſuit: „*Opus „hoc ob virtutes ſuas laudandum, ob vitia autem, quibus haud caret, vituperandum „eſt. Adiunxit ſe auctor ad tales criticos, quales Cappellus, Morinus, Simon atque alii fuerunt, ac facultate ſua de codice ſacro eiusque effatis iudicandi uſus eſt non „ut debebat, ſed ut voluit.*„ Vt vero de veritate huius iudicii eo melius conſtet, nonnulla breuiter hic de praecipuis et fere ſingularibus *Houbigantii* placitis et hypotheſibus adferam. Omnes fere codices manuſcriptos biblicos hebraicos hactenus cognitos damnat tamquam incertos, nimis iuniores et recentiores, a ſe inuicem ita diſcrepantes, ut vera lectio textus hebraici ex iisdem definiri nequeat. *Maſoram* uniuerſam et ſtudia Muſoretharum pro ridiculo et fere inani labore venditat, qua hypotheſi imprimis nititur ſententia eius de recentiori aetate punctorum vocalium hebraicorum. Imprimis omnem operam adhibuit, ut praeſtantiam *Pentateuchi Samaritani* quacunque occaſione confirmaret, quippe cui primarium locum inter ſubſidia criticae interpretationis Veteris Teſtamenti aſſignat, eumque omnibus fere codicibus hebraicis et noſtro textui maſorethico longe praeferendum eſſe cenſet. Hinc occurrunt in Opere eius praeſtantiſſima et accuratiſſima *Pentateuchi Samaritani excerpta*, quae omnino laudem merentur, qua ab eruditis Criticis excepta ſunt. Ad *emendationes* eius *criticas* quod attinet textus ſacri, paratiſſimum ſeſe oſtendit emendandi, reſecandi, inſerendi tum voces, tum ſegmenta, ubicunque vel minima obſcuritas textus Maſorethici ipſi appareret. In diiudicanda Maſora et hypotheſi de textu Pentateuchi Samaritani *Morini* veſtigia fere preſſit, in critica autem tractatione et lectionum variantium examine propria ſua principia ſecutus eſt, quae interdum ex ſententia ſummorum Philologorum veritati reſpondent, ſaepius autem per abuſum illegitimum precaria euadunt. His ita comparatis non mirandum eſt, quod varii iique doctiſſimi viri ſurrexerint, qui ſeſe conatibus *Houbigantii* audacibus fortiter opponerent, et integritatem textus hebraici Veteris Teſtamenti contra eundem maſcule tueri conarentur. Primus ex horum numero meretur nominari *Sebaldus Ravius*, Philologus Traiectinus, cuius *Exercitationes adverſus Caroli Franciſci Houbigantii Prolegomena in Scripturam ſacram* quinque annis 1761. et ſequentibus prodierunt, et poſtea quoque a *Io. Oelrichs* ſuis *Opuſculis Belgii literati hiſtorico-philologicis Tom.* I. *num.* 4. 5. II. 12. inſertae ſunt. Legi meretur earundem recenſio doctiſſima in *D. Erneſti Bibliothec. theolog. nov. Tom.* V. *Part.* 2. *pag.* 159. 178. VII. *Part.* 1. *pag.* 78. *ſequ.* VIII. *Part.* 7. *pag.* 641. *ſequ.* Poſtea eidem Houbigantio ſe oppoſuit *Iohannes Chriſtianus Kallius* in Examine criſeos *Houbigantianae in codicem hebraeum*, cuius

Digitized by Google

Specimen quintum Hafniae 1770. in Quarto prodiit. Quo etiam ſpectat *Caroli Stridsberg Examen notarum criticarum Houbigant. in Pſalmos. Specim.* I. Goettingae 1778. 8. Vid. *Michael. bibl. orient. Part.* XIII. *pag.* 61. 72. Varia quoque contra *Houbigantium* monuit Perilluſtris *Iohannes David Michaelis* variis in ſcriptis, praeſertim in *Collegio* in *Pſalmos tres Meſſianos critico* (*Francof. et Goetting.* 1759. 8.) Vid. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nov. Tom.* I. *Part.* 1. *pag.* 26. *ſequ.*

Alter eorum, qui praecipue recentiſſimo tempore integritatem Veteris Teſtamenti impugnauit, eſt *Benjamin Kennicottus.* Notiſſimum eſt inter eruditos nomen et fama huius viri, quam ſibi propter editionem ſplendidiſſimam Hebraei codicis in erudito orbe conciliauit, de qua infra erit agendum. Negari nequit, hunc virum literatiſſimum omnem impendiſſe operam, ut veram lectionem textus ſacri hebraici ope codicum manuſcriptorum inter ſe collatorum reſtitueret, de quibus vero hic nihil plane adfero, cum haec infra ſint memoranda, ubi de uſu manuſcriptorum codicum Veteris Teſtamenti agendum erit. Hinc neceſſarium fere fuit, ut cum ſupra memoratis aduerſariis integritatis codicis hebraei eundem textum hebraeum, prouti in conſuetis editionibus legitur, pro corrupto et varie deprauato venditaret. Cum vero ii, qui ante eum rem criticam armis antimaſorethicis tractauerant, collationem codicum manuſcriptorum plerumque turpiter neglexiſſent, eandem eruditis Philologis maxime commendauit, et primus vere fuit, qui maximis ſumtibus eandem inſtitueret et lectiones variantes in collatis codicibus manuſcriptis poſtea repertas ſplendidiſſimae editioni bibliorum hebraicorum inſereret. Praecipuum ſcriptum, in quo vir iſte ad incrementa rei criticae hebraicae natus ſententiam ſuam de emendando textu hebraico ex collatis manuſcriptis biblicis ſatis ingenue profeſſus eſt, Anglico idiomate in duas partes diſtributum in lucem publicam editum eſt. *Prior* pars eiusdem inſcripta eſt: *The State of the printed hebrew Text of the old Teſtament conſidered. A diſſertation in two parts. Part the firſt compares* 1. *Chron.* VI. *with* 2. *Sam.* V. *and* XIII; *and part. the ſecond contains obſeruations on ſeventy Hebrew Mſſ. with an Extract of Miſtakes and various Readings. By Benjamin Kennicott, M. A. Fellow of Exeter College.* — *Oxford* 1753. 8. *mai. pagin.* 572. Partis huius prioris recenſionem dederunt Autores *Actorum novorum eruditorum Lipſienſium de anno* 1755. *Menſ. Maj. pag.* 241. *ſequ.* Autores *Relationum Goettingenſium de libris nouis. Faſcic.* IX. *pag.* 1. 45. et b. *Baumgartenius* in *Nachrichten von merkwürdigen Büchern. Tom.* X. *Part.* 55. *pag.* 32. 38. Hanc partem priorem excepit poſterior, cuius titulus eſt ſequens: *The State of the printed Hebrew Text of the old Teſtament conſidered. Diſſertation the ſecond wherein the ſamaritan Copy, of the Pentateuch is vindicated; the printed Copies of the Chaldée Paraphraſe are proued thobe corrupted; the ſentiments of the Iews on the Hebrew text are aſcertained, and alſo a particular catalogue of* 110. *Hebrew Mſs. in Oxford, Cambridge and the Britiſh Muſeum. By Benjamin Kennicott.* — *Oxford* 1759. 8. *mai.* cuius recenſionem et excerpta memoram

moratu digniora ſuppeditauerunt *Erneſtius Bibliothec. nov. theologic. Tom.* IV. *Part.* 3. *pag.* 212. 233. *Part.* 4. *pag.* 291. 323. et autor anonymus tum in *Ephemeridibus Goettingenſ. litterar. anni* 1760. *Scid.* 71. *pag.* 624. tum in *Ephemerid. litterar. Lipſienſ. ad annum* 1761. *Scid.* 33. *pag.* 291. quae etiam quod ad priorem partem operis huius *Kennicottiani* conferendae ſunt *ad annum* 1754. *ſeid.* 72. *Verſionem latinam* harum diſſertationum *Kennicotti* debemus operae ac ſtudio ſumme venerabilis *D. Guilielmi Abrahami Telleri*, qui eam in lucem publicam edidit *duabus partibus*, quarum prior *Lipſiae* 1759. 8. mai. *poſterior* vero praefatione ad *Kennicottum de Critica conie͏cturali Veteris Teſtamenti* et *Vogelii recenſione Codicis hebraici Helmſtadienſis* aucta ibidem 1765. prodiit. *Poſteriorem* partem huius verſionis latinae doctiſſime recenſuit b. *Erneſtius Bibliothec. nou. theolog. Tom.* VI. *Part.* 9. *pag.* 785. 801. In tranſitu hic obſeruo, *Tellerum* iam anno 1757. doctiſſimam diſſertationem *de iudicio ſuper variis lectionibus codicis hebraei divini recte faciendo* edidiſſe *Lipſiae*, unde *Kennicotto* forte diſplicebat verſio partis ſecundae Tellerianae, in qua, ſi *Kennicotto* fides eſt habenda, ſenſus Anglici idiomatis minus recte eſt expreſſus. Argumentum ipſius huius ſcripti *Kennicotti* quod ſpectat, illud potiſſimum eo tendit, ut demonſtretur, codices manuſcriptos Teſtamenti Veteris, quibus hucusque uſi fuerint Critici, mendis et interpolationibus paene multis ſcatere, eosdemque ab antiquioribus codicibus longius quam par ſit diſcrepare, unde non inutilis labor ſuſcipiatur et operae pretium ſit, ſi conferrentur omnes ac ſinguli, quicunque reperiri poſſent, codices hebraici voluminum ſacrorum Veteris Teſtamenti, ut ope huius collationis codicum demum excudi poſſit editio accuratiſſima et emendatiſſima bibliorum Teſtamenti veteris. Hinc in opere hoc ipſe conſilia ſuppeditat, quo pacto textus a corruptione ſua liberari, emendari et reſtitui poſſit ab interpolationibus et variis mendis, quae in textum hactenus impreſſarum editionum et maſorethicorum codicum manuſcriptorum ex eius mente irrepſerint. Interim in ea re tantum in ſubſidium vocavit collationem codicum manuſcriptorum, quam vero ſolam hic haud ſufficere liquidiſſime oſtendit *Baumgartenius Relation. de libris memoratu dignis. Tom.* X. *Part.* 55. *pag.* 36. Multa praeterea notatu digniora in hoc opere *Kennicotti* occurrunt, quo imprimis fuſa ſatis *hiſtoria critica textus hebraici Veteris Teſtamenti*, quae *Diſſert.* II. *cap.* 4. *pag.* 307. 514. *edit. original.* occurrit, et ea, quae ipſe auctor de *Samaritano textu* et *Pentateucho* obſeruauit, ſpectant. Vid. *D. Erneſtii Bibliothec. nou. theolog. Tom.* IV. *Part.* 4. *pag.* 299. et 215. *ſequ.* Non mirandum erat, quod Opus *Kennicotti* multorum aliorum ſcriptorum et motuum in criticorum ſacrorum republica cauſa fuerit. Scripta haec occaſione huius criticae controuerſiae edita omnia ac ſingula hic non adferam, quibus noſtra aetate maxima lux rei criticae Veteris Teſtamenti eſt adlata, et quorum indicem infra ſupplementis meis ad Caput *de manuſcriptis biblicis*, ſubiungam. Saltem hic mentio facienda eſt eorum ſcriptorum, in quibus integritas Veteris Teſtamenti contra Kennicotti argumenta vindicatur et ſtabilitur.
Pri-

Digitized by Google

Primus, qui in ipſa *Anglia* contra *Kennicottum* ſurrexit eiusque diſſertationum partem primam impugnauit, fuit *Fowlerus Conings.* Edidit is librum Anglico idiomate compoſitum ſub titulo: *The printed Hebrew Text vindicated &c.* ſeu *deſenſio impreſſi textus hebraici et reſponſio ad Kennicotti duas diſſertationes, qua omnia loca, quae corruptionis inſimulantur, iterum expenduntur et defenduntur, praemiſſis obſeruationibus de Inſufficientia ſubſidiorum criticorum, quibus uſus fuit Kennicottus in emendando textu maſorethico Veteris Teſtamenti. Oxonii* 1753. 8. De quo libro conferenda ſunt, quae obſeruauit *Io. Matthias Schroekhius* in *ſupplementis Hiſtoriae eccleſiaſticae Heinſianae. Part.* IV. *pag.* 301. Aliud ſcriptum eiusdem argumenti doctus Anglus *Iulius Bate* contra *Kennicottum* edidit, quod titulo ſequenti: *The Integrity of the hebrew Text, and many paſſages of ſcripture vindicated from the Obiections and miſconſtractions of Monſ. Kennicott Londini* 1755. 8. in lucem prodiit, cuius argumentum recenſetur in notiſſimo diario Anglico, *Monthly Review* dicto de anno 1755. *Februar. pag.* 81. et in *b. Krafftii Bibliothec. theologic. germanic. Tom.* XI. *Part.* 106. *pag.* 543. Huc ſpectant quoque *Lettres de Monſ. l'Abbé — — — Exprofeſſeur en l'Vniuerſité de — — — Au Sieur Kennicott Anglois. Pariſiis* 1771. de quo libro, cuius auctor fuiſſe creditur *Ignatius de May*, conuerſus Iudaeus, eiusque argumento omnino conferendi ſunt *Perill. Michaelis* in *Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* II. *num.* 22. *pag.* 64. 89. et *S. V. Erneſtius Bibliothec. theologic. recentiſſ. Tom.* II. *Part.* 2. *pag.* 99. Hic inprimis inter aduerſarios *Kennicotti*, quod obiter obſeruo, cauſam *Houbigantii* contra *Kennicottum* defendendam in ſe ſuſcepit. Interim pro *Kennicotto* edidit *Anonymus Anglus* contra eundem: *A letter to a Friend occaſioned by a Freench Pamphlet lately publiſhed againſt Dr. Kennicott and his Collation of the Hebrew Mss. Oxonii* 1772. plag. 3. 8v. quod ſcriptum celeb. *Paulus Iacob. Bruns* ſub titulo: *De libello contra Beniaminum Kennicott — — eiusque collationem Manuſcriptorum Hebraicorum nuper Gallice edito epiſtola ad Amicum ex Anglico vertit ſuasque ad eundem Kennicottum litteras adiecit Paul. Iac. Bruns. Romae* 1772. 8. *mai. plag.* 4. latine edidit, quorum ſcriptorum recenſionem exhibuerunt Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* IV. *num.* 56. *pag.* 127. 131. et *Part.* V. *pag.* 96. 105. et b. *Io. Frider. Hirtius* in *Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* III. *pag.* 125. ſequ. Neque minus varia contra tentatas a *Kennicotto* emendationes textus hebraei Veteris Teſtamenti in medium adduxit celeb. *Abrah. Frideric. Ruckersfelder* in *Sylloge commentationum et Obſeruationum philolog. exegeticarum et criticarum. Faſcic.* I. (*Dauentriae* 1761. 8.) *num.* 3. *pag.* 386. *ſequ.* quorum ſummam in compendio exhibuit *S. V. Erneſti Bibliothec. nou. theologic. Tom.* III. *Part.* 10. *pag.* 888. 890. Neque mitiora fata in Germania expertum eſt opus iſtud *Kennicottianum.* Praecipuus, quem hic nactus eſt *Kennicottus* aduerſarium, eſt celeb. *Olaus Gerhardus Tychſenius,* Philologus Buetzouienſis literatiſſimus, qui non tantum in *horis* ſuis *ſubſeciuis Buetzouienſibus Part.* II. *pag.* 34. diſſertationes *Kennicotti* farraginem

Digitized by Google

raginem hypotheſium ex *Cappelli*, *Simonii*, *Morini* aliorumque ſcriptis collectam appellauit, verum etiam variis ſcriptis contra eius afferta in lucem editis, quae infra ſuis locis in his ſupplementis meis erunt adferenda, inclaruit. Huius veſtigia ſedulo preſſit celeb. D. *Frid. Wilhelm. Dreſdius*, cui non tantum *Proluſionem* doctiſſimam, *qua examinatur Beniam. Kennicotti ſententia de locis tredecim a Iudaeis in codice ebraeo Ptolomaeo regnante praetermiſſis Wittebergae* 1773. editam, ſed etiam *orationem, qua oſtenditur, corrigendi codicis maſorethici ab hodiernis criticis cauſam iuſtam et idoneam nondum eſſe redditam* debemus. Vtrumque ſcriptum recuſum eſt in eiusdem *Triga commentationum academicarum criticam hodierni textus hebraei concernentium*, quae prodiit *Lipſiae* 1773. Vid. *Hirt. Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* III. *pag.* 145. 152. IV. 506. *ſequ.* Cueterum praeter iam memoratos ſcriptores, qui huc ſpectant, conferenda erunt ſcripta ſequentia, in quibus etiam integritas textus hebraici contra eius aduerſarios doctiſſime vindicatur: *D. Guil. Abrah. Telleri Diſſertatio de iudicio ſuper variis lectionibus codicis hebraei diuini recte faciendo. Lipſ.* 1757. *Eiusd. Comment. de critica coniecturali Veteris Teſtamenti*, verſioni eius latinae diſſertationis *Kennicotti* ſubiuncta. *D. Io. Auguſt. Dathii Proluſio de difficultate rei criticae Veteris Teſtamenti caute diiudicanda. Lipſ.* 1762. 4. *D. Gottfrid. Leſſii Diſſertatio de cura, quam praeſens textus hebraei conditio requirit. Halae* 1763. 8. *Io. Nicol. Milowii diſſertatio exhibens Specimen de ſcribarum erroribus in Veteri Teſtamento impreſſo. Kiloni* 1764. *Thom. Edwards Diſſertationes duae*, quibus *probatur*, *variantes lectiones et menda*, *quae in ſcripturam ſacram irrepſerunt*, *non labefactare eius auctoritatem in rebus*, *quae ad fidem et mores pertinent. Lond.* 1768. 8. *D. Gotthilff Traugott Zachariae Programma*, quo *vindicatur immunitas textus hebraici a lacunarum ſuſpicione. Buetzouii* 1764. Neque hic omittendum eſt ſcriptum Gallicum, quod primo loco erat nominandum, niſi ſeriem annorum potius ſequi maluiſſem, quod ſub titulo: *Des Titres primitifs de la Reuelation, ou Conſiderations critiques ſur la pureté et l' integrité du texte original des Liures ſaints de l' ancien Teſtament par le R. P. Gabriel Fabricy Romae* 1772. 8. mai. duobus Voluminibus prodiit, cuius argumentum recenſetur in *Ephemeridibus litterariis Francofurt. de anno* 1774. *num.* 4. *pag.* 25. ſequ. Vid. quoque *D. Io. Auguſt Erneſti bibliothec. theolog. recentiſſ. Tom.* III. *Part.* 10. *pag.* 867. *ſequ. Tom.* IV. *Part.* 1. *pag.* 3. 32. Plures infra adferam ſcriptores in fine capitis *de canone Veteris Teſtamenti.*

Priusquam uniuerſae materiae de integritate fontium originalium Veteris Teſtamenti hactenus hiſtorice pertractatae finem impono, aliquid memorandum adhuc eſt de hypotheſi quadam quorundam eruditorum Philologorum, quae ſi vera eſſet, periculum omnino tum integritati tum auctoritati librorum Veteris Teſtamenti immineret. Verſati nimirum fuerunt doctiſſimi Philologi in ſententia, magnam confuſionem ineſſe ſingulis ſegmentis Veteris Teſtamenti, in quibus aſſumendae ſint *traiectiones* et *transpoſitiones* ſeriem orationis et hiſtoriae mirum in

 modum

modum turbantes. Placuit haec ſententia, ut alios omittam, ***Richard. Simonio*** in *Hiſtor. critic. Veteris Teſtamenti. Tom.* 1. *Cap.* V. *pag.* 35. *Houbigantio* et *Kennicotto* ipſi in *diſſert.* II. *ſuper ratione hodierna textus Hebraei Veteris Teſtamenti pag.* 332. *uerſion. latin. Teller.* qui poſtremo loco adductus inſuper obſeruat, ex eiusmodi transpoſitionibus in ſegmentis nonnullis ſacrorum librorum Veteris Teſtamenti obuiis permultarum diſcrepantiarum textus hebraei a Samaritano deriuandam eſſe originem. Eandem hanc hypotheſin uberius illuſtrare et pluribus grauiſſimisque argumentis confirmare ſtuduit b. *Io. Chriſtoph. Harenbergius* in *Commentat. de Pericopis biblicis recte conſtituendis et diiudicandis*, quae multa Philologiae et variae eruditionis copia referta cum *duplici* quodam Auctoris *Spicilegio* a *Nicol. Barkey* ſuae *Bibliothecae novae Bremenſi hiſtorico-philologico-theologicae Claſſ.* II. *faſc.* II, *pag.* 203. 275. *Faſcic.* III. *pag.* 421. 451. *Claſſ.* III. *faſcic.* II. *pag.* 239. 333. inſerta eſt. Sententia doctiſſimi huius viri eo potiſſimum redit, quod libri ſacri Veteris Teſtamenti haud ſtatim a prima ſua compoſitione ſingularibus voluminibus, verum tantum in ſchedulis quibusdam minutis ſeu foliis pergamenis conſcripti fuerint, quae demum *Eſdrae* tempore, cum colligeretur Veteris Teſtamenti canon, a doctis Criticis in unum volumen collectae, et quantum fieri poterat, in ordinem bene compoſitum redactae fuerint. Hinc ex ſententia *Harenbergii* facili negotio fieri potuit, ut a poſterioris aeui ſcribis vel ex ignorantia vel ex neglecta debita attentione volumen unum et alterum membranaceum eo quod numeri literis in dorſo eius notati detriti fuerint, contextui orationis ibi inſerti fuerint, ubi volumen vel ei inſcriptum opus non debuerit locum occupare. (Vid. *Biblioth. nou. Bremenſ. Claſſ.* II. *faſc.* II. *pag.* 208. 224. *faſcic.* III. *pag.* 422.) Quod idem quoque de ſingulis quibusdam ſegmentis et ſic dictis Pericopis biblicis Veteris Teſtamenti affirmare auſus eſt. Licet vero doctiſſimus hic Philologus ſententiam hanc valde ſpecioſis argumentis inſtruxerit, ſimulque ſemel iterumque affirmet, quod hac hypotheſi ſua plane nihil decedat auctoritati ſacrorum librorum (V. gr. *Claſſ.* II. *faſcic.* II. *pag.* 223.) ex ea tamen facili negotio colligi poterit, ſcribas Veteris Teſtamenti ſaepius ſingula ſegmenta et pericopas librorum Veteris Teſtamenti non iſto ordine, quo hodie in editionibus noſtris ad fidem textus Maſorethici expreſſis verſantur, conſcripſiſſe, ex quo ſimul appareret, permultas traiectiones et transpoſitiones codici ſacro Veteris Teſtamenti immiſtas fuiſſe. Neque idem hoc ipſum negari poſſe contendit *Harenbergius*, ſimulque affirmat, ordinem hiſtoricum pariter ac chronologicum librorum Veteris Teſtamenti multiplici ratione eſſe interruptum et turbatum, cui vitio ope Chronologiae ſacrae ad ſeriem factorum accurate accommodatae adhibito ſimul ſynchroniſmo profanae hiſtoriae et harmonia geſtarum rerum inter ſe medela adhibenda ſit. Impugnata eſt potiſſimum haec ab *Harengio* prolata hypotheſis ab auctore *Anonymo* in *Ephemeridibus obſeruationum Amſtelodamenſium num.* VI. *pag.* 477. *ſequ.* qui imprimis hiſtoriam ſacram a *traiectionum*

Digitized by Google

ſtionum et *transpoſitionum*, quarum eandem inſimulauerat *Harenbergius*, vindicare ſtuduit, ad cuius argumenta et obiectiones nonnulla reſpondit *Harenbergius* in *Bibliotheca noua Bremenſi Claſſ.* V. *faſcic.* III. *pag.* 528. 543. Recentiſſimo tempore celeberrimus Lipſienſium Philologus *D. Io. Auguſtus Dathius* hanc hypotheſin, quae integritati Veteris Teſtamenti omnino noxam haud exiguam afferre poteſt, accuratiori diſquiſitioni ſubiecit, eamque omni fundamento deſtitutam eſſe ſolide ſatis comprobauit in elegantiſſima *diſſertatione de Pericoparum biblicarum Veteris Teſtamenti ordine non mutando*, *Lipſ.* 1769. edita, quae poſtea quoque *Bibliothecae Haganae hiſtorico-philologico-theologicae Claſſ.* III. *faſcic.* 2. *pag.* 233. 323. inſerta eſt. Primarium argumentum ad confutandam hanc hypotheſin cel. Auctor ex ipſa hiſtoria variarum Veteris Teſtamenti recenſionum repetendum eſſe cenſet, quippe quae non permittit, ut eiusmodi transpoſitiones, quales a ſupra citatis ſcriptoribus in Veteri Teſtamento eſſe perhibentur, codici ſacro immiſtae et poſtea ſeruatae eſſe potuerint. Caeterum argumentum huius lectu digniſſimae diſſertationis ſtrictim exhibuit *D. Erneſtius Bibliothec. nou. theolog. Tom.* X. *Part.* IX. *pag.* 858. 860.

Tom. II. *pag.* 41. IV. 12. *Diviſionem* librorum Veteris Teſtamenti in *Legem*, *Prophetas* et *Hagiographa* iam temporibus *Hieronymi* haud incognitam fuiſſe, praeter alios quoque obſeruauit *b. Roman. Tellerus* in diſſert. de canone Veteris *Teſtamenti divino et perfecto*. (Lipſ. 1747.) §. 14. *pag.* 29. *ſequ.*

Pag. 42. Sententiae Iudaeorum, quod *Pentateuchus* Moſis a prima ſua compoſitione neque in libros neque in capita diviſus fuerit, ſed potius ita conſcriptus ſit, ut in ſerie continua ſine notato vocum diſcrimine unus verſus eſſe videatur, ita ut omnes lineae integrae unius tantum dictionis ſpeciem retulerint, patronos hic nominat *Wolfius Hottingerum* et *Io. Morinum*. Loco poſterioris a *Wolfio* adducto adiungo alium eius locum ex *Exercitation. biblic. de Hebraici Graecique textus ſinceritate Lib.* I. *Exercit.* VI. *Cap.* II. §. 5. ubi eandem ſententiam propugnauit. His addendi ſunt ex Philologis chriſtianis *Richardus Simonius* in *Hiſtoria critica Veteris Teſtamenti Lib.* I. *cap.* 28. *Daniel Erneſt. Iablonskius* in *Praefatione editionis ſuae Bibliorum hebraicorum*. §. 37. *Conrad. Ikenius* in *Antiquitat. hebraic. Part.* I. *cap.* III. §. 9. *Hermann. von der Hardt* in *lumine graeco in analyſi hebraica primi Geneſeos libell.* p. 283. *Tom.* 1. *in Iobum*, et ipſe *Iohannes Andreas Danzius* tum in Litteratore ebraico et *chaldaico not. ad* §. VI. *obſ.* 1. tum in *Sinceritate ſcripturae Veteris Teſtamenti Maſora θεοπνευςίας throno mota triumphante manuſcripta ad locum Deuter.* XXXIII, 2. Idem quoque *Danzius* peculiare ſcriptum *de ſcriptura antiquorum indiſtincta in ipſo ſacro codice hodienum deprehenſa* edere in animo habuit, quod ſcriptum iam *Io. Caſpar. Zeumerus* in *Vitis Profeſſorum Ienenſium pag.* 299. inter ſcripta eius recenſuit, de cuius editione autem merito dubitandum eſſe cenſeo. Interim hoc ipſum aſſertum infirmo ſatis fundamento niti ſolidiſſimis argumentis demonſtrauit *b. Io. Gottfrid.*

Digitized by Google

Tympius in *Programmate*, quo *indiſtinctam antiquorum Ebraeorum ſcriptionem eſſe recens commentum Morinianum*, *certitudini diuinarum literarum longe pernicioſiſſimum* oſtendit. *Ienae* 1739. 4.

Pag. 47. *lin*. 16. *Septem numeratos)* ſcilicet ob *verſum* 35. *Num*. X. quem quidam Iudaeorum pro peculiari libro agnoſcunt.

Pag. 49. Adlatis *de canone librorum Veteris Teſtamenti* a *Wolſio* noſtro plurimi hic addi poſſent ſcriptores. Sufficiant tamen hic tantum ſequentes, qui imprimis recentiſſimo tempore prodierunt: *Romani Telleri diſſert. de canone veteris Teſtamenti diuino et perfecto. Lipſ.* 1747. *Io. Salom. Semleri Abhandlung von freyer Unterſuchung des Canons. Halae* 1771. et annis ſequentibus. *Io. Pet. Andr. Müllers Belehrung von dem Kanon des Alten Teſtaments. Lipſ.* 1774. 8. cuius libri argumentum legi poterit in S. V. *Erneſtii Bibliothec. theologic. nouiſſ. Tom.* III. *Part*. 8. *pag*. 726. 737. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exeget. Part*. VI. *pag*. 124. 153. et *Hirtii Bibliothec. oriental. et exegetic. Part*. VI. *pag*. 383. 404. b. D. *Chriſtian Frid. Schmidius* in *Hiſtoria antiqua et vindicatione canonis ſacri Veteris et Noui Teſtamenti libris duobus comprehenſa. Lipſiae* 1775. 8. mai. *Claud. Frees Hornemanni diſſertatio ſiſtens obſeruationes ad illuſtrationem doctrinae de canone Veteris Teſtamenti ex Philone*, quam iſte doctiſſimus vir appendicis loco *ſpecimini ſuo ſecundo exercitationum criticarum in verſionem LXX. Interpretum* Hafniae 1776. 8. mai. edito adiecit, de quo ſcripto conferendi ſunt Auctores *Bibliothec. uniuerſal. Berolinenſ. Tom*. XXXII. Part. 2. pag. 564. ſequ. et Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part*. IX. *num*. 143. *pag*. 55. ſequ. Neque hic negligendae erunt *Io. Gottfrid. Eichhornii Commentatio de canone Veteris Teſtamenti* elegantiſſima, quae legitur in *Repertorio literaturae biblic. et orientalis. Part*. V. *num*. VI. *pag*. 217. 282. Vid. etiam eiusd. *Introduct. in V. T. Part*. I. *cap*. I. *pag*. 39. ſequ. et S. V. *Io. Caſpar. Velthuſii diſſertatio ſecunda*, quae in eiusdem *Obſeruationibus (Obſeruations on various Subjects) Londini* 1773. 8. extat. Vid. infra ad *pag*. 55. notanda.

Pag. 55. Ex loco *Cyrilli Hieroſolymitani*, quem hic ex *Hodio* adduxit *Wolfius* noſter, imprimis paulo ante memoratus *Velthuſius* ſolidiſſime demonſtrauit, libros viginti quinque, quorum mentionem fecit *Ioſephus*, eosdem eſſe, quos hodie in textu noſtro agnoſcimus.

AD SECT. II. DE LIBRIS BIBLICIS.

Pag. 63. Plenam et uberiorem textus *Pentateuchi* originalis hiſtoriam criticam ſuppeditauit *Beniam. Kennicottus* in *Diſſert. II. de ratione ſtatus textus Vet. Teſtam. Cap*. IV. *pag*. 307. 514. quam iſte vir celeberrimus *ſex periodis* complexus eſt. Summa eius ſtrictim recenſetur a *S. V. Erneſtio* in *Bibliothec. theologic. Tom*. IV. *Part*. IV. *pag*. 299. ſequ. Scriptoribus de Moſe et nonnullis momentis ad libros eius ſacros pertinentibus pluribus iungendi ſunt *Iohannis Nicolai Diſqui-*

Diſquiſitio de Moſe Alpha dicto. Lugd. Batav. 1703. 12. *Iacob. Wilhelm. Blaufuſii Comment. de Moſe legiſlatore Alpha dicto. Ienae* 1753. cuius argumentum enarratur in *vollſtaendigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften*, ad annum 1755. *Part.* IX. *pag.* 831. 834. *Io. Andr. Mich. Nagelii diſſert. de ſtilo Moſis. Altorf.* 1755. *M. Auguſt. Lebrecht. Wilkii* Ὕψος *ſcriptorum divinorum e Longini excelſa diſciplina duabus diſſertationibus expenſum diſſ.* I. et II. *Witteberg.* 1758. et *Gotthelf. Sam. Steinbartii diſſ. de Pentateucho Hebraeorum codice divino*, ſub praeſidio *b. D. Ioh. Gottlieb. Toellneri* habita. *Francof. ad Viadr.* 1760. de quorum *Wilkii* et *Steinbartii* ſcriptis conferas *die vollſtaendigen Nachrichten ad annum* 1758. *Part.* X. *pag.* 953. 971. 1761. *Part.* IV. *pag.* 309. 322. *Wilhelm. Frider. Hezelii* ſcriptum germanicum *de fontibus hiſtoriae originalis Moſaicae. Lemgouiae* 1780. 8. mai. ut alios omittamus. Plura de his fontibus, ex quibus Moſes imprimis antiquiſſimam, quam in Geneſi narrauit hiſtoriam, hauſerit, addam in his meis *Supplementis* ad *Wolſii Tom.* IV. *pag.* 16.

Pag. 64. Quae hic et *Tom.* IV. *pag.* 14. de *Aben Ezra* attulit b. *Wolfius*, commode illuſtrari poterunt ex iis, quae ſupra ad *Tom.* I. *pag.* 73. obſeruauimus.

Eadem pag. paulo infra ad verba *Wolſii*: *Enimvero ſi vel maxime* cet.) De ſententia Spinozae circa autorem *Pentateuchi* pluribus commentatus eſt b. *Paul. Theodor. Carpouius* in *Animaduerſionibus philologico-critico-ſacris* (*Lipſ.* 1739.) *pag.* 37. 39. ubi iudicium *Wolſii* noſtri de eadem his verbis declaratum uberius declaratur.

Pag. 70. IV. 16. Scriptis, in quibus auctoritas divina librorum *Moſis* vindicatur et uberius confirmatur addendum eſt imprimis eruditiſſimum opus *Wilhelmi Warburtonii de divina legatione Moſis*, quod Anglice tertia vice *Londini* 1742. prodiit, cuius verſionem germanicam debemus *Iohanni Chriſtiano Schmidio*, quae *tribus* Tomis *Francofurti et Lipſiae* 1751. 1753. 8. mai. prodiit. Neque hic omittendus eſt liber Gallicus recentiſſimus; qui inſcribitur: *L' autorité des livres de Moiſe, etablie et defendue contre les incredules par Monſ. l' Abbé du Voiſin, Docteur et Profeſſeur en Sorbonne.* A *Paris* 1778. 8. Cuius libri in terris noſtris rarioris notitiam dedit S. V. *Georg. Frideric. Seilerus* in *den gemeinnützigen Betrachtungen der neueſten theologiſchen Schriften ad annum* 1779. *Part.* III. *pag.* 478. ſequ.

De libro Ioſuae. Pag. 73. 74. IV. 17. Inter ſcripta minora, in quibus momenta hiſtorica potiora circa hunc librum notanda, ſtudioſe diſcutiuntur, omnino notari meretur *Io. Georg. Abichtii*, qui variis aliis diſſertationibus contenta quaedam huius libri illuſtrauit, diſſertatio *de ſcriptore libri Ioſuae. Lipſ.* 1712. cuius Auctor valde ſpecioſis argumentis probare conatur, Ioſuam nequaquam hunc librum a capite uſque ad calcem compoſuiſſe. Laudanda quoque eſt eximia diligen-

 tia,

Digitized by Google

tia, quam in defendendis textus huius libri maſorethicis lectionibus adhibuit *Andr. Conrad. Wernerus* in *diſſertat. de puritate fontium hebraicorum ſpeciatim ex libro Ioſuae. Ienae* 1721.

Pag. 76. *De verſibus duobus - ſupra*) pag. 14. Huc imprimis ſpectat. *D. Io. Georg. Abichtii diſſert. doctiſſima de reſtituendis duobus verſibus Ioſ.* XXI. *in quibusdam codicibus.* Lipſiae 1714.

De libro Iudicum. Pag. 77. *Introductionem* doctiſſimam in hunc librum debemus b. *Io. Chriſtoph. Harenbergio*, quae inſerta eſt *Bibliothecae Bremenſi et Verdenſi germanicae. Tom.* II. *Part.* 1. *pag.* 57. 120. *Part.* II. *pag.* 292. 316. III. 633. 648. in qua partim ſeries factorum in hoc libro commemoratorum adhibita Chronologia et Hiſtoria ſacra uberius illuſtrantur, partim contenta huius libri nonnulla ab obiectionibus variis ſolide vindicantur. Ad *Chronologiam* quoque huius libri etiam et factorum, quae in eodem narrantur, pertinent *Iani Diaconi de Villa nova Chronologiae Iudicum Hebraeorum Pars prior ab exitu populi uſque ad Iephtae victoriam de Ammonitis*, inſerta a b. *Conrad. Ikenio* ſuis *Symbolis literariis Bremenſibus. Tom.* III. *Part.* 1. *pag.* 168. 187. cuius continuatio, quantum quidem ego ſcio, lucem publicam non adſpexit, et *Io. Henr. Daniel. Moldenhaueri Gedanken ueber die Zeitrechung der Begebenheiten, die in dem Buche der Richter dargeſtellet werden. Hamburgi* 1766. de quo ſcripto plura attulerunt Autores *bibliothecae Berolinenſ. uniuerſal. Tom.* VI. *Part.* 2. *pag.* 229.

De libris Samuelis. Pag. 79. lin. 7. *Baua Batra fol.* 15.) *adde*: *col.* a. *lin.* 30. *ſequ.*

De libro Eſther. Pag. 89. *et Tom.* IV. 19.) Cum auctoritas divina hoc praeſertim ſeculo a variis doctiſſimis viris, imprimis a *Georg. Ludou. Oedero*, *Io. Salom. Semlero* et *Georg. Ioh. Ludou. Vogelio* varia ratione fuerit impugnata, profecto non inanem et fruſtraneam varii iique doctiſſimi viri impenderunt, ut eandem ulterius confirmarent. Huc imprimis ſpectant *Iacobi Alberti Voſſii*, Profeſſoris Theologiae Traiectini *oratio pro libro Eſtherae. Traiecti ad Rhen.* 1775. quam vehementer laudant Auctores Ephemeridum *Lipſienſ. literar. de anno* 1776. *ſcid.* 73. *Laurentii Anchers diſſert. de canonica autoritate libri Eſtherae*, cuius *Pars* I. prodiit Hafniae 1776. 4. Vid. *Bibliothec. uniuerſal. Mietauienſ. theolog. Part.* VI. *pag.* 231. Quibus ſubiungi meretur b. D. *Chriſtian. Auguſt. Cruſii Programma de uſu libri Eſtherae ad praxin vitae Chriſtianae*, *Lipſ.* 1773. cuius etiam, niſi fallor, exſtat *verſio germanica.*

De libris metricis, *Pag.* 98. IV. 23. Inter eos, qui ſingularem *de Poeſi hebraica* et *libris metricis Veteris Teſtamenti* publicis expoſuerunt ſcriptis, referri meretur quoque doctiſſimus Anglus, *Franciſcus Harius.* Spectat huc eius ſcriptum, quod prodiit ſub titulo: *Pſalmorum liber in verſiculos metrice diuiſus, et cum aliis Critices ſubſidiis, tum praecipue metrices ope, multis in locis integritati ſuae reſtitutus, cum diſſertatione de antiqua Hebraeorum Poeſi aliisque quaeſitis ad*

Pſal-

Pſalmorum librum pertinentibus. Ad finem operis adiecta ſunt Poeſeos hebraicae ſpecimina ex iis, quae ediderunt Franciſcus Gomarus, Marcus Meibomius et Ioh. Clericus, Lond. 1736. 8. mai. Non opus eſſe iudico plura addere, cum iam *Daniel Gerdeſius* in *Miſcellaneis Groninganis. Tom.* III. *Faſcic.* IV. *pag.* 667. et alii Syſtematis eius metrici delineationem dederint. Aduerſarios nactus eſt *Harius*, quo imprimis ſpectant *Robertus Lowthius* et *Chriſtianus Weiſius.* Contra priorem *Harii* ſyſtema defendere conatus eſt *Thomas Edwards.* Vid. infra notanda ad *pag.* 191. Poſterioris ſcriptum huc pertinens eſt *Programma, quo Syſtema Pſalmorum a celeberr. Anglo Franciſco Hare adornatum delineauit. Lipſ.* 1740. Cuius ſcriptionis argumentum *Gerdeſius* loc. cit. et *Auctores der gründlichen Auszüge aus Diſputationibus de Anno* 1740. *Part.* IV. *pag.* 316. plenius expoſuerunt.

Pag. 101. IV, 23. Scriptoribus *de re poetica Hebraeorum* a *Wolfio* noſtro hic recenſitis addendi ſunt ſequentes:

Robertus Lowthius, qui edidit *Oxonii* 1753. 4. *Praelectiones academicas de ſacra poeſi Hebraeorum, quibus ſubiecta eſt Metricae Harianae breuis confutatio et Oratio Crewiana.* Opus hoc doctiſſimum cum *notis* et *epimetris* iterum edidit in Germania Perilluſtr. *Io. David Michaelis*, cuius editionis. quae, quantum ego quidem ſcio, in Germania prima eſt, *Pars prior* prodiit *Goettingae* 1758. *altera* 1761. 8. Pleniorem recenſionem eiusdem editionis, ex qua ſimul conſtat, qua ratione ſyſtema metricum *a Lowthio* adornatum ſibi conſtet, exhibuit *S. V. Erneſtius Bibliothec. theolog. Tom.* III. *Part.* II. *pag.* 134. III. 205. 225. Poſtea iterum edidit *Lowthius* hoc ipſum Opus *Anglico idiomate* 1763. 1764. adhibitis ſimul in uſus ſuos adnotationibus et criticis obſeruationibus doctiſſimorum virorum *Beniam. Kennicotti, Thomae Huntii*, Profeſſoris linguae Arabicae Oxonienſis et *Io. Dauid. Michaelis* quam editionem ſecuta eſt alia nova a Perill. *Michaelis* ad fidem huius Oxonienſis *Goettingae* 1768. 1769. edita. Deinceps editus eſt hic liber ab ipſo *Lowthio Londini et Oxonii* 1775. 8. de qua poſtrema editione conferantur ea, quae commentatus eſt *Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* IX. *num.* 145. *pag.* 89. Inſuper hic obſerues, quod in editione huius operis ab ipſo *Lowthio* edita notae celeb. *Michaelis* deficiant, quippe quae iam in editione *Oxonienſis* ſeparato Tomo comprehenſae fuerint. Idem opus *Lowthii* praeterea recuſum eſt in *Blaſii Ugolini* ſplendidiſſimo *Theſauro Antiquitatum ſacrarum Tom.* XXXI. *Part.* 1. *num.* 3. adiectis Perilluſtr. *Michaelis* annotationibus. Licet vero *Lowthius* ſibi hoc labore maximam omnino exiſtimationem et gloriam conciliauerit, adeo ut fere omnes critici inter Anglos et Germanos magnifice de eius opere ſentirent, et licet hoc ipſum opus a Perill. *Michaelis* aliisque vehementer commendaretur, fuerunt tamen nonnulli, qui ſe eidem opponerent, ex quibus hic tantum mentionem facio *Thomae Edwards*, qui imprimis ſyſtematis *Hariani* contra *Lowthium* defenſionem in ſe ſuſcepit in *Prolegomenis ſuis in libros Veteris Teſtamenti poeticos* ſeu *Diſſertatione, in qua Franc. Harii*

Digitized by Google

Harii — *de antiqua Hebraeorum poeſi hypotheſin ratione et veritate niti fuſe oſtenditur atque ad obiecta nonnulla reſpondetur, cui ſubiecta eſt Metricae Louthianae confutatio, cum indicibus neceſſariis. Cantabrigiae* 1762. pag. 232, 8. mai. cuius operis argumentum recenſuit *S. V. Erneſtius Biblioth. theolog. Tom.* IV. *Part.* V. pag. 411. 431.

Aurivillii, M. *Caroli diſſert. de Poeſi biblica. Upſaliae* 1758.

Hilleri, *Io. Frider. diſſert. de eſſentia poeſeos biblicae. Wittenberg.* 1765. Vid. *D. Erneſti Bibliothec. theolog. Tom.* VI. *Part.* I. *pag.* 94. *ſequ.*

Vogelii, M. *Georg. Io. Ludou. diſſert. de dialecto poetica diuinorum carminum Veteris Teſtamenti* ſub praeſidio S. V. *Guil. Abrah. Telleri* publice defenſa *Helmſtad.* 1764. de qua conf. *Erneſtii Bibliothec. theologic. Tom.* V. *Part.* VII. *pag.* 670. *ſeq.*

Mezgeri, Caſimir. Ord. Eremit. P. Auguſtini prouinciae Tyrolo-Salisburgenſis L. L. O. Candidat. *diſſertatio de Poeſi hebraica*, quae ſecunda vice emendatius et auctius prodiit in lucem publicam *Romae* 1774. 8. quae valde laudatur et commendatur in *Bibliotheca Mietauienſi theolog. uniuerſali Tom.* IV. *pag.* 71. *ſequ.*

Antonii, Conrad. Gottlob. diſſert. exhibens coniecturam de metro Hebraeorum antiquo, Pſalmorum exemplis illuſtratam. Lipſ. 1770. Vid. *D. Erneſtii Bibliothec. theologic. recentiſſ. Tom.* II. *Part.* 3. *pag.* 266. ſequ. Quae cum impugnaretur a b. *Chriſtian. Frider. Schmidio* in *Bibliotheca* ſua *philolog. et critic.* et *Carolo Ludouic. Bauero* in duobus programmatibus, idem Auctor his doctiſſimis viris oppoſuit *vindicias ſuae diſputationis de metro Hebraeorum antiquo*, quae prodierunt *Lipſiae* 1771. 8. in quibus etiam recuſa leguntur *Baueri programmata duo de Poeſi hebraica.*

Io. Gothofred. Herderi opus elegantiſſimum inſcriptum: *Vom Geiſt der ebraeiſchen Poeſie*, cuius Pars prima prodit *Deſſauiae.* 1782. 8. mai. Pars II. 1783. quam adhuc tertia excipiet, cuius editionem omnes, quibus politioris rei criticae orientalis notitia curae cordique eſt, auide exſpectabunt.

Iones, *Guilielm.* A. M. Collegii Uniuerſitatis in Academia Oxonienſi — *Poeſeos Aſiaticae Commentariorum libri ſex cum Appendice, cui ſubiicitur Miſcellaneorum liber. Londini* 1774. 8. pag. 542. 8. mai. Quae editio originalis pluribus recenſetur a Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* VII. *num.* 107. *pag.* 89. 137. et in *Bibliothec. Mietauienſ. uniuerſal. theol. Tom.* V. *pag.* 17. 24. Nouam huius operis utiliſſimi editionem debemus celeberrimo noſtro *Io. Gottfrid. Eichhornio*, quae *Lipſiae* 1777. 8. mai. prodiit.

Praeſtantiora et potiora antiquiorum pariter ac recentiorum ſcripta *de Poeſi hebraica* exhibuit cel. *Blaſius Vgolinus in Theſauro* ſuo *Antiquitatum ſacrarum hebraicarum. Tom.* XXXI. *Part.* I. quae prodiit *Venetiis* 1766. Caeterum dolendum eſt, opus *Stephani Fourmontii* Philologi Pariſini, quod ſiſtit *Poeſin hebraicam*

Digitized by Google

braicam reſtitutam et ab hoc ſeculo ad Chriſtum et inde ad Eſdram, ***Dauidem** ac Moſen aſcendendo reductam*, cuius inter non impreſſa eius ſcripta mentionem fecit *Elias Frider. Schmerſahl* in *zuverläſſigen Nachrichten von verſtorbenen Gelehrten. Tom.* I. *Part.* 1. *pag.* 33. lucem publicam non vidiſſe.

Pag. 106. Sententiam, quod *liber Iobi* contineat veram quandam *epopoeiam*, pluribus diſquirit b. *Io. Henric. Stuſſius* in progr. *de Epopoeia Iobaea. Gothae* 1753. Vid. *Kraſtii bibliothec. theolog. Tom.* X. *pag.* 575. *ſequ.*

Pag. 109. De *inſcriptionum Pſalmis praefixarum aetate* digna eſt quae legatur b. *Georg. Io. Ludou. Vogelii diſſert. Inſcriptiones Pſalmorum ſerius additas videri. Halae* 1767.

Pag. 110. IV. 30. De *Pſalmis graduum*, quorum hic mentionem fecit *Wolfius* noſter, ſingularem ſententiam propoſuit *Chriſtoph. Auguſt. Heumannus* in *Miſcellan. Groningan. Tom.* IV. *Faſcic.* I. *pag.* 7. 10. quod ſcilicet auctor eorundem *Hammahaloth* nuncupatus fuerit, quam poſtea b. *Io. Gottlieb. Bidermannus* in *Meletematibus philologicis Faſcic.* III. (*Fribergae* 1749. 8.) *num.* 5. uberiori examini ſubiecit. Verſatur hic ipſe doctus vir in ſententia b. *Io. Chriſtoph. Harenbergii* prolata in *Bibliotheca Bremenſi. Tom.* VIII. *pag.* 973. quod per *Hammahaloth* inſtrumentum peculiare muſicum vel ſaltem initium hymni cuiusdam intelligendum ſit. Occurrunt quoque *Hermanni Matthaei Polemanni Obſeruationes* doctiſſimae *de his Pſalmis* in *Hamburgiſchen gelehrten Berichten de anno* 1739. *Scid.* 26. *pag.* 214. *ſequ.* et *Scid.* 39. *pag.* 339. *anni* 1740. *Scid.* 28. *pag.* 245. Cum etiam b. *Paul. Theodor. Carpouius* im *Heſſiſchen Hebopſer. Tom.* III. *Vol.* XXIX. *pag.* 802. recentiorem ſententiam de eorundem denominationis ratione damnaſſet, idem *Polemannus* im *Heſſiſchen Hebopſer. Part.* XXXIII. *pag.* 195. *ſequ.* cauſam eius defendendam ſuſcepit, cui iterum reſpondit *Carpouius.* Hiſtoriam huius controuerſiae et omnia ſcripta tum a *Polemanno* tum a *Carpouio* hac in cauſa edita pluribus enarrauit b. *Erneſt. Frider. Neubauerus* in *Nachrichten von lutheriſchen Theologen. Tom.* I. *pag.* 304. Ex recentioribus de hoc Pſalmorum genere ſcriptis legi merentur ſequentia: *Ioh. Chriſtoph. Stichtii Programma de Pſalmis hammaaloth. Altonauiae* 1766. 4. et *Eberhard. Tilingii Diſquiſitio de ratione inſcriptionis* XV. *Pſalmorum, qui dicuntur Schire hammaaloth ſeu cantica aſcenſionum una cum ſuccincta eorundem expoſitione. Bremae* 1765. 8. mai. cuius ſummam uberius recenſuit nonnemo in *Lübekiſchen Nachrichten von den merkwürdigſten theolog. Schriften. Tom.* I. *Part.* VII. *pag.* 600. 620.

Pag. 115. Ad *Pſalmos Alphabeticos* curatius pernoſcendos ſpectat imprimis b. *Io. Gottlieb. Bidermanni Programma* doctiſſimum *de Pſalmis alphabeticis. Fribergae* 1768. in quo Auctor praecipue ſententiam *Lowthii* iisdem notas carminis didaſcalici tribuentis et eorum, qui in literis initialibus horum hymnorum ardua myſteria quaerunt, impugnare fatagit. Vſus harum odarum ex eiusdem ſententia potiſſimum in eo ſeſe oſtendit, ut appareat, literas Hebraicas hodiernas fer-

Digitized by Google

me easdem eſſe, quibus antiquiſſimo tempore uſi fuerint Hebraei. Vid. quoque eiusdem *Meletemat. philologic. Faſcic.* III. *num.* 4.

Pag. 117. Quamvis alias in his ſupplementis nullos commentarios librorum biblicorum Veteris Teſtamenti adferre ſoleo, memorandi tamen hic mihi videntur prae caeteris ſequentes, qui imprimis prae reliquis commendari merentur: *Annotations on the Pſalms. By Iames Merrick. M. A. late Fellow of Trinity-College. Londini* 1768. cuius recenſionem exhibuerunt Autores des *Brittiſchen theologiſchen Magazins. Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 229. et *Ephemerid. Lipſienſ. literar.* 1770. *ſcid.* 29. *Moſis Amyraldi Paraphraſis in Pſalmos Dauidis una cum adnotationibus et argumentis*, cuius editionem ſecundam cura et ſtudio *Iacobi Cremeri* Traiecti ad Rhenum 1769. editam uberius recenſuit Perill. *Michaelis Biblioth. oriental. et exegetic. Part.* I. *pag.* 156. *ſequ.* His adde *Io. Auguſt. Starkii*, S. R. M. Boruſſ. a Conſil. Aulic. Theol. D. et Profeſſ. ord. Regiomont. *Pſalmos Dauidis aliorumque Poetarum Hebraeorum Carminum libris V. complexos, qui ex codicibus manuſcriptis et antiquis verſionibus accurate recenſentur*, cuius operis *Volumen* I. prodiit *Regiomonti et Lipſiae* 1776. II. 1777. 8. quae adhuc excipient quinque volumina. Auctor hic doctiſſimus in uſum huius operis acceperat a *S. V. Tellero* varietatem lectionis ex codice manuſcripto biblico *Dresdenſi*, quam etiam in hoc opere in ſuos uſus conuertit. Plura de hoc ſcripto memorantur in *bibliotheca Mietauienſi theologic. Tom.* VIII. *pag.* 61. 110. et ab *Hirtio* in *Bibliothec. nou. Wittebergenſ. oriental. et exeget. Part.* II. *pag.* 386. *ſequ.* Idem *Starkius* quoque iam antea ſuae *Syllogae Commentationum et Obſeruationum philologico-criticarum* Volum. I. inſeruerat ſingularem *commentationem* doctiſſimam *de charactere Dauidis ad regulas poeſeos Lyricae examinato*. Vid. S. V. *Erneſtius Bibliothec. theolog. Tom.* X. *Part.* IV. pag. 291. Simile opus in Pſalmos debemus *Carolo Gottlob. Antonio*, quod prodiit *Wittebergae* 1779. in quo Auctor eius celeb. ſententiam ſuam de ſyſtemate poeſeos Hebraicae confirmare ſtuduit.

Pag. 119. Iudaeos quondam de diuina et canonica Prouerbiorum Salomonis auctoritate dubitauiſſe, pluribus erudite demonſtrauit *Io. Iuſtus Loſius* in *Commentat. de occultatione quorundam librorum ſacrorum per doctores Iudaicos olim tentata. Helmſtad.* 1736. 8.

Pag. 124. *Tom.* IV. 32. *ſequ.* Recentiſſimo tempore cauſam diuinae et canonicae auctoritatis *Eccleſiaſtis Salomonis* a variis obiectis vindicare et firmius confirmare feliciſſimo euentu tentauit auctor *Anonymus* in peculiari ſcripto germanico, quod prodiit ſ. t. *Das von ſeinen Vorwürfen gerettete Predigerbuch Salomo. Cellae* 1779. 8. de quo plura attulerunt Perilluſtr. *Io. Dauid. Michaelis Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* XIV. *num.* 227. *pag.* 32. *ſequ.* et S. V. *Io. Chriſtoph. Doederlinus Bibliothec. theologic. ſelect. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 25. 36.

Pag.

Pag. 133. §. IV. Huc ſpectat *Io. Chriſtoph. Deckeri diſſert. de Prophetarum ordine chronologico. Halae* 1739.

Pag. 142. §. 1. Quaeſtionem, num *Ieſaias* vates ſacer ex ſtirpe regia prognatus fuerit, uberius diſcuſſit *Paul. Theodorus Carpouius* in diſſertatione inſcripta: *Examen traditionis hiſtorico-eccleſiaſticae de regiis Ieſaiae prophetae natalibus. Roſtoch.* 1755. cuius argumentum ſtrictim enarrant Autores *der vollſtändigen Nachrichten von kleinen academiſchen Schriften de anno* 1756. *Part.* X. *pag.* 897. *ſequ.*

Pag. 147. *Ieremiam* prophetarum in numero primum locum tenere imprimis contra *Iſaacum Abarbanelem* erudite oſtendit *Henric. Opitius* in peculiari *diſſertatione*, quae prodiit *Lipſiae* 1704.

Pag. 153. lin. 6. a fine paginae *Huet. pag.* 386.) adde: et pag. 446.

Pag. 160. IV. 39. Pluribus hic conferatur b. *D. Chriſtian. Frideric. Boerneri diſſert.* de Ezechiele eiusque vaticinio. Lipſiae 1719.

Pag. 164. in fine. Inter eos, qui de Danielis vaticiniis et adminiculis criticis ad ea intelligenda praeclare facientibus indagandis optime meriti ſunt, praeter eos, quos infra, ubi de verſione graeca Danielis recentiſſimo aevo reperta acturus ſum, adſeram, omnino nominari meretur M. *Samuel Theophilus Wald* in Curis ſuis in hiſtoriam textus vaticiniorum Danielis, quarum Specimen primum Lipſiae 1783. in lucem prodiit publicam.

Pag. 170. De *Amoſo* eiusque libro prophetico pluribus commentati ſunt b. *Chriſtian. Bened. Michaelis* in *diſſert. de vaticinio Amoſi prophetae. Halae* 1736. et *M. Chriſtian. Gottfr. Haſius* in *diſſert. de ſtilo Amoſi prophetae ex eius vita eruto. Halae* 1755. cuius libelli academici argumentum ſtrictim recenſent Auctores *der vollſtändigen Nachrichten von kleinen academ. Schriften, de anno* 1755. *Part.* IX. *pag.* 825. ſequ.

Pag. 192. *Raimoldi Cenſura librorum apocryphorum* liber eſt maxime rarus, cui b. *Io. Ludou. Bunemannus* in *Catalogo librorum rariſſimorum pag.* 105. pretium X. Thalerorum aſſignauit.

Pag. 193. IV. 43. Scriptis *de libris Apocryphis V. 7.* addenda eſt *Erici Benzelii* elegantiſſima commentatio de iisdem, quae extat in eiusdem *Syntagmate diſſertationum. Francof. et Lipſ.* 1745. 4. *Tom.* I. *pag.* 297. 339.

Pag. 199. Sententiam, quod *Philo Alexandrinus* fuerit verus auctor *libri Sapientiae*, iam ſupra attigi in *ſupplementis ad Tom.* I. pag. 974. Recentiori aeuo eandem imprimis variis argumentis confirmare ſtuduit *Daniel Salthenius* in diſſert. *de Auctore libri Sapientiae potius Philone Alexandrino quam Seniore. Regiom.* 1739.

Pag. eadem lin. ult. in Sophia ſua) pag. 14.

Pag. 200. Generatim de libro Sapientiae conferenda ſunt celeb. *Io. Melchior. Fabri* eruditiſſima *programmata* VI. *de libro Sapientiae Onoldi* 1776. 1777.

 publi-

publicata, quorum argumentum brevibus recenſuit *S. V. Seilerus* in *Beylagen zu ſeinen gemeinnützigen Betrachtungen der neueſten theolog. Schriften, ad ann.* 1778. *Part.* I. *pag.* 61.

Pag. 204. *Libros Maccabaeorum* nequaquam in numerum canonicorum librorum eſſe referendos, imprimis erudite oſtendit b. *Erneſt. Ludouic. Rathlefius* in peculiari *commentatione de Machabaeis ſacrorum antiqui foederis librorum exulibus, Helmſtad.* 1738. 4. cuius argumentum uberius recenſent Autores der *Hamburgiſchen gelehrten Berichte* de anno 1739. ſcid. 73. pag. 625. ſequ. et auctores der *Auszüge aus Diſputat. de anno* 1740. *Part.* III. *pag.* 238. ſequent. Neque tamen uſus eorum egregius, quem hi ipſi libri praeſertim in antiquis hiſtoriae Iudaicae et profanae antiquarum gentium monumentis penitius cognoſcendis praeſtare poterunt, plane negari poteſt, qua de re pluribus conferendus eſt S. V. *Erneſt. Frid. Wernsdorfius* in *Programm. de fontibus hiſtoriae Syriae in libris Maccabaeorum. Witteberg.* 1746. Vid. *vollſtändig. Nachrichten von kleinen academ. Schriften de anno* 1747. *Part.* III. pag. 266. Vid. quoque Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* XII. *num.* 199. *pag.* 112. 127.

Pag. 209. De *quarto*, qui ſub *Eſdrae* nomine circumfertur, *libro* plura in medium attulit *Io. Vlric. Treſenreuter* in *programm. de libro, qui vulgo quartus Eſdrae inſcribitur. Coburg.* 1742.

Pag. 211. IV. *pag.* 46. *Fabricii Codicem Pſeudepigraphum* Veteris Teſtamenti uberius recenſent Autores *Actorum eruditorum Lipſienſ. germanic. Part.* XIV. *pag.* 181. 184.

Pag. 213. Pluribus *de Henochi libro* commentatus eſt *Thomas Bangius* in *Exercitationibus philologico-philoſophicis. (Cracouiae* 1691. 4.) *Exerc.* I. *pag. m.* 16.95. et Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. Part.* VI. pag. 224. 232.

Pag. 248. IV. 48. *Alardi Epitomen biblicam* quoque *Io. Himmelius Memoriali* ſuo *biblico pag.* 88. inſeruit.

Albrechti Biblia in nuce recuſa ſunt *zur Langenfuhr prope Dantiſcum* germanice ſub titulo: Bibliſches Kleinod. 1712. 12. oblong.

Pag. 250. IV. 52. *Eurymachaerae)* Prodiit quoque hic liber *Erffurti* 1573. Editio de anno 1581. *Erfordienſis*, quam memorat *Wolfius*, prodiit apud *Eſaiam Mechler*, et comprehendit plagulas 7.

Pag. 252. IV. 58. *Martinii Memoriale biblicum* prodiit quoque *Herbornae* 1608. 12. et complectitur plagulas 4½. itemque *Francof. et Lipſ.* 1704. 12. De eodem digna eſt quae legatur epiſtola *Iac.*. *Thomaſii ad Theophil. Colerum* data, quae inſerta eſt *Relationibus innoxiis de rebus nouantiqu. theologic. de anno* 1730. *pag.* 885.

Pag. 254. *Pagii* libellus etiam *Gallice* prodiit *Salmurii* 1673. 8.

Ibid. Palladii liber quoque excuſus eſt *Witteberg.* 1554. 8. et continet I. Alphab. et 7. plagulas.

Qui-

Quiſtorpii libellus prodiit *germanice Roſtoch.* 1665. 8.

Pag. 255. IV. 60. *Petri de Roſenheim*) Primam eamque antiquiſſimam huius libri editionem, quam *Wolfius* non memorat, *Bononienſem* eſſe anno 1496. editam conſtat. Secuta eſt eandem editio *Stettiuenſis* a *Wolfio* memorata, cuius plenior titulus eſt: *Monoſticha in ſingulos ſacrorum bibliorum libros, et diſticha in librorum eorundem capita.* Recuſus eſt hic liber ſ. t. *Mnemoſynon biblicum h. e Monoſticha characteriſtica in libros ſacrae ſcripturae ordine alphabetico ita diſtincta, ut ad primum ſtatim intuitum non ſolum librorum nomina et ſummam, ſed etiam quotus quilibet liber biblicus ſit in ordine, et quot habeat capita, ſuggerant.* Conf. *Io. Himmelii Memoriale biblicum generale*, *pag.* 5. ubi eadem *Monoſticha* leguntur inſerta. Caeterum varia de Autore hoc memoratu digna in medium attulit *Frid. Gotthilff. Freytagius* in *Apparatu literario. Tom.* I. *pag.* 27. ubi quoque varii de hoc libro eiusdem citantur ſcriptores.

Pag. 256. *Simonidis Opuſculum* prodiit prima vice *Lugduni Batauorum* 1623. 8. deinde *Hafniae* 1633. 8. et continet plagulas ſex.

Pag. 257. IV. 63. *Introductionibus mnemonicis biblicis* a *Wolfio* his in locis memoratis addantur ſcripta ſequentia: *Anonymi* Bibliſches Schatzkäſtlein durch Frage und Antwort aufgeſchloſſen. Translatus eſt liber ex *Anglico* idiomate in vernaculam linguam, et prodiit *Ienae* 1668. 12. Conſtat uno Alphab. et 7. plagulis. Differt omnino hoc ſcriptum ab eo, quod *Fagius* evulgauit (vid. *pag.* 254.) potiſſimum in eo, quod libros dogmaticos aeque ac hiſtoricos foederis utriusque complectatur, et in praefatione eius auctor eius in ampliori dignitatis gradu conſtitutus fuiſſe perhibetur.

Sebaſtiani Chelyi ſcriptum, de quo nonnulla memorat *Iacobus Thomaſius* in *epiſtola ad Theophil. Colerum anno* 1681. *data.* Vid. *Relation. innox. de rebus nouantiqu. theologic. de anno* 1730. p. 885. ſequ.

Fabri cuiusdam *libellus* ſ. t. *Gemmae genere elegiaco ſingulis diſtichis ſingula capita biblica ordine alphabetico complexae*, qui liber paſſim inſertus eſt *Herlini Iſagogae*, de qua vid. *Wolf. pag.* 250.

Iacobi Saccon Summarium biblicum carmine heroico expreſſum et *bibliis latinis Lugduni* 1521. per *M. Iacob. Saccon* in *fol.* editis praefixum, quod commemorauit et *memoriali* ſuo *ſpeciali pag.* 64. *Himmelius* inſeruit.. Hic ipſe Auctor verſiculis 214. uniuerſum ſacrum codicem complexus eſt, quorum ſingulae voces ſingulorum capitum argumentum exhibent.

Pag. 258. *Carpzouiani* Operis Pars *tertia*, quam *Wolfius* hic omiſit, edita eſt anno 1721. 4. Pluribus argumentum huius operis praeſtantiſſimi commendant Auctores *Actorum eruditor. Lipſienſ. germanic. Tom.* III. *Part.* XXVIII. *pag.* 263. 279. Vid. quoque Anonymi *Nachrichten von Niederſächſiſchen berühmten Männern und ihren Schriften. Part.* I. *pag.* 142.

Digitized by Google

Pag. 259. *lin.* 3.) *Tiguri)* Addas editionem *quartam Tigurinam* 1713. et *Ienenſem*, de anno 1723. 8. ut alias omittam.

Pag. 261. *Zeitſuchſii* liber quoque prodiit *Francofurti et Lipſiae* 1709. 8. et longe auctior eius editio in lucem publicam prolata eſt ſub titulo: *Theologia exegetica. Halae et Lipſ.* 1722. 4. quae 5. Alphab. et plagulas 11. comprehendit, de qua quaedam memorantur in *Relationib. innox. de nouantiqu. theologic. de anno* 1722. pag. 263. Vid. quoque *Ephemerid. Lipſienſ. literar.* 1723. *Scid.* 69. p. 670.

His hiſtoricis *Introductionibus* a *Wolfio* memoratis addantur:

Io. Henric. Daniel. Moldenhaueri Introductio in omnes libros Veteris et Noui Teſtamenti canonicos et apocryphos. Regiomonti, 1744. 8. mai.

Io. Henric. Zopfii Introductio ad lectionem curſoriam Veteris Teſtamenti, continens praecognita lectionis biblicae de auctore, auctoritate, argumento et ſcopo cuiuscunque libri, una cum partitione et analyſi. Lipſ. 1763. 8. quem librum recenſuit *S. V. Erneſtius Bibliothec. theologic. Tom.* IV. *Part.* I. *pag.* 63. *ſq.*

Pag. 265. *Glaſſii* 1643.) Editio *tertia Philologiae* ſacrae de anno 1653. ab ipſo auctore reuiſa eſt, quam ſequitur editio *Lipſienſis* de anno 1708. quae demum prodiit cura *Andreae Büttegieri* Lipſiae 1725. Recentiſſimo tempore eandem longe auctius et emendatius edidit S. V. *Dathius Lipſiae* 1776. et annis ſequentibus, quae editio noſtris potiſſimum temporibus criticis eſt accommodata, et pluribus Tomis conſtat.

Pag. 268. *ſequ.* IV. 70. *ſequ. Iac. le Long.*) Novam editionem eamque locupletiſſimam, multis emendationibus et acceſſionibus auctam Bibliothecae ſacrae editionem in lucem publicam edidit S. V. *Andreas Gottlib. Maſchius*, cuius *Pars* I. *de editionibus textus biblici originalibus* agens prodiit *Halae Magdeburg.* 1778. 4. mai. quam ſecuta eſt *Pars* II. 1781. Pars III. 1783.

Pag. 273. ſequ. IV. 73. ſequ. *Waltoni Prolegomena* recentiſſime cum praefatione nova edidit S. V. *Io. Auguſt. Dathius Lipſiae* 1777. 8. mai.

Pag. 275. IV. 74. Introductionibus criticis in ſacrum codicem a Wolfio memoratis addi poſſunt ſequentia ſcripta:

P. Bezange Introductio in Vetus Teſtamentum critico-hermeneutico-hiſtorica, qua exhibetur, quicquid ex S. S. *Patrum aliorumque eruditorum ſententia ad genuinum ſenſum eruendum facere videtur. Stirae* 1765. Opus hoc conſtat *duobus Tomis*, quorum unus de libris Veteris Teſtamenti hiſtoricis et moralibus, alter vero de propheticis agit.

Io. Gottfrid. Eichhornii Einleitung in das alte Teſtament, cuius *Pars prima* prodiit *Lipſiae* 1780. 8. pars *altera* 1781. quam 1783. excepit pars *tertia.*

Houbigantii Prolegomena in Script. ſacram.

Kennicottii Benjam. diſſertationes duae de ſtatu praeſenti textus hebraici Veteris Teſtamenti. Vid. *ſupplementa* haec ſupra ad *pag.* 38. notata.

Ro-

Digitized by Google

Romershauſen, *M. Io. Fried. Vorleſungen über ſeinen Entwurf zu einer Einleitung in das Alte Teſtament*, quae poſt eius mortem a *D. Carol. Wilhelm. Roberto Francof. ad Moen.* 1771. 8. edita ſunt. Vid. Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* I. *pag.* 116. 122. *num.* VIII.

Semleri, *D. Io. Salom. Apparatus ad liberalem Veteris Teſtamenti interpretationem. Halae* 1773. 8. Cuius libri argumentum ſtrictim recenſuit S. V. D. *Erneſtius Bibliothec. theolog. recentiſſ. Tom.* III. *Part.* VII. *pag.* 579. 596.

Pag. 280. Enarratoribus Interpretum ſacri codicis imprimis Veteris Teſtamenti iungendus eſt b. *Io. Georg. Walchius* in *Bibliotheca theologica ſelecta, Tom.* IV. *pag.* 369. ſequ.

Ad Librum II. qui exhibet *Hiſtoriam Manuſcriptorum et editionum Hebraei codicis.*

Pag. 289. IV. 78. Ad materiam *de Autographis Veteris Teſtamenti* pertinent ſcripta ſequentia: *D. Bened. Gottlieb. Clauſwitz* diſſert. *de Autographorum biblicorum iactura rei chriſtianae et innoxia et utili. Halae* 1743. cuius argumentum recenſetur in *Auszügen aus Diſputat. de anno* 1743. *Part.* II. *pag.* 139. ſequ. *Io. Clauſſen Diſquiſ. utrum ſacri codicis libri potuerint deperdi necne? Ienae* 1765.

Pag. ead. lin. 5. *a fine:) recitabimus)* Factum eſt hoc a *Wolfio* infra *pag.* 517.

Pag. 290. *lin.* 3. *in tabulis fractis)* fol. 78. editionis Venetae.

Pag. 291. *fere in medio: Eliam Leuitam in tabulis fractis) pag.* 78. editionis Venetae.

Pag. 294. *lin.* 13. *vitam Reuchlini pag.* 536.) Hic *Romae* eundem codicem emit anno 1494. et ſupra quam vetuſtum appellat.

Pag. 295. ubi *Wolfius* noſter de *codice hebraeo Reuchlin ano* verba facit, memorat, eundem ab Imperatore Maximiliano I. dono datum eſſe Reuchlino. Sed *Maius*, qui ea, quae hunc codicem concernunt, forte melius ſcire poterat, donum iſtud aſſignauit Friederico III. Maximiliani patri in *Vita Reuchlini pag.* 21. 181. Deſcripſit hunc codicem praeter alios *Buxtorfius* in *Catalectis philologico-theologicis num.* 129. *pag.* 152. *ſequ.* De aetate eiusdem maxime variant Critici antiquioris et recentioris aeui. Ex poſterioribus cel. *Brunſius*, qui eundem diligentiſſime perſcrutatus eſt in notula quadam *Beniam. Kennicotti notis criticis in aliquot Pſalmos* adiecta inter alia ſcripſit: „*Eſt hic ille Codex*, *qui olim prae-* „*ſtantiſſimus et antiquiſſimus Criticis audiuit*, *hodie vero ad ſaeculum* XII. *vel ad* „*ſummum* XIII. *eruditis referendus videtur.*„ Caeterum aſſeruatur uterque *Reuchlini* codex a *Wolfio* hic et *pag.* 294. memoratus in bibliotheca Illuſtriſſimi Marchioni

chionis-Badenſis *Carolsruhae*, cuius varietatem lectionis per celeb. *Paulum Iacobum Brunſium* accuratiſſime deſcribi curauit *Kennicottus*, quod ipſe narrat in *Relatione* VI. *de ſtatu collationis codicum hebraicorum Veteris Teſtamenti* in *Bibliotheca Hagana hiſtorico-philologico-theologica Claſſ.* III. *Faſcic.* I. *pag.* 157. et *Relat.* VII. ibidem *Claſſ.* IV. *Faſcic.* I. *pag.* 158. in quo poſteriori loco obſeruat idem tanquam ſingulare quid, quod in uno horum Manuſcriptorum liber Danielis demum Malachiae vaticinia ſequatur, hoc ordine ab ipſo deſcriptore locatus. Plura de hoc codice et alio, quem *Carolsruhae* reperiſſe teſtatur *Brunſius*, obſeruantur ab eodem in *Ephemeridibus Ienenſ. literar.* de anno 1767. *ſcid.* XII. *pag.* 103. *ſequ.*

Pag. 297. *lin.* 11. ad verba *Wolfii: eundem ſuſpicatur eſſe)* Caſtigantur haec a *Io. Georg. Schiede* in *Biga Obſeruationum ſacrarum de codice Bibl. hebraic. manuſcripto Caſſellano. Brem.* 1748. 8. repetita in *nouis Actis erudit. Lipſienſ. latin. de anno* 1757. *pag.* 564. 569.

Pag. 298. *Regiomont.)* Deſcripſit hunc codicem accuratiſſime S. V. D. *Lilienthalius*. Vid. quae infra notanda ſunt ad *pag.* 319. *ſequ.*

Pag. 300. *Mediolani)* Reperiuntur ibidem in *Bibliotheca Ambroſiana* codices biblici hebraici *quatuordecim*, ex quibus quinque in uſum *Kennicotti* ſui operis biblici accurate ſunt deſcripti, quod memoratur ab eodem *Relat.* II. *de ſtatu collationis* cet in *Bibliothec. nov. Bremenſ. hiſtor. philolog. theol. Claſſ.* V. *faſcic.* 2. *pag.* 307. *Relat.* III. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *faſc.* I. pag. 194. 195. Vid. quoque *Biblioth. Hagan. Claſſ.* IV. *faſc.* I. *pag.* 169. *ſequ.*

Pag. 301. Codex manuſcriptus, cuius *Wolfius* noſter hic mentionem fecit, poſtea ex bibliotheca b. *Baſhuyſenii* publico auctionis iure vendita peruenit ad manus primum *Iacobi Willemſen*, Theologiae Profeſſoris Middelburgenſis teſte S. V. *Nicolao Barkey* in *Bibliotheca nova Bremenſi. Claſſ.* II. *Faſcic.* I. *pag.* 197. *ſequ.* ubi quoque nonnullae variae lectiones eiusdem obſeruatae ſunt.

Pag. 304. 305. *Berolinenſis)* Plenam et accuratam recenſionem pariter ac deſcriptionem nonnullorum codicum hebraicorum manuſcriptorum, qui in *bibliotheca Berolinenſi regia* aſſeruantur, exhibuit b. *Paul.-Erneſt. Iablonſkius* in *praefatione editionis Bibliorum hebraicorum* de anno 1699. 8. mai. inter quos imprimis eminet *Seidelianus* codex a priori Poſſeſſore ita a *Iablonskio* appellatus. Varia quoque de eodem memoratu digniora obſeruauit *Beniam. Wilhelm. Dan. Schulzius* in *praefatione Criticae* ſuae auctioris *vulgarium editionum Bibliorum hebraicorum*, licet aetas horum codicum ab eodem iudice S. V. *Frorie̊pio* in *Relationibus Lubecenſibus germanicis de ſcriptis recentiſſ. theologic. Tom.* II. *Part.* IX. *pag.* 786. nimis indeterminate indicata fuerit. Maximam partem collationis a celeb. *Murſinna* Halae factam eſſe ſubminiſtrante S. V. *Sackio* in uſum operis *Kennicottiani*, qui etiam eidem *Kennicotto* manuſcriptum quoddam b. *Iablonskii*, varietatem lectionis ex his codicibus a *Iablonskio* collectum et criticas in textum hebrai-

braicorum horum codicum praeſertim *Scideliani* transmiſerat, idem *Kennicottus* gratiſſime agnoſcit *Relat.* V. *de ſtatu collationis codicum hebraic.* in *Bibliothec. Hagan. hiſtoric. philolog. theolog. Claſſ.* II. *Faſcic.* II. *pag.* 397.

Pag. 306. *Deſſauiae* in Archiuo ducali cel. *Brunſius* ſeſe codicem hebraicum Bibl. hebr. reperiſſe teſtatur, quem etiam pro Kennicotto contulit, qui forte idem eſt, cuius *Wolfius* noſter hic mentionem fecit. Aetatem eius ad ſaeculum XII. et XIII. referendam eſſe exiſtimat. Vid. *Bibliothec. Lemgouienſ. literaturae recentiſſ. Tom.* IV. *pag.* 685.

Pag. 307. IV. 86. 87. Codex hebraicus *Dresdenſis* exaratus eſt in pergameno, et quaelibet eius pagina in tres columnas diviſa eſt. Literarum ductus, qui in eodem apparent, ſunt omni ornatu imaginum et figurarum in recentioribus codicibus conſueto deſtituti, ex quo ſimul veneranda huius codicis antiquitas colligi poterit, quippe qui ſine dubio iam per trecentos annos in manibus Chriſtianorum verſatur. Punctis vocalibus eſt inſtructus hic codex, quae tamen, ut ex primo ſtatim eorum intuitu patet, a recentiori manu adiecta ſunt. Idem quoque de accentibus et lectionibus maſorethicis huic codici adiectis obſeruandum erit, quorum priores ab iis, qui in aliis Manuſcriptis biblicis reperiuntur, valde diſcrepant. Elegantiſſimam huius codicis deſcriptionem exhibuit S. V. D. *Carolus Frideric. Bahrdtius* in *Programmate* peculiari *de incluto Bibliothecae electoralis Dresdenſis codice bibliorum hebraicorum manuſcripto Lipſiae* 1767. 4. publicato, ex quo ea, quae antea de hoc codice attuli, decerpſi. Recentiori tempero celeb. *Tychſenius* in *Tentamine* ſuo de *variis codicum manuſcriptorum hebr. generibus* obſeruauit, ſcriptorem huius codicis nominari NDHM, ex quo collegit, eundem fuiſſe Chriſtianum Exiudaeum, quam tamen coniecturam celeb. *Brunſius* eidem reddidit, qui interim conceſſit, has literas exſtare in ſubſcriptione codicis, quod iam obſeruauit *Bahrdthius*, cum tempore iſto, quo codex ſcriptus fuerit, adiecta forte fuerint verba: Maſoram adſcripſit literis NRSM. Vid. D. *Hirtii Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* V. *pag.* 205. Largam variantium lectionum ex hoc codice collectarum, quae imprimis ex *Pſalmis* depromptae fuerint, meſſem S. V. *Tellerus Starkio* Regiomentum transmiſerat, cum iſte commentarium ſuum in Pſalmos pararet. Caeterum ſuadente *Kennicotto* collatus eſt hic codex a *Clodio*, Bibliothecae electoralis Drasdenſis praefecto doctiſſimo, uti narrauit idem *Kennicottus Relat.* III. *de ſtatu collationis* cet. in *bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *Faſcic.* I. *pag.* 196.

Pag. 307. 308. *Erfurti* extant *quinque Codices* biblici hebraici. Licet b. *Io. Henric. Michaelis* iam in *diſſertatione* a *Wolfio* citata notitiam eorundem exhibuerit, verendum tamen omnino erat, ne varia eiusdem oculos effugiſſent praecipue quae circa literas conſonantes Hebraeorum fuerint notanda, id quod eo facilius fieri poterat, quo maiorem diligentiam emendandis vocalibus punctis iisque accuratius perſcrutandis idem conſecrauerat. Teſtatus ſit idem poſtea Perill. *Michaelis*, qui priorem collationem Manuſcriptorum *Erfurtenſium* pro imperfecta et

manca habendam eſſe cenſuit, potiſſimum ea ex ratione, quoniam multae notatu digniſſimae lectiones variantes horum codicum omiſſae fuerint, *Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* I. *pag.* 207. ſequ. Poſtea cum *Kennicottus* ſibi a Perill. *Michaelis* iteratam iſtorum codicum biblicorum collationem ſibi expetiiſſet, ad eandem inſtituendam *Erfordiam* mittebatur b. *I. C. W. Diederichs*, qui etiam poteſtate iſtos codices conferendi a Miniſterio plurimum reuerendo Auguſtanae invariatae Confeſſionis *Erfordienſi* impetrata iſtud negotium aggreſſus eſt et feliciter ad finem perduxit. Hiſtoriam huius collationis recentiſſimae codicum *Erfurtenſium* biblicorum pluribus narrauit Perill. *Michaelis* in *Biblioshec. oriental. et exegetic. Part.* III. *pag.* 208. 215. VI. 238. 247. Vid. quoque *Benjam. Kennicotti Relat.* V. *de ſtatu cet.* in *Bibliotheca Hagana. Claſſ.* II. *pag.* 397. *ſequ. Claſſ.* IV. *Faſcic.* I. *pag.* 171. *Speciminis variantium lectionum codicum Erfurtenſium, quae in Pſalmis occurrunt*, idem exhibuit *Diederichs* in peculiari *diſſertatione Goettingae* 1775. edita, cuius argumentum ſtrictim recenſuit Perill. *Michaelis* in *Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* IX. *num.* 137. pag. 20. 23. Optandum fuiſſet, ut laudatus Auctor diſſertationem b. *Michaelis* ſupra memoratam ſuis adnotationibus et emendationibus auctam una cum tota variarum lectionum Erfurtenſium collectione in lucem publicam dediſſet, quod vero haud ſperandum eſt, cum hic ipſe Auctor praematura morte iam defunctus ſit.

Pag. 308. IV. 88. *Florentiae.*) Aſſeruari in bibliotheca huius ciuitatis *Medicaea* permultos codices hebraicos tum bibliorum hebraicorum, tum rabbinicorum ſcriptorum, iam obſeruauit et accuratam eorundem deſcriptionem exhibuit *Bernhardus Montefalconius* in *Bibliotheca bibliothecarum manuſcriptorum noua. Tom.* I. *pag.* 239. 250. Praeterea codex manuſcriptus biblicus hebraicus reperitur ibidem in *Bibliotheca ducali Strozziana*, cuius et ſex aliorum codicum hebraicorum ibidem repertorum collationem *Kennicottus* inſtituit, eamque feliciter ad finem perduxit, ita ut variantes lectiones ex iis collectae operi ſuo biblico inſeri potuerint. Vid. *Kennicott. Relat.* II. de ſtatu collationis cet. in *Bibliothec. noua Bremenſi. Claſſ.* V. *faſcic.* II. *pag.* 307. *Relat.* III. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *faſcic.* I. *pag.* 194. *Relat.* V. Ibid. *Claſſ.* II. *Faſcic.* II. *pag.* 399. et *Relat.* VII. *Claſſ.* IV. *Faſcic.* I. *pag.* 157. *ſequ.*

Pag. 310. ſequ. *Halae* hoc tempore in Bibliotheca ciuitatis publica aſſeruatur codex Bibliorum hebraicorum *Snidelianus* olim Berolini exiſtens, uti conſtat ex *Kennicotti Relatione* III. *Biblioth. Hagan. Claſſ.* I. Faſcic. I. pag. 195. Vberiorem eius deſcriptionem exhibuit b. *Iablonskius* in *praefatione editionis* ſuae *bibliorum hebraic.* de anno 1699. 8. mai. Vide quoque, quae ſupra ad *pag.* 304. 305. de codicibus manuſcriptis Berolinenſibus in hiſce ſupplementis obſeruata ſunt.

Pag. 311. *ſequ.* IV. 89. *ſequ.* *Hamburgi* tres ſatis antiquos codices manuſcriptos bibliorum hebraicorum in uſum *Kennicottiani* operis diligenter collatos fuiſſe

Digitized by Google

fuiſſe, qui tamen unum tantum Bibliorum codicem completum conſtituerint, teſtatur ipſe *Kennicottus Relation.* III. *Bibliothec. Hagan. Claſſ I. Faſcic.* I. pag. 195. *Pag.* 312. ſequ. IV. 93. *Helmſtadienſes* codices biblicos manuſcriptos quod attinet, noſtris praeſertim temporibus de iisdem deſcribendis optime meriti ſunt doctiſſimi viri, quorum operam ſingularem hic praedicare fas erit. Debemus hic b. *Georg. Io. Ludou. Vogelio* duas diſſertationes, quarum altera ſub praeſidio S. V. *Guil. Abraham. Telleri* defenſa, *de codice Bibliorum hebraicorum Helmſtadienſi* agens prodiit Helmſtadii 1766. altera autem, quae *obſeruationes criticas in varias quasdam lectiones codicis Hebraei ſcripti Bibliothecae academicae Helmſtadienſis continet*, *Halae* eodem anno edita eſt, cuius poſterioris potiora capita ſedulo recenſuit b. *Erneſtius. Bibliothec. theolog. nov. Tom.* VIII. *Part.* III. *pag.* 279. 282. Praeterea eiusdem *Vogelii* collationem iſtius codicis Helmſtadienſis *Tellerus* verſioni ſuae latinae *diſſertationis ſecundae Kennicottianae de praeſenti ſtatu codicis hebraei V. T.* adiecit. Mentionem quoque huius codicis fecit b. *Zacharias Conradus ab Vffenbach* in *deſcriptione ſui itineris literarii. Part.* I. p. 227. Ad conditionem, antiquitatem et valorem eius quod attinet, varia ex iis, quae *Vogelius* de eodem obſeruauit, memorantur ab *Erneſtio Biblioth. theolog. Tom.* VIII. *Part.* VI. *pag.* 799. ſequ. Mirifice differunt de eodem clariſſimorum Philologorum noſtri aeui ſententiae. Perſuadet enim ſibi *S. V. Tellerus*, quod collatio eiusdem rite inſtituta multum utilitatis conferre queat ad emendandam maſorethici textus lectionem. Contrarium ſtatuit celeb. *Tychſenius* in *Tentamine de variis codicum V. T. generibus pag.* 134. *ſequ.* ubi affirmat, eundem tantum eſſe codicem conuolutum antimaſorethicum, qui a *Non-Iudaeo* ſit ſcriptus, parvi aeſtimandus, cuius diverſae lectiones a textu maſorethico diſcrepantes pro vitiis inter ſcribendum commiſſis ſint habendae. Simili ratione, quando *Tellerus* perhibet *loc. citat. pag.* 138. hunc codicem iſto tempore fuiſſe manu exaratum, quo Iudaei arti calligraphicae maxime ſtuduerint, monuit *Tychſenius* l. cit. *pag.* 262. id plane affirmari non poſſe, cum certo definiri nequeat, quo tempore Iudaei artem calligraphice ſcribendi exercere coeperint.

Praeter hunc codicem Helmſtadienſem S. V. *Tellerus* in fine verſionis ſupra memoratae operis Kennicottiani alios manu exaratos hebraicos Veteris Teſtamenti recenſuit, quorum quatuor in *Bibliotheca* publica *academica Helmſtadienſi*, duo vero in b. *Io. Fabricii* Bibliotheca aſſeruantur. Cum vero poſterior auctionis publicae lege ſit vendita, ignoratur, in cuius manus hi duo codices, quos olim tenuit *Io. Fabricius*, inciderint. Forte tamen ſunt iidem codices, quorum mentionem fecit Perilluſtr. *Io. Dauid Michaelis Bibliothec. orlental. et exegetic. Part.* VIII. *pag.* 167. 178. Interim omnino laudandum eſt conſilium, quod iisdem paulo accuratius et plenius deſcribendis adhibuit cel. M. *Auguſt. Henr. Lichtenſteinius* in commentatione, quae *deſcriptionem* exhibet *duorum codicum hebraicorum adhuc parum cognitorum. Helmſtad.* 1776. 4. 3. plag. quam excepit *altera*

 eius-

Digitized by Google

eiusdem doctiſſimi viri commentatio exhibens *recenſionem codicis hebraei Manuſcripti Helmſtadienſis quinti huc usque pro deperdito habiti ac trium fragmentorum Helmſtadienſium deſcriptionem.* Ibid. 1777. 4. Ex priori commentatione nonnulla hic in gratiam lectorum noſtrorum ex relatione *Ephemeridum Helmſtadienſium literariarum* de anno 1776. *Scid.* 23. hic tranſcribamus: „*Alter horam codicum continet Hagiographa et Prophetas, ſcriptus vero ſimiliter Ai C.* 1028. *Alter autem exhibet Geneſin et Exodum cum Maſora et interiecta ſingulis Verſibus paraphraſi Chaldaica Onkeloſi; et addito a recentiori manu commentario Iarchii ſeu R. Salomonis-Iizchak, quem excipiunt lectiones propheticae. Eſt ille, uti Lichtenſteinius coniicit, antiquior altero, et in Hiſpania exaratus. Caeterum ex utroque quondam Fabriciano codice quaedam ſpecimina variarum lectionum decerpſit Lichtenſteinius eodem fere ſtudio, quod nuper in bibliotheca orientali Perill. Michaelis probavit viris doctis. Quaedam lectiones eius non temere reiiciendae videntur. Sic in cantico Deborae Iudic.* V, 27. *ubi primus codex vocem* נפל *ſemel tantum ponit, et loco* באשר *olim legit* שם, *quod ad ſenſum clarius, et ad poeticam virtutem elegantius eſſe putat Lichtenſteinius.*"

Pag. 313. *ſequ. Ienenſis* codicis ſcriptores varii mentionem fecerunt, quo praeter eos, quos iam adduxit *Wolfius* noſter, ſpectant b. *Io. Friſchmuthius* in *diſſertat. de Iudaeorum amentia*, in *Corollario in fine adiecto*, *Io. Andr. Danzius* in *diſſert. de Sinceritate ſcripturae Veteris Teſtamenti ſuſpicione erroris abſterſa eluctante* §. III. *pag.* 17. et *Io. Chriſtoph. Mylius* in *Memorabilibus bibliothecae Ienenſis pag.* 308. ſequ. Collationem eius cum textu hebraico inſtituit celeb. *Chriſtian. Frideric.-Schnurrerus* in itinere ſuo literario per aliquod temporis ſpatium Ienae verſatus, cum in finem, ut diverſae eius lectiones ſuo loco infererentur *Kenicottiano* operi biblico, quod ipſe *Schnurrerus* ingenue fatetur in *diſſertat. de codicum hebraicorum Veteris Teſtamenti aetate difficulter determinanda* (*Tubing.* 1772.) *pag.* 3. Cum vero nulla adhuc huius codicis manuſcripti plenior deſcriptio exſtet, gratum omnino et acceptum fuit b. *Hirtii* promiſſum in *Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* I. *pag.* 245. hunc codicem accurate quoad externam et internam conditionem, pretium et antiquitatem ejus deſcribendi, quod quo minus adhuc praeſtiterit, abitus viri huius Summe Venerabilis ad munus academicum et eccleſiaſticum Wittebergae adminiſtrandum forte impedivit. Mihi quidem perluſtrare licuit hunc codicem manuſcriptum Ienenſem hebraicum, et varia de eodem notatu digniora eſſent, quae hic obſervanda forent, niſi eſſent nimis prolixa et ita comparata, ut peculiarem fere commentationem explerent, quae obſeruata vero, ſi intellexero, eiusmodi ſcriptionem non ingratam fore harum rerum peritis, in publicam lucem edere apud me conſtitui. Vnum hic tantum obſeruo. Falſum eſt, quod b. *Wolfius* hoc loco affirmat, hunc codicem totum Vetus Teſtamentum hebraicum excepto Pentateucho continere, cum in eodem quoque deficiant Hagiographa.

grapha. Plura hic de iſto codice hic non obſeruare licet, quae in aliud tempus reſeruabo.

Tom. II. *pag.* 314. *Lipſiae.* Codex, qui ibidem in bibliotheca ſenatoria referente *Wofio* reperitur, iudice celeb. *Tychſenio* in *Tentamine de variis codicum hebraic. manuſcript. generibus Sect.* II. §. 7. eſt a puero aliquo exercitii gratia in uſum parentum et aliorum confectus. Ex eo, quod *Wolfius* de iſto obſeruat, eundem eſſe codicem orientalem et ab occidentalibus codicibus plane diuerſum, colligit b. *Carolus Henricus Zeibichius* in *diſſert. de codicum V. T. Orientalium et Occidentalium diſſenſionibus.* §. XI. eundem tum in Keri cethibh noſtro praeferendo, tum etiam in amplectendis lectionibus *Ben Naphtali* et Occidentalibus demum caeteris, ab hodiernis codicibus internoſci, quod obſervatum vero idem tantum tamquam coniecturam nondum ad liquidem certitudinis gradum perductam proponit. Vid. *Io. Oelrichs. Collect. Opuſculorum hiſtorico-philologico-theologicorum. Tom.* II. *Part.* I. *pag.* 26. *ſeq.* Paraphraſis chaldaica *Onkeloſi*, quae una cum *Hieroſolymitana* priori codici eſt adiecta, ſaepius ab ea quae impreſſa legitur, diſcrepat. Simili fere ratione *Raſchii* Commentarius, qui omnibus libris biblicis in hoc comprehenſis ſubiunctus exhibetur, a textu Raſchiano impreſſo longe diſcedit. Plura memoratu digna de hoc codice hebraico *Lipſienſi* obſeruauit S. V. D. *Carol. Frideric. Bahrdtius* in *Obſervationibus criticis de codicibus manuſcriptis hebraicis biblicis*, quae *Lipſiae* 1770. 8. prodierunt.

Tom. II. *pag.* 316. *Norībergae* in *bibliotheca civitatis publica* verſatur codex egregius totum Veteris Teſtamenti corpus comprehendens, continens ſeptem Voluminibus textum hebraicum, quem ſenatus *Norimbergenſis* demum paucis abhinc annis coemit, quem una cum alio celeb. *Io. Andr. Mich. Nagelius* in uſum operis *Kennicottiani* biblici cum textu hebraico impreſſo contulit, quod gratiſſima mente praedicavit ipſe *Kennicottus Relat.* VII. *de ſtatu collationis Manuſcriptorum hebraicorum*, in *bibliothec. Hagan. Claſſ.* IV. *faſc.* I. *pag.* 158. *ſequ.* et *Relat.* VIII. ibidem *pag.* 171. Caeterum notati ſunt codices iſti *Noribergenſes* in editione *Kennicotti* numeris 198. et 199. Adſunt quoque ibidem adhuc duo alii codices hebraici manu deſcripti biblici, quorum uberiorem deſcriptionem ſuppeditavit ſupra laudatus *Nagelius* in *diſſertatione* doctiſſima *de duobus codicibus manuſcriptis Veteris Teſtamenti Bibliothecae publicae Norimbergenſis*, quam ſecuta eſt alia eiusdem auctoris diſſertatio *in variantes lectiones* XXV. *capitum priorum Ieremiae ex duobus codicibus manuſcriptis hebraicis deſumtas. Altdorf.* 1772. Vid. D. *Hirt. Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* III. *pag.* 133. *ſequ.*

Tom. II. *pag.* 219. IV. 95. *Pariſiis* in *bibliotheca Regia* recondita eſſe *quadraginta manuſcripta hebraea biblica* teſtatur *Kennicottus Relat.* II. *Bibliothec. nov. Bremenſ. Claſſ.* V. *Faſcic.* II. *pag.* 309. Alio in loco, *Relat.* VII. *Claſſ.* IV. *bibliothec. Hagan faſcic.* I. *pag* 162. idem memorat, ſeruari ibidem triginta et ſeptem codices manuſcriptos hebraicos et duplicem Samaritanum. Ibidem quoque

Digitized by Google

refert, aſſeruari in *bibliotheca Collegii Sorbonnenſis* viginti nouem manuſcripta hebraica. Ibidem quoque exſtant *ſeptem Pſalterium* exhibentes codices manuſcripti omnes ac ſinguli pro *Kennicotto* collati. Vid. *Relat.* III. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *faſcic.* I. *pag.* 197. Memorat *Wolfius* noſter in fine huius articuli de codicibus manuſcriptis hebraicis codicem, qui *Pentateuchum* exhibet, et ſi coniecturae meae locus datur, hic forte idem eſt, qui ab auctoribus commentariorum Gallicorum, qui inſcribuntur *Iournal des Sauans ad annum* 1765. *Partic.* I. peculiari commentatione uberius illuſtratur, ubi quoque praecipuae eiusdem variae lectiones obſeruaotur. Coniecturam propoſuit ibidem Auctor huius Commentationis doctiſſimus haud absque veri ſpecie, exaratum fuiſſe codicem iſtum cura et ſtudio *Iacobi* epiſcopi *Edeſſeni* ſub initium ſaeculi poſt natum Chriſtum octaui eum in finem, ut ope correctorum et probatorum codicum hebraicorum, adhibitis ſimul *graeca* et *Syriaca antiquiori*, que ab hodie ſuperſtite multum diſcrepat, verſionibus vera reſtituatur hebraici textus lectio. Caeterum affirmat dictus auctor, exſtare *Pariſiis* hunc codicem manu exaratum Pentateuchi, licet bibliothecam, ubi lateat, ignoremus.

Tom. II. *pag.* 319. 320. IV. 96. *Regiomonti* aſſeruantur duo codices hebraici manuſcripti egregii, quorum alter eſt in *bibliotheca ragia*, alter vero in *bibliotheca* civitatis *ſenatoria*. Vtriusque mentionem fecit *Wolfius* noſter, prioris quidem his in locis, alterius vero ſupra *Tom.* II. *pag.* 298. Pleniorem utriusque codicis deſcriptionem, quae ſimul largam meſſem variarum ex eodem collectarum lectionum exhibet, ſuppeditauit b. D. *Theod. Chriſt. Lilienthalius* in libro praeſtantiſſimo, quem ut ſibi omnes ac ſinguli, qui vel codices hebraicos manuſcriptos deſcribere vel varias ex iisdem decepere velint lectiones, inſtar normae proponere debent, cuius inſcriptio eſt: *Commentatio critica ſiſtens duorum codicum manuſcriptorum Biblia hebraica continentium, qui Regiomonti Boruſſorum aſſeruantur praeſtantiſſimorum notitiam, cum praecipuarum variantium lectionum ex utroque codice excerptarum Sylloge. Regiomonti et Lipſiae* 1770. 8. *mai.* Veberius hoc ſcriptum utiliſſimum recenſent Perilluſtr. *Io. David. Michaelis* in *Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* I. *num.* 14. *pag.* 160. *ſequ.* D. *Erneſtius Bibliothec. theologic. recentiſſim. Tom.* I. Part. II. pag. 99. 114. D. *Iuſt. Frider. Froriepius* in *Bibliothec. theolog. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 76. 92. et vir doctus Anonymus in *Bibliothec. uniuerſal. germanica Berolinenſi. Tom.* XXIII. *Part.* I. *pag.* 111. *ſequ.* Varia in hoc opere reperiuntur, ex quibus *Wolfii* relatio de his codicibus emendari poterit. Saltem quaedam hic adfero, cum perſuaſum mihi ſit, *Lilienthalii* ſcriptum in omnium fere lectorum meorum manibus verſari. Sic quando *Wolfius* noſter ſupra de codice *bibliothecae ſenatus Regiomontani* affirmat, eundem *Conſtantinopoli* a Iudaeo quodam *Francofurtum ad Oderam* adlatum, varia contra hoc aſſertum obſervantur a *Lilienthalio pag.* 11. ſequ. Apparet ex verbis ad calcem codicis in fine paginae adiectis, codicem hunc, priusquam ad iſtum locum veniret,

Digitized by Google

nirer, varios iam in aliis Germaniae locis habuiſſe poſſeſſores Iudaeos. Scriptus perhibetur hic codex a *Lilienthalio* anno aerae Iudaicae 5073. A. C. 1313. Vid. *Comment. citat. Sect.* I. *§.* 5. *pag.* 8. Alter codex hebraicus, quem Bibliotheca *Regia Regiomontana* tenet, ipſi antiquior videtur propter defectum omnis ornatus literarum. Continet iſte Prophetas omnes priores et poſteriores una cum Hagiographis, ubi quidem initium libri Ioſuae et finis librorum Chronicorum deſunt. Primus inter prophetas maiores locus in hoc codice aſſignatus eſt Ieremiae, quem ſequitur Ezechiel, hunc vero demum Eſaias, quo abſoluto additi ſunt duodecim Prophetae minores. Libri poetici ſcripti ſunt per hemiſtichia et in unico tantum totius codicis loco, nempe ad Ieſ. X, 32. 34. XI. et XII. adiecta eſt paraphraſis chaldaica Ionathanis Ben Vſiel. Vid. *Lilienthal. Commental. Sect.* II. §. 3. 4. p. 48. *ſequ.*

Tom. II. *pag.* 320. *Romae* in *bibliotheca Vaticana* aſſeruantur ſupra *quadraginta* codices manuſcripti, qui partim uniuerſum Vetus Teſtamentum partim ſingulas quasdam eius partes comprehendunt. Index ſingulorum horum codicum typis excuſus proſtat et licentiam eosdem omnes ac ſingulos accurate cum textu hebraico conferendi, per eminentiſſimum Cardinalem *Paſſioneum* impetrauit *Kennicottus*, qui etiam hoc ipſum grata mente agnoſcit Relation. I. *de ſtatu collationis ſuae*, *Bibliothec. Bremenſ. Claſſ.* III. *Faſc.* II. *p.* 388. *Relat.* II. *Claſſ.* V. *faſcic.* II. *pag.* 302. *ſeq. Relat.* III. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *Faſcic.* I. *pag.* 190. ſequ. Praeterea in aliis Bibliothecis, quae *Romae* exſtant, latent ſeptendecim codices manuſcripti hebraici, qui omnes ac ſinguli ab eodem *Kennicotto* per celeb. *Brunſium* collati ſunt, quorum mentionem ipſe *Kennicottus* fecit *Relat.* IV. et V. Vid. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *Faſcic.* III. *pag.* 575. *Claſſ.* II. *Faſcic.* II. *pag.* 399. *ſequ.* Ibidem aſſervatur in privata Bibliotheca *Pii* VI. *Pontificis romani* egregius codex, qui praeter libros Veteris Teſtamenti, qui hebraice exhibentur, etiam *chaldaica Eſtheris additamenta* exhibet. Pluribus eundem deſcripſit ſimulque hac occaſione varia de codicibus hebraicis biblicis manu exaratis in genere notanda egregie obſeruavit celeb. *Io. Bernhard. Deroſſius* in *Specimine variarum lectionum ſacri textus ex ſingulari codice privatae bibliothecae Pii* VI. *P. O. M.* primum *Romae*, deinde auctius atque emendatius *Tubingae* 1782. 8. mai. in lucem edito publicam.

Pag. 320. *Tiguri* in *bibliotheca publica* ſeruatur codex hebraicus, cuius maximam partem celeb. *Io. Henric. Breitingerus* in uſum operis *Kennicottiani* biblici cum editionibus Veteris Teſtamenti impreſſis diligenter contulit, iſtamque collectionem cum variis lectionibus codicis manuſcripti, qui *Briſgouiae* in *S Blaſii monaſterio* aſſeruatur, *Kennicotto* transmiſit, quod idem celeberrimus Vir memorat Relat. II. III. et VI. Vid. *Bibliothec. nou. Bremenſ. Claſſ.* V. *Faſcic.* II. *pag.* 308. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *faſcic.* I. *pag.* 195. *Claſſ.* III. *faſcic.* I. *pag.* 157. ſeq.

Vin-

Digitized by Google

Vindobonae reperitur praeter codicem hebraicum *Pentateuchi*, *quem Wolfius* memorat alius codex uniuerſum Vetus Teſtamentum hebraicum comprehendens, cuius collationem ſibi expetitam obtinuit celeb. *Kennicottus* eiusdem mentionem faciens *Relat.* IV. et V. Vid. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *Faſcic.* III. *pag.* 574. *Claſſ.* II. *Faſcic.* II. *pag.* 398.

Tom. II. *pag.* 321. *Vratiſlauiae)* Coilices tres ibidem aſſeruatos uberius deſcripſit I. E. Scheibelius in peculiari commentat. Lipſ. 1756. 4. edita.

Tom. II. *pag.* 321. *Sinenſium* Manuſcriptorum a *Wolfio* hic memoratorum quoque mentionem fecit *Kennicottus Relat.* VIII. *Claſſ.* IV. *bibliothec. Hagan.* Faſcic. I. *pag.* 172. An vero inſtituta fuerit eorum collatio a *Kennicotto* exoptata, vehementer dubito. Interim de bibliis Iudaeorum in *Caifung* in imperio Sinenſi ſuppeditauit notitiam miſſionarius Soc. Ieſu, *P. Ignatius Koeglerus*, quae extat in Perill. *de Murr* Journal zur Kunſt und Litteratur *Tom.* VII. pag. 240. 252. Vid. *Michael. Bibliothec. oriental. Part.* XV. *pag.* 15. 27.

His locis a *Wolfio* adductis adhuc adde ſequentia:

Bremae in *bibliotheca b. Conradi Ikenii* quondam latuerunt *quatuor* codices manuſcripti Pergameni biblici: qui ex bibliotheca Parentis ſui iure haereditario ad ipſum deuoluti fuerant, et continent *Pſalmorum* et *Eſaiae* maximam partem ut et Prophetas minores. Mentionem eorum fecit S. V. *Nicolaus Barkey* in *Bibliotheca Bremenſi hiſtorico-philologico-theologica. Claſſ.* III. *faſcic.* II. *pag.* 382.

Carolsruhae praeter codices a *Wolfio* ſupra *pag.* 295. repertos quoque exſtat codex hebraicus manu ſcriptus *Pſalterii* in forma octopartita, in cuius margine adiecta eſt explicatio Raſchii. Pſalmi hemiſtichiis ſunt ſcripti, et codex punctis vocalibus a recentiori manu eſt exornatus, accentibus autem caret. Mentionem eius fecit celeb. *Brunſius*.

Caſſellis aſſeruatur in bibliotheca publica omnium fere codicum hebraicorum ſplendiſſimus codex Bibliorum hebraicorum Manuſcriptus. Deſcriptionem eius aliquam ſaltem iam exhibuerat b. *Io. Georg. Schiedius* in *Biga obſeruationum ſacrarum de codice Bibliorum hebraicorum Manuſcripto Caſſellano*, quae *Bremae* 1748. 8. prodiit cum praefatione *Nicol. Nonnenii.* Vid. *Acta erud. Lipſienſ. latina* de anno 1757. pag. 559. ſequ. Cum autem iſte codex propter ea, quae laudatus *Schiedius* iam de eodem obſeruauerat, celeb. *Kennicotti* attentionem in ſe conuerteret, hic ipſe dignum iudicauit hunc codicem, qui denuo deſcriberetur. Hunc laborem in ſe ſuſcepit Perilluſtris *Io. Dauid Michaelis*, qui poſtea in ſua *Bibliotheca oriental. et exegetic. Part.* I. *pag.* 223. 254. II. *pag.* 209. 242. *Part.* III. *pag.* 216. 249. IV. 214. ſequ. in publicos uſus prodiit. Cum vero mihi certiſſime perſuaſum fuerit, iſtam Bibliothecam in omnium fere lectorum meorum manibus verſari, nihil hic de conditione externa et interna, de aetate eius aliiſque, quae ad eundem codicem pertinent, adiiciendum eſſe arbitror. Occurrunt praeterea in hac *Caſſellani codicis* deſcriptione multa alia lectu digniſſima, quae codicum

cum hebraicorum biblicorum conditionem, varia genera et optimam rationem varias lectiones ex codicibus manuſcriptis colligendi, quae hic ut praetermittam, ſuadet ſcopus meae ſcriptionis. — Dum haec fere ſcripſeram, incidit forte in manus meas *obſeruatio critica* auctoris *Anonymi*, quae reperitur in *den Hamburgiſchen Berichten von gelehrten Sachen de anno* 1739. *Stid.* LXXIII. *pag.* 627. *ſequ.* Suppeditatur ibidem notitia codicis hebraeo-biblici in pergameno ſcripti, qui olim in vicinia Caſſellanae civitatis fuerit. Licet non definire conabor, an forte hic idem codex hebraeus fuerit, quem *Schiedius* et *Michaelis* modo laudati recenſuerunt, nonnulla tamen hic ex memorato diario literario in medium adferam. Arbitratur doctus auctor huius obſeruationis, fuiſſe hunc codicem eundem, quem *Franciſcus Iunius* olim Heidelbergae perluſtrauerit, et quo ille frequenter praeſertim in *notis* verſioni ſuae Veteris Teſtamenti ſubiectis uſus fuerit. Quamuis Sopher ſeu ſcriba huius codicis annum ſcriptionis eiusdem haud expreſſerit, nomen tamen ſuum haud reticuit. In fine enim vaticiniorum Danielis exſtant voces hebraicae profecto nomen huius ſcribae indicantes: יצחק ברבי, ſed pars folii iſtius haec verba excipiens avulſa eſt. Simili ratione in fine Levitici nomen expreſſum legitur *Iſaacus filius Rabbi Baruch.* Hunc vero longe diverſum eſſe ab eo, cuius *Wolfius* noſter *Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 651. *num.* 1177. doctiſſime oſtendit b. D. *Chriſt. Benedict. Michaelis* in *Hamburg. Berichten* 1739. *Stid.* XCII. *pag.* 778. Ordo librorum biblicorum in hoc codice ab eo, qui in noſtris impreſſis bibliorum hebraicorum editionibus obſeruatur, longiſſime differt, convenit autem cum eodem, quem *Talmudiſtae* in tractatu *Baua Batra. fol.* 14. *col.* 2. ſuo calculo approbarunt. Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 47. Caeterum conuenit hic codex ratione librorum in plerisque cum codice primo Erfurtenſi, quod obſeruat *b. Michaelis loc. citat. pag.* 779. Spem quoque fecerat iſte auctor, uberiorem huius codicis deſcriptionem in lucem publicam edendi, an autem hoc factum ſit, me ignorare libenter fateor.

Coloniae aſſeruatur in *bibliotheca Patrum Societatis Ieſu* codex manuſcriptus totius Veteris Teſtamenti hebraici, qui ſecundum inſcriptionem et differentiam aerae Chriſtianae a computo Iudaico ſcriptus eſt poſt Chriſtum natum anno 1286. quod obſeruat *Nicolaus Barkey* in *nova Bibliotheca Bremenſi. Claſſ.* II. *Faſcic.* I. *pag.* 196. *ſequ.* Hunc codicem etiam *Kennicottus* conferendum curauit, uti conſtat ex eiusdem *Relat.* V. *de ſtatu collationis manuſcriptorum hebraicorum.* Vid. *Bibliothec. Hagan. hiſtorico-theol. philol. Claſſ.* II. *Faſcic.* II. pag. 399.

Dauentriae in *bibliotheca Gymnaſii publica* exſtant duo partium codicis hebraei manuſcripta; quorum iam mentionem fecit *Uffenbachius*, licet *Wolfio* noſtro fuerint incognita. Alterum eorum *partem Pentateuchi* et ſic dictos libros *Megilloth*, alterum autem maximam partem *Prophetarum poſteriorum* a *Ieſ.* XXXVII, 21. uſque ad *Zachar.* 1, 12. comprehendit. Prioris codicis uberiorem deſcriptionem exhibere pollicitus eſt *A. F. Ruckersfelderus* in Sylloge commentationum

 et

et *obſeruationum philologico-exegeticarum et criticarum*, ubi poſterioris codicis memorati *Faſcic.* 1. *num.* 2. uberior occurrit deſcriptio, cuius potiora capita exhibuit b. *Erneſtius Bibliothec. theolog. nou. Tom.* III. *Part.* X. *pag.* 884. 888.

Stuttgardiae tenetur in *Bibliotheca Conſiſtorii Würtembergici* codex manuſcriptus hebraeo-biblicus, cuius aetas a Criticis peritiſſimis ante tempora inuentae Typographiae collocatur. Continet iſte praeter *Pentateuchum* quinque libros *Megilloth*, *Haphtaroth* et librum *Hiobi*. Hunc codicem non contulit *Kennicottus*, unde ſummam gratiam penes rei criticae amatores ſibi conciliarunt *M. Io. Frider. le Bret* et *M. Ioſeph. Frider. Schellingius*, qui huic codici uberius deſcribendo operam ſuam omnino laudandam conſecrarunt. Prior edidit *diſſertat. de codice antiquo hebraeo. Tubingae.* Alteri vero praeſtantiſſimam eius deſcriptionem debemus, quippe qui evulgauit librum ſub titulo: *Deſcriptio codicis manuſcripti hebraeobiblici, qui Stuttgardiae in bibliotheca illuſtris Conſiſtorii Würtembergici aſſeruatur, cum variarum lectionum ex eo notatarum collectione, cui praemiſſa eſt diſſertatio de iuſto hodierni ſtudii, quod in excutiendis codicibus veteris Teſtamenti collocatur, pretio et moderamine. Stuttgardiae* 1775. 8. Quem librum rei criticae utiliſſimum data opera recenſent S. V. *Froriepius* in *Bibliothec. theologic. germanic. Tom.* II. *Part.* II. *pag.* 176. 202. et vir doctus in *Bibliotheca ſelecta Lemgouienſi. Part.* XI. *pag.* 259. 267.

Vinariae in *bibliotheca* praeſtantiſſima *Ducali* exſtat ſplendidum exemplar *codicis manuſcripti membranacei Pentateuchi hebraici*, quod ex Italia Ienam deportatum *b. Io. Henricus Bohnius* ſibi coemerat, ex cuius Bibliotheca auctionis publicae lege poſtea ad bibliothecam Ducalem Vinarienſem peruenit. Conſtat *duobus Tomis* in folio minori, quorum prior 373. poſterior autem 278. folia continet. *Prior* Tomus comprehendit *tres priores Moſis* libros, alter *duos poſteriores* cum ſuis *Haphtaroth* et *Megilloth*. Singulae hae partes *Maſora parva et magna* textuali, quarum illa in margine, haec vero plerumque duabus vel tribus lineis ſupra et infra textum adſcripta eſt, *paraphraſi Chaldaica* et *Raſchii commentario* inſtructae ſunt. In fine appendicis loco adiectum eſt rariſſimum *Manuſcriptum cabbaliſticum Rabbenu Iehuda Hachaſid Filii R. Samuelis* ſ. t. *Sepher hachochma.* Scriba huius codicis, qui in calce *Tomi* I. appellatur *Schimſchon* in lectione hebraei codicis ſummam adhibuit accurationem, et Targum in hoc codice expreſſum, in nonnullis locis diſcrepat ab eo, quod in *bibliis Buxtorfianis* typis eſt mandatum. Codicem hunc vel ante tempora ſaeculi poſt Chriſtum natum decimi quinti, vel ſaltem circa dimidiam partem eiusdem ſaeculi ſcriptum eſſe, vel ex eo colligi poterit, quod in utroque Tomo initio ſtatim adnotatum eſt, coemtum fuiſſe in ſui et poſteritatis ſuae uſum hunc codicem a *R. Roda bar Mardochai*, qui cognominatus fuerit *Leo Werthheim* Francofordiae anno aerae Iudaicae 229. C. 1469. Pluribus eundem deſcripſerunt *b. Iacob. Wilhelm. Blaufuſius* in *vermiſchten Beyträgen zur Erweiterung der Kenntniſſ ſeltener und merkwürdiger Bücher. Part.* I. *pag.* 316. 329. et b. *Io. Frideric. Hirtius* in *Bibliothec. oriental. et exegetica. Part.* VI. *pag.* 261. 296.

296. cuius poſterioris deſcriptiones uberiorem continuationem omnes mecum optabunt, quibus accurata codicum hebraicorum manu exaratorum notitia curae cordique eſt. Praeter hos codices quoque *Taurini* ſex codices manuſcripti hebraici in *Kennicottiani* operis uſum collati ſunt, quod ex *Relatione* eiusdem III. et IV. conſtat. Vid. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *Faſcic.* II. *pag.* 193. *Faſcic.* III. *pag.* 575. Alios adhuc codices, qui hinc atque inde deliteſcunt variis in locis obſeruauit celeb. *Kennicottus* in ſuis de collatione hebraicorum codicum Manuſcriptorum Veteris Teſtamenti Relationibus, quae infra erunt citandae.

Recentiſſimo tempore factum eſt quoque, ut ſingula, quae reperiri potuerint *ſegmenta codicum Hebraicorum*, quae huc atque illuc, forte etiam in abſtruſis tenebris puluere et ſqualore obducta deliteſcebant, aut forte ad libros compingendos olim ab imprudentibus hominibus adhibita erant, ſummo ſtudio colligerentur et plenius, quam antea factum erat, inſtituta ex iſtis accurata variae lectionis collectione deſcriberentur. Primus fere fuit inter Germanos, qui hoc ſtudium membranas librorum antiquiorum literis hebraicis ornatas penitius perluſtrandi, et eiusmodi cimelia venerandae antiquitatis, quibus miſere laceratis ne quidem pepercit barbaries priorum temporum, ab omni oblivione vindicandi, vehementer commendauit vir omni laude mea maior S. V. *Io. Salomo Semlerus* in ſcripto mox adferendo. Huc pertinet ſequentia ſcripta et commentationes, quas ſeruato ordine annorum, in quibus editae fuerint, adducam.

D. Io. Salom. Semleri Comment. ſ. t. *Admonitio de obſeruandis hebraicorum manuſcriptorum membranis, quae tegendis aliis libris inſeruiunt. Halae* 1764. 4. Quo in ſcripto fragmentum codicis hebraei particulas *Iobi* cap. III. IV. V. XVI. XVII. XVIII. ſiſtens data opera deſcribitur. Vid. S. V. *Erneſtii Bibliothec. theologic. nov. Tom.* V. *Part.* IV. *pag.* 380. 382.

Philipp. Albert. Chriſtfels Comment. de variis lectionibus fragmenti codicis Hebraei ad librum Nehemiae pertinentibus, quod *ab ipſo in membrana libri cuiusdam repertum eſt. Oettingae* 1769. 4.

Maximiliani Nagelii diſſertatio exhibens deſcriptionem fragmenti ex Exodo, Leuitico et Eccleſiaſte Salomonis. Altorf. 1770.

Frieder. Caroli Chriſt. Iacobi diſſert. de fragmento codicis biblici hebraici manuſcripti, praeſide. *Georg. Andr. Willio* habita. Altorf. 1772. Fragmentum iſtud continet particulam *Iobi* cap. XIII, 23. usque ad cap. XV, 32. et tantum duas paginas in folio complectitur, quibus infra textum hebraicum et in margine adiectus eſt commentarius Rabbinicus. Plura de hoc ſcripto in medium attulit b. *Hirtius Bibliothec. oriental. et exeget. Part* III. *pag.* 137 141.

D. Io. Andr. Sixti Programm. exhibens *duorum fragmentorum* ſ. codicis hebraei deſcriptionem. Altorfii 1772. Vid. *Hirt. Biblioth. oriental. Part.* II. *pag.* 845. *ſequ.*

Io. Chriſtian. Frider. Schulzii Progr. I. et II. *recenſionem exhibens duorum*

Digitized by Google

Fragmentorum V. T. hebraicorum, manu exaratorum, quae in Bibliotheca academica Gieſſenſi ſervantur. Gieſſae 1775. 4. Continent haec fragmenta particulas codicis hebraei ex *Ierem.* XXV, 5. usque ad XXVI, 11. et *Iob.* XXII, 15. usque ad XXVII., 8. ex quibus nonnullae variae lectiones memoratu dignae obſeruantur. Recenſentur hae proluſiones academicae a Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* IX. *num.* 138. *pag.* 24. *ſequ.* et in *bibliotheca Lemgouienſi ſelecta. Part.* XI. *pag.* 171. 179.

Praeter haec ſcripta de fragmentis codicis hebraei ſeparatim edita quoque de illis ipſis egregie meriti ſunt Perilluſtris *Io. David Michaelis*, cui debemus accuratiſſimam *deſcriptionem fragmentorum Gothanorum*, fragmenti alicuius, cuius poſſeſſor fuit b. *Diederichs*, *Helmſtadienſium et Pragenſium*, quam in uſus publicos *Bibliothecae oriental. et exeget. Part.* II. *num.* 32. *pag.* 196. 209. IV. 239. 252. VI. pag. 244. 247. VIII. 167. 178. XII. *num.* 198. *pag.* 101. 111. XIII. *pag.* 205. 217. inſeruit; D. *Carol. Frideric. Bahrdtius*, qui ſchedulas quasdam, in quibus variae lectiones hebraicae e foliis aliquot pergamenis excerptae, *Parti primae* ſui *Apparatus critici ad formandum interpretem V. T.* ſubiunxit, celeb. *Auguſt. Frider. Pfeifferus* in appendice tractatus ſui germanici in 2. *Samuel.* XXIII, 1-7. *Auguſt. Henric. Lichtenſteinius*, de cuius ſcripto huc ſpectante iam in ſuperioribus ad *Tom.* II. *pag.* 312. quaedam adlata ſunt, clariſſ. *M. Ieremias David Reuſſius*, qui *duo fragmenta codicis hebraei manuſcripti* biblici deſcripſit in libro ſuo quem inſcripſit: *Beſchreibung merkmürdiger Bücher aus der Vniuerſitäts-Bibliothek zu Tübingen.* Ibidem 1780. 8. Vt alios taceam de eiusmodi fragmentis hebraicis ſcriptores.

Tom. II. pag. 326. Ad ſcripta de antiquitate et aetate codicum hebraicorum manuſcriptorum imprimis pertinet celeberr. *Chriſt. Frider. Schnurreri* doctiſſima *diſſertatio de aetate codicum hebraicornm Veteris Teſtamenti difficulter determinanda*, quae *Tubingae* 1772. prodiit. Praeter hoc ſcriptum, quod in hac materia primo loco nominari meretur, conferenda eſt hic quoque *Michaelis Merckelii Commentatio* elegantiſſima *de aetate codicum hebraicorum V. T. punctis inſtructorum*, quae *tertium* locum occupat in eiusdem *vermiſchten Anmerkungen aus der Philologie, Kritik und Theologie. Part.* I. Verſatur hic doctiſſimus vir in ea ſententia, Iudaeos Saeculi ſecundi a Chriſto nato temporibus adhuc nullos punctatos codices habuiſſe, id quod imprimis ex loco *Talmudis Hieroſolymitani* iam a b. *Zeltnero* adducto confirmare ſtuduit. Vid. S. V. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nouiſſim. Tom.* II. *Part.* VI. *pag.* 558. 559.

Operae pretium hic omnino eſſet *de variis codicum hebraicorum generibus* verba faciendi, niſi iam celeb. *Tychſenius* ſufficienter hoc argumentbm in ſcriptô infra memorando diſcuſſiſſet. Subiungam hic tantum obſeruationes quasdam de codicibus manuſcriptis per ſaturam quaſi collectas.

Notiſſimum eſt inter omnes, Iudaeos antiquiores in deſcribendis ſuis codicibus

Digitized by Google

cibus praeſertim biblicis Veteris Teſtamenti maximam impendiſſe diligentiam, ac ſedulo prouidiſſe, ne hic ſua culpa in errorem inciderent. Neque in hoc negotio neglexerunt puncta extraordinaria, quibus nonnullae voces in noſtris editionibus codicis ſacri notatae occurrunt. Haec enim iam in antiquiſſimis codicibus hebraicis extitiſſe pluribus obſeruauit *Chriſtoph. Hauemannus* in *Symbolis literariis Bremenſ. Tom.* III. *Part.* III. pag. 472. Extendit ſe hoc ipſum antiquiorum Iudaeorum ſtudium puritatem fontium codicis hebraei intemeratam conſeruandi ad ipſas Matres lectionis ſic dictas, circa quas illi ipſi Iudaeorum, qui diu ante Maſorethatum tempora florebant, ſolicite obſeruabant, an iſtae in codicibus antiquiſſimis appoſitae fuerint vel minus, quod ex variis *locis Talmudicis* erudite ſatis comprobauit idem *Hauemannus loc. citat. pag.* 470. ſequ. Conferas tamen, ſi placet, hic b. *Georg. Io. Ludov. Vogelii diſſert. de matribus lectionis librariorum olim arbitrio relictis. Halae* 1767. Interim tamen non negari poteſt, quosdam codices hebraeos ſacri codicis a Iudaeis deſcriptos variis naeuis et vitiis inter ſcribendum commiſſis corruptos fuiſſe, quod et ipſi Talmudiſtae ingenue fatentur, quorum loca huc ſpectantia adduxit *Hauemannus loc. citat. pag.* 474. *ſequ.*

Vetuſtioribus in deſcribendis codicibus, praeſertim iis, qui in uſus Synagogarum fuerant conſignati, *atramento* uſos fuiſſe Iudaeos, praeter alios obſeruauit *Richardus Simonius* in *Hiſtor. critica V. T. Cap.* XXIII. *pag.* 116. Vberius autem hoc de argumento commentati ſunt *Io. Iacob. Quandtius* in diſſert. *de atramento Hebraeorum* (*Regiomonti* 1713.) imprimis §. 10. ſequ. et recentiſſimo tempore celeb. *Olaus Gerhard. Tychſenius* in elegantiſſima *commentatione germanica de cauſis variae conditionis coloris et atramenti, quo apparent ſcriptae conſonantes, puncta &c. in codicibus hebraicis manuſcriptis*, quae exſtat in *Repertorio literaturae biblicae et orientalis. Part.* II. *num* VI. *pag.* 140. 151.

De codicibus hebraicis, quibus adiecta eſt Maſora Variis figuris et imaginibus pictis ornata, cel. *Tychſenius* iampridem in *Tentamine ſuo de variis codicum hebr. generibus* perhibuit, eosdem a Monachis ſeu Ex-Iudaeis conſcriptos fuiſſe, cum eiusmodi luſus ingenii humani potiſſimum guſtui aetatis monaſticae conuenire viderentur. Varia contra hoc aſſertum obiecit cel. *Schnurrerus*, ad quae reſpondit *Tychſenius im befreyeten Tentamen pag.* 203. 217. Plura autem idem *de* eiusmodi *codicibus ornatu figurarum et variarum imaginum inſtructis in* medium adduxit in peculiari de iisdem *commentatione* doctiſſima, quae reperitur iu *Repertorio literat. orientalis. Part.* II. *num.* IV. *pag.* 124. 130.

Tom. II. *pag.* 329. Sententiam b *Pfaffii* a *Wolfio* noſtro hic adlatam praeter alios impugnauit *Io. Gottlob. Carpzouius* in *Programmate*, cuius pleniorem inſcriptionem infra adferam, ubi potiores ſcriptores *de codicibus hebraicis V. T.* et criſi ex ipſis inſtituenda memorabo.

Collationem codicum hebraicorum cum textu Maſorethico et ipſam diverſae lectionis collectionem ex iisdem quod attinet, Iliada poſt Homerum ſcriberem, ſi

 hiſto-

hiſtoriam eius lectoribus meis ob oculos ponere in animum induxerim. Breuitati mihi omnino hic ſtudendum eſſe arbitror. — Varios iam fuiſſe inter ipſos *Iudaeos*, qui varias ex antiquiſſimis manuſcriptis codicibus lectiones collegerint, conſtat. Confirmari illud poterit vel unico *Raphaelis Chajim Baſilae* exemplo, quod iam obſeruauit *Euerhardus van der Hooght* in praefatione editione ſuae Bibliorum hebraicorum praefixa. Recentiſſimo tempore *ſtudia* huius eruditi Iudaei circa *exercitationes criticas* eiusmodi *in diverſitatem lectionis codicis hebraei* vehementer commendauit in peculiari *programmate* celeb. D. *Frid. Guilielm. Dresdius*, quod programma prodiit Wittebergae 1774. et recenſetur a b. *Hirtio Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* VIII. *pag.* 413. 416. Optandum eſt, ut ipſae hae exercitationes criticae *Raphaelis Chajim* aliquando in lucem publicam proferrentur, quibus profecto varia lux rei Criticae ſacri codicis antiquioris foederis accendi poſſet.

Noſtris temporibus neminem ſcio, qui praeter celeb. *Beniaminem Kennicottum* felicius hoc in negotio verſatus fuerit. Cura enim et ſtudio iſtius Viri collatio Manuſcriptorum hebraicorum biblicorum, fere omnium quotquot reperiri poterant, non ſine magnis ſumtibus feliciter inſtituta et ad finem perducta eſt. Incepta eſt haec ipſa collatio in uſum operis ſui biblici, in quo omnes fere, quotquot reperire poterant, varias lectiones Hebraei codicis ſacri ſiſtere, ſecum conſtituerat *Kennicottus*, anno 1760. et finita anno 1769. Cum autem cel. *Kennicottus*, qui in opere hoc utiliſſimo promouendo nullis ſumtibus pepercit, non omnes ac ſingulos codices αὐτοψίᾳ perluſtrare poſſet, neque omnes codices manuſcripti hebraici ad eundem transferri potuerint, iſte in ſocietatem huius operis traxit celeb. *Paulum Iacobum Brunſium*, qui partim in Anglia codices pro *Kennicotto* conferret, partim in exteras regiones a *Kennicotto* miſſus omnia fere, quaecunque in Bibliothecis laterent, Manuſcripta hebraica ſedulo exploraret, et facta collatione eorundem accurata hoc opus multum adiuuaret. Neque defuerunt literatiſſimi viri, qui in conferendis codicibus, qui vel in locis, ubi verſarentur, deliteſcebant, vel ex vicinia ſua facili negotio accipi poterant, *Kennicotto* auxiliatrices manus dederunt, ex quibus imprimis laudandi ſunt celeberrimi viri *Io. David Michaelis*, D. *Theodor. Chriſtoph. Lilienthalius*, *Io. Andr. Michael Nagelius*, *Io. Chriſtian. Wilhelm. Diederichs* et alii. Hiſtoriam huius collationis ſuae *Kennicottus* ipſe pluribus enarrauit in libro, quem Anglico idiomate ſub titulo: *The ten Annual Accounts of the collation of Hebrew Manuſcripts of the old Teſtament begun in* 1760. *and compleated in* 1769. *by B. K. Oxonii* 1770. edidit. Conſtat hic ipſe liber decem partibus ſeparatim annis praecedentibus editis. Vid. Illuſtr. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* I. *num.* X. *pag.* 133. 146. et S. V. *Erneſtii Bibliothec. theologic. nouiſſ.* variis in locis. Verſionem latinam huius relationis in *ſeptem* partes diſtributam S. V. *Nicolaus Barkey bibliothecae novae Bremenſi* et *Haganae hiſtorico-philologico-theologicae* inſeruit. Hinc legitur *Kennicottianae Relationis de ſtatu collationis Manuſcriptorum hebraicorum Pars prima* in *Bibliotheca*

nova

Digitized by Google

noua Bremenſi Claſſ. III. *Faſcic.* II. *pag.* 380. 390. *ſecunda* ibidem *Claſſ.* V. *Faſc.* II. *pag.* 296. 318. *tertia Biblioth. Hagan. Claſſ.* I. *Faſcic.* I. pag. 183. 200. *quarta* ibidem *Faſcic.* III. *pag.* 569. 578. *quinta Claſſ.* II. *Faſc.* II. *pag.* 389. 406. *ſexta Claſſ.* III. *faſc.* I. *pag.* 153. 170. *ſeptima Claſſ.* IV. *faſc.* I. *pag.* 151. *ſequ.* Ex quibus *relationis Kennicottianae* partibus hic nonnulla excerpta dare forte lectoribus meis haud erit iniucundum. Totum opus huius collationis a *Kennicotto* ſuſceptae quibusdam hypotheſibus ab iſto viro celeberrimo fundamenti loco poſitis nititur, nimirum quod editiones antiquiores impreſſae codicis hebraei Veteris Teſtamenti ſaepiſſime a recentioribus differant in lectionibus ſuis, et quod inter eas eaedem, quas in ſubſidium vocauit, plurimas diverſas lectiones hebraei codicis contineant, quas colligere omnino ſit operae pretium. Hinc primarius, quem hoc opere collationis laborioſo intendere voluit *Kennicottus*, fuit potiſſimum, ne ſacer codex hebraeus amplius eodem deſtituatur commodo, quod ceteris libris auctorum claſſicorum et profanorum facile conceditur, quin potius ut omnes manu exarati codices eius accurate examinentur, variaeque earum lectiones colligantur. Vid. *Relat.* VI. et VII. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* III. *faſc.* I. *pag.* 159. *Claſſ.* IV. *faſcic.* I pag. 154. ſequ.

Numerus collatorum a *Kennicotto* eiusque ſociis in adiumentum huius operis advocatis fere ingens eſt, adeo ut ad quingentos numerentur codices manuſcripti, qui tum per omnes ſacri codicis V. T. libros tum per ſingulos quosdam ſeu eiusdem partes, quas tamquam fragmenta ſacri codicis continebant, collati ſint. Vid. *Kennicott. Relat.* variis in locis. Vt ab *Anglia* incipiamus, ibidem requirebat tum ipſe tum per ſocios ſuos perquirebat codices manu exaratos numero CXXI, tum ſacrum codicem uniuerſum Veteris Teſtamenti tum ſingulas quasdam eius partes exhibentes, qui partim *Oxoniae* partim *Cantabrigiae* partim in *Muſeo Britannico* latent. Vid. *Relat.* I. *Claſſ.* III. *faſcic.* II. *pag.* 385. *Bibliothec. Bremenſ. nov.* et *Relat.* III. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *faſc.* I. *pag.* 185. Quibus poſtea teſte eodem acceſſit codex manu ſcriptus, qui in Syria anno circiter 657. literis exaratus eſt, quem ipſe *Kennicottus* ſibi *Venetiis* coemit. His addenda ſunt duo Manuſcripta *Bibliothecae Bodlejanae*, quorum alterum Pentateuchum Moſis alterum vero librnm Iobi in ſe continet. Sic numerus codicum collatorum ſaltem in Anglia aſſurgit ad 124. Anno 1763. *Kennicottus* iterum ſex alios codices manuſcriptos *Muſei Britannici* contulit, quorum unns *Pentateuchum Samaritanum* exhibet, quibus adiecit idem eodem anno collationem duorum codicum *Bibliothecae Capituli Weſtmonaſterienſis*, duorum codicum *collegii Trinitatis Dublinenſis* (vid. *Relat.* III. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *faſcic.* I. *pag.* 188.) et aliorum plurium; quos ipſe *Relat.* IV. *Ibid. faſcic.* III. *pag.* 570. ſeuq. memorat, de quibus autem, cum ipſi plura adferre non placuerit, nihil amplius adiicio. Saltem in *bibliotheca Bodleiana* reperiri centum et viginti novem codices hebraecs manu exaratos idem refert *Relat.* VII. *Claſſ.* IV. *Bibliothec. Hagan. faſcic.* I. *pag.* 155. Praeterea collati

lati ſunt ſumtibus et conſilio *Kennicotti Taurini* ſex codices manuſcripti (*Relat.* II. *Bibliothec. nov. Bremenſ. Claſſ.* V. *faſcic.* II. *pag.* 306. *Relat.* IV. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *faſcic.* III. *pag.* 575.) *Moguntiae* unus (*Relat.* V. de anno 1765. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* II. *faſcic.* II. *pag.* 403.) *Bernae* unus codex partem codicis hebraei biblici in ſe continens collatus a *Sinnero* Bibliothecae *Bernenſis* praefecto (*Relat.* III. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *faſcic.* I. *pag.* 195. et *Relat.* IV. Ibid. *Faſcic.* III. *pag.* 576.) *Brigiae* in Sileſia unus (*Relat.* VII. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* IV. *faſcic.* I. *pag.* 170.) duo *Regiomontani* a S. V. *Lilienthalio*, *Caſſellanus* a Perilluſtri *Michaelis* collatus, ut alios, qui mihi haud innotuerunt, ſilentio praetermittam. Alia quae huc ſpectant, iam in ſuperioribus, ubi codices manuſcriptos hebraicos ordine alphabetico locorum, ubi deliteſcerent, diſpoſitos perluſtravi, a me obſervata benevolus lector deprehendet. Neque minus meritum in promouenda hac collatione codicum manuſcriptorum hebraicorum ſibi conciliauit *Kennicottus*, cum non tantum in gratiam eorum, qui varias lectiones ex codicibus hebraicis decerpere vellent, admonitionem ad eosdem neceſſariam et propoſitiones de conferendis manuſcriptis textus hebraici codicibus et de imprimendis variis eorundem lectionibus *Relationi primae* praefigeret (*Bibliothec. Bremenſ. nov. Claſſ.* III. *faſcic.* II. *pag.* 380. not.) verum etiam *Methodum varias lectiones notandi et res ſcitu neceſſarias deſcribendi a ſingulis Hebraicorum manuſcriptorum codicum Veteris Teſtamenti collatoribus a lectore ſcilicet atque ſcriptore obſervandam Oxonii* fol. ederet. His ſubſidiis inſtructus *Kennicottus* lectiones variantes fere omnes ac ſingulas, quas undique ex collatis codicibus manuſcriptis hebraicis conquiſiuerat in unum corpus adſcriptas primum ad exemplar bibliorum hebraicorum editionis *Hooghtkianae* redegit, quemlibet codicem collatum peculiari numero ſignauit, et totum hunc apparatum lectionum variarum deinceps ſplendidiſſimae ſuae editioni bibliorum hebraicorum, cuius *pars prima Oxonii* anno 1776. edita eſt, inſeruit. Cum vero adhuc non conſtaret, quid de pretio et aetate codicum a *Kennicotto* collatorum ſentiendum ſit, et quales codices ſint, qui numeris recenſerentur in priori parte, *diſſertationem generalem de ratione et conditione codicum V. T. hebraicorum a ſe collatorum* Parti ſecundae huius operis praemiſit. Plura de collatione codicum hebraicorum manuſcriptorum V. T. a *Kennicotto* inſtituta, cuius hiſtoriam hucusque in compendio delineaui, dabunt Perilluſtr. *Io. Dav. Michaelis* in variis locis Bibliothecae ſuae orientalis et exegeticae, et celeb. *Io. Chriſt. Frider. Schulzius* et *Io. Henric. Waltherus* in S. V. *Walchii neueſter Religions-Geſchichte, Part.* I. pag. 321. 410. *Part.* V. *pag.* 402. *ſequ.*

Recentiſſimo tempore doctiſſimus *Io. Bernhardus Deroſſius* conſilium ſuum collectionis variantium lectionum ad vetus Teſtamentum hebraicum ex codicibus a *Kennicotto* uſurpatis aliisque bene multis optimae notae a *Kennicotto* omiſſis, et centum rarioribus ſaeculi XV. et XVI. editionibus adornandi, quam in forma quarta quatuor partibus edere conſtituit, indicauit, de quo conſilio omnino laudando et adiuvando

do conferendus eſt pluribus Perill. *Io. David. Michaelis Bibliothec. hebr. Part.* XIX. *num.* 286. *pag.* 115. 125. Propoſitum hoc celeb. Auctor, qui optime iam de literatura hebraica meruit, indicavit in peculiari ſcripto, quod inſcribitur: Variae lectiones V. T. ex immenſa Mss. aliorumque codicum congerie hauſtae ad Samaritanum textum, ad vetuſtiſſimas verſiones, ad accuratiores ſacrae Criticae fontes et leges examinatae, perpetuisque notis hiſtorico-criticis illuſtratae. De quo opere, quod quatuor Voluminibus 4. prodibit, quaevis praeclara atque egregia praedicare poſſumus, cum iam idem Auctor in Specimine variarum lectionum ex codice Pii VI. quod infra ad paginam Wolfii 331. adduxi, ſtudium ſuum in hoc argumento egregie demonſtrauerit.

Tom. II. *pag.* 331. Quid de tota *collatione* hebraicorum Manuſcriptorum Veteris Teſtamenti et *lectionibus variis ex iisdem colligendis* in uniuerſum ſtatuendum ſit, de eo valde diverſas fovent ſententias critici praecedentis et noſtri aevi literatiſſimi. Adducam ſaltem hic ſententiam celeb. *Tyhſenii*, quam in *tentamine* ſuo *de codicum hebraicorum V. T. variis generibus pag.* 252. ſequ. adduxit, quae mihi quidem b. *Wolfii* noſtri iudicio hic prolato proxime accedere videtur. Concedit vir iſte in re critica ſacra verſatiſſimus, plane non omnem utilitatem collationi codicum manu exaratorum V. T. denegari poſſe, quae certe exſpectari poſſet, ſi modo is, qui eiusmodi collationem inſtituere conatur, debitam accurationem adhibeat, neque ſpro lubitu ac ſine neceſſitate voces ac literas ſacri codicis textui maſorethico addat aut reſecet. Neque minus ingenue de tota variantium lectionum collectione Kennicottiana iudicavit cel. *Brunſius* in *Repertorio litterat. bibl. et oriental. Part.* XII. *pag.* 242. ſequ.

Praeter codices manuſcriptos V. T. alios adhuc fontes obſeruarunt doctiſſimi viri, ex quibus variae lectiones textus hebraei V. T. colligi poſſent. Spectat huc prae caeteris b. *Erhardi Andreae Frommanni diſſertatio, an variae lectiones ad codicem V. T. ex Miſchna colligi poſſint*, quae Coburgi 1760. prodiit. Neque hic praetereundi ſunt ii, qui conſultius et rei criticae textus hebraei utilius eſſe cenſerent, ſi ex libris et commentariis antiquiorum praecipue Iudaeorum variae lectiones ad textum hebraeum V. T. obſervarentur, ex quorum numero prae caeteris nominandus eſt celeb. Olaus *Gerhard. Tychſenius*, qui ex commentario *Raſchii* in ſacrum V. T. codicem permultas varias lectiones ad veram lectionem ſacri codicis reſtituendam, ex quibus imprimis conſtat, qua ratione hic eruditus Iudaeus in hoc vel illo loco legerit. Specimina harum variarum lectionum exſtant in *horis ſubſeciuis Buetzouienſibus Part.* II. *pag.* 42. et ſequentibus partibus, quibus alia acceſſerunt, quae elegantiſſimo *Repertorio der bibliſchen und morgenlaendiſchen Litteratur. Part.* 1. *num.* V. *pag.* 169. 199. ſunt inſerta. Neque minus laudanda eſt opera celeb. *Andreae Gottlib. Maſchii, qua ſpecimina collationis plurium codicis hebraei* et *Lectionum diverſitates ex editionibus non maſorethicis et maſorethicis Parti* I. *Bibliothecae* ſuae *ſacrae* praemiſit.

His, priusquam finem his ſupplementis ad caput hactenus de codicibus Manuſcriptis impono, adiungo *Indicem alphabeticum* fere omnium ſcriptorum, qui elegantiſſimas commentationes ediderunt, in quibus tum *de codicibus manuſcriptis in genere* hebraicis et emendando ex iisdem codice ſacro tractauerunt ſingularibus libellis, tum quoque *de variis lectionibus ex* memoratis *codicibus colligendis* ſcripſerunt et quid circa eas obſeruandum ſit, praeceperunt, qui ordine ſequenti ſeſe excipiunt:

Bahrdttii, D. Caroli Frider. Obſervationes criticae circa lectionem codicum Manuſcriptorum Hebraicorum. Lipſ. 1770. 8. Conferantur hic quoque ea, quae ſupra ad materiam de collatis *fragmentis codicum hebraicorum* V. T. de eiusdem ſcripto eo ſpectante obſeruaui, et quae de *codice hebraeo Dresdenſi* ſunt adlata.

Baueri, Io. Iacob. diſſert. de regendis limitibus critices textus hebraei Tubing. 1760. quam recenſuit b. *Erneſtius Bibliothec. nov. theologic. Tom.* II. *Part. 6. pag.* 566. *ſequ.*

Bidermanni, Io. Gottlieb. Programma de mendis librorum, et nominatim bibliorum hebraicorum diligentius cavendis. Fribergae 1752. De quo ſcripto conferantur *die vollſtaendigen Nachrichten von kleinen academiſchen Schriften* ad annum 1753. *Part.* III. *pag.* 269. 274.

Bohnii, Io. Henric. diſſert. de reſtituendo codice hebraeo Particula I. Ienae 1770. Vid. *S. V. Erneſtii Bibliothec. noviſſim. theolog Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 383. *ſequ.*

le Bret, Io. Frider. diſſert. de codice antiquo hebraeo. Tubingae. Vid. ſupra ſub artic. *Stuttgard.*

Bruns, Paul. Iacob. De libello contra Beniam. Kennicottum, eiusque collationem Manuſcriptorum hebraicorum nuper gallice edito Epiſtola ad Amicum, ex Anglico verſa. Romae 1772. 8. De quo libro plura attulerunt Perilluſtr. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* V. *pag.* 96. 105. et S. V. *Hirtius Bibliothec. orient. Part.* III. *pag.* 125. 131. Huc etiam ſpectant eiusdem Viri longe cel. Comment. de mendis typographicis editionis vander Hooghthianae a Kennicotto non ſublatis et de variis lectionibus bibliorum Kennicottianorum, quas celeb. Eichhornius noſter Repertorio ſuo litteraturae bibl. et oriental. Part. XII. pag. 225. 235. num. V. et num. VII. pag. 242. 278. inſeruit, nec non adnotationes eiusdem doctiſſimae ad Kennicotti diſſert. generalem de codicibus V. T. hebraicis a ſe in editione ſua V. T. hebraici in uſum ſuum converſis.

Carpzonii, D. Io. Gottlob. Programma, an conſultum ſit, ut neglecta Maſora ex codicibus tum manuſcriptis tum impreſſis, maxime vero ex verſionibus graecis, Samaritana et Chaldaicis ad eum modum qui in collectionibus ad novum Teſtamentum graecum a viris doctis hactenus fuit ſeruatus, variae conquirantur V. T. lectiones. Lipſ. 1719. Oppoſitum eſt hoc ſcriptum ſupra *Tom.* II. *pag.* 329. memoratae ſententiae b. *Pfaffii.* Plura de eodem referunt Auctores der *Hamburgiſchen*

giſchen Nachrichten von Niederſaeſchſiſchen berühmten Maennern und ihren Schriften. Part. I. *pag.* 146. *ſequ.*

Chriſtfels, Phil. Albert. Vid ſupra inter ſcriptores de fragmentis codicum hebr. manuſcriptorum.

Dathii, Io. Auguſt. Programm. *de difficultate rei criticae in Veteri Teſtamento caute diiudicanda. Lipſ.* 1762. quod ſatis neruoſe recenſuit S. V. *Erneſtius Bibliothec. theolog. nou. Tom.* III. *Part.* X. *pag.* 919. 926.

Deroſſi, Io. Bernhard. Specimen variarum lectionum ſacris textus et chaldaica Eſtheris additamenta cum verſione ac notis ex ſingulari codice privatae Bibliothecae *Pii VI. P. m. editum.* — Primum Romae, deinde Tubingae 1782. 8. maj. prodiit.

Diederichs, M. *Io. Chriſt. Guil. Diſſert. exhibens ſpecimen variantium lectionum codicum manuſcriptorum hebraicorum in Pſalmis. Goetting.* 1775. Vid. *Ephemerid. Goettingenſ. literar.* 1775. *Scid.* LX. *pag.* 505. 508. et *Biblioth. Mietauienſ. uniuerſal. theolog. Part.* V. *pag.* 199. 206.

Dreſdii, D. *Frid. Wilhelm. Oratio, qua oſtenditur, corrigendi codicis hebraei maſorethici ab hodiernis criticis cauſam iuſtam et idoneam nondum eſſe redditam* quae extat in eiusdem *Triga commentationum academicarum criticam hodierni textus hebraei concernentium. pag.* 35. 58. Vid. b. *Hirtii Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* IV. *pag.* 507. *ſequ.*

Eiusd. Programm. quo *commendantur Raphaelis Chajim Baſilae exercitationes criticae in diuerſitatem lectionis codicis hebraei ab Euerhardo von der Hooght obſeruatam. Witteberg.* 1774. Vid. b. *Hirt. loc. cit. Part.* VIII. *pag.* 413. 416.

Edwards, Thom. Diſſertationes duae, in quarum prima probatur, *variantes lectiones et menda, quae in Scripturam ſacram irrepſerunt, non labefactare eius auctoritatem in rebus, quae ad fidem et mores pertinent. Londini* 1768. 8.

Frommanni, D. *Erhard. Andr. diſſert. an variae lectiones ad codicem V. T. ex Miſchna colligi poſſint. Coburgi* 1760. quae recuſa eſt in eiusdem *Opuſculis philolog. theologici et hiſtorici argumenti Tom.* 1. *num.* 1. Vid. S. V. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nou. Tom.* II. *Part.* III. *pag.* 286. 288. et *nouiſſim. Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 368. *ſequ.*

Heſſelgreenii, M. Eric. diſſert. critica de variis Veteris Teſtamenti lectionibus. Vpſaliae.

Iablonskius, Dan. Erneſt. in *Praefatione editioni* ſuae *Bibliorum hebraic.* de anno 1699. praefixa, in qua deſcriptionem nonnullorum codicum manu exaratorum hebraicorum maxime *Berolinienſium* ſuppeditauit accuratiſſimam.

Iacobi, M. *Frieder. Carol. Chriſt.* vid. ſupra ſcriptores de fragmentis codicum hebr. manuſcriptorum.

Kennicott. Benjam. Videantur quae ad *pag.* 38. et ad materiam *de codicibus hebraicis* ſunt obſeruata.

Kretſchmar. M. *Carol. Traugott.* Comment. *de charactere codicis originario.* *Witteberg.* 1775. 4.

Leſſii, D. *Gottfrid.* Tract. *de cura, quam praeſens textus hebraei conditio requirit.* *Halae Magdeb.* 763. 8. Doctiſſima haec ſcriptio accurate recenſetur a b. *Erneſtio Bibliothec. theologic. nou. Tom.* IV. *Part.* VIII. *pag.* 747. 754.

Lichtenſteinii, M. *Auguſt. Frideric.* differt. exhibens deſcriptionem duorum codicum hebraicorum adhuc parum cognitorum. Helmſtad. 1776. 4. Vid. *Michael. Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* XI. *pag.* 60. 72.

Ejusd. *Comment. recenſionem exhibens codicis hebraei Manuſcripti Helmſtadienſis quinti huc usque pro deperdito habiti ac trium fragmentorum Hebraicorum. Helmſtad.* 1777. Vid. quae ſupra obſeruaui de argumento, horum ſcriptorum ad *pag.* 312.

Lilienthalii, D. *Theodor. Chriſtoph. Commentatio critica ſiſtens duorum codicum manuſcriptorum Biblia hebraica continentium, qui Regiomonti Boruſſorum aſſeruantur praeſtantiſſimorum notitiam, cum praecipuarum variantium lectionum ex utroque codice excerptarum Sylloge. Regiom. et Lipſ.* 1770. 8. Plura de hoc utiliſſimo libro obſeruaui ſupra ad *pag.* 319. ſequ.

Merkelii, M. *Michael. Commentatio* germanica *de aetate codicum ſacri codicis hebraei punctis inſtructorum*, quae extat in eius *vermiſchten Anmerkungen aus der Philologie, Kritik und Theologie. Part.* 1. *num.* 3. Vid. *b. Erneſtius Bibliothec. nouiſſim. theolog. Tom.* II. *Part.* VI. *pag.* 558. 559.

Michaelis, *Io. Henric.* diſſ. *de codicibus biblicis Manuſcriptis Erfurtenſibus. Halae Magdeburg.*

Michaelis, *Io. Dauid.* Deſcriptio *codicis Caſſellani Bibliothecae* huius Viri perilluſtris *orientali* et *exegeticae Part.* I. *pag.* 223. 254. II. 209. 242. III. 216. 249. IV. pag. 214. 239. inſerta qui praeterea alibi paſſim, ut *Part.* II. *pag.* 196. 209. III. 208. 215. V. 218. ſequ. VI. 240. 242. et innumeris aliis in locis huius operis huic materiae de tractandis codicibus hebraicis et colligendis ex iisdem lectionibus variis lucem adfundit clariſſimam. Multam quoque et profundam eruditionem in hoc argumento illuſtrando exhibet doctiſſima eiusdem Viri Perilluſtris *recenſio Tomi prioris operis biblici hebraici Kennicottiani*, quae germanice *Pag.* XI. *bibliothec. Orientalis pag.* 72. latine vero una cum *Kennicotte epiſtola ad* — *Io. Dauidem Michaelis* adiectis ſimul notarum loco reſponſionibus eiusdem verſa in *Appendice Partis* XII. *num.* 201. 202. pag. 1. 164. legitur.

Milowii, *Io. Nicol.* differt. *de ſcribarum erroribus in Veteri Teſtamento impreſſo. Kiloni* 1764.

Nagelii, *Io. Andr. Mich. diſſert. de duobus codicibus manuſcriptis bibliothecae publicae Norimbergenſis*, et alia ſimilis argumenti. *Altorf.* 1772. Vid. ſupra ad *pag.* 316. a me in his ſupplementis obſeruata.

Nage-

Digitized by Google

Nagelii, *Maximil. diſſertatio* exhibens *deſcriptionem fragmenti hebraici* ſupra aliata. Altorf. 1770.

Pagendarmii, *M. Io. Gerhard. diſſert. de codice Iudaeorum Olſnenſium ebraeo ex parte adhuc ſuperſtite. Ienae* 1730.

Ravii, *Sebald. Oratio de iudicio in Philologia orientali regundo. Traie-Bi ad Rhen.* 1770. 4. mai. cuius politiſſimam recenſionem dedit Perill. *Miehaelis Bibliothec. oreental. et exegetic. Part.* III. *pag.* 1. 5. *num.* XXXV.

Ruckersfelderi, *Auguſt. Frider. Deſcriptio codicis hebraei manuſcripti Dauentrienſis*, quae exſtat in eiusdem *Sylloge commentationum et obſeruationum philologico-exegeticarum et criticarum Faſcic.* I. *Dauentriae* 1761.) 8. *num.* 2. Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nou. Tom. III. Part. X. pag.* 883. 888. Idem auctor varia contra *Kennicotti* correctiones textus impreſſi Maſorethici monuit ibidam *num.* 3. quae ſtrictim memorat *Erneſtius loc. citat. pag.* 888. *ſequ.*

Scheibelii, I. E. epiſtola de integritate loci Geneſ. IV, 8. contra Kennicottum defenſa, qua ſimul de tribus codicibus. Mss. Vratislauienſibus varia notatu digniora attulit. 1756. 4.

Schellingii, M. *Ioſeph. Frideric.* diſſertatio *de iuſto hodierni ſtudii, quod in excutiendis codicibus Veteris Teſtamenti collocatur, pretio et moderamine*, praefixa ſupra memoratae eiusdem *deſcriptioni codicis manuſcripti hebraeo-biblici, qui Stuttgardiae aſſeruatur*, quae *Stuttgardiae* 1775. 8. edita eſt.

Schnurreri, M. *Chriſt. Frid. diſſ. de codicum hebraicorum Veteris Teſtamenti manuſcriptorum aetate difficulter determinanda. Tubing.* 1772. cuius doctiſſimi ſcripti argumentum accurate recenſent Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* IV. *pag.* 198. 205. et b. *Erneſtius Bibliothec. theologic. nouiſſim. Tom.* II. *Part.* VI. *pag.* 569. 574.

Schulzii, *Io. Chriſtian. Frider. Recenſio duorum Fragmentorum codicis hebraei V. T. manuſcriptorum, quae in Bibliotheca academia Gieſſenſi ſeruantur. Giſſae* 1775. 4. De quo libello conferenda ſunt, quae de eo attulerunt Perilluſtr. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* IX. *num.* 138. *pag.* 24. ſequ. *Part.* XI. *num.* 178. *pag.* 47. *ſequ.* et vir doctus in *Bibliotheca ſelecta literaturae German. Lemgouienſi Tom.* XI. *pag.* 171. 179.

Eiusdem *Relatio* germanica *de collatione Manuſcriptorum hebraicorum per Kennicottum inſtituta*, quae impreſſa legitur in S. V. *Walchii neueſter Religions-Geſchichte. Tom.* I. *pag.* 318. 410.

Sixti, *Io. Andrae* Programma exhibens *duorum fragmentorum ſ. codicis hebraei deſcriptionem.* Altorfi 1772.

Starkii, *Io. Auguſt.* Diſſertatio philologico-critica *de varietatibus lectionis ad codices V. T. hebraeos caute colligendis*, quam inſeruit S. V. *Büſchingius* libro ſuo, qui inſcriptus eſt: *gelehrte Abhandlungen und Nachrichten aus und von Rußland.*

Digitized by Google

land. Part. I. Vid. *Lübeckiſche Nachrichten von den merkwürdigſten theologiſchen Schriften unſerer Zeit. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 123. 125.

Schiede, Io. Georg. Biga obſervationum ſacrarum de codice Bibliorum hebraicorum manuſcripto Caſſellano Bremae 1748. 8. Vid. notata ſupra ad pag. 321.

Semler. D. Io. Salom. Vid. inter ſcriptores ſupra adductos de fragmentis codicum hebraicorum obſervandis.

Telleri, D. *Wilh. Abrah.* Diſſert. *de iudicio ſuper variis lectionibus codicis hebraei diveni recte faciendo. Lipſ.* 757. Varia quoque ad materiam de codicibus hebraeis manuſcriptis V. T. ſpectantia idem in adnotationibus verſioni ſuae *Kennicottiani* operis *de ſtatu hodierno textus hebraei V. T.* adiectis ſubinde obſervauit.

Tychſenii, Olai Gerhard. Tentamen de variis codicum hebraicorum Veteris Teſtamenti Manuſcriptorum generibus, a Iudaeis et Non-Iudaeis deſcriptis, eorum in claſſes certas diſtributione, et antiquitatis et bonitatis charactere. Roſtochii 1772. 8. Recenſionem ſcripti huius doctiſſimi exhibuerunt Perilluſtr. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* V. *pag.* 1. 70. S. V. *Erneſtius Bibliothec. theol. nouiſſ. Tom.* II. *Part.* IV. *pag.* 357. 381. *Part.* V. *pag.* 451. ſequ. et vir doctus in *Bibliotheca univerſal. Berolin. Tom.* XVIII. *Part.* II. *pag.* 529. 537.

Eiusdem *befreyetes Tentamen.* Roſtoch. et Lipſ. 1774. 8. Vid. b. *Hirtii Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* V. *pag.* 199. 219.

Vogelii, Georg. Io. Ludou. diſſertationes duae *de codice Bibliorum hebraicorum Helmſtadienſi. Helmſtad. et Halae* 1766. de quibus conferantur, quae ſupra ad *pag.* 312. in his ſupplementis obſeruata ſunt.

Eiusd. diſſert. *de matribus lectionis librariorum arbitrio olim relictis. Halae Magdeb.* 1767.

Wilkii, M. *Auguſt. Lebrecht. Programma de regundis finibus Coniecturae criticae in textu V. T. hebraico. Witteberg.* 1767.

Zachariae, D. *Gotthilff. Traugott. Programm. quo vindicatur immunitas textus hebraici a lacunarum ſuſpicione. Buetzouii* 1764.

Zeibichii, M. *Carol. Henric. Diatriba de codicum V. T. orientalium atque occidentalium diſſenſionibus. Witteberg.* 1742. quae inſerta legitur a Io. *Oelrichs* ſuae *Collectionis opuſculorum hiſtorico-philologico-theologicorum Tomo* II. *Part. pag.* 3. 28.

AD SECTIONEM IV.
DE EDITIONIBVS CODICIS HEBRAEI SACRI POLYGLOTTIS.

Conſtitueram quidem prius apud me, totam hanc Sectionem omittere, poſtquam S. V. *Andreas Gottlibius Maſchius* in ſua *Bibliotheca ſacra* copioſiſſime de iisdem commentatus fuerit. Ne tamen his meis ſupplementis ad *Wolfii Bibliothecam hebraicam* deeſſet quidquam, ſymbolas meas ante editionem *Maſchiani* operis

Digitized by Google

operis multis curis collectas cum eruditis communicabo. Neque tamen ea neglexi, quae *Maſchius* ad hanc materiam doctiſſime obſervauit, quae ſuo loco inſerta reperiet benevolus lector.

I. De Bibliis Polyglottis, totum codicem hebraeum exhibentibus.

Pag. 333. *Biblia Hebraea — ab Auguſtino Iuſtiniano*) epiſcopo *Nebienſi* in inſula Corſica, qui natus eſt *Genuae* anno Chriſti 1470. Conſilium prius ceperat, uniuerſa hebraica hac ratione edendi, cum vero illi deeſſent expenſae neceſſariae ad tantum Biblia opus praeſtandum, tentaminis Bibliorum ſuorum polyglottorum tantum ſpeciem praebat *Pſalterium octaplum*, quod *Genuae* 1506. fol. prodiit et 400. paginas comprehendit. Plura de hac *Pſalterii* editione memorantur a b. *Io. Frideric. Hirtio* in *Bibliotheca orientali et exegetica. Part.* I. *num.* 2. *pag.* 23. 30. et *Maſchio* in *Bibliotheca ſacra. Tom.* I. *Part.* I. *cap.* III. *pag.* 400. ſequ.

Pag. 333. Specimina bibliorum polyglottorum Veteris Teſtamenti a *Io. Draconite* adornata per ſingulas partes prodierunt. Primum laborem *Draconites* in evulgandis *Prophetis* et *Prouerbiis Salomonis* in ſe ſuſcepit, et in prioribus imprimis loca prophetarum, quae ex eius ſententia ad Meſſiam reſpicere viderentur, a reliquis rubro colore diſtinxit, ſimulque nonnullas figuras aeri inciſas aeri inciſas adiecit. Licet autem, teſte *Io. Vogtio* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 244. ſequ. haec opuſcula rariſſima ſint paucis nota, paucioribus viſa, in punctatione tamen textus maſorethici Veteris Teſtamenti et paraphraſeos Chaldaicae adiectae permulta vitia irrepſerunt. Vberius recenſent eadem *Georgius Ludolphius Otto Knochius* in *hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten von einer Braunſchweigiſchen Bibelſammlung. Part.* I. *pag.* 46. 51. *Baumgartenius* in *Nachrichten von merkwürdigen Büchern. Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 321. 326. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* III. *pag.* 388. 390. Vid. quoque *Wolf. Tom.* IV. *Bibliothec. hebr. p.* 99.

Pag. 336. Noſtris temporibus quoque *Patres Societatis Capucinorum* conſilium ſuum de edendis iterum Bibliis Polyglottis Anglicanis, adiectis inſuper aliis verſionibus et emendato textu hebraico publice declararunt in ſcripto, quod ſub titulo: *Memoire de la Societé des Etudes orientales* prodiit, cuius libri argumentum doctiſſime enarrauit Perilluſtr. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* II, *num.* XXV. *pag.* 104. 133.

Ab biblia polyglotta coepta quoque referri meretur Io. *Georg. Menteliii* Probe einer critiſchen Polyglotten-Bibel oder bibliſcher Conferenzen über die drey erſten Capitel des erſten Buchs Moſe, quod ſpecimen editum eſt Norimbergae 1764. 4. quod ſecutae ſunt poſtea eiusdem *collationes polyglottae in librum Iobi Commentario eius in Iobum* (Noriberg. 1771. 4.) inſertae. In priori ſcripto *Mantelius* unicuique commatii trium priorum Geneſeos capitum adiunxit *verſiones Ariae Montani*, *Vulgatae* LXX. Chaldaicas et Perſicam *orientales*, quibus etiam translationes *Lutheri*, *Piſcatoris*, *utramque Iudaeo-germanicam*

cam Athiae et *Iekuthielis*, *Belgicam*, *Gallicam*, *Danicam*, *Luſitanicam* et *Hiſpanicam* adiecit, cum annotationibus, quibus dictae verſiones varia ratione ſub examen revocantur. Vberius recenſetur iſtud ſpecimen *Meintelii* a b. *Erneſtio Bibliothec. theolog. nov. Tom.* V. *Part.* IV. *pag.* 291. 306. Impugnavit autem hoc ſpecimen et varia in eo reprehendit, b. *Georg. Io. Ludou. Vogelius* in diſſertat. inſcripta moderamen in verſionem *codicis hebraei contra Meintelium. Halae* 1765.

Pag. 339-341. *Biblia Complutenſia.* Permulta de hoc opere ſplendido et ſatis antiquo obſeruari poſſent, qua in re autem iam otium mihi fecerunt literatiſſimi viri, *Io. Salomo Semlerus*, *Io. Melchior Goezius* et *Maſchius* in locis infra nominandis. Interim tamen nonnulas ſymbolas, quae ad notitiam eius faciunt, in gratiam lectorum meorum hic adiiciam. Editor eius fuit *Franciſcus Ximenius* Cardinalis et Archiepiſcopus *Toletanus*, de cuius vita pluribus commentatus eſt *Paul. Colomeſius* in *Italia et Hiſpania orientali pag.* 220. ſequ. Totius operis huius initium coeptum eſt a *Nouo Teſtamento*, cuius editio finita eſt d. 11. Ianuarii A. C. 1714. quae etiam hac de cauſa *primum Tomum* eiusdem operis conſtituit, cui ſimul adiungebantur *Grammatica* graeca uno ſaltem folio conſtans et *Vocabularium graecum* omnium vocum, quae in Novo Teſtamento occurrunt. Deinde edebatur *Vocabularium hebraicum et Chaldaicum Veteris Teſtamenti*, (1517. d. 17. Martii). Quae una cum *Grammatica hebraica* titulum in fronte gerente: *Introductio artis Grammaticae hebraeae* (1515. d. ultimo Maji) conſtituunt operis huius *Tomum* II. Hunc excipit *Tomus* III. ſiſtens priorem partem librorum *Veteris Teſtamenti*, *Pentateuchium*, libros *Ioſuae*, *Iudicum*, *Regum*, *Chronicorum* et *Orationem Manaſſis*, quae poſtrema tantum hic latine exhibetur. *Tomus* IV. comprehendit libros *Eſdrae*, *Nehemiae*, *Tobiae*, *Iudith*, *Eſther*. (quorum plurima pars ſaltem *graece* cum verſione latina adiecta impreſſa exſtat in hoc opere), *Hiobum*, *Pſalmos*, *Prouerbia Salomonis*, *librum Sapientiae*, *Canticum Canticorum* et *Siracidem*, quos excipiunt in ſequenti *Tomo* volumina *Prophetarum Ieſaiae*, *Ieremiae* una cum *Threnis* eiusdem, *liber Baruch* (*graece* tantum, cum ſit liber veteris teſtamenti apocryphus) *Prophetae minores* tribus libris comprehenſi, ubi in *Malachia* ſaltem exhibetur textus graecus cum verſione interlineari et *Machabaeorum libri.* Finis elaborationi huius operis impoſitus eſt die decimo Iulii A. C. 1517. et menſe Nouembri huius anni mortuus eſt dictus Cardinalis *Ximenius*. Interim poſt editionem eius anus et alter praeteriit, quo bibliopola in ordinem redigere potuerit horum voluminum apparatum. Divulgabantur exemplaria huius operis biblici facta demum a Pontifice maximo *Leone* X. d. 22. Martii poteſtate, qua impetrata epiſcopus eccleſiae *Auilanae* negotium voluminum huius operis in ordinem redigendorum in ſe ſuſcepit, quod idem in relatione typis impreſſa ſequentibus verbis narrat. „Curavimus per viros „induſtrios et eius rei *peritos terniones in volumina, et ea ipſa volumina in ſex* „*totius operis partes redigere, et non habita impenſarum. quae fuerint propemo*„*dum infinitae, ratione, ſed utilitate*, quae inde ſequeretur ex *lectione, taxavimus*

„*mus totum opus aureorum ducatorum pretio numero ſex et dimidio*, *aut aliquan-*
„*to pluris.*„ Quod pretium autem poſtea ob raritatem operis, de qua infra plura adferam, maxime auctum fuit. Hac mora temporis inter editionem et venditionem bibliorum Complutenſium factum eſt, ut *Eraſmi Roterodami Teſtamentum novum graecum* prius in vulgus fieret notum, antequam divulgarentur exemplaria bibliorum Complutenſium.

His nonnulla *de conditione Veteris Teſtamenti* in hoc opere biblico impreſſi, per ſaturam quaſi collecta ſubiicere libet. Titulo uniuscuiusque Tomi Operis praefixa ſunt inſignia Cardinalis *Ximenii*, quae in Novo Teſtamento nigro, in reliquis autem Operis partibus rubro colore aeri inciſa exhibentur, in quorum inſcriptione vocabula varia occurrunt, de quorum ſenſu recentiori aetate varie diſputarunt viri literatiſſimi. Ad codicem Veteris Teſtamenti ſpeciatim quod attinet, per omnes eius partes, quae quidem hebraice exhibentur, in columna exteriori in margine locata exſtat textus hebraicus, qui ſibi adiunctam habet *verſionem vulgatam latinam Hieronymianam* et in columna media in margine interiori exſtat *verſio graeca τῶν* LXX. una cum eiusdem *verſione interlineari.* In hac graeca verſione LXX. Interpretum exprimenda uſus eſt editor vulgaribus literis graecis, quae fere figuram literarum graecarum repraeſentant, quae in Manuſcriptis codicibus occurrunt. quibus literis etiam uſus eſt in deſcribendo Novi Teſtamenti codice et Vocabulario atque libello grammatico graeco. In Pentateucho inferius adiecta eſt *verſio Chaldaica Onkeloſi* in quavis pagina cum latina eiusdem verſione, in duabus diviſis minoribus columnis. Reliquas Chaldaicas verſiones *Ionathanis ben Vſiel*, quae in *bibliis Buxtorfii rabbinicis* leguntur, et *Targum Ioſephi Iuſti in Hagiographa* conſulto in hoc opere omiſit *Ximenius*, quod non improbari poteſt, cum hae ipſae paraphraſes nimis longas digreſſiones contineant et alia, quae in textu hebraeo originali plane non leguntur, comprehendant. Interim tamen earundem quoque latinam verſionem conficiendam curauit, cuius codicem manu exaratum bibliothecae Complutenſi cuſtodiendum tradidit. De accurato ſtudio, quo in deſcribendo textu biblico verſati ſunt editores, egregium exſtat teſtimonium Cardinalis *Ximenii*, quo publice idem profitetur, eosdem in conficiendo hoc opere non auſos fuiſſe aliquid in textu originali Veteris Teſtamenti immutare, unde factum eſt, ut ſaepius contradicerent Verſioni vulgatae praeſertim iis in locis, ubi ea videretur textui hebraeo adverſari, cuius afferti documentum reperitur in loco *Geneſ.* III, 15. quod iam praeter alios obſeruauit *Goezius* in *der Vertheidigung der Complutenſiſchen Bibel* (Hamburgi 1765. 8.) *pag.* 27. Proinde ſingularis horum editorum cura ſe ad minima extendit. Quod enim ad ordinem linearum in hoc opere biblico obſeruatum ſpectat, cum lineae hebraicas literas exhibentes una cum punctis ſuis vocalibus permagnum ſpatium occupent, duae lineae verſionis latinae adiectae ſeſe referunt ad unam hebraicam; contra in *Novo Teſtamento* ob minus, quod graecae literae occupant ſpatium, quaelibet linea textum graecum exhibens

ver-

Digitized by Google

verſioni latinae appoſitae reſpondet. Cum vero facili negotio accidere potuerit, quod haud ubivis duae latinae linea uni hebraicae ex aſſe reſponderent, et in hebraico textu etiam interdum aliquid remaneret, quod non collocari poterat in lineis duabus latinis, in fine ſpatii notae inſtar additi ſunt numeri 12. et 4. ubi autem in latino textu ſpatium latine non expleri poterat, cum hebraica verba latine exprimenda deeſſent, ſpatium vacuum nullis ſic dictis ſeu figuris numerorum catenatis expletum eſt. Atque per hoc ipſum medium per totum opus obtinebatur accurata convenientia linearum, quae exhibent textum hebraicum et latinum, ita ut in prioribus ea tantum deprehendantur vocabula, quae poſterioribus ex aduerſo adſcriptis accurate reſpondent. Neque minorem hoc ſingulare artificium lectoribus praeſtat uſum in accuratius conferendis vocibus hebraicis cum latinis in verſione latina adiecta adhibitis. Quodſi in vulgata verſione vox exſtat, quae ex mente editorum huius operis diverſam lectionem a textu hebraico maſorethico indicaret, vel ſaltem ſpatii explendi gratia, vel alia de cauſa, infra literam parallelam hebraicam, cuius antea mentionem feci, in editione Veteris Teſtamenti *Complutenſi* collocatur punctum. v. gr. *Exod.* XXIV. 8. in verbis: *hic eſt ſanguis foederis.* Quodſi autem voces latinae fuerint transpoſitae, etiam literae parallelae hebraicae ſibi invicem reſpondentes transpoſitae reperiuntur. In fine linearum textus hebraici nullis literis dilatatis, quas vocant, utuntur editores *Complutenſes*, quibus alias ubivis expletum fuiſſet linearum ſpatium. Loco earundem, ubi neceſſarium fuit ad linearum ſpatia apte et decore explenda adhibuerunt *uncinulos*. In margine in gratiam tironum quoque interdum adiecta reperiuntur primitiva vocum hebraicarum derivativarum, quod autem ſaepius nimis imperfecte praeſtitum eſt, ſaepius etiam valde ſuperfluum fuit. Simili ratione in gratiam eorum, qui doctrinam de tono Hebraeorum et ſyllaba tonica inveſtiganda nondum callerent in vocibus penacutis et quaſi penacutis hebraicis, ſyllabae tonicae impoſuerunt ſuperne ſignum toni, quod figuram accentus hebraici Kadma refert, licet haec figura in hoc opere ſaepius occurrens plane non ſit pro accentu reputanda. Sic etiam literis Hebraeorum praefixis ב, כ, ל ſignum figurae accentus hebraici Mahpach ſuperimpoſitum eſt in editione *Complutenſi*, quod in Chaldaica adiecta *Onkeloſi* verſione per literam ד, expreſſum eſt.

Ad *puncta vocalia Hebraeorum* quod attinet, *Complutenſes* vocales Saegol et chatephſaegol nunquam diſtinxerunt, unde vocem notiſſimam אֱלֹהִים plerumque cum nudo (ֶ) ſub א. expreſſerunt. Simili ratione pro vocali Hebraeorum Kamez ponunt vocalem Patach, unde ſaepius ſcribunt עַשָׂה pro עָשָׂה, quod mendum ex conditione temporum Saeculi XVI. quo Hebraeorum res grammatica nondum ad eum perfectionis gradum, quem noſtris temporibus aſſecuta eſt, pervenerat, derivandum eſt.

Accentus omnes Hebraeorum a *Complutenſibus* per univerſum Veteris Teſtamenti codicem ſunt omiſſi, quod etiam obſervant *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra*

era Part. I. *Cap.* III. *pag.* 334. Forte id ex ea ratione factum eſſe ſuſpicor, quoniam Theologi Hiſpanici una cum Cardinali *Ximenio* apices et figuras accentuum pro non inſpiratis et invento mere humano recentiori haberent, unde eosdem accentus indignos cenſerent, qui textui ſacro hebraico inſererentur. Interim in fine cuiusvis periodi ordinario in loco collocant *Complutenſes* accentum *Silluk*, ſed non tanquam accentum, ſed ad indicandum tantum finem verſiculi. Simili ratione *Athnachi* figura interdum expreſſa tantum refert Occidentalium Colon et Semicolon, unde ſaepius in uno eodemque verſu hebraico duae vel tres Athnachi figurae occurrant. Sed ſufficiant haec, quae de internis characteribus codicis Veteris Teſtamenti Complutenſis obſervavi.

Raritas operis polyglotti biblici *Complutenſis* vel ex eo ſatis poterit colligi, quod P. max. *Leo* X. in Bulla ſua hoc opus approbante data d. 22. Martii 1520. numerum exemplarium eius divulgandorum tantum ad ſexcenta exemplaria reſtrinxerit, quare merito obſervat *Dauid Clement Bibliothéqu. hiſtoriq. et crit. Tom.* IV. *pag.* 174. ſequentia: „*Or qu'eſt ce que 600. Exemplaires ou environ pour une Ou„urage recherché? Ils ne ſuffiſent pas pour les Bibliothéques publiques, d'ou ils „ne reſortent jamais et combien en reſtera t—il pour les particuliers?*„ Etiam iampridem hac de re conqueſtus eſt *Arias Montanus* in *Praefatione priori Bibliorum Antwerpienſium polyglottorum,* ubi *pag.* 26. ſequentia ſcripſit: „*Complutenſi„bus Bibliis potiſſimum hac in parte uſi ſumus, quae apud doctos homines magno „in pretio habita fuerunt: quae tamen, quia propter miram eorundem paucitatem „et raritatem deſiderabantur, hoc in opere non modo inſtaurata, ſed multis etiam „partibus aucta, integrata, locupletata, magno etiam appoſitiſſimoque rerum et „verborum apparatu exornata ſunt.*„ Praeterea permulta exemplaria huius operis Complutenſis ſunt incompleta, in quibus ſingulae quaedam eiusdem partes deficiunt, qua de re iam grauiſſime conqueritur *Aluares Gomeſius* in *vita Cardinalis Ximenii pag.* 47. Hinc non mirandum eſt, quod hoc opus integrum ſaltem in nonnullis Bibliothecis publicis reperiatur, quo referas *Bibliothecam Berolinenſem, Dresdenſem, Guelpherbytanam, Helmſtadienſem* et *Ienenſem publicam academicam.* Vid. *Io. Chriſtoph. Mylii Memorabilia Bibliothec. academicae Ienenſis pag.* 39. Forte ex hac inſigni operis huius raritate derivandum eſt, quod varii alias doctiſſimi viri in deſcribendo hoc opere biblico varios errores commiſerint, quos praeter alios notarunt *Clement. loc. citato* et *Io. Melchior Goezius* in *der Vertheidigung der Complutenſiſchen Bibel* (Hamburgi 1765. 8.) pag. 5. ſequ.

Pag. 339. lin. 7. *Luſitaniae*) pro hac voce ſcribatur: *Hiſpaniae*, prouti iam ipſe correxit *Wolfius Tom.* IV. *Bibliothec. hebr. pag.* 100.

Caeterum, praeter eos, quos *Wolfius* noſter iam adduxit ſcriptores de hoc opere biblico polyglotto imprimis conferendi ſunt *Eduard. Clarkius* in *Epiſtolis praeſentem ſtatum regni Hiſpaniae concernentibus verſionis germanicae Io. Tob. Koehleri.* (*Lemgouiae* 1765. 8.) *epiſtola* 18. *Michael. Neander* in *Erotemati-*

bus linguae hebraicae pag. 393. *ſequ. edit. Baſileenſ.* de anno 1567. *Io. Georg. Walchius Bibliothec. theologic. ſelect. Tom.* IV. *pag.* 167. *ſequ. Gottlib. Chriſtian. Gieſe* in *der Hiſtoriſchen Nachricht von der Bibelüberſetzung D. Luthers. Part.* I. pag. 77. 93. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* III. pag. 332. 339. ut alios ſilentio praetereamus, qui noſtris potiſſimum temporibus in cauſa controverſiae *de editione Complutenſi Novi Teſtamenti* inter S. V. *Io. Salom. Semlerum* et *Io. Melchior. Goezium* agitatae, varia obiter de Veteri Teſtamento *Complutenſi* monuerunt, quos vero hic adferre ſcopus meus non permittit.

Pag. 341. 343. *Biblia Polyglotta Antwerpienſia.* In iis, quae ad Hiſtoriam ſplendidiſſimae huius editionis Bibliorum polyglottorum pertinent, varia deſunt memoratu digniora in relatione b. *Wolfii* hoc loco et *Tom.* IV. pag. 100. exſtante. Quae primum ex loco *Davidis Clement.* infra adferendo ſupplebo, priusquam de characteribus editionis Veteris Teſtamenti in hoc opere obviae nonnulla adferam. Sumtus ad tam ſplendidum opus in lucem publicam edendum neceſſarios a *Philippo* II. Hiſpaniae rege ſibi expetiit *Chriſtophorus Plantinus*, celeberrimus typographus *Antwerpienſis.* Primus eorum, qui huic regi Hiſpaniae perſuaderet, ut precibus *Plantini* aures placidas et gratam reſponſionem daret, fuit Cardinalis *Spinola*, Miniſter aulae regiae primi ordinis et director Hiſpanicae inquiſitionis, quem hac de cauſa *Benedictus Arias Montanus* in Praefatione ſecunda huic operi praefixa pag. 5. ſummis extollit laudibus. Hinc rex iſte municentiſſimus in literis ad *Ducem de Alba* Madriti d. 25. Martii 1568. datis et in peculiari ad *Plantinum* hoc ipſum opus non tantum approbatione ſua regia exornauit, verum etiam ad vim neceſſariam pecuniae, quae ad hoc ipſum opus edendum neceſſaria fuit, ſoluendam ſeſe promtum paratumque fore declarauit. Neque ſpes haec *Plantinum* fefellit, cum Rex *Philippus* II. omnes ſumtus huic operi impendendos liberaliſſime in ſe ſuſceperit, id quod ingenue teſtantur *Theologi Louanienſes* in epiſtola ad Regem *Philippum* II. d. XXX. Septembr. A. C. 1569. ſcripta. Hinc forte pro commento falſo habendum eſt, typographum *Plantinum* huius operis editione ſibi tantam vim alieni aeris contraxiſſe, ut a creditoribus ſuis multum fuerit vexatus, quod *Longius* et ex eo *Wolfius* noſter pag. 343. affirmant. Socios, quos ſibi in adornando opere hoc egregio adiunxit *Arias Montanus*, nominat *Wolfius* noſter pag. 341. quibus adhuc addendi ſunt *Clemens* Philoſophiae et Medicinae Doctor in Anglia, *Guilielmus Canterus*, *Petrus Serranus* Cordubenſis Profeſſor Theologiae in Academia Complutenſi, *Ludouicus Strada* Hiſpanus Theologus Auilanus, *Ambroſius Morus*, *Auguſtinus Hunnaeus*, *Cornelius Goudanus*, *Iohannes Harlemius* et alii, qui huic operi in lucem publicam promouendo auxiliatrices admouerunt manus. Neque minori diligentia Cardinalis *Sirletus* et *Iohannes Regla*, qui poſtea Imperatori *Carolo* V. fuit a confeſſionibus, in perquirendis et conferendis ſacrorum voluminum lectionibus, iisque ſub examen revocandis verſati ſunt. Praeterea Cardinalis *Granuellanus Ariae Montano* tranſmiſit Biblio-

rum graecorum exemplaria ſuis impenſis ex codicibus Vaticanae bibliothecae deſcripta et accurate inter ſe collata. Etiam adlatum eſt per *Danielem Bombergium* perveruſtum Novi Teſtamenti Syriaci exemplar Colonienſe, quod ſibi magno uſui fuiſſe teſtatur *Arias Montanus*. Praeterea adhibita ſunt in edendo hoc opere *Biblia Complutenſia*, et varii codices manu ſcripti hebraici, chaldaici, graeci et latini a *Plantino* in uſum huius operis procurati. Vid. *Maſch. Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* III. *pag.* 340. 341. 345. *ſequ.*

Pag. 341. lin. 7. *Hebraice*) adde: cum Vulgata ex Complutenſi, et denuo in alio Tomo hebraice.

Ibid. lin. 13. *Complutenſi*) columnis aduerſis.

Ibid. lin. 3. a fiue paginae ad verba: *Tomus V. N. Teſt. graecum Syriace*) characteribus Maroniticis expreſſum, adiecto Syriaco textu literis hebraicis expreſſo in gratiam eorum, qui characteres *Maroniticos* non callebant, omiſſis tamen quibusdam verſionis Syriacae particulis, quas indicavit *Baumgartenius* in **Nachrichten von merkwürdigen Büchern** *Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 296. quibus *David Clement. Bibliotheq. curieuſ. Tom.* IV. *pag.* 176. addit ſecundam epiſtolam Petri, cum haec ſegmenta neque in antiquiſſimo exemplari manu exarato, quod ad manus Ariae Montani fuit, neque in editione *Widmanſtadii* exſtarent, ut conficit *Clement.* memoratus.

Pag. 342. lin. 2. *Tomus* VIII. *denique cit.*) Separatim prodiit hic Tomus, qui ſimul verſionem latinam *Santis Pagnini* et *Ariae Montani* exhibet, *Antwerpiae* 1572. fol. quam editionem plenius et accurate recenſent *Baumgartenius*. in **Nachrichten von einer Hälliſchen Bibliothek.** *Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 1. 7. et *Knochius* in **hiſtoriſch-critiſchen Nachrichten.** *Part.* I. *pag.* 11. 15. Quam editionem ob raritatem eius ſummam, quam eidem quoque tribuit *Io. Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag. m.* 91. Saxoniae Elector *Iohannes Georgius* I. *Francofurti et Lipſiae* 1747. fol. et 8. maiori ſuis ſumtibus typis denuo deſcribi curauit. Neque minus rara eſt editio huius Tomi, quae *Antwerpiae* ex officina *Chriſtoph. Plantini* prodiit teſte *Io. Vogtio* in *Catalogo librorum rariorum loc. citato.*

Ibid. lin. 25. *Caletana*) corrige: Gaditana. Vid. *Wolf. Tom.* IV. *Bibliothec. hebr. pag.* 1"1.

Ad *Veteris Teſtamenti codicem* ſpeciatim, prouti in hac editione typis deſcriptus eſt, quod attinet, punctandi ratio in hebraico textu longe accuratius regulis grammaticae Hebraeorum accommodata eſt quam in Complutenſi editione, quod imprimis *Ariae Montani* egregia linguae hebraicae notitia inſtructi ſtudio tribuendum eſſe iudico. *Accentus* quoque, quorum notae in *Complutenſi* editione deerant, in hac editione *Antwerpienſi* adiecti ſunt, de quibus forte *Arias* magis praeclare ſentiebat, quam *Ximenius* et *Complutenſes*. Adiectae quoque ſunt hebraico textui praeter Chaldaicam paraphraſin *Onkeloſi Paraphraſes Ionathanis Vſielidis*

Digitized by Google

et *Ioſephi Iuſti in Hagiographa*, quas in *Complutenſi* editione non expreſſas fuiſſe in ſuperioribus obſeruatum eſt.

Equidem non negandum eſt, opus hoc biblicum maximo cum plauſu ab omnibus exceptum fuiſſe; nonnulli eo usque proceſſerunt, ut haec ipſa Biblia quoad maximam eorum partem nulla prorſus menda in ſe continere ſibi perſuaderent; atque ipſe *Arias Montanus* in *Oratione ad ſummum Pontificem* his verbis uti non veritus eſt: „*Quod ad operis huius integritatem attinet, ego — offero Sanctitati* „*veſtrae Biblia haec, a me a prima pagina ad ultimam usque diligenter Graece, La-* „*tine et Chaldaice perlecta, et cum exemplaribus fideliſſime collata, tanta fide, ut* „*non ſolum, ſi verbum aliquod deprauatum deprehendatur, ſed ſi vel unus apex* „*aut jota unum in illis merito deſideretur, caeteris coadiutoribus meis exceptis et* „*a culpa liberatis, ipſe perpetuam ignorantiae et negligentiae notam ſubire velim,* „*meque unum omnis correctionis obnoxium exhibeam.*„ Verba haec adduxit *Io. Georg. Schelhornius Amoenitat. literar. Tom.* II. *pag.* 340. Interim tamen iam obſeruauit *Brianus Waltonus* in *Apparatu biblico Cap.* VII. §. 14. *pag.* 283. multa omnino eſſe, quae *Ariae Montani* diligentiam effugerint, qua in re *Schelhornius* uſu huius operis Regii edoctus aſſenſum ipſi praebuit.

Raritas huius Operis vel ex eo ſatis conſtat, quod permagna exemplarium eius in *Hiſpaniam* vehendorum pars abſorpta a tempeſtatum vehementia, navi in aquis interierit, quod teſtantur praeter alios imprimis *Bernhardus Mallinkrotius* in libro *de ortu et progreſſu artis typographicae* (Colon. 1639. 4.) *pag.* 123. *Wendlerus* in *diſſert. de variis raritatis librorum cauſis* §. X. et *Schelhornius loc. cit. Tom.* II. *pag.* 398. Praeterea quoque de eadem raritate huius operis teſtimonium perhibent *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag. m.* 92. *ſequ.* et *Clement. Biblioth. Tom.* IV. *pag.* 176. 183. qui plures ſcriptores de eius raritate in medium adduxit. Exſtat tamen in noſtra *bibliotheca Ienenſi publica* academica ſplendidiſſimum eius exemplar. Vid. *Mylii Memorabilia Bibliothecae academicae Ienenſis pag.* 93.

Caeterum de hoc egregio opere praeter eos, quos iam ſupra adduxi ſcriptores et eos, quos *Wolfius* memoravit, conferendi ſunt, qui plura de eodem obſeruarunt, *Io. Henric. Hottingerus* in *Bibliothecario quadripartito pag.* 136. *Richard. Simon. Hiſtor. critic. V. T. pag.* m. 516. *Thomas Crenius* in *Animaduerſionibus philologicis et hiſtoricis Part.* XI. *pag.* 96. *Chriſtian. Kortholdus* in *Tract. de variis Scripturae ſacrae editionibus* (Kiloni 1686. 4.) pag. 378. *ſequ. Carpzovius* in *Critica ſacra V. T. pag.* 391. *ſq.* 716. *ſequ. Io. Georg. Hagemannus* in Nachrichten von den vornehmſten Ueberſetzungen der heiligen Schrift. *pag.* 182. *ſequ. Io. Georg. Walchius* in *Bibliotheca theologica ſelecta Tom.* IV. *pag.* 169. *ſeq. Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 289. 305. *Goezius* in Merkwürdigkeiten der

Digitized by Google

der Königlichen Bibliothek zu Dresden *Tom.* II. *pag.* 313. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* III. *pag.* 340. 349.

Pag. 344. 345. IV. 101. *Biblia Wolderi polyglotta.* Vberiorem huius editionis deſcriptionem ſuppeditarunt *Baumgartenius loc. citat. Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 306. 312. et *Maſthius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* III. *pag.* 387. ut alios taceamus.

Pag. 345. 346. *Biblia polyglotta Hutteri.* Huius editionis tantum primus Tomus prodiit, qui *Pentateuchum*, *libros Ioſuae*, *Iudicum* et *Ruth* continet. *Hutterus* hanc editionem polyglottam iſto demum tempore paravit, cum iam abſolviſſet editionem ſuam N. T. polyglottam, quod ipſe memorat in *praefatione Tomi* II. *Novi Teſtamenti*, ubi narrat, ſe in animo habere conſilium edendi Vetus Teſtamentum in duodecim autem ſaltem ſex linguis, quod vero opus nondum ad finem perduxit. Exſtat quoque editio, quae loco verſionis *Sclauonicae gallicam* tranſlationem continet, quae memoratur a *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern *Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 314. ſequ. Ea vero editio, quam *Wolfius* memorat, perrara eſt praeſertim in Germaniae oris, quod praeter *Hottingerum* a *Wolfio* in fine pag. 346. citatum teſtantur *Petrus Kohlius* in *Introductione in hiſtoriam literariam Slauorum pag.* 163. *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 93. et *Clement. Biblioth. hiſtor. Tom.* IV. *pag.* 184. 189. Caeterum plura de hac editione memoratu digniora obſeruarunt *Baumgartenius loc. citat. pag.* 312. 314. *Knochius* in hiſtoriſch-critiſchen Nachrichten, *Part.* I. *num.* 4. *pag.* 28. 31. et *Maſchius loc. citato Part.* I. *Cap.* III. *pag.* 390. *ſequ.*

Pag. 346. lin. 5. a *Wolfio* memoratur, *Hutterum* quoque ſpeciminis loco edidiſſe *Pſalmos.* Plenior titulus huius editionis eſt: ספר תהלים ſiue *Liber Pſalmorum eleganti, nova, utili maximeque neceſſaria typorum forma, qua primo ſtatim intuitu ſingularum vocum literae radicales a ſervilibus diſcernuntur, editus in gratiam eccleſiarum et ſcholarum: ut Ebraea ſancta lingua breui temporis ſpatio ſine omni fere labore quaſi ex cubo et quadrato tampuam ad id ordinatis mediis — auxiliante Spiritu ſancto multo felicius nunc quam antea diſci et doceri poſſit, auctore Elia Hutero. Hamburgi per Io. Saxonem Hamburgenſem.* (Vid. *Wolf.* infra *pag.* 404.) *Hamburgi* 1586.

Pag. 347. 351 *Biblia polyglotta Pariſienſia.* In hac editione textus hebraicus Veteris Teſtamenti ad exemplar *Bibliorum Antwerpienſium* eſt expreſſus ſplendide ſatis, ſed minus accurate. Hunc excipit *Pentateuchus Samaritanus* Samaritanis characteribus delineatus, adiecta Samaritana paraphraſi, quae deſideratur in *Bibliis Antwerpienſibus.* Huic adiecta eſt verſio *Io. Morini* literarum Samaritanarum inſigni notitia pollentis elegantiſſima. Porro in hoc opere extant *Targumim* impreſſa ad normam editionum *Venetarum Danielis Bombergi* et *Baſileenſis Io. Buxtorfii* cum verſione latina. His acceſſerunt verſiones *Alexandrina*

ad

ad exemplaris *Complutenſis* fidem impreſſa, *Syriaca*, *Latina* ad exemplar *Antwerpienſe* et *Arabica*, ubi tamen dolendum eſt, quod omnes ac ſingulae hae verſiones haud iunctim ſeparatis in columnis exhibitae fuerint, ſed potius per partes operis huius diſperſae reperiantur. Sic verſio *hebraica*, *chaldaica* et *graeca* in quatuor prioribus Tomis huius operis, *Syriaca* et *Arabica* autem demum Tomo V. VI. VII. inſertae ſunt. Deſunt quoque huic operi biblico *Prolegomena*, quamvis editores eiusdem initio conſilium talia edendi in animo habuerint. Caeterum licet haec editio imprimis a Clericis eccleſiae Gallicae *Bibliis polyglottis Antwerpienſibus* maxime praeferatur, id quod imprimis ex eorundem Iudicio de hoc opere primo eius Tomo praefixo, et ab *Hottingero* in *Bibliothecario quadripartito pag.* 136. *ſequ.* memorato apparet, ſcatet tamen tota haec editio praeſertim in *Arabica* et *Syriaca verſione* permultis vitiis et ſphalmatibus, unde pretium eius imprimis poſt editionem *Anglicanam polyglottam* in lucem publicam prolatam valde diminutum eſt. Caeterum plura de hac editione obſeruarunt *Iacobus le Long* in *diſſertatione* doctiſſima *de Bibliis polyglottis Pariſienſibus*, quam *Wolfius Tom.* IV *pag.* 101. memorat, et quam *Maſchius Bibliothecae* ſuae *ſacrae Part.* I. *Cap.* III. *pag.* 350. 373. inſeruit, *Knochius* in hiſtoriſch-critiſchen Nachrichten *Part.* I. *pag.* 15. 21. *Hagemannus loc. cittat. pag.* 183. *ſequ.* et *Io. Georg. Walchius Bibliothec. theologic. ſelect. Tom.* IV. *pag.* 170. *ſeq.*

Pag. 351. 354. *Biblia polyglotta Anglicana.* Huic operi praemiſit *Brianus Waltonus Apparatum biblicum ſeu Prolegomena in Vetus Teſtamentum*, quae praefixa ſunt Tomo priori huius operis, quae etiam ſeparatim prodierunt *Turici* 1673. fol. et *Lipſiae* opera et ſtudio celeb. *Dathii* 8. mai. Vid. ſupra obſeruata ad pag. 273. De priori *Turicenſi* editione iam obſeruauit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Hälliſchen Bibliothek *Tom.* VIII. *Part.* 47. *pag.* 386. not. eandem variis mendis et ſphalmatibus deformatam eſſe. Verſiones omnes ac ſingulas huic operi biblico inſertas *Brianus Waltonus* non per ſingulas partes operis diſperſit, ſed potius easdem, quod magis probandum erat, ſtatim in columnis ſeparatis textui hebraico adiiciendas curavit. Easdem omnes *Wolfius* noſter diligenter recenſuit. De *verſione Arabica*, quod unum hic obſeruo, quae in his *Bibliis* polyglottis legitur, omnino conferenda eſt celeb. *Olai Gerhardi Tychſenii* Commentatio doctiſſima de fonte ex quo *codex Arabicae verſionis in Bibliis polyglottis derivandus eſt*, quae legitur in *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Litteratur. Part.* X. *pag.* 95. *ſequ.*

Caeterum plura de hoc ſplendidiſſimo opere doctiſſime obſeruarunt *Chriſtian. Kortholdus* in *Tractatu de variis editionibus Scripturae ſacrae pag.* 381. *Buddeus* in *Iſagoge hiſtorico-theologica in Theologiam univerſam Lib.* II. *Cap.* VIII. §. 3. *pag. m.* 1282. *Baumgartenius loco ſupra citato pag.* 379. 404. *Knochius* in hiſtoriſch-critiſchen Nachrichten *Part.* I. *pag.* 22. 27. *Carpzovius* in *Critica ſacra Veteris Teſtamenti pag.* 400. *ſeq.* *Hagemannus* in Nachrichten

Digitized by Google

ten von den vornehmſten Ueberſetzungen der heiligen Schrift *pag.* 183. *Io. Georg. Walchius* in *Bibliotheca theologica ſelecta Tom.* IV. *pag.* 171. *ſequ.* et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* III. *pag.* 374. 382. *ut alios omittam.*

Pag. 354. Bibliis polyglottis a *Wolfio* memoratis addantur ſequentia:

Biblia ſacra tam Veteris quam Novi Teſtamenti cum Apocryphis ſecundum fontes hebraicos et graecos, opera et ſtudio Ioh. Muthmanni, adiecta verſione germanica Lutheri. Züllichovii 1741. 4. mai. Quae editio recenſetur in Jenaiſchen Nachrichten von theologiſchen Büchern und Schriften *Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 1. *ſequ.* et *Maſchii Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 173. *ſeq.*

The Old Teſtament Engliſh and Hebrew, autore *Arſelino Bayly*, quod opus Londini 1774. quatuor Tomis in 4. prodiit. Textus hebraicus punctis quidem in hac editione eſt inſtructus, ſed accentibus caret. Adiectae etiam ſunt huic editioni obſervationes grammaticae et criticae, *Anglicae verſionis* adiectae emendationes, quae ſenſum nonnullarum ſacri codicis phraſium, interpretationes verſionum antiquarum, chronologiam et uſum parentheſium ſacri codicis concernunt. Valde laudatur haec editio tum propter nitidos eius typos tum propter internam ſuam bonitatem in *Bibliotheca univerſali Mietavienſi theologica Tom.* IV. *pag.* 187. 188. Vid. quoque *Maſch. loc. cit. pag.* 175. *ſequ.*

Caeterum uberiorem *de Bibliis polyglottis ſacri codicis* notitiam ſuppeditarunt *Carpzovius* in *critica ſacra Veteris Teſtamenti Part.* I. *Cap.* IX. *pag.* 387. 417. *Buddeus Iſagog. hiſtor. theolog. Lib.* II. *cap.* VIII. *§.* III. *pag.* 1280. 1283. *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* III. *pag.* 331. *ſequ.* et *Chriſtian. Frideric. Hertelius* in *programmate de hiſtoria litteraria ſacri codicis.* Halberſtadii 1746. quod b. *Bidermannus* inſeruit eius Alten und Neuen von Schulſachen *Part.* VII. *pag.* 1. 65. Vid. ibidem *pag.* 55. 59.

II. De Partibus Bibliorum polyglottorum.

Pag. 354. IV. 102. *Pentateuchus Conſtantinopoli* impreſſus anno 1546. De raritate eiusdem quoque teſtatur *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum p. m.* 524. Plura de eodem memorat *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* III. *pag.* 393. *ſeq.*

Pag. 356. lin. 3 *Geneſeos quatuor priora capita*) Vberius recenſetur haec editio a *Iacobo Wilhelmo Blaufuſio* in vermiſchten Beyträgen zur Erweiterung der Kenntniß merkwürdiger Bücher, *Part.* II. *pag.* 31. 33. Vid. quoque *Wolf.* infra *pag.* 396.

Pag. eadem fere in medio: *Ioſuae* editionem polyglottam a Wolfio memoratam uberius deſcripſit *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* III. *pag.* 307. *ſequ.*

Ibid. *Iſaias propheta — David. Kimchii commentario*) adde: in Ieſaiam. Plenius recenſuit hanc editionem *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwür-

Digitized by Google

digen Büchern. *Tom.* V. *Part.* XXVI. *pag.* 100. *ſequ.* Vid. quoque *Maſch. l. c. pag.* 398.

Pag. 357. *Ionas propheta cura et ſtudio Artopoei* 1545.) Obſeruavit *Wolfius* hoc loco, impreſſam eſſe hanc editionem anno 1545. una cum quindecin Pſalmis trium linguarum et Grammatica. Forte haec narratio *Wolfii* decerpta eſt ex *Simleri epitome bibliothecae Geſneri pag. 665. Baumgartenius* contra hanc ipſam *Artopoei* editionem recenſens alium annum memorat, nempe A. C. 1543. cuius mentio in fine facta ſit, quae editio ſimul exhibet non XV. Pſalmos ſed primum tantum Davidis hymnum in triplici lingua hebraice, graece et latine. Vid. eius Nachrichten von merkwürdigen Büchern, *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 17. *ſequ.*

De *Io. Draconitis opuſculis polyglottis* conferas ſupra *pag.* 333. et *Tom.* IV. *pag.* 99. et quae ad haec loca obſeruavi.

Pag. 358. IV. 105.) *Pſalterium Auguſtini Iuſtiniaeni Genuae* 1516.) Plura de eodem memorant *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* VII. *Part.* XLI. *pag.* 377. 380. *Io. Frider. Hirtius Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* I. *pag.* 23. *ſequ.* S. V. *Io. Chriſtoph. Doederlinus* in *Muſeo litterario Norimbergenſi Tom.* II. *Part.* I. *num.* 1. et *Maſchius* in *Bibliothec. ſacra Part.* I. *cap.* III. *pag.* 400. *ſequ.*

Pſalterium Potkenii Colon. 1518. Plura de eodem obſervarunt *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern *Tom.* V. *Part.* XXVI. *pag.* 95. 97. *Knochius* in hiſtoriſch-critiſchen Nachrichten *Part.* I. *pag.* 40. ſequ. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* III. *pag.* 401. *ſequ.*

— — *Pſalterium* — *Baſil.* 1518.) Vid. *Maſch. loc. cit. pag.* 402.

Pſalterium ſextuplex. — *Lugduni* 1530. Vberiorem recenſionem huius editionis ſuppeditauit *Baumgartius loc. citato Tom* I. *Part.* V. *pag.* 385. 387. Perrara eſt, quod praeeunte *Reimanno* in *Catalogo Bibliothecae theologicae p.* 542. teſtatur *Daniel Salthenius* in *Catalogo librorum Bibliothecae ſuae rariorum pag.* 497. *num.* 2509.

Pſalterium Hebr. et graecum — *Pariſ.* 1545.) potius *graeco-latinum*, quod ſtatim ex titulo libri huius a *Baumgartenio loc. citato Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 392. *ſequ.* memorati et uberis deſcripti patet.

Pſalterium Artopoei 1545. 8.) Perraram eſſe hanc editionem, iam obſeruauit *Salthenius loc. citato pag.* 497. *num.* 2508. Vberius hanc editionem deſcripſit b. *Io. Chriſtian. Wilhelm. Diederichs* in *Hirtii Bibliotheca nova Wittebergenſi orientali et exegetica Part.* II. *pag.* 291. *ſequ.* et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra loc. cit. pag.* 403. *ſequ.* Aliam eius editionem huic ſimilem quae *Baſileae* 1548. 8. prodiit, memorat *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* VII. *Part.* XLI. *pag.* 380. 381.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 359. lin. 4. a fine paginae, ad verba *Wolfii; quae eadem cum priore editio eſt)* Aſſertum hoc *le Longii* et poſt eum *Wolfii* negauit *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* III. *pag.* 406. et recte quidem. Licet enim in poſteriori editione quoque inſertum legatur tentamen *Meibomii* portentoſum, acceſſerunt tamen in eiusdem praefatione illuſtrationes duorum Pſalmorum et plurium Veteris Teſtamenti locorum, cum aliis, quae a *Maſchio loco citato* indicantur.

Pag. 360. lin. 7. *Argentorati*) cura *Balthaſar. Scheidii.* His *Pſalterii polyglotti editionibus* addantur ſequentes:

Pſalterium quintuplex, videlicet gallicum, romanum, hebraeum, vetus, conciliatum, opera et ſtudio Iacobi Fabri Stapulenſis. Pariſ. 1513. Quod recenſuit *Io. Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Tom.* I. *pag.* 255. *ſequ.*

Pſalterium harmonicum hebraice, graece, latine et germanice — Eliae, Hutteri, de quo libro *Norimbergae* 1602. 8. mai. edito plura memorauit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* V. *Part.* XXVI. *pag.* 97. *ſequ.* Vid. quoque *Wolf.* infra *pag.* 404.

Decapla in Pſalmos auctore *Io Viccars. Londini* 1639. et 1655. fol. de quo opere plura memoratu digna obſeruarunt *Io. Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Tom. I. pag.* 259. *ſequ.* et *Baumgartenius loc. citat. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 399. 402.

Pſalterium hebraice et Anglice, cura et ſtudio Io. Leuſdenii. Vltrajecti apud Iohannem van de Water. 1688. 12. Memorat hanc editionem, quae Anglicanam inſcriptionem in fronte gerit, pluribus *Baumgartenius loc. cit. Part.* V. *pag.* 389. *ſequ.*

Proverbiorum Salomonis per *Io. Draconitem* curatam editionem a *Wolfio* memoratam data opera pluribus deſcripſit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 320. Perrara eſt, ſicut omnia reliqua *Io. Draconitis* opuſcula biblica.

Canticum Canticorum) Memoratis a *Wolfio* huius libri polyglottis editionibus ex *Maſchii Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* III. *pag.* 396. addantur ſequentes:

Canticum Canticorum cum Targum et verſione hiſpanica. Venetiis apud Hieron. Bragadinum 1655. 8. Vid. *Wolfius Tom.* II. *pag.* 410. et

Canticum Canticorum cum ſubiecta verſione hiſpanica ipſius contextus et paraphraſeos chaldaicae. Amſtelod. apud Salomon. Proops 1712. 8.

Decalogi editionem *Ammersbachianam* polyglottam et alias plures recenſuit *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra. Part.* I. *pag.* 396.

Pag. 361. IV. 107. *Novum Teſtamentum polyglottum Hutteri*) Pluribus recenſuit hanc editionem celeb. *Maſchius* in Beyträgen zur Geſchichte merkwürdiger Bücher *Part.* V. *pag.* 249. ſequ. ubi idem praeter alia notatu digniora obſeruat, *Hutterum* in recenſendo *Matthaei* hebraico textu nequaquam retinuiſſe verſionem antiquam Munſterianam, ſed potius ſine omni neceſſitate novam

 ver-

verſionem confeciſſe. Nec omittenda eſt *editio N. T. Hutteriana*, quae in duodecim linguis ſyriace, italice, hebraice, hiſpanice, graece, gallice, latine, anglice, germanice, danice, bohemice et polonice prodiit *Noribergae* 1599. fol. quam recenſuit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern *Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 317. 320. ubi eidem editioni raritatis inſignis notam tribuit. Qua etiam ſpectat editio eiusdem Matthaei et Marci XII. linguis. *Noriberg.* 1599. 4. mai. uberius deſcripta ab eodem *Baumgartenio loc. citat. pag.* 315. ſequ.

Pag. 361. 362. Has et alias *Orationis dominicae* editiones memorat *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* III. *pag.* 416. 422.

Sectio V.
DE EDITIONIBVS BIBLIORVM HEBRAICORVM, QVAE EA VEL INTEGRA VEL EX PARTE EXHIBENT.

Ad editiones antiquiſſimas Bibliorum hebraicorum quod attinet, quae Saeculo XV. et ineunte XVI. in lucem publicam prodierunt, varia doctiſſime de iisdem obſeruarunt *Io. Georgius Schelhornius* in *Amoenitatibus litterariis, Tom.* II. *pag.* 419. et *Io. Bernhardus Deroſſi* in *diſquitione de origine et primitiis typographiae hebraicae cap.* IX. *pag.* 108. *Cap.* X. *pag.* 112. XI. *pag.* 133. *ſequ. edit. Hufnagel.* Vterque inſignem harum editionum raritatem teſtatur. Cauſa hodiernae earum raritatis ex obſeruationibus prioris inde potiſſimum deriuanda eſt, quod iſtis temporibus, in quibus paucifſimi Chriſtianorum hebraicam callebant linguam, haec cimelia ſolis Iudaeis relinquerentur. Neque tamen uſus earundem egregius in dubium vocandus eſt, quem hae ipſae editiones imprimis in diiudicandis variis lectionibus codicum Manuſcriptorum et editionum hebraei codicis exhibent, de quo uſu egregio varia citatus *Deroſſi loco citato Cap.* XI. *pag.* 133. *ſequ.* memoravit.

De *editionibus Bibliorum hebraicorum a Iudaeis in lucem publicam editis* obſeruauit *Richardus Simon.* in *diſquiſitionibus biblicis Cap.* VIII. *pag.* 54. praeter alia, easdem longe accuratiores eſſe iis, quae a Chriſtianis editae fuerint, quod aſſertum etiam confirmauit idem in *Hiſtoria critica Veteris Teſtamenti pag.* 512. Hinc etiam *Ioſephius Scaliger* in *Scaligeranis pag.* 49. *ſequ.* arbitratur, officium editoris ſacri codicis hebraei primarium in eo conſiſtere, ut diligenter curet emendari ſphalmata ab eruditis Iudaeis, cum alias eadem euitari plane nequeant. Huc etiam ſpectat *Io. Gottlib. Bidermanni Programma de mendis librorum et nominatim bibliorum hebraicorum diligentius cauendis. Fribergae* 1752. ubi etiam nonnulla menda in quibusdam a Chriſtianis ſcriptoribus editis Bibliis hebraicis reperta memorantur. Prae caeteris autem huc conferendum erit opus utiliſſimum *Benjamin. Wilhelm. Daniel. Schulzii inſcriptum* vollſtändigere Kritick über

über die gewöhnlichen Ausgaben der hebräiſchen Bibel. *Berolini* 1766. 8. Interim *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *ſ.* 111. *pag.* 4. monuit, dari etiam plures in uſum ſcholarum Iudaicarum impreſſas Pentateuchi editiones, quae nullius plane ſunt pretii. Vid etiam *Carpzouii Critica ſacra Veteris Teſtamenti. Part.* I. *cap.* IX. *pag.* 426. et *Tychſenii beſreyetes Tentamen pag.* 77.

Pag. 364. *Biblia hebraica cum punctis. Soncini* 1488. *fol.)* De eximia huius editionis raritate nullum plane ſupereſt dubium, cum olim de eiusdem exiſtentia viri literatiſſimi vehementer dubitauerint. Aſſeruatur autem haec editio in apparatu librorum *Io. Reuchlini*, qui *Carolsruhae* in bibliotheca Sereniſſimi Marchionis Bada-Durlacenſis extat teſte celeb. *Brunſio* in *Ephemeridibus Ienenſibus literariis* ad annum 1767. *Scid.* 89. *pag.* 451. *Florentiae* teſte *Deroſſio* in loco infra adferendo. Exemplar quoque huius editionis in Anglia reperit *Kennicottus*, quod ipſe memorat in *Relatione* ſua *de ſtatu collationis hebraicorum codicum manuſcriptorum veteris Teſtamenti* ad annum 1767. ſimulque obſeruat, eandem editionem valde diſcrepare a textu hebraico. Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. nov. theologic. Tom.* IX. *Part.* VI. *pag.* 575. Collationem huius editionis in uſum operis *Kennicottiani* biblici inſtituit cel. *Brunſius Carosruhae*, qui etiam in adnotationibus verſioni latinae notarum criticarum *Kennicotti* in quosdam Pſalmos adiectis ſpem fecit uberius hanc editionem deſcribendi, quod omnino exoptandum eſſet. Idem quoque de hac editione obſeruavit in *Ephemeridibus Ienenſib. literariis* ad annum 1767. *Scid.* XII. *pag.* 104. eandem in permultis locis cum editione *Gerſoniana* convenire. Sic, uti ibidem memoratur, in loco 2 *Samuel.* XXIII, 10. omittuntur in hac editione verba ותרבק ידו. Memorantur nonnulla de hac editione ex *Philipp. Iac. Lambacheri Bibliotheca Vindobonenſi civica (Viennae Auſtr.* 1752. 4.) *Part.* I. in *Novis Actis erudit. Lipſienſibus* ad A C. 1753. *pag.* 509. Pluribus etiam de eadem doctiſſime commentati ſunt *Melchior Ludouic. Widekindus* in ausführlichen Verzeichniß von raren Büchern. *pag.* 529. *ſequ. Io. Bernhard. Deroſſius* in *diſquiſit. de hebraicae typographiae origine et primitiis Cap.* V. *ſ.* 7. *pag.* 42. *edit. Erlangenſ.* et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Tom.* I. *Part.* I. *cap.* I. *ſect.* I. *pag.* 5. 7.

Pag. 364. IV. 109. *Piſauri* 1494.) Exemplar huius editionis aſſeruari dicitur a *Schelhornio Amoenitat. literar. Tom.* II. *pag.* 421. *Tiguri* in *bibliotheca Carolina*, quod olim *Conradi Pellicani* fuit. Iſtud exemplar quod attinet, dantur varia, quae *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *p.* 12. in medium attulit, ex quibus quodammodo ſuſpicio alitur, codicem *Tigurinum* eundem eſſe cum *Brixienſi* codice Gerſonis, cum quo tam accurate conſentit, adeoque editionem hanc *Piſaurenſem* eſſe ſuppoſititiam. Hinc cel. *Io. Bernhard. Deroſſius* in *diſquiſit. de origine et primitiis typographiae hebraicae pag.* 80. *edit. Parmenſ.* hanc ſententiam amplexus eſt, *Piſaurenſem* hanc editionem pro exemplari *Gerſonianae* editionis venditans. His permotus *Maſchius* characteres certos

Digitized by Google

atque indubios *Gerſonianae* editionis cum clariſſimo *Heſſio* communicavit, ut iſtos cum exemplari *Tigurino* accuratae conferret. Quo facto reperiebatur quidem inter utrumque codicem conſenſus maximus, nihilo ſecius autem manifeſta exſtant criteria, quae diuerſam editionem ſatis produnt. Quibus diligentiſſime examinatis tandem profitetur *Maſchius*, ſe haud impetrare a ſe potuiſſe, ut in *Deroſſii* ſententiam abiret, ſed potius ſe ſtatuere, quod exemplar Tigurinum a *Brixienſi* omnino ſit diverſum, licet concedendum ſit. *Tigurinum* exemplar ad *Brixienſe* formatum eſſe. Vid. *Maſch. loc. citato* et *pag.* 57. Interim poſtea *Deroſſius* in Appendice Tract. de editionibus nonnullis ignotis codicis hebraei pag. 30. ſe nullum, ne minimum quidem, in controuerſis locis a Maſchio prolatis diſcrimen reperiſſe affirmat.

Pag. 365. *Brixiae* 1494. 8.) Vberiorem huius editionis notitiam ſuppeditarunt *Rudolph. Wedekindus* in *Bibliotheca Berolinenſi Tom.* I. *pag.* 152. 163. *Gottlib. Chriſtian. Gieſe* in Nachrichten von der Bibelüberſetzung Lutheri *Part.* I. *pag.* 93. 97. *Io. Bernhard. Deroſſius* in *diſquiſit. de hebraico typographiae origine et primitiis Cap.* VI. *§.* 65. *pag. edit. Erlang.* et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra loc. cit. pag.* 7. 10. Imprimis autem optime noſtris temporibus de eadem editione promeritus eſt *Beniamin Wilhelmus Daniel Schulzius.* Non ſolum enim iſte in uſum *Kennicottiani* operis biblici accuratiſſimam eius collationem ex exemplari *bibliothecae Berolinenſis* inſtituit, ex qua omnino colligere poterat *Kennicottus*, hanc ipſam editionem ſequi probatiſſimos codices antiquiores et longe recedere ab hodiernis editionibus conſuetis, verum etiam uberiorem eiusdem deſcriptionem ſuppeditauit in libro elegantiſſimo inſcripto: **Vollſtändigere Kritik über die gewöhnlichen Ausgaben der hebräiſchen Bibel, nebſt einer nähern zuverläſſigen Nachricht von der hebräiſchen Bibel, welche der ſel. D. Luther bey ſeiner Ueberſetzung gebraucht hat.** *Berolini* 1766. 8. quem librum doctiſſime recenſent b. *Erneſtius Bibliothec. theolog. nov. Tom.* VII. *Part.* II. *pag.* 112. 127. et S. V. *Froriepius* in **Lübeckiſchen theologiſchen Nachrichten** *Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 741. 753. *Part.* IX. *pag.* 763. 787. His etiam adiunxit idem vir cel. *Schulzius diſſertationem apologeticam*, *num puncta vocalia τῷ Kethibh ſubiecta ad Keri ſint referenda* et *Additamenta variantium lectionum ex Gerſoniana ſacri codicis editione collectarum cum adiectis obſeruationibus*, quae doctiſſimae Commentationes *Bibliothecae Haganae hiſtorico - philologico - theologicae Claſſ.* I. *faſcic.* II. *pag.* 205. 252. et *faſc.* I. *pag.* 151. 182. inſertae leguntur. Formam huius editionis quod attinet, ea neque in forma octaua minori neque in duodecima prodiit, ſed potius in forma quarta maiori, quod prae ceteris obſervavit *Deroſſius* in loco ſupra citato. Imprimis memoratu dignum eſt, quod in hac editione, quoties in textu nomen Dei occurrit, litera Daleth pro He ſubſtituatur, unde ſcribitur ibidem ידוד pro יהוה, אלדים pro אלהים, quod obſeruavit *Io. Vogtius in Catalogo librorum rariorum pag. m.* 90.

Venet.

Venet. 1511. *typis Danielis Bombergii.* Rectiſſime haec editio, cuius notitiam *Buxtorfius* ſolum *R. Davidis Ganzii* teſtimonium ſecutus ſuppeditavit, iure meritoque ad ſpurias refertur, unde prima inter *Bombergianas* editiones refertur ea, quae prodiit *Venetiis* anno 1518. a Wolfio noſtro, quem hac in ſententia ſecuti ſunt *Io. Georg. Walchius Bibliothec. theologic. ſelect. Tom.* IV. *p.* 7. *Erneſtius Bibliothec. theologic. nov. Tom.* VI. *Part.* II. *pag.* 157. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *pag.* 17.

Pag. 365. *Venet.* 1518. typis Danielis Bombergii.) De Felice *Pratenſi*, cuius hic loci mentionem fecit *Wolfius*, plura obſeruavit idem ſupra *Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 981. III. 935. *num.* 1835. ubi etiam legantur, quae ad priorem locum obſeruavi. Plura de hac editione, quae inter rariſſimas teſte *David. Clement Bibliothec. Tom.* IV. *pag.* 28. merito eſt referenda, licet hic ipſe Autor in eo errauerit, quod annum 1515. pro anno impreſſionis habendum eſſe affirmauerit, eaque notatu digna memorant *Bartoloccius* in *Bibliothec. magn. rabbinic. Tom.* IV. *pag.* 190. *Michael Neander* in *Erotematibus linguae hebr. pag. edit. Baſileenſ.* de anno 1567. *Carpzouius* in *Critica ſacra V. T. pag.* 410. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 95. 100. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* I. *ſect.* I. *pag.* 19. *ſequ.* 96. *ſequ.*

Ibid. lin. 26. *praefat.* III.) adde: *pag.* 18. editionis Venetae.

Pag. 367. *Venet.* 1521. *Bombergii*:) Plura de hac editione memorant b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 95. 97. et *Maſchius loc. citat. pag.* 19. *ſequ.*

Pag. 367. IV. 110. ſequ. *Venet.* 1525. *typis Daniel. Bombergii.*) Editionem hanc, quam *Clement. loc. citat. pag.* 29. *perraram* appellat, uberius deſcripſerunt *Io. Carolus Opitius* in *Singularibus artis typographicae ex Saeculo* XVI *collectis.* (Mindae 1744. 4.) *Continuat.* III. *pag.* 32. *Baumgartenius loc. citat. Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 97. *ſequ. Knochius* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten. *Part.* II. *num.* XVIII. *pag.* 89. 88. et *Maſchius Bibliothec. ſacr. pag.* 20. 100. 102. ut alios taceamus. Diſcernitur a *Wolfio* noſtro ab hac editione alia *Bombergiana* editio de anno 1528. de qua uberius commentatus eſt *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 98.

Ad controuerſiam, quae de hac editione inter *le Longium* et *Vngerum* agitata eſt, quod attinet, reſpondit ad ea, quae Vngerus poſtremo loco iuxta ea, quae obſeruavit *Wolfius Tom.* IV. *pag.* 110. monuit, le Longius in epiſtola inſerta in Ausführlichen Berichte von neuen Büchern. *Part.* X. *pag.* 954. his verbis: „*l' ai vû* „*plusieurs exemplaires de cette edition. L' inſcription du commencement et celle de* „*la fin ſont celles, que je les ai marqués. — Il n' eſt parle que de Bombergue dans* „*l' Edition de* 1525. *et dans l' autre on marque, qu' elle eſt faite par les ſoins de* „*Cor-*

„*Corneille fils de Baruch Adelkind. Comme le frontiſpice du livre imprimé ordi-*
„*nairement après le livre, on y auroit mis a celui la même année, que celle, qu' ona*
„*mis a la fin, ſi l' ouvrage avvit eté imprimé en même temps. Il ſe peut ſort bien*
„*fuire, que Bombergue ait entrepris l' edition de une Bible in* 4. *en* 1525. *laquelle*
„*il ne pouſſa que iuſqu' au livre de Ioſua, parce qu' il a voulu achever pluſieurs*
„*ouvrages, qu' il auoit alors ſous preſſe, comme ſa Bible Rabbinique de* 1526.
„*Il imprima en* 1527. *un Pentateuche* in 8. *hebreux et chaldeux et il n' acheva l'*
„*edition de la Bible in* 4. *qu' en* 1528. *Ainſi ce ne ſont pas deux editions, mais la*
„*même commencée en* 1525. *et finie en* 1528." Ex quibus *Longii* verbis apparat, eundem ſententiam ſuam inde confirmare voluiſſe, quod in ſubſcriptione illius editionis, quae prodiit anno 1525. tantum *Bombergii*, in altera autem *Cornelii filii Baruch Adelkind* facta fuerit mentio, et profecto, ſi una eademque editio eſſet, idem annus in titulo expreſſus fuiſſet. Interim in fine quoque concedere videtur, forte *Bombergium* cepiſſe hanc editionem anno 1525. et ad finem demum perduxiſſe anno 1528. Ad quae iterum regeſſit *Vagerus*, ſe deſiderare a *Longio* probationem aſſerti ſui, quod *Pentateuchus Bombergianus* anno 1525. una cum quinque minoribus libellis impreſſus *Pentateucho Bibliorum Bombergianorum* anno 1528. publicatorum abſimilis ſit, quod in *Bibliotheca ſacra* expreſſis verbis affirmaverat *Longius*, in hac autem ſua reſponſione ſilentio praetermiſſum ſit. Idem quoque obſeruat, ex verbis, quae in editione de anno 1528. exſtant, *Cornelium Adelkind* eandem in aedibus *Bombergii* 1528. abſolviſſe, nihel aliud colligi poſſe, quam hoc, quod hic *Adelkindus* haud poſtremus ex iis fuerit Iudaeis, quorum centuriam et amplius liberalitate ſua *Bombergius* inter operas officinae ſuae ſemper aluit. Vid. Ausführlicher Bericht, *lor. citat. pag.* 356. 357.

Pag. 368. IV. 117. *Venet.* 1526. *Danielis Bombergii.* Perraram editionem appellat *Clement. Biblioth. curieuſ. Tom.* IV. *pag.* 31. Praefationem huius editionis clariſſimus inter Iudaeos doctor *R. Iacobus ben Chaiim* compoſuit. Hanc praefationem poſtea *Claudius Capellanus* latine transferendi conſilium cepit, quod vero in univerſum non praeſtitit, cum tantum in uno ſcriptorum ſuorum nonnulla ſegmenta eiusdem latine translata reperiantur. Recentiſſimo tempore eandem ex codice manuſcripto in *Bibliotheca Bodleiana* reperto latine translatam exhibuit cel. *Benjamin Kennicottus in diſſertat.* II. *de ſtatu textus hebraei pag.* 229. 244. *edit. Anglic.* Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. Tom.* IV. *Part.* IV. *pag.* 295. *ſequ.* ubi varia de eadem obſeruantur. Caeterum plura de hac obſeruarunt *Bartoloccius Bibliothec. magn. rabbinic. Tom.* IV. *pag.* 191. *ſequ.* *Stollius* in *Hiſtoria literaturae theolog. pag.* 32. et *Goezius loco ſupra citato p.* 32.

Ibid. *Venet. per Dan. Bombergium A. C.* 1533.) De hac editione quaedam memorat *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* I. *ſect.* I. *pag.* 21. ubi eandem *quartam Bombergii* editionem Bibliorum hebraicorum appellat.

Ibid.

Ibid. et pag. ſequ. *Sebaſt. Munſteri* 1536. Plura de hac editione memorat *Maſchius loc. citat. Part.* I. *cap.* I. *Sect.* III. p. 149. *ſeq.* et *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* X. *Part.* LV. *pag.* 1. 4. Rarior eſt, quam ſecunda editio *Munſteri* de anno 1546. quam *Wolfius* infra *pag.* 370. recenſuit.

Pag. 369. *Sebaſt. Munſteri Baſil.* 1536. *apud Ambroſ. Epiſcopium)* lege potius: *Nicolaum* Epiſcopium. Vberiorem huius editionis recenſionem ſuppeditant *Knochius* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten *Part.* VIII. *pag.* 680. 688. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern *Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 99. 100. *Io. Frider. Hirtius* in *Bibliotheca oriental. et exegetic. Part.* VI. *pag.* 297. 311. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* I. *ſect.* I. *pag.* 22. 24. *Wolfius* noſter cum aliis affirmat, conſtare hanc editionem voluminibus duobus, cum tamen ſit unum volumen, cuius paginae marginales per literas hebraicas indicatae una cum cuſtode typographi in una eademque ſerie procedunt, retenta Iudaica conſueta omiſſione, quod *Hirtius loc. cit. pag.* 309. *ſequ.* obſeruavit.

Ibid. *Venet.* 1544. *opera Cornel. Adelkind)* Pleniorem editionis huius deſcriptionem dederunt *Baumgartenius loc. cit. Tom.* IX. *Part.* LI. *pag.* 191. 193. et *Maſchius loc. cit. pag.* 21. 22. ubi eandem, quae in titulo *quinta* vocatur, *ultimam Bombergii* editionem appellat.

Pag. 370. IV. 111. ſequ. *Pariſ.* 1544. *apud Robertum Stephanum*, non in 4. uti *Wolfius* perhibet, ſed potius in folio minori.

Lin. 4. *prophetia Habacuci anno* 1559. *demum edita fuit)* Numerus anni hic indicatus forte pro ſphalmate typographico habendus eſt, cum iam anno 1539. editio *Habacuci* prodierit, quod exemplari ſuo bibliothecae *Wolfii* adſcripſit b. *Danzius.*

Lin. 6. *Commentarii Rabbinici)* unus tantum *R. Kimchii. Longii* iudicium de hac editione, quod exſtat in *Bibliotheca* eius *ſacra pag.* 106. *edit. Boerner*, ſuadet, eandem minus eſſe accuratam et charactere impolito in *Prophetis poſterioribus* adornatam, licet in *Pentateucho*, *prophetis prioribus* et *Cethubhim* character maior et ſatis venuſtus expreſſus fuerit, quae etiam ſententia, eſt *Davidis Clementis Bibliothec. Tom.* IV. *pag.* 32. Interim tamen *Io. Henric. Hottingerus* in *Bibliothecario quadripartito pag.* 127. huic editioni idem pretium tribuit, quod editionibus *Bombergianis* et *Plantinianis* alias aſſignatur, his verbis: „*Neque enim, qui Bombergii, Plantini, Stephani elegantiſſima exemplaria quotidiana terunt levique conterunt manu, recte faciunt, κειμήλια ſunt, quae, ut diu Bibliothecam ornent, munde tractari parceque contrectari debent.*„ Pleriſque libris in hac editione exhibitis nullum adiectum eſt Kri, aut ſaltem rarius occurrit, adiecto ſimul circello maſorethico Kri indicante, alii libri autem referunt quoque praeter Kri Maſoram in margine, quod obſeruavit Perilluſtr. *Michaelis* in loco infra adferendo. In prophetia Hoſeae plurimae columnae vulgari ſcriptura expreſſae reperiuntur, quas

typotheta ſeparatim poſuit et voluminum paginas neglexit, unde poſtea ordo columnarum ab impreſſore turbatus eſt. Libro Eſdrae ſtatim adiectus eſt liber Nehemiae, cuius tamen in inſcriptione nulla facta eſt mentio; in ulcriusque libri margine una cum Keri adiecta eſt Maſora parva typis Rabbinicis. De raritate huius editionis teſtantur praeter alios *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* m. 90. *ſequ.* et *Clement loc. cit.* Huius raritatis cauſam in eo potiſſimum quaerendam eſſe veriſimile eſt, quod ſingulae huius editionis partes non uno eodemque tempore, ſed diverſis annis prodierint, unde quoque ſingulatim haec ſingularum partium operis exemplaria vendita et propter ſingularem aeſtimationem, qua iſto tempore fere quilibet in *Stephanianas* editiones propenſus erat, mox longe lateque per totum fere terrarum orbem diſpergi ſolerent, priusquam coniunctim in unum volumen finita editione demum colligerentur. Hinc etiam tota haec editio quoad omnes eius partes rariſſime reperitur, et in plurimis exemplaribus iſtius ſaltem quaedam vel ſaltem una pars codicis hebraei deficit. Sic in exemplari, quo uſus eſt b. *Schadeloockius*, Eccleſiae Noribergenſis Antiſtes, deerant Pſalmi, Canticum Canticorum, liber Ruth, Threni et Coheleth, qui libri tamen omnes editi ſunt anno 1540.

Caeterum pluribus et data opera hanc editionem deſcripſerunt *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* IX. *pag.* 210. 214. Perill. *Io. David. Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* XIV. *num.* 232. pag. 79. 99. ubi quoque plurimae lectiones variae huius editionis obſervantur, et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 22. 24.

Ibid. *Pariſ. apud Robert, Stephanum* 1546. *in 16ma forma*) forte in 12. Conſtat haec editio, quemadmodum *Clement. Bibliothec. Tom.* IV. *pag.* 33. obſervavit, 15. Voluminibus, quorum ſingulorum argumentum ibidem indicatur. Rarior eſt editione *Stephaniana prima*, quam in praecedentibus memoravi teſte *Clement. loc. citato.* Vid. quoque *Samuel. Engelii Bibliothec. ſelectiſſima. Part.* I. *pag.* 17. Caeterum pluribus de hac editione *Stephaniana* conferendi ſunt *Io. Carolus Opitius* in *Singularibus artis typographicae ex Saeculo* XVI. *collectis.* (Mindae 1744. 4.) Continuat. II. *pag.* 19. Autores der Hamburgiſchen gelehrten Berichte. ad ann. 1745. *pag.* 191. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* IX. *pag.* 214. 218. et *Maſchius* in *Bibliothec. ſacra. Part.* I. *cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 26. 28.

Ibid. et IV. pag. 113. *Sebaſt. Munſteri 1546.)* Pluribus hanc editionem recenſent *Knochius* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten *Part.* I. *pag.* 52. 55. VIII. 682. *Baumgartenius loc. citato. Part.* IX. *pag.* 190. *ſequ.* et *Maſchius loc. citato pag.* 151. 152.

Pag. 371. lin. 11. ad verba *Wolfii. R. Moſis Kimchi in Eſdram, qui hic additus eſt*) deeſt autem in nonnullis huius editionis exemplaribus, quod obſervavit vir doctus in *Bibliotheca univerſali Mitavienſi theologica Part.* XIII. *pag.* 23.

Ibid

Digitized by Google

Ibid. *Venet.* 1551. *in aedibus Antonii Iuſtiniani)* Vberius deſcripta eſt haec editio a *Baumgartenio loc. citato. Tom.* IX. *Part.* LI. *pag.* 193. 196. et *Maſchio* in *Bibliotheca ſacra. Part.* I. *cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 29.

Ibid. *Francof. ad Oder.* 1551. 4. Vid. *Maſch. loc. cit. pag.* 31.

Pag. 371. ſequ. IV. 113. ſequ. *Antwerpiae* 1566. *apud Chriſtoph. Plantinum.* Verſabatur in manibus *Wolfii* exemplar, in quo tantummodo *Prophetae poſteriores* et *Hagiographa* continebantur, ex quo ipſo raritas huius editionis colligi poterit. Exemplar eius completum extitit quondam in bibliotheca b. *Baumgartenii*, ex quo idem eandem editionem accurate deſcripſit in Nachrichten. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 1. 3. Vid. quoque *Maſch. loc. cit. pag.* 32. 33.

Pag. 372. *Venet.* 1568. *per Io. de Gara.* Aſſertum *Longii* et *Wolfii*, quod haec editio easdem partes complectatur, quae in ſecunda de anno 1549. exſtant, licet intactum reliquerit *Maſchius* in *Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. §. 6. *pag.* 103. emendatur tamen a viro docto in *Bibliotheca Mietavienſi univerſali theologica. Part.* XIII. *pag.* 23. hac ratione, ut obſeruetur, exſtare in hac ipſa editione quidem *Raſchii* commentarium in omnes ac ſingulos V. T. libros, deeſſe autem in ſuo exemplari *commentarium R. Moſis Kimchii* in Eſdram, qui iuxta ea, quae *Wolfius pag.* 371. perhibuit, in editione *Bombergii* de anno 1549. exſtat. Etiam non *integram hanc editionem*, ut ſcripſit *Wolfius*, a *Genebrardo eſſe mutilatam*, ſed tantum nonnulla eius exemplaria eiusdem loco citato *Maſchius* obſeruavit. Forte etiam ex coniectura *Davidis Clement.* in loco infra citando in *catalogo codicum hebr. Bibliothecae Bodlejanae*, ex quo iſta hauſit *Wolfius*, commiſſum eſt vitium, quo confunditur haec editio cum aliis de anno 1617. vel 1618. fol. Typi huius editionis tanto nitore non ſplendent, ſicut in praecedentibus editionibus, et impreſſa eſt duce et auſpice *R. Iehuda Arjeh.* Plura de iſta, quae hic omitto, dabunt *Chriſtian. Kortholtus de variis Scripturae ſ. editionibus pag.* 385. *David. Clement. Bibliothec. Tom.* IV. *pag.* 32. et *Maſchius loc. cit. pag.* 30. 130.

Antwerpiae 1573. et 1574. *apud Chriſtoph. Plantinum)* Primo haec editio adiuncta fuit appendicis loco operi *Bibliorum polyglottorum Antwerpienſi*, unde a nonnullis pars octaua, ab aliis ſecunda, a *Clemente* vero ſeptima pars iſtius operis appellatur. *Rariſſima* vocatur haec editio a *Vogtio* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 91. et *Clement. Biblioth. critic. Tom.* IV. *pag.* 34. eſt autem, ſi fides habenda fuerit *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XIX. pag. 3. longe inferior editione *Plantiniana* de anno 1566. ſupra memorata. Caeterum pluribus recenſent hanc editionem *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Hallischen Bibliothek. *Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 1. 7. et *Knochius* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten. *Part.* I. *pag.* 73. 75.

Ibid. *Antwerp.* 1580. Vid. *Baumgarten.* Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 101. *ſequ.* et *Maſch.* in *Bibliotheca ſacra pag.* 33.

Digitized by Google

Ibid. *in Burgo Auracenſi* 1581. *Perrara* appellatur haec editio forte ex ea ratione, quoniam in *Hiſpaniae* oris eſt impreſſa, ſecundum ea quae obſeruantur a *Schelhornio* in *Amoenitat. literar. Tom.* II. *pag.* 410. Deſiderantur in eadem libri apocryphi, et adiecta eſt eidem commentatio *Ariae Montani* ex Tomo VII. Bibliorum Polyglottorum Antwerpienſium deſumta, quod obſeruat *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 154.

Pag. 372. ſequ. IV. 114. *Antwerp.* 1584. Secuti ſunt hanc ipſam editionem *Raphelengius* et *Grotius*, quod teſtatur *Crenius* in loco a *Wolfio Tom.* IV. adducto. Raritatem huius editionis imprimis teſtantur *Io. Ludolph. Bunemannus* in *Catalogo codicum et librorum rariſſimorum pag.* 62. *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 91. ſequ. et *Daniel. Salthenius* in *Catalogo librorum Bibliothecae ſuae rariorum pag.* 158. Iterata vice quoque prodiit haec editio *Aureliae Allobrogum* 1609. *Geneu.* 1619. *Antwerpiae* 1613. et *Lipſiae* 1659. Plura de eadem memorant *Io. Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Tom.* I. pag. 4. 6. *Clement. Biblioth. Tom.* IV. pag. 36. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern, *Tom.* X. *Part.* LV. *pag.* 4. 6. et *Maſchius loc. cit.* pag. 153. 154.

Pag. 373. *Hamburgi* 1587. *Eliae Hutteri)* Ad hanc rationem quoque corrigatur numerus anni in margine poſitus.

Ibid. lin. 6. verba ſequenti ratione legantur, ut ſenſus commodus oriatur: *ſeruiles deficientes colore et quieſcentes vacuae ſitu.*

Ibid. lin. 7. ſuo exemplari b. *Io. Gottfrid. Tympius* adſcripſit ſequentia verba, quae digna ſunt, ut hic inſerantur. Vidi exemplar, quod praetulit nomen *Coloniae* 1603. titulo et praefatione a prima editione *Hamburgenſi* diſtinctum. In quo folia, ſed nonnulla tantum de novo impreſſa erant, reliqua vero editionis primae immixta. Diverſitas autem iſtarum patet non tantum ex literis quibusdam dilatatis, ſed etiam ex numero vocum eiusdem lineae. *Eſdras, Nehemias* et *Chronicorum libri*, ut et 36. *Geneſeos* folia ſeparatim excuſa erant. Caeterum in prima editione per 32. priora folia את ſemper nigris et plenis literis ſcribitur, adſcripto ſimul ה. vel ה. deficiente minuſculo et recte quidem, ſed contra morem deinceps ubivis obſeruatum, qui vacuis literis et ſine ה. hanc ſiſtit particulam. Hanc eandem rationem ſecuta eſt etiam in prioribus hiſce 32. foliis editio, ut vocatur, Colonienſis criſin emendatoris, ſed inſciti in eo ſapiens. Etenim in ſpecimine *Pſalterii*, de quo ſupra quaedam notata ſunt a me ad pag. 346. ipſe *Hutterus* hanc voculam ubivis plene expreſſit.

Caeterum uberius hanc editionem deſcripſit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag* 5. *ſeq.*

Ibid. *Francof. ad Oder.* 1595. in 4. et 8. Vtraque editio ſequitur fere in omnibus, etiam in ipſis paginis editionem *Plantinianam* de anno 1566. unde forte colligendum eſt magnum pretium, in quo hae editiones penes Iudaeos verſantur

tur, quod *Wolfius* obſeruat. Caeterum uberius recenſentur hae editiones a *Baumgartenio loc. cit. Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 103. *ſequ. Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 7. *ſequ* et *Maſchio* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 35. *ſequ.*

Pag. 374. *Colon. Allobrog.* 1609. fol. Vberiorem huius editionis *Ariae Montani* deſcriptionem ſuppeditauit *Io. Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Tom.* I. *pag.* 4. ſequ.

Ibid. *Cracouiae* 1610. 4. Cum *Wolfius* unum tantum volumen editionis huius viderit, etiam reliqua volumina eiusdem omnino exſtare docet *Maſchius loc. cit. pag.* 113. Caeterum *rariſſima* eſt haec editio obſeruante *Clement. Bibliothec. Tom.* IV. *pag.* 39.

Ibid. *Baſil.* 1611. *apud Conrad. Waldkirch.*) Plura de hac editione obſeruarunt *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* IX. *pag.* 197. 199. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 37.

Ibid. *Leidae* 1613. Editio haec, quam *Wolfius* ad hunc annum refert, eamque octo voluminibus prodiiſſe teſtatur, edita eſt in forma octaua maiori, cum interlineari verſione *Santis Pagnini. Pentateuchus* in eadem comprehendit 1. Alphabetum et plagulas octodecim cum quarta plagulae parte, praemiſſa praefatione *Ariae Montani* eiusdemque commentatione de varia lectione et ſcriptioue literarum hebraicarum. Titulus latinus editionis huius partis refert editionis annum 1613. Porro *libri Ioſuae, Iudicum, Samuelis* et *Regum* unum complectuntur volumen, et excuſi ſunt typis anno 1611. continent unum Alphabetum et plagulas tredecim cum ſemiplagula. *Pſalmi* praefixo titulo impreſſi ſunt anno 1615. quo anno etiam *Prouerbia, Iobi liber, Canticum Canticorum, Ruth, Lamentationes Ieremiae, Eccleſiaſtes* et *Eſther* prodierunt, una cum libris *Paralipomenon*, qui omnes libri iunctim uno volumine complectuntur duo Alphabeta et duas plagulas adiecta ſemiplagula. Tandem *Prophetae tres maiores* et XII. *minores* impreſſi ſunt anno 1610. et continent unum Alphabetum et ſedecim plagulas cum quarta plagulae parte. Caeterum plura de hac editione obſeruarunt *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* X. *Part.* LV. *pag* 7. 8. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra loc. cit. pag.* 155.

Pag. 375. IV. 115. *Venet. in domo Io. Cajun*) *non typis Io. Bragadini*, ſed ſumtibus et iuſſu eiusdem non typographi, ſed bibliopolae potius. Pluribus hanc editionem recenſent *Baumgartenius loc. cit. Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 104. *ſequ.* et *Maſchius loc. citato pag.* 37. *ſequ.* Caeterum haec editio non 1614. 1615. uti affirmauit *Wolfius*, ſed potius 1615. 1616. prodiit in lucem publicam, quod docte obſeruavit *Io. Bernh. Deroſſius comment. de Typograph. Ferrar. pag.* 49. Vid. quoque eiusd. Tract. de ignotis edit. codicis hebr. pag. 51.

Pag 375. lin. 14 *diſtinguat*) Factum eſt illud quandoque, ſed vitio illorum temporum hoc tribuendum eſt.

Digitized by Google

Ibid. *Venet.* 1617. Vid. *Maſch. Biblioth. ſacr. Part.* I. *pag.* 104. ſq.

Ibid. et IV. 115. *Geneuae in* 8. *et* 6. *Voluminibus* in 18.) potius in ſedecima forma. Volumina haec continent coniunctim plagulas dimidias 253. ſeu quinque Alphabeta et Semialphabetum. Voluminibus conſtat octodecim haec editio, quorum tantus numerus inde enatus eſt, quod praeter iunctos ſingulis voluminibus libros *Ioſuae* et *Iudicum*, *libros Samuelis*, *Regum*, *Megilloth*, *Daniel*, *Eſdrae Nehemias*, et *XII. prophetas minores* reliqui undecim libri ſinguli ſingula conſtituunt in hac editione volumina. Accuratius haec ipſa editio omnino *Bayero* indicanda apud *Wolfium* fuiſſet, quam vel forma quadruplici vel alia excuſam notavit. Ea, quam mihi perluſtrare contigit, continet in forma quadruplici *Pentateuchum*, *quinque Megilloth*, *Prophetas priores* et *poſteriores maiores et minores*, qui libri coniunctim comprehendunt plagulas 93. ſeu quatuor Alphabeta, plag. 1. *Cephas Elon* in cuius domo impreſſa eſt haec editio, ſignificat *Petrum Quercetanum* obſeruante *Wolfio* noſtro *Tom.* IV. *pag.* 115. ad hanc editionem.

Ad verba *Wolfii: eo quod tituli non ſatis Ebraei ſunt)* adde: imprimis quoniam in titulo *Hagiographorum* annus aerae Chriſti 1613. per אחרן' ג' expreſſus eſt, id quod aduerſatur Iudaeorum conſuetudini annos a M. C. numerandi, et quoniam typographus huius editionis in fine operis appellatur גנפר ערערי הגרמני יורדן *Germanus*, forte Chriſtianus, cuius opera editor uſus fuerit.

Vt Malachias ſit poſtremus omnium) Forte autem id ipſum factum eſt vitio bibliopegi. In exemplari enim, quod ad manus b. *Tympii* fuit, et quod apud eundem perluſtrare mihi contigit, poſtremus eſt in parte *Hagiographorum* liber *Chronicorum*, et *Megilloth* Iudaeorum more ſtatim ſubiiciuntur *Pentateucho*.

Caeterum plura de hac editione memorantur a *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* IX. *pag.* 191. 194. et *Maſchio* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 38. *ſequ.*

Pag. 375. ſequ. IV. *Buxtorfii biblia Rabbinica Baſil.* 1618. 1619. Multa ſane in hoc opere praeſtitit *Buxtorfius*, ex quibus unum tantum et alterum obſervabo. *Chaldaica* interſperſa quod attinet, punctandi rationem ad analogiam Chaldaiſmi biblici et ope Concordantiarum hebraicarum plurima Maſorae menda emendavit. Caeterum pluribus haec editio recenſetur a *Io. Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Tom.* I. *pag.* 1. 4. *Io. Georg. Walchio Bibliothec. theolog. ſelect. Tom.* IV. *pag.* 180. ſequ. *Knochio* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten. *Part.* I. *pag.* 34. 39. *Baumgartenio loc. cit. Part.* XIV. *pag.* 102. *ſequ.* et *Maſchio loc. cit. pag.* 105. 107.

Pag. 377. *Amſtelod. typis Menaſſeh b. Iſrael*, quae editio coepta eſt anno 1630. finita autem 1631. et continet 1. Alphabetum et plagulas 14. ſeu plagulas 37. Vulgo ab eruditis viris ita commendatur haec editio, ut pro emendatiſſima omnino habenda ſit. Interim tamen hac in re in contrarias partes abit *Hottingerus* in *Bibliothecario quadripartito pag.* 127. ſcribens: *haec editio plus compendii*

Digitized by Google

dii habet in quotidiano uſu quam accurationis, quam cenſuram quoque *Paul. Theodor. Carpouius* in *animaduerſionibus ſuis philologico-critico-ſacris pag.* 12. 14. ex adductis pluribus eius mendis et ſphalmatibus egregie confirmat. Plura de hac editione obſeruauit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* IX. p. 205.-208.

Ibid. *Venet.* 1635. vid. *Maſch. loc. cit. pag.* 113. *ſequ.*

Ibid. *Menaſſeh ben Iſrael Amſtelod.* 1635. Plura de hac editione obſeruarunt *Baumgartenius loc. cit. Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 190. 192. et *Maſchius loc. citat. pag.* 39. *ſequ.*

Ibid *Iacob. Lumbroſo.* Spicilegium mendorum huius editionis ſuppeditauit *Paul. Theodor. Carpouius* in *Animaduerſionibus philologico-critico-ſacris pag.* 11. *ſeq.* Plura de hac editione adduxit *Wolfius Bibliothec. Tom.* I. *pag.* 604. *num.* 1070. ad quem locum conferas *Analecta* mea.

Ibid. *Menaſſeh b. Iſrael. Amſtelod.* 1639. Sententiae *Hottingeri* de hac editione latae, quam *Wolfius* adfert, acceſſit quoque *Baumgartenius* in deſcriptione huius editionis, quae extat in eiusdem Nachrichten *Tom.* II. *Part.* IX. *pag.* 209. Interim conſtat, uti ipſe *Menaſeh* in praefatione profitetur, eundem in hac editione adornanda nullis uſum fuiſſe codicibus manuſcriptis, ſed potius optimas editiones conſuluiſſe, et tunc, ubi ſpuria lectio apparere videretur, refugium ſuum ad analogiam grammaticam et Maſoram ſumſiſſe. Indicem locorum, in quibus haec editio veram lectionem ſine Keri exhibet, et eorum ubi Kri admittit, etiam in locis, quae in vulgaribus editionibus nullum Kri habent, ſuppeditauit celeb. *Schulzius* in der vollſtändigen Kritik der gewöhnlichen Ausgaben der hebraiſchen Bibel, *Cap.* II. §. 10. *pag.* 46. 47. Deſignantur in hac editione quidem capita, non autem verſus. *Prophetae priores* et *poſteriores* demum ſequuntur poſt *Hagiographa*, quod plane ſingulare forte vitio bibliopegi tribuendum eſt. Reperta quoque ſunt a me exemplaria editionis huius, in quibus *Pentateuchum* ſubſequuntur *Megilloth* et poſt eosdem libros *libri hiſtorici* et *prophetici* cum *Hagiographis.* In fine huius editionis quoque exſtat tabula *Haphtaroth.* Plura de hac editione praeter *Baumgartenium loco citato* obſeruavit *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *pag.* 41.

Pag. 378. *Amſtelodami cum commentario Raſchii* 1653. Vid. *Maſch. loc. citat. pag.* 112.

Ibid. *Ioſephi Athiae* 1661. *Amſtelodami.* Editio eſt noſtris temporibus omnino rariſſima. Praefationem latinam eidem praemiſit *Io. Leusdenius*, qui etiam non tantum capita et verſus in hac editione accurate diſpoſuit et Kri cum Cethibh una cum aliis marginalibus notis adiecit. Imprimis Athias in emendando textu hebraico duos codices manuſcriptos adhibuit, quorum alter ſcriptus poſt A. C. 1299. extitit Amſtelodami apud Iudaeum Hiſpanum *Caſpar. Ferdinandum Vega*, alter autem ante annos 900. *Toleti* in Hiſpania exaratus *Hamburgi* aſſeruatus fuit,

fuit, quos a ſe diligenter collatos eſſe teſtatur. Caeterum plura de iſta editione memorant *Knochius* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten. *Part.* II. *pag.* 104. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 10. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Tom.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 42.

Ibid. *Io. Georg. Niſſelii* 1667. 8. Complectitur haec editio duo Alphabeta et plagulas 13. Licet *Longius* et *Wolfius* noſter hanc editionem *minus accuratam* nuncupauerint, ipſa tamen in numero venerandorum Criſeos ſacrae in exquirenda genuina textus ſacri hebraei lectione adminiculorum locum haud infimum meretur, quod imprimis noſtris temporibus monuit Perilluſtris *Io. David Michaelis* in *Bibliotheca orientali et exegetica Part.* X. *num.* 173. *pag.* 214. 223. ubi varia de critico eius uſu egregie obſeruata reperiuntur. Praeterea coniecturam valde probabilem in medium adduxit celeb. *Tychſenius*, *Niſſelium* in textu hebraeo inſtruendo punctis codices manuſcriptos frequenter conſuluiſſe, id quod potiſſimum ex eo patet, quod unaquaeque eiusdem varians lectio in conſonantibus et vocibus completis editionum a Niſſelio adhibitarum deprehendatur. Quae et alia doctiſſime a Perill. *Michaelis* obſeruata recentiſſimi aevi Criticos monuerunt, ut paulo accuratiori ſtudio hanc editionem perluſtrarent, et variarum lectionum magnam copiam non ſpernendarum ex eadem colligerent. Primus, qui huic negotio manum admouit, fuit celeb. *Wilhelm. Frideric. Hufnagelius* in *commentatione* doctiſſima, quae *variarum lectionum e Bibliis a Niſſelio curatis excerptarum ſpecimen* exhibet. *Erlangae* 1777. 4. quem laborem idem poſtea non ſine plauſu doctorum virorum in *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Litteratur*, *Part.* II. *num.* VIII. *pag.* 180. 194. continuauit. Praeterea obſeruarunt *Maſchius* et *Tychſenius* in locis infra adferendis, editionem hanc accurate cum editione *Hutteriana* convenire, quam fundamenti loco fuiſſe poſitam affirmarunt, quorum prior variarum lectionum plurium ad librum *Ioſuae* ex hac editione copiam collatis aliis pluribus editionibus inſeruit *ſpecimini ſuo collationis plurium editionum codicis hebraei Partı primae editionis* ſuae *Bibliothecae ſacrae* praemiſſo, quarum ſpecimina nonnulla enarravit vir doctus in *Bibliotheca uniuerſali theologica Mietauienſi Part.* XIII. *pag.* 14. Caeterum plura eaque memoratu digniora de hac editione obſeruarunt *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* VIII *pag* 106. ſequ. *Io. David Michaelis loc. citato. Io. Frid. Hirtius Bibliothec. nov. oriental. et exegetic. Part.* II. *pag.* 282. 290. *Olaus Gerhard. Tychſenius* in freywilligen Beyträgen zu den Hamburgiſchen Nachrichten *ad annum* 1776. *Stid.* 45. *pag.* 353. in *Tentamine de variis codicum hebr. manuſcript. generibus pag.* 346. et in *Repertorio ſupra citato. Part.* V. *pag.* 283. 286. quibus adiungendus eſt *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra. Part.* I. *cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 44. *ſequ.*

Pag. 378. IV. 116. *Leusdenii et Athiae* 1667. 8. Plura de hac editione Athiana memorant *Michael. Lilienthalius* in *Bibliotheca exegetica* pag. 58. ſequ. *Io. Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Tom.* VI. *pag.* 144. *Baumgartenius*

Digitized by Google

nius loc. cit. pag. 408. *ſequ.* et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *pag.* 42. 44.

Pag. 379. *Davidis Clodii* 1677. 8. Licet maxime varient inter ſe doctorum virorum de hac editione ſententiae, illud tamen concedendum videtur, quod haec editio omnium Clodianarum codicis hebraei editionum ſit emendatiſſima et inſigni typorum nitore maxime ſe commendet. Alia, quae ad uberiorem eius deſcriptionem pertinent, obſeruarunt *Knochius* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten. *Part.* II. *pag.* 107. *ſequ. Baumgartenius loc. citat. pag.* 110. *ſequ.* et *Maſchius loc. cit. pag.* 46.

Pag. 380. *Venet.* 1678. *ex officina Bragadina)* qui Bragadinus tanquam bibliopola ſumtus ad adornandam hanc editionem neceſſarios ſubminiſtrauit. Conferas hic ea, quae ſupra obſervavi ad pag. 375. ad annum 1614.

Ibid. et IV. 116. *Davidis Clodii ſecunda* editio. 1692. 8. Appendicis loco huic editioni adiunctus eſt Index variarum lectionum hebraei codicis, quae in hac editione aſteriſco notatae fuerunt. Pluribus recenſent hanc editionem *Knochius* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten. *Part.* I. *pag.* 78. 80. *Baumgartenius loc. cit. Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 192. *ſequ.* et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 46. *ſequ.*

Ibid. *Io. Andr. Eiſenmengeri* 1694. In appendice huius editionis reperiuntur tum ſyllabus omnium Krijan ſecundum ordinem librorum et capitum codicis hebraei diſpoſitus, tum duplex Tabula continens *Paraſchas* ordine alphabetico et *Haphtaras* pro varietate uſus in Synagogis Iudaeorum receptas. Alia de eadem monuerunt *Io. Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Tom.* VI. *pag.* 369. *ſequ.* et *Baumgartenius loc. citat. Tom* II, *Part.* IX. *pag.* 200. *ſeq.*

Pag. 381. *Daniel Erneſt. Iablonſki.* 1699. Convenit haec editio in ordine paginarum cum editione *Athiana* per *Io. Leuſdenium* curata de anno 1667. quam in hac editione fundamenti loco poſuerat *Iablonſkius.* Praemiſſa eſt huic editioni doctiſſima *Iablonſkii* praefatio critica ſiſtens obſeruationes plurimas criticas de ratione et conditione codicum manuſcriptorum a ſe collatorum, quae legi omnino meretur. De hac ipſa editione plurimi Criticorum ſatis magnifice ſentiunt, quo praeter alios referas *Baumgartenium loc. citato Part.* VIII. *pag.* 111. 113. Alia, quae ad literariam eiuſdem notitiam ſpectant, obſeruauit *Erneſt. Fridericus Neubauerus* in der Nachricht von den ietztlebenden Lutheriſchen und Reformirten Theologen. *Part.* I. *pag.* 173. *ſequ.* et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 48. *ſequ.*

Ibid. ſtudio *R. David. Nunnes Torres.* Conſtat haec editio quatuor voluminibus, quorum primum continet plagulas 32. dimidias, ſecundum plagulas 32. dimidias, ſecundum plagulas 24. dimidias, tertium 23. dimidias et quartum 26. dimidias plagulas. Obſeruante *Baumgartenio* eadem eſt haec editio cum ea, quam *Wolfius Tom.* IV. *pag.* 117. ad annum 1705. refert, quo anno haec edi-

tio finita eſt, coepta anno 1700. Plura de hac editione memorant *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern *Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 114. 115. *Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 110. *Walchius* in *Bibliothec. theologica ſelecta Tom.* IV. *pag.* 6. et *Maſchius loc. cit. Part.* I. *pag.* 49. 112.

Ibidem *Amſtelod.* 1701. apud *Borſtium.* Plura de hac editione obſeruauit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 10. 11.

Ibid. et IV. 117. *Euerhardi van der Hooght* 1705. 8. Autor huius editionis adhibuit quidem permultas editiones, ex quibus imprimis *Atkianam*, ſecundam de anno 1667. in textu hebraico exprimendo ſecutus eſt *Hoogthius.* Licet autem haec editio typorum nitore omnes fere reliquas Bibliorum hebraicorum editiones ſuperet, accuratione tamen longe inferior eſt *Iablonſkiana* de anno 1699. cum in vocalibus punctis et accentibus plurima menda et vita irrepſerint. Ac licet doctiſſimus *Kennicottus* in ſua praefatione editionis Bibl. hebr. §. 2. promiſerit, errores typographicos huius editionis indicare, iſtad tamen non in omnibus licet multis factum eſſe, variisexemplis doctiſſime comprobauit celeb. *P. Iacob. Brunſius* in Comment. de mendis typographicis editionis van der Hooghthianae a Kennicotto non ſublatis, quae inſerta eſt *Repertorio litterat. bibl. et oriental. Part.* XII. *num.* 5. *pag.* 225. 235. Plura de hac editione obſeruantur a *Knochio* hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten. *Tom.* II. *pag.* 167. 168. *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 193. *ſequ.* et *Maſchio Bibliothec. ſacr. Part.* I. *cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 50. *ſequ.*

Pag. 382. IV. 118. *Henrici Opitii* 1709. 8.) Pluribus de hac editione legantur *Knochius loc. cit. pag.* 61. 67. *Maſchius pag.* 51 *ſequ.*

Pag. 383. IV. 118. *Iablonſkii Biblia non punctata.* 1711. Eſt haec editio ſecunda in numero *Iablonſkianarum*, reliquis longe inferior. Typus eius eſt impurus, et permulta in ea ſphalmata irrepſerunt, quod obſeruavit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 13. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 49.

Ibid. IV. 118. *Bürcklini* 1716. Adiecit Auctor huic editioni in margine translationem latinam vocum iſtarum, quae rarius in codice V. T. hebraeo occurrunt. Plura de hac editione in medium adduxit *Maſchius loc. citato pag.* 47. *ſequ.*

Pag. 383. *Io. Henric. Michaelis.* Halae. 1720. Prodiit quoque haec editio in *folio* et in *quarto.* Vberiorem eiusdem editionis deſcriptionem dederunt *Knochius* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten *Part.* I. *pag.* 67. *ſequ.* *Maſchius loc. citat. pag.* 53. et Perill. *Io. David. Michaelis* in *Bibliotheca oriental. et exegetic. Part.* I. *num.* XVII. *pag.* 267. 222. ubi varia huius editionis vitia detecta ſunt.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 385. IV. 323. Editionum ſacri codicis hebraei indici *Wolfii* addantur adhuc ſequentes editiones:

Biblia hebraica impreſſa *Bononiae* 1488. quae editio ſervari dicitur *Romae* in *bibliotheca Barberiniana*, teſte cel. *Brunſio* in *Ephemeridibus Ienenſ. literar.* ad annum 1767. *Scid.* 89. *pag.* 451.

Biblia hebraica. *Piſauri* 1401. fol. 4. et 8. Memorat hanc editionem praeter alios *Hottingerus* in *Bibliothecario quadripartito p.* 123. eamque, licet in terris Chriſtianorum ſit longe *rariſſima*, *emendatiſſimam* appellat.

Biblia hebraica antiquiſſima, quae ſine mentione loci et anni prodiit cum punctis et accentibus. fol. Memorat hanc editionem et uberius recenſet *Io. Bernh. Deroſſi* in *diſquiſitione de hebraicae typographiae origine et primitiis cap.* VII. *§.* 2. *pag.* 77. *ſequ.* Longe ſuperat haec editio *Soncinatenſem* de anno 1488. quod idem vir doctiſſimus obſeruauit, ſimulque ex chartarum conditione, eandem editionem a *R. Abraham. ben Chajim* aut *Soncinatibus* ante editionem antiquiſſimam aut non longe poſt illius publicationem editam fuiſſe, unde eandem ad Saeculum XV. pertinere arbitratur. Haud placuit haec ſententia celeb. *Maſchio*, qui eandem prodiiſſe Saeculo demum XVI. grauiſſimis ex rationibus exiſtimat, quarum non poſtrema eſt haec, quod ipſa haec editio cum editionibus de anno 1488. et 1494. parum conueniat, quam ſententiam *Maſchii* quoque ſuo calculo comprobauit; vir doctus in *Bibliotheca Mietauienſi uniuerſali theologica*, *Part.* XIII. *pag.* 20.

Biblia hebraica. *Venet*, apud *Daniel. Bombergium.* Diſtinguitur haec editio a *Lelongio* ab ea, quae prodiit ibidem anno 1525. Vid. *Wolf.* ſupra *pag.* 367. IV. 110. ad A. C. 1525. et quae ad priorem locum obſeruavi. Pluribus de hac editione verba fecit Baumgartenius in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 97. *ſequ.*

Biblia hebraica rabbinica *Bombergii tertia. Venetiis* 1547. 1549. IV. voluminibus fol. Plura de hac editione memorat *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 102. *ſequ.*

Biblia hebraica cum Commentario germanico *R. Naphtaii ben Aſcher. Cracouiae* 312. C. 1552. *Fol.* Vid. *Maſch. Bibliothec. ſacr. Part.* I. *cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 114.

Biblia hebr. *Daniel. Bombergii. Antwerpiae typis Chriſtoph Plantini*, quae editio nec bonitate nec raritate inferior eſt ea, quae prodiit eodem anno apud *Plantinum*, de qua quaedam memorat *Wolfius Tom.* II. *pag.* 371. IV. Plura de eadem editione obſeruavit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 189. 190.

Biblia hebraeo-latina cum latina interpretatione *Santis Pagnini* — diligentiſſime expenſa. *Lipſiae typis Chriſtian. Kirchneri.* 1567. fol. Vid. *Maſch. Bibliothec. Part.* 1. *pag.* 157.

Digitized by Google

Biblia hebraica, quae prodierunt mandato et ſumtibus Auguſti Electoris Saxoniae *typis Zachariae Cratonis. Wittebergae* 1587. 4. Titulus huius editionis, quem *Longius* penitus ignorauit, *Wolfius* noſter tantum ex parte nouit, (vid. *Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 397. ad 1587.) ſequens eſt: *Quinque quintae partes legis. Impreſſae cum multo ſtudio per manus Zachariae Cratonis.* In fine huius editionis exſtant verba: *Impreſſum ad mandatum Iohannis et Conradi Rutelii fratrum, per manus Zachariae Crato A.* M. 5347. Chriſti 1587. *Wittebergae.* Complectitur haec editio 5½ Alphab. ſeu 126. plagulas et dimidiam. Extat exemplar huius editionis in folio impreſſum in *bibliotheca electorali Dreſdenſi*, quod obſeruavit *Auguſt. Beyerus* in *Arcanis ſacris Bibliothecarum Dreſdenſium pag.* 12. Conuenit haec editio in plurimis cum *Plantiniana* de anno 1566. quae conuenientia ſe uſque ad ſphalmata et vitia extendit, quae in utraque editione fere eadem reperiuntur. Plura de hac editione memoratu digna referunt *Knochius* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten. *Part.* II. *pag.* 99. 104. *David. Clement. Bibliotheq. hiſtor. et crit. Tom.* IV. et *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *pag.* 34.

Biblia hebraica, *Francof. ad Viadrum apud Iohannem et Fridericum Hartmannos* 1598. 4. Memoratur haec editio *Wolfio* penitus ignota, quae in *Catalogo bibliothecae Baumgartenianae Tom.* I. *pag.* 19. *num.* 13. exſtat, a *Maſchio loc. cit. pag.* 32.

Biblia hebraica. *Venetiis per Petrum et Laurentium Bragadinum, Io. Bragadini* ſucceſſores clariſſimos. 1619. 4. cuius editionis *Wolfio* ignotae mentionem fecit *Maſchius* in *Bibliothec. ſacra. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 38.

Biblia hebraica. *Venet. apud Daniel. Bombergium.* 1618. Refert *Hottingerus* in *Bibliothecario quadripartito pag.* 126. hanc fuiſſe *tertiam* editionem b. H. quae in *Italia* prodierit multo correctiorem, neque tamen ita correctam, ut nullam plane admitteret manum medicam. Idem quoque de hac editione ſentit *Buxtorfius* in *praefatione* ſuis *Bibliis rabbinicis* praefixa.

Biblia hebraica, *cum Paraphraſi Onkeloſi et Commentario R. Salomonis Iarchi. Conſtantinopoli* 1739. 4. Memorat hanc editionem *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 112.

Biblia hebraica. *Mantuae* 4. Voluminibus in forma quarta maiori. Pars *prior*, quae 142. folia complectitur, continet *Pentateuchum Moſis* et *quinque Megilloth*, *ſecunda Prophetas priores*, *tertia poſteriores Prophetas* et *quarta Hagiographa.* Partes priores huius editionis duae ſunt impreſſae anno 1742. poſteriores autem 1744. Textus huius editionis hebraeus, cuius corrector fuit *Raphael*, (punctis vocalibus eſt inſtructus) dictus *Raphael Chajim Baſila*, cuius exercitationes criticas in diverſitatem lectionis codicis hebraei in peculiari programmate commendavit recentiſſimo tempore *S. Rev. Frid. Wilhelm. Dreſdius Witteberg.* 1774. Adiectus eſt eidem in margine commentarius rabbinicus R. *Iedidiae Schelomonis Norzii*, qui ex ſententia cel. *Tychſenii* Rabbinus fuit ſaeculi XVII. Man-

Digitized by Google

Mantuae vitam degens. Plura de hac editione adduxerunt *Maſchius* in *Bibliothec. ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 115. et imprimis *Olaus Gerhard. Tychſenius* in *Appendice tentaminis ſui liberati (Roſtoch. et Lipſiae* 1774. 8.) *pag.* 72. *ſequ.* ubi quoque reperiuntur ſpecimina variarum huius *Commentarii* obſeruationum et criſis doctiſſima receptarum a *Norzio* lectionum. Praeter alia obſeruauit *Tychſenius* de hac editione, eandem pro perfectiſſima critica textus hebraei maſorethici editione eſſe reputandam. Vid. *Bibliothec. ſelect. germanic. Lemgouienſ. Tom.* VIII. *pag.* 14. 18.

Biblia ſacra tam Veteris quam Novi Teſtamenti, cum Apocryphis, ſecundum fontes hebraeus et graecos, cum praefatione Chriſtian Benedict. Michaelis. Züllichovii 1741. 4. mai. Vid. *Maſch. Bibliothec. ſacr. Part.* I. *pag.* 56.

Biblia hebraica manualia ad optimas quasque editiones recenſita atque cum brevi lectionum maſorethicarum Kethibhan et Kriyan reſolutione et explicatione — edita a Io. Simonis. Halae 1752. 8. mai de quibus conferantur omnino *Baumgartenii* Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 116. 120.

Biblia hebraica cum notis criticis et verſione latina ad notas criticas facta. — Auctore Carolo Franciſco Houbigant. Oratorii Ieſu ſacerdote. 4. *volum. fol. Pariſ.* 1753. Operis huius *Tomus primus* comprehendit *Prolegomena*, de quibus iam ſupra quaedam obſeruavi ad *Tom.* II. *pag.* 38. et *Pentateuchum*, et continet Alphabeta 10. et 4. plagulas. *Tomus* II. continens priores prophetas complectitur 9. Alphabeta et plagulas 12. *Tertius* continens Hagiographa et libros ſic dictos Deutero-canonicos una cum quarto, qui exhibet Volumen poſteriorum prophetarum cum deutero-canonicis propheticis complectitur 10. Alphabeta et plag. 15. Caeterum plura de hac editione obſeruarunt Autores *novorum Actorum Lipſienſium latinorum* ad Annum 1760. pag. 47. 49. 513. 643. et alibi, et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 158. 159. Vid. quoque Analecta haec mea ad *Tom.* II. *pag.* 38.

Biblia hebraica cum variis lectionibus, edit. Benjam. Kennicotti. Tomus I. ***Oxonii e typographeo Clarendoniano.*** 1776. fol. mai. *Tomus* II. *Ibid.* 1780. Textus hebraicus in hac editione ſine punctis ad exemplar *Hooghthianae* editionis de anno 1705. expreſſus eſt. Tomus primus exhibet *Pentateuchum, libros Ioſuae, Iudicum Samuelis* et *Regum.* In priori textus *Samaritanus* per uniuerſum Pentateuchum ad exemplar *Polyglottorum Londinenſium* cum emendationibus *Waltoni* literis hebraicis, in ſeparata columna textui hebraeo adiectus eſt. Collata ſunt in Tomo primo huius operis fere ad 700. exemplaria *codicum manuſcriptorum* et *editionum impreſſarum* tum uniuerſi codicis hebraei tum ſingularum eiusdem partium, quorum exemplarium numerus in fine uniuscuiusque libri deſignatur. Qvinam autem fuerint hi codices, quibus conferendis operam dedit *Kennicottus* eiusque ſocii, et quodnam pretium iisdem in diiudicanda textus ſacri

 Vete-

Veteris Teſtamenti lectione ſit tribuendum, de eo in peculiari *diſſertatione critica* Appendicis loco *Tomo* II. adiecta *Kennicottus* pluribus commentatus eſt, quam adiectis notis et ſupplementis auctam in lucem publicam edere curavit celeb. *Brunſius*. Brunſuigae 1783. 8. Idem quoque Brunſius de variis lectionibus Bibliorum *Kennicottianorum* varia doctiſſime monuit in peculiari de iisdem commentatione, quae legitur in *Repertorio literat. Biblicae et oriental. Part.* XII. *num.* 2. *pag.* 242. 278. XIII. *num.* 2. *pag.* 31. 94. In ſegmentis ſacri codicis nonnullis *Kennicotto* vitium imprimis exprobratum eſt a nonnullis, quod ille in ſua editione ſupplementa literarum et vocum in codicum hebraicorum textu omiſſarum, vel intra textus lineas vel in margine poſita interdum negligentius, quam par fuerit, indicaverit, a qua obiectione *Kennicottum* quodammodo defendere ſtuduit celeb. *Paulus Iacobus Brunſius* in *Repertorio für bibliſche und morgenlaendiſche Litteratur. Part.* VI. *pag.* 173. 182. Hiſtoriam huius operis plenius enarravit *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 61. 64. et uberiorem recenſionem dederunt *Io. David. Michaelis Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* XI. *pag.* 72. 129. quae etiam *latine* una cum recenſione celeb. *Io. Gottfrid. Eichhornii* legitur in eodem opere periodico, *Appendice ad Partem* XII. *pag.* 1. 53. 165. 173. Vid. quoque ibidem *Part.* XVIII. *pag.* 71. *Io. Chriſt. Doederlinus Biblioth. theolog. recentiſſ. Tom.* II. *Part.* VII. *pag.* 483. 540. *Part.* IX. *pag.* 641. 675. *Io. Friederic. Hirtius* in *Bibliothec. oriental. et exegetic. Wittebergenſ. nou. Part.* II. *pag.* 364. 380. et alii bene multi. Huc quoque ſpectant nonnulla, quae in ſuperioribus ad *Tom.* II. *pag.* 38. et de collatione codicum manuſcriptorum Kennicottiana ad *Tom.* II. *pag.* 329. adlata ſunt.

Promiſſa quoque eſt editio Bibliorum hebraicorum *Londini* evulganda, de qua plura memoratu digna adferuntur in *Collectione nouantiquor. de rebus theologicis* ad annum 1728. *pag.* 423.

De editionibus ſeparatis ſingulorum librorum V. T.

Pag. 385. *Pentateuchus* 1490. Editio haec antiquiſſima non eſt uti *Wolfius* putat, in Quarto, ſed potius in folio, quod teſtantur quoque Auctores *Catalogi Bibliothecae regiae Pariſienſis* et ſcriptores infra citandi. Vulgo vox באשואר, quae in titulo huius editionis exſtat, per inſulam *Soroe* dictam, vel ſecundum alios, per civitatem *Soriam* explicatur, iudice *Maſchio* autem adhuc incertum eſt, quid per hanc vocem intelligatur. Exemplar huius editionis poſſedit *Aſſemannus*. Caeterum plura de hac editione obſeruarunt *Io. Bernhard. Deroſſius* in diſquiſit. *de hebraicae typographiae origine et primitiis Cap.* V. *§.* X. *pag.* 47. *ſeq.* et *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 124.

Ibid. *Vlyſſiponae* 1491. Conſtat haec editio duobus Tomis fol. et punctata eſt fere per totum *Pentateuchum;* adiecta quoque ibidem eſt *Paraphraſis chaldaica* et *commentarius Iarchii*. Exſtat exemplar eius in *Bibliotheca Regis Britanniae*

Digitized by Google

niae, ex quo Kennicottus varias lectiones collegit. Non ſine iure haec editio, quod obſeruavit *Maſchius*, a Iudaeis magni aeſtimatur, cum literas adſpirandas per lineolam Raphe accurate diſtniguat, et ſectiones aliaque ad critices Iudaicae regulas accurate diſpoſita exhibeat, unde quoque in commentariis criticis *Norzianis* ſaepius ad hanc editionem provocatur, unde ſatis iniqua *Anonymi* apud *Richard. Simon.* cenſura fundamento caret. Raritas editionis huius vel inde patet, quod in *Luſitania* ſit impreſſa, cuiusmodi libri in Germaniae oris vix ac ne vix quidem innoteſcunt, obſeruante *Schelhornio Amoenitat. Tom.* II. *pag.* 412. *ſequ.* Plura de eadem obſervarunt *Deroſſius loc. citat. Cap.* VI. *§.* 1. *pag.* 55. *ſequ.* et *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *pag.* 124.

Ibid. 1515. Hanc editionem *Longius* et *Wolfius* recenſet ut *mere hebraeam*, contineri autem in eadem praeter *Commentarium Raſchii* ſimul *Paraphraſin chaldaicam*, obſeruavit *Maſchius* in *loco citato pag.* 123. ubi ſimul hanc editionem *Soncinatibus* eſſe aſſignandam ſuſpicatur.

Pag. 386. IV. 123. *Pentateuchus Oelſnae* 1530. fol. *Rariſſimam* eſſe hanc editionem et a Iudaeis magno in pretio haberi affirmat *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 524.

Pag. 387. *Pentateuchis Venet.* 1543. Hanc editionem poſſidet *Bibliotheca Thorunienſis*, cuius in exemplari autem ſtatim deficit liber *Geneſeos* atque ſimul cum eodem omne veſtigium impreſſionis. Hinc doctus vir quidam, qui ſua αυτοψία perluſtravit hoc ipſum exemplar, illud potius ad annum 1590. referre maluit.

Pag. 387. IV. 151. Vberius haec editio *Veneta* de anno 1551. deſcripta eſt a *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 14. *ſequ.* Conferes quoque, quae infra de eadem annotabo ad *Tom.* IV. *pag.* 131. et *Maſchii Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 160.

Pag. 388. *Pentateuchus* 1556. 4. Plura de hac editione obſeruavit *Maſchius loc. citat. Sect.* I. *pag.* 69. *ſequ.*

Pentateuchus *Sabionet.* 1557. 12. Vberius huius ſplendidiſſimae editionis notitiam ſuppeditauit *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Annalibus typographiae hebr. Sabionetenſis num.* XVII. *pag.* 26-31. *edit. Erlangenſ.* latinae.

Pag. 389. IV. 131. *Pentateuchus Hanouiae* 1610. 1614. 8. mai. Inſcriptio huius editionis ita comparata eſt, ut facili negotio lectorem imprudentem in errorem ſeducere queat, quod in hacc editione omnes libri totius ſacri codicis reperiantur. Eſt enim inſcripta: *Biblia hebraea cum triplici Targum in Pentateuchum — et commentario Iarchii in omnes Scripturae ſ. libros;* nihilo minus autem nil niſi Pentateuchum cum quinque Megilloth continet, quod obſeruauit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 111. *ſequ.* quo in loco uberius eandem deſcripſit.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 390. *Idem Amſtelod.* 1631. *typis Laurentii.* Prolata eſt haec editio in lucem publicam ex recenſione *Menaſſeh ben Iſrael*, unde forte non diverſa eſt ab ea, quam Wolfius ſtatim poſt huius mentionem factam memorat, quippe quae eadem forma et uno eodemque anno prodiit, quod etiam affirmat *Baumgartenius loco citat. Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 15. *ſequ.* ubi pluribus deſcribitur haec editio.

Pag. 392. *Pentateuchus Amſtelod.* 1692. Adiectae quoque ſunt *Haphtare* ex more in Iudaeorum ſynagogis recepto. Vid. *Baumgarten. loc. cit. Part.* XXI. *pag.* 196.

Pag. 393. *Pentateuchus Dyrenſurti* 1694. Textus *hebraicus* et *chaldaicus* duabus diſtinctis columnis e regione poſitis eſt impreſſus. Ad marginem reperiuntur obſeruatiunculae nonnullae ex *Baal Hatturim* et loca Talmudica ex *Aaronis Piſaurenſis Toldos Aharon* adducta. *Raſchii* commentarius *verſioni chaldaicae* per philyram dimidiam ſubſternitur, in cuius altera parte typis iisdem minutiſſimis dicta ſapientum Rabbinorum exhibentur, ſive locorum ambiguorum in *Raſchiano* commentario obviorum explicationes, quas ex magiſtrorum in eundem lucubrationibus a *Sabbathaeo* conquiſitas fuiſſe praefatio docet. Haec obſervauit vir doctus in *ſupplemento indicis librorum Iudaicorum Dyreuſurtenſium*, in *Muſeo librorum novorum Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 705.

Ibid. *Pentateuchus* 1701. *cum commentario Raſchi)* Expunxit haec poſteriora verba *Wolfii* vir doctus, et pro iisdem adſcripſit: *omiſſis commentariis Raſchii et expoſitione vocum.* Continet haec editio plagulas dimidias 44.

Ibid. *Pentateuchus*, 1702. *in domo et typis Stenii)* Curavit hanc editionem, quod in peculiari inſcriptione *Haphtararum* memoratur *R. Chajim Lublinenſis. Stenii* typos, quibus in hac editione uſus eſt, *Longius* in *Bibliotheca ſacra pag.* 74. appellat elegantiſſimos. Plura de eadem adduxit in medium *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 197. *ſequ.*

Ibid. *Pentateuchus*, *Dyrenſurti* 1704. 4. Praemiſſa eſt huic editioni duplex praefatio *R. Schabbataei* una cum eiusdem praeceptis grammaticis. Plura de hac editione memorat vir doctus Anonymus in *Muſeo librorum novorum Tom.* IV. *Part.* IX. *pag.* 706. *ſequ.*

Pag. 394. *Pentateuchus Dyrenſurti* 1706. 4. Vid. *Muſeum* antea adductum *loco citato.*

Ibid. *Francof. ad Moenum* 1712. Vberius deſcripſit hanc editionem *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 198. *ſequ.*

Pag. 395. *Geneſis*, *Exodus et Leviticus cum Io. Eliae* (non *Elai*) *Terſeri verſione latina. Lipſ.* 1652. 8. Exſtat in hac editione tantum *Geneſeos* et *Exodi* liber, cum *Leviticus* demum poſt diſceſſum Chriſtinae Reginae ex patria impreſſus

Digitized by Google

ſus fuerit anno 1654. quod conſtat ex iis, quae obſervauit *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 160.

Pag. 396. *Geneſis Witteberg.* 1587. Vid. *Maſchius loc. citato, Sect.* I. pag. 73.

Ibid. et IV. 135. *Geneſeos capita* IV. *priora per Paul. Fagium. Conſtantiae* 1543.) Plura de hac editione obſervavit *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 178. *ſequ.* qui ſimul monuit, textum hebraeum in hac editione punctis eſſe inſtructum.

Pag. 397. *Prophetae omnes. Piſauri* 1511. fol.) Aſſeruatur exemplar huius editionis *Pariſiis* in *bibliotheca regia.*

Ibid. *Prophetae omnes. Soncini* 1486. fol. *Bartoloccio* plane ignota fuit haec editio, quam tamen memorant praeter *Wolfium Longius* et *Kennicottus de ſtatu collationis codicum manuſcript. ad annum* 1766. et 1767. Caeterum pluribus hanc editionem deſcripſerunt *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 134. *ſequ.* *Deroſſius* in *diſquiſit. de typographiae hebr. origine et primitiis Cap.* V. *pag.* 31. 33. *edit. Huffnagel.* et imprimis uberrime et accuratiſſime celeb. *Olaus Gerhard. Tychſenius* in *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Litteratur Part.* VII. *num.* 4. *pag.* 165. 182.

in bibliotheca Oppenheimer.) Hannouerae.

Ibid. *Prophetae priores* cum *Commentario Abarbanelis. Neapoli* 1493. *fol.)* Plura de hac editione obſeruarunt *Deroſſius* in *diſquiſit. de hebraicae typograph. origine et primitiis pag.* 79. *edit. Parmenſ.* et *Maſchius loc. cit.. Sect.* II. *pag.* 136. Prior eandem aperte falſam nuncupat in Appendice Tract. de editionibus ignotis codicis hebr. pag. 29. quae potius referenda ſit ad Piſaurum et ad annum 1511. vel 1512.

Ibid. *Prophetae priores. Leiriae* 1494. fol. Adiecta eſt huic editioni explicatio *Gerſonidis* et *paraphraſis Chaldaica.* Plura de eadem obſeruauit *Deroſſius* in *diſquiſitione de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VI. §. IX. *pag.* 70. *edit. Hufnagel.*

Pag. 398. lin. 8. *praeter librum Ioſuae*) adde: et librum Iudicum, quod adhuc obſeruauit *Maſchius* in *Biblioth. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 137.

Prophetae priores. Lipſ. 1686.) quam editionem curauit *Fridericus Albertus Chriſtiani*, Ex-Iudaeus, quod obſeruat *Maſchius loc. citat. pag.* 136.

Ibid. *Libri Samuelis. Lugd. Batu.* 1621. 12.) Refertur in inſcriptione huius editionis ad annum 1521. ſphalmate typothetae manifeſto, cum dedicatio eius ſcripta ſit die 21. Martii 1621. Plura de iſta editione memorat *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 199. 200.

Pag. 399. *Ieſaias et Ieremias. Vlyſſiponae* 1497. Vberius deſcripſit hanc editionem *Maittairius* et *Deroſſius* in *diſquiſit. de typographiae hebr. origine Cap.* VI.

VI. §. 14. *pag.* 73. Perrara eſt, nec a *Kennicotto* viſa. Eandem interim ad annum 1492. refert *Io. Bernh. Deroſſi* in Tract. de editionibus antiquiſſimis hebr. textus Appendic. pag. 29.

Ibid. *Ieſaias Theſſalonicae* 1600. fol.) In codice huius editionis, qui *Altorfi* aſſeruatur, refertur haec editio ad annum aerae Iud. 367. C.[?] 1607. quod obſeruavit *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. pag. 138.

Ibid. *Prophetae minores.* Baſil. 1567. 8. De hac editione legantur *Baumgartenius* in **Nachrichten von merkwürdigen Büchern.** *Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 201. et *Maſchius loc. citat. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 81.

Ibid. *Prophetae minores. Guſtrou.* 1634. 8. Vid. *Baumgarten.* l. c. *Part.* XXXI. *pag.* 203.

Ibid. *Hoſeas. Pariſ.* 1556. *apud Robert. Stephanum.)* Vid. *Maſch. Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 138.

Ibid. *Hoſeas. Groningae* 1676. 4.) Textus hebraeus ſibi adiunctam habet verſionem latinam, quod obſeruavit *Maſchius Part.* I. *Bibliothec. ſacr. Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 162.

Ibid. *Hoſeas - Hermanni* **von der Hardt.** *Helmſtad.* 1703. 4.) quam editionem iterum recudi curavit Perilluſtr. *Io. Dav. Michaelis. Goetting.* 1775. 4.

Pag. 401. *Malachias. — Colon.* 1553. 8.) potius 1563. uti *Maſchius* obſervat in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 163. *ſeq.*

Pſalmi, Proverbia cet. Theſſalonicae fol.) Aſſeruatur haec editio in *bibliotheca Bodlejana* teſte celeb. *Brunſio* in *Ephemeridib. Ienenſ. literar.* 1767. *Scid.* 89. p. 752.

Ibid. *Prouerbia, Iobus, Megilloth cet Neapoli* 1487. fol. Affirmauerat *Kennicottus* in *diſſert. the ſtate of printed hebrew Text pag.* 519. exemplar unicum huius editionis adhuc exſtare in bibliotheca collegii ſic dicti *Etonenſis*, cui *Thomas Polletus* verba adſcripſit: *hoc exemplar unicum et flammis ereptum*, uti par eſt *credere, et ſolo raritatis nomine aeſtimandum cet.* Interim extitit quondam in *Bibliotheca Baumgarteniana*, uti conſtat ex loco infra adferendo. Praeterea teſtatur cel. *Brunſius* exſtare illud in bibliotheca collegii *Etonenſis* in *Ephemerid. Ienenſ. litterar.* 1767. *Scid.* 89. *Pſalterii* textus in hac editione punctis eſt inſtructus, de qua *Baumgartenius* obſeruauit, *Pſalterii* impreſſionem finitam eſſe die quarto menſis Niſan, totius operis vero finem eidem impoſitum eſſe die nono menſis Ethanim A. m. 247. per manus *Samuelis filii Samuelis Romani.* Caeterum plura de hac editione rariſſima obſeruarunt *Baumgartenius* in **Nachrichten von merkwürdigen Büchern.** *Tom.* III. *Part.* XIV. pag 113. 115. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 141. ſequ. Vid. quoque *Analecta mea ad Tom.* IV. *Wolfii pag.* 141.

Pag. 401. ſequ. IV. 142. *Pſalterium hebraic. Baſil.* apud *Io. Frobenium.*

Plura

Digitized by Google

Plura de hac editione obſeruauit *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra loc. cit. Sect.* I. *pag.* 85.

Pag. 402. IV. 144. *Pſalmi Lipſiae* 1533. 8.) per *Antonium Margaritam*, de quo *Wolfius* plura attulit *Bibliothec. hebr. Tom.* I. pag. 202. ſq. *num.* 335. III. 129. ſq. Plura de hac editione obſeruarunt *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XXI. pag. 204. ſeq. et *Maſchius loc. citat. pag.* 88. Vid. quoque *Analecta mea ad Tom.* IV. *pag.* 144.

Ibid. *Pſalmi hebr. Iſnae per Paul. Fagium.* 1542.) Vberius recenſetur haec editio a *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* VII. *Part.* XLI. *pag.* 386. 387. Vid. quoque *Maſchius loc. citat. Sect.* II. *pag.* 144.

Pag. 403. Ibidem. *Baſil.* 1547. *per Io. Frobenium)* quod corrige, ita: *per Hieronymum Frobenium.* In fine enim huius editionis exſtant verba: *Baſileae apud Hieronymum Frobenium et Nicolaum Epiſcopium.* Caeterum paucis memoratur haec editio a *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XXI. pag. 206. qui inſuper de eadem obſeruat, adiectum eidem eſſe Catalogum vocum, quae varie in *Pſalmis* leguntur.

Ibid. *Pſalmi Sabionet* 316. C. 1556. Mentionem huius editionis fecerunt *Maſch. Biblioth. ſacr. Tom.* I. *pag.* 145. et *Deroſſi Annal. typograph. hebr. Sabionetenſis, num.* XIV. pag. 24. edit. *Erlangenſ.*

Ibid. *Pſalmi* 1565. in 16. *ex officina Roberti Stephani filii.* Vid. *Maſch. Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. pag. 89.

Ibid. et IV. 145. Iidem, *edit. Hieron. Opitii Witteberg. apud Io. Crato.* 8.) Complectitur haec editio plagulas 20. Eidem adiecta eſt *oratio prophetae Habacuci* et breuis explicatio dictionum, quae in libro *Pſalmorum* aliter leguntur, quam ſcribuntur. Plura de hac editione in medium adduxit *Baumgartenius* in Nachrichten. *loc. citat. pag.* 206. 207.

Ibid. *Antwerp.* 1574. 4. Vid. *Maſch. loc. cit. Sect.* III. p. 165.

Pag. 404. *Pſalterium Eliae Hutteri.* Hamb. 1586. Vid. ſupra *Analecta* haec *ad pag.* 346. Aliam editionem de anno 1588. fol. min. recenſuit *Baumgartenius loc. citat. Tom.* VII. *Part.* XLI. *pag.* 384. *ſequ.*

Idem. *Francof. ad Oder.* 1596.) in 16. apud *Iohannem* et *Fridericum Hartmannos*, quae editio comprehendit plagulas dimidias 17.

Pag. 405. *Pſalmi cum notis Anton. Hulſii. Lugd. Batau.* 1650. 12.) Vid. *Knochii* hiſtoriſchcritiſche Nachrichten. *Part.* II. *pag.* 110. 111.

Ibid. *Baſil.* 1662.) Vid. *Baumgart. l. c. Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 208.

Pag. 406. Iidem *Io. Leusdenii Vltraiecti* 1688.) Pluribus hanc editionem ſecundam *Leusdenii* deſcripſit *Baumgartenius* in Nachrichten. *Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 387. ſequ. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra loc. cit. Sect.* III. *pag.* 166.

L 2 Ibid.

Digitized by Google

Ibid. *Berolini* 1698. Vid. *Baumgatten. loc. cit. Tom.* VII. *Part.* XLI. pag. 384. ſequ.

Pag. 407. *Pſalmi Fürthi* 1709. 8. Vid. *Tom.* IV. *pag.* 147.

Ibid. *edit. Baſhuyſenii. Hanouiae* 1712. 12. de qua plura memorat *Maſchias Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 144.

Pag. 408. IV. 149. *Pſalmi* VII. *poenitentiales. Tubing.* 8.) Plura de hac editione memorat *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 167. *ſequ.*

Pag. 409. *Proverbia* 1497. *fol.)* cui editioni adiectus eſt commentarius *Gerſonidis.* Siſtit haec editio characterem quadratum textus *Proverbiorum* hebraei cum punctis, quod quidem ad textum hebraeum attinet, commentarius autem memeratus expreſſus eſt dialecto Rabbinica *Hiſpanorum Iudaeorum.* Nomen חנכבר, quod *Wolfius* noſter in vocem קנספר transformauit, ex quo vocabulo *Maittairius* iterum male finxit הכבר, fuit titulus honoris in Rhythmis *Samuel Dortas* dari ſolitus. Exemplar huius editionis extat *Mantuae* in *bibliotheca publica*, ex quo iſtam editionem accurate deſcripſerunt *Io. Bernhardus Deroſſius* in *diſquiſitione de typographiae hebraicae origine et primitiis Cap.* VI. §. 13. *pag.* 73. *ſequ. edit. Erlangenſ.* et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 146. 147.

Pag. 410. *lin.* 4. 5. *Megilloth. Venet.* 1601. 4.) Hanc notam anni a *Wolfio* adiectam *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 129. pro errore typographico venditare mavult, quoniam Commentarii in ſingulos libros parvos, excepto *Cantico Canticorum*, demum anno 1606. a *Iohanne de Gara* expreſſi ſint, unde ipſi potius haec editio ad annum 1606. referenda videtur.

Pag. 412. *Iobi liber. Conſtantinopoli* 1545. 4.) Commentarius adiectus *R. Iſaaci Cohen Ben Schelomo* ſemel tantum impreſſus eſt huic editioni adiectus, codex autem eius manu deſcriptus in variis bibliothecis aſſeruatur, id quod imprimis obſeruavit *Wolfius* noſter *Bibliothec. hebr. Tom.* III. pag. 584. num. 1218. unde eiusdem raritatem colligit *Baumgartenius* in recenſione huius editionis, quae extat in eius Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* X. *Part.* LVIII. *pag.* 284. *ſeq.* Eiusmodi editionis Conſtantinopolitanae a loco impreſſionis ſunt rariſſimae, quod etiam de editione libri Iobi ex verſione *R. Moſis filii Eliae Pobian*, quae *Conſtantinopoli* 1576. 4. prodiit, quam *Wolfius* noſter paulo infra memorat, obſeruavit *Longius* et ex eodem *Schelhornius* in *Amoenitatibus literariis. Tom.* II. *pag.* 410.

Pag. 416. *Novum Teſtamentum hebraice. Londini* 1661. 8.) De eximia raritate huius editionis praeter alios teſtatur *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag. m.* 668.

Pag. 418. *Evangelia anniuerſaria hebr. per Frid. Petri)* cuius vitam et reliqua ſcripta ſtudioſe enarravit *Philipp. Iulius Rethmeyerus* in der Kirchenhiſtorie der Stadt Braunſchweig. *Part.* IV. *pag.* 268. *ſeq.* Plura de hoc eius libro

Digitized by Google

bro obſeruavit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 18. ſeq.

Pag. 418. IV. 164. Singulorum librorum codicis ſacri, praeſertim hebraici a *Wolfio* huc usque recenſitis editionibus addi poſſunt ſequentes editiones ſecundum ordinem librorum biblicorum diſpoſitae.

Pentateuchus hebraicus absque punctis, cum lectionibus propheticis, in 4. maiori, ſine loco et anno. Editio eſt antiquiſſima, quae exhibet characterem literarum paulo maiorem quam ea, quae prodiit *Soriae* 1490, et minorem, quam ſiſtit editio *Vlyſſiponenſis* de anno 1491. Exemplar eius ſe vidiſſe *Florentiae* in *bibliotheca S. Marci* teſtatur *Deroſſius*, ex quo iſtam editionem pluribus deſcripſit in *diſquiſitione de hebraicae typographiae origine et primitiis, Cap.* VII. §. VIII. *pag. m.* 87. *edit. Erlang.*

Pentateuchus hebraicus cum V. *Megilloth et Haphtharoth. Brixiae* 1491. *fol. apud Moſen Soncinatem*, cuius accuratiſſimam deſcriptionem et collationem cum aliis editionibus celeb. *Brunſius Kennicotto* transmiſit. Exemplar eius aſſervatur *Carolsruhae* in *bibliotheca Marchionis Bada-Durlacenſis.* De hac editione mentio facta eſt in *Ephemeridibus Ienenſibus literariis* de anno 1767. *Scid.* XII. *pag.* 104.

Idem *cum Paraphraſi chaldaica et Iarchii commentario* 1491. *fol.* de quo celeb. *Brunſius* in *Ephemeridibus Ienenſibus literariis* 1767. *Scid.* 89. *pag.* 451. ſequentia obſeruavit: Extat haec editio *Pariſiis* in *bibliotheca Regia*: deſcriptum licet hoc ſit exemplar quaſi impreſſum anno 1490. (qui forte annus eſt ad finem *Tomi primi*) videtur tamen alterum eſſe exemplar editionis 1491. qui pro certo eſt annus ad finem *Tomi ſecundi.* Seruatur inſuper in *bibliotheca Regis chriſtianiſſimi* exemplar adhuc alterum; cuius deſcriptio deſcriptioni libri ad *Regem Britanniae* pertinentis magis conſentanea eſt.

Pentateuchus hebraicus punctatus cum commentario Iarchii Bononiae 1482. *fol.* Exemplar huius editionis reperit celeb. *Brunſius* in *Bibliotheca Sereniſſimi Marchionis Bada-Durlacenſis.* Cuius mentioni factae in *Ephemeridibus Ienenſibus literariis* 1767. *Scid.* 89. *pag.* 451. idem addit ſequentia: „*Notatu dignum eſt, a Io. Henric. Maio, qui in vita Io. Reuchlini tum codices manuſcriptos, qui ſuperſunt ex Bibliotheca eiusdem pag.* 524. *tum impreſſos pag.* 540. *deſcribit, hunc librum omiſſum eſſe, pariter ac editiones V. T. Soncinatenſem* et *Brixienſem, etſi in duobus prioribus libris nomen Reuchlinianum ipſius manu ſcriptum legitur, et tertius ſine dubio eiusdem ſupellectilis pars olim fuit.*„ Caeterum pluribus haec editio *Bartoloccio* et *Wolfio* plane ignota deſcribitur et data opera recenſetur a *Maſchio Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 122. *Io. Bernhard. Deroſſio in diſquiſit. de typographiae hebr. origine et primitiis Cap.* IV. *pag.* 20. *ſequ.* et imprimis ab *Olao Gerhard. Tychſenio* in *Repertorio für bibliſche und morgenländi-*

ſche Litteratur. Part. VI. *pag.* 65. 103. ubi etiam plurimae variae lectiones in hac editione obviae recenſentur.

Idem *cum* V. *Megilloth et Haphtaroth. Brixiae* 1492. 8. Exſtat haec editio, quae probe ſecernenda eſt a *Gerſoniana*, foliis 220. conſtans, in *bibliotheca Marchionis Bada-Durlacenſis*, et alia de eadem obſeruantur a *Maſchio Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* 1. *Sect.* I. *pag.* 67.

Idem *cum* V. *Megilloth, adiectis propheticis ſectionibus. Brixiae* 254. C. 1494. 8. Diverſa eſt haec editio, quae punctis et accentibus eſt inſtructa, ſimili ratione uti praecedens a *Gerſoniana* editione totius ſacri codicis, quae *Brixiae* 1494. prodiit. Plura de eadem obſervarunt *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 67. *ſequ.* et *Deroſſi loc. cit. Cap.* VI. §. 6. *pag.* 67. *ſequ.*

Idem *hebr. et Chaldaice cum Commentario Raſchii, Moſis Nachmanidis et Aben Eſrae. — Conſtantinopoli* 282. C. 1522. fol. min. Obſervauit varia d. hac editione *Wolſio* ignota *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. p. 119. ſ.

Idem hebr. Ferrariae 315. C. 1555. Praeter *Pentateuchum* in hac editione exhibentur quadrato charactere et binis columnis *quinque Megilloth* et *Haphtaroth* cum propheticis lectionibus. Caeterum editionem hanc omnibus fere Bibliographis ignotam data opera deſcripſit celeb. *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Tract. de typographia Ferrarienſi hebraica. Cap.* IV. *pag.* 52. 78.

Idem hebr. *Venet.* 350. C. 1590. *apud Io. de Gara.* Continet haec editio plagulas 206. 4. min. Partem eius poſteriorem deficiente *Geneſi* et *Exodo* poſſidet bibliotheca *Thorunienſis* publica.

Idem hebr. *cum Targum et commentariis Iarchii et R. Chiſkiae*, adiunctis ſimul *Megilloth* et *Haphtaroth. Wilmersdorf.* 1677. 4. Plura de hac editione memorant Auctores *collectionis nov-antiqu. theologic. ad annum* 1743. *pag.* 506.

Idem hebr. *cum Targum triplici, Raſchii, Abenezrae* etc. cum *Megilloth* et *Haphtaroth. Francof. ad Oderam, in domo Doctoris et Profeſſoris Grillo* 496. C. 1736. 8. 5. Volum. de qua editione nonnulla obſervarunt *Tychſenius* in *horis ſubſeciuis Buetzovienſibus pag.* 58. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 116.

Pentateuchus cum emendatione ſcribarum, verſione germanica et commentariis, edit. *Moſ. Mendelſohnii.* Berol. C. 1782. cuius Pars I. et II. iam in lucem publicam editae Geneſin et Exodum complectuntur.

Geneſeos capita XXI. priora cum notis e Rabbinorum *ſcriptis collectis ab Henric. Iacob. van Baſhuyſen. Francof. ad Moen.* 1707. 4. Plura de hac editione obſervauit *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 27.

Prophetae priores. Venet. 1493. et *Theſſalonicae* eodem anno. Cum vero annus hic memoratus non editionis tempus, ſed potius compoſitionis eiusdem terminum

Digitized by Google

minum deſignare videatur, merito a *Deroſſio* in *diſquiſit. de hebraicae typographiae origine et primitiis Cap.* VIII. §. 17. *pag.* 104. *edit. Erlang.*

Iidem hebr. *ſine punctis*, absque loci et anni mentione. Adiectus eſt in margine et infra textum huius editionis *R. Dauidis Kimchii commentarius.* Extat quoque in ſupellectile libraria *Reuchlini Carolsruhae*, qui iſtam editionem ſibi coemit *Romae* 1498. unde coniicit celeb. *Brunſius*, eſſe omnino hanc editionem ante annum 1517. impreſſam.

Libri Regum. Leiriae 1494. fol. Aſſeruatur huius editionis exemplar in *bibliotheca Regia Pariſiis.*

Prophetae poſteriores. Piſauri 1516. fol. Exſtant in *bibliotheca Ioſephi Sanford* teſte celeb. *Brunſio* in *Ephemeridibus Ienenſ. literariis* 1767. *Scid.* 89. *pag.* 752.

Ieſaias et *Ieremias hebraice.* 4. Sabionetae. Suppoſititiam eſſe hanc editionem, cuius mentionem fecit *le Longius*, et ab eo confuſam eſſe Theſſalonicam cum Sabioneta cum *Wolfio* (qui idem profitetur pag. 137. lin. 10.) exiſtimat *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Annalibus typographiae hebr. Sabionetenſ. Appendic.* pag. 51. ſequ.

Prophetae minores. Witteberg. Zachar. Cratonis 1586. 8. Mentionem fecit huius editionis *Maſchius* in *Biblioth. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 82.

Hoſeas hebraice et Chaldaice cum duplici verſione latina et tribus doctiſſimorum Iudaeorum commentariis, cum adnotationibus Guilielm. Codaei. Lugd. Batau. 1621. 4. Extitit haec editio quondam *Noribergae* in b. *Schadelookii* bibliotheca.

Ioel et Obadjas hebr. cum Paraphraſi chaldaica, Maſora magna et parua, atque tribus Commentariis Rabbinicis illuſtratus. Vltraiecti 1657. 8.

Ionas illuſtratus hebr. cum Paraphraſi chaldaica, Maſora et commentariis Iarchii, Aben Ezrae et Dauidis Kimchii. Vltraiecti 1656. Quae duae editiones opera et ſtudio *Io. Leusdenii* prodierunt.

Pſalmi hebr. Sabionet. 318. C. 1558.) Memorat hanc editionem *Deroſſi* in *Annalibus typograph. Sabionetenſis* num. XXIII. pag. 36. dubitari tamen merito affirmat, an revera exiſtat. In appendice adiecta profitetur, eſſe in manibus ſuis hanc editionem. Conſtat, uti idem obſeruauit, typis quadratis minoribus cum punctis et accentibus.

Pſalmi hebr. cum commentario Dauid. Kimchii, anno maioris ſupputationis Iudaeorum 237. C. 1477. fol. min. Primam editionem hanc Iudaicam memorat *Beniamin Kennicottus* in proluſione, qua editionem ſuam Bibliorum hebraicorum indicavit, quam deinceps accuratius et uberius deſcripſerunt *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 142. *Deroſſius de hebr. typographiae origine et primitiis Cap.* III. *pag.* 10. *edit. Parmenſ.* et imprimis celeb. *Tychſenius*

ſenius in *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Litteratur. Part.* V. *pag.* 134. 158. ubi etiam iſte ſyllogeu variarum lectionum huius editionis inſeru t.

Pſalterium hebr. cum punctis. Brixiae 1494. 24. charactere quadrato. Exemplar huius editionis aſſeruatur in *Bibliotheca Medicaea Fiorentiae*, ex quo iſtud accurate deſcripſit *Deroſſius* in *Tract. de hebraicae typographiae origine et primitiis Cap.* VI. §. VIII. *pag.* 69. *edit. Erlangenſ.* Vid. quoque *Maſch. Bibliothec. ſacr. Part.* I. Cap. I. Sect. I. pag. 86.

Idem *hebr. Genuae* 1516. fol. Vna eſt ex diverſis editionibus impreſſis quinquaginta, quas *Kennicottus* operis ſui gratia ſibi coemit.

Idem *hebr. Baſileae apud Io. Frobenium. Baſil.* 1516. 16. Cui editioni in fine adiecta eſt *Wolfgangi Fabri Inſtitutiuncula in linguam hebraeam,* quae plagulis tantum duabus conſtat. Singulare quid eſt omnino, quod in hac editione *Pſalmi* CXIV. et CXV. in unum fuerint contracti. Pluribus hanc editionem recenſent *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 85. et *Io. Bartholom. Riedererus* in Nachrichten zur Kirchen- Gelehrten- und Büchergeſchichte. *Volum.* IV. pag. 1. 10.

Idem *hebr. ſine mentione loci*, forma, uti vult *Io. Henr. Maius* in *vita Io. Reuchlini pag.* 541. *octava*, melius *duodecima*, ſine punctis, literis Rabbinicis. Exſtat haec editio in librorum *Io. Reuchlini* apparatu, ad quem olim pertinuiſſe affirmat etiam *Maius loc. citato*, licet *Reuchlini* nomen in illa non legatur. Etſi locus et annus impreſſionis hic deficiat, probabiliter tamen ante annum 1517. editum eſt hoc *Pſalterium*, quoniam poſſedit *Reuchlinus* anno 1522. mortuus. Haec de hac editione tradidit cel. *Brünſius* in *Ephemeridibus Ienenſibus literariis* ad annum 1767. *Scid.* 89. *pag.* 758.

Pſalmi hebr. 1547. Baſil. apud *Hier. Frobenium.* Varia de hac editione memorant *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *pag.* 206. et cel. *Paul. Iacob. Brunſius* in *Repertorio litteraturae biblicae et oriental. Part.* XII. *pag.* 284.

Prouerbia Salomonis hebr. et latine edita *cum annotationibus Sebaſt. Munſteri. Baſil.* 1525. quae editio uberius deſcribitur a *Io. Bartholom. Riederero loc. cit. pag.* 11. 13.

Eadem 1497. Fuiſſe olim hanc editionem in *bibliotheca Oppenheimeriana*, ubi autem nunc ſit, ſe neſcire fatetur cel. *Brunſius* in *Ephemeridib. Ienenſ. literar. loc. citato.*

Libri quinque Megilloth cum Machſor ex ritu Synagogarum Italicarum. Soncini et Caſali 246. C. 1486. 4. quam editionem doctiſſime recenſuerunt *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 77. et *Deroſſius* in *diſquiſitione de typographiae hebraicae origine et primitiis pag.* 28. *edit. Parmenſ.*

Threni hebr. cum verſione graeca et duplici latina Hieronymi et Sebaſt. Munſteri. Baſil. 1552. 4. min. apud *Henricum Petri*, quae editio conſtat plagulis 4. duer-

Digitized by Google

duernis. Inſtar appendicis adiecti ſunt *David. Kyberi libri* III. *de re grammatica linguae hebraicae.*

Liber Iobi hebraice, cum Commentario *R. Iſaac ben Salomo. Conſtantinopoli in domo Elieſer ben Gerſon Soncinatis.* 305. C. 1545. 4. Memorat hanc editionem *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 147.

Id. *Pariſ.* 1516. 4. Obſeruat hanc editionem celeb. *Brunſius* in *Ephemerid. Ienenſ. literariis* ad annum 1767. *Stid.* 89. *pag.* 752. fatetur autem ſe neſcire vbi aſſervetur.

Liber Eſdrae hebr. Pariſ. 1539. apud Robert. Stephanum. Memorat hanc editionem *Almelouveenius* in *Tract. de vita et ſcriptis Stephanorum. p.* 18. Interpretationem hebr. *Danielis* quoque et *Eſdrae* Chaldaicorum capitum, quam primum ex codice ſatis antiquo ſuae Bibliorum hebr. editioni inſeruerat *Benjam. Kennicottus*, ſeorſim edidit celeb. *Io. Ludouic. Schulzius* Halae 1782. et commentationem de indole et uſu huius verſionis praemiſit. 8. de quo opuſculo legantur *Annales literarii Halenſiadienſes.* Iun. 1783. pag. 496. 504.

De *collectionibus dictorum claſſicorum hebraicorum* praeter eas, quas *Wolfius* obſervavit *pag.* 414. 415. uberius conferendus eſt *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 182. 186.

Tandem, ut finem demum imponam, merito hic addendi eſſent alii *libri catechetici*, *libri precum* et *hymni ſacri Chriſtianorum* in gratiam Iudaeorum hebraice expreſſi. De prioribus *Wolfius* noſter iam *Tom.* II. *pag.* 1066. nonnulla adduxit, quibus ſuo loco quaedam ſubiungam. Ad poſteriores pertinent, ut alios omittam.

Io. Boeſchenſteinii Oratio dominica et ſalutatio angelica hebraice. Colon. 1539. 8. de qua plura memorat *Baumgartenius* in Nachrichten vonmerkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 118. *ſequ.*

Spectat huc etiam liber antiquiſſimus qui ſub titulo: *Libellus hora faciendi pro domino, ſcilicet filio virginis Mariae* auctore *Matthaeo Adriani*, Tubingae in aedibus *Thomae Anshelmi* Badenſis prodiit et plenius recenſetur a b. *Hirtio Bibliotheca orientali et exeget. Part.* VI. *pag.* 320. 326.

Ad *Canticorum ſacrorum* libros in uſum Iudaeorum *hebraice* ſcriptos prae ceteris referri meretur *Georg. Leuſchneri* Faſciculus cantionum eccleſiae Lutheranae hebraice redditorum. Lipſ. 1661. Quo etiam ſpectat b. *Hirtii* Programma continens verſionem duplicem hebraeam rhythmicam cantici notiſſimi, Nun komm der Heyden Heyland, ex Manuſcripto et alio libello raro cum notis hiſtoricis et criticis. Witteberg. 1780. Fortaſſe haec verſio hebraica a Iudaeo converſo eſt compoſita, quam *Hirtius* in libro quodam compacto inueniſſe teſtatur.

Caeterum ad totum hoc caput de editionibus codicis hebraici vel totius vel ſingulorum eiusdem librorum ſupplendum poſt ea, quae cel. *Maſchius* in Bibliotheca ſacra praeſtitit, egregie pertinet cel. *Io. Bernh. Deroſſii* Tract. de igno-

tis nonnullis antiquiſſimis hebr. textus editionibus et critico earum uſu, qui una cum Appendice doctiſſima hiſtorico-critica ad Bibliothecam ſacram Maſchianam Erlangae 1782. 4. maiori prodiit.

Sectio VI.

DE VERSIONIBVS HEBRAEI CODICIS, QVAE A IVDAEIS VEL EX-IVDAEIS PROFECTAE SVNT.

De Verſione Samaritana.

Pag. 420. Scriptis de *primaevo codicis hebraei V. T. charactere* a *Wolfio* memoratis addi merentur *Io. Michael. Langii* diſſert. de charactere primaevo Bibliorum hebraicorum, ſub praeſidio *Io. Chriſtoph. Wagenſeili.* defenſa. Altorfi Noricorum 1685. *Iacob. Carpouii* Programmata duo de charactere quadrato originario Veteris Teſtamenti. Vinariae 1751. *Caroli Traugott. Kretſchmari* Comment. de charactere codicis hebraei originario. Witteberg. 1775. 4.

Pag. 421. ad ſegmentum 1.) Adde: *Cornelii Dieterici Kochii* diſſert. de nummorum hebraicorum inſcriptionibus Samaritanis. Helmſtadii 1712.

Pag. 425. lin. 8.) Vid. *Antiquitates Eccleſiae orientalis Epiſt.* XXXVIII. *pag.* 198. *ſequ. edit. Londinenſ.*

Ad verba: *Codex alius trilinguis* cet.) Specimen huius ineditae verſionis *Arabico-Samaritanae* Pentateuchi ex codice bibliothecae *Barberinianae* cum animadverſionibus doctiſſimis adiectis edidit *Andreas Chriſtianus Whjid* Romae 1780. 8. mai. quod doctiſſime recenſetur a S. V. *Io. Chriſtoph. Doederlino* in *Bibliotheca noviſſima ſelecta theologica Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 654. 661. et perill. *Michael. Biblioth. oriental. et exegetic. Part.* XVI. *num.* 253. *pag.* 76. 106. Complectitur hoc ſpecimen caput XLIX. Geneſeos. Ad hunc codicem eiusque conditionem quod attinet, in pergameno ſcriptus et tribus columnis diſtinctus eſt, quarum ea, quae ad dextram vergit, *textum Hebraeo-Samaritanum*, media *verſionem* eius *Arabicam*, et ea, quae ad ſiniſtram directa eſt, *Samaritanam verſionem* continet. Caeterum pertinet hic codex ad tempora ſaeculi decimi tertii, in quo ipſo codice imprimis notanda eſt verſio *Arabica* fideliſſime ad textum Hebraeo-Samaritanum expreſſa.

translatum in Bibliothecam regiam Pariſ.) quod falſum eſſe commentum *Io. Morini*, *Lelongii* et aliorum, ex quibus *Wolfius* hauſit, oſtendit recentiori tempore *Iacobus Ionas Biornſtählius* in *Repertorio für bibliſche und morgenlaendiſche Litteratur. Part.* III. *pag.* 86. Exſtat potius adhuc idem *Romae* in bibliotheca *Barberiniana*, ad quam ex legato *Peirtſcii*, qui hunc codicem iam anno 1631. *Damaſci* ſibi coemerat, pervenit.

Lin.

Lin. 5. a fine paginae: *in Antiquitatibus Eccleſiae Orientalis pag.* 19.) corrige: *pag.* 199.

Caeterum pluribus de hoc ipſo codice manuſcripto triglotto Samaritano doctiſſime commentati ſunt *Iacobus Ionas Biornſtählius* in *epiſtola ad Gabrielem Fabricy* eiusdem operi inſcripto: *Titres primitifs de la reuelation. Tom.* I. *pag.* 373. 385. prius inſerta, deinde a celeb. *Eichhornio* germanice translata et exhibita in *Repertorio für bibliſche und morgenlaendiſche Litteratur. Part.* III. *num.* 2. *pag.* 84. 102. et celeb. *Io. Bernhard. Deroſſi* in commentatione *de celeberrimo codice Samaritano tritaplo Bibliothecae Barberinae*, quae adiecta eſt eiusdem *Specimini variar. lection. ex codice Pii* VI. *P. m.* (Tubing. 1782.) pag. 150. 196.

Pag. 426. Codex alius Samaritanus praeter eos, quos memorat *Wolfius*, aſſeruatur Pariſiis in bibliotheca S. Genouefae, quem uberius deſcripſit cel. *Io. Michael Lobſteinius* in libro, qui ſub titulo: *Codex Samaritanus Pariſinus S. Genouefae bibliothecae deſcriptus, cui praemiſſa eſt commentatio de Samaritanae gentis religione aevi recentioris.* Francofurti ad Moenum 1781. 8. prodiit.

Pag. 427. lin. 6. *Tom.* V. *Bibl. Polyglott. Pariſienſ.*) quam editionem uberius recenſuit *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 75.

Ad finem numeri III. Recuſus quoque legitur Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus in Bibliis hebraicis *Houbigantii* et *Kennicotti.* Vid. *Maſchius loc. citato pag.* 76.

Praeter has editiones a *Wolfio* obſeruatas mentionem quoque meretur libellus, qui inſcribitur: Quatuor prima *capita Geneſeos Samaritana ex Waltoni bibliis polyglottis deſcripta et Glaſſario harmonico ornata a Friderico Eberhard. Collino. Francof. ad Moen.* 1704. 4.

Conſilium quoque in animo habuit b. *Franciſcus Wokenius* novam *Pentateuchi Samaritani* editionem adornandi, in qua ſimul de varietatibus codicis hebraei et Samaritani agere conſtituit, quae ab ipſo detectae fuerint ex collatione codicis manuſcripti Academiae Lugduno-Batauae. Hoc ipſum propoſitum ſuum, cuius executionem dira mors eius impediit, uberius declaravit *Wokenius* tum in diſſertatione de utilitate novae Pentateuchi Samaritani edit. Witteb. 1728. tum in Alloquio ad eruditos de utilitate novae, quam parat, editionis Pentateuchi Samaritani. Ibid. 1729. 4. Vid. *Collect. novantiquorum theologicor.* ad annum 1729. *pag.* 847.

Ibid. ad IV. lin. 4. ad verba *Wolfii*: *poſt Hieronymum*) Sed hic tantum in loco adducto aſſeruit, eosdem in numero literarum inter ſe conuenire.

Pag. 429. ad ſegmentum prius.) Recentiori aevo imprimis haec ipſa controuerſia ſtrenue agitata eſt. Cum enim *Houbigantius*, et poſt eum praecipue *Beniamin Kennicottus* in diſſertatione ſecunda de ſtatu textus V. T. hodierno pag. 164. edit. Anglican. lectionem *Samaritani* textus variis in locis, praeſertim in loco clariſſimo de montibus *Ebal* et *Garizim Deuteronom.* XXVII, 4. praetu-

 liſſet

Digitized by Google

liſſet textus maſorethici hebraei lectioni, (Vid. *Erneſtii Bibliothec. nov. theolog. Tom.* IV. *Part.* III. *pag.* 217. varios quidem nacta eſt haec ſententia fautores, qui eandem omnibus modis propugnarent, ex quorum numero imprimis S. V. *Semlerus*, Perilluſt. *Io. David. Michaelis*, et *Io. Matthias Haſſencampius* nominari merentur, non defuerunt tamen, qui huic ſententiae, qua textus *Samaritanus Pentateuchi* pro originali et maſorethicus noſter tantum pro eiusdem apographo venditatur, unde poſterior ex priori omnino corrigendus ſit, varia opponerent. Quo pertinent ex Anglis D. *Rutherforth* et *Richardus Parry*, ex Belgis *Sebaldus Ravius* in *Exercitatione quarta* ad *Houbigantii Prolegomena in Scripturam ſacram.* (Traiecti ad Rhen. 1765. vid. *Erneſti bibliothec. theologic. nov. Tom.* VII. *Part.* I. *pag.* 78. *ſequ.*) A. F. *Ruckersfelderus*, *Io. Henricus Verſchuirius*. ex Germanis autem *Olaus Gerhardus Tychſenius*, *Io. Michael Lobſteinius*, *Gotthilf Traugott Zachariae*, *Fridericus Wilhelmus Dreſdius* et *Zeſſelius* in ſcriptis infra adferendis in fine materiae de Samaritana verſione.

Pag. 432. lin. 2. Morin. Exerc.) cap. 10. editionis Pariſienſi de anno 1631.

Ibid. de *verſione Arabica*, altera Pentateuchi Samaritani tranalatione affirmat *Wolfius*, eandem poſt Saadianam verſionem demum, hinc circiter circa ſaeculum decimum eſſe exaratum. Longius adhuc proceſſit *Richardus Simon*, qui affirmat, Samaritanos et Iudaeos uſque ad annum Chriſti 1160. verſionem *Saudiae* adhibuiſſe, quo tempore demum *Abuzaid* hanc *Arabicam* verſionem compoſuerit. Acutiſſime autem ſententiae huius falſitatem demonſtrauit *Biornſtählius* in *Repertorio* ſupra citato *Part.* III. *pag.* 99. 100. qui potius ipſum *Saadim* hanc *Arabicam* verſionem ad manus habuiſſe, cum verſionem ſuam *Arabicam* Pentateuchi conderet, liquidiſſime oſtendit. Caeterum pluribus hac de re conferenda eſt celeb. *Chriſtian. Frideric. Schnurreri* diſſert. *de Pentateucho Arabico polyglotto.* Tubing. 1780. quae recenſetur a S. V. *Doederlino* in *Bibliothec. theol. ſelecta. Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 661. 665. et Perill. *Michael. Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* XVI. *num.* 252 *pag.* 62. 65.

Pag. 433. VI. lin. 4. *Petrus Allixius — cap.* 3.) *pag.* 17. verſionis germanicae.

Pag. 434. lin. 13. memorantur *duae Samaritanorum epiſtolae ad Iob. Ludolfum* datae, quae ſcriptae ſunt A. C. 1685. ad *Iobum Ludolfum* et *Robert. Huntingtonum.* Cum iam *Cellarius*, quod *Wolfius* noſter ſtatim poſt haec memorat, has duas epiſtolas in lucem publicam ediderat, quae etiam *Blaſii Vgolini Theſauro Antiquitatum ſacrarum Tom.* XXII. *pag.* 650. *ſequ.* una cum *Hadrian. Relandi* diſſertatione doctiſſima de religione et nummis *Samaritanorum* inſertae ſunt, celeb. *Paulus Iacobus Brunſius* recentiſſimo tempore iisdem adiunxit *Epiſtolam Samaritanam Sichemitarum tertiam ad Iob. Ludolfum*, quam ex autographo, quod in cel. *Büttneri* Profeſſoris Goettingenſis bibliotheca aſſeruatur, primum editam verſione latina et notis doctiſſimis illuſtravit. Helmſtadii 1781. plag. 4. quod ſcriptum doctiſſime

diſſime recenſuit Perill. *Michaelis* in *Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* XVIII. *pag.* 168. 171. Recuſa legitur haec epiſtola in *Repertor. bibl. et orient. Part.* XIII. *num.* 9. *pag.* 277. *ſequ.* Plura eaque egregia de his epiſtolis Samaritanis commentatus eſt celeb. *Chriſtian. Frid. Schnurrerus* in *Repert. für bibliſche und morgenlaendiſche Litteratur. Part.* IX. *num.* 1. *pag.* 1. 46.

Pag. 434. *Cellarii Collectanea cet. Cizae* 1688. 4.) Huc quoque ſpectat eiusdem Exercitatio *gentis Samaritanae hiſtoriam et ceremonias complexa*, poſt eiusdem Auctoris *collectanea Hiſtoriae Samaritanae* antea in Academia *Halenſi* publicae diſputationis forma deſcripta, reviſa et caſtigatius edita Halae Magdeburg. 1767. 4.

Pag. 435. IV. 167. Appendicis loco ſcriptoribus a *Wolfio* memoratis ſyllabum ſcriptorum, quae partim ad notitiam et hiſtoriam gentis Samaritanae ſpectant, partim controverſiam de valore et auctoritate textus et verſionis *Samaritanae Pentateuchi* earumque editiones concernunt, ſubiiciam, quem in gratiam lectorum meorum ſecundum ordinem alphabeticum diſpoſui. Quo ſpectant ſequentia:

Anonymi *Nouveaux Eclairciſſemens ſur l' Origine et le Pentateuque des Samaritains par un Religieux Benedictin de la Congregation de S. Maur. Pariſ.* 1760. 8. Pluribus recenſetur hic liber ab *Erneſtio* in *Bibliotheca nov. theologic. Tom.* VI. *Part.* VII. *pag.* 590. 616.

P. *Alexii a S. Aquilino* Tract. de Pentateuchi Hebraeo-Samaritani praeſtantia in illuſtrando et emendando textu maſorethico oſtenſa. — Deſſauiae et Lipſ. 1783. 8.

Iacobus Ionas Biornſtählius. Vid. Analecta mea ad pag. 425.

Io. Frideric. Cottae diſſert. de calumnia Samaritaniſmi Chriſto olim a Iudaeis adſperſa. Tubingae 1754. Cuius potiora capita exhibent Auctores der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften ad annum 1755. *Part.* VII. *pag.* 593. 606.

Io. Matthiae Haſſencampii ſcriptum germanicum, quod ſuppreſſo ſuo nomine edidit inſcriptum: der wahre Urſprung der alten Bibelüberſetzungen — und der gerettete Samaritaniſche Text. Mindae 1775. 8.

Io. Henric. Hottingeri Exercitationes Anti-Morinianae de Pentateucho Samaritano eiusque udentica Authentia, oppoſitae canonicae eiusdem authentiae a Io. Morino — temere aſſertae. Tiguri 1644. 4.

Cornelii Dieterici Kochii diſſert. de numorum hebraicorum inſcriptionibus Samaritanis. Helmſtadii 1712.

Io. Michael. Lobſteinii Commentatio de montibus Ebal et Garizim, ad locum Deuteronom. XXVII. 4. Argentorati 1772. 4. Vid. quoque Analecta mea ſupra ad pag. 426.

Andreas Gottlib. Maſchius in *Bibliotheca ſacra. Tom.* II. *vol.* I. *Sect.* III. *pag.* 50. *ſequ.*

Io. Morini Exercitationes eccleſiaſticae in utrumque Samaritanorum Pentateuchum. Pariſ. 1631. 4. Idem quoque auctor animaduerſiones in cenſuram Exercitationum ſuarum ad P. S. adiunxit ſuae diatribae elenchticae de ſinceritate hebraei graecique textus dignoſcenda, Pariſiis 1639. 8. editae.

Eiusdem Opuſcula hebraeo-Samaritica, quae continent Grammaticam Samaritanam, annotationes in *translationem Pentateuchii Hebraeo-Samariticam,* commentationem de Samariticis Legis Sectionibus, colis, periodis, aliisque notulis, variasque lectiones ex antiquis textus Hebraeo-Samaritani codicibus collectas, una cum Lexico Samaritano. Pariſ. 1657. 12.

Iohannis Meyeri diſſertatio de codice et calculo hebraeo praeferendo Samaritano et graeco, quam praemiſit iſte Auctor ſuae editioni *Seder olam* ſiue *Chronici Hebraeorum* (Amſtelod. 1699. 4.) *pag.* 206. 229.

Io. David. Michaelis variis in locis ſcriptorum ſuorum praeſertim in eius *Iure Moſaico Part.*I. *pag.* 69. *ſequ.*

Richardus Parry, Rector Wichamptonenſis, doctiſſimus Anglus in ſcripto contra Kennicottum evulgato Anglico, quod inſcribitur: *The Caſe between Garizim and Ebal fairly ſtated.* 1764. 8.

Sebald. Ravii Exercitatio IV. in *Houbigantii* Prolegomena in Scripturam ſacram. Traiecti ad Rhen. 1765. 4. Vid. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nov. Tom.* VII. *Part.* I. *pag.* 78. 88.

Hadrian. Relandi diſſert. de Samaritanis, quae legitur in eiusdem *diſſertationibus miſcellaneis. Part.* II. *pag.* 1. *ſequ.* 94. ubi eſt numero ſeptima.

Auguſt. Frideric. Ruckersfelderus in diſſertatione V. inſerta *Iacob. Maknighti* Commentario harmonico in IV. Evangelia. Vid. D. *Erneſtii Bibliothec. theologic. noviſſim. Tom.* II. *Part.* X. *pag.* 891.

D. Rutherforth Epiſtolae duae contra *Kennicottum* in cauſa Pentateuchi Samaritani publicatae. Londini 1761. et 1763.

Chriſtian. Frider. Schnurreri Commentatio de commercio epiſtolico Samaritanorum, quae inſerta eſt Repertorio *für bibliſche und morgenlaendiſche Litteratur. Part.* IX. *num.* 1. *pag.* 1. 46. Vid. quoque obſervata mea ad *pag.* 432.

Io. Chriſtian. Schulzii Comment. de implacabili Iudaeorum aeque ac Chriſtianorum in Samaritanos odio. Witteberg. 1756. cuius argumentum recenſetur in vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften ad annum. 1757. *Part.* III. *pag.* 220. 228.

D. Frider. Immanuel. Schwarzii Exercitationes hiſtorico-criticae ſex in utrumque Samaritanorum Pentateuchum, in quibus agitur de Samaria et Samaritanis. Exerc. I. et II. de forma *Pentateuchi* Samaritani externa, Exerc. III. de Authentia textus Ebraeo-Samaritani merito ſuſpecta, Exercit. IV. de antiquiſſima Penta-

Digitized by Google

tateuchi verſione Samaritana Exerc. V. et de praeſtantia et uſu utriusque *Pentateuchi* Samaritani. Witteberg. 1756. 4.

Caroli Gottlob. Sperbachii Exercitationes in utrumque Samaritanorum Pentateuchium. Witteberg. 1753. 4.

Io. Friederici Stiebritzii Commentatio germanica de antiquitate *Pentateuchi* Samaritani, quae appendicis loco ſubiuncta eſt eiusdem Betrachtungen über einige Gegenſtände der Schrift und Religion. Halae 1769. 8. mai.

Olai Gerhard. Tychſenii differt. de Pentateucho Ebraeo-Samaritano ab hebraeo eoque maſorethico exemplari deſcripto. Buetzovii 1765. quae doctiſſime recenſetur in Lübeckiſchen theologiſchen Nachrichten *Tom.* I. *Part.* VI. *pag.* 555. 560.

Eiusdem Appendix prior Tentaminis ſui de variis codicum hebr. manuſcript. generibus liberati, (Roſtoch. et Lipſ. 1775. 8.) in quo ſcriptum *Haſſencampii* in ſuperioribus memoratum uberius diſquiritur. Conſ. b. *Hirtii Bibliotheca oriental. et exegetic. Part.* VIII. *pag.* 404. 412. et *Bibliotheca Mietauienſ. theologic. univerſal. Tom.* III. *pag.* 1. 13.

Io. Henric. Verſchuirii diſſertatio critica, qua lectio codicis Hebraei in loco celeberi Deuteronom. XXVII, 4. defenditur et lectio *Samaritani* textus tamquam ſpuria reiicitur. Franeckerae 1767. quae etiam inſerta eſt eiusdem diſſertationibus philologico-exegeticis, quibus varia ſacri codicis loca illuſtrantur. (Leouard. et Franeker. 1773. 4. mai.) num. 3. pag. 44. 65. et pluribus recenſetur a Perilluſtr. *Michaelis* in *Bibliotheca oriental. et exegetic. Part.* VI. *pag.* 45. 50. et *Erneſtio* in *Bibliotheca theologic. noviſſim. Tom.* III. *Part.* IV. *pag.* 352. *ſequ.*

Andr. Conrad. Werneri diſſert. de *Samaritanis* eorumque templo in monte Garizim aedificato. Ienae 1723.

Iohann. Chriſtoph. Wichmannshauſii diſſert. de Samaria. Witteberg. 1714.

Franciſc. Wokenii diſſert. de utilitate novae *Pentateuchi Samaritani* editionis. Witteberg. 1728. 1729.

Gotthilf Traugott. Zachariae Programma immunitatem textus hebraici Veteris Teſtamenti a lacunarum ſuſpicione vindicans. Buetzovii 1764.

Zeſſelii diſſert. exhibens vindicias τοῦ *Ebal*, ad locum *Deuteronom.* XXVII, 4. contra *Kennicottum*. Halae 1767.

De Codice Karaeorum.

Pag. 436. in medio, ad verba *Wolfii: Denique hinc manifeſtum eſt, Karaeos lectionem occidentalium illi, quae Orientalium eſt, praeferre.*) Contrariatur haec ſententia iis omnino, quae *Wolfius* noſter in ſuperioribus *Tom.* I. *pag.* 126. ad *num.* 193. obſeruavit, ſolos *Palaeſtinenſis* ſequi *R. Aſcher*, eosque, qui cum *Naphthali* legunt, *Orientalibus* inniti codicibus. Vid. quoque *Tom.* II. *pag.* 291. Quam etiam ſententiam, reiecta iſta, quae hoc in loco exſtat, pro vera eſſe haben-

Digitized by Google

bendam arbitratur b. *Carolus Henricus Zeibichius* in Diatribe *de codicum Veteris Teſtamenti orientalium atque occidentalium diſſenſionibus*. (Witteberg. 1742. 4.) §. XII. apud *Io. Oelrichs* in *Collectione Opuſculorum hiſtorico-philologico-theologicorum. Tom.* II. *pag*. 27. *ſequ.*

De Verſione Arabica.

Pag. 437. *De verſione Arabica Pentateuchi R. Saadiae Gaonis* plura erudite obſeruarunt *Io. Henric. Hottingerus* in *Theſauro philologico Lib.* I. *Cap.* III. *Sect.* II. *pag*. 265. *ſequ. Io. Gottlob. Carpzovius* in *Critica ſacra Veteris Teſtamenti Part.* II. *Cap.* V. *pag*. 641. *ſequ. Maſchius* in *Bibliotheca ſacra. Tom.* II. *Vol.* I. *Sect.* V. *pag*. 118. 120. cel. *Eichhornius Introduct. in V. T. Part.* I. *pag*. 486. *ſequ.* et imprimis Perilluſtr. *Io. David. Michaelis* in *Bibliotheca oriental. et exegetic. Part.* IX. *num*. 152. *pag*. 153. 161. quibus adde celeb. *Tychſenii* obſervata in *Repertorio literat. bibl. et oriental. Part.* XI. *pag*. 82. 112.

Omnes ac ſingulae *Pentateuchi Arabici* verſiones accuratiſſime recenſentur ab *Auguſto Antonio Georgio* in epiſtola ſua doctiſſima adiecta *Andreae Chriſtiani Whjidii Specimini verſionis ineditae Arabico-Samaritanae Pentateuchi*, cuius potiora capita enarrauit S. V. *Doederlinus* in *Bibliotheca theologica ſelecta. Tom.* I. *Part.* IX. *pag*. 659. 661. Quo etiam ſpectant ea, quae *Biornſtählius* in *Repertorio für bibliſche und morgenlaendiſche Litteratur. Part.* III. *pag*. 89. *ſequ.* egregie obſeruavit.

Pag. 439. Nonnullas *Pſalterii Arabici* editiones memorat et datae opera deſcribit b. *Io. Frideric. Hirtius* in *Bibliotheca oriental. et exegetic. Part.* IV. *num*. XXI. XXII. *pag*. 291. 316. Vberrimam autem atque literatiſſimam omnium fere ac ſingularum *Pſalterii Arabici* editionum ſuppeditauit recenſionem S. V. *Io. Chriſtoph. Doederlinus* in *Repertorio für bibliſche und morgenlaendiſche Litteratur. Part.* II. *num*. VII. *pag*. 151. 179. *Part.* IV. *num*. III. *pag*. 57. 96.

Ibid. ad III.) De veris fontibus, ex quibus hauſta eſt verſio Arabica, quae in bibliis Polyglottis tam *Pariſienſibus* quam *Anglicanis* legitur, uberius et doctiſſime commentati ſunt celeb. *Olaus Gerhard. Tychſenius* in *Repertorio* citato *Part.* X. *num*. III. *pag*. 95. 110. et *Schnurrerus* in diſſertatione ſupra ad pag. 432. citata.

Pag. 440. lin. 4. ſequ. Recenſetur haec editio *Pentateuchi Arabici* a *Baumgartenio* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* V. *Part.* XXVIII. *pag*. 283. *ſequ.*

De Verſione graeca.

Pag. 440. et IV. 166. Ad hiſtoriam de verſione *graeca Alexandrina* ſeu LXX. Interpretum, ut vulgo appellatur, quod attinet, liber ſatis antiquus eſt, qui

qui ſub *Ariſteae* nomine de origine et hiſtoria huius translationis agit. Duae eiusdem idiomate Anglico prodierunt editiones, altera quidem Londini 1633. altera vero ibidem 1715. 8. minori, quae data opera recenſentur a *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* X. *Part.* 55. *pag.* 29. 32. Alias eiusdem libri editiones et translationes varii generis, quae in eruditorum manibus verſantur, in medium adduxit *Io. Albert. Fabricius* in *Bibliotheca graeca Lib.* III. *cap.* XII. §. 2. *Volum.* II. *pag.* 318. Conferas hic quoque ea, quae infra ad pag. 441. de hiſtoria in hoc libro narrata obſeruabo.

Ibid. lin. 3. a fine, *Humphred. Hodius*) Diſſertatio eius contra hiſtoriam *Ariſteae* de LXX. Interpretibus prodiit Oxonii 1685. 8. et uberius recenſetur in *Actis eruditorum Lipſienſ. latin.* ad annum 1686. *pag.* 205. Hanc excepit liber eius de Bibliorum originalibus textibus, verſionibus graecis et latina vulgata. *Oxonii* 1705. fol. quem uberius et doctiſſime recenſent *Io. Clericus* in *Bibliotheca ſelecta. Tom.* VIII. pag. 345. *Reimannus* in *Catalogo Bibliothec. theologic. ſelect. pag.* 259. et *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* X. *Part.* LV. *pag.* 26. 28. Varia contra *Hodii* aſſerta de *verſione graeca Alexandrina*, quae *Wolſius* pag. 341. ſequ. adduxit, erudite obſeruavit *Anonymus* in *Symbolis literariis Bremenſibus. Tom.* II. *faſcic.* I. *pag.* 152. ſequ.

Pag. 441. lin. 16. ad verba: *exploſa ſit hodie inter eruditos*) Horum, niſi me omnia fallunt, primus fuit *Ludovicus Viues* in *notis ad Auguſtinum de Civitate Dei Lib.* XVIII. *cap.* 42. Interim fuerunt noſtris temporibus doctiſſimi viri, qui licet, dum legerent *Ariſteae* hiſtoriam, fabulam cogitarent, per omnia tamen eandem fictam eſſe aſſerere non auderent, ſed media potius via incedendum eſſe perhiberent, et a re certo geſta originem eius figmentis et mendaciis deformatam repetendam eſſe affirmarent. Quo referendus eſt praeter alios b. *Io. Erneſt. Faber* in *Deſcriptione Commentarii in Septuaginta Interpretes diſſert.* I. *pag.* 10. ubi coniicit, ſeptuaginta iſtis viris, qui vulgo huius verſionis auctores feruntur, ab *Alexandrinis* religione et reverentia erga codicem hebraeum plenis curam legis Moſaicae in graecam linguam transferendae quidem commiſſam fuiſſe, qui vero poſtea quinque tantum viris ex ſuo medio hunc laborem iniunxerint, a quibus abſolutam *Pentateuchi* verſionem cum LXX. iſti viri approbauerint, reliquos libros Veteris Teſtamenti hebraicos ab aliis viris e ſuo medio ad id negotium ſelectis non multo poſtea, fortaſſe aetate *Ptolomaei Philometoris* graece translatos fuiſſe, unde verſio iſta populi iuſſu et auctoritate ſcripta publicam auctoritatem deinceps obtinuerit. Eadem fere ratione ante eundem *Carolus Ludovicus Runkelius* in diſſertatione, quam de quaeſtionibus nonnullis criticis et philologicis ſub praeſidio *Io. Henric. Maji* Gieſſae 1707. defendit, *Theſ.* I. negat, verſionem hanc procurante *Ptolomaeo Philadelpho* prodiiſſe, id quod neque *Ioſephus* affirmare voluerit, ſed potius *Pentateuchum* ſaltem per viros LXXII. a *Ioſepho* commemoratos graece eſſe translatum, quod poſtea occaſionem aliis dederit, ut tota deinde verſio graeca ſucceſſive et ab

Digitized by Google

incertis auctoribus quoad reliquos libros compoſita verſionis Septuagintaviralis nomen a primis *Pentateuchi* graeci auctoribus obtinuerit. Idem vir doctus ſimul damnat ſententiam *Io. Lightfoothi*, prodiiſſe hanc ipſam verſionem iuſſu et auctoritate Synedrii Hieroſolymitani, et liquido demonſtrat, teſtimonium *Talmudis*, quod praeter alia idem *Lightfoothus* in *Horis* ſuis *hebraicis et Talmudicis*, in *Appendice ad priorem epiſt. ad Corinthios cap.* VIII. adduxit, ita comparatum eſſe, ut ea ſolide non probet, quae ipſi eſſent probanda. Vid. *Miſcellanea Groningana Tom.* I. *faſcic.* II. *pag.* 323. 325. Varia quoque contra ea, quae de transmiſſo ab Eleazare Pontifice Iudaeorum maximo ad Ptolomaeum Regem exemplari ſacri codicis hebraei literis aureis conſignato narrat *Ioſephus Antiquitat. Iudaicar. Lib.* XII. *cap.* 2. obſeruavit *Io. Iacob. Quandtius* in diſſertat. *de Atramento Hebraeorum.* (Regiom. 1713.) §. XIII. pag. 42. ſequ. Caeterum fontes, ex quibus derivanda eſt univerſa, quae de graeca *Alexandrina* verſione circumferri ſolet, hiſtoria, clariſſime detegere ſtuduit, et accuratiſſima omnium fere antiquorum ſcriptorum de origine eiusdem ſententiarum collatione optime meritus eſt celeb. noſter *Io. Gothofred. Eichhornius* in *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Litteratur. Part.* I. *num.* IX. *pag.* 266. *ſequ.*

Pag. 442. ad III. lin. 5. *in tredecim locis cet.*) De quo argumento plura obſeruarunt *Io. Lightfoothus* in *Horis hebraicis et Talmudicis*, in *Appendice ad priorem epiſtolam Pauli ad Corinthios cap.* VIII. et *S. V. Frideric. Wilhelm. Dresdius* in Programmate, *quo examini ſubiicitur ſententia Benjamin. Kennicotti de locis tredecim a Iudaeis in codice Ebraeo Ptolomaeo regnante praetermiſſis.* Witteberg. 1773. quod poſtea inſertum eſt eiusdem *Trigae commentationum academicarum criticam textus hebraei hodierni concernentium num.* 1. Vid. D. *Hirtii Bibliothec. oriental. et exeget. Part* III. *pag.* 145. 152.

Pag. 444. ad finem numeri III. *Tempus*, quo compoſita eſt haec verſio graeca, quod attinet, de eo etiam non una eademque eſt eruditorum ſententia. Vulgo a plurimis creditur, adornatam eſſe eandem longe ante tempora nati Chriſti, quod vero negavit recentiori tempore S. V. *Semlerus* in *Apparatu ad liberalem V. T. interpretationem Lib.* II. *cap.* 1. affirmans, tempus iſtud haud procul ab iſtis temporibus diſcedere.

Ibidem ad IV.) In numero *codicum verſionis graecae ſeptuagintaviralis* prae reliquis tum ob antiquitatem tum ob praeſtantiam ſuam ſeſe commendat *codex Coislinianus* III. qui hoc tempore aſſeruatur *Pariſiis* in *bibliotheca Sangermanenſi*, quem uberius deſcripſit *Montfauconius* in *Bibliotheca Coisliniana pag.* 1. 32. et cuius potiores varias lectiones ſatis accurate et diligentiſſime excerpſit S. V. noſter D. *Io. Iacobus Griesbachius*, quae excerpta ex hoc codice idem poſtea *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Litteratur. Part.* I. *num.* III. *pag.* 83. 141. *Part.* II. *num.* IX. *pag.* 194. 240. inſeruit, quorum continuationem omnes harum rerum periti mecum optabunt.

Alius

Digitized by Google

Alius codex graecus huius verſionis aſſeruatus fuit quondam in *bibliotheca Colbertina Pariſienſi*, qui hodie exſtat in bibliotheca Regia Pariſienſi teſte celeb. *Friderico Andrea Strothio* in *Indice manuſcrtptorum huius verſionis codicum* infra citando *num*. 39. qui continet fragmenta nonnulla ad textum ſeptuaginta Interpretum, prouti in *Hexaplis Origenis* extitit, pertinentia. Foliis tantum XXII. in pergameno ſcriptis conſtat, quorum ſeptem ad *Exodum*, tredecim ad *Leviticum*, et duo ad *Numerorum* librum ſpectant. Memorat hunc codicem praeter *Montefalconium* qui eundem in *Palaeographia graeca pag*. 187. ſeq. uberius deſcripſit, quoque *Io. Erneſtus Grabius* in epiſtola ad *Millium* infra adferenda, eumque in plurimis locis Alexandrino codici reſpondere contendit. Plura de eodem in medium adduxit *Daniel Maichelius* in Tractatu *de praecipuis Bibliothecis Pariſienſibus Part*. I. *cap*. II. *pag*. 54. 55.

Codex graecus Veteris Teſtamenti tenetur *Venetiis* in *bibliotheca S. Marci*, cuius lectiones nonnullas et recenſionem doctiſſimam ſuppeditarunt celeb. *Frideric. Andr. Strothius* tum in Programmate doctiſſimo, quod *lectiones nonnullas codicis graeci V. T. qui in bibliotheca S. Marci Venetiis aſſervatur*, exhibet, Quedlinburg. 1775. tum in *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Litteratur. Part*. II. *pag*. 67. 68. et Anonymus in eodem opere *Part*. IV. *pag*. 279. 282. Vid. quoque Perill. *Michaelis Bibliothec. orient. Part*. XVI. *pag*. 184. 190.

Alius codex graecus V. T. exſtat in *bibliotheca academica Lipſienſi*, qui Exodi particulam, *Leviticum*, *Numeros* et *Deuteronomii* partem continet, quae graecae verſionis fragmenta ex hoc codice collecta cum notis ſuis doctiſſimis duobus voluminibus in lucem publicam edidit celeb. *Io. Frideric. Fiſcherus* Lipſiae 1767. 1768. 8. Excerpta huius codicis quoque nonnulla celeb. *Carolus Fridericus Bahrdtius* editioni ſuae *Hexaplorum Origenis* inſeruit. Caeterum ipſe hic codex eſt venerandae antiquitatis, et *Fiſchero*, eiusmodi rerum iudice competente, teſte ad aetatem ſeptingentorum annorum exſurgit.

Vberiorem *catalogum omnium ferme codicum verſionis graecae Alexandrinae* manuſcriptorum orbis eruditus in acceptis refert celeb. *Frideric. Andr. Strothio*, qui eundem in *Repertorio* ſaepius memorato *Part*. V. *num*. II. *pag*. 94. 134. *Part*. VIII. *num*. VI. *pag*. 177. 205. exhibuit, quo in loco ſimul plurium codicum, quos recenſuit, deſcriptio doctiſſima et critico acumine ſe maxime commendans ſuppeditatur.

Recentiori aetate ante aliquot demum annos *Romae* in *bibliotheca Chiſiana* repertus eſt codex manuſcriptus exhibens verſionem *Alexandrinam* graecam libri *Danielis*, quae hactenus in vulgaribus huius verſionis editionibus deſiderata fuit, Editio eiusdem, quae in libro Gallorum periodico *Bibliothéque des Sciences* inſcripto *Tom*. XXXII. *pag*. 233. promiſſa fuit, tandem non ſine plauſu orbis eruditi edita eſt ſub titulo: *Daniel ſecundum* LXX. *Interpretes ex Tetraplis Origenis nunc primum editus e codice Chiſiano. Romae* typis Societatis de propaganda fide 1772.

 plagul.

plagul. 173. fol. Quam editionem iterum recudi curavit Perilluſtr. *Io. David Michaelis* tum ſine notis *Goettingae* 1773. 8. tum vero cum annotationibus uberioribus *Romanae* editionis et appendice diſſertationum quarundam. *Goettingae*, 1774. 4. Continet haec editio poſterior praeter dedicationem et praefationem *Romanae* editioni praefixas teſtimonia eruditorum virorum de hoc ipſo *Danielis* codice, textum *Danielis* addita verſione latina cum notis, Chronologiam *Danielis* ſecundum LXX. Interpretes, *Hippolyti* Interpretationem in *Danielem*, diſſertationem de titulo verſionis *Theodotioneae*, *Danielem* iuxta *Theodotionem* cum variis lectionibus ex codice *Chiſiano*, comparationem verſionis *Danielis* ſeptuagintaviralis cum fragmentis *Theodotionis* ad *Danielem* ſpectantibus et Apologiam ſententiae Patrum eccleſiaſticorum de verſione LXX. Interpretum, cum indicibus neceſſariis. Plura, quae de hoc codice graeco *Danielis* memoratu digna ſunt, et quae imprimis ad conditionem eius ſpectant, legi poſſunt in Perill. *Michaelis Bibliotheca orientali et exegetica Part.* IV. *num.* 50. *pag.* 1. 44. *Erneſtii Bibliotheca theologica noviſſima Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 195. 211. *Bibliotheca Lemgovienſi litteratur. germanic. ſelecta Tom.* IV. *pag.* 343. 360. VIII. 83. 109. et *Maſchii Bibliotheca ſacra Tom.* II. *Volum.* II. *Sect.* I. *pag.* 320. *ſequ.* Egregie quoque de notitia huius codicis promeritus eſt celeb. *Io. Gothofredus Scharfenbergius* in *Specimine animadverſionum, quibus loci nonnulli Danielis et interpretum eius veterum praeſertim graecorum illuſtrantur et emendantur.* Lipſ. 1774. 8. quod pluribus recenſuit D. *Hirtius* in *Bibliotheca orientali et exegetic. Part.* VII. *pag.* 232. 243. Plura de hoc argumento in medium ſatis erudite adduxit clariſſ. M. *Samuel Theophilus Wald*, in diſſert. quae ſiſtit *Specimen* I. *curarum in hiſtoriam textus vaticiniorum Danielis.* Lipſ. 1783.

Ad *editiones* verſionis graecae LXX. Interpretum quod ſpectat, inter rariores omnino referendae ſunt imprimis eae, quae prodierunt una cum Novo Teſtamento graeco *Venetiis* apud *Aldum* 1518. fol. et *Wecheliana Francofurti* 1597. fol. quas uberius recenſent *Theophilus Sincerus* in *Collectione nova librorum antiquorum et rariorum. Tom.* II. *Part.* III. *pag.* 255. 257. et in *Analectis litterariis de ſcriptis rarioribus pag.* 4. *ſequ.* *Io. Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Tom.* I. *pag.* 6. 8. *Frideric. Gotthilf. Freytagius* in *Apparatu litterario Tom.* I. *pag.* 138. *ſequ.* et *Knochius* in hiſtoriſchcritiſchen Nachrichten von einer Braunſchweigiſchen Bibelſammlung. *Part.* II. *pag.* 157. 166.

Editio *Io. Erneſt. Grabii*, quae prodiit Oxonii 1707. 1709. uberius recenſetur quoad Partem eius ſecundam in *Muſeo librorum novorum. Part.* II. pag. 89. 98. Ibidem quoque Part. X. *pag.* 761. 771. reperitur inſertum iudicium *Theologi* cuiusdam *Hiſpani* in epiſtola eius ad Abbatem *Bignonium* expreſſum. Plura de eadem obſervavit *Io. Henric. Bohnius* in diſſertat. *de codice ebraeo reſtituendo. pag.* 14. ſeq.

Alias easque longe plures verſionis huius editiones praeter *Fabricium* a *Wolfio* citatum copioſe recenſent *Io. Georg. Schelhornius* in *Amoenitat. litterar. Tom.* III.

III. *pag.* 24. *ſequ.* *Io. Georg. Walchius Bibliothec. theologic. ſelect.* *Tom.* IV. *pag.* 51. ſequ. *Baumgartenius Bibliothec. Halenſ. Tom.* VII. *Part.* XLII. *pag.* 481. 488. et *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Tom.* II. *Volum.* II. *Sect.* I. *pag.* 256. *ſequ.*

Caeterum, quibus hodierna aetate inſtructus eſſe debeat futurus huius verſionis editor, et qua ratione haec verſio tandem ſit accuratiſſime et emendatiſſime edenda, pluribus docuit *Ioſephus White* in ſcripto Anglico inſcripto: ***A letter to the rigth reuerend the Lord Biſhop of London (Lowth) ſuggeſting a plan for a new edition of*** LXX. — *Oxford* 1779. 8. cuius argumentum doctiſſime delineauit S. V. *Doederlinus* in *Bibliotheca theologica ſelecta. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 342. 352. Quo etiam ſpectant ea, quae de vitiis editionum verſionis Alexandrinae praeſtantiſſimarum Perill. *Michaelis* in *Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* IX. *num.* 153. *pag.* 162. 166. doctiſſime obſeruauit.

Pag. 445. lin. 25. ad verba *Wolfii. Hebraeo codice uſos cet.*) Ab hac ſententia, quae priſcis temporibus maxime inter Philologos obtinuit, varii eruditi antiquiorum et recentiorum temporum in alias partes diſceſſerunt. Alii enim cum *Hottingero* a *Wolfio* citato ſibi perſuadent, interpretes *Alexandrinos* in adornanda ſua graeca verſione, praeſertim in *Pentateucho* ſecutos fuiſſe textum *Samaritanum*, quo pertinent *Wilhelmus Poſtellus*, *Ludovicus de Dieu*, *Iohannes Buxtorfius* iunior in differtat. *de litteris hebraicis* §. 4. aliique, quibus recentiori aetate acceſſit celeb. ***Io. Matthias Haſſencampius*** in differtat. ***de Pentateucho*** LXX. ***Interpretum non ex hebraeo, ſed ex Samaritano textu conuerſo. Marburgi*** 1765. quae doctiſſima diſſertatio recenſetur ab ***Erneſtio Bibliothec. theologic. non. Tom.*** VI. ***Part.*** IV. ***pag.*** 379. 384. Vrget hic ipſe Auctor pro adſtruenda hac ſententia imprimis miram conuenientiam, quae inter hanc verſionem et ***Samaritanum*** textum obtinet, praeſertim iis in locis, in quibus haec verſio a textu hebraeo diſcrepare videtur. Licet autem ſententiam ſuam idem Auctor ingenioſiſſime ornauerit, varia tamen loco citato ab ***Erneſtio*** contra hanc ſententiam monentur. Alii contra propugnant ſententiam, interpretes ***Alexandrinos*** neque ex exemplari pure hebraeo neque ex ***Samaritico*** textu, ſed potius ex codice hebraeo-graeco, qui hebraicum textum graecis literis exhibuerit, verſionem ſuam confeciſſe. Fovent hanc ſententiam imprimis ***Io. Lightfootius*** apud ***Waltonum*** in ***Apparatu biblico. Cap.*** VII. §. XII. ***pag. m.*** 282. ***edit. Tigur. Io. Henric. Hüpedenius*** in Tractatu **von der wahren Urſache und Bedeutung der auſſerordentlichen Punkte in der hebräiſchen Bibel.** (Hannouer. 1751. 4.) pag. 53. S. V. *Io. Sal. Semlerus* in *Apparatu ad liberalem V. T. interpretationem. Lib.* II. *cap.* 1. et, qui prae ceteris eandem uberius confirmare ſtuduit, celeb. *Olaus Gerhard. Tychſenius* tum in Tentamine *de variis codicum hebraeorum manuſcript. generibus* pag. 5.., ſequ. tum in ſuo *Tentamine liberato*, quo hanc ſententiam ſuam ab obiectionibus Perill *Michaelis*, S. V. *Dathii* et aliorum vindicare ſuſtinuit. Argumenta eius potiora pro hac ſententia in medium adduxit b. *Hirtius* in ***Bibliotheca orientali et exegetica Part.*** III. ***pag.*** 89. ***ſequ.*** Caeterum

terum plura de hac ipſa ſententia in medium adduxerunt *Erneſtius* in *Bibliotheca theologic. nouiſſim. Tom.* II. *Part.* IV. *pag.* 375. ſequ. *Io. Grauemannus* in diſſert. quae exhibet *Hypomnemata critica ad illuſtrationem hypotheſeos de codicibus hebraeograecis V. Teſtam. Halae* 1771. *Michael Merckelius* in freyen Abhandlungen und Prüfungen einiger neuen Meinungen. *num.* 2. *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* II. *Vol.* II. *pag.* 54. *Praefat.* et cel. *Eichhornius* in *Introductione in V. T. Part.* I. *pag.* 331. 338.

Pag. 446. lin. 7. et IV. pag. 168. ad *Wolfii* verba: *Verſionem, qualis hodie exſtat, deprauatiſſimam eſſe cet.*) Vitia et varia menda huius verſionis, variasque eiusdem diſcrepantias a textu hebraico Veteris Teſtamenti pluribus obſeruarunt *Io. Erneſt. Grabius* in Tractatu *de variis vitiis verſioni* LXX. *Interpretum ante Origenis aeuum illatis.* Oxonii 1710. 4. et in *annotationibus ad Geneſ.* XLIX. ex codice manuſcripto *Bibliothecae Bodlejanae* a celeb. *Paulo Iacobo Brunſio* editis et inſertis *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Litteratur. Part.* IV. *num.* 1. *pag.* 1. 40. celeb. *Ioh. Gottfrid. Eichhornius* in eodem *Repertorio Part.* I. *num.* IV. *pag.* 141. 168. vir doctus Anonymus *ibidem Part.* VI. *pag.* 104. 125. 208. 263. et alii bene multi ſcriptores. Saepiſſime haec ipſa verſio diſcedit a conſueta accentuum hebraicorum conſecutione, quod praeter alios *Io. Ihre* in diſſert. *de uſu accentuum hebraicorum* (Vpſal. 1737.) inde derivandum eſſe cenſet, quod hi Interpretes graeci *Alexandrini* adhibuerint codicem hebraeum non punctatum. Confundunt hi ipſi interpretes ſaepius unam vocem hebraicam cum altera, quod variis exemplis in medium adductis clariſſime demonſtrarunt *Io. Gottlibius Bidermannus* in Heſſiſchen Hebopfer. *Tom.* IV. *pag.* 38. et *Io. Rudolph. Battierius* in *Miſcellaneis Duisburgenſibus. Tom.* II. *Faſcic.* I. pag. 128. 129. „Deceptos eſſe praeterea LXX. Interpretes *transpoſitionibus* crebrioribus vocum in hebraeo Veteris Teſtamenti codice obviis, luculenta ratione demonſtravit *Io. Friſchmuthius* in diſſert. *de flebili Meſſiae in cruce pendentis gemitu Eli cet. cap.* I. §. 16. Simili ratione quoque idem *Friſchmuthius* in *diſſertatione de Proſopographia Meſſiae ad Ieſ.* IX, 6. in hoc ipſo loco *Cap.* I. §. 26. diſcrepantiam *Alexandrinae* verſionis a textu hebraico atro carbone notavit. Forte ex hoc ipſo fonte deriuandum eſt, quod Patres eccleſiae priſcae dicta Teſtamenti veteris in Novo Teſtamento citata non ex LXX. in quibus interdum corrupta ſunt, ſed potius eodem fere modo, quo in Novo Teſtamento leguntur, adduxerint, quod praeter alios de dicto Zachar. XII, 10. egregie obſeruavit *Io. Friſchmuthius* in diſſert. *de Meſſia confixa* ad *Zachar.* XII, 10. *Cap.* III. §. 15. ubi quoque §. 13. potiores cauſae diſcrepantiae huius verſionis a textu hebraico notantur. Vid. quoque *Io. Georgii Geret Comment. de cauſis diſcrepantiae verſionis* LXX. *viralis a textu hebraico. Witteberg.* 1742. Certiſſime de *Hieronymo* hebraice et graece doctiſſimo conſtat, eundem in interpretationibus ſuis limpidis textus hebraei maſorethici potius fontibus quam verſioni *Alexandrinae* immanere voluiſſe, cuius rei clariſſima ſpecimina praeter alios adduxit *Wagenſeilius* in *Commentatione*

de

Digitized by Google

de dicto cluſſieo Geneſ. XLIX, 10. *pag.* 123. *ſequ.* Interim, licet ipſe hic *Hieronymus* interdum in ſcriptis ſuis de textu hebraico ſatis honorifice loquatur, quod praeter alios teſtatur *Io. Friſchmuthius* in *diſſert. de perforatione manuum pedumque Meſſiae. Cap.* II. *pag.* 18. in nonnullis locis ſacri codicis Veteris Teſtamenti tamen ab eodem in gratiam *Alexandrinae* verſionis textum hebraicum deſeri iampridem obſervavit *Arnoldus Bootius* in *Vinditiis ſeu apodixi apologetica pro hebraica veritate.* (Pariſ. 1653. 4.) *pag.* 185. 214. *ſequ.* Subinde quoque idem *Hieronymus* verſionem *Aquilae* vehementer laudare eamque verſioni *Alexandrinae* praeferre ſolet. Sic enim, ut ſaltem unicum hic adiiciam locum, in *quaeſtionibus* ſuis *ad Geneſ.* III. *ſcripſit: „Melius puto illud, quod habetur in hebraeo, Aquila tranſtulit.„* Cui loco addantur verba eiusdem *Hieronymi,* quae exſtant in *epiſtola* eius *ad Marcellam* de voce *Diapſalma*, *Tom.* II. *Operum pag.* 707. *edit. Martianaei.* Eadem fere ratione *Origenes in Philocalia ſua. Cap.* XIV. *pag.* 114. edit. *Tarini* de *Aquila* interprete graeco haec perhibet: ὁ κυριώτατα ἑρμηνεύειν φιλοτιμούμενος Ἀκύλας, quibus verbis *Aquilam* aptiſſimum hebraei codicis interpretem fuiſſe haud obſcure innuitur. Quid reliqui Patres de lectionibus verſionis huius et reliquarum verſionum graecarum ſtatuerint, abunde conſtat ex ſymbolis criticis ad verſionem *Alexandrinam* ex *Iuſtino Martyre* aliisque Patribus eccleſiaſticis collectis a celeb. *Frider. Andrea Strothio*, quae inſertae ſunt *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Litteratur. Part.* II. *num.* III. *pag.* 66. 124. *Part.* III. *num.* VI. *pag.* 213. 258. *Part.* VI. *num.* IV. *pag.* 124. 163. ex quibus ſimul clariſſime patet, qua ratione ex ſcriptis Patrum primitivae eccleſiae emendandae ſint reliquiae verſionum graecarum Veteris Teſtamenti. Quid *Flauius Ioſephus* de hac verſione ſenſerit, uberius diſquirunt *Io. Frideric. Cotta* in *diſſert. de nova hypotheſi Guilielm. Whiſtoni de codice hebraeo ex Flavii Ioſephi libris emendando.* Goettingae 1736. Perilluſtr. *Io. Dauid Michaelis* in praeſtantiſſima *commentatione* germanica *de uſu ſcriptorum Ioſephi in re critica Veteris Teſtamenti*, quae inſerta eſt eius *Bibliothecae orientali et exegeticae Part.* V. pag. 221. 251. VII. *pag.* 189. 216. ſequ. *Ludouicus Timotheus Spittlerus* in *programm. de uſu verſionis Alexandrinae apud Ioſephum.* Goetting. 1779. et *Io. Gottfrid. Scharfenbergius* in *Proluſ. de Ioſephi et verſionis Alexandrinae conſenſu.* Lipſ. 1780. 8. Omnino mirandum eſt propter vitia, quibus haec ipſa verſio ſcatet, *Bellarminum* aliosque romanae eccleſiae doctores auctoritatem *Alexandrinae* verſionis adeo euehere, ut affirmare non erubuerint, LXX. Interpretes emendatiora, quam hodie proſtent, exemplaria manuſcripta textus hebraei ſecutos fuiſſe, quod *Pontificiorum* commentum praeter alios ſolide refutarunt *Bartholom. Mayerus* in *diſſertat. de* LXX. *Hebdomadibus Danielis* (Lipſ. 1628.) *pag.* 164. ſeq. et *Chriſtian. Kortholtus de variis Scripturae ſacrae editionibus pag.* 55. ſequ. Obſeruarunt quoque iampridem doctiſſimi viri, *Iſaacum Voſſium* huic ipſi translationi maiorem, quam par eſt, tribuiſſe auctoritatem, dum eandem pro authentica habendam arbitratur, et textui hebraeo utpote corrupto praeferendam

eſſe

Digitized by Google

eſſe, de qua hypotheſi *Voſſii* conferendus eſt *Wolfius Tom.* II. *Biblioth. hebr. pag.* 30. quae ſententia, cum a plurimis iisque doctiſſimis viris ſatis et abunde confutata ſit, hodie ab omnibus exſibilatur teſte *Chriſt. Matth. Pfaffio* in *Introductione in Hiſtoriam Theol. litterariam. Tom.* I. *pag.* 63. Tempus ipſum, quo varia menda et corruptelae in hanc verſionem irrepſerunt, licet maxime ſit incertum, id tamen negari vix poterit, Chriſti et Apoſtolorum temporibus hanc verſionem ſatis accurate textui hebraico reſpondiſſe, quod b. *Io. Gottlob. Carpzouius* in *Vindiciis criticis codicis ſacri hebraei contra Guilielm. Whiſtonum.* (Lipſ. 1724. 4.) pag. 4. 8. ſolide comprobauit. Forte originem ſuam traxerunt hae corruptelae verſionis *Alexandrinae* ab ipſis Iudaeis, qui verſioni *Alexandrinae* alias in maximo pretio ab ipſis habitae ſacrilegas manus inferre auſi ſunt, quod ipſum *Iuſtinus Martyr* in *dialogo cum Tryphone*, *Origenes Homilia* XVI. *in Ieremiam*, *Hieronymus* aliique Iudaeis exprobrarunt, et illi ipſi ingenue confeſſi ſunt. Loca quaedam Patrum huc ſpectantia et *R. Aſarjae* in medium adduxit *Iohannes Balthaſar Burkhardus* in *Miſcellaneis Duisburgenſibus. Tom.* II. *Faſcic.* I. *pag.* 99. 100. Plura de vitiis et interpolationibus, quae in verſione graeca *Alexandrina* deprehenduntur, in medium adduxerunt *Io. Eberhard. Busmannus* in Oratione *de genio linguae hebraeae*, *Io. Frider. Cotta* in diſſertat. *de codice hebraeo ex Flavii Ioſephi libris emendando.* (Goetting. 1736.) §. 20. Perilluſtr. *Io. David Michaelis* in *Bibliotheca orientali et exegetic. Part.* IX. *pag.* 166. *ſequ.* celeb. *Georg. Chriſtian. Knappius* in diſſertationibus duabus *de verſione Alexandrina in emendanda textus hebraei lectione caute adhibenda.* Halae Magdeburg. 1775. 1776. *Io. Chriſtlieb. Koenneke* in programmate *de variis cauſis diſſenſus verſionis Alexandrinae ab Archetypo*, Magdeburg. 1771. et alii, quos in ſuperioribus iam adduxi.

Interim, licet multa omnino menda in hac verſione graeca LXX. Interpretum a doctiſſimis viris deprehenſa fuerint, tantum abeſt, ut ei omnem uſum in interpretatione ſacri codicis denegarent, ut potius haec ipſa verſio a nonnullis pro primario fere adminiculo eiusdem habeatur. Singularis omnino uſus eſt, quem imprimis haec verſio in interpretando *Novo Teſtamento* exhibet, de quo etiam *Wolfius* noſter hoe in loco verba fecit. Quo etiam ſpectant *Io. Henric. Michaelis diſſert. de uſu* LXX. *Interpretum in Novo Teſtamento*, *a Wolfio* citata, quae prodiit Halae 1709. et *Chriſtian. Frideric. Schmidii diſſertationes duae de verſione Alexandrina optimo interpretationis ſacrorum librorum N. T. praeſidio*, in quibus loca plurima epiſtolae ad *Hebraeos* et *Iacobi* doctiſſime ex hac verſione illuſtrantur. Lipſiae 1763. 1764. Neque minorem uſum exhibent verſiones graecae *Alexandrinorum* et reliquorum Interpretum graecorum in indaganda vera et genuina tum ſignificatione tum interpretatione vocum hebraicarum, quod argumentum prae caeteris doctiſſime pertractauit celeb. *Io. Frideric. Fiſcherus* in *Prolufionibus de verſionibus graecis librorum V. T. literarum hebraicarum magiſtris.* Lipſiae 1772. 8. cuius argumentum a me indicatum eſt in b. *Hirtii Bibliotheca orientali et exegetic. Part.*

Digitized by Google

Part. V. *pag.* 165. 185. Caeterum pluribus de hoc uſu verſionis Alexandrinae conferenda eſt *Iohannis Pearſonii Commendatio et defenſio ſeptuaginta interpretum verſionis*, quam *Bibliis graecis Cantabrigiae* 1665. impreſſis idem praemiſit, quae poſtea una cum *Philippi Melanchtonis epiſtola eiusdem argumenti* Bibliorum graecorum editioni recuſa eſt *Helmſtadii* 1694. 4.

Varia ſunt, quae eruditi viri de verſione graeca LXX. Interpretum obſervarunt, quae vero hic loci non in medium adferam, cum nimis longum eſſet. Vnicam ſaltem iis, quae memorata ſunt, adiungo obſeruationem, quam infra teſtimoniis Hieronymi confirmabo. Interpretes *Alexandrini*, quotiescunque vocem אֱלֹהִים de Deo vero adhiberi reperirent in hebraeo textu, pro eodem ſubſtituunt unitatis numerum, unde ſuis lectionibus ſubduxerunt id, quod hebraea legentibus conceptum pluralitatis perſonarum in divina eſſentia ſuppeditare poterat, quod praeter alios obſervauit b. *Io. Andreas Danzius* in *diſſert. de divina inter coaequales de primo homine condendo deliberatione ad Geneſ.* I, 26. (Ien. 1711.) §. 21. Cauſam, quare LXX. hoc fecerint, indicat *Hieronymus* in *Praefatione in Pentateuchum, Operum Tom.* III. *pag.* 10. *edit. Lipſienſ.* his verbis: „*Iudaei prudenti factum dicunt eſſe conſilio, ne Ptolomaeus unius Dei cultor etiam apud Hebraeos duplicem divinitatem deprehenderet. Quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere videbatur. Denique ubicunque ſacratum aliquid Scriptura teſtatur de Patre, Filio et Spiritu ſancto, aut aliter interpretati ſunt, aut omnino tacuerunt, ut et Regi ſatisfacerent et arcanum fidei non vulgarent, Et neſcio, quis primus auctor ſeptuaginta cellulas Alexandriae mendacio ſuo exſtruxerit, quibus diviſi eadem ſcriptitarint, cum Ariſtaeas — et multo poſt tempore Ioſephus nihil tale retulerint, ſed in una baſilica congregatos contuliſſe ſcribant, non prophetaſſe. Aliud eſt enim vatem, aliud eſt eſſe interpretem. — Aut aliter de eisdem libris per ſeptuaginta Interpretes, aliter per Apoſtolos Spiritus Sanctus teſtimonia texuit, ut, quod illi tacuerunt. hi ſcriptum eſſe mentiti ſint. — Illi interpretati ſunt ante adventum Chriſti, et, quod neſciebant, dubiis protulere ſententiis. — Sicubi in translatione tibi videor errare, interroga Hebraeos, diverſarum urbium magiſtros conſule. Quod illi habent de Chriſto, tui codices non habent.*„ Idem in *praefatione in Ioſuam Operum loc. citat. pag.* 11. ſcripſit: „*Apud Latinos tot ſunt exemplaria, quot codices, et unusquisque pro arbitrio ſuo vel addidit vel ſubtraxit, quod ei viſum eſt. — Dolere Iudaeos ibidem* memorat, *quod eis calumniandi et irridendi Chriſtianos ablata ſit occaſio. cet.*„ Idem in *praefatione in translationem latinam Eſaiae Operum loc. citat. pag.* 18. profitetur, *ex ſua coniectura noluiſſe ſeptuaginta Interpretes tunc temporis fidei ſuae ſacramenta perſpicue Ethnicis prodere, ne ſanctum canibus et margaritas porcis darent.*

Pag. 447. De verſionibus *Aquilae*, *Symmachi*, *Theodotionis. quinta, ſexta* et *ſeptima* graeca verſione plura obſeruarunt *Io. Druſius* in Tractatu *de quaeſitis per epiſtolam.* (1695.) *Epiſt.* XLI. XLII. *pag.* 74. 84. *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra. Tom.* II. *Volum.* II. *Sect.* I. *pag.* 220. *ſequ.* et celeb. *Eichhornius* in *Introduct.*

duct. in V. T. Part. I. *pag.* 338. *ſequ.* et alii ſcriptores, quos infra memorabo. Vid. quoque b. *Walchii Bibliothec. theolog. ſelect. Tom.* IV. *pag.* 145. Omnes has verſiones graecas, quae ſuo tempore integrae reperiebantur, in unum corpus collegit *Origenes* Saeculo IV. quod opus diuerſis ſub nominibus *Tetraplorum*, *Hexaplorum* et *Octaplorum Origenis* celebritatem maximam eſt aſſecutum. Equidem nolo hic omnia veterum de hoc opere adferre teſtimonia. Quaedam ſaltem verba Hieronymi adiungam de ratione et conditione harum omnium verſionum, et de ſtupendo ſtudio, quod *Origenes* in iisdem ordine diſponendis ſuſcepit, ex quibus ſimul clariſſime patebit, quid iſte doctiſſimus Pater de auctoritate harum verſionum graecarum ſenſerit. Sequenti ratione iſte ſcripſit in *praefatione in Pentateuchum Oper.* Tom. III. pag. 10. „*Origenes editioni antiquae translationem Theodotionis miſcuit, aſteriſco et obelo omnia diſtinguens, dum aut illuceſcere facit, quae minus ante fuerant; aut ſuperflua quaeque iugulat et confodit, maxime quae Evangeliſtarum et Apoſtolorum auctoritas promulgavit, in quibus multa de veteri Teſtamento leguntur, quae in noſtris codicibus non habentur.*„ Idem *in praefatione in Iobum Oper. Tom.* III. *pag.* 17. haec ſcribit: „*Origenes obelis aſteriſciſque omnia veteris inſtrumenti volumina diſtinxit, quos vel additos, vel de Theodotione ſumtos antiquae translationi inſeruit, probans defuiſſe*, quod additum eſt.„ In alio loco ſatis illuſtri ſimul de depravatione τῶν LXX. teſtimonium perhibens *in praefatione ad lib. Paralipom. Oper. Tom.* III. *pag.* 14. ſcribit: „*Cum pro varietate regionum diverſa ferantur exemplaria, et germana illa antiquaque translatio corrupta ſit atque violata — Origenes non ſolum exempla compoſuit quatuor editionum, e regione ſingula verba deſcribens, ut unus diſſentiens ſtatim caeteris inter ſe conſentientibus inter ſe arguatur; ſed, quod majoris audaciae eſt, in editione τῶν* LXX. *Theodotionis editionem miſcuit, aſteriſcis videlicet deſignans, quae minus fuerant, virgulis, quae ex ſuperſluo videbantur appoſita.*„ Idem in *praefatione in Danielem Oper. pag.* 19. *Tom.* III. de verſione *Danielis*, *Theodotioni* quae tribuitur, obſeruat, eandem *multum a veritate diſcordare, unde eadem recto iudicio repudiata ſit.* Alia eiusdem loca ſilentio praetermitto, cum ex adductis ſatis conſtet, quid *Hieronymus* de verſionum graecarum antiquarum indole et ſtudiis *Origenis Hexaplaribus* iudicauerit.

Cum vero, quod omnino dolendum eſt, vaſtum opus *Origenis*, in quo permulta ſimul ad emendandam verſionem *Alexandrinam* congeſſerat, iniuria temporis quoque perierit, tantum fragmenta verſionum *Aquilae* et reliquorum graecorum Interpretum ad noſtra usque peruenerunt tempora, quae prius multo ſtudio ex Patrum eccleſiaſticorum, qui tempore *Origenis* et poſt eum ſcripta conſignarunt et opere *Hexaplari* uti potuerunt, monumentis literariis impreſſis fuerunt conquirenda et in ordinem redigenda. Deſudarunt imprimis in hoc labore ſatis moleſto et operam maxime laudandam collocauerunt, qui primo loco hic nominari merentur, *Flaminius Nobilius* et *Iohannes Druſius*. Prioris notas in varias le-

ctiones

Digitized by Google

ctiones verſionis graecae ſeptuaginta interpretum *Waltonus* in *bibliis polyglottis Anglicanis Tom.* VI. *num.* 9. ſuis notis auxit, quae etiam poſtea editioni *Romanae Alexandrinae* verſionis adiectae ſunt. Poſterior longe auctiora edidit veterum interpretum graecorum in totum V. T. fragmenta verſione et notis illuſtrata *Arnhemiae* 1622. 4. His ſubſidiis inſtructus *Bernhardus Monteſalconius* veſtigia anteceſſorum ſuorum ſedulo preſſit, eademque, quod ab eius doctrina in literis graecis facile exſpectari poterat, longe ſuperavit, in opere egregio, quod ſub titulo: *Hexaplorum Origenis quae ſuperſunt, multis partibus auctiora, quam a Flaminio Nobilio et Io. Druſio edita fuerunt. Pariſiis* 1713. 1714. duobus Tomis fol. edidit, de qua editione uberius legantur Auctores *Actorum eruditorum Lipſienſ. germanic. Volum.* II. *Part.* XXIV. *pag.* 1013. 1028. *Muſei librorum novorum Tom.* III. *Part.* XXXIII. *pag.* 589. 600. 665. 683. et b. *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* VII. *Part.* XLII. pag. 491. ſequ. Quam editionem *Monteſalconii* recentiſſimo tempore celeb. *Carolus Fridericus Bahrdtius* ſ. t. *Hexaplorum Origenis quae ſuperſunt auctiora et emendatiora, quam a Flaminio Nobilio, Io. Druſio et tandem Bernhard. de Montſaucon concinnata fuerunt, adiectis ſuis notis. Lipſiae et Lubecae* duobus Tomis, 1768. 1770. 8. mai. denuo in lucem publicam prodire curauit, in qua editione loco omiſſae verſionis latinae graecorum fragmentorum a *Monteſalconio* ſuae *Hexaplorum Origenis* editioni adiectae acceſſerunt variae lectiones codicis graeci particularum V. T. manuſcriptarum ex codice bibliothecae academicae *Lipſienſis*, de quo ſupra ad pag. 444. IV, quaedam obſeruata ſunt. Spem quoque fecit celeb. Autor huius editionis ſuae duabus partibus addendi Partem tertiam, in qua edere promiſit *Lexicon* duplex in uſum verſionum graecarum earumque fragmentorum conſcriptum, cuius editionem mecum optabunt omnes, quibus res critica Veteris Teſtamenti curae cordique eſt. Ceterum uberius haec ipſa *Bahrdtiana* editio recenſetur ab *Erneſtio* in *Bibliotheca theologica nova Tom.* IX. *Part.* VI. *pag.* 483. 494. et in *Bibliotheca theolog. nouiſſima Tom.* I. *Part.* III. *pag.* 195. 199. et ab Auctoribus der Lübeckiſchen Nachrichten von theologiſchen Schriften. *Tom.* II. *Part.* XII. *pag.* 1062. 1079. Memorari quoque hoc in loco merentur *Curae Hexaplares* varii generis ad emendanda et reſtituenda verſionum graecarum fragmenta potiſſimum ſpectantes, in quibus habita ſimul ratione ad *verſionem Alexandrinam* multa cum laude verſati ſunt *Io. Auguſt. Erneſtius* paſſim in *Bibliotheca theologica*, *Io. Fridericus Fiſcherus*, *Io. Salomo Semlerus*, *Io. Chriſtoph. Doederlinus*, *Io. Erneſtus Grabius*, *Io. Gothofredus Scharfenbergius*, *Paulus Iacobus Brunſius*, *Fridericus Andreas Strothius* et alii permulti doctiſſimi viri, quorum ſcripta huc pertinentia in Appendice ſtatim adiicienda memorabo.

His omnibus, quae a me huc usque ad ſupplendas *Wolfii* mei curas de verſione graeca V. T. prolata ſunt, adiungo tandem appendicis loco *Indicem ſcriptorum de verſionum graecarum V. T. ratione et indole, auctoritate, uſu et emendatio-*

dationibus, qui quidem, licet ob multitudinem ſcriptorum huius argumenti abſolute perfectus a mea notitia limitibus ſuis circumſcripta haud exſpectari poſſit, ita tamen eſt compoſitus, ut omni qua fieri poſſet, accuratione ſecundum ordinem alphabeticum diſpoſitus appareret, nullumque ſcriptum memoratu dignum, ſiue maius ſiue minus, in eodem omitteretur. Sequentia vero huc pertinent ſcripta:

Anonymi ſcriptum *Anglicum* ſub titulo: *A Vindication of the Hiſtory of the Septuagint from the Miſrepreſentations of the learned Scaliger*, Dupin, Doct. *Hody*, *Prideaux and other modern Criticks. Londini* 1736. 8. Pluribus hunc librum recenſuit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* XI. *Part.* LXIV. *pag.* 329. 334.

Anonymi, qui ſub literis I. S. S. latere voluit, Notae ad obſeruata *Humphred. Hodii Lib.* II. *de Verſionibus* una cum eiusdem animadverſionibus in verſionem LXX. Interpretum, quae leguntur inſerta *Symbolis litterariis Bremenſibus* a *Conrad. Ikenio* editis *Tom.* II. *Part.* I. *pag.* 152. 178.

Bahrdtii, D. *Carol. Frideric.* Annotationes editioni ſuae *Hexaplorum Origenis* adiectae. Vid. quae obſeruata ſunt in his Analectis ad pag. 447.

Eiusd. Apparatus criticus ad formandum interpretem Veteris Teſtamenti congeſtus. Volumen I. Lipſiae, 1775. 8. mai.

Bernardi, *Dauid.* diſſert. de locis quibusdam LXX. Interpretum ex ſententia *Lamb. Boſii* emendandis. Witteb. 1721.

Io. Henric. Bohnii diſſert. de reſtituendo codice hebraeo. Ienae 1770.

Arnoldi Bootii et *Franciſci Taylori* Examen praefationis *Io. Morini* in Biblia graeca de textus ebraici corruptione et graeci autoritate. Lugd. Batau. 1636. 12.

Eiusd. Vindiciae ſeu apodixis apologetica pro hebraica veritate contra — *Io. Morinum* et *Ludouicum Cappellum.* Pariſ. 1653. 4. mai.

Pauli Iacobi Brunſii Curae *Hexaplares* in *librum* IV. *Regum*, quae inſertae leguntur in *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Litteratur. Part.* VIII. *num.* IV. *pag.* 85. 112. IX. *num.* IV. *pag.* 157. 196. X. *num.* II. *pag.* 58. 95. Quo etiam ſpectant eiusdem *Additamenta ad Montefalconii Hexapla*, quae continent variantes lectiones codicis graeci antiquiſſimi Pſalmorum, qui aſſeruatur in bibliotheca Bodlejana Oxonienſi, et leguntur in *Repertorio literaturae biblicae et oriental. Part.* XIII. *num.* VI. *pag.* 177. 199. Vid. quoque, quae infra obſervabo de verſione *Syriaca* Veteris Teſtamenti.

Antonii van Dalen diſſertatio ſuper *Ariſteam* de ſeptuaginta interpretibus. Amſtelodami 1705. 4. qui liber uberius recenſetur in *Actis erudit. Lipſienſ. latinis* ad annum 1705. pag. 519. et a *Reimanno* in *Catalogo bibliothecae theologic. pag.* 25.

Io. Auguſt. Dathii diſſert. de *Aquilae* reliquiis interpretationis *Hoſeae.* Lipſiae 1757. quam doctiſſimam diſſertationem ſub eius praeſidio a celeb. *Moro* defen-

Digitized by Google

defenſam pluribus recenſent Auctores der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften ad annum 1758. *Part.* IV. *pag.* 373. 384.

Eiusd. progr. de difficultate rei criticae in veteri Teſtamento caute diiudicanda. (Lipſ. 1762.) §. III. IV. V.

D. *Io. Chriſtoph. Doederlini* Specimen collationis textus hebraei hodierni cum verſione graeca *Alexandrina* variantiumque lectionum ex iis collectarum, quod reperitur in eiusdem Viri ſumme Venerabilis Specimine curarum exegeticarum et criticarum in quaedam Veteris Teſtamenti oracula. (Altorf. 1770. 8.) num. IV. pag. 122. 136.

Eiusd. Specimen emendationum in verſionem graecam *Alexandrinorum* LXX. Interpretum, quod ibidem legitur *num.* V. *pag.* 137. ſequ.

Eiusd. Supplementa et emendationes ad Origenis Hexapla in libros *Iudicum* et vaticinia *Ieremiae*, quae inſerta ſunt *Repertorio für bibliſche und morgenländiſche Literatur. Part.* I. *num.* VII. pag. 217. 256. qui et eandem operam *Threnis Ieremiae* conſecravit. Vid. *Repertor. memorat. Part.* VI. num. VIII. pag. 195. 207.

D. *Frider. Wilhelm. Dresdii* Programma, quo examinatur *Beniamin. Kennicotti* ſententia de locis tredecim a Iudaeis in codice hebraeo *Ptolomaeo* regnante praetermiſſis. Witteberg. 1773. quod inſertum etiam legitur eiusdem *Trigae commentationum academicarum criticam textus hodierni Ebraei concernentium.* (Lipſ. 1773. 8.) Pluribus recenſetur hoc ſcriptum a. b. *Hirtio Bibliothec. oriental. Part.* III. *pag.* 145. 152.

Io. Gottfrid. Eichhornii Obſervationes ad textum prophetae *Ieremiae*, quas inſeruit iſte Vir celeb. ſuo *Repertorio litterat. oriental. Part.* I. *num.* IV. *pag.* 141. 168.

Eiusd. Comment. de fontibus, ex quibus derivandae ſunt variae narrationes de ortu et hiſtoria verſionis graecae *Alexandrinae*, quae legitur in *Repertorio* citato, *num.* IX. *pag.* 266. 280.

Eiusd. *Introduct. in V. T. Part.* I. *pag.* 286. 385.

Io. Erneſt. Fabri diſſertationes ſ. t. Deſcriptio commentarii in LXX. Interpretes. Diſſert. I. II. Goetting. 1768. 1769. quas pluribus recenſuit *Erneſtius* in *Bibliothec. theologic. nou Tom.* X. *Part.* VI. *pag.* 574. ſeq.

Io. Frideric. Fiſcheri Exodi particula atque *Leuiticus*, graece edita ex manuſcripto codice bibliothecae *collegii Paulini Lipſienſis.* Lipſ. 1767. 8.

Eiusd. *Numeri* et *Deuteronomii* particula ex eodem codice edit. Lipſ. 1768. 8. Vid. ſupra obſeruata ad pag. 444. num. IV.

Eiusd. Clavis reliquiarum verſionum graecarum V. Teſt. *Aquilae*, *Symmachi*, Theodotionis ſpecimen, Lipſ. 1758. 8. quod recenſetur ab Auctoribus der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften ad annum 1758. *Part.* IX. *pag.* 861. 872.

Eiusd. Proluſiones de verſionibus graecis librorum V. T. literarum hebraicarum magiſtris, quibus acceſſit proluſio, qua nonnulli loci verſionum graecarum oraculorum *Malachiae* illuſtrantur et emendantur. Lipſiae 1772. 8. mai. Quem librum doctiſſimum pluribus recenſent Perilluſtr. *Io. David Michaelis* in *Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* V. *pag.* 213. ſeq. *Erneſtius* in *Bibliothec. theolog. recentiſſ. Tom.* II. *Part.* VI *pag.* 493. 508. *Hirtius Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* V. *pag.* 165. 185. et Auctores der Lübeckiſchen Nachrichten von theologiſchen Schriften. *Tom.* III. *Part.* VI. *pag.* 540. 550.

Io. Georgii Geret Diſſ. hiſtorico-critica de cauſis diſcrepantiarum Verſionis LXXviralis a textu originali. Witteberg. 1742.

Io. Erneſt. Grabii Tract. de variis vitiis LXX. Interpretum verſioni ante *Origenis* aevum illatis et remediis ab ipſo in *Hexaplari* eiusdem verſionis editione adhibitis, deque huius editionis reliquiis tam manuſcriptis quam prelo excuſis. Oxonii 1710. 4. Perrarus liber eſt teſte *Io. Vogtio* in *Catalogo librorum rariorum pag. m.* 315. qui pluribus recenſetur ab Auctoribus *Actorum erudit. Lipſienſ. germanic. Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 95. ſeq.

Eiusd. Epiſtola ad *Io. Millium*, qua oſtenditur, libri *Iudicum* genuinam LXX. Interpretum verſionem eam eſſe, quam Mſ. *codex Alexandrinus* exhibet, *Romanam* autem editionem huius libri ab illa prorſus diverſam, atque eandem cum *Heſychiana* eſſe. Oxonii 1705. fol. quod opuſculum doctiſſimum recenſetur a *Baumgartenio* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* VII. *Part.* XLII. pag. 489.

Eiusd. Notae manuſcriptae, in apparatu codicum bibliothecae *Bodlejanae* latitantes ad *Geneſeos* caput XLIX. in publicam lucem editae a *Paulo Iacobo Brunſio* et exhibitae in *Repertorio litteraturae oriental. Part.* IV. *num.* I. *pag.* 1. 40.

Io. Grauemanni diſſert. exhibens hypomnemata critica ad illuſtrationem hypotheſeos de codicibus hebraeo-graecis Veteris Teſtamenti. Halae Magdeburg. 1771.

D. *Io. Iacob. Griesbachii* Excerpta ex *Codice Coisliniano* reliquiarum verſionis graecae V. T. quae inſerta ſunt *Repertorio litterat. oriental. Part.* I. *num.* III. *pag.* 83. 141. *Part.* II. *num.* IX. *pag.* 194. 240. Vid. obſeruata mea ſupra ad pag. 444. num. IV.

Michael. Gronert diſſert. de verſione LXX. Interpretum, a quibus ſit adornata. Regiom. 1706.

M. *Io. Godofred. Haſſe* Specimen *libri* IV. *Regum Syro-Heptaplaris*, e Manuſcripto *Pariſienſi Syriace* editum, cum textu verſionis *Alexandrinae* hexaplaris reſtituto et notis. Ienae 1782. 8. mai. Vid. quae infra obſervabo de verſione V. Teſtam. Syriaca.

Io. Matthiae Haſſencampii diſſert. de *Pentateucho* LXX. Interpretum graeco, non ex hebraeo, ſed *Samaritano* textu conuerſo. Marpurgi 1765. quae re-

cenſe-

cenſetur ab *Erneſtio* in *Bibliothec. theolog. nou. Tom.* VI. *Part.* IV. *pag.* 379. 384.

Eiusd. Tractatus germanicus inſcriptus: der wahre Urſprung der alten Bibelüberſetzungen. Mindae 1775. 8.

Claudii Frees Hornemanni Specimen I. exercitationum criticarum in verſionem LXX. Interpretum ex *Philone Alexandrino.* Goetting. 1773. 8. mai. Doctiſſime recenſetur hic liber a Perill. *Io. Dauid. Michaelis* in *Bibliotheca oriental et exegetic. Part.* IV. *num.* 59. *pag.* 160. 169. et *Erneſtio* in *Bibliothec. theolog. nouiſſim. Tom.* III. *Part.* V. *pag.* 461. 469. *Specimen* II. harum exercitationum prodiit Hafniae 1776. 8. cui praemiſſae ſunt obſeruationes ad illuſtrationem doctrinae de canone V. T. ex *Philone*, et adiecta eſt in fine ſylloge variarum lectionum textus verſionis Alexandrinae ex editionibus *Complutenſi*, *Aldina*, *Romana* et *Grabiana*, quod pluribus recenſuerunt *Erneſtius Bibliothec. theolog. nouiſſim. Tom.* IV. *Part.* IV. pag. 243. 250. Autores *Bibliothecae Berolinenſis uniuerſal. Tom* XXXI. *Part.* II. *pag.* 563. ſequ. et Autores *Bibliothec. Mietauienſ. uniuerſal. theolog. Part.* IX. *pag.* 21. 29.

Antonii Hulſii Authentia codicis ebraei ſacri contra criminationes *Iſaac. Voſſii* vindicata. Roterod. 1662. 4.

Georg. Chriſtian. Knappii differt. I. et II. de verſione *Alexandrina* in emendanda lectione textus hebraei caute adhibenda. Halae Magdeburg. 1775. 1776. Pluribus argumentum harum doctiſſimarum diſſertationum recenſent Perill. *Michaelis* in *Bibliothec. oriental et exegetic. Part.* IX *num.* 136. *pag.* 17. ſeq. et vir doctus Anonymus in *Bibliotheca Mietauienſi uniuerſal. theolog. Part.* VIII. *pag.* 345. ſequ.

Io. Chriſtlieb. Koenneke Programma de variis cauſis diſſenſus verſionis *Alexandrinae* ab archetypo. Magdeburg. 1771. Vid. *Bibliothec. ſelect. Lemgouienſ. litterat. german. Tom.* I. *pag.* 520.

Maſchius Bibliothec. ſacr. Tom. II. *Volum.* II. *Praefat.* et ibidem *Sect.* I. tota.

Chriſtian. Frider. Matthaei Animaduerſiones ad *Origenis Hexapla* ex codice *Bibliothecae Synodi Moſquenſis* excerptae ad *Geneſin* et partem *Exodi*, inſertae *Repertorio litterat. oriental. Part.* IV. *num.* VI. *pag.* 257. 278.

Chriſtian. Erneſt. Meerheimii Hiſtoria critica de ſeptuaginta Interpretum graeca verſione. Lipſiae 1754. 8. de qua conferenda eſt b. *Kraftii Bibliotheca theologica Volum.* IX. *pag.* 605. *ſequ.*

Gerhard. Mayeri Hiſtoria de verſione quam vocant LXX. virali. Witteberg. 1708. 8.

Io. Henric. Michaelis differt. de uſu LXX. Interpretum in Novo Teſtamento. Halae Magdeburg. 1709.

Io. Dauid. Michaelis Programma germanicum, quo ſuas in LXX. *Interpretum*

pretum verſionem praelectiones indixit. Goetting. 1768. 8. et in *Bibliotheca orientali et exegetica* variis in locis, imprimis *Part.* IX. *num.* 154. *pag.* 166. ſeq.

Io. Morini Exercitationes biblicae de hebraei graecique textus ſinceritate, germana LXXII. Interpretum translatione dignoſcenda, illiusque cum Vulgata conciliatione. Pariſ. 1633. 4. quae poſtea altera Parte auctae ibidem ſ. t. *Exercitationes biblicae* 1669. fol. prodierunt.

Henrici Oweni ſcriptum Anglice exaratum ſ. t. *Enquiry intho the preſent ſtate of the ſeptuagint verſion of the old Teſtament, by D. Henry Owen.* — Londini 1769. 8. Auctor huius libri in ea verſatur ſententia, verſionem *Alexandrinam* una cum textu hebraeo Veteris Teſtamenti a Iudaeis ſtudioſe corruptam eſſe, unde maximopere deſiderat, ut omnes, quotquot conquiri poſſint, verſionis huius graecae codices manuſcripti ſtudioſe et accurate inter ſe conferantur. Caeterum prodiit quoque germanica huius libri translatio, quae recenſetur in Brittiſchen theologiſchen Magazin. *Tom.* III. *Part.* I. *pag.* 72. *ſequ.*

Iohannis Pearſonii Commendatio et defenſio Septuaginta Interpretum verſionis, cui ſubiuncta eſt *Philipp. Melanchtonis* Epiſtola fere eiusdem argumenti. Helmſtad. 1694. 4.

Io. Gottfrid. Scharfenbergii Programma de *Ioſephi* et verſionis *Alexandrinae* conſenſu. Lipſ. 1780.

Eiusd. Specimen animaduerſionum, quibus loci nonnulli *Danielis* et interpretum eius veterum praeſertim graecorum illuſtrantur et emendantur. Lipſiae 1774. 8. quod recenſetur a b. *Hirtio* in *Bibliotheca oriental. et exegetic. Part.* VII. *pag.* 232. 243.

Eiusd. Animaduerſiones, quibus fragmenta verſionum graecarum V. T. a *Bernhard. Monteſalconio* collecta illuſtrantur. *Specimen* I. Lipſ. 1776. II. 1781. 8. mai. Primum ſpecimen doctiſſime recenſuit *Erneſtius* in *Bibliotheca theologic. recentiſſ. Tom.* IV. *Part.* VI. *pag.* 447. 456.

Schleusneri, Io. Frider. collationis Proverbiorum Salomonis cum Bibliis polyglottis Londinenſibus et Hexaplis Origenianis Specimen. Lipſ. 1782.

Schmidii, D. Chriſtian. Frideric. diſſert. I. et II. de verſione *Alexandrina* optimo interpretationis librorum ſacrorum praeſidio. Lipſ. 1763. 1764.

Chriſtian. Schotani Diatribe de Auctoritate verſionis graecae LXX. Interpretum, contra *Iſaac. Voſſium.* Franecker. 1692. 4.

Io. Ludouic. Schulzii diſſert. qua mutationes in textu *Alexandrino* a *Grabio* factae ex coniectura, ad examen reuocantur. Halae Magdeburg. 1768.

Io. Nicol. Schwebelii Progr. de *Pſeudo-Ariſtea.* Onoldi 1770.

D. *Io. Salom. Semleri* Epiſtola ad D. *Io. Iacob. Griesbachium* de emendandis graecis V. T. Interpretibus. Halae Magdeburg. 1770. 8. mai. de quo libello doctiſſimo plura memorat *Erneſtius* in *Bibliotheca theolog. nouiſſim. Tom.* I. *Part.* III. *pag.* 200. 208.

Ludou.

Digitized by Google

Ludou. Timoth. Spittleri Programma de uſu verſionis *Alexandrinae* apud *Ioſephum.* Goetting. 1779. de qua proluſione plura in medium adduxit S. V. *Doederlinus* in *Bibliotheca ſelecta theologic. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 68. 73.

Io. Auguſt. Starckii diſſert. de uſu verſionum antiquarum interpretationis Scripturae ſ. ſubſidio. Regiom. 1773.

Frider. Andr. Strothii Programma, quod lectiones nonnullas codicis graeci V. Teſtamenti exhibet, qui *Venetiis* in bibliotheca *S. Marci* aſſeruatur. Quedlinburg. 1775.

Eiusd. Symbolae criticae ad illuſtrandam et emendandam *Alexandrinorum Interpretum* verſionem ex *Iuſtino Martyre* aliisque patribus eccleſiaſticis collectae, quae leguntur in *Repertorio litteraturae orienta*l. *et biblicae Part.* II. *num.* III. *pag.* 66. 124. *Part.* III. *num.* VI. *pag.* 213. 258. et *Part.* VI. *num.* IV. *pag.* 124. 163. *Part.* XIII. *num.* IV. *pag.* 158. 168.

Eiusd. Index criticus omnium codicum verſionis Alexandrinae manuſcriptorum, qui inſertus eſt *Repertorio* citato *Tom.* V. *num.* II. *pag.* 94. 134. *Part.* VIII. *num.* VI. *pag.* 177. 205. *Part.* XI. *pag.* 45. 72.

Franciſc. Taylor. Vid. ſupra ſub voc. *Arnold. Bootius.*

Caroli Theophili Tetzelii Comment. de verſionis graecae *Alexandrinae* in gratiam *Helleniſtarum* confectae auctoritate et genuino charactere. Lipſiae 1766.

Caroli Auguſt. Thieme diſſert. pro puritate *Symmachi.* Lipſiae 1755. Argumentum doctiſſimae huius commentationis academicae exhibetur ab Auctoribus der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften ad annum 1756. *Part.* IX. *pag.* 833. 841.

Iſaaci Voſſii Tract. de LXX. Interpretibus, eorumque translatione et chronologia. Hagae-Comitum 1661. 4. Eiusd. Appendix ad librum de LXX. Interpretibus, continens reſponſiones ad obiectiones variorum Theologorum. Plura de hoc libro memorant *Loeſcherus* in Tract. de *cauſis linguae hebraeae. pag.* 181. et *Walchius* in *Bibliothec. theologic ſelecta. Tom.* IV. *pag.* 142. Vid. quoque *Wolf.* ſupra *Tom.* II. *Bibliothec. hebr. pag.* 30.

Iacob. Vſſerii Syntagma de graeca LXX. Interpretum verſione. Londini 1665. Lipſ. 1695. 4. Quem librum uberius recenſent *Reimannus* in *Catalogo bibliothec. theologic. pag.* 266. et in *Acceſſionibus ad eundem pag.* 158. et *Iacob. Wilhelm. Blaufuſius* in Beyträgen zur Erweiterung der Kenntniß merkwürdiger und ſeltener Bücher. *Part.* II. *pag.* 244. 253.

Chriſtian. Samuel. Weiſii Epiſtola, qua veteres Interpretes graecos litterarum hebraicarum magiſtros, linguarum quoque cognatarum in hebraica uſus moderatores eſſe, exemplo verbi כלה docuit. Lipſiae 1763.

Iohannis Wowerii Syntagma de graeca et latina Bibliorum interpretatione. Hamburgi 1617. 8.

Neque defuerunt literatiſſimi viri, qui *Concordantias* et *Lexica* verſionum graecarum, ſpeciatim *Alexandrinae* in lucem publicam ederent. Quo ſpectant ſequentes libri itidem ordine alphabetico diſpoſiti:

Io. Chriſtian. Bielii Lexicon in LXX. quod omnibus reliquis huius generis libris palmam praeripuit. Prodierant iam anno 1740. eiusdem Auctoris *ſpecimina novi Theſauri philologici, ſive Lexici in* LXX. *et alios V. T. Interpretes, ut et in ſcriptores apocryphos Veteris Teſtamenti*, quae Tractatui eius doctiſſimo de lignis ex Libano ad templum Hieroſolymitanum aedificandum petitis appendicis loco fuerunt adiecta. Quae cum partim propter inſignem copiam et ubertatem obſeruationum criticarum, partim propter eximiam graeci idiomatis et gloſſarum antiquarum graecarum notitiam, quae in iſtis reperiebantur coniunctae, vehementer ſe commendarent doctis viris, inde natum eſt deſiderium, ut totum hoc opus tandem in lucem publicam prodiret. Cum vero varia impedimenta fuerint, quae editionem huius *Theſauri philologici* remorarentur, tandem celeb. *E. H. Mutzenbecher*, verbi divini Miniſter eccleſiae Lutheranae Haganae meritiſſimus editionem huius operis a multis diu ſatis expetiti in ſe ſuſcepit. Conſtat haec editio, quae nondum finita eſt, quatuor partibus. Prodiit autem ſub titulo: *Iohannis Chriſtiani Biel*, Paſtoris quondam ad D. Vlric. et Ioann. Brunovicenſ. *Novus Theſaurus philologicus, ſive Lexicon in* LXX. *Interpretes et ſcriptores apocryphos Veteris Teſtamenti. Ex b. Auctoris Manuſcripto edidit et praefatus eſt E. H. Mutzenbecher. — Pars* I. et II. *Hagae-Comit.* 1779. 8. mai. *Pars.* III. ibid. 1780. 8. mai. et *Pars.* IV. adhuc eſt in promiſſis. Plura de conditione praeſtantiſſimi huius operis in medium adduxit S. V. *Doederlinus* in recenſione eiusdem, quae legitur in eiusdem *Bibliotheca theologica ſelecta. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 1. 25. et *Tom.* II. *Part.* V. *pag.* 339. *ſequ.* Partem primam et ſecundam eiusdem quoque doctiſſime recenſuit Perill. *Michaelis* in *Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* XVI. *num.* 255. *pag.* 168. 178.

Io. Frideric. Fiſcheri Clavis reliquiarum verſionum graecarum V. T. *Aquilae*, *Symmachi*, *Theodotionis* Specimen. Lipſiae 1758. 8. Vid. ſupra in Indice ſcriptorum de verſionibus graecis V. T. Idem auctor celeb. in hoc libello ſpem fecit edendi tum clavem *Alexandrinae* verſionis integrae tum clavem *ſex caeterarum verſionum graec.* fragmentorum, quae ſcripta ut mox prodirent, valde optandum eſt.

Conrad. Kircheri Concordantiae Veteris Teſtamenti graecae, hebraeis vocibus reſpondentes. Francofurti 1607. 4. duobus voluminibus. Librum hunc, quem *Vogtius* in *Catalogo* ſuo *librorum rariorum pag. m.* 382. raritate ſua eximia ſe commendare affirmat, pluribus recenſent *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* VII. *Part.* XLII. *pag.* 493. 495. et *Walchius* in *Bibliothec. theolog. ſelecta. Tom.* IV. *pag.* 311. *ſequ.*

Zacha-

Digitized by Google

Zachariae Roſenbachii Lexicon breve in LXX. Interpretes et libros apocryphos V. Teſtamenti. Herborn. Naſſou. 1634. 8.

Abraham. Trommii Concordantiae graecae Veteris Teſtamenti LXX. Interpretum. Volum. II. Amſtelodami et Traiecti ad Rhenum 1718. fol. de quo libro plura memorat *Baumgartenius* in *Relationibus de Bibliotheca Halenſi Tom.* VII. *Part.* XLII. *pag.* 495. 497.

Plura, quae ad hiſtoriam verſionum graecarum Veteris Teſtamenti ſpectant, dabunt *Io. Henric. Hottingerus* in *Theſauro philologico Lib.* I. *Cap.* III. *Sect.* III. *pag.* 278. 376. et *Io. Gottlob. Carpzouius* in *Critica ſacra Veteris Teſtamenti Part.* II. *Cap.* II. et III. *pag.* 481. 585.

Verſio Perſica.

Pag. 448. De auctore eius *Ioſepho Tauos*, cuius hoc in loco fecit mentionem *Wolfius*, idem nonnulla memorat in *Bibliotheca hebr. Tom.* I. *pag.* 597. *num.* 1052. ad quem locum varia in Analectis his obſeruata ſunt, quae verſionem *Perſicam* Veteris Teſtamenti ab hoc auctore compoſitam concernunt.

Verſio Turcica.

Pag. 449. Addatur in fine ſequens editio particulae biblicae: Quatuor prima *Geneſeos* capita *Turcice* et *latine*, ex gemino *Pentateuchi* manuſcripto codice eruta, notulis inſtructa, auctore *Nicol. Guilielm. Schroedero.* Lipſ. 1739. 4.

Verſio Hiſpanica.

Pag. 452. ſegment. 2. *Eadem charactere Romano — Amſtelod. in domo Ioſeph. Athiae)* Plura de hac editione memorant *Clement. Bibliothec. curieuſ. et crit. Tom.* III. *pag.* 452. *Hagemannus* in Nachrichten von den Ueberſetzungen der heiligen Schrift. *pag.* 64. et *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* X. *pag.* 283. 287.

Integris editionibus translationis *Hiſpanicae* Bibliorum ſacrorum a *Wolfio* memoratis addenda eſt omnino alia, quae inſcribitur: *La Biblia, que es los ſacros Libros del viejo y Nuouo Teſtamento. Secunda Edition reuiſta y conferida con los textos Hebreos y Grecos y con diuerſos translaciones, par Cypriano de Valera. Amſtelod. typis Lorentii Iacobi.* 1662. fol. quam editionem in oris Germaniae omnino rariſſimam pluribus deſcripſerunt *Chriſtian. Kortholtus* in *Tract. de variis Script. ſ. editionibus. Cap.* XXIV. *pag.* 317. *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Tom.* I. *pag.* 13. 14. et *Theophilus Sincerus* in *Collectione noua librorum antiquorum et rariorum. Tom.* II. *Part.* III. *pag.* 257. 259.

Ibid. lin. penult. *Pſalmi Hiſpanice* 12. *Ferrariae* 313. C. 1553.*)* Procul dubio haec editio prodiit ex officina *Ferrarienſi Abrahami Oſqui* ſeu *Vſque* typographi clariſſimi, qui reliquos libros quoque *Ferrariae* typis Hiſpanicis impreſſit,

quod

Digitized by Google

quod obſeruavit doctiſſimus *Iohannes Bernhardus Deroſſi* in Tractatu *de typographia hebr. Ferrarienſi Cap.* V. *pag.* 81. *edit. Erlangenſ.*

Pag. 453. *Pſalmi hebr. cet. per Iacob. Iehuda Arieh Amſtelod.* 431. *C.* 1671.) Plura de hac verſione in medium adduxerunt *Wolfius Tom.* III. *Bibliothec. hebr. pag.* 466. et *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IX. *Part.* LI. *pag.* 203. 206.

Verſio hebraeo-germanica.

Pag. 454. IV. 182. *R. Iekuthiel ben Iſaac Blitz)* Plura de eiusdem verſione Iudaeo-germanica obſeruavit *Wolfius Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 698. III. 621. *num.* 1287. ſimulque conferantur ſupplementa mea ad priorem locum.

Pag. 456. lin. 9. Addatur ad hunc locum verſio Iudaeo-germanica *Pentateuchi*, quam clariſſimus *Moſes Mendelſohnius* recentiſſimo tempore adornauit, cuius ſpecimen germanice additis adnotationibus *Rabbinicis* in lucem publicam edidit *Chriſtianus Gottlob. Meyerus*, quod recenſetur pluribus a S. V. *Seilero* in gemeinnützigen Betrachtungen der neueſten theologiſchen Schriften, ad annum 1780. *Part.* II. *pag.* 479. *ſequ.*

Pag. 459. *Nouum Teſtamentum Iudaeo-germanicum. Cracouiae* 1540. *fol.)* Librum hunc rarioribus adnumerandum eſſe literaturae monumentis obſervat *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum, pag. m.* 666.

Nouum Teſtamentum Chriſtian. Molleri. Francoſ. ad Viadr. 1700. 4.) Exempla huius editionis perrara eſſe, quod ipſi Iudaei pleraque ſuis ſumtibus comparata flammis tradiderint, ne ſibi fraudi eſſent, memorat *Vogtius loc. citato pag.* 666. 667. Caeterum pluribus hanc editionem recenſuit *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.*III. *Part.* XIV. *pag.* 111. *ſequ.*

Eliae Schadei) Vberius hanc editionem deſcripſit idem *Baumgartenius loc. citato. Tom.* V. *Part.* XXIX. *pag.* 377. *ſequ.*

Memorat adhuc *Wolfius Tom.* IV. *Bibliothecae hebraeae pag.* 202. *ſequ.* exemplar verſionis Iudaeo-germanicae *Pſalmorum* mutilum, quod ipſe poſſedit. Eandem editionem integram quondam poſſedit *Baumgartenius*, quam paucis recenſuit in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* VII. *Part.* XLI. *pag.* 389. 390. ubi obſeruat, non *Mantuae*, uti *Wolfius* coniicit, ſed potius *Tiguri* anno minoris ſupputationis 318. Chriſti 1558. forma ſedecima impreſſam eſſe hanc editionem, quam anni et loci mentionem quoque ſubſcriptio ipſius libri, quae in fine extſtat, valde confirmat.

Pag. 460. IV. 206. Iis, quae *Wolfius* de verſionibus Veteris Teſtamenti commentatus eſt, appendicis loco nonnulla de verſione *Armenica*, *Syriaca*, et *Aethiopica* ſubiungo.

Exemplar integrum *verſionis Armenicae* Bibliorum ſacrarum quondam extitit in bibliotheca *Roymundi Kraftii de Delmenſingen Vlmenſi*, cuius editio anno

1706.

Digitized by Google

1706. elegantiſſimis typis et nitidiſſima charta impreſſa eſt, quod memorat *Io. Georg. Schelhornius* in *Amoenitatibus literariis. Tom.* III. *pag.* 24.

Ad ſingulos libros *Armenice* verſos quod attinet Veteris Teſtamenti, nullus eorum mihi innotuit praeter *Obadiam Armenum*, quem *Andreas Acoluthus* Lipſiae 1680. 4. cum multis iisque doctiſſimis annotationibus edidit, in cuius praefatione idem Auctor de hiſtoria et conditione *verſionis Armenicae* ſacri codicis plura in medium adduxit. De qua etiam prae ceteris conferantur *Io. Ioachimus Schroederus* in diſſertatione *de antiquitate, fatis, indole et uſu linguae Armenicae, Theſauro* ſuo *linguae Armenicae*, qui Amſtelodami 1711. 4. prodiit, praefixa. *Cap.* IV. §. V. ſeq. pag. 58. *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra. Tom.* II. *Volum.* I. *Sect.* IX. *pag.* 169. 181. *celeb. Eichhornius Introduct. in V. T. Part.* I. Pag. 540. 545. et *Io. Henric. Bohnius* in diſſert. *de codice hebraeo reſtituendo. pag.* 16. *ſeq.*

Verſionem Syriacam Veteris Teſtamenti quod attinet, iam ſupra obſeruatum eſt, eandem in *bibliorum polyglottorum Pariſienſium* et *Londinenſium* editionibus exſtare, cuius *excerpta* adiectis ſimul adnotationibus et nova verſione latina edidit *Chriſt. Cellarius* Cizae 1682. 4. quo anno etiam prodierunt eiusdem *excerpta Novi Teſtamenti Syriaci*, quae anno ſequenti excepit eiusdem *Cellarii Gloſſarium Syro - Latinum* utriusque Teſtamenti excerptis memoratis accommodatum.

Codex egregius *Syro - hexaplaris* ineditae Bibliorum ſacrorum verſionis *Syro - Eſtrangelae* aſſeruatur *Milani* in *bibliotheca Ambroſiana*, quem uberius et ſatis accurate deſcripſit *Io. Bernhard. Deroſſius* in *Specimine ineditae et hexaplaris Bibliorum verſionis Syro - Eſtrangelae cum ſimplici atque utriusque fontibus graeco et hebraeo collatis*, cum duplici latina verſione, notis et *praemiſſa diſſertatione de hoc ipſo codice rariſſimo Ambroſiano. Parmae* 1778. 4 mai. quem libellum a Perill. *Michael.* in *Bibliothec. oriental. Part.* XIII. *pag.* 149. 160. uberius deſcriptum praemiſſis quibusdam obſeruationibus de eodem argumento *Repertorio* ſuo *oriental. litterat. Part.* III. *num.* V. *pag.* 187. 212. inſeruit cel. *Io. Gottfrid. Eichhornius.* Praeter *Deroſſium* quoque de hoc ipſo codice egregie commentatus eſt celeb. *Paulus Iacobus Brunſius* in *Repertorio* memorato. *Part.* III. *num.* IV. *pag.* 166. 187. De auctore verſionis *Syriacae hexaplaris* doctiſſime commentatus eſt cel. *Eichhornius* in *Repertorio. Part.* VII. *num.* VII. *pag.* 225. 250. quae varia quoque, quae huc ſpectant, egregie illuſtrat.

Verſatur praeterea in *Bibliotheca Regia Pariſienſi* codex manuſcriptus *Syro - Heptaplaris*, qui librum IV. Regum, Hebraeorum ſecundum, cuius apographon cel. Brunſius quondam in uſum *Kennicotti* deſcripſit. Plura de auctore, aetate, praeſtantia huius codicis doctiſſime obſeruarunt celeb. *Brunſius* in *Curis Hexaplaribus in librum* IV. *Regum* inſertis *Repertorio litteraturae oriental. Part.* VIII. *num.* IV. *pag.* 85. 112. IX. *num.* IV. *pag.* 157. 196. X. *num.* II. *pag.* 58. 95. et celeb. *Eichhornius* ibidem *Part.* VII. *num.* VII. *pag.* 225. 250. Specimen huius codicis libri IV. Regum Syro - Heptaplaris ex apographo huius codicis

Syriace edidit cum textu verſionis *Alexandrinae hexaplari* inde reſtituto et adiectis notis ſuis clariſſ. M. *Io. Godofred. Haſſe* Ienae 1782. 8. mai. quod caput nonum libri huius exhibet, in cuius praefamine ſpem fecit aliquando integrum hunc codicem notis ſuis inſtructum in lucem publicam edendi.

Caeterum de ratione inſignis conſenſus, qui inter *Syriacam* et *chaldaicam Proverbiorum Salomonis* verſionem intercedit, egregie commentatus eſt celeb. *Io. Auguſt. Dathius* in Proluſione peculiari, quae Lipſiae 1764. prodiit.

Plura de verſione *Syriaca* V. T. egregie obſervarunt *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Tom.* II. *Volum.* I. *Sect.* IV. *pag.* 54. 71. et celeb. *Eichhornius Introduct. in V. T. Part.* I. *pag.* 435. 484.

Aethiopice quoque verſos eſſe nonnullos ſacri codicis Veteris libri conſtat. Sic Prophetiam *Ionae* aethiopice cum latina verſione edidit in lucem publicam *Theodorus Petraeus Lugduni Batau.* 1660. 4. mai. et poſtea *Benedictus Andreas Staudacherus* prodire fecit Ionam vatem Aethiopice et latine cum gloſſario Hethiopico-harmonico in eundem et Geneſeas priora capita *Francofurti ad Moen.* 1706. 4. Simili ratione *Io. Georg. Niſſelius librum Ruth.* aethiopice ex vetuſto manuſcripto ex oriente ad ſe adlato edidit *Lugduni Batauorum* 1660. 4. mai. de qua editione ut et de *Petraei* curis in verſionem Ionae ſupra memoratis quaedam attulit *Baumgartenius* in *Relationibus de Bibliotheca Halenſi Tom.* IV. *Part.* XXIV. *pag.* 477. nonnulla refert.

Pſalterium quod attinet, de eo Aethiopice edendo praeclare meruit *Io. Potkenius*, cuius editio polyglotta Pſalterii huc ſpectans prodiit *Coloniae* 1513. 1518. de qua editione plura memorant *Wolfius Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 358. et S. V. *Io. Dieteric. Wincklerus* in Κειμηλίοις *Bibliothecae regiae Berolinenſis Aethiopicis pag.* 63. *ſequ.* quam excepit poſtea *Iobi Ludolfi* Pſalterium aethiopice et latine editum, adnexis hymnis et orationibus Veteris et Novi Teſtamenti, ut et *Cantico Canticorum* cum variis lectionibus et notis. *Francof. ad Moen.* 1701. 4. Vid. *Baumgarten. loc. citat. Tom.* VIII. *Part.* 48. *pag.* 477. 479. Plura de aethiopica translatione tamquam egregio codicem hebraeum reſtituendi ſubſidio in medium adduxit *Io. Henric. Bohnius* in *diſſertat.* I. *de reſtituendo codice hebraeo pag.* 18. 22. *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Tom.* II. *Volum.* I. *Sect.* VI. *pag.* 140. 143. *ſequ.* et celeb. *Eichhornius Introduct. in V. T. Part.* I. *pag.* 545. 550.

Ad Librum III. De Maſora.

Pag. 461. *lin.* 5. *Ierem.* III, 7. פְּרוֹכָה ſed hoc eſt pro פֹּרוֹכָה ex Piel.

Pag. 462. Commentum hoc, *Maſorae* originem ad *Moſen* ipſum referendam eſſe, quod nonnulli Rabbinorum finxerunt, ſolide diſcuſſit praeter alios *Michael Merckelius* in freyen Abhandlungen und Prüfungen verſchiedener Meinungen einiger Gelehrten. (Leipzig 1776.) num. 5.

Pag.

Pag. 465. Inter recentiores aevi noſtri Philologos quoque cel. *Tychſenius* in diſſert. ſua doctiſſima *de Pentateucho Samaritano ab Ebraeo eoque Maſorethico exemplari deſcripto*, quae *Buetzovii* 1765. prodiit, *Maſoram* recentius inventum nonnullorum privatorum fuiſſe perhibet, de quibus tamen haud ſtatuendum ſit, illos textum hebraicum depravaviſſe. Vid. quoque eiusdem Buetzowiſche Nebenſtunden *Part.* II. *pag.* 29. *ſequ.* et conferas ſimul Lübeckiſche Nachrichten von gelehrten Leuten und Schriften *Tom.* II. *Part.* VII. *pag.* 652.

Pag. 469. *R. Iacob Ben Chajim*) Huic acceptam refert totam Maſoram, et originem eius ad Saeculum poſt C. n. XV. referre maluit S. V. *Semlerus* in *Inſtitutione breuiori ad liberalem doctrinam theologicam pag.* 23. Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nov. Tom.* VII. *Part.* VII. *pag.* 621.

Pag. 471. *ad finem Capitis primi*) Recentiori tempore quoque b. *Io. Chriſtian. Wibelius* conſilium in animo ſibi propoſuit *Maſoram parvam* in lucem edendi, quod palam profeſſus eſt in ſuo *Conſilio de procuranda nova editione Maſorae parvae, una cum addito ſpecimine eandem Maſoram quoad tria priora Geneſeos capita exhibente. Noriberg. et Wilmersdorfii* 1738. 8. quod ſcriptum recenſent Auctores der frühaufgeleſenen Früchte von alten und neuen theologiſchen Sachen ad A. C. 1738. *Part.* 30. Vid. quoque b. *Erneſt. Frid. Neubaueri* Nachrichten von den ietztlebenden Evangeliſchen Lehrern in und um Deutſchland. *Part.* II. *pag.* 1028. *ſequ.*

Pag. 473. lin. 8. שמונה) Pro hac voce in editione Francofurtenſi de anno 1720. exſtat vox חמשה.

Pag. 475. Dinumerationis literarum hebraicarum in codice ſacro exſtantium veſtigia egregia, quae in Talmudis Pandectis exſtant, collegit diligenter *Chriſtoph. Hauemannus* in *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* III. *Part.* III. *p.*483. *ſeq.*

Ibid. not. f. Labori huic *Cornelii Pittelii* ſimilem quoque ſuſcepit *Io. Buxtorfius Tiberiad., cap.* XVIII. ex carmine heroico, cujus auctor habetur *Elias Raf Saadias Gaon*, quod exhibuit *Buxtorfius* loco citato *pag.* 171. 174. et computus eius exſtat *pag.* 176. 179. qui ita a *Pittelii* computo differt, ut ſummam conficiat computatam a *Wilhelm. Schickardo* in ſuo *Bechinath happeruſchim pag.* 47. nempe ſummam 815280. Sic enim apud *Buxtorfium* memoratur, ה. reperiri vicibus 47154. ט 11052. etc. In reliquis vero congruit cum numero a *Pittelio* computato.

Pag. 479. Scriptoribus a *Wolfio* memoratis, qui punctorum vocalium codicis hebraei antiquitatem indubitatam confirmare ſtuduerunt, addantur *Henric. Wilhelm. Clemmius* in der theologiſchen Unterſuchung der Frage, ob die heilige Schrift, des Alten Teſtaments dunkel und zweydeutig wäre, wenn die hebräiſchen Punkte kein göttliches Anſehen hätten. *Tubingae* 1752. 8. *Ludou. Hercules Daſerus* in diſſert. qua *origo et auctoritas punctorum hebraicorum*

divina

Digitized by Google

divina aſſeritur. Tubingae 1729. quae oppoſita eſt b. D. *Cottae* diſſertationi, cuius ſummam exhibuit *Wolfius* noſter *Tom.* IV. *pag.* 207. *Daſerianam* vero ſcriptionem uberius recenſent Autores *collectionis novantiquorum theologic.* ad annum 1729. *pag.* 1044. *Ioſeph. Cooperus* in Clave domus Moſaicae ſeu ſepimento. *Londini* 1673, 8. cuius operis pleniorem titulum exhibuit *Wolfius* infra *pag.* 493. *Anton. Drieſſenius* in Tractatu *de divina origine et autoritate* ſignorum vocalium et accentuum biblicorum, cuius ſummam recenſuit *Gerdeſius* in *Miſcellaneis Groninganis Tom.* II. *Faſcic.* II. *pag.* 362. *ſequ. Laurent. Iacob. Ibenthalius* im Beweiß, daß der Urſprung von den Selbſtlautern und Tonzeichen in der hebräiſchen Sprache göttlich aus dem Wortverſtand der Stelle 2 Moſ. XXXII, 15. 16. geführet. Hamburgi 1771. 8. *Iacobus Robertſonius* in diſſert. de genuina punctorum vocalium hebraicorum antiquitate ex ipſius hebraicae linguae dialectorumque eius, praeſertim Arabicae indole deprompta, quae eſt ſecunda appendicis loco adiuncta eiusdem *Clavi Pentateuchi.* Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. noviſſ. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 397. *ſequ.* ut alios taceamus.

Ibid. ad *num.* VII. *Humphred. Prideaux) Part.* I. *Lib.* V. *pag.* 438. verſ. german. Eiusdem ſententiam praeter alios amplexus eſt *Georg. Wolfgang. Panzerus* in diſſert. de origine punctorum et vocalium hebraicorum. Altorf. 1747. cuius ſummam et argumentum ſtrictim indicarunt Autores der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften, ad annum 1749. *Part.* X. *pag.* 927. *ſequ.*

Pag. 481. Teſtimoniis hic a *Wolfio* memoratis addi omnino meretur egregium teſtimonium *Perezii de Valentia*, quod in medium adduxit S. V. *Semlerus* in hiſtoriſchtheologiſchen Anmerkungen. *Part.* I. *num.* 4. *pag.* 177. de quo conferatur pluribus b. *Erneſtius* in *Bibliothec. theologic. nov. Tom.* II. *Part.* III. *pag.* 230.

Pag. 483. *num.* X. Hoc in loco *Wolfius* noſter *Loeſcherum* ſecutus b. *Luthero* tribuit ſententiam, puncta vocalia eſſe recens inventum. Contrarium vero, quod idem confirmaverit ſententiam, puncta vocalia iam antiquitus exſtitiſſe, tum ex loco *Commentarii* eius *ad Geneſ.* XXXVI, 24. *fol.* 540. *col.* b. tum ad *cap.* XLVII, 31. *fol.* 700. *col.* b. *fol.* 701. a. comprobari poſſe, recte obſervavit b. *Heumannus* in *Conſpectu reipublicae literariae Cap.* III. *§.* 14. *pag. m.* 44.

Pag. 486. Media fere via inter ſententiam *Io. Buxtorfii* et *Ludovici Cappelli* de origine et antiquitate punctorum hebr. codicis vocalium incedit via iſta, quam propoſuit celeb. *Tychſenius* in *Tentamine de variis codicum hebr. manuſcript. generibus pag.* 182. *ſequ.* ubi affirmat, Hebraeos habuiſſe ſimul cum literis eorum conſonantibus vocales, id quod e graeco ſcribendi genere a Phoeniciis et inde ad Hebraeos originem ſuam derivante liquido manifeſtum ſit, defuiſſe autem ipſis a primis eorum temporibus figuras vocalium eorumque ſigna, quae interiecto demum tempore fuerint inventa.

Cae

Digitized by Google

Caeterum pluribus de hoc argumento, quod antiquitatem et originem punctorum vocalium hebraei codicis concernit, conferenda ſunt ſcripta ſequentia: *Depuy*, eruditi Galli, *Diſſertation philologique et critique ſur les voyelles de la langue hebraique et des langues Orientales*, quae doctiſſima diſſertatio inſerta eſt Operi periodico Gallorum, *Hiſtoire de l'Academie des Inſcriptions et des belles lettres* inſcripto *Tom.* XXXVI. *pag.* 239. 291. cuius excerpta exhibuit Perill. *Michaelis* in *Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* IX. *num.* 144. *pag.* 67. *ſequ.* Neque hic praetermittenda eſt translatio germanica Capitis III. huius ſcripti de vocalibus hebraicis in codice manu exarato, quo uſus eſt *Hieronymus*, quae legitur in *Repertorio literaturae oriental. et biblicae Part.* II. *num.* XI. *pag.* 270. 290. D. *Io. Gottfrid. Hauptmanni* Programma germanicum *de punctorum vocalium codicis hebraei aetate.* Gerae 1777. *Erneſt. Auguſt. Guilielm. Horrſchelmanni* differt *de divina punctorum vocalium et accentuum codicis hebraei antiquitate et auctoritate haud ſatis evicta.* Ienae 1764. *Michael. Merckelius* in den vermiſchten Anmerkungen *Part.* I. num 3. Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. Tom.* II. *Part.* VI. *pag.* 558. ſequ. *Io. Dau. Michaelis* in *vermiſchten Schriften Part.* II. *pag.* 19. *ſequ.* *Olai Gerhard. Tychſenii* Comment. de *antiquitate punctorum hebraicorum vocalium,* quam inſertam legimus in *Repertorio literaturae Oriental. et biblic. Tom.* III. *num.* 3. *pag.* 103. ſeq.

Pag. 488. De explicatione dicti Salvatoris optimi, quod hic tangit *Wolfius* omiſſis aliis, qui in eodem illuſtrando operam collocarunt, imprimis conferantur *Michael. Beckii* diſſert. *de duobus minimis legis Iota et apice ad Matth.* V, 18. Vlmae 1693. *Conrad. Ikenius* in *diſſert. de vno Iota et apice non expungendo,* quae exſtat in eius *diſſertationibus philologico-exegeticis Tom.* I. *num.* 20. Vid. S. V. *Froriepii Bibliothec. theolog. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 530. ſequ. M. *Philipp. Nicol. Wolfius* in diſſertationibus duabus *de integritate ſacri codicis ex loco Matth.* V. *demonſtrata.* Gieſſae 1751. cuius argumentum ſtrictim exhibent Auctores der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften. de anno 1753. *Part.* IX. *pag.* 802. 808. Plures ſcriptores de hoc loco adduxerunt in medium b. *Io. Chriſtoph. Wolfius* in Curis ad h. l. et b. *Parens* meus in *Analectis ad h. l.*

Pag. 492. Quid Iudaei antiquiores de Accentuum hebraei codicis antiquitate et prima origine ſtatuerint, praeter alios ex ipſis Talmudis Pandectis diligenter expoſuit *Chriſtoph. Hauemannus* in *Symbolis literariis Bremenſ. Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 480. ſequ.

Circa medium fere huius paginae, ad verba: *dubiam faciant.*) Fecerunt hoc praeter alios quoque *Alexander Morus* in Axiomatibus theologicis interpretationi inſervientibus, Axiom. 2. *Conrad. Ikenius Antiquitat. hebraic. Part.* I. *Cap.* III. §. 10. et plerique recentiorum Philologorum, quos ſupra in materia de antiquitate punctorum vocalium codicis hebraei adduxi.

Pag. 496. lin. 14.) Idem etiam *Valent. Schindlerus* affirmat in *Inſtitution. hebraicis Lib.* IV. *pag.* 357.

Pag. 497. ad XX.) Sententiam *Eliae Levitae Germani* de antiquitate et divina auctoritate accentuum codicis hebraei ex locis quibusdam ſcriptorum eius inter ſe collatis accuratiſſime eruit et copioſe illuſtrauit b. *Io. Frider. Hirtius* in Commentatione in memoriam Eliae Levitae recolendam edita Ienae et Wittebergae 1777. §. XIII. de qua commentatione in Supplementis meis ad *Tom.* I. *pag.* 160. nonnulla dixi.

Pag. 498. lin. antepenult. ibidem) nempe in *Megilla Babylonica fol.* 3. ol. a.

Ibid. lin. penult. *inſtitutam*) Mallem pro hac voce ſcribere reſtitutam, poſtquam oblivioni tradita fuiſſet.

Pag. 500. lin. 8. ad verba *Loeſcheri: mole accentus ornaret*) addantur in parentheſi ſequentia: Imo vero praeter regem unum tres tantum alias diſtinctivorum accentuum claſſes conſtituit. Hinc non maiori titulorum mole, quam *Waſmuthius*, ornavit accentus, unde non apparet, qua ratione haec ſcribere potuerit *Loeſcherus*.

Ibid. ad XXII.) Vid. *Wolf. Tom.* IV. *pag.* 221. *ſequ.*

Ibid. lin. 26. *Anonymi demonſtratio lectoris*) h. e. inſtructio lectoris, quomodo rite vocem moderare debeat.

Ibid. lin. 30. *R. Iehuda ben Bileam*) qui Saeculo XVI. claruit.

Lin. antepenult. *infra ſuo loco dicemus*) Vid. infra de ſcriptis Hebraeorum anonymis *Tom.* II. *pag.* 1289. *num.* 156.

Pag. 501. lin. 7. *Aſcher ben Moſche ben Aſcher*) cuius liber huc ſpectans hebraice שער הטעמי eſt inſcriptus.

Lin. 10. *curatae*) Auctor hic ex Tiberiade Aſiatica ad mare Cinnereth ſita oriundus fuit, uti ex titulo patet. Vid. *Io. Georg. Abichtii* verſio Portae accentuationis Anonymi Iudaei pag. penult. et *Wolf. Biblioth. hebr. Tom.* I. *pag.* 126. ſequ.

Pag. 505. *Reuchlin. Io.*) Memorat huius libri de accentibus Hebraeorum aliam editionem *Io. Petrus Niceronius* in *Memoriis ſuis de vita et ſcriptis eruditorum virorum*, *Tom.* XXIII. *pag.* 149. quae prodiit **anno** 1518. 4. **apud** *Badium*, ad quem locum *Niceronii* autem b. *Baumgartenius* monuit, typographum potius innui *Badenſem*, cuius nomen expreſſum iam ſit in fine editionis *Hagenoenſis* a *Wolfio* memoratae. Caeterum liber iſte inſignis eſt raritatis, ficut omnia fere reliqua *Reuchlini* ſcripta, quod praeter alios teſtantur *Daniel Gerdeſius* in *Florilegio librorum rariorum pag.* 240. edit. ſecundae et *Daniel. Salthenius* in *Catalogo librorum rariorum Bibliothecae ſuae pag.* 189. Plura de hoc libro in medium adduxit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* I. *Part.* XIV. *pag.* 117. *ſequ.* Caeterum vitam *Reuchlini*, primarii ſane literarum hebraicarum reſtauratoris elegantiſſime conſcriptam in lucem publicam edidit *Io. Henric.* *Ma-*

Digitized by Google

Maius, quae prodiit *Durlaci* 1687. 8. Neque hic ſilentio praetereundum eſt celeb. *Paul. Iacob. Brunſii Elogium Io. Reuchlini*, quod legitur in *Actis Societatis latinae Marchico-Badenſis*, quae Carolsruhae floret, num. 5. Varia quoque de vita et ſcriptis *Reuchlini* memoratu digniora refert *Io. Georg. Schelhornius* in *Schediasmate de eximiis Suevorum in literaturam orientalem meritis.* Vid. eiusdem *Amoenitat. literar. Tom.* XIII. *pag.* 207. *ſequ.*

Pag. ead. *Ruſii* ſcriptum hic adductum quoque prodiit Ienae 1704. 8. et 1732. 4. et continet plagulas ſeptem et dimidiam.

Pag. 506. *Weimari doctrina accentuationis hebraicae* prodiit quoque Ienae 1717. 4. et *Vſus Accentuum eiusdem auctoris* praeter memoratas a *Wolfio* editiones in lucem publicam editus eſt Ienae 1708. 4.

Pag. ead. et *Tom.* IV. pag. 224. adiiciantur ſcriptoribus de Accentibus Hebraeorum ſequentes:

Hieronymi ab Alphen Inquiſitio brevis et modeſta, qua inveſtigatur uſus accentuum in libris biblicis V. T. metricis et proſaicis, Hebraicis et Chaldaicis ad Analyſin ſingulorum commatum inſtituendam, eique exegeſin ſuperſtruendam. Traiecti ad Rhenum 1739. 4. de quo libro plura memorauit *Daniel Gerdeſius* in *Miſcellaneis Groninganis Tom.* III. *P.* IV. *pag.* 699.

Boſton, *Thom.* Tractatus ſtigmologicus Hebraeo-biblicus, quo Accentuum hebr. doctrina traditur, variusque eorum uſus in explananda Scriptura ſacra exponitur, cum praefatione *Dav. Millii.* Amſtelod. 1738. 4.

Büttneri, *Chriſtian. Andr.* Introductio ad Accentuationem Hebraeorum. Halae 1736. 8.

Hirtii, *D. Io. Frider.* Einleitung in die hebräiſche Abtheilungskunſt. Jena, 1752. 8. quem librum pluribus recenſuit b. *Erneſtius Bibliothec. theolog. nov. Tom.* III. *Part.* VI. *pag.* 561. ſequ. Eiusdem *Syſtema accentuationis hebraicae.* Ienae 1752. 4. quod diſſertationes eius de Accentibus Hebraeorum antea ſeparatim editas omnes ac ſingulas complectitur.

Ihre, *Io.* diſſert. de Vſu accentuum hebraicorum. Vpſaliae 1737. in qua ſcriptione ſimul antiquitas accentuum ſermonis hebraici defenditur. Recenſetur haec diſſertatio pluribus in *Hamburgiſchen Berichten von gelehrten Sachen*, de anno 1737. *Scid.* 37. *pag.* 295. ſeq.

Kirchneri, *Chriſtoph. Henr.* Principia accentuationis codicis hebraei V. T. Ien. 1747. qui liber recenſetur in b. *Kraftii* Nachrichten von theolog. Büchern und Schriften. *Tom.* V. *Part.* 49. *pag.* 743. *ſequ.*

Michaelis, *Io. David.* Anfangsgründe der hebräiſchen Accentuation, nebſt einer kurzen Abhandlung von dem Alterthum der hebräiſchen Punkte, qui liber utiliſſimus cum praefatione b. *Chriſtian. Bened. Michaelis* prodiit *Halae Magdeb.* 1753. 8.

Q 2 *Mülleri*

Digitized by Google

Mulleri, D. Frider. Theodoſ. diſſ. de Theoria Accentuum apud Hebraeos, qui Legati, Vicarii et Barones appellari conſueverunt. Ienae 1745.

Reckenbergeri, Io. Leonhard. Compendium doctrinae de Accentibus Hebraeorum ex ſuis deductae principiis, praemiſſa commentatione de divina accentuum codicis ſacri V. T. origine. Ienae 1738. 8.

Tympii, Io. Gottfrid. Tabulae univerſae Accentuationis hebraeo-chaldaicae, tum proſaicae tum metricae. Ienae 1740. fol.

Venzky, Georg Proſaiſche Accentuation der Hebräer, nebſt einer kritiſchen Hiſtorie der Accente. 1724. 8.

Pag. 513. Iis, quas *Wolfius* huc usque recenſuit, ſententiis Criticorum duas adhuc addam, quarum alteram *Houbigantius* ſupra iam nominatus, alteram vero *Kennicottus* ſuam fecerunt. Prior affirmat, Iudaeos codices ſuos ſaepius ad Maſorethicum textum mutaviſſe et emendaviſſe, quod nimis honorificum *Houbigantii* de Maſora veterum Iudaeorum iudicium cum integritate codicis Hebraei inviolata, quam in ſuperioribus ſtabilivit *Wolfius* noſter, pugnare eique valde adverſari videtur. Hinc non immerito commentum iſtud *Houbigantii* diſcuſſum et confutatum eſt a *Sebaldo Ravio* in *Exercitationbus in Houbigantii Prolegomena in Scripturam ſacram.* Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. Tom.* V. *Part.* II. *pag.* 162. Alter, quem ſupra iam nominavi, ſententiam amplexus eſt, codices manu exaratos multoties diſcrepare a textu hebraico maſorethico Veteris Teſtamenti, et magis conuenire cum verſionibus antiquiſſimis, quam cum textu maſorethico, uti refert b. *Erneſtius Bibliothec. theolog. Tom.* III. *Part.* X. *pag.* 921. Ex hoc fonte quoque derivanda eſt ſententia *Richard. Simonii*, quod codices hebraici recentiſſimi 300. vel 400. annorum tantum cum textu maſorethico conueniant, quippe qui a Iudaeis ad normam textus Maſorethici, quem ſolum modo probabant, ſuo calculo exarati fuerint. Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. Tom.* II. *Part.* X. *pag.* 923.

Pag. eadem fere in fine) Sententiae *Loeſcheri* a *Wolfio* hic memoratae calculum quoque ſuum adiecit *Albert. Schultenſius* in *diſſert.* I. *de Authentia ſelectiorum Cethibhim.* §. XII. apud *Io. Oelrichs.* Tom. II. Collectionis ſuae Opuſculorum philologico-theologicarum pag. 85. ubi affirmavit idem, fundamentum plurimorum Kerioth Veteris Teſtamenti et lectionum maſorethicarum quaerendum eſſe in Critica Maſoretharum coniecturali, quas adnotationes criticas ipſi illi *Maſorethae* occaſione vocum hebraicarum, quarum ſignificatus et forma inuſitatior vel ſaltem rarior fuit, textui ſacro diverſis temporibus adiicere ſolebant, ex quo eorum ſtudio poſtea uniuerſa collectio notarum Maſorethicarum, quae *Krijan* ſeu *Krijoth* appellantur, enata eſt. Hinc quoque veriſimillima fit eorum ſententia, qui affirmant, quod eiusmodi formae vocum apud Hebraeos inuſitatae et rarius obviae ex cognatis dialecti hebraicae linguis derivari et commodiſſime illuſtrari queant, quod pluribus exemplis demonſtrarunt *Schultenſius* loc citato et S. V. *Iuſt.*

Friden.

Digitized by Google

Frider. Froriepius in diſſert. I. quae ſpecimen I. continet de utilitate linguae Arabicae in defendendis nonnullis τοῦ Cethibh locis. Lipſ. 1767.

Pag. 515. IV. 225.) De *Hilleri* libro a *Wolſio* hic commemorato nonnulla quoque in medium attulit *Io. Georg. Schelhornius Amoenitat. literar. Part.* XIII. *pag.* 221.

Pag. 519. *lin.* 4. *Danzii* ſcriptum a *Wolſio* hic memoratum conſtat 16. plagulis. Plura de eodem memorant Auctores *Actorum erudit. german. Lipſienſ. Tom.* II. *Part.* XX. *pag.* 702. 710. Aſſerto eius, quod Talmudiſtae ſemper iuxta Keri in ſacro codice legerint, nonnulla oppoſuit b. *Erhard. Andr Frommannus* in diſſert. an variae lectiones ad codicem V. T. ex Miſchna colligi poſſint. Coburg. 1760. §. 6. Vid. b. *Erneſtius Bibliothec. theolog. nov. Tom.* II. *Part.* III. *pag.* 286. *ſequ.*

Pag. 520. Patronis ſententiae b. *Danzii* ex recentioribus addendi ſunt S. V. *Io. Auguſtin. Dietelmaierus* in translatione germanica operis Anglici biblici germanici et b. *Io. Simonis* in Lexico hebraico. Docta quoque obſervatio de Cthibh τῷ Keri praeferendo occurrit in b. *Conrad. Nahnmacheri* Erklärung der Leidensgeſchichte Jeſu *pag.* 179. not. Interim non defuerunt quoque ex Criticis et Philologis aeui recentioris, qui lectionem Keri in omnibus locis, in quibus occurrat, τῷ Cthibh, quod ſemper ad ſphalmata et menda typothetarum referendum ſit, praeferendam eſſe cenſuerunt. Id quod praeter alios fecerunt *Sixtinus Amama* in *Antibarbaro biblico Lib.* III. §. 21. *pag.* 471. *Daniel Erneſt. Iablonskius* in *praefatione editionis ſuae Bibl. hebr. maioris* de anno 1699. §. 10. *ſequ.* et imprimis hoc aſſerum contra obſeruata b. *Io. Simonis* multa eruditione propugnare ſtuduit *Benamin. Wilhelm. Daniel Schulzius* in der vollſtändigern Kritik der gewöhnlichen Ausgaben der hebräiſchen Bibel. *Berolini* 1766. 8. Ea imprimis, quae ad lectiones Kri et Cthibh ſpectant, ſtrictim propoſuit, eiusque ſententiam quodam modo refutare ſtuduit S. V. *Froriepius* in *Lübeckiſchen Nachrichten von den neueſten theologiſchen Schriften Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 764. *ſequ.* ubi quoque vera *Schulzii* ſententia *pag.* 750. *ſequ.* expreſſa legitur. Interim varia ſunt, quae in hac doctiſſima recenſione diſplicuerunt cel. *Schulzio*, qui contra eandem varia obſervavit in *nova Bibliotheca Hagana claſſ.* I. *Faſcic.* I. *pag.* 151. ſequ. ubi v. g. negat ſe ſtatuere, quod Kri in omnibus locis, in quibus occurrat, ſit praeferendum, quippe quod tantum in iis locis, in quibus Cethibh manifeſtum ſit ſphalma, τῷ Cthibh palmam praeripiat Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nov. Tom.* VII. *pag.* 117. *Tom.* IX. *Part.* VIII. *pag.* 749. *ſequ.*

Pag. 521. ad S. XXXIV. et *Tom.* IV. *pag.* 225. Sententiae b. *Wolfii* noſtri, cuius patronum ipſe poſteriori in loco nominauit b. *Carpzouium*, quoque patrocinantur *Sal. Glaſſius Philolog. ſacr. Part.* I. *Tract.* I. *pag. m.* 9. *ſequ. Auguſt. Pfeifferus Critic. ſacr. V. T. Cap.* VI. *quaeſt.* V. *pag. m.* 203. ſ. edit. *Nagel Buddeus* in *Iſagog. hiſtor. theolog Lib.* II. *Cap* VIII. §. 3. pag. 1170. et *Dieter. Sim. Wolffradtius* in ſcripto infra citando apud *Io. Oelrichs Collect. Opuſculorum philologico-*

gico-theologicorum Tom. II. *faſcic.* I. *pag.* 60. Idem, quod *Wolfius* hoc in loco affirmat, non uno eodemque tempore ſed ſenſim ſenſimque omnem iſtam varietatum Maſorethicarum farraginem ſuccreviſſe affirmat, ſimulque ex eo colligit, quod recentiores Rabbini ſaepius lectiones ad textum hebraeum adnotaverint, quarum uſus haud fuerit penes Maſorethas Tiberienſes, ſtatuit *Io. Petr. Bambergerus* in *tranſlatione commentarii Desvoueux in Coheleth pag.* 182. Vid. *b. Erneſtii Bibliothec. nov. theolog. Tom.* VI. *Part.* III. *pag.* 199. 200.

Ibid. ad §. XXXV. *lin.* 11. *Ezech.*) ſcribe potius: Eſdrae.

lin. 13. et 15. pro loco *Ieſ.* XLIX, 15. ſcribe potius *Ieſ.* XLIX, 5.

Pag. 521. *lin.* 5. a fine paginae: 2. *Sam.* XVI, 18.) forte vers. 28.

lin. antepenult. Ieſ. IX, 5.) forte vers. 2.

Pag. 522. lin. 7. ad verba *Wolfii: Suſpicor tamen cet.)* Adſcripſit b. *Danzius* in ſuo exemplari bibliothecae *Wolfianae*, quod in bibliotheca publica Ienenſi academica aſſeruatur, ſequentia his verbis: Maſora textualis maior determinat ad Leuitic. XI, 21. ם. autem facile tranſire potuit in בִי ſuffixo per virgulam indicato, ſphalma exſtat in editione Talmudis *Veneta*, *Amſtelodamenſi* et *Francofurtenſi*.

Pag. 524. Conſuetudinem Maſoretharum, loco vocum pro ſua opinione obſcoenarum in Kri textui hebraei codicis adiecto honeſtiores ſubſtituendi, ex Talmudis pandectis doctiſſime illuſtrauit *Chriſtoph. Hauemannus* in *Symbolis literariis Bremenſibus. Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 497. Notanda quoque hic eſt ſingularis obſeruatio *Maſoretharum* circa voces הוא et היא in Keri occurrens, ad quam priorem הִוא ſaepe monent, legendum eſſe pro ea הִיא, ubi tamen non auſi ſunt, lectionem ſcriptam הִוא loco ſuo mouere, ſed tantum puncta τοῦ הִיא τῷ הִוא in textu occurrenti ſubiecerunt.

Pag. 525. IV. 225. ſequ. *Litterarum maiuſcularum* in ipſo *Talmude* veſtigia quaedam collegit *Chriſtoph. Hauemannus* in *Symbolis Bremenſib. literariis loc. cit. pag.* 487. ſequ. Huc etiam conferenda eſt Anonymi *Coniectura* doctiſſima *de literis in ſacro codice ſuſpenſis*, quae exſtat inſerta iisdem *Symbolis literariis Bremenſibus. Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 1. 41.

Pag. 526. lin. 5. *Ludou. Cappellus*) et praeter hunc *Elias Leuita*, *Io. Morinus* aliique.

a Moſe) Natales Maſorae adiectae textui hebraico adſcriptae repetunt ipſi *Talmudiſtae* in codice *Nedarim cap.* IV. *fol.* 37. *col.* b. *Megilla fol.* 27. col. b. *Schabbath fol.* 115. *col.* b. *inſcripta ad Leuitic.* I, 1. et 9. et *obſeruat. loc. cit.* et *Io. Henric. Hottingerus* in *Theſauro philologic. Lib.* I. *cap.* III. *Sect.* 4. *pag.* 398. Caeterum pluribus hoc ipſum commentum confutavit *Michael Merckelius* in freyen Abhandlungen und Prüfungen neuerer Meinungen einiger Gelehrten (Lipſ. 1776.) *num.* 5.

Pag. 527. *lin.* 11. *in Talmude aliquae earum memorantur*) tam in *Miſchna* *cod. Megilla cap.* XIII. *theſ.* 4. *Berachoth, cap.* II. *theſ.* I. quam in *utraque Gemara*

Digitized by Google

ra, in *codice Megilla Hieroſolymitan. ad Cap.* IV. *theſ.* I. *Fol.* 74. *col.* 4. *Kiddu-ſchim Babylonic. Fol.* 3. *col.* a. circa finem, *Megilla Babylon. Fol.* 3. ad codicem *Nedarim fol.* 37. et *Bereſchith Rabba Sect.* 36. in fine *Fol.* 40. *col.* b. Alia loca Talmudis, quae idem comprobant, collegit *Hauemannus* in *Symbolis literariis Bremenſibus. Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 477. *ſequ.* ex quo ſimul conſtat veneranda antiquitas harum lectionum Maſorethicarum.

Pag. 529. Potiores cauſas, quare Maſora appelletur *legis ſepimentum*, enarravit b. *Io. Friſchmuthius* in *diſſert. de ſepimento legis divinae. Cap.* I. §. 2. Praeterea nonnulla Iudaeorum de Maſora egregia ſane teſtimonia in medium adduxit *Io. Henric. Maius* in *Synopſi Theologiae Iudaicae. pag.* 22.

Pag. 532. Ex Chriſtianis praeter eos, quos *Wolfius* memorat, *Maſoram* magno in pretio habuerunt b. *Friſchmuthius* in diſſert. *de perforatione manuum pedumque Chriſti cap.* II. §. 1. et *Io. Frider. Haenerus* in *Miſcellaneis philologico-criticis* §. VIII. Plura de uſu et auctoritate *Maſorae* in rebus fidei doctiſſime obſervarunt *Bartholom. Meyerus* in *Tract. de* LXX. *Hebdomadibus Danielis pag.* 372. ſequ. et *Theodor. Hackſpanius* in *Miſcellaneis ſacris Lib.* II. *cap.* 6.

Ad III. pag. 542. *Buxtorfi Tiberias* 1665. fol.) Varia de hac editione memorat b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 103. *ſequ.* Commendatur valde haec editio a b. *Reimanno* in *Catalogo bibliothecae theologicae hiſtorico-critico pag.* 192. *ſequ.* tum propter commentarium criticum, qui totus deſideratur in editione *Baſileenſi* de anno 1620. tum propter menda in hac editione ſedulo correcta. Prodiit autem haec ipſa *Tiberias Baſileae* alia vice ſumtibus et impenſis *Io. Buxtorfii* ex officina *Iohannis Iacobi Deckeri*, accurante hanc editionem *Iohanne Buxtorfio*, quae etiam commentario critico eſt inſtructa, et prioribus longe eſt emendatior. Obſeruavit nonnulla, quae de hac editione memoranda ſunt, Anonymus in *freywilligen Beyträgen zu den Hamburgiſchen Nachrichten aus dem Reiche der Gelehrſamkeit, Tom.* IV. *Scid.* 94. *pag.* 750.

Pag. 544. Scriptoribus chriſtianis de Maſora, ſpeciatim de Kri et Cthibh addantur ſequentes:

Ackermanni, Erneſt. Sebaſtian. Maſora ad finem totius legis, Prophetarum et Hagiographorum illuminata. Ienae 1759. 4.

Boltenii, Io. Andr. diſſert. exponens quinque in locis voces Kri et Cthibh tanquam oppoſitas. Flensburgi 1768.

Eichhornii, Io. Gottfrid. Introduct. in V. T. Part. I. *pag.* 252. 282.

Froriepii, D. Iuſt. Frider. diſſ. exhibens Specimen I. de utilitate linguae Arabicae in defendendis nonnullis locis τοῦ Cethibh Lipſiae 1767. cuius doctiſſimi ſcripti recenſio exquiſita legitur in *Lübekiſchen theologiſchen Nachrichten. Tom.* II. *Part.* XI. *pag.* 1042. 1048.

Merckelii, Michael. diſcuſſio quaeſtionis, an Kerioth textus hebraeo V. T.

ſint

ſint traditio Moſis de monte Sinai, quae legitur in eiusdem **freyen Abhandlungen und Prüfungen neuerer Meinungen einiger Gelehrten.** *num.* 5.

Leſſii, *Gottfr.* Tract. de cura, quam praeſens textus hebraei conditio requirit, variis in locis. Vid. *b. Erneſtii bibliothec. theolog. nov. Tom.* IV. *Part.* VIII. *pag.* 748. *ſequ.*

Schulzii, *Beniam. Wilh. Daniel.* Commentatio et diſſertatio apologetica, qua inquiritur, num puncta vocalia τῷ *Ketibh* ſubiecta ad *Keri* ſint referenda, quae inſerta eſt *Bibliothecae Haganae hiſtorico-philologico-theologicae Claſſ.* I. *faſcic.* I. num. 4. Vid. *b. Erneſtii bibliothec. nov. theolog. Tom.* IX. *Part.* VIII. *pag.* 749. 755.

Schultens, *Albert.* diſſertationes duae doctiſſimae de Authentia ſelectiorum Cethibhim, quae ſeparatim prodierunt Franequerae 1725. poſtea vero etiam a *Io. Oelrichs Opuſculis ſuis hiſtorico-philologico-theologicis Tom.* II. *Faſc.* I. *num.* 3. et 4. pag. 63. 160. inſertae ſunt.

Schwarzii, *D. Frider. Imman.* diſſert. de Maſora Scripturae ſacrae V. T. polyglotta. Witteb. 1754. cuius argumentum ſtrictim exhibent Auctores **der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften** de anno 1755. *Part.* XII. *pag.* 1076. *ſequ.*

Silligii, *M. Io. Gottfrid.* Triga regularum criticarum, quae multis V. T. locis varie vellicatis prodeſſe videntur. Lipſiae 1762. quae recenſetur a b. *Erneſtio Bibliothec. nov. theologic. Tom.* III. *Part.* I. *pag.* 95. *ſequ.*

Stichtii, *Io. Chriſtoph.* diſſert. de Keri et Cethibh vocabulis compoſitis ac divinae dignitatis. Altonauiae 1760.

Wolffradtii, *Dieteric. Sim.* diſſert. de origine atque indole τοῦ Keri et Cthibh, ſub *Kaempferi* praeſidio habita. Roſtoch. 1739. quae etiam inſerta eſt *Io. Oelrichs Collectioni opuſculorum hiſtorico-philologico-theolog. Tom.* II. *Faſcic.* I. *pag.* 31. 60. cuius argumentum ſtrictim exhibent Autores **der Auszüge aus Diſputationen** ad annum 1740. *Part.* I. *pag.* 49. ſequ.

Anonymi Cogitata de Kri et Cthibh, ubi hae variae lectiones Maſorethicae in quinque claſſes diſpeſcuntur, quae inſertae ſunt b. *Io. Philipp. Freſenii* **Paſtoral-Sammlungen.** *Part.* XIII. p. 311.

Quibus addas meum *Specimen* I. *ſtricturarum anti-maſorethicarum in Krijan et Cethibim ad librum Iudicum.* Ienae 1780. 8. Praeterea quoque doctus quidam Paſtor Gallicus nomine *Ieſaias Aubry* elaborationem operis in animo habuit, in quo omnes variationes Maſorethicas nomine τῶν Kerioth et Cethibhim venientes ſolidis rationibus inſtruere, ſimulque Hillerum ſaepius caſtigare voluerit, nec Iota vel apicem inanem, ſed iuxta *Buxtorfii* Tiberiadem ſingula a Synagoga magna adiecta fuiſſe demonſtraturus fuit, uti memoratur in **Hamburgiſchen gelehrten Berichten** de anno 1739. *pag.* 330.

Ad

Digitized by Google

Ad num. V. *de Lexicographis hebraicis Iudaeorum. Tom.* II. *pag.* 546. IV. 231. addantur ſequentia:

Tom. II. *pag.* 546. Inſeratur poſt prius Lexicon *Aruch* dictum, quod Wolfius memorat, aliud Lexicon hebraeum Aruch inſcriptum, et a Rabbino *Menachem* pluribus in locis auctum, cuius operis iacturam maxime dolet *Chriſtoph. Arnoldus* in *Epiſtola ad Wagenſeilium* in *Appendice ad eius Sota pag.* 1181.

Pag. 547. *Nathan ben Iechiel.* Vid. *Tom.* I. *bibliothec. hebr. pag.* 921. *num.* 1727.

Ad num. VI. *de Lexicographis hebraicis Chriſtianorum.*

Pag. 548. *Tom.* IV. 233. *Alabaſtri) Compendium* eius *Lexici maioris Schindleriani* rariſſimum eſt, quod teſtatur *Daniel Salthenius* in *Catalogo librorum Bibliothecae ſuae rariorum. pag.* 193.

Pag. 549. IV. 233. *Phil. Aquinatis)* De eius *Dictionario* varia memoratu digna refert b. *Baumgartenius* Nachrichten von merkwürdigen Büchern, *Tom.* VII. *Part.* 41. *pag.* 399. 401. Praeter hoc opus idem edidit librum inſcriptum: *Veterum Rabbinorum in exponendo Pentateucho modi tredecim. Pariſ.* 1620. 4. librum rariſſimnm teſte *Salthenio loc. citat. pag.* 225. *num.* 1102.

Pag. 550. IV. 234. *Buxtorfi, Io. Lexicon hebraeo-Chaldaicum.* 1639. fol. Supplementa quaedam huius operis dedit *Io. Buxtorfius* in *Catalectis* ſuis *philologico-theologicis num.* 132. Vberius hoc opus recenſetur a *Io. Fabricio Hiſtor. Bibliothec. Fabrician. Tom.* III. *pag.* 239. 241. Hic ipſe *Buxtorfius* aliud praeſtantiſſimum opus edidit huc pertinens ſub titulo: *Concordantiae Bibliorum hebraicorum. Baſil.* 1632. *fol.* de quo plura memoratu digna adduxerunt in medium *Buxtorfius* in *Catalectis philologico-theologicis pag.* 341. *num.* 262. et *Fabricius loc. citat. Tom.* I. *pag.* 41. 42.

Pag. eadem, *lin. ult. repraeſentantur)* Idem hoc inſtitutum fuit *Henric. Vulpii*, cuius librum huc pertinentem *Wolfius* infra *pag.* 361. adduxit.

Pag. 551. *Caſtelli. Edmund.)* Prius adiunctum fuit *Bibliis polyglottis Anglicanis*, deinde ſeparatim editum. Licet autem huic operi gloriam promeritam detrectare noluerim, neque herculeam fere, quam Auctor huic operi elaborando adhibuit, in dubium vocare voluerim operam, nonnulla tamen vitia in eodem commiſſa notantur ab eruditis viris. Quo ſpectant, ut ſaltem duo exempla adferam, quae *Io. Helvicus Willemerus* in *diſſert. de tunica Adami pellicea* Witteberg. 1680. *pag.* 20. et *Io. Friſchmuthius* in *diſſert.* 1. *de Meſſiae hoſtia pro reatu ſe tradentis Coroll.* 1. circa voces עיר et כלאים obſervarunt. Plura de eodem opere memoratu digna obſervarunt *Io. Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag. m.* 178. b. *Baumgartenius* in Nachrichten von der Halliſchen Bibliothek. *Part.* VIII. *faſc.* 47. *pag.* 404. 410. et Perill. *Michael. Bibliothec. oriental. Part.* XIII. *pag.* 124. 126.

Digitized by Google

Pag. eadem et *Tom.* IV. *pag.* 234. *Io. Coccejii*) Recentiſſimo tempore hoc *Lexicon* plenius, auctius et emendatius prodiit ſub titulo: *Lexicon et Commentarius hebraici et Chaldaici ſermonis, poſt Io. Coccejum et Io. Henric. Majum longe quam antehac correctius et emendatius edidit Io. Chriſtian. Guilielm. Schulze. Tom.* I. et II. Lipſ. 1777. 8. mai. de qua editione plura memorat Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. Part.* XIII. *pag.* 119. 139. et vir doctus in *Bibliotheca Mietauienſi uniuerſali theol. Part.* X. *pag.* 1. 44.

Pag. eadem, *Crucigeri Harmonia*) Ad libros rariores refertur a *Vogtio Catalog. libror. rarior. pag.* 225. Plura de hoc opere memorat b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern, *Tom.* VII. *Part.* 41. *pag.* 397. 399.

Forſteri, Io. Lexicon) Vberiorem huius Lexici hebr. recenſionem ſuppeditarunt *Io. Fabricius Hiſtor. Bibliothec. Fabric. Tom.* III. *pag.* 235. *ſequ.* et b. *Io. Frider. Hirtius* in *Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* I. *pag.* 45. 53. ex quibus poſterior imprimis varia, quae *Wolfius* noſter minus accurate de hoc ſcripto obſervauerat, ſedulo emendavit. Sic, quando *Wolfius Lipenio* errorem obiicit, quod iſte editionem eius de anno 1564. attulerit, idem hoc eius aſſertum confirmavit *Hirtius loc. cit. pag.* 48. eamque editionem ſecundam huius operis ex rationibus non ſpernendis comprobavit. Caeterum plura de *Io. Forſteri* in rem orientalem meritis obſervavit *Io. Georg. Schelhornius Amoenitat. literar. Tom.* XIII. *pag.* 210. *ſequ.*

Pag. 552. *Tom.* IV. *pag.* 235.) *Iac. Guſſetii.*) Repetita vice Lexicon eius maius editum eſt cura et ſtudio *Io. Chriſtoph. Clodii* Lipſiae 1743. 4. quae editio recenſetur in zuverläſſigen Nachrichten von gelehrten Schriften. *Part.* XLVII. *num.* 4. Praeterea ab eodem auctore hoc Lexicon maius in compendium redactum eſt, quod ſub titulo: Lexicon hebraicum ſelectum Lipſiae 1744. 8. mai. prodiit, et recenſetur in *Collection. novantiqu. theologic.* de A. 1743. *pag.* 278. *ſequ.* Plura de hoc *Guſſetii* opere memorarunt Auctores *Actorum erudit. Lipſienſ. latin.* ad annum C. 1740. *pag.* 516. et *Gerdeſius* in *Miſcellan. Groningan. Tom.* III. *faſcic.* IV. *pag.* 672. *ſequ.*

Pag. 553. *Hutteri Cubus Hamburg.* 1588.) Recenſuit hanc ſecundam eius libri editionem b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 6. *ſequ.* Praeterea prodiit quoque tertia vice germanice ſ. t. *S. linguae cubus hebraicogermanicus*, das iſt ein hebräiſches *Dictionarium*, aus welchem ein ieglicher, ſo nur hebräiſch leſen kann, eines ieglichen *radicis* deutſche Bedeutung ergründen, und alſo die hebräiſche Sprache in weniger Zeit mit geringer Mühe lernen und verſtehen kann. Hamburg 1683. fol. quam editionem recenſuit *Baummgartenius loc. citato pag.* 22.

Pag.

Pag. 554. *Tom.* IV. *pag.* 238.) *Leuſdenii:*) Huius Lexici parandi conſilium cum eruditis communicaverat ad calcem clavis ſuae linguae hebr. V. T. ex editione ultima de anno 1653. 4.

Leighii) Verſionem huius libri non in uniuerſum, ſed tantum quoad partem eius priorem adornavit *Ludouic. Wolzogenius* teſte *Io. Chriſtoph. Mylio* in *Bibliotheca Anonymorum et Pſeudonymorum. Part.* I. *pag.* 1253. *num.* 52.

Pag. 555. IV. *pag.* 239. *Munſteri*, *Sebaſt. Lexicon hebraicum* non, uti *Wolfius* memorat *Baſil.* 1508. ſed demum A. C. 1523. in lucem publicam prodiit, quod ex praefatione operi huic praemiſſa clariſſime evincit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* V. *Part.* XXVI. *pag.* 104. ubi exſtat recenſio huius libri editionis de anno 1525. Praeterea editum eſt *Baſileae* 1564. 8. per Io. Frobenium et Epiſcopium, quae editio complectitur 2. Alphab. et plagulas 15. De raritate huius operis teſtatur *Daniel Salthenius* in *Catalogo librorum Bibliothecae ſuae rariorum pag.* 193. his verbis: „*Proximum „a Io. Reachlini Lexico locum tenet hoc Munſteri opus.*" Neque minoris raritatis eſt eius *Dictionarium trilingue* a *Wolfio* adductum, quod obſervavit *Salthenius loc. citat. num.* 943.

Pag. 556. IV. 239. *Noldii:)* Prior editio huius operis uberius recenſetur a b. *Reimanno* in *Catalogo bibliothecae theolog. hiſtor. critico Tom.* I. *pag.* 216. *Frid. Gotthilf. Freytagio* in *Apparatu literario Tom.* II. *pag.* 1266 *ſequ.* Recentiori aetate novam eamque copioſiſſimis augmentis et emendationibus pariter atque novis obſervationibus inſtructam in lucem publicam edidit b. *Io. Gottfrid. Tympius* Ienae 1734. 4. mai. de qua plura eaque memoratu digna refert b. *Erneſt. Frider. Neubauerus* in der Nachricht von den ietztlebenden evangeliſchen Theologen in Deutſchland. *Part.* I. *pag.* 403. *ſequ.*

Pag. 557. IV. 240. *Othonis*) *Lexicon* eius *rabbinico-philologicum*, quod poſteriori in loco adduxit *Wolfius*, valde commendatur a *Mich. Lilienthalio Bibliothec. therlog. Part.* XI. *pag.* 105. *ſequ.* et de eiusdem raritate inſigni teſtimonium perhibent Auctores *Relationum innoxiarum de A. C.* 1706. *pag.* 162. *num.* 23. Eiusdem doctiſſimi viri *Hiſtoria doctorum Miſchnicorum Bibliothecae hebraeae Wolfii Tom.* IV. *pag.* 336. 437. cum adiectis doctiſſimis *Hadrian. Relandi* adnotationibus legitur inſerta.

Ibid. Pagnini anno 1548.) Vid. infra ſub voc. *Robert. Stephanus pag.* 560. Vberiorem huius Lexici hebraei dederunt b. *Wolfius* in *Hiſtoria Lexicorum hebraicorum Claſſ.* II. *ſ.* VII. *pag.* 90. *ſequ.* et *Freytagius* in *Apparatu litcrario. Tom.* III. *pag.* 178. 182. Inſuper hic ipſe *Freytagius* obſervat, optimas editiones huius *Theſauri* eſſe editiones, quae *Lugduni* 1575. et *Geneuae* 1614. in folio prodierunt.

Pag. 559. *Io. Row*, *Paſtoris eccleſiae Abdus*) forte ſcribendum eſt Aberdonenſis.

 Sche-

Digitized by Google

Schraei, Bartholom.) Liber eſt valde infrequens et perrarus, qui in bibliothecis exquiſitiſſimo ſtudio collectis b. *Io. Frider. Mayeri, Ittigii* et *Vffenbachii* non exſtitit, quod obſervat *Daniel Salthenius* in *Catalogo librorum rariorum. pag.* 195.

Schindleri, Valent.) Vberius hoc Lexicon recenſetur a *Fabricio Hiſtor. bibliothec. Fabrician. Tom.* III. *pag.* 236. 239. In epitomen quoque redactum eſt a *Guiliem. Alabaſtro Londini* 1635. *fol.* qui liber in numerum rariorum refertur a *Salthenio Catalog. librorum Bibliothecae ſuae rariorum. pag.* 193. *num.* 949. Vid. quoque *Wolf.* ſupra *Tom.* II. *pag.* 348.

Pag. 560. *Stephani* 1558.) Conſtat haec editio Alphabetis duodus et plagulis 14.

Pag. 561. IV. 243. Lexicis a *Wolfio* obſervatis adiungantur adhuc ſequentia:

Anonymi Linguae ſanctae cubus hebraeo-germanicus. Baſil. apud Frobenium 1603. Fol. Recenſuit hunc librum plenius b. *Baumgartenius* in **Nachrichten von merkwürdigen Büchern**, *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 21. *ſequ.*

Bougeti, Io. Salmurienſis, in eodem Collegio linguae hebraicae et in Archigymnaſio Romanae et graecae linguae Lectoris Lexicon hebraicum et chaldaicum ordine alphabetico ad uſum Collegii urbani de propaganda fide in tres partes diviſum. Romae 17.8. Vehementer laudatur in *Hamburgiſchen gelehrten Berichten de anno* 1738 *num.* 99. *pag.* 859. 860. Vid. quoque de hoc opere *Collect. nouantiquor. theologic. ad annum* 1744. *pag.* 414. et *Pauli Theodor. Carpouii Animaduerſiones philolog. critic. pag.* 51.

Burgeri, Nicol. Lexicon breue Hebraeo-chaldaeo-latinum. Hafniae 1733. 8. Varia de hoc libro memorantur a *Carpouio Animaduerſ. modo citatis pag.* 51.

Bürklini, Georg. Chriſtian. Lexicon hebraicum in compendium redactum. Francof. 743. 4.

Calaſio. Mar. a. Vid. Supplementa mea ad *Tom.* I. *pag.* 681. *num.* 1247.

Haſelbaueri, R. P. Lexicon hebraico-chaldaicum. Pragae 1743. fol.

Meinii, C. G. Lexicon hebraicum in compendium redactum. Lipſ. 1712. 4.

Houbigantii, Presbyteri Oratorii Pariſienſis, Racines hebraiques ſans Point-voyelles, ou Dictionnaire hebraique par Rabbines, ou ſont expliqués ſouuent les anciens et nouueaux interprétes, tous les mots hebreux et chaldaiques du Texte original des liures ſaints. Paris 1732. 8. qui liber recenſetur in ſcripto Gallico periodico *Iournal des Sauans de anno* 1733. *menſe Ianuario num.* 6. et in *novis literariis Lipſienſ.* de anno 17?3. *pag.* 438. Vid. quoque *Io. Chriſtoph. Myl:i Bibliotheca Anonymor. et Pſeudonymorum. Part.* I. *pag.* 639. 640.

Lexicon hebraicum auctore P * *. Auenioni 1765. fol. Varia memoratu digna de hoc ſpiſſo opere adduxit b. *Erneſtius* in *Bibliothec. theolog. nov. Tom.* VI. *Part.*

Digitized by Google

Part. V. *pag.* 465. *ſequ.* Forte hoc idem eſt Lexicon, quod in *novis Ienenſibus literariis de anno* 1766. *pag.* 319. Carmelitarum Monacho doctiſſimo *Iohanni Mariae d' Ollone* tribuitur. Promiſit adhuc eius Auctor partem Operis huius tertiam, in quo nomina propria ex Hiſtoria, Geographia et Chronologia ſacra Veteris Teſtamenti occurrent.

Reckenbergeri, Io. Leonhard. Liber Radicum ſive Lexicon hebraicum. Ienae 1749. 8. mai. Cum laude recenſetur a b. *Krafftio Bibliothec. theologic. Tom.* III. *Part.* XXX. *pag.* 981.

Reuchlini, Io. Lexicon hebraicum et in Grammaticam hebraicam Commentarii, cura *Sebaſtian. Munſteri* editi. *Baſil.* 1737. fol. qui liber antea iam prodierat *Pforzhemii* 1506. fol. Vtraque editio rarioribus libris eſt adnumeranda teſte *Daniel. Salthenio* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 193. *num.* 943.

Simonis, Io. Lexicon hebraico-chaldaicum. Halae 1756. 8. mai. quod recenſetur a *Krafftio Bibliothec. theologic. Tom.* VII. *pag.* 817. *ſequ.* et *Baumgartenio* Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IX. *Part.* LIV. *pag.* 539. Noviſſime et longe auctius hunc librum edidit celeb. *Io. Ludov. Schulzius Halae* 1771. 8. mai. Huc quoque ſpectant eiusdem *Simonis* Obſervationes Lexicae in ſupplementum Lexici ſui hebraici manualis editae Halae Magdeburg. 1764. 8.

Zanolini, Anton. Lexicon hebraicum. Patauii 1732. 4. Valde laudatur hic liber in ſcripto periodico inſcripto *Bibliotheque Italique Tom.* XIV. *pag.* 240. *ſequ.* Interim varia tamen in eo reprehendenda obſervavit *Paul. Theodor. Carpovius* in *Animadverſionibus philologico-criticis pag.* 52. 55.

Pag. 562. IV. 244. *Daſſovii Lexicon emphaticum V. T.*) Varia de eodem libro memoratu digna referuntur in *Hamburgiſchen gelehrten Berichten* de anno 1736. *pag.* 566. Poſt eius mortem pervenit hoc κειμήλιον emtionis iure in Bibliothecam S. V. *Io. Dieteric. Winckleri*, qui etiam ſpecimina huius operis manuſcripti appendicis loco *Animadverſionibus* ſuis *philologico-criticis in ſ. codicis loca* adiecit.

Io. Behem lin. 1. et *Tom.* IV. *pag.* 234. Non omittendus eſt hic codex manuſcriptus chartaceus continens Gloſſarium Chaldaeo-Hebraeo-Teutonicum, qui quondam pertinuit ad bibliothecam Vlmenſem *Raymundi Krafftii de Delmenſingen.* Cuius in publicam lucem aliquando edendi propoſitum b. *Matth. Frider. Beckius* tenebat, quem in finem eidem codici ſequentem titulum, ex quo indoles et ratio totius operis abunde patebit, praefixerat. ספר ערוך *ſeu Gloſſarium Chaldaeo-hebraeo-Teutonicum Anonymi Iudaei Germanici in privatis hactenus Bibliothecis deliteſcens, nunc publica luce digniſſimum, accurante Matthia Frider. Beckio, in cuius manus poſtremo venit, cum adiectis verſione latina et Scholiis in communem uſum publicatum, ſive Gloſſarium Hebraeo Barbarum, in quo praeter vocabula hebraea difficiliora quampiurimae voces barbarae, utpote Perſicae, Arabicae,*

 Grae-

Graecae, imprimis Latinae aliae, quae a Iudaeis in diſperſione ſunt receptae, et in Targumico Talmude, Rabboth (ex exemplari Bibliothecae publicae Academicae Ienenſis), *Tanchuma aliisque priſcis monumentis occurrunt, Chaldaice, Hebraice — et Teutonice incerto Auctore recenſentur*, cet. De quo codice amplius obſervavit b. *Io. Georg. Schelhornius Amoenitat. literar. Tom.* III. *pag.* 87. manum ſibi ignotam his verbis ſequentia adſcripſiſſe: „*Iſtiusmodi Aruch manuſcri-*„*ptum quoque habuiſſe videtur Buxtorfius propter ea, quae leguntur in eius* „*Lexico Talmudico pag.* 999. *Quid ſi hoc Lexicon Ioannis Behem Vlmenſis, a* „*Iudaeo Anonymo Germaice redditum eſſet?*" Plura de hoc codice manuſcripto obſervavit *Franciſc. Dominc. Haeberlinus* in *Notitia codicum manuſcriptorum Bibliothecae Raymundi Krafftii de Delmenſingen, pag.* 106. *ſequ.*

Praeterea vir doctus Neapoli vitam degens, nomine *P. D. Caſimir. Correale* in animo habuit edere Lexicon hebraicum et chaldaicum, quod propoſitum ſuum ipſe in commentatione, quae inſcribitur: *Prodromus in Lexicon hebraeo-chaldaeo-biblicum, quo Commentarius perpetuus et clavis Scripturae ſacrae continetur. Neapoli* 1764. 4. declaravit. Collegiſſe ſe ſcribit in hoc opere farraginem plurimarum obſervationum philologicarum, quae partim genium ſermonis hebraici, partim ſenſum vocum hebraicarum literalem concernunt. Vid. *nova Ienenſia literaria de anno* 1765. *pag.* 312.

Hanſchius, Mich. Gottlieb. edere voluit Phraſeologiam linguae hebraicae Veteris Teſtamenti, cuius operis Buxtorfii labori, cuius mentionem fecit *Wolfius Tom.* IV. *pag.* 234. ſimilis, recenſio et ſpecimen exhibetur in Neuen Bücherſaal. *Tom.* II. *Part.* XXIII. *pag.* 820. *ſequ.*

Aliud Lexicon hebraicum in Manuſcripto latens memoratur in *Vhlii Theſauro epiſtolico Lacrotziano. pag.* 156.

Specimina quoque *Lexici emphatici hebraei* exhibentur ab Auctoribus *novantiquorum theologicorum Collectionis ad A. C.* 1702. *pag.* 525. 1703. *pag.* 56. 737. 1704. *pag.* 686. *ſequ.* 1705. *pag.* 561. *ſequ.*

Huc etiam ſpectant ſcripta minora, in quibus tam Obſervationes ad ſupplendos Lexicorum hebraicorum defectus exhibentur per ſaturam collectae, quam ſingularum quarundam vocum hebraearum, quae in ſacro codice Veteris Teſtamenti occurrunt, genuina ſignificatio paulo accuratius expenditur et inveſtigatur. Ex prioribus iam ſupra adductae ſunt b. *Io. Simonis* obſervationes lexicae. Halae 1764. 8. Collectanea quoque ad Lexicon hebraicum edere promiſit Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. Part.* XIII. *pag.* 139. Ex poſteriorum numero hic tantum quaedam, cum eorundem fere infinitus ſit numerus, adducam. Quo ſpectant ſequentia:

Io. Gottlieb. Bidermanni Meletemata philologica, quorum Faſciculus I. Numburgi 1746. II. Fribergae 1748. et III. 1749. prodiit. Vid. Vollſtändige

Digitized by Google

ge Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften, *de anno* 1748. *Part.* XI. *pag.* 995. ſ. 1749. XI. *pag.* 1019. 1750. *Part.* III. *pag.* 281. *ſequ.*

Eiusd. Progr. de vocum hebraearum ſignificatione morali. Friberg. 1750. Vid. Vollſtänd. Nachrichten 1750. *Part.* VIII. *pag.* 688. *ſequ.*

Cauſſe Iſaac. Ludou. Progr. de vera ſignificatione vocis כהן in quibusdam S. S. locis. Francof. ad Viadr. 1753.

Domey, M. Olaui diſſert. quae exhibet ſtricturas philologicas, quibus radices et voces hebraicae et voces anomalae hebraicae in Lexicis vulgo deſideratae reſtituuntur. Vpſaliae 1757.

Happachii, Io. Caſimir. Programma de conatibus translationem Bibliorum hebraicorum emendandi in illis locis, in quibus verba ברך, שפה, צחח et צחה reperiuntur. Coburgi 1772. 4.

Schnieberti, Io. Adelbert. Gottfrid. Comment. de vocis אדם origine et ſignificatu. Magdeb. 1749. cuius argumentum ſtrictim memoratur ab Autoribus der vollſtändigen Nachrichten *de A.* 1750. *Part.* VIII. *pag.* 688.

Strodtmanni. Io. Chriſtoph. Comment. qua Pentadem differentiarum hebraicarum exhibet. Goetting 1747. Vid. Vollſtändige Nachrichten 1748. *Part.* IX. *pag.* 821. *ſequ.*

Referri etiam huc merentur eorum ſtudia haud ſpernenda, qui praeſertim noſtra aetate linguam hebraicam Veteris Teſtamenti eiusque radices, voces et phraſes ſingulas ex ipſis Arabum eorumque ſermonis penetralibus illuſtrare conati ſunt, quibus etiam iidem ſymbolas aliquas haud exiguas ad amplificandam vocum hebraearum etymologiam et rei lexicae Hebraeorum emendationem contulerunt, de quorum ſcriptis plura infra ad *pag.* 635. adferam.

Ad VII. *Tom.* II. *pag.* 568. IV. 249. *Hilleri, Matth. Onomaſticon* quoque in linguam germanicam translatum eſt, quod opus editum *eſt Hamburg* 1712. 4.

Pag. 570. *Robert. Stephani*) de quo libro conferas *Maſchii Beytraege zur Geſchichte merkwürdiger Bücher. Part.* VIII. *pag.* 582. *ſequ.*

Scriptoribus qui nomina propria in codice ſacro V. T. obvia docte expoſuerunt, ad finem huius numeri addantur ſequentia:

Bidermanni, Io. Gottlib. Programm. de nominibus perſonarum et locorum communibus. Friberg. 1759. Vid. Vollſtändige Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften 1759. *Part.* XI. *pag.* 1035. *ſequ.*

Michaelis, D. Chriſtian. Benedict. diſſert. nomina quaedam propria perſonalia codicis ſacri Veteris et Novi Teſtamenti ex virilibus in muliebria, et ex muliebribus in virilia verſa ſuo reſtituens ſexui. Halae Magdeburg. 1755. cuius argumentum recenſent Auctores der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften *de anno* 1755. *Part.* III. *pag.* 234.

Seeland-

Seelandti, *Samuel.* Specimina Concordantiarum codicis ſacri Veteris et Novi Teſtamenti hebraeorum propriorum, quae inſerta leguntur in der Brem- und Verdiſchen Bibliothek. *Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 77. *ſequ.* *Part.* IV. *pag.* 31. *ſequ.*

Simonis, *Io.* Onomaſticon Veteris Teſtamenti, ſive Tractatus philologicus, in quo nomina V. T. propria ad Appellativorum analogiam reducta, ex originibus et formis ſuis explicantur, cum aliarum gentium nominibus conferuntur, impoſitionis ratio, quantum fieri potuit, ubique oſtenditur, una cum Appendice continente Spicilegium obſervationum ad Arcanum formarum nominum hebraicorum. Halae Magdeb. 1741. 4. qui liber utiliſſimus pluribus recenſetur in *Miſcellaneis Groninganis. Tom.* III. *Faſcic.* III. *pag.* 527. et in *Actis erudit. Lipſienſ. latinis* de anno 1741. *menſ. Octobr. pag.* 608. *ſequ.*

Ad VIII. *De collectoribus Abbreviaturarum hebraicarum.*

Pag. 574. *Buxtorf.*) Varia ad hunc librum ſupplementa et acceſſiones ſuppeditauit *Io. Buxtorfius* filius in *Catalectis* ſuis *philologico-theologicis num.* 259. *pag.* 399. Ad *bibliothecam* eius *Rabbinicam* quod attinet, eandem vehementer laudavit b. *Iacob. Frider. Reimannus* in *Catal. biblioth. theol. ſelect. pag.* 132. *ſeq.* Librum eius de Abbreviaturis hebraicis auctiorem in lucem edere promiſerunt *Io. Iac. Cramerus* et *Io. Wulſerus*, id quod obſervavit *Meelführerus* in *Acceſſionibus ad Almelovveenii bibliothecam promiſſam et latentem. pag.* 20. et 157. Vid. *Wolf. Tom.* IV. *pag.* 250.

Pag. 574. et *Tom.* IV. *pag.* 250.) Scriptoribus hic a Wolfio memoratis adde ſequentia ſcripta.

Tychſenii, *Olai Gerhard.* Abbreviaturarum hebraicarum Supplementum primum et ſecundum. Buetzouii 1769. 4. ubi iſti Vir doctiſſimus praeter eos, quos *Wolfius* hic memorat, ſcriptores de Abbreviaturis hebraicis, adhuc ſeptendecim alios earundem collectores adduxit. *Supplem.* I. *pag.* 8. Aetatem abbreviaturarum iſtarum quod attinet, ſe non negare ingenue fatetur, quod Cabbaliſtae iam antiquiſſimo tempore iisdem uſi fuerint, interim tamen obſervat contra celeb. Kennicottum, in ſacro codice eiusque textu maſorethico nullam plane reperiri Abbreuiaturam, cum nullus reperiatur codex manuſcriptus, in quo numeri per literas exprimerentur. Vid. *Nova Ienenſ. literaria ad annum* 1770. *Scid.* III. *pag.* 17. 18.

Gottfrid. Seligii, Lectoris linguae hebraicae publ. Collectio Abbreuiaturarum hebraicarum ultra 4000. aſſurgens. Lipſiae 1781. 8.

Pag. 581. ad ח. addatur nova Abbreuiatura, a b. *Danzio* exemplari ſuo adſcripta: חכמה ובינה רח״ב.

Pag. 583. lin. 18. nova Abbreviatura: vel לו למימר quae occurrit in *Matten Cehanna ad Bereſchith Rabba. Paraſch.* 3. *fol.* 6. *col.* a. *lin.* 10.

Ad

Ad IX. *pag.* 593. IV. 267. Scriptis, quae de dialecto Rabbinica praecipiunt, addendum eſt ſcriptum recentiſſimum, a b. *Io. Erneſt. Fabro* ſ. t. Anmerkungen oder Einleitung zur Erlernung des Talmudiſchen und Rabbiniſchen, Goettingae 1770. 8. editum.

Ad X. *pag.* 594. IV. 270. *Wagenſeilii* Belehrung *cet.* de quo libro plura memorantur a *Mich. Lilienthalio* in *Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 74. Scriptoribus his a *Wolfio* memoratis addi poſſunt ſequentes:

Oppenheimeri. Eberhardi Caroli Friderici Hodegus Ebraeo-Rabbinicus oder Anweiſung, wie überhaupt und Rabbiniſch beſonders die Rabbiniſchen Bücher und Contrakten, Handſchriften, Wechſelzettel u. ſ. w. der heutigen Jüden Deutſch zu leſen ſind, wobey ſich zugleich derſelben gewöhnliche Zahlen, Calender, Münzſorten und Formeln der Wechſelzettel befinden. Lipſiae 1731. 8.

Callenbergii, Io. Henr. Jüdiſchdeutſches Wörterbüchlein, nebſt einer kürzen Anleitung zur Jüdiſchdeutſchen Sprache. Halae 1736. 8. Valde commendatur hic liber a *Lilienthalio Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 124.

Philoglotti kurze und gründliche Anweiſung zur Jüdiſchdeutſchen Sprache. Fribergae 1723. 8. Circa hunc librum b. *Chriſtoph. Ludov. Schlichterus* in *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 82. obſeruavit, quod Autor huius libri merito in numerum plagiariorum referendus ſit, cum permulta ex I. W. Jüdiſchen Sprachmeiſter, cuius *Wolfius Tom.* IV. *pag.* 269. *ſequ.* mentionem fecit, ſuffuratus fuerit, et ipſa errata huius libri receperit. Idem quoque et alia adhuc multa in hoc libro reprehendit *Paul. Theodor. Carpouius* in *Animadverſion. philologico-critico-theologicis pag.* 104. 120.

Seligii, Gottfrid. kurze und gründliche Anweiſung zu einer leichteren Erlernung der Jüdiſchdeutſchen Sprache. Lipſ. 1767. 8.

Ad XI. *Grammatici hebr. Iudaeorum.*

Pag. 597. *Abraham de Balmis) vid. ibid. num.* 31. emenda ita: *num.* 108. *p.* 69. et III. 45. Conferantur quoque de hac Grammatica hebr. *Richard. Simon* in *Hiſtoire critique du* V. *T. pag.* 178. 536. *Bailletus* in *Iugemens des Sauans. Tom.* IV. *pag.* 285. *Petrus Baylius Dictionnar. ſ. v. Balmis. Bibliotheca Hamburgenſis mixta Tom.* III. *pag.* 399. *ſequ.* et *Andr. Gottlieb. Maſchius* in *Beytraegen zur Geſchichte merkwürdiger Bücher. Part.* V. *pag.* 253. *ſequ.* Rarior eſt haec Grammatica teſte *Melch. Ludou. Wedekindo* in Nachrichten von raren Büchern. *Part.* II. *pag.* 299.

Pag. 598. *David Kimchi)* Vid. ſupplementa mea ad *pag.* 306. *Tom.* I. *num.* 495.

Elias Leuita) Alia editio Grammaticae hebr. eius, quae ipſi *Wolfio* ſecundum ea, quae ipſe *Tom.* I. *pag.* 155. refert, ignota fuit, edita eſt ſ. t. Grammatica hebraica *Eliae Leuitae Germani* per *Sebaſt. Munſterum* verſa, etiam ulti-

ma manu ſcholiis illuſtrata. Baſil. 1537. apud *Io. Frobenium*, quam inter rariſſimas huius libri editiones refert *Daniel. Salthenius* in *Catalog. librorum Bibliothec. ſuae rariorum pag.* 624. Praeter Grammaticam eius hebraicam quoque huc ſpectant eiusdem *Capitula cantici*, quae excuſa ſunt *Baſileae* 1527. 8. mai. de qua editione plura memoratu digna in medium adduxit *Maſchius* in Beytrágen. *Part.* V. *pag.* 256. *ſequ.*

Iehuda fil. Chiug. Plura de eius סֵפֶר הַנִּקּוּד, hoc opere rariſſimo attulerunt *Io. Henric. Hottingerus* in *Smegmate orientali Lib.* I. *cap.* VII. *pag.* 110. et *Buddeus* in *Iſagog. in Theol. uniuerſ. pag.* 1658. *ſequ.* Codicem manuſcriptum huius Grammaticae olim invenire fortuna contigit *Gagnierio*, Arabico et hebraico idiomate conſignatum, ex quo idem eandem edere voluit, quod memoratur in Neuen Bücherſaal. *Tom.* IV. *Part.* XLV. *pag.* 673. An vero hoc factum ſit, ignoro.

Pag. 599. *Kimchi*, *Moſes*. De huius Grammatica hebraica plura legi poſſunt apud *Buxtorfium Bibliothec. rabbin. pag.* 365. et apud *Io. Iacob. Schudtium* in *Deliciis hebraeo-philologicis. pag.* 218. *ſequ.*

Pag. 600. Grammaticis Iudaeorum ſcriptis adde ſequentia: *Anonymi Ieſod leſchon hakkodeſch* h. e. Fundamentum linguae ſanctae, qui liber eſt compendium Grammaticae et Lexici hebr. quod prodiit Wilmersdorfii 1721. uti memorat *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Collectione novantiquor. theologic.* ad A. C. 1743. *pag.* 515. ubi plenius recenſetur.

Iochanan Iſaac. Vid. ſupplementa mea ad *Tom.* I, *pag.* 473. *num.* 816. III. 357.

Ionas Cordubenſis, qui libros VII. de arte grammatica in Manuſcripto reliquit, rariſſimos, teſte *Davide Kimchio* in praefatione ad Michlol.

Mardochai, qui edidit *Mira dachia* ſ. myrrha pura, quae hebraice excuſa eſt *Wilmersdorf.* et *Francof. ad Viadr.* Vid. *Collect. nouantiquor. theol.* 1743. *pag.* 520. *Meir* ex familia Meir libellus grammaticus inſcriptus: בנינים סמיני כל השמנה i. e. ſigna omnium coniugationum. Sabionetae 314. C. 1554. Mentionem huius libelli ſaltem quatuor foliis conſtantis et charactere Rabbinico exarati fecerunt *Biſcioni* in *Bibliothec. graeca et hebr. Florent. Tom.* II. *pag.* 448. et *Io. Bernhard. Deroſſi in Annalib. typographiae Sabionetenſis num.* VIII. *pag.* 14. *edit. Erlang.*

Schelomo Saman. Hena, cuius Grammatica hebraica inſcripta eſt צהר התיבה ſ. Feneſtra Arcae ſive Lux vocabulorum, quo titulo alluſit hic auctor Iudaicus ad locum biblicum Geneſ. VI, 16. Berolini anno aerae Iud. 493. C. 1733. 8. apud *Aharonem Ben Moſche.* Plura de hac Grammatica hebraea, quae *Wolfio* noſtro incognita fuit, memorata reperiuntur apud *Carpovium* in Animadverſionibus *philologico-critico-ſacris pag.* 49. Conferas quoque ſupplementa mea ad *Tom.* I. *pag.* 358. *num.* 574.

Saa-

Digitized by Google

Saadias Gaon. Vid. ſupra *Tom.* I. *pag.* 934. *num.* 2. 6. 8. et *Tom.* IV. *pag.* 272.

Schelomo Salman. Grammatica eius hebraica, quam recenſuit *Wolfius* noſter *Tom.* III. *Bibliothec. pag.* 1038. quoque edita eſt ſub titulo: בנין שלמה Francof. ad Moen. 1708. et complectitur Alphab. 1. ſex plagulas. Fuſius autem recenſetur ab *Adam. Andr. Cnollenio* in *Collection. nouantiquor. theologic.* ad. A. C. 1713. *pag.* 57. *ſequ.*

Schelomo Hanouienſis dictus *Haccohen.* Vid. infra in his ſupplementis in *Indice novorum Rabbinorum* ſub finem horum ſupplementorum ſubiiciendo.

Ad XII. *De Grammaticis hebr. Chriſtianorum.*

Pag. 600. *Abrami Nicol.)* Epitome eius grammat. hebr. annumerari meretur teſte *Dan. Gerdeſio* in *Florilegio librorum rariorum. pag. m.* 3. *raris.*

Altingii, Iacob. Grammatica hebr. quoque praeter editiones a *Wolfio* memoratas prodiit *Francof.* 1686. et quinta vice *Groningae* 1692. 8.

Pag. 601. IV. 275. *Auenarius, Io.* Edidit iſte auctor anno 1561. partem ſecundam Grammaticae ſuae hebr. cui tertiam demum adiecit anno 1586. Prodiit eius editio *Wittebergae* apud Io. Cratonem 1586. 8. in qua omnes tres eius partes exhibentur.

Ibid. et IV. 276. *Aurogalli, Io.* 1523. 8.) etiam Baſil. 1529. 1531. cuius poſterioris recenſionem ſuppeditauit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 119. et coniicit, eandem ab iſta de anno 1530. quam *Wolfius* memorat, non eſſe diuerſam. De editione anni 1539. a *Wolfio Tom.* IV. memorata plura obſeruantur a *Collectoribus nouantiquorum theologic. ad A. C.* 1721. *pag.* 780. Vitam Aurogalli praeter alios quoque enarrauit *Petr. Baylius* in *Dictionario Tom.* I. *pag. m.* 403.

Bellarmini, Robert. Venet. 1606.) Hanc editionem, quam Dauid *Clement Bibliothec. curieuſ. hiſtor. et critiqu. Tom* III. *pag.* 56. 58. et *Melchior Ludou. Wedekindus* in Nachrichten von raren Büchern. *Part.* III. *pag.* 358. *ſequ.* inter rariores libros referunt, uberius recenſuit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* VII. *Part.* XLI. *pag.* 406. Vid. quoque *Io. Petr. Niceron.* Nachrichten von merkwürdigen Gelehrten und ihren Schriften. *Part.* XIX. *pag.* 140. *ſequ.* Praeterea quoque edita eſt *Geneuae* 1606. 1616. 1619. Varia de hac Grammatica hebraica memoratu digniora obſeruantur in *Hamburgiſchen gelehrten Berichten ad annum* 1742. *num.* 27. *pag.* 216. ad quae nonnulla reſpondit b. *Chriſtian. Hechtius* in peculiari epiſtola de Bellarmini Grammatica hebraea, inſerta *novis literariis Francofurtenſibus* de anno 1742. *Append.* ad *num.* 38. *pag.* 223.

Pag. 602. *Beringeri, Mich.)* Profeſſoris linguae hebraicae Tubingenſis, cuius Grammatica hebraica citatur in *Bibliotheca Hamburg. mixta. Tom.* III. *pag.* 15.

Pag. 603. et IV. 279.) *Buxtorfii* prius opus grammaticum *per Io. Leuſdenium*) et per eundem Lugduni Batauorum 1701. Supplementa quaedam ad hanc Grammaticam hebr. occurrunt in *Io. Buxtorfii* filii *Catalectis philologico-theolog. num.* 177. *pag.* 352.

Capitonis, Wolfg. Fabric.) Editionem a *Wolfio* memoratam rarioribus libris eſſe adnumerandam teſtantur praeter alios *Daniel Gerdeſius* in *florilegio librorum rariorum pag. m.* 29. et *Daniel Salthenius* in *librorum Catal. bibl. ſuae rariorum pag.* 189. Eandem accurate ſatis recenſuit b. *Io. Friederic. Hirtius Bibliothec. oriental. Part.* VIII. *pag.* 304. 317. Eadem quoque Grammatica a *Capitone* adiuncta fuit *Pſalterio hebraico* a *Capitone* iam anno 1516. edito, ſub titulo: *Inſtitutiuncula in linguam hebraicam*, quam editionem etiam a *Wolfio* ſupra *Tom.* II. *pag.* 402. memoratam una cum Pſalterio plenius recenſuit b. *Io. Bartholom. Riedererus* in Nachrichten zur Kirchen-Bücher- und gelehrten Geſchichte. *Part.* IV. *pag.* 6. Conſtat haec ipſa Grammatica, quae ibidem adnexa eſt, tantum duabus plagulis, cuius Autor ſe in inſcriptione appellauit *Volphangum Fabrum* Profeſſorem Theologiae, quem cum *Capitone* hoc unam eandemque perſonam conſtituere certum eſſe iudicat *Riedererus*, licet ſe neſcire fateatur idem, utrum editio iſta Pſalterio adiuncta, an haec a *Wolfio* memorata pro priori ſit habenda.

Pag. 603. et IV. 280. *Capnionis* ſ. *Io. Reuchlini* 1506.) Hanc editionem inter rariora venerandae antiquitatis monumenta iure meritoque referendam eſſe cenſent *Dan. Gerdeſius* in *Florilegio librorum rariorum pag.* 240. *edit. ſecundae* et alii. Eandem plenius et accurate ſatis recenſent b. *Io. Fabricius Hiſtor. bibliothec. Fabrician. Tom.* III. *pag.* 234. *ſequ.* b. *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Part.* I. *pag.* 369. 375. et b. *Io. Frider. Hirtius Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* I. *pag.* 31. 44.

Eiusdem liber *de Accentibus Hebraeorum* quoque inſignis eſt raritatis, quod obſeruant *Daniel Gerdeſius* in *Floritegio librorum rariorum pag.* 240. *ſequ.* et *Daniel Salthenius* in *Catalogo librorum bibl. ſuae rariorum pag.* 189. Pluribus idem ſcriptum recenſuit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 117.

Ibid. et IV. 271. *Ceuallerii, Anton. Rudolph. Rudimenta linguae hebr.)* praeter memoratas a *Wolfio* editiones etiam prodierunt *Geneuae* apud *Franciſc. de Preux.* 1590. 4.

Pag. 604. *Clenardi, Nicol. Pariſ.* 1539.) teſte *Paul. Theodor. Carpouio* in *Animaduerſion philologico-critico-ſacris pag.* 48.

Pag. 605. et IV. 282. *Io. Andr. Danzii*:) Noviſſima Grammaticae eius maioris editio, quae omnes in ſe comprehendit eius libellos grammaticos, prodiit Francofurti ad Moenum 1751. 8. Aduerſarius *Danzii*, cuius b. *Wolfius* hic mentionem fecit, qui ei oppoſuit *exercitationem criticam*, fuit *Chriſtian. Vi-*

wegius

Digitized by Google

wegius. Plauſus, quo compendium grammaticum hoc in uniuerſa fere Germania exceptum eſt, occaſionem dedit, ut iſtud partim in linguam germanicam converteretur, partim varii eruditorum virorum laudandam omnino in eo collocarent operam, ut praecepta eius grammatica in epitomen breuiorem redigerent et uberius illuſtrarent. Prius praeſtitit b. *Georg Daniel Kypkius* in libro, qui inſcribitur: Hebräiſche und Chaldäiſche Grammatik — D. J. A. Danzens, ins Deutſche überſetzt, und mit Anmerkungen erleutert. Vratiſlauiae 1753. 8. Poſterius autem quod attinet, eo ſpectant ſcripta ſequentia; ordine alphabetico: *Hertelii*, *Wolfgang. Chriſtoph.* Anweiſung zur hebräiſchen Sprache nach Danzens Grundſätzen. Graizae 1737. 8. *Hofmanni*, *Io. Georg. Grammatica hebraea, principia Danziana methodo breuiſſima luculentiſſimaque complexa.* Giſſae 1765. 8. *Io. Mart. Müllerus* in den Anfangs-Gründen der Hebräiſchen Sprache nach der Danziſchen Grammatik, in einer allgemeinen Tabelle für die erſten Anfänger entworfen. Hamburgi 1758. 8. *Nicolai*, *M. Gottlib. Sam.* Anmerkungen und Zuſätze zur Erklärung aller Regeln der hebräiſchen Grammatik D. Danzens. Berolini 1751. 8. *Io. Iacob. Rauius*, qui edidit kurzgefaßte Anfangsgründe der Danziſchen Grammatik. Regiomonti 1749. 8. quam curavit b. *Kypkius* editionem. *Zenckelii*, *M. Georg. Petr.* Commentarius grammaticus linguae hebraeae oder ausführliche Erleuterung der Hebräiſchen Sprache insbeſondere zum richtigen und leichten Verſtande der Danziſchen Grammatik. Ienae 1748. 1749. qui liber conſtat tribus partibus et recenſetur a *Krafftio* in Nachrichten von theolog. Schriften. *Tom.* II. *Part.* 57. *pag.* 629. *ſequ.* et *Io. Henric. Zopfii* Compendium grammaticae hebr. *I. A. Danzii.* Ienae 1735. 8. cuius poſtrema editio prodiit *Ienae* 1773. cura et ſtudio D. *Ioh. Frid. Hirtii*, qui eidem etiam nouum accentuationis hebraicae compendium adiunxit. Vid. D. *Hirtii Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* III. *pag.* 205. 214.

Ibid. et Tom. IV. pag. 283.) *de Dieu*, *Ludov. Grammatica hebr.* in 4.) potius in Folio. Poſtremam editionem Grammaticae eius trilinguis, quae Francofurti 1683. prodiit, publici iuris fecit *David. Clodius*, quod obſervauit *Io. Petrus Niceronius* in Nachrichten von berühmten Gelehrten und ihren Schriften. *Part.* XI. *pag.* 164. *verſ. Baumgarten.*

Pag. 608. et *Tom.* IV. *pag.* 289. *Hermanni ab Hardt*, cuius Grammaticae tertiam editionem memoravit iam *Wolfius*, tertiam ſecuta eſt quarta 1707. et quinta editio 1728. Plura memoratu digna de eadem attulit *Georgius Ludov. Goettenius* in *gelehrten Europa. Part.* III. *pag.* 536.

Ibid. *Helmontii*, *Io. Baptiſt.* Opuſculum, cuius latinam editionem hic recenſuit *Wolfius*, eodem anno quoque germanice prodiit *Soliſbaci.* Plura de eodem obſeruarunt *Morhofius* in *Polyhiſtore. Tom.* I. *lib.* IV. *cap.* III. *§.* 20. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern *Tom.* IV. *Part.*

24. *pag.* 499. 504. et *Io. Chriſtoph. Mylius* in *bibliotheca Anonymor. et Pſeudonymor. Part* I. *pag.* 778.

Pag. 609. IV. 290. *Hilligeri*, *Io. Wilhelm.* Summarium linguae ſ. quoque prodiit *Wittebergae* 1679. et 1684. 4.

Hunnii) potius *Humii* Scoto-Britanni, prouti ipſe hoc mendum correxit *Wolfius Tom.* IV. *pag.* 291.

Pag. 610. *Kyberi*) complectitur duo Alphabeta, cuius operis grammatici partem alteram conſtituunt Meditationes grammaticae in Threnos Ieremiae, quae conficiunt Alphabetum unum et octo plagulas.

Loeſcheri libri III. *de cauſis linguae hebraeae:*) Licet huic libro utilitatem ſuam maximam vix denegare queant Philologi, varia tamen ſunt, quae in eo reprehenduntur a *Paulo Theodor. Carpeuio* in *Animaduerſionibus* ſuis *philologico-critico-ſacris pag.* 44. 58. contra cuius accuſationes *Loeſcheri* cauſa quodammodo defenditur a *Carol. Henric. Zeibichio.* in *Collectione novantiquorum theologicorum de* anno 1744. *pag.* 592. 1745. *pag.* 838. *ſequ.*

Pag. 611. IV. 293. *Martinii*, *Petr.*) Vitam huius Grammatici narravit *Colomeſius* in *Gallia oriental. pag.* 71.

Pag. 612. IV. 295. *Michaelis*, *Io. Henr.* Grammatica hebraica) prodiit quoque Halae 1737. 8.

Pag. 613. IV. 295. *Munſteri*, *Sebaſtian.*) Prima editio Inſtitutionis elementalis linguae hebr. prodiit Baſileae 1524. cui adnexa eſt quoque verſio polyglotta prophetiae Ionae, quam editionem pluribus recenſuit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* V. *Part.* XXVI. *pag.* 102. *ſequ.* De Grammatica *Eliae Leuitae Germani* a *Munſtero* in linguam latinam traducta conferas ſupplementa mea ad *Tom.* I. *pag.* 22. *ſequ.*

Neandri, *Michael.*) *Erotemata — auctiora* 1567. 8.) ſumtibus Io. Oporini ex officina Bartholom. Franconis.

Pag. 614. *Opitii*, *Henr. — ſaepe alias)* Prodiit etiam cura *Pauli Frider. Opitii* Kiloni 1738. *Io. Gottfrid. Hageri*, de qua editione pluribus conferantur Collectores *nouantiquorum theologicorum* de anno 1740. *pag.* 114. *ſequ.* et nouiſſime M. *Chriſtian. Frid. Degenkolbii* Lipſiae 1770.

Ibid. et IV. *pag.* 296. *Oſiandri*, *Luc.*) Plura de auctore huius libri adduxit *Thom. Crenius* in *Animaduerſionibus philologicis. Part.* VI. *cap.* II. *pag.* 169.

Othonis, *Iul. Conrad.*) Grammaticam eius hebr. rarioribus libris adnumerandam eſſe obſeruat Theophilus Sincerus in *Collectione nova librorum antiquiorum et rariorum. Part.* VI. *pag.* 485.

Ibid. et IV. *pag.* 297. Prima inſtitutionum linguae hebr. *Santis Pagnine* editio Lugduni 1520. 4. prodiit, cuius titulus hic eſt: *Santis Pagnini* Inſtitutiones hebraicae, in quibus, quicquid eſt Grammatices hebraice facultatis, docetur. Lugduni 1520. 4. Memorat hanc editionem quoque *Daniel Salthenius* in

Cata-

Digitized by Google

Catalogo librorum Bibliothecae ſuae rariorum. pag. 190. *num.* 291. *Wolfio* autem et *Baumgartenio* plane fuit incognita. Prior enim tantum tres huius libri editiones adduxit, poſteriore autem loco infra citando editionem huius libri de anno 1526. primam et antiquiſſimam fuiſſe perhibet. Cum vero in *Lexico eruditorum Lipſienſi* ſ. u. *Santes* memoretur, eundem diem ſupremum obiiſſe ſeptuagenarium anno 1548. conſtat, eundem iſto tempore, quo has Inſtitutiones anno 1520. ederet, annos 22. natum fuiſſe. Quomodo haec cum illis conſentiant, quae *Pagninus* ipſe in *Dedicatione fol.* 1. B. ſcripſit: „*Inſtitutiones hebraicas. quas olim elaboraui, reſcribere orſus ſum*" aliis ſagacioribus rei literariae ſcrutatoribus decidendum relinquo. Editionem de anno 1526. cui *Wolfius* et *Baumgartenius* primum inter editiones huius libri locum aſſignarunt, recenſuit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 116. Alteram vero a *Wolfio* adductam Pariſienſem de anno 1549. plenius deſcripſit *Frider. Gotthilf. Freytagius* in *Analectis de libris rarioribus. pag.* 651. Praeterea prodiit hic liber teſte *Almelooveenio* in *Tract. de vita et ſcriptis Stephanorum pag.* 17. Pariſiis apud Robertum Stephanum 1548. cuius editionis inſcriptio haec eſt: Hebraicarum Inſtitutionum libri IV. *Sante Pagnino Lucenſi* Auctore ex *R. Davidis Kimchii Michlol fere*, et quidem ex prima eius parte — fere *transſcripti.* 1548. 4. Caeterum *Pagninum* in conſcribendis his Inſtitutionibus maxime fuiſſe uſum utraque parte *Michlol Kimchiani*, imprimis *Freytagius* in *Apparatu literario Tom.* III. *pag.* 178. declaravit verbis, quae partim ad Theſaurum linguae ſanctae eius, partim etiam ad has hebraicas inſtitutiones trahi poſſunt. Obſeruavit quoque ſupra citatus *Almelooveenius loc. citato*, prodiiſſe apud Robert. Stephanum Inſtitutionem hebr. *Pagnini* abbreviatam. 1546.

Obſeruationes in linguam hebraicam non 1564. Pariſ. ſed potius ibidem 1546. prodierunt, uti ipſe *Wolfius* noſter correxit *Tom.* IV. *pag.* 297. apud *Robertum Stephanum*, quod etiam teſtatur *Almelooveenius* de *vita et ſcriptis Stephanorum pag.* 16.

Palmonii, Anton.) *Colomeſius* in *Gallia orientali*, opuſculor. eius *pag.* 245. obſeruavit, prodiiſſe hunc librum in lucem publicam anno 1657. opera et ſtudio *Ambroſii Fricchii*, linguae hebr. Profeſſoris. Vide tamen, quae hac de re ſcripſit *Wolfius* noſter *Tom.* IV. *pag.* 285. ſub voc. *Fricchius.*

Pellicanus, Conrad.) Varia de hoc erudito Philologo memoravit *Io. Iacob. Schudtius* in *Deliciis hebraeo-philologicis pag.* 273.

Pag. 615. et IV. 298. *Quinquarboreus* Vitam huius Autoris pluribus enarrauit *Colomeſius* in *Gallia orientali*, *pag.* 69.

Pag. 616. *Rhenferd. Iac.)* Prodierunt quoque eius rudimenta Franequerae 1700. 1706. teſte *Niceronio* in Nachrichten von berühmten Gelehrten und ihren Schriften *Part.* I. *pag.* 439.

Pag.

Pag. 617. *Schudtii*, *Io. Iac. Genius linguae hebr.* recenſetur quoque in *neuen Bücherſaal. Tom.* III. *Part.* 36. *pag.* 829. *ſequ.*

Pag. 618. *Spinoza*, *Benedict. de*) Praeclare de eius Grammatica hebr. iudicauit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 112. Vide ſupra haec ſupplementa ad *Tom* I. *pag.* 241.

Ibid. *Stancari*, *Io.* in fine addatur ſequentia: Recte quidem: prodiit enim eiusdem Grammatica hebraea *Baſileae* apud Io. Parcum 1546. 8. et eius de modo legendi hebraice breuiſſima Inſtitutio *Venetiis* 1530. 8.

Starkii, *Henr. Bened.* Lux hebraea. Edita quoque eſt Lipſiae 1713. 1717. cum ſupplementis *Chriſt. Gotthold. Wiliſchii* ibidem 1737. et nouiſſime cura et ſtudio celeb. *Io. Gottlib. Boſſeckii* ibidem 1764. 8. quam editionem recenſuit b. *Erneſtius Bibliothec. nov. theologic. Tom.* V. *Part.* II. *pag.* 185. *ſequ.*

Pag. 621. et IV. 307. His ſupplementis librorum grammaticorum hebraicorum a *Wolfio* memoratorum adiiciantur ſequentia ſcripta partim recentiora, partim a b. *Wolfio* praetermiſſa. Spectant huc ſequentia:

Anonymi Lingua ſanta da apprenderſi anche in quattre lezzioni. Venet. 1748. 4. quae citatur in *novis Actis Scholaſticis Vol.* I. *pag.* 642.

Arndii, *Caroli*, (Prof. Roſtoch.) Grammatica analyſi hebraicae inſerviens, ad methodum Schickardianam confecta, adiuncta Harmonia Buxtorfi, Waſmuthi, Opitii, Michaelis cet. Roſtoch. 1709. fol. Quam grammaticam memorat *Paul. Theodor. Carpouius* in *Animaduerſionibus philologico-critico-ſacris pag.* 47.

Biedermanni, *Io. Gottlieb.* Anfangegründe der hebräiſchen Sprache, mit Regeln und Exempeln erleutert. Lipſiae 1762. 8. quem librum recenſuit b. *Erneſtius Bibliothec. theol. nou. Tom.* III. *Part.* I. *pag.* 91. *ſequ.*

Bohnſtedtii, M. *Georg. Chriſt.* Rectoris Halberſtad. Analecta grammatices hebraeae, quibus praecipua et difficiliora eius momenta, maxime quae ad lectionis et flexionis accurationem pertinent, dilucide explicantur. Helmſtad. 1736. 8. De quo libro conferantur die Hamburgiſchen Berichte 1737. *pag.* 38. *ſequ.*

Caſtelli, *Edmund.* Grammatica linguarum orientalium, quae praefixa eſt praeſtantiſſimo eius *Lexico heptaglotto.*

Carpouii, *Paul. Theodor.* Ars ideam diſtinctinctam de voce hebraea formandi. Lipſ. 1738. 8. Plura de hoc libro referunt Collectores *novantiquorum theologicorum* ad annum 1738. *pag.* 752. *ſequ.* et Auctores der Hamburgiſchen Berichte 1739. Scid. 90. *pag.* 764.

Clemanni, *I. C. H. Verſuch zur leichten Erlernung und Erlernung der hebraeiſchen Sprache.* Deſſauiae 1782. 8.

Diederichs, M. *Io. Chriſt. Wilhelm.* hebräiſche Grammatik für Anfänger. Lemgouiae 1778. 8. quam iterata vice multis adnotationibus, emendationibus et Syntaxi hebraica adiecta auctam in lucem publicam edidit cel. *Wilhelm. Frider. Hezeliuc.* Lemgouiae 1781. 8.

Ellen-

Ellenbergeri, *Frid. Wilhelm.* Kunſt, ſich mit der hebräiſchen Spraz che zu beſchäftigen. Halae 1751. Vid. *Baumgartenii* Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* XI. *Part.* 65. *pag.* 466.

Engeſtroemii Io. Grammatica hebraeo-biblica. Lundae Gothorum 1734. 4. Autor in hoc libro fere omnes hypotheſes b. *Neumanni* comprobauit, licet alias hic atque inde multae obſeruationes bonae frugis occurrant. Plura de ea memorant *Collectores nouantiquorum theologicorum* ad annum 1738. *pag.* 638. *ſequ.* et *Paul. Theodor. Carpouius* in *Animaduerſionibus philolog. pag.* 50.

Haſii, M. *Chriſt. Gottfrid.* Verſuch eines Lehrgebäudes der Hebräiſchen Sprache. Halae 1751. 8. Vid. *Baumgartenii* Nachrichten von einer Halliſchen Biblioth. *Tom.* V. *Part.* 30. *pag.* 546.

Hauptmanni, D. *Io. Gottfrid. Elementa hebraici ſermonis* cum illius *Hiſtoria* breviſſima. Ienae 1760. 8.

Hempelii, M. *Erneſt. Wilhelm.* Prima linguae hebraeae elementa, una cum doctrina de accentibus. Lipſiae 1776. 8. Vid. D. *Hirtii Bibliothec. nov. Witteberg. oriental. et exeget. Part.* I. *pag.* 127. *ſequ.*

Hezelii, *Wilh. Frider.* ausführliche Hebräiſche Sprachlehre; nach berichtigen Grundſätzen durch ſorgfältige Vergleichung der übrigen Morgenländiſchen Dialekte. Halae 1777. 8.

Eiusd. Anweiſung zum Hebräiſchen, bey Ermangelung alles mündlichen Unterrichts. Vinariae 1781. 8.

Hirtii, D. Io. Frider. Syntagma obſeruationum philologico-criticarum ad linguam ſanctam V. T. pertinentium. Ienae 1771. 8. Collectionem continet minorum b. Auctoris ſcriptorum ad rem grammaticam Hebraeorum pertinentium, et recenſetur in D. *Hirtii bibliothec. oriental. et exeget. Part.* II. *pag.* 460. 475.

Kochii, M. *Frid. Chriſt.* Fundamenta linguae hebraicae ſuis undique rationibus ſolide firmata, ſeu grammatica Hebraea philoſophica. Ienae 1740. 8. Vid. *Collect. nouantiquorum theologic.* ad annum 1746. *pag.* 92. *ſequ.*

le Long Methode nouuelle pour apprendre facilement les langues Ebraique et Chaldaique, auec un Dictionnaire des Racines. Paris 1738. Vid. *Mylii Biblioth. Anonymorum et Pſeudonym. Part.* I. *pag.* 1298. *num.* 152.

Meineri, *Io. Werner.* wahre Eigenſchaften der hebräiſchen Sprache, aus richtigen Gründen unterſuchet und aufgekläret, cum praefat. D. *Chriſt. Wollii.* Lipſ. 1748. 1772. 8. Plura de eadem Grammatica memorant *Strodtmannus* in den Beyträgen zur Hiſtorie der Gelehrten. *Part.* IV. *pag.* 118. *ſequ. Kraftius Bibliothec. theolog. Tom.* II. *pag.* 852. et Autores der Danziger theolog. Berichte. *Part.* 107. *pag.* 544.

Meninſki Theſaurus et Grammatica linguarum orientalium. Viennae 1680. fol. Raritatem hic liber prae ſe fert, teſte *Daniel. Gerdeſio* in *Florilegio librorum*

rum rariorum, *pag. m.* 312. et recenſetur in *Actis eruditorum Lipſienſ. latin.* de anno 1683. *pag.* 362. et in *Memorabilibus Bibliothecae Dreſdenſis Part.* I. *pag.* 465.

Merceri, *Io.* Notae in *Pagnini* Theſaurum linguae ſanctae. Lugduni 1577. fol. Vid. *Wolf. Tom.* IV. *pag.* 295.

Michaelis, D. *Chriſt. Bened. Quaeſtiones grammaticae* hebr. quae inſertae ſunt *Miſcellaneis Lipſienſ. nouis Vol.* VII. *Part.* 2.

Michaelis, *Io. David.* hebräiſche Grammatik. Halae 1745. 8.

Nebriſſenſis, *Aelii* Anton. Tract. de literis hebraicis cum quibusdam Annotationibus in ſacram Scripturam. Liber eſt perrarus, de quo pluribus commentatus eſt *Nicol. Antonius* in *Specimine bibliothecae Hiſpano-Maianſianae pag.* 20.

Ohrlini, *Olof*, Theol. Doct. et Paſt. Waldſten. *Afhandling om Hebraiſka Sprakets Nytta ati Theologien cet.* cui ſubiicitur ad calcem radicum Hebraearum contradictoriae ſignificationis in primitiva ſua bilittera reſolutio, una cum Hebraearum literarum notionibus extantioribus ſcripturariis, quem librum ex lingua Suecica latine tranſtulit M. *Elias Traegard* Gryphiſwaldiae 1766. 8. Huc ſpectat hic liber, cum in eo nova methodus hebraicam linguam addiſcendi monſtretur, licet ad Grammaticas hebraicas ſtricte ſic dictas non pertineat. Cum laude recenſetur in Greiffswalder kritiſchen Nachrichten ad annum 1766. *Volum.* II. *pag.* 319

Schroederi, *Nicol. Guilielm.* Inſtitutiones ad fundamenta linguae hebr. cum Syntaxi. Groningae 1766. 8. mai. Compendium exhibet maioris *Albert. Schultenſii* grammaticae et cum laude recenſetur a b. *Erneſtio. Bibliothec. theolog. nov. Tom.* VII. *Part.* V. *pag.* 441-445.

Waehneri, *Andr. Georg.* gründliche Grammatik der hebräiſchen Sprache. Goetting. 1735. 8.

Vogelii, *Georg. Io. Ludou.* Anfangsgründe der hebräiſchen Sprachkunſt. Halae 1769. 8. Cum laude recenſetur a b. *Erneſtio Bibliothec. theolog. nov. Tom.* X. *Part.* IX. *pag.* 831. *ſequ.*

Ximenii, *Franciſc.* Cardinalis et Archiepiſcopi Toletani Introductio artis Grammaticae hebraicae, quae appendicis loco adiecta eſt *Tomo* VI. *Bibliorum polyglottorum* Complutenſium. Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 339. Licet non negari queat, *Ximenium* in conficienda hac Grammatica uſum fuiſſe *Io. Reuchlini* rudimentis anno 1506. editis, in hoc ſcripto tamen, cuius elaboratio finita eſt anno 1515. ultimo Maji die, multa occurrunt, quae fruſtra apud *Io. Reuchlinum* deſiderantur.

Plures, quos hic ſilentio praetermitto, Grammaticorum hebr. ſcriptores recenſuit D. *Io. Gottfrid. Hauptmannus* in *Appendice hiſtoriae ſermonis hebraici*, quae eius hebraicae praefixa eſt, adiecta.

Praete-

Digitized by Google

Praeterea exſtat *Anton. Drieſſenii* Carmen hexametrum technologicum de Literatura ſancta vel Hebraea, quod inſertum legitur in *Miſcellaneis Groninganis, Tom.* IV. *Faſcic.* I. *pag.* 42. 130. Hic ipſe auctor, quantum quidem ego ſcio, unicus eſt, qui Grammaticae hebraicae praecepta metrice expreſſit.

Ad XIII. Pag. 621. IV. 307. 308. Iis, qui Hiſtoriam ſermonis hebraici peculiaribus tractauerunt ſcriptis, addi merentur:

Simonis Io. Introductio grammatico - critica in linguam hebraicam, una cum appendice de lingua Chaldaica. Halae Magdeburg. 1753. 8. Plura de eadem memorat b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XVII. *pag.* 458.

Clemmii, Henric. Wilhelm. Verſuch einer kritiſchen Geſchichte der hebräiſchen Sprache. Heilbronnae 1753. 8. quem librum valde laudavit b. *Krafftius Bibliothec. theolog. Tom.* XI. *pag.* 276. *ſequ.*

Hauptmanni, D. *Io. Gottfrid. Hiſtoria linguae hebraicae* eiusdam *elementis ſermonis hebraici,* quae Ienae 1760. edita ſunt, praemiſſa.

Hezelii, Wilhelm. Frider. Geſchichte der hebräiſchen Sprache und Literatur, nebſt einem Anhange, welcher eine kurze Einleitung in die mit der hebräiſchen Sprache verwandten Dialekte enthält. Halae 1776. 8.

Quibus adiungatur b. *Io. Henric. Bohnii* Progr. *de fatis linguarum Orientalium inter Europaeos.* Ienae 1769. 4. Neque minus huc pertinent, qui de ſingularibus meritis doctorum virorum huius vel illius regionis in orientalem et ſpeciatim hebraicam literaturam commentati ſunt. Huc ſaltem, omiſſis aliis, referendus eſt b. *Io. Georg. Schelhornius* in Programm. *de eximiis Suevorum in literaturam orientalem meritis,* quod etiam eiusdem *Amoenitatibus literariis Tom.* XIII. *pag.* 197. *ſequ.* inſertum legitur, in quo varia notatu digniora de *Io. Reuchlino pag.* 208. *Sebaſt. Munſtero pag.* 209. *ſequ. Io. Forſtero pag.* 210. *ſequ. Paulo Fagio pag.* 212. *ſequ.* leguntur.

Pag. 623. IV. 312. De linguae hebraicae proprietatibus, ut et de facili eandem docendi et addiſcendi methodo ſcriptis a *Wolfio* utroque in loco memoratis adde ſequentia: *Io. Buxtorfii* diſſert. de linguae hebraicae origine et antiquitate. Baſil. 1644. *Henric. Iac. a Baſhuyſen* Panegyricus hebraicus de lingua hebraica eiusque auctoritate, cum verſione latina. Hanouiae 1706. quod ſcriptum eodem anno quoque germanice prodiit. *Deroſſi, Io. Bernhard.* Diſquiſitio de praecipuis cauſis et momentis neglectae a nonnullis Hebraicarum literarum diſciplinae. Auguſtae Taurinorum 1769. 4. mai quod ſcriptum vehementer laudavit b. D. *Io. Frid. Hirtius Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* II. *pag.* 350. 361. *Io. Michael. Herbart.* Programma de notitia linguae hebr. neceſſaria et facile comparanda. Oldenburgi 1757. *Hauckii, Chriſtian. Gotthelff.* Briefe die neueſte Hebräiſche Litteratur betreffend. *Pars.* I. II. Lipſ. 1776. 1777. 8. *Erhard. Andr. Frommanni,* Comment. de opinata ſancti-

 tate

tate linguae hebr. foecunda errorum matre, quae inſerta eſt eiusdem Opuſculis philologico - theologicis et hiſtoricis Vol. I. num. 2. *Nicol. Albert a Kameneck* Oratio de ſtudio linguae hebraicae, quam ob raritatem ſuam iterum in lucem publicam edidit *Gottfrid. Balthaſar Scharffius*. Dresdae 1734. 8. M. *Georg. Guilielm. Kirſchii* differt. de facili linguam hebraicam docendi diſcendique ratione. Lipſiae 1777. *Io. Gottfr. Lakemacheri*. Comment. de ratione optima linguam hebraeam docendi et diſcendi, quae extat in eiusdem *Obſeruationib. philologicis. Part.* VI. *pag.* 383. 425. *Linckii, Io. Wolfgang. Conr.* über das hebräiſche Sprachſtudium. Gieſſae 1777. 8. de quo ſcriptio docte recenſetur in *Bibliotheca Lemgouienſi literaturae german. ſelect. Part.* XII. *pag.* 626. *ſequ.*. *Gottfrid. Ludouici* diſſ. de fonte linguarum Orientalium communi. Lipſ. 1693. *Chriſtian. Bened. Michaelis* differt. de primaeva linguae hebr. antiquitate, Reſpond. *Chriſtoph. Auguſt. Bodio* Halae 1747. cuius argumentum ſtrictim enarratur in vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften de anno 1748. *Part.* VI. *pag.* 492. *ſequ.* *Morini, Steph.* Oratio de linguarum Orientalium ad intelligentiam Scripturae ſ. utilitate. Lugd. Batau. 1656. *Georg. Chriſtian. Oertelii* Programma de linguae hebraicae in ſcholis diſcendae neceſſitate. Erlang. 1770. *Theodor. Praetorii* Programmata duo de nexu et connubio arctiſſimo Philologiae et literarum hebr. cum Theologia. Coburgi 1771. quae recenſentur a b. *Erneſtio Bibliothec. theolog. nouiſſ. Tom.* I. *Part.* VIII. *pag.* 764. *ſequ.* *Io. Matth. Schroekhii* Progr. de Ambiguitate linguae hebr. prorſus neganda. Lipſ. 1756. quod recenſetur in vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften 1757. *pag.* 820. *Theodor. Io. Abraham. Schützii* diſſ. de via compendiaria ad linguam hebr. diſcendam. Witteb. 1771. *Robert. Wakfeldi* Oratio de laudibus et utilitate trium linguarum, Arabicae, chaldaicae hebr. atque idiomatibus hebraicis, quae in utroque Teſtamento inueniuntur. Londini 1524. 4. Quem librum pluribus recenſet et perrarum eſſe teſtatur *Freytagius Apparat. literar. Tom.* III. *pag.* 545. 549.

Antiquiſſimam omnino eſſe linguam hebraicam ipſi Iudaei affirmant, cuius ſententiae eorum teſtimonia nonnulla ex ipſis Talmudis Pandectis collecta adduxit *Chriſtoph. Hauemannus* in *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 470. Ex eorum numero, qui illam ipſam antiquitatem in dubium vocarunt, unum hic adfero *Carol. Ludouic. Runckelium* in ſuis Ζητήμασι nonnullis criticis et philologicis. Giſſae 1707. 4. Vid. *Miſcellan. Groning. Tom.* I. *Faſcic.* II. *pag.* 328.

Index virorum eruditorum, qui demum ſenio confecti literis hebraicis addiſcendis operam dederunt, exhibetur a *Io. Buxtorfio* in *Catalectis* ſuis *philologico - theologicis pag.* 284. *ſequ.*

Pag. 623. 624. IV. 313. Scriptis *de literis Hebraeorum earumque antiquitate* addantur ſcripta ſequentia: *Io. Gottlieb. Bidermann.* Programm. exhibens ſpecimen hiſtoriae profanae ex literis hebraicis illuſtratae. Numburg. 1743. cuius

ſum-

Digitized by Google

ſummam dederunt Autores der Auszüge aus Diſputationen de anno 1743. *Part.* II. *pag.* 187. *ſequ.* *Cappelli*, *Ludou.* Tract. de veris et antiquis Hebraeorum litteris. Amſtelod. 1645. 12. de quo libro noſtris temporibus rariori plura in medium allata ſunt a b. *Gottlieb. Stollio* in den Nachrichten von den Büchern ſeiner Bibliothek. *Tom.* II. *pag.* 533. *Erh. Andr. Frommanni* Comment. de cauſis nominum literarum hebraicarum ex primo et antiquiſſimo ſcribendi genere, quae inſerta legitur eius Opuſculis philologico-theologicis et hiſtoricis. *Tom.* I. *num.* 4. *Antiquity of the Hebreio language*, *Litters*, *Vogel Points and Accents*, *by Iohn Gill*, D. D. Londini 1766. 8. *Beniam. Groddekii* diſſertationes duae de literis hebraicis. Eiusd. diſſ. de punctis Hebraeorum vocalibus. Gedani 1753. de quibus conferatur *Kraifftii Bibliothec. theolog. Tom.* VI. *pag.* 849. *ſequ.* VIII. *pag.* 756. *ſequ.* IX. *Part.* 87. *pag.* 657. *Franciſc. Helmont.* Alphabetum hebraicum. Vid. ſupra *pag.* 608. et quae ibi obſeruavi. Alphabetum Hebraicum, addito Samaritano et Rabbinico. 1651. 4. Rom. 1771. 8. mai. ex Typographeo congregationis ſacrae de propaganda fide. *Henr. Stephani* Alphabetum hebraicum, de quo libro plura obſeruarunt *Michael Muittairius* in *Catalogo librorum hebraicorum a Stephanis editorum pag.* 39. et *Io. Chriſtoph. Mylius* in *Bibliotheca Scriptorum anonym. et Pſeudonymorum. Part.* I. *pag.* 778. Huc quoque ſpectant, quae b. *Heumannus* ſcripſit in *Conſpectu reipublicae literariae Cap.* III. *§.* 7. 8. *pag. m.* 33. contra quae nonnulla monuerunt Autores *Relationum Ienenſium menſtruarum* de anno 1726. *pag.* 936. not. De literis Hebraeorum ſuſpenſis doctiſſima occurrit diſſertatio in *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* I. *Part.* II. *num.* I. *pag. m.* 1. 41. Vid. quoque *Wolf.* ſupra *pag.* 524 *ſequ.*

Figuram literarum hebraicarum et *rationem*, *qua antiquiſſimi Hebraei ſcripſerunt*, quod attinet, huc potiſſimum praeter ea, quae de hac materia iam obſeruauit *Wolfius* noſter, referenda erit controverſia, an Hebraei antiquiores in una ſerie et vocibus indiſtinctis ſcripſerint. Affirmarunt hoc imprimis et argumentis quibusdam confirmare conati ſunt *Io. Morinus Exercitat. biblic. de Hebraei Graecique textus ſinceritate Lib.* I. *Exerc.* VI. *Cap.* II. *§.* 5. *Richard. Simonius* in *Hiſtoria critica V. T. Lib.* I. *Cap.* 28. *Io. Andr. Danzius Literat. hebr. chald not.* ad *§.* 6. *obſeru.* 1. *Hermann. ab Hardt.* in *lumine graeco in analyſi primo Geneſeos libello. pag.* 283. *Tom.* I. *in Iobum. Dan. Erneſt. Iablonskius in praefatione editioni* ſuae *Bibliorum hebraic.* praemiſſa *§.* 37. et *Conrad. Ikenius Antiquitat hebraic. Part.* I. *Cap.* III. *§.* 9. Falſitatem autem huius ſententiae clariſſime oſtendit b. *Io. Gottfrid Tympius* in Programm. quo demonſtratur, ind ſtinctam antiquorum Ebraeorum ſcriptionem eſſe recens commentum Morinianum, certitudini divinarum literarum longe perniciofiſſimum. Ienae 1739. 4 Huc quoque conferenda eſt M. *Caroli Traugott Kretſchmari* comm. de charactere codicis hebraei originario. Witteb. 1775. 4.

Digitized by Google

Pag. 624. et IV. 313. *Caſp. Neumannus*) Eiusdem *clavis domus Heber*, qui prodiit in lucem publicam Vratislaviae 1712. 4. pluribus recenſetur im *neuen Bücherſaal der gelehrten Welt. Tom.* II. *Part.* XV. *pag.* 168. *ſequ.* et in *Actis erudit. Lipſienſ. german. Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 738. 742.

Pag. 625. lin. 1. *Halae* 1717.) potius, ſcribe: 1709.

Ibid. lin. 6. His ſcriptis addantur: *Io. Leonh. Reckenbergeri* diſſert. de arte Hebraeorum characteriſtica. Ienae 1734. qui doctiſſimus vir etiam nonnulla, quae in ea aſſeruerat, uberius illuſtravit im Heſſiſchen Hebopfer. *Part.* XII. *pag.* 190. 201. *Georg. Chriſtoph. Stellwagii* diſſ. in qua perfecta ſpecimina artis characteriſticae combinatoriae ex lingua hebraica deſumta ſiſtuntur. Ienae 1738. *Georg. Petr. Zenckelii* diſſ. de natura Scripturae characteriſtico-heuriſticae exiſtentia. Ienae 1740.

Iudeaos antiquiſſimos magnam attentionem in obſeruandis matribus lectionis adhibuiſſe iis in locis, ubi eadem imprimis optimis codicibus manuſcriptis bibliorum hebraicorum adſcriptae fuerint, plurimis exemplis ex *Talmude* aliisque Iudaeorum antiquiſſimis ſcriptis comprobare ſtuduit *Chriſtoph. Hauemannus* in *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 470. *ſequ.* Interim huc quoque conferenda erit b. *Georg. Io. Ludou. Vogelii* diſſert. de matribus lectionis librariorum arbitrio relictis. Halae 1767.

De litteris Hebraeorum ſic dictis *epentheticis* א, ו, י pluribus commentatus eſt b. *Chriſtian. Erneſt. a Windheim* in diſſertat. qua literae epentheticae Hebraeorum ad rationem ſuam revocantur, illaeque voces, quibus ineſſe putantur, reſolvuntur. Erlangae 1752. cuius argumentum ſtrictim exhibuerunt Auctores der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften, ad annum 1753. *pag.* 992. *ſequ.*

Pag. 626. *ſequ.* ad verba: *Vſum literarum numeralem cet.*) Recentiſſimo tempore hoc argumentum plenius et doctiſſime tractavit celeb. *Io. Melchior Faber* in duobus Programmatibus de literis olim pro vocibus in numerando a ſcriptoribus V. T. adhibitis. Onoldi 1775. 4.

De cauſis, quare in V. T. hebraico vocibus et literis Hebraeorum ſuperne adiecta fuerint puncta non vocalia extraordinaria praeter alia ſcripta legatur *Io. Henric. Hüpedenii* wahrſcheinliche Muthmaſſung von der wahren Urſache und Bedeutung der auſſerordentlichen Punkte, welche über einigen Buchſtaben und Wörtern der hebräiſchen Bibel geſunden werden. Hannouerae 1751. 4. quod ſcriptum recenſetur a b. *Krafftio Bibliothec. theolog. Tom.* VII. *pag.* 361. *ſequ.*

Pag. 627. fere in medio: *Montfauconius*) Cogitata eius de hac materia ſtrictim et nervoſe legi poſſunt apud *Wolfium* noſtrum *Tom.* II. *pag.* 648. 653.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 628. *Reimii* tractatus a *Wolfio* citatus potius prodiit Ienae 1716. non 1715. Praeter hunc etiam literarum ſeruilium officia copioſe explanavit *Io. Henric. Hottingerus* in Appendice ad Analyſin libri Hiob.

De *numero coniugationum hebraicorum* conferenda eſt b. *Hirtii* diſſert. de ſpecimine perfectionis in coniugationibus Hebraeorum non multiplicandis obvia. Ienae 1755. cuius ſumma capita narrantur in vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften de anno 1756. *Part.* III. *pag.* 264. *ſequ.*

De *formatione pronominum perſonalium*, *ſuffixorum et Verbi perfecti apud Hebraeos*, ut alios omittam, pluribus egerunt *Io. Frid. Hirtius* in Commentatione philologica formationem pronominum perſonalium, nec non verbi in communiſſima forma apud Ebraeos obuenientium demonſtrante. Ienae 1747. 4. quae etiam iterum recuſa eſt in eiusdem Syntagmate obſeruationum philologico-criticarum ad linguam hebr. ſpectantium *pag.* 15. 96. Quo etiam ſpectant *Alexandri Gabriel. de Woiatan Hulewitz* Tract. de notis characteriſticis coniugationum linguae ſanctae. Lug. Batau. 1733. de quo libro plura memorant Auctores collectionis *nou-antiquorum theologic.* ad annum 1743. *pag.* 409. *Daniel Peuceri* kurze Herleitung des hebräiſchen *Verbi* פקד nach D. Danzens Grundſätzen. *Gerh. Gottfrid. Ranis* Analyſis pronominum perſonalium, ſuffixorum, afformativorum et praeformativorum Hebraicorum et Chaldaicorum. Ien. 1733. 8. et *Io. Gottfrid. Tympii* Typus verborum perfectorum hebraicorum cet. in tabulis compendioſe exhibitus Ienae 1728. edita eſt, cuius editio iterata adiecta omnium pronominum ſeparatorum forma prodiit Ienae 1732. 4.

Viam ad *Analyſin vocum hebraicarum* pandunt libri ſequentes: *Io. Philipp. Chriſtian. Baſtius* in Anhang zu der deutſchen Ueberſetzung der Danziſchen Grammatik, welcher eine grammatiſche Auflöſung aller in den erſten Capitel des erſten Buchs Moſe vorkommenden Wörter in ſich faſſet. Vratislaviae 1753. 8. *Io. Valent. Brieglebii* Dicta claſſica V. T. ad ductum b. *Danzii* brevi analyſi illuſtrata. Iſenaci, 1770. 8. *D. Io. Frid. Hirtii* Biblia Ebraea analytica, ſiue completa omnium vocum difficiliorum et notatu digniorum per uniuerſum codicem V. T. obviarum Analyſis grammatica ſecundum principia b. *Danzii* inſtituta. Ien. 1755. cuius libri utiliſſimi editio ſecunda longe auctior prodiit Ienae 1769. 8. *Frider. Chriſtian. Kochii* Praxis grammatica ſeu ſpecimina totius Grammatices hebraicae in analyſi vocum Hebraearum pro numero ac diuerſitate regularum grammatices ſelectarum expreſſa, quibus praemittitur theoria annalyſeos hebraicae. Ienae 1742. 8. *Iacob. Robertſonii* Clavis Pentateuchi, ſive Analyſis omnium vocum hebraicarum ſuo ordine in Pentateucho Moſis occurrentium. Edimburgi 1770. 8. mai. quem librum copioſe recenſuerunt b. *Erneſtius Biblioth. theol. nouiſſ. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 387. 402. *Hirtius Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* I. *pag.* 54. 70. et *Froriepius* in *Bibliotheca literaturae theologic, Tom.* I. *Part.* III. *pag.* 309. *ſequ.* *Io. Gottfrid. Tympii* Prima quinque Gene-

Geneſeos capita et pars ſexti hebraice, cum vocum ratione grammatica ſecundum principia Danziana expoſita. Ienae 1727.

Doctrinam *de formis nominum hebraicorum* praecipue illuſtrarunt *Io. Andr. Danzius* in Paradigmatibus nominum hebraicorum et *Io. Simonis* in Arcano Formarum hebr. et chaldaic. quod opus doctiſſimum duabus partibus prodiit Halae Magdeburg. 1735. 4. et recenſetur in Hamburgiſchen gelehrten Berichten de anno 1735. *Stid.* 41. *pag.* 173.

Verba formae mixtae, quae in ſermone hebraico occurrunt, ad ſuas formas reſtituit D. *Hirtius* in Tractatu de verbis formae mixtae apud Hebraeos, Ien. 1755. Vid. quoque eiusdem Syntagma *obſeruationum philologico-criticarum pag.* 97. 198.

Pag. 629. *Daſſouii Lexicon emphaticum.* Vid. ſupra *pag.* 562. et quae ibidem a me obſeruata ſunt.

Ad *Syntaxin hebr.* pertinet imprimis *Io. Andrae Danzii* Interpres hebraeus, qui longe auctius multis acceſſionibus ad b. Auctoris mentem editus eſt a b. *Io. Gottfrid. Tympio.* Ienae et Lipſiae 1755. 4. His addas ſequentia ſcripta: *Benedicti Ariae Montani* Communes et familiares linguae hebraicae idiotiſmi, omnibus interpretationibus, praecipue Pagnini accommodati. Antwerp. 1572. fol. quem librum *Io. Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 474. inter rariora rei literariae monumenta refert. *Florentii de Bruin* Diſſert. de emendandis temporum linguae hebraeae anomaliis enallagisque, hactenus temere admiſſis. Amſtelod. 1703. 8. Quibus adiungas ſcripta ſequentia minora: *Mülleri, D. Frid. Theodoſ.* diſſert. particulas Hebraeorum eſſe nomina. Ien. 1740. *Wilhelm. Kohlhaaſii* curae ſecundae circa Interrogationes Hebraeae linguae, in quibus in iuſtas et legitimas eas admittendi rationes inquiritur. Amſtelod. 1762. 8. D. *Io. Frid. Hirtii* diſſert. de Parentheſi ſacra V. T. Ienae 1745. *Chriſtian. Erneſt. a Windheim* diſſert. qua Proſtheſis ad rationes revocatur. Erlang. 1751. Eiusd. diſſ. de dualitatis ratione nominum hebraicorum maxime appellativorum. Ibid. 1753. Eiusd. de ſignificatione formali Tractatus philologicus, quo nominum hebraeae linguae ſignificationes ex ipſarum fontibus eruuntur et illuſtrantur, ſacroque textui V. T. hebr. nova lux accenditur. Erlang. 1753. *Otho Verbruggius* in obſeruationibus philologicis de numero plurali Hebraeorum. Groningae 1730. et Erlangae 1752. 8. *Verſchuirii, Io. Henric.* diſſ. de Paronomaſia Orientalibus multum adamata, quae eſt octaua in eiusdem diſſertationibus philologico-exegeticis, quae Leouardiae et Franequerae 1773. 4. prodierunt. Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nouiſſim. Tom.* III. *Part.* IV. *pag.* 366. *ſequ.* M. *Guilielm. Halleri* diſſert. 1. de diſcrepantia numeri in lingua hebraica. Ienae 1775.

Pag. 630. *ſequ.* IV. 315. *ſequ.* Ad doctrinam *de ſoloeciſmis hebraicis* praeter ea, quae *Wolfius* iam adduxit, pertinent ſequentia ſcripta: *Io. Gottlieb. Bidermanni* Programma de ſoloeciſmis hebraicis. Numburgi 1739. cuius ſumma legitur

Digitized by Google

gitur in Auszügen aus Disputationen. 1740. *Part.* I. *pag.* 56. et in Hamburgiſchen gelehrten Berichten de anno 1739. *Part.* 31. *pag.* 257. D. *Chriſtian. Bened. Michaelis* diſſert. qua Soloeciſmus caſuum ab Hebraiſmo ſacri codicis depellitur. Halae 1739. Vid. Auszüge aus Disputat. 1740. *Part.* V. *pag.* 399. *ſequ.* M. *Io. Sam. Wieſneri* diſſert. de profanatione nominis divini a Syntaxi Hebraeorum depulſa. Erlang. 1756. in qua Auctor imprimis demonſtrare laborat, nomen divinum in ſacro codice nequaquam *αὐξήσεως* cauſa ſaltem uſurpari. Vid. vollſtändige Nachrichten von kleinen akadem. Schriften de anno 1758. *Part.* III. *pag.* 257. *ſequ.*

Pag. 635. IV. 318. Liber *Guilielm. Poſtelli* a *Wolfio* memoratus eſt longe rariſſimus, cuius raritatis teſtes ſunt *Maittairius* in *Annalibus typographicis. Tom.* II. *Part.* I. *pag.* 111. *ſequ. Part.* II. *pag.* 444. *Tom.* V. *Part.* II. *pag.* 177. et *Vogtius Catalogo librorum rariorum. pag.* 549. Recenſetur plenius a *Baumgartenio* in Nachrichten von der Halliſchen Bibliothek *Tom.* VI. *Part.* 34. *pag.* 359. *ſequ.* et *Wolfio Tom.* IV. 318. Pluribus de *Poſtello*, eiusque vita et ſcriptis commentati ſunt *Thomas Ittigius* in *Opuſculis variis.* (Lipſ. 1714.) *diſſert.* IV. *pag.* 235. 315. et *Io. Matth. Schroekhius* in Abbildungen und Lebensbeſchreibungen berühmter Gelehrten. *Part.* III. *num.* 4.

Huc quoque ſpectat materia de *Harmonia linguarum* ſpeciatim *orientalium*, quam b. *Wolfius* in fine huius capitis tractat. Quod ad eandem ſpectat, imprimis recentiori aevo harmoniam *linguae Arabicae* cum hebraica demonſtrarunt, qui recentiori praeſertim aevo radices vocum hebraearum deperditas ex dialecto Arabica derivare et ſignificationes vocum ac phraſium hebraicarum ex eadem depromere conati ſunt. Non hic mearum eſſe partium duco, ut fuſius diſquiram, quid de eiusmodi ſtudiis iudicandum ſit, neque limites huius harmoniae, quae inter linguam Arabicam et Hebraicam intercedit, definire audeo. Gratiſſimam omnino poſteritatis literariae merentur praedicationem fere omnes, qui ex intimis Arabiae penetralibus linguam hebraicam colluſtrare et hoc pacto Lexicorum vulgarium defectus quodammodo tollere multis curis ſuſtinuerunt, licet a nonnullis etiam hac in re, ut fieri ſolet, in exceſſu peccatum fuerit. Lectoribus meis ſpero non iniucundum fore, ſi nomina eorum et ſcripta, quae partim ſymbolas ad lucem ſermoni hebraico ex Arabica lingua accendendam congeſſerunt, partim de ipſa harmonia et cognatione harum dialectorum inter ſe proeceperunt, ordine alphabetico recenſuero. Spectant huc ſcripta ſequentia:

Bahrdtii. *D. Carol. Frider.* diſſert. de Vſu linguae Arabicae ex comparatione cum hebraica. Lipſ. 1758.

Bodii, *Chriſtoph. Auguſt.* Profeſſ. Helmſtad. Comment. de primaria radicum hebraearum ſignificatione ex dialectis orientalibus, et maxime quidem ex Arabica feliciter eruta, Helmſtad. 1754. 4. De qua conferantur *Baumgartenius* Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* VI. *Part.* 36. *pag.* 539.

Digitized by Google

Boyſenii, *Frid. Eberhard.* Kritiſche Erleuterungen des Grundtextes der hebräiſchen Schriften A. Teſt. gröſtentheils nach den Grundſätzen des Herrn Michaelis zu Göttingen, cuius operis plures partes prodierunt, quarum prior cum praefatione doctiſſima S. V. *Semleri de cognatione et influxu linguae Arabicae in linguam hebraicam ex Hiſtoria illuſtratis* Halae Magdeburgicae 1760. 8. edita eſt.

Eiusdem Beyträge zu einem richtigen Syſtem der hebräiſchen Philologie geſammlet, und nach den Grundſätzen des Herrn Prof. Michaelis zu Göttingen eingerichtet. Conſtat hoc opus tribus partibus, quae Lipſiae et Chemnitii 1762. 1763. 8. in lucem publicam prolatae ſunt, et doctiſſime recenſetur in b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nov. Tom.* III. *Part.* I. *pag.* 67. 78. *Tom.* IV. *Part* VII. *pag.* 615. 622.

Büttinghauſen, *Caroli*, Specimen Horarum hebraicarum et arabicarum, ut et obſeruationum biblicarum. Traiecti ad Rhenum 1758. 8. Vid. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nov. Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 148. 155.

Funckii, *G. B.* Symbolae ad interpretationem ſacri Codicis, quarum Particula I. Hafniae 1768. II. ibidem 1769. 8. prodierunt. Recenſuerunt hoc ſcriptum doctiſſime b. *Erneſtius Bibl. nov. theol. Tom.* X. *Part.* IV. *pag.* 382. *ſequ.* et Autores der Lübeckiſchen theolog. Nachrichten *Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 251. 263. *Part.* IX. 846. 852.

Groddekii, *Benjam.* diſſert. I. et II. de vero originum Hebraearum fonte et utilitate. Witteberg. 1746. Eiusd. diſſ. de natura dialectorum Orientalium ad linguam hebraicam applicata. Ibid. 1747.

Hottingeri, *Io. Henric.* Smegma orientale. Heidelberg. 1658. 4.

Huntii, Thom. Oratio de uſu dialectorum Orientalium, praecipue Arabicae in hebraico codice interpretando. Oxon. 1748. 4.

Michaelis, *Io. David.* Beurtheilung der Mittel, welche man anwendet, die ausgeſtorbene hebräiſche Sprache zu verſtehen. Goettingae 1767. 8.

Ratelband, *Io.* diſſert. de Conuenientia admirabili dialecti Arabicae cum hebraea in uniuerſo linguae ambitu. Lugd. Batau. 1740. quae exſtat in *Sylloge diſſertationum philologico-exegeticarum* ſub praeſidio *Albert. Schultens habitarum. Part.* I. *pag.* 262. 328. Vid. *Hirtii Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* VI. *pag.* 425.

Ravii, *Sebald.* Oratio de Iudicio in Philologia orientali regundo. Traiecti ad Rhen. 1770. 4. quae recenſetur a b. *Erneſtio Bibliothec. theolog. nouiſſ. Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 852. et *Hirtio Bibliothec. oriental. Part.* II. *pag.* 477. *ſeq.*

Robertſoni, *Iac.* diſſert. de origine, antiquitate, conſeruatione, indole et utilitate linguae Arabicae, et affinitate eius cum lingua hebraea, quae adiecta eſt eius Clavi Pentateuchi. Vid. quae ſupra notaui ad *pag.* 628.

Schei-

Digitized by Google

Schiidii, Euerhard. Schediaſmata philologica ad linguae hebraicae ſacrique codicis promouenda ſtudia ventilata. Geldriae 1771. 4. mai. quod ſcriptum plura minora ſcripta celeb. Auctoris huc ſpectantia comprehendit, et recenſetur a D. *Hirtio Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* V. *pag.* 133. 145. Eiusdem Obſeruationes philologicae, quibus primaevae linguae Hebr. ſtirpes una cum praecipuis propaginibus ſuis ſtrictim explicantur. Ibid. 1772. 4. mai. qui liber recenſetur a b. *Erneſtio Tom.* III. *Part.* II. *pag.* 189. *ſequ.* et *Hirtios loc. cit. pag.* 154. 164.

Schellingii, Io. Frider. Abhandlung von dem Gebrauche der Arabiſchen Sprache zu einer gründlichen Einſicht in das hebräiſche. Stuttgardiae 1771. Cuius ſcripti doctiſſimas recenſiones exhibuerunt Perilluſtris *I. D. Michaelis Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* I. *pag.* 124. *ſequ.* b. *Erneſtius Bibliothec. recentiſſ. theolog. Tom.* I. *Part.* VI. *pag.* 564. 568. et *Froriepius Bibliothec. literat. theolog. Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 152. 165.

Schultens, Albert. Origines Hebraeae ſiue Hebraeae linguae antiquiſſima natura et indoles ex Arabiae penetralibus renouata. Franequerae 1724. 4. quae prima huius libri editio recenſetur in *Miſcellaneis Duiſburgenſibus. Tom.* I. *Faſcic.* I. *pag.* 103. 120. Vid. quoque *Faſc.* III. *pag.* 460. *ſequ.* et Lugduni Batau. 1761. 8. mai. 4. Alphab. quam recenſuit b. *Erneſtius Bibliothec. nou. theolog. Tom.* III. *Part.* VIII. *pag.* 757. 759. Contra hunc librum acriter pugnarunt *Antonius Drieſſenius* tum in ſua dilucidatione analytica libri Iobi, quae Gron. 1732. prodiit, tum in cauſa linguae hebraeae aduerſus Arabiſmi abuſum. Gron. 1737. 4. de quo libro vid. *Miſcellanea Groningana. Tom.* I. *Faſcic.* IV. *pag.* 701. contra quem *Schultenſius* ſuam cauſam defendere laborauit in vindiciis ſuis originum hebraearum, et *van den Honert*, Profeſſor Leidenſis, qui varia ſcripta de hoc argumento contra *Schultenſium* edidit.

Eiusdem Clauis dialectorum, quam b. *Diederichs*, praematura morte impeditus edere promiſit. Huc quoque ſpectant eiusdem Orationes duae de linguae Arabicae antiquiſſima origine, eiusque intima et ſororia cum lingua hebraea cognatione. Lugd. Batauor. 1729. 1732. 4.

Schultens, Henric. Albert. Oratio de finibus literarum orientalium latius proferendis. Amſtelod. 1773. 4. quae recenſetur a b. *Erneſtio Bibliothec. theolog. recentiſſ. Tom.* III. *Part.* VIII. *pag.* 760. 764. et *Michael. Bibliothec. oriental. Part.* VII. *pag.* 71. 79.

Zemiſchii, Georg. Godofred. diſſ. de analogia linguarum interpretationis ſubſidio. Lipſ. 1758.

Neque defuerunt, qui Harmoniam linguae hebraicae cum Syriaca in nonnullis eius vocibus et phraſibus eius demonſtrarunt, quo ſpectant praeter alios: *Iacob. Welleri* Spicilegium quaeſtionum Ebraeo-Syrarum, editum a *Io. Wilhelm. Hilligero*, Witteberg. 1673. et D. *Chriſtian. Bened. Michaelis* diſſert. qua lumina

 Syro-

Digitized by Google

Syrorum pro illuſtrando Hebraiſmo ſacro exhibentur. Halae 1756. ut alios praetermittam.

Pag. 635. fere in medio: *Crucigeri* Harmonia cet.) Plura de hoc libro memorat *Baumgartenius* in **Nachrichten von merkwürdigen Büchern** *Tom.* VII. *Part.* 41. *pag.* 397. *ſequ.*

Pag. 636. IV. 319.) Maximam ſane conuenientiam inter graecam et hebraicam linguam intercedere, pluribus praeter memoratos a Wolfio ſcriptores demonſtrarunt b. *Chriſt. Bened. Michaelis* in diſſ. de Hebraea et adfinibus orientis linguis a graeca deriuandis. Halae 1726. *Io. Gottfrid. Lakemacherus* in obſeruat. quae exhibet Atticiſmorum cum formulis hebraicis comparatorum ſpecimen, quod legitur in eiusdem *Obſeruation. philologicis*, *Part.* VI. *pag.* 425. 432. b. *Io. Auguſt. Erneſtius* in Programmate de veſtigiis linguae hebraicae in lingua graeca. Lipſ. 1753. cuius argumentum ſtrictim exhibetur in **vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften** de anno 1753. *Part.* X. *pag.* 924. quod iterum recuſum eſt in eiusdem *opuſculis philologico-criticis* (Lugd. Batau 1764.) *pag.* 171. 182.

Pag. 637.) Plura de conuenientia linguae hebraicae cum *Sinica* legi poſſunt in *Actis eruditorum germanicis Lipſienſibus. T.* II. *P.* XX. *p.* 722. *ſ.* XXII. 835. Aliarum linguarum Occidentis, ſpeciatim *Hungariae* cum hebraica harmoniam demonſtravit *Io. Gottfrid. Oertelius* in Harmonia linguarum Orientis et Occidentis, ſpeciatimque Hungaricae cum Hebraea. Witteb. 1746. 8.

Ad Librum IV. De Talmude.

Cap. III. Pag. 700. פרקי אבות rectiſſime explicantur: *Apophtegmata Patrum*, prouti has voces interpretatus eſt *Buxtorfius* ſenior *Tiberiad. pag.* 2.

Ad editiones huius Tractatus Talmudici quod attinet, editionem *Iſnenſem* hebraeo-latinam, quam memorat *Wolfius pag.* 701. uberius deſcripſerunt *Theophilus Sincerus* in *collectione nova librorum antiquiorum et rariorum. Part.* I. *pag.* 128. *ſequ.* et *Baumgartenius* in **Nachrichten von merkwürdigen Büchern.** *Part.* XLI. *pag.* 396. *ſequ.* De eadem ſcripſit *Wilhelm. Surenhuſius*, eandem vix comparari poſſe, quod obſeruat *Io. Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum. pag.* 277. *Leuſdenii* deſignata a *Wolfio* editio complectitur plagulas 14. Praeter editiones a *Wolfio* memoratas hebraicas memoranda quoque eſt editio Wilmersdorfienſis de anno 1716. 4to cuius mentionem fecit *Io. Chriſtian Wibelius* in conſignatione librorum ex typographia Wilmersdorfienſi editorum, in *Collectione noua antiquorum theologicorum* de anno 1743. *pag.* 513.

Pag. 702. lin. 9. Dyrenfurti 1711. 4.) Memorat vir doctus *im neuen Bücherſaal. Part.* IX. *pag.* 708. hanc ipſam editionem nondum ad finem eſſe perductam, ſed ſaltem paucas eius plagulas a ſe viſas eſſe. Plura de eadem perhibentur ibidem *Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 96. Has et alias editiones quoque recenſuit

Digitized by Google

ſuit *Io. Bened. Carpzouius* apud *Io. Georg. Schelhornium in Amoenitat. literariis Tom.* XI. *pag.* 313.

Specimina verſionis ſegmentorum quorundam ex his Patrum ſententiis decerptorum dederunt nonnulli. Spectat huc ſpecimen latinae verſionis huius tractatus Talmudici a *Io. Iuſto Loſio* exaratum. et ſuo faſciculo conſiderationum, qui Gieſſae 1707. prodiit, inſertum. Aliud ſpecimen elegantiſſimum et ſimul genio linguae vernaculae maxime accomodatum verſionis germanicae quarundam ſententiarum huius tractatus confecit S. V. *Io. Gottfrid. Herderus*, illudque literatiſſimo operi, quod inſcribitur Briefe das Studium der Theologie betreffend. *Part.* II. *epiſt.* XXI. *pag.* 367. 369. inſeruit.

De variis ſcriptis minoribus, quae *Lakemacherus* ad illuſtrandum hoc Talmudis caput conſcripſit, *Wolfius* infra *Tom.* IV. *pag.* 322. *ſequ.* quaedam adduxit, quibus addas *Caroli Gottlobii Sperbachii* Programma diſcipulorum ſapientum Hebraeorum virtutes duo de quinquaginta recenſens ad locum *Pirke Auoth* illuſtrandum. Witteb. 1756. 4. cuius argumentum ſtrictim enarrarunt Auctores der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften, ad annum 1756. *Part.* VIII. *pag.* 708. *ſequ.*

Pag. 703. IV. 323. *Bava kamma*) Verſionem *l' Empereurianam* huius Tractatus b. *Danzius* in Collegio ſuo Rabbinico vehementer laudare ſolebat, ſimul tamen obſeruavit, tractatus *Bava Mezia* et *Baua Batra* non eadem diligentia et accuratione eſſe ab *Empereurio* traductos, quam hic Tractatus. Verſionem b. *Daſſouli* huius tractatus latinam ineditam quoque memorant Auctores der Hamburgiſchen gelehrten Berichte ad annum 1736. *pag.* 566.

Pag. 703. IV. 323. *Beza* ad finem) Editus eſt quoque hic tractatus Talmudicus cum Commentario *Raſchiano* et *Toſephoth Iom Tobh* Wilmersdorfii 1712. et 1725. fol. et Octauo obſeruante *Io. Chriſt. Wibelio* in *Collectione nouantiquor. theologicorum ad annum.* 1743. *pag.* 508. 517.

Ibid. lin. penult.) Verſio latina *Biccurim* a *Chriſt. Ludouici* adornata, cuius hic mentionem fecit *Wolfius*, quoque prodiit Lipſiae 1712. 4. quae editio uno Alphabeto conſtat, et plenius recenſetur a *Collectoribus nouantiquorum theologicorum* ad annum 1712. *pag.* 518.

Pag. 704. *Berachoth*) De editione et verſione capitis huius Tractatus primi a *Georg. Elieſer Edzurdi* edita pluribus legantur *Collectores nouantiquorum theologic. ad annum* 1713. *pag.* 989. *ſequ.* et *Acta eruditorum Lipſienſia germanica Tom.* II. *Part.* XIII. *pag.* 23. 24. Alterum caput eiusdem *Marcus Woeldike* latine vertit et cum annotationibus nonnullis adiectis edidit Hafniae 1738. 4. qui liber tamquam continuatio operis *Edzardiani* conſiderari poteſt. Verſionem germanicam huius tractatus Talmudici recentiſſimo tempore adornauit celeb. *Io. Iacob. Rabius*, quae ſingulatim in lucem publicam prodiit Halae Magdeburgicae 1777. 8. de qua plura memorat S. V. *Seilerus* in gemeinnützigen Betrachtungen

gen der neueſten theologiſchen Schriften, ad annum 1778. *Part.* IV. *pag.* 705. *ſequ.*

Pag. 706. *Chagiga*) Etiam huius Tractatus Talmudici nonnulla ſegmenta cum verſione latina et adnotationibus inſtructa in lucem publicam edidit *Marius Woeldike* ſub titulo: Tractatus talmudici *Chagiga Cap.* III. Gemara I. Hieroſolymitana latine verſa notisque illuſtrata. Hafniae 1735. 4. quam exceperunt *Gemara* II. III. et IV. eiusdem capitis III. *Chagigae*. Ibidem 1736. 1737. Quo etiam ſpectant eiusdem Annotationes ad partem poſtremam capitis II. tractatus Chagiga Talmudis Hieroſolymitani. Hafniae, quae memorat *Elias Frideric. Schmerſahlius* in Nachrichten von verſtorbenen Gelehrten. *Tom.* II. *Part.* II. *pag.* 346. Praeterea quoque editus eſt hic Tractatus Wilmersdorfii anno aerae Iudaicae 422. C. 1712. folio, uti refert *Wibelius* loco ſupra memorato *Collectionis nouantiquorum theologicorum.*

Pag. 707. יְבָמוֹת) Excerpta huius Tractatus edendi conſilium ſibi propoſuit *Io. Iacob. Cramerus*, quod ipſe in *praefatione* ſua libri *de Goele pag.* ultima obſeruavit. Haec poſt eius mortem, ab ipſo relicta praeceptor eius *Io. Chriſtoph. Wagenſeilius* appendici libri ſui de dialecto Iudaeo-germanica adiunxit.

יוֹמָא) Editio *Scheringhami Londinenſis* in quarta forma minori conſtat Alphabeto uno et plagulis octo. Haec ipſa editio *Sheringhami* iterum prodiit Franequerae 1696. 1700. 8. *Bashuyſenii* ſpecimen profectuum ſtudii Gemarici hoc loco a Wolfio memoratum vere prodiit Hanouiae 1715. uti obſeruatur in neuen Büchersaal der gelehrten Welt. *Tom.* IV. *Part.* 46. *pag.* 760.

Additamenta varia ad hunc Tractatum Talmudicum pertinentia compoſuit *R. Chijas*, quae in unum corpus collecta *Blaſius Vgolinus* ſ. t. *R. Chiae* Additamenta ad Codicem de die expiationum ex hebraico ſermone in latinum traduxit, et notis philologicis illuſtrata edidit Venetiis 1744. 8. maiori. Conſtant vero plagulis 12.

כֵּלִים) Recuſa eſt diſſertatio b. *Daſſouii* a Wolfio memorata Wittebergae 1714.

Pag. 708. כְּתוּבוֹת. Verſionem latinam huius tractatus Talmudici novam adornavit *Blaſius Vgolinus*, quae inſerta legitur eius *Theſauro Antiquitat. ſacrarum. Tom.* XXX. *num.* 4.

מִדּוֹת) Verſio huius Tractatus latina quoque legitur in Appendice ad Biblia Polyglotta Londinenſia fol. 198. *ſequ.*

מַכּוֹת Pag. 709. lin. 8. *Dyrenfurti*) ſine mentione editoris et anni. Praeterea editus eſt hic Tractatus Wilmersdorfii 1736. 8. quod obſeruavit *Io. Chriſt. Wibelius* in conſignatione librorum Wilmersdorfenſium in *Collectione nouantiquorum theologicorum ad annum* 1743. *pag.* 519.

מְנָחוֹת in fine ad verba: Allegat ipſe cet.) Idem quoque fecit *Meelführerus* in diſſert. I. de Ieſu in Talmude *pag.* 3.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 710. et 713. Vtriusque Tractatus Talmudici נְגָעִים et פָּרָה excerpta edere ſibi propoſuit *Io. Iacob. Cramerus*, quod ipſe memorat in praefatione libri ſui de Goele pagina ultima.

נִדָּה) Tractatus hic Talmudicus nonniſi quoad principium capitis quarti exſtat in Talmude Hieroſolymitano, quod obſeruavit *Lightfootus* in *Operibus poſthumis pag.* 62.

נְדָרִים Agitur in hoc Tractatu non tam de votis ſponte oblatis, quam potius de iis, quae homo ſibi prohibet committenda et euitanda, ſibi proprio impulſu praeſcribit, quod obſeruat *Sebaſt. Schmidius* in *Faſciculo diſputationum Diſput.* VIII. *num.* 24. *pag.* 617.

נָשִׁים Totus hic Tractatus Talmudicus exſtat in Talmude Hieroſolymitano, obſeruante *Io. Lightfootho* in *operibus poſthumis. pag.* 53.

סוֹטָה) De editione, quam adornavit *Wagenſeilius*, egregie iudicavit *Reimannus* in *Catalogo bibliothecae theolog. hiſtoric. critic. pag.* 881. Vberius quoque recenſetur hic liber, ſimulque nonnulla in eodem emendantur a *Io. Fabricio* in *Hiſtoria Bibliotheca Fabricianae. Tom.* V. *pag.* 346. 348.

Praeterea eiusdem quoque latinam verſionem exarauit *Blaſius Vgolinus*, eamque *Theſauro* ſuo *Antiquitatum ſacrarum Tom.* XXX. *num.* 4. inſeruit.

Pag. 711. סַנְהֶדְרִין) Verſio latino *Io. Coccei* a *Wolſio* memorata prodiit Amſtelodami 1629. 4. teſte *Daſſouio* in *Prolegomenis Antiquitatum hebraicarum* §. 3.

Pag. 714. עֲבוֹדָה זָרָה De editione Guſtau. Peringeri a Wolfio memorata plura memorat *Fabricius* in *Hiſtor. Bibliothec. Fabricianae Part.* VI. *pag.* 49. *Edzardianam* autem editionem pluribus recenſuit Autor anonymus in *Muſeo eruditorum novo. Tom.* I. *Part.* VI. *pag.* 470. 494.

עֵרוּבִין Tempus, quo impreſſus eſt hic Tractatus, ad annum 1661. cum Schabbataeo refert *Sebaſt. Schmidius.* De eiusdem Schmidii interpretatione latina plura obſeruavit *Fabricius loc. citato pag.* 336.

Pag. 713. קִדּוּשִׁין Prodiit etiam hic codex Talmudicus Wilmersdorfii 1735. fol. teſte *Io. Chriſt. Wibelio* in *Collectione nouantiquorum theologicorum, de anno* 1743. *pag.* 511. Verſionem eiusdem latinam novam *Blaſius Vgolinus Theſauro* ſuo *Antiquitatum ſacrarum Tom.* XXX. *num.* 3. inſeruit.

Pag. 714 (שַׁבָּת) Latinam interpretationem conſtitutionum huius Tractatus a *Sebaſt. Schmidio* adornatam pluribus recenſuit *Fabricius loc. citato pag.* 335. Etiam huius Tractatus excerpta in lucem publicam eruditi orbis proferre voluit *Io. Iacob. Cramerus*, quod ipſe memorat in *praefatione* libri ſui *de Goele pag. ultima.*

שְׁקָלִים *Wülferi* interpretationem latinam huius Tractatus vehementer laudavit *Fabricius loc. cit. pag.* 352. *ſequ.*

Pag.

Pag. 314. 715. תמיד) Cum utraque interpretatio latina, quam memorat *Wolfius*, variis mendis referta eſſet, et ſenſum Talmudicorum doctorum minus recte explicatum exhiberet, novam eius Tractatus verſionem latinam b. *Conradus Ikenius* compoſuit, eamque cum adiectis annotationibus edidit Bremae 1736. quod memoratur ab autoribus der Hamburgiſchen gelehrten Berichte ad annum 1736. *Scid.* 102 *pag.* 917.

Pag. 715. lin. 7. *retinuit*) adde: et valde laudavit.

Pag. 716.) Varia, quae ad hiſtoriam vitae et alia notatu digniora vitae de viris, qui editione variorum Miſchnae tractatuum egregie de re Talmudica promeruerunt, memorat *Io. Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Tom.* I. *pag.* 250. *ſequ.*

Pag. ead. et ſequ. *Guilielm. Guiſius*) Morte praereptus propoſitum ſuum, totam Miſchnam edendi et illuſtrandi non executus eſt, quod obſeruat *Fabricius loc. citato pag.* 251. Solummodo hic vir doctus ſeptem priores ordinis primi titulos uſque ad tertium caput Tractatus de Decimis ad finem perduxit. Interim huius *Guiſii* auxilium, quod ſibi in edenda Miſchna praeſtitit, vehementer laudavit *Surenhuſius* in *Praefatione Parti* I. *Miſchnae* ſuae praefixa *pag.* 4. Plura de eius laboribus Miſchnicis obſeruarunt Autores *Actorum eruditorum latinorum Lipſienſium* de anno 1691. *pag.* 251. *ſequ.*

Pag. 717. Addendus eſt adhuc etiam *Io. Iacob. Cramerus*, de cuius excerptis quorundam codicum Talmudicorum ſupra in recenſione eorundem nonnulla adducta ſunt.

Pag. 718. lin. 1. *Seuachim et Meila*) qui codices exſtant in *bibliotheca Danziana*, quae aſſeruatur in bibliotheca publica Academiae Ienenſis, ex *Bielkiano* exemplari deſcripti.

Pag. 719. fere in medio: *Germanicam verſionem cet.*) Recentiſſimo tempore vir in dialecto Talmudica longe verſatiſſimus, *Io. Iacob. Rabius* novam verſionem totius Miſchnae lingua vernacula traductam edidit, quae editio VI. Partibus Onoldi 1760. 1763. 4. mai. prodiit, quam editionem doctiſſime recenſuit b. *Erneſtius* in *Bibliothec. theolog. nou. Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 692. 702. *Tom.* III. *Part.* IX. *pag.* 771. ~~777. et Tom. IV. Part.~~ X. *pag.* 923. 929.

Pag. 719. *ſequ.* Capitis in Talmude, quod מסכת פאה ſeu *de angulo agri pauperibus in meſſe relinquendo* inſcribitur, verſio graeca una cum eiusdem paraphraſi latina legitur in *Hermanni ab Hardt* ſeptem columnis Academiae Georgiae Auguſtae. Libro VII.

Pag. 744. *Peah* non conſtat VIII. ſed VII. potius capitibus, quod bene obſeruavit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* V. *Part.* XXV. *pag.* 22. Interim *Rabius* in Introductione ſua praeliminari in Miſchnam a partibus *Wolfii* noſtri eſt, et huic tractatui octo capita aſſignat.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 745. Ord. II. lib. 1. (שבת) Abſoluitur hic tractatus non XXIV. uti *Wolfius* opinatur, ſed potius XXXIV. capitibus, quod monuit *Baumgartenius loc. citato pag.* 24.

Ad VI. *pag.* 816. ad verba *Wolfii*: *tres huius argumenti ſcriptores cet.*) Iudicia eruditorum virorum de hac collectione *Iacob. Triglandi* collecta in medium adduxit *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 42. *ſequ.*

Scriptoribus de ſectis Iudaeorum hic a *Wolfio* memoratis addantur ſequentia ſcripta:

Rhenferdii, Iacob. Exercitationes philologicae de fictis Iudaeorum haereſibus. Lugd. Batau. et Franequer. 1664. 4. quae etiam inſertae ſunt eius Operibus philologicis excuſis Traiecti ad Rhenum 1722. Vid. *Act. erudit. Lipſienſ. germ. Part.* LXXX. *pag.* 235. *ſequ.*

Maknightii, Iacob. Comment. de tribus Sectis Iudaeorum, ſpeciatim de Phariſaeis, Sadducaeis et Herodianis, quae inſerta eſt eius Commentario harmonico in quatuor Evangelia, quem edidit *A. F. Ruckersfelder.* Bremae et Dauentriae 1772. 8. Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theolog. nouiſſ. Tom.* II. *Part.* X. *pag.* 890.

Pag. 817. IV. 331.) Scriptoribus de *Phariſaeis* addantur ſequentes ſcriptiones:

Io. Druſii Tractatus de Haſidaeis, quorum mentio fit in libris Maccabaeorum, quo probare ſtuduit, Haſidaeos I. Maccab. II, 42. VII, 13. et II. Maccab. XIV, 6. memoratos fuiſſe Phariſaeos. Franequerae 1603. 8. qui etiam poſtea inſertus eſt *Criticis ſacris Anglicanis Tom.* VI. *pag.* 2005. *ſequ.* edit. Francofurtenſ. Plura de hoc ſcripto memorauit *Io. Fabricius Hiſtor. Bibliothec. Fabrician. Tom.* I. *pag.* 287. *ſequ.*

Pfeifferi, Io. Philipp. diſſert. de verbis Lucae Act. apoſt. XXIII. 8. Regiom. 1682.

Adolph. Wilhelm. a Gohren diſſert. de fermento Phariſaeorum ad Matth. XVI, 6. 12. Ienae 1738.

De *Sadducaeis* praeter ſcriptores a *Wolfio* memoratos conferantur ſcripta ſequentia:

Gudii, M. Gottlob. Frider. Comment. de auctoritate Sadducaeorum tempore, quo Chriſtus verſatus eſt in Iudaea, quae inſerta legitur *Miſcellaneis Lipſienſibus Volum.* II. *Part.* I.

Hechtii, Chriſtian. diſſert. de Sadducaeiſmo Hannae et Caiphae aliorumque inter Iudaeos Pontificum. Budingae 1718. 4. Eiusd. epiſtola ad *D. Erneſt. Frider. Neubauerum* de ſecta ſcribarum, quorum frequens in Novo Teſtamento fit mentio, et qua ratione ſub iis lateant Sadducaei et Eſſeni. Francof. ad Moen. 1737. 4. Vid. Heſſiſches Hebopfer. *Tom.* II. *pag.* 144. 498.

Digitized by Google

Ikenii, *Conrad.* Comment. de Sadducaeis eorumque auctoritate inter Iudaeos, quae inſerta legitur *Symbolis literariis Bremenſibus*, *Tom.* I. *Part.* III. *num.* 4. *pag.* 299. *ſequ.*

Schaefferi, *Io. Imman.* Oratio de ἀρχιερεῦσι in eccleſia Ebraea Sadducaeis. Ienae. 4.

Anonymi Coniecturae hiſtorico-criticae Sadducaeorum inter Iudaeos ſectae novam lucem accendentes. Halae 1779. 8. mai. quod ſcriptum recenſetur in *Bibliothec. Mietauienſi univerſali theolog. Part.* XIV. *pag.* 314. *ſequ.*

Vniuerſum ſyſtema huius ſectae Iudaeorum ad mentem Ioſephi, imprimis quod eorundem Sadducaeorum doctrinam de reſurrectione mortuorum ſpectat, accurate delineatum exhibuit vir doctus *Io. Conrad. Fueslinus* in *nova Bibliotheca Bremenſi Tom.* V. *Faſcic.* II. *pag.* 195. *ſequ.*

Pag. 818. De *Eſſenis*) *Willemeri* diſſertatio de iisdem inſcripta eſt: de Eſſenis Iudaeorum Aſcetis. Scopus Auctoris fuit, ut oſtenderet, quid *Ioſephus* et *Philo Alexandrinus* de hac ſecta ſtatuerint, unde haec commentatio ex *Ioſephi* et *Philonis* ſcriptis huius ſectae Iudaicae ſyſtemati novam lucem accendit. Huc addas: *Io. Achat. Felic. Bielckii*, Profeſſ. Stargard. Comment. de Eſſenis atque Therapeutis prophetarum ſpeciem prae ſe ferentibus. Stargard. 1755. 4. quae recenſetur a *Krafftio Bibliothec. theolog. Tom.* XII. *Part.* CXI. *pag.* 95

De *Karaeis*: Ex numero ſcriptorum de iisdem imprimis laudari merentur:

Auguſti, *Friderici Albert.* Iudaei converſi gründliche Nachrichten von den Karaiten. Erfurti 1752. 8. quod ſcriptum doctiſſimum recenſetur a *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 341. 351. et *Krafftio Bibliothec. theolog. Tom.* VII. *pag.* 523.

Hechtii, *Chriſtian.* Antiquitas Karaeorum famigeratiſſimae ac hodienum inter Iudaeos in Poloniae et Turcici imperii regionibus florentis Sectae ex nouella CXLVI. Imperat. *Iuſtiniani* aduerſus doctiſſimum Gallum — *P. Michaelem Lequienium* aſſerta et vindicata. Budingae 1719. 4.

Loſii, *Io. Iuſt.* Conſideratio de Karaeis ad ductum *Abenezrae*, quae inſerta eſt eiusdem Faſciculo conſiderationum, qui Gieſſae 1707. prodiit.

Schuparthi, *Georg.* Tract. de Secta Karaeorum. Ien. 1701. 4. Vid. ſcriptum Gallicum periodicum, qui inſcribitur *Nouuelle Bibliothéque choiſie. Part.* I. *num.* 13.

Steuberi, *Io. Engelhard*, Programma, quo Karaeorum natales, dogmata et fata enarrantur. Rintelii 1735. 4.

Wolfii, *Io. Chriſtoph.* Notitia Karaeorum. Hamburg. et Lipſ. 1714. 4. Vberius recenſetur hoc opus in *Muſeo librorum novorum. Tom.* IX. *Part.* XLV. *p.* 613. 624. et in *Io. Fabricii Hiſtor. Bibliothec. Fabriciae. Tom.* IV. *pag.* 78. *ſequ.*

Pag.

Pag. 819. 820. De *Herodianis* quoque legi merentur praeter ſcriptores a Wolfio memoratos *Io. Frider. Leuſchneri* Programmata duo de Secta Herodianorum commentitia. Hirſchbergae 1751. quorum argumentum exhibent Autores der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften. 1751. *Part.* XI. *pag.* 1040. *ſequ.* 1752. *Part.* I. *pag.* 89. *ſequ.*

Pag. 836. 838. *Tryphon*) Vere diſſertatio b. *Danzii* de *Tryphone Iuſtini Martyris* collocutore, de cuius editione in lucem publicam *Wolfius* noſter dubitat, prodiit, et inſerta legitur *Parergis Goettingenſibus* a b. *Heumanno* editis *Tom.* I. *Faſcic.* IV. *num.* 5. *pag.* 80. 91. Verſatur hic vir doctus in ſententia, eundem *Tryphonem* haud fuiſſe *R. Akibae* praeceptorem, ſed ſaltem eius ſodalem, quod uberius ibidem probatur, eundemque diu poſt *Akibam* fuiſſe ſuperſtitem.

Pag. 837. lin. 5. Sententiam, quam Wolfius noſter hoc in loco *Druſio* tribuit, idem quoque licet cum aliqua dubitatione ſaltem declarauit in *Bibliis criticis Anglicanis Tom.* VI. *fol.* 1638. et *Prouerb. ſacr. lib.* III. *Claſſ.* I. *num.* 32. Multo confidentius eandem propugnaverunt *Ligthfoothus* et *Caueus* a *Wolfio* noſtro citati, quod obſeruat *Theod. Haſaeus* in *Bibliotheca Bremenſi hiſtorico-philolog. theolog. Tom.* I. *pag.* 87. et *Schlichterus* in *Symbolis literar. Bremenſ. Tom.* I. *faſcic.* I. *pag.* 68. 69. Plura de *Tryphone* hoc Iudaeo attulit in medium *Wolfius* noſter *Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 1161. *num.* 2231. et *Tom.* IV. *pag.* 334.

Pag. 849. lin. 24. *Terumoth* IV, 5.) adde: *Chagiga fol.* 6. *col. a.* lin. ultima.

Ad VIII. Editiones *Miſchnae.* Pag. 883. *Sabionetenſem* editionem de anno 319. C. 1559. obſeruat quoque *Deroſſi* in *Annalibus typograph. hebr. Sabionetenſ. num.* XXIV. *pag.* 37. *edit. Erlang.* Veretur tamen, ne cum editione alia, quae Riuae Tridentum prodiit eodem anno, confundatur. Notetur hic editio Miſchnae, quae *Venetiis* prodiit A. 334. C. 1574. folio, quae quatuor voluminibus conſtat, cuius exemplar aſſeruatur in Bibliotheca publica Gymnaſii Thorunienſis.

Pag. 884. lin. 6. et 443.) adde: et 475.

Pag. 886. 887. *Surenhuſii Miſchna*) Vberius praeſtantiſſimum hoc opus recenſetur a *Io. Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothec. Fabrician. Tom.* I. *pag.* 245. 248. ubi quoque varia in eodem opere emendantur, et a *Baumgartenio* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* V. *Part.* XXV. *pag.* 41. 52. Quod ad verſionem latinam a *Surenhuſio* Miſchnae adiectam attinet, obſervavit b. *Erneſtius Bibliothec. theol. nou. Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 700. quod in eadem nimis preſſe literam Talmudis ſecutus fuerit, unde ſaepius haec verſio riſum moueat et interdum obſcurior reddatur.

Ad IX. *De editionibus Talmudis Hieroſolymitani.*

Google

Pag. 889. fere in medio ſcribit *Wolfius*: In ordine primo Seraim inueniuntur codices ſiue tractatus VII. qui ſecundum ſuorum capitum et foliorum numerum recenſentur. In numero eorundem autem praetermiſſus eſt a *Wolfio* tractatus, qui inſcribitur *Maaſer Scheni*, quod obſeruauit *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* V. *Part.* XXV. *pag.* 35. *not.* Eſt hic tractatus in ordine *Seraim* unde in hoc ordine Talmudis Hieroſolymitani totidem reperiri tractatus colligit *Baumgartenius*, quot complectitur Talmud Babylonicum, nempe undecim, id quod etiam iam ante Baumgartenium obſervauerat b. *Reimannus* in *Introductione ad Hiſtoriam Theologiae Iudaicae pag.* 275. Hinc noſtro in loco *Wolfii pag.* 890. decem tractatibus primi Seraim adiiciatur undecimus מַעֲשֵׂר שֵׁנִי ſeu *de decimis ſecundis*, qui tractatus quatuor abſolvitur capitibus.

Pag. 899. כראים, *Tractatus* IV. *ord.* 1. complectitur non, uti *Wolfius* perhibet, octo, ſed novem capita, obſeruante *Baumgartenio citato loco not.* b.

Ord. II. *tract.* VII. ראש השנה conſtat non quatuor, ſed potius ſeptem capitibus, teſte *Baumgartenio loco citato pag.* 36. *coll. not.* e. ibidem.

Pag. 891. *Ord.* IV. *tract.* III. בבא בתרא non, uti Wolfius obſeruat, nouem, ſed potius decem capita comprehendit, teſte *Baumgartenio loc. citato pag.* 37. *not.* f.

Pag. 892. *Venet.* 1609.) Hanc editionem priorem Hieroſolymitani Talmudis a Iudaeis magno in pretio haberi tum quoniam ſit incorrupta, tum quoniam loca iſta, quae in Chriſtum et Chriſtianos iniuria videri poſſent, in eadem non omiſſa fuerint, obſeruavit *Io. Georg. Schelhorniur* in *Amoenitatibus literariis. Tom.* II. *pag.* 431. quo ex fundamento quoque deriuandum erit, quod *Wilhelmus Schickardus* in praefatione ad *Bechinath happeruſchim* ſcripſit, eandem ſuo tempore vix pretio centenorum Imperialium coemi potuiſſe. Caeterum uberius recenſetur iſta Talmudis Hieroſolymitani editio a b. *Baumgartenio* Nachrichten von einer Halliſchen Biblioth. *Tom.* V. *Part.* XXV. *pag.* 31. 39. qua in recenſione varia occurrunt, quae ad notitiam literariam Talmudis clariſſime illuſtrandam faciunt.

In fine huius paginae fere mentionem fecit Wolfius, noſter novae inceptae editionis Talmudis Hieroſolymitani, dum memorat, *Seder* eius *prius Amſtelodami* 1710. prodiiſſe. Conferatur de eodem *Cnollenii* narratio in *Collectione nouantiquor. theologic.* ad annum 1713. *pag.* 611. 643. Anno demum 1743. Seder alterum *Deſſauiae* prodiit, quod denique excepit *Seder* III. *Berolini* editum. Editio haec in uniuerſum *Korban Haedah* inſcripta eſt, et utriusque poſterioris partis eius impreſſionem curavit doctor Iudaeorum Berolinenſis, cuius nomen eſt Fraenkelius, qui etiam ſumtus huic operi neceſſarios ſubminiſtravit, eamque editionem copioſiſſimis annotationibus inſtruxit. Memorat haec, quae huc usque attulimus, vir doctus apud *Io. Iacob. Rabium* in praefatione Parti II. Verſionis germanicae Miſchnae praemiſſa *pag.* 4.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 900. *Baſileae* 1579.) De hac editione conferantur *Io. Georg. Schelhornii Amoenitates literariae Tom.* II. *pag.* 431.

Pag. 901. *ſequ. Lublinenſis editio*) Licet *Bartoloccius* in *Bibliotheca magna Rabbinica Tom.* III. *pag.* 761. hanc editionem nunquam in lucem publicam prodiiſſe affirmet, eamque etiam plane ignorauerit *Thomas Hydius*, eadem tamen exſtat in *Bibliothec. Mazariniana Pariſienſi* XII. Tomos comprehendens, teſte *Daniel. Maichelio* in *Introductione ad Hiſtoriam literariam de praecipuis Bibliothecis Pariſienſibus. Cap.* IV. *§.* 9. *pag.* 73. Interim hic error *Bartoloccii*, *Hydii* et aliorum literatiſſimorum virorum eximiam iſtius editionis raritatem ſatis comprobat, quod etiam iampridem obſeruauit *Io. Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 654.

Pag. 903. *ſequ. Amſtelodamenſis* editio de anno 1644.) De hac editione b. *Chriſtian. Schoettgenius* in *Lectionibus ſuis Rabbinicis Lib.* 1. *cap.* 13. quae inſertae ſunt eiusdem *Horis hebraicis et Talmudicis de Meſſia pag.* 839. ſequentia ſcripſit: „*Amſtelodamenſis editio de anno* 1644. *ſequ. expreſſa Iudaeis et Chriſtianis, carior habetur, atque tamen hodie ubivis proſtat.*" Cui iudicio accedit *Baumgartenius* loco infra adferendo *pag.* 13. Idem *Schoettgenius* citato loco ea loca *cap.* 13. *tot.* et 14. inſeruit, quae in editionibus *Talmudis Babylonici* mutilis et caſtratis omiſſa fuerant. Pleniorem huius editionis recenſionem memoratu digniſſimam exhibuit *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* V. *Part.* XXV. *pag.* 12. 30.

Pag. 906. ad VIII.) Editio, quae ſub auſpiciis *Dan. Erneſt. Iablonſkii Berolini* edita eſt, coepta fuit anno C. 1715. ad finem perducta A. C. 1721. Plura de eadem memorantur in *Bibliotheca Bremenſi hiſtorico-philologico-theologica Claſſ.* V. *pag.* 733. *ſequ.*

Pag. 909. אבות) Tractatus hic etiam prodiit Wilmersdorfii 1716. teſte, *Io. Chriſtian. Wibelio* in *Collectionib. nouantiquorum theologic.* de anno 1743. *pag.* 513.

Pag. 910. *Berachoth* aerae Iud. 244. C. 1484.) Plenius et uberius hanc editionem a *Wolfio* noſtro obſeruatam recenſuit *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Tractatu de Typographiae hebraicae origine et primitiis. Cap.* IV. *pag.* 25. *ſequ.* Idem vir doctus docet, utrumque, *Bartoloccium* et *Wolfium* noſtrum in deſcriptione eiusdem varie impegiſſe. Ita enim ſcripſit: *Falluntur utrique, dum in ea legenda litterula conueniunt, quae manifeſtiſſime in commemorato a Wolfio vocabulo in noſtra hac editione non reperitur*, ac perperam idcirco diſputat *Wolfius*, *ſitne ea ſupputanda necne?* Idem etiam loco citato *§.* 28. ſententiam *Bartoloccii* a *Wolfio* memoratam, quod codex *Beza* ſimul apud *Soncinates* excuſus ſit, pro commento declarauit, cum iſte tractatus neque in Oppenheimeriano neque in ſuo exemplari completo adiunctus reperiatur, quo ex fundamento editionem tractatus *Berachoth* et *Beza Soncinatenſem* anni 1489. cuius exiſtentiam *Bartoloccius* et *Cheuillerius*

apud

apud *Wolfium* ſuadent, pro ſpuria et ſuppoſititia declaravit *loc. cit. Cap.* VIII. *§.* 13. *pag.* 101.

Pag. 911. *Chagiga*) Prodiit etiam hic tractatus *Wilmersdorfii* 1712. teſte *Wibelio* in *Collection. novantiquor. theolog.* 1743. *pag.* 510.

Pag. ead. *Kidduſchim.* Plura de editione *Sabionetenſi* memorat *Io. Bernhard. Deroſſi Annal. Typograph. hebr. Sabionet. num.* V. *pag.* 11. Prodiit quoque Wilmersdorfii 1735. fol. teſte *Wibelio loc. citato pag.* 511.

Pag. 912. *Maccoth* prodiit quoque *Wilmersdorfii* 1736. 8. teſte *Wibelio loc. cit. pag.* 519.

Ibid. *Roſch haſchana)* Prodiit etiam Wilmersdorfii 1736. cuius editionis *Wibelius* ſine mentione anni, quo impreſſa eſt, mentionem fecit.

Schabbath) Initium huius Tractatus ex Gemara Babylonica in linguam latinam traductum, notis illuſtratum, et modum diſputandi Iudaeorum in eodem occurrentem ad noſtram methodum diſceptandi ſecundum regulas Logicorum reductum ſiſtit peculiari diſſertatione M. *Chriſtoph. Henr. Kirchnerus*, quae prodiit Ienae 1746.

Ad Cap. IV. *pag.* 916. De nomine *Rabbinorum* praeter ſcriptores a Wolfio citatos conferantur: *Io. Erneſt. ab Auerswalda* diſſert. de Rabbinis et gradibus honorum literariis apud Ebraeos uſitatis. Witteb. 1719. *Valent. Friderici* diſſert. de titulis doctorum Iudaicorum, quem vero b. *Iacob. Frider. Reimannus* in *Idea ſyſtematis antiquitatis literariae pag.* 73. plagii literarii, quod fere omnia, quae ibidem obſeruavit, ex *Iac. Altingii* Hiſtoria Academiarum Iudaicarum ſuffuratus fuerit, accuſat, et *Matth. Hillii* Comment. de Hebraeorum Rabbinis ſive magiſtris. Ienae 1741. 4.

Pag. 921. *Academia Iabhnenſis*) Plura de eadem, eius origine, incrementis et doctoribus, memoratu digniora egregie narravit b. *Carolus Gottlob. Sperbachius* in programmate de Acedemia Iabhnenſi eiusque Rectoribus. Witteberg. 1740. cuius argumentum legitur in Auszügen aus Diſputationen de anno 1741. *Part.* III. *pag.* 273. *ſequ.*

Pag. 924. *Baſhuyſenii* a *Wolfio* citata diſſertatio prodiit in lucem publicam *Hanouiae* 1703.

Pag. 925. *Rhenferd. Iac.* Tractatus, quem Wolfius ſub voce *Vitringa* attulit, de decem otioſis Synagogae, plenius recenſetur a *Io. Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Part.* V. *pag.* 361. *ſequ.*

Vrſini, *Georg.* ſcriptum, cuius pleniorem inſcriptionem exhibuit *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 47. 48. parum commendatur a *Reimanno* in *Catalogo Bibliothecae theolog. hiſtoric. critico. pag.* 185.

Pag. 925. IV. 446. Scriptoribus *de ſcholis* et *Academiis*, *doctoribus* et *diſcipulis*, qui in iſtis floruerunt et *diſputationibus in iisdem inſtitutis*, et aliis, quae ad

ad hoc literaturae Iudaicae genus ſpectant, a Wolfio memoratis, adiungendi ſunt ſequentes:

Friderici Alberti Auguſti, Iudaei converſi, de quo plura infra ad *pag.* 1057. obſeruabo, Faſciculus I. diſſertationum hiſtorico-philologicarum, in quibus Iudaeorum hodiernorum conſuetudines, mores et ritus tam in rebus ſacris, quam civilibus exponuntur, qui de ſcholis Iudaeorum, in iisque docendi et diſcendi methodo agit. Num continuatus ſit hic liber, ignoro. Vid. *Krafftii Bibliothec. theolog. Tom.* VI. *Part.* LIII. *pag.* 211. *ſequ.*

Io. Gottlieb. Boſſeckii Programma de חֲבֵרִים ſeu Profeſſoribus extraordinariis in Academiis Iudaeorum. Lipſ. 1745. 4. cuius argumentum exhibetur in vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften de anno 1746. *Part.* III. *pag.* 342. *ſequ.*

Mauritii Wilhelmi Chriſtiani, Kurze Beſchreibung einer wohl eingerichteten Synagoge. Ratisbonae 1723. 8. qui liber recenſetur in *Collectione nouantiquor. theologicor.* ad annum 1724. *pag.* 782. *ſequ.*

Daniel. Gerdeſii Diſſert. de Synagoga Libertinorum ad Act. apoſt. VI, 9. Groningae 1736. 4. quae etiam inſerta legitur eiusdem *Miſcellaneis Groninganis Tom.* I. *faſc.* III. *pag.* 528. 538.

Io. Chriſt. Erneſt. Heinii Comment. de magiſtris Hebraeorum, quos vocant collectionum. Lipſ. 1748. cuius argumentum recenſetur in vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften ad annum 1748. *Part.* X. *pag.* 920. *ſequ.*

Io. Gerhard. Meuſchenii Oratio de directoribus ſcholarum hebraicarum, quae inſerta eſt eius *Novo Teſtamento ex Talmude illuſtrato pag.* 1199. 1216.

Io. Georg. Michaelis Exercit. de Iudaeorum ſynagogis prope ſepulchra, Halae 1747. quae etiam exſtat iterum recuſa in *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* III. *Part.* IV. *pag.* 600. 638.

Io. Dav. Mulleri Comment. de academicis doctorum Iudaicorum diſputationibus. Lipſ. 1741.

Io. Andr. Mich. Nagelii diſſert. de modo diſputandi, quo doctiores Iudaei quondam Norimbergae in exercendis atque acuendis ſuis diſcipulis uſi ſunt. Altdorf. 1737. Quo in ſcripto ſimul fama *R. Moſis filii Danielis* ab accuſatione *Baſhuyſenii* in Addendis ad clavem Talmudicam maximam eidem adſperſa vindicatur, quod in ſuo libro סוגיות התלמוד, cuius novam editionem prodire fecit *Baſhuyſenius* ea, quae in eodem de ratione diſputandi Iudaeorum tractare promiſerit, non exhibuerit. Plura de hac doctiſſima diſſertatione attulerunt in medium Autores der Hamburgiſchen gelehrten Berichte ad annum 1737. *Scid.* 37. *pag.* 291. *ſequ.*

Erneſt.

Digitized by Google

Erneſt. Frid. Neubaueri diſſert. de Iure diſputationum apud omnes omnium religionum populos, exceptis Turcis. Halae Magdeburg. 1731. Caput II. ſpeciatim de diſputationibus Iudaeorum agit.

Laurent. Odhelii Synagoga bifrons. Francof. ad Moen. 1691. 4. quem librum *Wolfius* infra *pag.* 1038. citavit. Plura de hoc libro memoratu digna obſervauit *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Part.* VI. *pag.* 49. *ſequ.*

Io. Georg. Purmanni Programm. de re ſcholaſtica Iudaeorum. Francof. ad Moen. 1779. Vid. S. V. *D. Seileri* Beylage zu den gemeinnützigen Betrachtungen der neueſten theolog. Schriften ad annum 1780. *Part.* II. *pag.* 182. 188.

Chriſtian. Henric. Rethmeieri Comment. de Kiriath Sepher ſeu civitate literaria ad Ioſ. XV, 11. Halae 1711.

Caroli Gottlob. Sperbachii Programma diſcipulorum ſapientum Hebraeorum virtutes duodequinquaginta recenſens ad locum *Pirke Avoth.* Witteb. 1756. cuius argumentum recenſent Autores der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften ad annum 1756. *Part.* VIII. *pag.* 708. *ſequ.* Huc etiam ſpectat eiusdem Programma de Academia Iabhnenſi eiusque Rectoribus ſupra ad *pag.* 921. memoratum.

Andr. Sennerti Exercitatio de ſcholis et Academiis ſic dictis veterum Hebraeorum, nec non promotionibus honorumque titulis apud eosdem, quae exſtat in eiusdem Heptade altera exercitationum philologicarum.

Auguſt. Lebrecht. Wilckii Epiſtola de ſolenni magiſtrorum promotione in Iudaeorum Academiis celebrata. Witteb. 1758. Vid. vollſtändige Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften de anno 1759. *Part.* I. *pag.* 67. *ſequ.*

Varia quoque de *ſcholis Iudaeorum* ſpeciatim *Babylonicis* in medium adduxit b. *Guſtav. Georg. Zeltnerus* in diſſert. de virgine Iudaea per tranſennam docente. *pag.* 16. *ſequ.* Plures ſcriptores de ſcholis et Academiis Iudaeorum memoravit *Fabricius* in *Bibliographia antiquaria. pag.* 933. *ſequ. edit. nouiſſ.*

De pietate et reuerentia, quam Iudaei erga doctores ſuos exhibuerunt, et de ſingulari honoris cultu, quo iſti a ſuis diſcipulis proſecuti commentatus eſt *Georg. Ludouic. Goldnerus* in Programmate III. et IV. de Honoribus doctorum veterum. Gerae 1712.

Forte hic opportunus erit locus adferendi alios ſcriptores, qui ſymbolas quasdam ad literaturam Rabbinicam accuratius peruoſcendam et generalem ſcriptorum Rabbinicorum notitiam ſibi acquirendam contulerunt, ſimulque de re literaria Hebraeorum erudite commentati ſunt, quo imprimis referri merentur ſcripta ſequentia: *Io. Andreae Danzii* diſſertatio I. et II. de deciſionibus Kriſchma Ebraeorum. Ienae 1680. 1682. *Io. Frid. Eckhardi* Programm. de momentis generaliſſimis librorum editionis apud veteres, ſpeciatim Hebraeos. Iſenaci 1773. *Fronmulleri, Conrad.* Epiſtolae duae de diverſis Rabbinorum ſententiis, in quibus ſibi inui-

inuicem contradicunt, hebraice ſcriptae. Altdorf. 1675. 4. *Gabriel. Groddekii* Pſeudonymorum hebraicorum Hexecontas. Dantiſci 1708. 4. quod ſcriptum etiam poſtea *Vincentius Placcius Theatro* ſuo *Anonymorum et Pſeudonymorum ſcriptorum* et *Wolfius Bibliothec. hebraicae Tomo* IV. *pag.* 1005. 10038. inſeruit. *Hermannus* von der Hardt in diſſert. de fructu, quem ex librorum Iudaicorum lectione percipiunt Chriſtiani. Ienae 1683. *Rudolph. Mart. Meelführeri* diſſert. de meritis Hebraeorum in rem literariam. Witteb. 1699. *Io. Chriſtoph. Coleri* diſſert. de epigraphe Rabbinica ſiue praecipuis, quibus in inſcribendis libris uſi fuerunt Rabbini, rationibus. Witteb. 1714. *Zeltneri*, *Guſtau. Georg.* diſſert. de erudita virgine Iudaea per tranſennam docente. Altdorf. 1722. *Eiusd.* diſſ. de foeminis ex Ebraea gente eruditis. Ibid. 1708. *Eiusd.* diſſert. de Beruria foemina Iudaea doctiſſima. Ibid. 1714.

Plures ſcriptores, ex quibus ratio et forma literaturae Iudaicae pernoſci poterit, infra ad finem obſeruationum miſcellanearum de Iudaeis recenſebo, ubi ii nominandi ſunt, qui de progreſſu et incrementis ut et de forma et principiis artium ac diſciplinarum inter Iudaeos ſcriptis publice praeceperunt.

Ad Cap. V. pag. 944. Plura de *Bononienſi* editione libri *Or Ammim Rabbi Obadiae Sphorno.* de anno 1471. de quo *Wolfius* hic nonnulla ex *Cheuillerio* adduxit, infra obſeruabo in his ſupplementis ad *Tom.* III. *num.* 1763. *pag.* 867.

Pag. 960. *Ferrariae*) Pluribus de libris hebraicis ex typographia Ferrarienſi in publicam lucem editis commentatus eſt doctiſſimus Italus *Io. Bernhardus Deroſſi* in Commentario hiſtorico de Typographia Hebraea Ferrarienſi, in quo Ferrarienſes Iudaeorum editiones hebraicae, Luſitanae et Hiſpanicae recenſentur et illuſtrantur, qui prodiit Parmae 1780. 8. et in Germania iterum editus eſt opera et ſtudio cel. *Huffnagelii* Erlangae 1780. 8. De quo libro plura memorat S. V. *Doederlinus* in *Bibliothec. theolog. nouiſſim. Tom.* I. *Part.* VI. *pag.* 476. *ſequ.*

Pag. 961. *Sabionetae)* Plura de hac Typographia et literariis, quae ex iſta prodierunt, monumentis attulit *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Annalibus typographicis Sabionetenſibus*, primum Italico ſermone Parmae 1780. 4. mai. editis, de quibus pluribus conferatur S. V. *Doederlini Bibliothec. theolog. nouiſſim. Tom.* II. *pag.* 61. *ſequ.* Verſionem latinam horum annalium, quae appendice aucta eſt et Erlangae 1783. 8. prodiit, debemus operae et ſtudio cl. M. *Io. Frider. Roos.* Libri non ſolum hebraici, qui ex hac typographia prodierunt, iuxta ordinem annorum, quibus editi ſunt, ſtudioſe enarrantur et ſatis accurate recenſentur, verum etiam praemiſſa eſt huic opuſculo epiſtola *Deroſſii* doctiſſima de origine et progreſſu typographiae ebraicae Sabionetenſis.

Pag. 961. IV. 452.) *Saphet*) Varie diſputatur ab eruditis, ubinam gentium et in quonam orbis terrarum angulo haec ciuitas collocanda ſit, quam *Wolfius* alibi etiam, nempe *Tom.* I. *Bibliothecae hebraeae pag.* 815. *Zaphet* et interdum *Zephat* appellat. Interim maximam veritatis ſpeciem prae ſe fert conie-

Digitized by Google

ctura a *Wolfio* noſtro praetermiſſa, qua haec ipſa civitas ad *Poloniae* civitates refertur. Confirmavit hanc coniecturam vir doctus in *Relationibus Ienenſibus menſtruis* de anno 1727. *pag.* 375. Saltem hac ex ratione, quoniam *Iſaacus Calonymus*, editor Commentariorum *R. Moſis Alſchechi* in ſacrum codicem Vet. Teſtamenti huius patrium ſolum per voces hebraicas בצפת הגבב deſignat, et in prima praefatione ſtatim poſt titulum civitatem, in qua natus fuerit, appellat בילגורייא prope טשעבעשין in Polonia. Forte hic ipſe locus eſt *Saphet*, cuius *Wolfius* noſtro loco mentionem fecit. Equidem maxime probabilem reddere videtur hanc ſententiam et hypotheſin conſuetudo inter Iudaeos obtinens nomina locorum antiquiorum Palaeſtinae, quae in ſacro codice occurrunt, in contumeliam Chriſtianorum, inter quos verſantur, recentioribus civitatibus imponendi. Cum autem in loco Veteris Teſtamenti *Iudic.* I, 17. civitas Cananitica *Zephath* dicta occurrat, forte ex hac, quam memorauimus, conſuetudine huius urbis antiquioris nomen ad recentiorem urbem Poloniae Sapheth translatum eique a Iudaeis impoſitum eſt. Hinc ex laudati viri docti ſententia, cui ego etiam accedere malo, non neceſſarium eſt, ut cum Wolfio aſſumas urbem hanc in Palaeſtina ſitam eſſe, cum nomen eius ſaltem ex Palaeſtina repetendum ſit.

Pag. 962. *Wilmersdorſium*) Plura de Typographia Iudaica huius civitatis celeberrima et conſignationem librorum ibidem impreſſorum copioſiſſimam exhibuit b. *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Collection. nouantiquorum theologicorum* in *Appendice* der frühaufgeleſenen Früchte *ad annum* 1740. *pag.* 41. *ſequ.* et in *Relationib. innoxiis ad annum* 1743. *pag.* 505. *ſequ.*

Caeterum uniuerſam materiam de origine et primitiis Typographiae Iudaicae egregie tractauit *Io. Bernhard. Deroſſi* in peculiari diſquiſitione de hebraicae Typographiae origine et primitiis, iterum recuſa Erlangae 1781. opera et ſtudio cel. *Huffnagelii*.

Ad Cap. VI. pag. 966. Ex iis, quae *Wolfius* S. IV. attulit, ſatis apparere videtur, quam magnifice Iudaei de ſuo Talmude ſentiant, eundemque ab ipſis fere codici ſacro Veteris Teſtamenti anteferri aut ſaltem aequiparari. Idem quoque obſeruavit recentiori tempore eruditiſſimus Miſchnae interpres germanicus *Io. Iacob. Rabius* in Introductione in Miſchnam Parti primae eiusdem praefixa *pag.* 2. Profecto autem ex iis etiam, quae *Waehnerus* in *Antiquitatibus gentis hebraeae Volum.* I. *pag.* 237. 240. obſeruauit, abunde conſtat, Iudaeos non tam magnifice de ſuo Talmude ſentire, quam vulgo creditur.

Pag. 968. *Wagenſeilius*) Egregiis teſtimoniis eius de Talmude a *Wolfio* noſtro allatis duo addenda ſunt, quorm unum in *Praefatione* eius *ſecunda ad Sota*, alterum vero in *Tractatu* eius *de Infundibulo* extat *pag.* 128. Poſterius hic adſcribere non pigebit. *De Miſchna Talmudis textu*, ſcribit ibidem, *iterum hoc dico iterumque, nullam ei ineſſe blaſphemiam, nullas valde ridiculas nugas, imo quae mea haereſis eſt, poſt ſacras literas praefero eam, modo aliquo, quotquot in*

orbe

orbe exſtant. libris omnibus, nempe quia nec alius ad Veteris et Novi foederis tabulas, quatenus Ritualia et ea quae ad Iudaicam Antiquitatem attinent, iis inſunt, illuſtrandas, magis confert. Plura egregia aliorum doctorum virorum iudicia de Miſchnico opere collegit *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Tom.* I. *pag.* 249.

Pag. 959. lin. 13. *in pernoſcendis Iudaeorum moribus*) Vid. quoque *pag.* 1095. infra. Diſputatum eſt antiquioribus et recentioribus etiam temporibus vehementer inter literatiſſimos viros, utrum ſcripta Talmudiſtarum et Rabbinorum tamquam fons genuinus conſiderari queant, ex quo notitia accurata antiquorum Iudaicae gentis rituum hauriri queat. Omiſſis illis, quae *Wolfius* infra *pag.* 1095. de hiſtoria controuerſiae huius narrauit, tantum hic ea referam, quae recentiori tempore ea de re diſputata ſunt. Imprimis hunc uſum denegauit b. *Chriſtianus Schoettgenius* potiſſimum ea ex ratione, quoniam Talmudis Pandectae variis interpolationibus fuerint corruptae et deprauatae, unde iisdem non ſine praevia cautione probe adhibita ſit credendum omne, quicquid de ritibus gentis Iudaeorum praecipiant. Interim uſum hunc Talmudis contra eundem defendere in ſe ſuſceperunt b. *Io. Gottlob. Carpzovius* in praefatione Apparatus ſui Antiquitatum hebraicarum et *Blaſius Vgolinus* in peculiari ad b. *Chriſtian. Benedict. Michaelis* perſcripta et Venetiis 1748. 4. excuſa epiſtola, licet ad prioris argumenta quaedam regeſſerit *Schoettgenius* in ſuo Specimine Antiquitatum hebraicarum ex libro Sohar. Dreſdae 1751. 4. Vide hic ſupplementa mea ad *Tom.* I. *pag.* 836. Plura hac de re doctiſſime in medium prolata legi poſſunt in *Fabricii Bibliographia antiquaria pag.* 3. *edit. Schaffshauſen.*

Pag. 971. IV. 454. Vſum exegeticum et criticum Talmudis quod attinet, varia eiusdem documenta et ſpecimina in medium produxit *Chriſt. Hauemannus* in Hyle ex ſcriptis Iudaeorum ad Criticam ſacram ſpectante, quae doctiſſima commentatio inſerta legitur *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* III. *Part.* III. *pag.* 461. 503. Huc quoque conferenda erit b. *Erhard. Andr. Frommanni* differt. au variae lectiones ad codicem Veteris Teſtamenti ex Miſchna colligi queant. Coburg. 1760. quae poſtea quoque inſerta eſt eius *Opuſculis philologico-theologicis et hiſtoricis Part.* I. *num.* 1. Conferas ſi placet b. *Erneſtii Bibliothec. theologic. Tom.* II. *Tom.* III. *pag.* 286. *ſequ.* et eiusdem *Bibliothec. theologic. nouiſſim. Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 368. *ſequ.*

Clariſſime imprimis patet ex Talmudis opere, quid Iudaei de Verbo Dei ſentiant ſcripto in ſacro codice. Certe hoc melius conſtaret, ſi *Frider. Albert. Auguſti*, quem ſupra laudavi, iu lucem publicam edidiſſet ſcriptum, quod iſte converſus Iudaeus ſub titulo: Nützlicher Gebrauch und ſchändlicher Mißbrauch des Worts Gottes unter den Jüden elaboravit et edere in animo habuit, quod quidem narratur ab Auctoribus der Jenaiſchen Nachrichten von theologiſchen Büchern und Schriften. *Tom.* VI. *Part.* 58. *pag.* 668. *ſequ.*

De uſu exegetico Talmudis habita potiſſimum ratione ad Novi fœderis tabulas copioſe commentati ſunt varii iique doctiſſimi et in literatura Talmudica et Rabbinica verſatiſſimi viri in *Io. Gerhard. Meuſchenii Novo Teſtamento ex Talmude illuſtrato*, quod prodiit Lipſiae 1736. 4.

Plures ſcriptores de uſu Talmudis exegetico et critico obſeruavit *Fabricius* in *Bibliographia antiquaria pag. 9. not. 10. edit. nouiſſimae.*

Pag. 972. lin. 11. *Meelführer. in Conſenſu cet.*) excuſo Francof. et Lipſiae 1701. quod ſcriptum conſtat plagulis 9. 4.

Pag. 979. poſt medium paginae: *Meelführeri diſput.* I. et II. *de Ieſu in Talmude*) quae prodierunt Altdorf. 1699.

Pag. 987. *Aug. Pfeiffer.*) Addas hic eius differt. de Iudaeorum Talmude. Witteb. 1663. quae recenſetur ſummatim in vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften ad annum 1747. *Part.* I. *pag.* 83. 94.

Pag. 988. IV. 455. *ſequ.* Scriptis de *Talmude* a *Wolfio* citatis addantur adhuc ſequentia: *Laurent. David. Bollhagenii* differt. de lectione Iudaeorum Audi ex Talmude et Rabbinorum ſcriptis eruta. Lipſ. 1703. *Io. Andr. Danzii* differt. I. et II. de deciſionibus Kriſchma Ebraeorum. Ienae 1680. 1682. *Meelführeri* differt. I. et II. de Ieſu in Talmude. Altdorf. 1699. *Io. Gerhard. Meuſchenii* Novum Teſtamentum ex Talmude illuſtratum curis clariſſimorum virorum *Balthaſ. Scheidii*, *Io. Andrea Danzii* et *Iacob. Rhenferdi*, adiectis ſuis propriis diſſertationibus. Lipſiae 1736. 4. quod opus plenius recenſetur in *Actis eruditorum Lipſienſ. germanic. Part.* CXCVII. *pag.* 338. 352. *Leonhard. Hofmanni* differt. de origine et progreſſu rationis differendi Talmudiſtarum, quae obiiciendo et reſpondendo abſoluitur, ad varia loca Scripturae ſacrae, cumprimis capitis IX. epiſtolae ad Romanos illuſtranda. Ienae 1722. *Strauchii Aegid.* differt. de computo Talmudico-Rabbinico. Witteberg. 661. ut alios taceam.

Pag. 988. poſt medium paginae: *R. Iſaac. Alphes*) Compendii Talmudici huius auctoris, de quo plura memorat *Wolfius Tom.* I. *pag.* 660. *ſequ.* *Cracovienſis* editio de anno 1597. tribus Tomis in folio conſtans reperitur in bibliotheca Senatus et civitatis Lipſienſis; quod obſeruavit vir doctus in *Muſeo librorum novorum Tom.* I. *Part.* XII. *pag.* 661. *Sabionetenſem* editionem prae ceteris commendavit *Io. Bernhard. Deroſſi Annalib. typograph. hebr. Sabionetenſis num.* VII. *pag.* 13. *ed. Erlangenſ.* Plura leguntur in hac *Bibliotheca nova hebraica. Part.* I. *pag.* 80. et infra ad *Wolfium Tom.* III. *pag.* 571. notanda.

Ibid. lin. 26. *Talmudis partibus*) adde: et ex prima parte codicis *Berachoth*, ex quarta autem codicis *Chullin.* Vid. *Tom.* I. *pag.* 661. III. 569. *ſequ. num.* 1207.

Pag. 989. lin. 6. *Iſaaco Karo*) Corrige: *Ioſeph Karo*, uti etiam emendandum eſt lin. 10.

Pag.

Pag. 990. lin. 2. Iis, quae *Wolfius* noſter de *Talmudis* compendiis memorat, addantur ſequentia. Cum opus Talmudis valde voluminoſum et ita comparatum ſit, ut vix ab unoquoque Iudaeorum legi queat, nonnulli Iudaeorum quoque ſtudia ſua impenderunt, ut hoc ſpiſſum opus ad breue compendium reuocarent, in quo tamen omnes potiores Talmudis doctrinae, reſectis minus neceſſariis occurrerent. Praefixit ſibi praeter alios hunc ſcopum *Rabbi Bechai Haddajan* in libro, qui inſcriptus eſt *Sepher Chophas Halleuauos*, qui prodiit *Venetiis*, *Mantuae* et *Conſtantinopoli*, et a *R. Iehuda Aen Tibbon* ex Arabico idiomate in hebraicum ſermonem translatus eſt. Huc quoque ſpectat *Rabbi Saadiae Gaon Sepher Emunos*, qui liber ſimiliter ex Arabica in hebraeam linguam traductus *Amſtelodami* prodiit. Porro huc pertinent *Rabi Meir ben Gablai Auodas Hakkodeſch Cracouiae* editum, *R. Bechai Cad Haccemachis Lublini*, *R. Ioſephi Albo* celeberrimi Iudaeorum Medici et Philoſophi *Sepher Ikkarim*, et libri Iudaici *Emunah* et *Amana R. Abrahami Bilbag*, ut et *R. Schem Tof Derech Emunah Gado*, qui libri non ſunt duo diuerſi ſed unus, et alii, quos hic breuitatis cauſa praeterire malo. Tandem huc trahi poſſunt quodammodo omnes Iudaei, qui de 613. praeceptis et prohibitiuis Iudaeorum legibus ſcripſerunt. Haec et alia obſeruauit *Theodor. Daſſouius* in *Tract. de mortuorum reſurrectione ex Iudaeorum ſententia. Col. 2. Dedicat.*

Pag. 991. Ad *Lexica Talmudica* pertinet quoque propoſitum *Viti Henric. Haſenmulleri* elaborandi Concordantias Talmudicas, quod cum eruditis communicavit in Comment. de Concordantiis Talmudicis adornandis. Ienae 1711. 4.

Pag. 992. *Conſtantini Lempereur Clauis Talmudica*, cuius *Wolfius* fere poſt medium paginae huius mentionem fecit, comprehendit 1. Alphab. plagulas 13. Contra eiusdem annotationes adiectas varia obſeruantur a *Paulo Theodoro Carpouio* in *Animadverſionibus philologico-critico-ſacris pag. 63. 66.*

Baſ huyſenii Clauis Talmudica maxima vehementer laudatur in *Actis eruditor. germanic. Lipſienſ. Tom.* III. *Part.* 35. *pag.* 829. 836.

Pag. 993. Ad *ſubſidia Talmudica*, quae ad intelligentiam Talmudis maxime faciunt, praeter eos, quos *Wolfius* adduxit, libros quoque pertinent *Io. Henric. Hottingeri* undecim diſſertationes Gemaricae. Lugduni Batau. 1704.

Ad Lib. V. qui *Bibliothecam Iudaicam et Antiiudaicam* exhibet. *Sect.* I. *Scriptores Antiiudaici graeci et latini.*

Pag. 998. *Hieronymi Tractatus de SS. Trinitate)* Reperitur quoque hic Tractatus ſeu Dialogus in eiusdem Dialogis graecis recentiſſime a *S. V. Io. Benedict. Carpzouio* editis Altenburgi 1772 8. Conferas *Froriepii Bibliothecam literaturae theologic. Tom.* II. *Part.* III. *pag.* 318. *ſequ.*

Pag. 1001. *Porchetus* plurima in opere ſuo Antiiudaico ſurripuit ex *Raymundi Martini pugione fidei*, quod obſeruauit Reimannus apud *Lilienthalium* in *Biblioth. theolog. Part.* XI. *pag.* 17. Raritatem huius operis praeter alios teſtatur *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 543. Vberiorem eius recen-

 ſionem

ſionem et nonnulla ex eodem excerpta exhibuit *Wolfius* noſter infra *Tom.* II. *pag.* 1124. 1131.

Ad II. *Scriptores Antiiudaici Ex-Iudaei.* Pag. 1004. *Victor a Carbe)* Vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 355. III. 238. IV. 568. 817. et ſupplementa mea ad priorem locum.

Pag. 1005. *Fabian. Fioghi)* Vid. ſupra *Tom.* I. *pag.* 961.

Pag. 1006. *Galatinus.)* Hunc plurima, quae in ſuo opere Antiiudaico contra Iudaeos obſeruauit, ex *Raymundi Martini* Pugione fidei hauſiſſe memorat *Reimannus* in *Catalogo Bibliothec. theolog.* apud *Lilienthalium Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 17.

Pag. 1007. *Hieronymus de ſancta Fide)* Vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 463.

Pag. 1008. *Kaatz)* Pluribus de hoc Exiudaeo verba fecit *Wolfius Tom.* III. *pag.* 979. *num.* 1897. *d.*

Margarita, Anton.) Liber eius de Iudaeorum fide germanice quoque prodiit cum praefatione *Chriſtian. Reineccii* Lipſ. 1705. 8.

Pag. 1009. *Meieri, Chriſtian.* Vera Immanuelis generatio prodiit Amſtelodami 1722. 4. et conſtat 1. Alphab. plagul. 18. et ſemiplagula, hebraice et latine. De vita eiusdem varia notatu digniora narrantur in Hamburgiſchen gelehrten Berichten ad annum. 1740. *pag.* 16. *ſequ.*

Mentes, Io. Frider.) Vid. ſupra *Wolf. Tom.* I. *num.* 822. *pag.* 479.

Pag. 1011. *Rittangelii* Veritas cet.) Pluribus hic liber recenſetur a *Iacob. Wilhelm. Blauſuſio* in Beyträgen zur Kenntniß merkwürdiger und ſeltener Bücher. *Tom.* I. *pag.* 336. *ſequ.*

Pag. 1012. *Samuel Rabbi Marococcanus.* De eius *epiſtola*, cuius *Wolfius* hic mentionem fecit, nonnulla quoque memorat *Cornel. a Beughem* in *Incunabulis Typographiae pag.* 122.

Pag. 1013. IV. 463. Scriptoribus *Ex. Iudaeis* Anti-Iudaicis addantur quoque praeter alios ſequentes:

Anonymi Tractatus de Iudaeorum et Chriſtianorum communione et conuerſatione, ac conſtitutionum ſuper hac re innouatione. Liber eſt ſatis antiquus. Vid. *Andr. Gottlib. Maſch. Beytraege zur Geſchichte merkwürdiger Bücher. Part.* II. *pag.* 73. *ſequ.*

Philipp. Erneſt. Chriſtfels Geſpräch im Reiche der Todten über die Bibel und den Talmud. Suobaci 1737. *ſequ.* Recenſetur hoc ſcriptum in *Collection. nouantiquorum theologic.* de anno 1742. *pag.* 451. Vid. quoque *Wolf. Tom.* IV. *pag.* 954. et ſupplementa mea ad *Tom.* III. *pag.* 932. *num.* 1830, b. ubi plura ſcripta huius Exiudaei Antiiudaica memorata reperiuntur.

Gottfridi, Iudaei conuerſi, der troſtloſe Jude in der letzten Todesſtunde nebſt einem Ermahnungsſchreiben an den Rabbi Koppelfränkel zur unpartheyiſchen Unterſuchung der wahren Religion. Tubingae 1753. 8.

que

Digitized by Google

quo in libro auctor potiſſimum ſomnia gentis Iudaicae de morte et nouiſſimis ſingulari diligentia confutare ſtuduit. Recenſetur hoc ſcriptum a b. *Kraſtio Bibliothec. theologic. Tom.* X. *Part.* 94. *pag.* 397. *ſequ.*

Ad III. *Scriptores Antiiudaici Chriſtiani. Part.* II. *pag.* 1020. IV. 468. *ſequ. Caluoerii Gloria Chriſti)* Plenius hic liber recenſetur in *Muſeo librorum novorum Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 373. 385.

Pag. 1024.) *Eiſenmenger.)* Hiſtoriam literariam huius libri notatu digniſſimi exhibent Autores der Hamburgiſchen gelehrten Berichte de anno 1736. Scid. 72. *pag.* 651. 652. Plenius quoque recenſetur a *Io. Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothec. Fabricianae Part.* VI. *pag.* 369. Vid. quoque *Lilienthal. Bibliothec. theologic- Part.* XI. *pag.* 75. *ſequ.*

Pag. 1025. Raritatem *flagelli Finii* inſignem teſtantur *Io. Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 280. et *Theophilus Sincerus* in Nachrichten von alten raren Büchern *Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 93. 96. qui eundem librum quoque diligenter recenſuit. Vberius eundem deſcripſit et copioſſima eius excerpta exhibuit *Wolfius* infra *Tom.* II. *pag.* 1128. 1131.

Pag. 1027. *Guſſetii Ternio.* Conferas de hoc libro *Lilienthal. loc. citat. pag.* 130. Eiusd. Veritas ſalutifera. Librum hunc Guſſetii poſthumum poſt eius mortem, quae accidit anno 1704. edidit *Arnoldius Borſtius*, qui non tantum novam eidem praefationem praemiſit, verum etiam *Wagenſeilii* verſionem libri Iudaici *Chiſſuk Emunah* variis in locis emendavit. Caeterum plura de hoc libro notatu digniora referunt Auctores *Supplementorum Actorum eruditorum Lipſienſium latin. Tom.* VI. *pag.* 224.

Pag. 1028. IV. 472. *Hauemanni* Wegleuchte) Egregium de hoc libro iudicium perhibet *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 128.

Pag. 1029. *Hoornbeck.)* Librum hunc vehementer laudavit *Wagenſeilius* in *Praefatione Telorum igneorum Satanae pag.* 50. Idem liber valde ſe quoque commendavit tum propter ſtilum facilem, tum methodum concinnam et res praeclaras, quas continet, *Reimanno* apud *Lilienthalium loc. citat. pag.* 80.

Pag. 1030. *Huldricus)* Plura de hoc libro infra ſcripſit *Wolfius Tom.* II. *pag.* 1444. *num.* 740. quae varias editiones et argumentum eius concernunt. Vide quoque ſupplementa mea ad *Tom.* I. *pag.* 761. et IV. *pag.* 122. et *Lilienthal. loc. citat. pag.* 130.

Hulſii Anton. Theologia Iudaica Part. I.) Vid. *Lilienthal. bibliothec. theologic. l. c. pag.* 81. et *Wolf. Tom.* I. *pag.* 761.

Kidderi, Richard.) *Verſionem germanicam* operis Anglici ſuſcepit et in lucem publicam edidit b. *Frideric. Eberhard. Rambachius* Roſtochii 1751. 4.

Pag. 1032. *a Lent Theologia Iudaeorum.* Vid. *Lilienthal. Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 128.

Lim-

Digitized by Google

Limborchii, Philipp.) Varia, quae docti viri de eius ſcripto, quod *Wolfius* memorat, iudicarunt, reperies apud *Lilienthalium* in *Biblioth. theolog. Part.* XI. *pag.* 81. 83.

Loſii, Io. Iuſt. de ſucceſſiua cet.) prodiit etiam 1712. 4. Vehementer commendatur haec commentatio a *Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabrician. Part.* V. *pag.* 358. taxatur autem a *Reimanno* in *Catalogo Bibliothecae theolog. hiſtoric. critic. Tom.* II. *pag.* 287. Huc quoque ſpectat eiusdem Commentatio de occultatione librorum quorundam ſacrorum per doctores Iudaicos olim tentata. Helmſtad. 1736. 8. quod ſcriptum laudatur a *Reimanno loco citato pag.* 541.

Pag. 1033. IV. 472. *Maii Synopſis Theologiae Iudaicae*) Recenſetur uberius in *Actis erudítor. Lipſienſ. latinis* de anno 1698. *pag.* 239.

Pag. 1035. *Mauroceni de aeterna cet.*) Liber hic praeter eam, quam *Wolfius* memorat, editionem quoque prodiit antea *Patavii* anno 1473. quae prima et antiquiſſima eſt eius editio quam perraram eſſe teſtatur ſimulque uberius recenſet vir doctus in libro inſcripto *Altes aus allen Theilen der Geſchichte* (Chemnitii 1766.) *Tom.* II. *Part.* VII. *pag.* 84. 87.

Pag. 1036. IV. 476. *Mulleri, Io. Iudaiſmus detectus*, etiam *Hamburgi* 1707. 4. iterum editus eſt, plenius recenſetur a *Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Part.* IV. *pag.* 395. 397. et *Lilienthalio Bibliothec. theolog. Part.* VI. *pag.* 78.

Pag. 1037. *Petri Nigri* ſcriptum utrumque hic a *Wolfio* memoratum copioſe recenſuit et excerpta eiusdem exhibuit *Wolfius Tom.* II. *pag.* 1110. 1115. et *Tom.* IV. *pag.* 527. 545. Poſterius ſcriptum, quod *Stella Meſſiae* inſcribitur, eſt tam infrequens, ut ſint, qui dubitent, an umquam in lucem fuerit editum, uti refert *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag. m.* 487. Extitit tamen in *Bibliotheca b. Reimanni*, prouti apparet ex *Catalogo* eiusdem *pag.* 360.

Pag. 1038. *Laurent. Odhelii*) Vid. ſupra a me obſeruata ad *pag.* 925. ſ. u. *Odhelius* in additamentis ad ſcriptores de Iudaeorum ſcholis.

Pag. 1042. *Schudtii Iudaeus Chriſticida vapulans* uberius recenſetur a *Lilienthalio Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 129. Plura de eiusdem ſcriptis huc ſpectantibus memorat *Wolfius* infra *pag.* 1089.

Pag. 1045. *Vedelius*) Conferas *Lilienthal. loc. citato pag.* 131. *ſequ.*

Pag. 1046. *Wachteri Spinoziſmus*) Librum hunc paradoxum et perrarum eſſe obſeruavit Io. *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 718. Plura de eodem in medium attulerunt *Wolfius* noſter *Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 1235. *ſequ. Gottlieb. Stollius* in Nachrichten von den Büchern ſeiner Bibliothek. *Tom.* XI. *pag.* 183. *ſequ.* et *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* X. *pag.* 1126. *ſequ.* ubi quoque mentio fit ſcripti ab hoc diuerſi eiusdem auctoris, quod inſcribitur: Elucidarius Cabbaliſticus ſiue reconditae Hebraeorum Philoſophiae brevis et ſuccincta recenſio de quo etiam pluribus verba fecit *Wolfius Tom.* II. *pag.* 1236.

Ibidem.

Ibidem. *Wagenſeilii Tela Satanae ignea)* Iudicia eruditorum virorum de hoc opere praeſtantiſſimo collecta adduxit *Lilienthalius* in *Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 86. *ſequ.* Licet interim hic liber plauſum et admirationem orbis eruditi omnino mereatur, fatum tamen eidem contigit, ut acerem cenſuram Romanae Sedis, quae opus iſtud anno 1686. d. 2. Iulii inter libros prohibitos et damnatos retulit, effugere neutiquam potuerit. Hinc iſte liber in *indice librorum prohibitorum Clementis XI.* editionis Romanae 1711. *pag.* 480. occurrit, ubi tamen editor huius Catalogi *Wagenſeilium* ridiculo prorſus errore *Wangenſellium*, *pag.* 252. *Wagentelium* et *pag.* 519. *Wagenſellium* appellavit, quod notabile negligentiae literariae Pontificiorum in libro publica auctoritate edito occurrentis merito reprehendit *Schelhornius* in *Amoenitatibus literariis Tom.* VIII. *pag.* 380.

Praeterea in narratione *Wolfii* de opuſculis *Wagenſeilii* coniunctim editis *num.* 7. occurrit *Denunciatio eius ad magiſtratus chriſtianos cet.* Forte haec commentatio ab alia, quae ſimilem inſcriptionem in fronte gerit, et ſeparatim ſub titulo: *Denunciatio chriſtiana ad omnes imperantes, qui Iudaeos habent ſub iurisdictione ſua* anno 1703. et 1704. prodiit, et recenſetur a *Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Part.* VI. *pag.* 416. Quodſi vero haec mea coniectura qualiscunque fuerit falſa, hoc ſcriptum tamquam diverſum ab iis, quae a *Wolfio* memorantur, hic addi meretur.

Pag. 1047. *Wülferi Theriaca Iudaica)* Pluribus hic liber recenſetur a *Io. Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothec. Fabricianae. Part.* V. *pag.* 354. *ſequ.* et Auctoribus *Actorum erudit. Lipſienſ. latin.* ad annum 1682. *pag.* 205. *ſequ.*

Pag. 1048. IV. 483. Scriptoribus Antiiudaicis chriſtianis a *Wolfio* memoratis addantur ſequentia ſcripta:

Anonymi Dialogo fra un Chriſtiano ed un Ebreo. Venetiis 1765. 8. Quo in libro Auctor, qui eſt Clericus regularis ordinis Romano-catholicus aduentum Meſſiae iam accidiſſe contra obiectiones Iudaeorum ex Prophetarum ſcriptis clariſſime demonſtrauit. Mentio facta eſt huius dialogi in *Ephemeridibus Ienenſibus literariis* de anno 1766. *Scid.* XXXI. *pag.* 271. *ſequ.*

Io. Brunſmanni Iudaica leuitas ſive diſſ. ſuper illo, qualem Iudaei de rebus ſacris patriis teſtantes vel loquentes mereantur fidem. Hafniae 1705. 8. quod ſcriptum huc etiam ſpectans infra *Wolfius Tom.* II. *pag.* 1084. adduxit.

Iacobi, Adam Frid. Erneſt. Beweiß, den uns die Juden auch wieder ihren Willen geben, daß Jeſus der wahre Meſſias ſey. Arnſtadii 1760.

Io. Rudolph. Kieslingii diſſert. de Iudaeo extorri veritatis contra ſemetipſum teſte ad locum Deuteron. XXVIII, 64. 65. Lipſiae 1748. cuius argumentum ſtrictim recenſetur ab Auctoribus der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften ad annum 1749. *Part.* VI. *pag.* 514. *ſequ.*

Io. Reuchlini Phorcenſis liber de Verbo Dei mirifico. Duas huius ſcripti, cuius primarius ſcopus fuit, ut per eundem confirmaretur fides Chriſtiana ex placitis

citis Gentilium et Iudaeorum, editiones, quarum altera *Tubingae* anno 1514. Folio, altera autem ſine loci et anni mentione prodiit, obſeruavit *Baumgartenius* in **Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek.** *Tom.* II. *Part.* XII. *pag.* 505. 508. Praeter iſtas quoque editus eſt *Venetiis* 1486. et *Spirae* 1494. in folio, teſte *Cornelio a Beughem* in *Tractatu de incunabulis Typographiae pag.* 40. ut et *Lugduni* 1522. quae editio allegatur a *Niceronio* in *Memoriis eruditorum virorum Tom.* XXV. *pag.* 156. et *Chriſtian. Schoettgenio* in *Bibliotheca mediae et infimae latinitatis Fabrician. Volum.* VI. *pag.* 195. licet prior non negauerit, hunc librum iam antea in Germania prodiiſſe.

Eliae Schadaei ſcripta nonnulla contra Iudaeos publici iuris facta. Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 1070. et quae in his ſupplementis ad hunc locum obſervabo.

Philippi Iacobi Speneri Predigt, daß Jeſus der wahre Meſſias oder Chriſtus ſey, — zur Erweckung der noch unglaubigen Juden geprediget. Francofurti ad Moenum 1701. 12.

Petri Werenfelſii Diſſertationes XIII. de velamine Iudaeorum cordibus impendente, cum legatur Moſes. Baſil. 1692. et annis ſequentibus ſingulae hae commentationes academicae in lucem publicam prodierunt.

Ad V. *Apologiae Iudaeorum pro gente et religione ſua.*

Pag. 1055. IV. 490. Scriptis apologeticis in gratiam Iudaeorum publicatis addantur ſequentia:

Apologia copioſiſſima *Iudaeorum Metenſium* contra librum Gallicum, qui inſcriptus eſt, *Abregé du Procès fait aux Iuifs de Mets.* Pariſ. 1670. Hanc ipſam Apologiam *Richardus Simon* inſeruit ſuae *Bibliothecae criticae Tom.* I. *Cap.* VIII. *pag.* 109. *ſequ.*

Reflexions critiques ſur le premier Chapitre du Tome ſeptiéme des Oeuvres de *Monſ. Voltaire*, oú ſujet des Iuifs. Pariſ. 1762. Autor huius ſcripti, qui forte fuit Iudaeus ex Luſitania oriundus, hoc in ſcripto ſingularem dedit operam, ut differentiam inter Luſitanos et Germanos Iudaeos liquido demonſtraret. Innotuit mihi hoc ſcriptum pro Iudaeis apologeticum ex allegatione eius in *nova Bibliotheca Bremenſi hiſtorico-philologico-theologica Claſſ.* IV. *faſcic.* II. *pag.* 368. facta.

Ad VII.) *De Iudaeis conuerſis et iis, quae ad hiſtoriam converſionis Iudaeorum ſpectant.*

Varia hic adferri poſſent, quae ad hiſtoriam converſionis Iudaeorum ſpectant, ſi vel ſaltem in enarrandis eorum nominibus, qui miſſa ſuperſtitione Iudaica nomen Chriſtianae reipublicae dederunt, verſari vellem, quo labore autem lubens ſuperſedere malui. Obſervationes tantum quasdam ex antiquioris rerum ſacrarum et eccleſiaſticarum, quae ad hoc argumentum, quod converſionem Iudaeorum concernit, per ſaturam collectas ſubiungo. Vix credibile eſt, multos Iudaeorum ſua voluntate propria incitatos ad Chriſtianorum coetum ſeſe adiunxiſſe, cu-

ius

rei ratio profecto ex immani Iudaeorum, quo in Chriſtianorum gentem omni fere tempore adfecti fuerunt, mihi repetenda videtur. Quae ipſa res interdum Imperatores Romanorum Chriſtianos compulit, ut illi ipſi, de puriori doctrina propaganda maxime ſolliciti Iudaeos ad fidem, quae a Chriſto nomen habet, amplectendam vi atque minis cogerent atqu inuitos compellerent magis quam conuerterent. A ſcopo huius obſervationis nin . me receſſurum eſſe arbitror, ſi hic verboſe inquirerem, an hic modus conuertendi religionis noſtrae naturae et ſanae rationi conveniat, quod argumentum aliis diſcutiendum relinquo. Vnicum tantum huius rei exemplum ex monumentis hiſtoriae ſacrae ſeculi a Chriſto nato ſeptimi repeto, quod ad ea, quae paulo ante obſeruavi, comprobanda pertinet. Memorant ſcriptores rerum geſtarum, hoc ſeculo ſeptimo Heraclium Imperatorem atque Hiſpanorum reges eiusmodi vim in convertendis Iudaeis adhibuiſſe. Prior, nimirum Heraclius, cum ex aſtrorum coeleſtium adſpectu ſeſe praevidere putaret, fore ut circumciſa gens imperium eius devaſtaret, idque falſo de Iudaeis intelligeret, hoc ipſum impediri poſſe ſibi perſuaſit, ſi Iudaei fierent homines chriſtianae profeſſionis. Eam ob rem a Dagoberto, rege Francorum petiit, vellet ille Iudaeos, qui in terris eius degerent, ad Chriſti fidem amplectendam cogere, vel ſi repugnarent, ex regno ſuo expellere. Voluntati eius Dagobertus ſatisfecit, ac Heraclius ipſe, a Chriſtianis, uti perhibetur, doctoribus incitatus, innumeros gentis Iudaicae homines reluctantes ad ſacrum fontem trahi iuſſit. Narrat hanc rem pluribus *Gregorius Turonenſis Lib.* XI. *Hiſtoriae Francorum cap.* 64. Iam antea a *Francorum* regibus, nominatim Chilperico, eandem vim Iudaeis illatam fuiſſe, itidem memoratus *Gregorius Turonenſis* refert lib. VI. cap. 17. In Hiſpania eodem fere tempore Siſibuthus Gothorum rex Iudaeis, qui vel baptiſmum differrent vel plane recuſarent, poenam centum flagellorum atque exilii decrevit, quam legem exhibet *Caeſar Baronius Annalib. eccleſiaſtic. ad A. C.* DCXIV. num. XLI. qua aetate immenſa Iudaeorum multitudo ſacro fonte tincta eſt, ſi fidem habeas *Io. Magno Lib.* XVI. *Hiſtoriae Gothorum. cap.* 14. Praeterea in ſynodo Toletana IV. anno Chriſti DCXXXIII. celebrata, eiusque canone 57. ſancitum eſt, vt Iudaei fidem, quam vi vel neceſſitate ſemel ſuſceperint, tenere cogantur, apud *Io. Harduinum Tom.* III. *Conciliorum pag.* 590. quod confirmatum eſt a patribus ſynodi Toletanae VI. anno Chriſti DCXXXVIII. habitae capitul. III. apud eundem *Harduinum loc. cit. pag.* 603. atque aliis conciliis poſtea Toleti coactis. Alia, quae ad hiſtoriam converſionis Iudaeorum ſpectant, lubens praetereo.

Pag. 1057. Praeter ſcriptores a Wolfio citatos ad *hiſtoriam converſionis Iudaeorum* varia exempla exhibentur in *Collect. nouantiquor. theologicor.* ad annum 1723. *pag.* 629. *ſequ.* 739. *ſequ.* et in *Actis hiſtorico-eccleſiaſticis Vinarienſibus* ſaepius. Huc etiam ſpectant ſcripta plurima *Io. Henric. Callenbergii*, *Stephani Schulzii* et aliorum, qui ſtudia ſua imprimis in conuertendis Iudaeis ad Chriſti ſacra laudabili prorſus ratione collocarunt. Nolo hic in praeſenti allegatione horum

ſcripto-

ſcriptorum ſpatium chartarum praeripere. Vnum tantum illudque ſcriptum adiungam, quod imprimis ad noviſſimam conuerſionis hiſtoriam Iudaeorum pertinet. Ediderat iam Halae anno 1769. 8. *Stephanus Schulzius* Particulam primam relationis de conuerſione Iudaeorum recens facta, cuius continuationem in lucem publicam edidit *Iuſtus Iſrael Beyerus* in libro, qui ſub titulo: Fortgeſetzte Nachrichten von der zum Heyl der Juden errichteten Anſtalt, nebſt den Anzeigen aus den Tagebüchern der reiſenden Miſsionarien. Halle 1778. 8. Huc etiam referenda eſt *Salom. Gottfrid. Hildebrandi* diſſert. de *aurora in tenebris Iudaicis exoriente. Auguſtae Vindelic.* 1751. Praeterea ad ſcripta de conuerſis Iudaeis pertinet *Weſſeli Eilers* Epiſtola hiſtorica, qua olim Rabbinum *Copiliam* nunc vero *Chriſtianum Fürchtegott Liepmannum* doctrinaeque purioris evangelicae ſtudioſum offert. Oldenburgi 1740. 4. Vitam huius quondam Rabbini narrant quoque Auctores der Hamburgiſchen gelehrten Berichte ad annum 1740. *Scid.* II. *pag.* 13. *ſequ.* Ibidem quoque narratur vitae curriculum *Chriſtian. Meyeri Scid.* II. *pag.* 16. cuius ſcripta potiora Antijudaica *Wolfius* noſter ſupra *pag.* 1009. recenſuit. His ſequentia ſcripta adiungam, in quibus Iudaei nonnulli converſi ſuam hiſtoriam, vitae rationem et quomodo ad ſalutarem verae fidei Chriſtianae cognitionem peruenerint. Spectant huc imprimis libri ſequentes: Merkwürdige Lebensgeſchichte Friedrich Albrecht Auguſti, (quondam Iudaei ſub nomine Ioſua Ben Abraham Herſchel Rabbini Sondershuſani, poſtea vero Paſtoris Eſchenbergenſis in Ducatu Gothano munere functi) aus den Urkunden geſammelt von einem Freunde. Erfurti 1751. 8. Eo magis hic Iudaeus converſus notari meretur, quo pluribus ſcriptis iſte de re Chriſtiana ſacra meruit, et quo diligentius in ſcriptis editis *de ſcholis Iudaeorum*, *Karaitis*, aliisque, quae in ſuperioribus adducta ſunt, verſatus eſt, in quibus multa deprehenduntur, quae homini inter Chriſtianos nato vix perveſtigare et perquirere licet. Alterum ſcriptum inſcribitur: Wahrhafter Bericht von M. Johann Adam Gottfrieds ſonderbarer Bekehrung vom Judenthum zum Chriſtenthum und von ſeiner fernern Führung ſeit ſeiner heiligen Taufe, die im Jahr 1750. zu Chriſtian-Erlang geſchahe, bishieher, von ihm ſelbſt aufgeſetzt. Erlangae 1770. 1776. 8. Huc etiam pertinent *Chriſtiani Salomonis Duitſchii*, quondam Rabbini Iudaici vitae curriculum, quod ſub titulo: Die bewundernswürdigen Führungen Gottes bey einem blinden Leiter der Blinden auf Wegen, die er nicht kennet, Amſtelodami 1768. 8. prodiit, et *Gottfridi Seligii*, Lectoris publici hebraicae Linguae Lipſienſis variis ſcriptis *de notitia rituum priſcorum Iudaicae gentis*, *de dialecto Iudaeo-Germanica*, quorum mentio in his ſupplementis occurrit ſuis in locis, de re literaria egregie meriti, Geſchichte des Lebens und der Bekehrung ſeiner Perſon, ſeiner drey Schweſtern, und einiger nahen Anverwandten, welche ſämtlich das Judenthum verlaſſen haben, von ihm ſelbſt beſchrieben, qui liber conſtat tribus partibus, quae Lipſiae 1779. 8. prodierunt, et a *S. V. Seilero*

Digitized by Google

Seilero in gemeinnützigen Betrachtungen der neueſten theologiſchen Schriften ad annum 1779. *Part.* II. *pag.* 233. *ſequ.* recenſentur. Huc quoque ſpectat egregia relatio de vita et fatis Iudaei converſi *Pauli Sebaſtiani Medici*, quae legitur in Hamburgiſchen gelehrten Berichten de anno 1739. *Scid.* 1. *pag.* 2.

Pag. 1058. Copioſum eorum Catalogum, qui vel iniuſte Iudaiſmi accuſantur, vel ſaltem falſo ad Iudaeorum conuerſorum ad Chriſtianorum coetum numerum referuntur, exhibuit b. *Henric. Scharbau* in *Iudaiſmo detecto*, in quo vindicantur et reſtituuntur, qui vel iniuſte inter Iudaeos relati vel ex Iudaeorum numero excluſi ſunt. Lubecae 1722. 8. qui liber doctiſſimus ab Auctoribus *Actorum eruditorum Lipſienſium germanicorum Part.* LXXXI. *pag.* 679. 682. recenſetur.

Ad *proſelytos Hebraeorum* quod attinet, de iis peculiarem diſſertationem edidit *Andreas Georgius Waehnerus*, quae Goettingae 1743. prodiit, in qua praecipue de ritibus Iudaeorum proſelytos in religionem ſuam recipiendi doctiſſime tractatur. Summam huius diſſertationis dederunt Autores der Auszüge aus Diſputationen, ad annum 1743. *Part.* III. *pag.* 234. 244. Plures ſcriptores ad *pag.* 1108. adducam.

Ad VII.) *Concionibus, quae in Iudaeos baptizandos, et converſos habitae ſunt* et *ſymbolis eorundem fidei* in lucem publicam emiſſis, quas *Wolfius* hic et *Tom.* IV. *pag.* 493. 495. ſub hoc numero memorat, ex immenſa earum copia addantur ſcripta ſequentia:

Friderici Alberti Auguſti zwey Taufreden von der Aenderung des Nahmens bey der Uebergabe des Herzens an Jeſum — bey der Taufe eines Jüden zu Eſchenberge im Gothaiſchen, quae oratio ſacra cum praefatione b. *Io. Adam. Loewii prodiit Arnſtadii* 1747. 4.

Baggii, D. Ehregott Nicol. Kraft des Todes Jeſu in der Taufe in einem neuen Beweiſe eines im Jahr 1766. zu Neuſtadt an der Heyde getauften Jüdiſchen Proſelyten, aus Hamburg, ſonſt Salomo Moſes, ietzt Johann Friederich Ehregott genannt. Ienae et Lipſiae 1766. 8.

Droegii, Io. Gottfrid. Rede bey der Taufe eines Iſraeliten nebſt dem von demſelben öffentlich abgelegten chriſtlichen Bekenntniß. Luneburgi 1773. 8. de qua ſcriptione conferantur *Ephemerides literariae Francofurtenſes* de anno 1774. *Scid.* 80. *pag.* 671. *ſequ.*

Chriſtiani, Mauritii Wilhelm. Ausgang von dem verſtockten Judenthum und Eingang zum wahren Chriſtenthum der Lutheriſchen Religion — zu Schleuſingen, nebſt dem Tauffermon und Glaubensbekenntniß deſſelben. Erfordiae 1720.

Fabri, Henric. Sigiſmund. Predigt bey der Taufe eines zu Chriſto bekehrten Juden, ſonſt Iſaac Samſon genannt, gehalten zu Zirndorf. Nürnberg 1745. 4.

Ge-

Digitized by Google

Gedikens, *Frider.* Predigt bey der Taufhandlung eines Jüden Samuel Abraham aus Berlin gebürtig, über 1 Timoth. 2, 4. zu Spandau gehalten, nebſt beygefügten catechetiſchen Glaubensbekenntniß des Täuflings. Berlin 1744. 4.

Hechtii, *Chriſtian.* Tauf-*Actus* zweyer Judenknaben, nebſt derſelben Glaubensbekenntniß. Büdingae 1730. 8.

Henſchelii, *Caroli Ludouici*, Bekenntniß der erkannten chriſtlichen Religionswahrheiten am Tage ſeiner Wiedergeburth durch die heilige Taufe zu Jena öffentlich abgelegt. Jena, 1776. 4.

Kernii, *Philipp. Erneſt.* Oeffentliche Zeugniſſe zweyer Jüdiſcher Schriftgelehrten von Chriſto, zu Weikersheim. Hildburghuſae, 1759. 8.

Kochii, *M. Frider. Chriſtian.* Sieg der Wahrheit über die Vorurtheile des heutigen Judenthums und deſſen Vertheidigers, in der Perſon Ernſt Auguſt Wilhelm Chriſtian Friederici. Arnſtadii 1767. 1769. 8.

Loeberi, *Gotthilf Fridemann.* Rede bey der Taufhandlung Carl Leopold Kayſers, nebſt der Rede und dem Glaubensbekenntniße des Neubekehrten. *Altenburgi* 1778. quod ſcriptum recenſuit S. V. *Seilerus* in gemeinnützigen Betrachtungen der neueſten theologiſchen Schriften ad annum 1779. *Part.* IV. *pag.* 822.

Pauli, *Michael.* Proſelyt. Chriſtlutheriſches Glaubensbekenntniß öffentlich abgelegt, cum praefatione doctiſſima *M. Io. Iuſt. Sonneſchmidii* de Tekuphoth Iudaeorum. Witteberg. 1716. 4.

Rechtii, *Io.* Rabbini quondam in *Morauia* nati, poſtea ad Pontificiorum ſacra transgreſſi et tandem ad fidem Lutheranam conuerſi Bekenntniß der nach dem verlaſſenen Jüdiſchen Unglauben — eingeſehenen Hauptwahrheiten. Ienae 1754. 4.

Starkii, *Wilhelm. Erneſt.* freymüthiges Bekenntniß Philippi von dem in Jeſu von Nazareth gefundenen Meſſia der Welt, bey Gelegenheit der Judentaufe Simon Bar David von Ermsleben, iezo Fried. Bernburger genannt, zu Bernburg aus Joh. 1, 45. erwogen, und nebſt deſſelben Glaubensbekenntniße an das Licht geſtellet. Bernburgi 1744. 8. Cuius ſcripti dedicatio ad Sereniſſimum Principem Anhaltino-Bernburgenſem varia notatu digniora de Iudaeis conuerſis *Bernburgenſibus* continet.

Steinkopfii, *Georg.* Heilige Reden bey der Taufe eines Jüdiſchen Rabbinen, Jacob Hirſchens und einer Jüdiſchen Tochter — nebſt beygefügten Grundriß der ganzen chriſtlichen Lehre. Regiomonti et Lipſiae 1751. 8. Quod ſcriptum recenſetur a b. *Krafftio Bibliothec. theologic. Tom.* VII. *pag.* 241. *ſequ.*

Ad VIII. Pag. 1065. IV. 497. Scriptis, qui *de optima Iudaeos ad ſalutarem fidei chriſtianae cognitionem reducendi praeceperunt methodo* a *Wolfio* hic memoratis, adde ſequentia: *Ano-*

Digitized by Google

Anonymi Epiſtolae germanice ad nationem Iudaicam emiſſae, quarum prima prodiit Francofurti et Lipſiae 1776. 8.

Anonymi Tractatus germanicus, qui inſcribitur: das beſte Mittel zur Bekehrung der Jüden — nebſt einem Anhange von der noch vor dem Ende der Welt bevorſtehenden groſſen Judenbekehrung. Kiloni, 1685. 4.

Antonii, Caroli, wahre Gründe, welche einen Juden zur wahren Bekehrung oder zu Chriſto führen können. Helmſtad. 1753. 8.

Auguſt. Chriſtian. Frider. Königlich Preußiſches Proſelyten-Hauß, welches das Königreich Gottes zu befördern an den König von Preuſſen gerichtet iſt. Brandenburg 1736. 4.

Haſencampii, Io. Chriſt. Oratio *de optima cum Iudaeis de religione diſputandi methodo*, edita a *Io. Caſpar. Lauatero.* Francof. ad Moen. 1770. 4. quae recenſetur in *Ephemeridibus literariis Francofurtenſibus* de anno 1773. *num.* 5. *pag.* 37. 39.

Leberechts, Joh. Chriſtian, Iudaei converſi Ermunterung der chriſtlichen Liebe bey der heutigen Judenbekehrung. 1746.

Venzky, Georg. Rector. Prenzlau. Vorſchläge, wie man die Bekehrung der Juden durch die Unterweiſung in den Wiſſenſchaften und die Aerzte erleichtern könne, quae conſilia inſerta ſunt denen Hamburgiſchen gelehrten Berichten de anno 1744. *Scid.* 12.

Wibelii, Io. Chriſtian. Abhandlung von der Pflicht evangeliſcher Lehrer, für das Heyl der Juden zu ſorgen, quae commentatio exſtat in Heſſiſchen Hebopfer. *Part.* II. *pag.* 635. *ſequ.*

Praeterea huc ſpectant ſcripta celeb. *Io. Caſpar. Lauateri*, *Moſis Mendelsſohnii* et aliorum noviſſime de convertendis Iudaeis edita.

Ad IV. Scriptores *Catechiſmorum, pro Iudaeis germanice aut pro Chriſtianis hebraice editorum.*

Pag. 1065. *Calvoeri Caſpar.* Catecheſis huc pertinens inſcribitur: Judencatechiſmus, das iſt kurzer Weg des Lebens zum Meſſia und Heylande der Welt. Lipſiae 1710. 12. qui liber quoque adnexus eſt eiusdem *Gloriae Chriſti*, quae eodem anno in forma quarta prodiit.

Ibid. lin. ultima *Wagenſeilii Catechiſmus.* Vid. *pag.* 1064. ſ. u. *Placaeus.* Conferas hic b. Parentis mei, D. *Io. Chriſtoph. Koecheri* Catechetiſche Geſchichte verſchiedener Religionspartheyen. *Cap.* IX. *ſ.* 7. *pag.* 339.

Pag. 1066. *Fabricii, Theodoſ.*) Editionem Wittebergenſem huius Catechiſmi de anno 1582. 8. pluribus recenſuit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 19. 20.

Pag. 1067. et IV. 498. Praeter iſtos, quos *Wolfius* his in locis adduxit, *catecheticos Chriſtianorum libros* huc quoque ſpectant omnes ac ſingulae translationes catechiſmorum *Lutheri*, *Bellarmini* et *Caluini* in linguam hebraicam editae

quae

Digitized by Google

quae fere omnes in gratiam Iudaicae gentis prodierunt. De quibus plura memorat *Io. Albert. Fabricius* in *Centifolio Lutherano. Cap.* 82. *pag.* 288. et b. *Parens* in *Hiſtoria catechetica eccleſiae Pontificiorum Cap.* III. *§.* 6. *pag.* 57. *Cap.* V. *§.* 3. *pag.* 145. *ſequ.* et in *Hiſtoria catechetica eccleſiae Reformatae. Cap.* VII. *§.* 3. *pag.* 214. 215. Huc denique ſpectant omnes ac ſinguli libri catechetici Iudaeorum conuerſorum de capitibus fidei chriſtianae, quos hic atque inde *Wolfius* in Bibliotheca ſua hebraea variis in locis memorauit. Spectant huc ſcripta catechetica quae conſignauerunt *Iohannes Baptiſtae d' Eſte*, quorum mentio fit apud *Wolfium Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 471. III. 353. *num.* 810. *Fabianus Fioghi*, vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 961. *num.* 1806. II. *pag.* 1005. III. 894. *ſequ.* IV. 948. *Chriſtian. Frider. Kaatz*, Vid. *Wolf. Tom.* II. *pag.* 1008. III. 979. *num.* 1897. d. et *Carol. Gottlib. Willichius*, vid. *Wolf. Tom.* IV. *pag.* 498.

Appendicis loco, priusquam huic ſectioni finem impono, brevem et ſuccinctam delineationem hiſtorico-literariam ſubiungam librorum catecheticorum a Iudaeorum doctoribus pro fide ſua exaratorum et publice editorum, ex quibus, quid iſti de primariis fidei ſuae capitibus ſentiant, clariſſime conſtat. Huc inprimis prae caeteris ſpectant duo ſcripta *catechetica Iudaeorum*, quippe quae in hoc ſcribendi genere iure meritoque primarium locum occupant. Vnum eorum eſt inſcriptum: *Tredecim articuli fidei Iudaeorum, item compendium elegans hiſtoriarum Ioſephi per Sebaſtian. Munſterum.* Baſil. 1529. cuius libri mentionem praeter alios fecit quoque *Michael Maittairius* in *Annalibus typographicis Tom.* II. *Part.* II. *pag.* 775. Pluribus hunc catechiſmum recenſuit vir doctus in libro Altes aus allen Theilen der Geſchichte (Chemnitii 1766.) *Tom.* II. *Part.* VII. *pag.* 104. *ſequ.* Plura, quod obiter hic obſeruo, de his ipſis *tredecim fidei articulis* commentatus eſt *Io. Henric. Wolfius* tum in *diſſertatione de articulis fidei Iudaicae* Lipſiae 1681. ſub praeſidio *Io. Benedict. Carpzouii* publice defenſa, tum in ſcripto *de aureolo Davidis h. e. Rabbi Davidis Vital Explicatione Symboli Iudaici ſeu tredecim Articulorum fidei*, *pag.* 14. 16. *Gerae* 1726. Eosdem tredecim Articulos quoque celeberrimus *Moſes Mendelsſohnius* germanice libro ſuo in uſum juventutis Iudaicae adornato, qui inſcriptus eſt: Leſebuch für Jüdiſche Kinder, Berolini 1779. 8. inſeruit. Alter libellus catecheticam delineationem fidei Iudaicae comprehendens inſcribitur לקח טוב h. e. doctrina bona auctore *R. Abraham Ben Chananja Iagel*, de quo *Wolfius* plura memorat *Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 54. *ſequ.* III. 34. 35. *num.* 78. Editus eſt praeter eas, quas *Wolfius* memorat, editiones *Wilmersdorfii* 1714. 12. et *Ieſnitii* 1719. 8. Praeterea eundem inſeruerunt *Ioannes Benedictus Carpzouius capiti* IX. ſuae *Introductionis in Theologiam Iudaicam*, quae praemiſſa eſt ſuae editioni *Raymundi Martini* Pugionis fidei, et *Laurentius Odhelius* ſuae *Synagogae bifronti pag.* 73. edit. Francof. de anno 1691. Plura de his duobus ſcriptis primariis Iudaicae fidei catecheticis in medium adduxit *Io. Chriſt. Koecherus* in der catechetiſchen Geſchichte verſchiedener Reli-

Digitized by Google

Religionspartheyen, als der Waldenſer, Juden u. ſ. w. *Cap.* IX. *§.* 2. *pag.* 320. 324. *§.* 4. *pag.* 326. 332.

De aliis Catechiſmis Iudaeorum hic nihil addo, cum *Wolfius* iamdudum in ſua *Bibliotheca* copioſe de iisdem verba fecit, ad cuius loca hic ſaltem adferenda lectores meos ſaltem dimitto. Huc ſpectant libri huius generis R. *Aaaronis Leui, Barzelonitae*, vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 123. IV. 772. *num.* 187. *Iapheth Leuitae*, vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 621. *num.* 1129. *Ioſeph. Albo Tom.* I. *pag.* 866. 867. *num.* 28. III. 790. *Iſaaci de Fano Tom.* I. *pag.* 687. *num.* 1258. *Moſis ben Maimon Tom.* I. *pag.* 866. 867. *num.* 28. III. 790. ad quae loca nonnulla quoque in ſupplementis meis ad Tomum priorem adiecta ſunt.

Ad X. Scriptores *de Iudaeorum Conuerſione aut uniuerſali aut ſaltem notabiliori in poſterum ſperanda vel non ſperanda.*

Pag. 1067. IV. 498. *Anonymi Rappel des Iuifs.)* Liber hic, in cuius inſcriptione neque locus neque typographus memoratur, a *Vogtio* in *Catalogo librorum rariorum pag. m.* 567. appellatur opus rarum et infrequens.

Pag. 1070. *Schadaei Eliae* 1562.) Forte ſcribendum eſt pro hoc anni numero alius 1592. 8. quam editionem uberius recenſuit *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Part.* XXIX. *pag.* 379. 380. Eodem anno idem liber charactere Iudaico repetito prodiit multo auctius, in qua editione acceſſerunt tum ſcriptio commonſtrans Ieſum verum eſſe Meſſiam, tum libri quinque Noui Teſtamenti, utpote Euangelia Lucae et Iohannis, Acta Apoſtolorum, Epiſtola ad Romanos et pericopae nonnullae V. T. propheticae de Meſſia agentes *Pſalm.* II. XXII. CX. *Ieſ.* LIII. caput, *Zachar.* IX. XI. XII. *Malach.* III. et IV. *Argentorati* 1592. 8. quae editio conſtat uno Alphabeto et quatuordecim plagulis.

Pag. 1071. *Wandalini, Io.* liber memoratus iterata vice prodiit *Hafniae* 1708. quae editio recenſetur in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1715. *pag.* 608.

Pag. eadem et IV. 503. Scriptis a *Wolfio* hic memoratis de converſione Iudaeorum futura adiiciantur ſequentia:

Anonymi Obſeruatio de conuerſione Iudaeorum uniuerſali exſpectanda, quae legitur in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 756. *ſequ.*

Anonymi der bisherige unglückliche und künftige glückliche Zuſtand des Jüdiſchen Volks, in Betrachtung gezogen von J. P. C. Francofordiae et Lipſiae 1752. 8. 4. plagul.

Beſſeri, Io. Polycarp. Iudaei conuerſi Mittel und Hinderniſſe der heutigen Judenbekehrung. Lipſ. 1729. 4. de quo ſcripto plura memorat *Krafftius Bibliothec. theolog. Tom.* VI. *Part.* LIII. *pag.* 645.

Chriſtiani, Chriſt. Guſtav. Bekehrung Iſraels. Swobaci 1722. 8. quod ſcriptum recenſetur ab Auctoribus *Collectionis nouantiquorum theolog.* ad annum 1723. *pag.* 628.

Doederlini, Io. Chriſtoph. Erörterung der Frage, gibt uns die Bibel Hofnung zu einer allgemeinen Judenbekehrung? Norimbergae 1781. 3. plagul. 8.

Fehrii, Samuel. Bened. Paſtoris Burgſtadienſis Verſuch einer Abhandlung von der noch bevorſtehenden merkwürdigen Judenbekehrung, cum praefatione b. D. *Chriſtian. Auguſt Cruſii Lipſ.* 1753. *Altenburg.* 1758. 8. quod ſcriptum nonnullis eruditis viris occaſionem dedit hanc materiam ſcriptis publicis uberius pertractandi, quae recenſentur a *Krafftio Bibliothec. theolog. Tom.* X. *pag.* 867. *ſequ.*

Herlibergeri, Conrad. diſſert. de ſpe futurae Iudaeorum conuerſionis ultimae univerſalis. Marburgi Cattorum 1749. cuius argumentum ſtrictim enarratur in vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften ad annum 1749. *Part.* III. *pag.* 229. *ſequ.*

Hottingeri, Io. Henr. Hofnung der Bekehrung der Juden, nach Hoſ. 3, 5. Homburgi 1733. de quo ſcripto nonnulla memorat b. *Erneſt. Frideric. Neubauerus* in der Nachricht von den Evangeliſchen Theologen in und um Deutſchland *Part.* II. *pag.* 635.

Iablonſkii, D. *Paul. Erneſt.* diſſert. *de futura Iudaeorum conuerſione.* Francof. ad Viadrum 1738. Vid. Auszüge aus Diſputation, ad annum 1739. *pag.* 527. 533.

Mentes, Io. Frider. Beantwortung der Fragen, warum die Juden in ihrem Irrthum ſo beſtändig beharren, und ob nicht zu hoffen ſey, daß dieſelben häufiger könnten zum Chriſtlichen Glauben gebracht werden. Gryphiſwald. 718. 4.

Mulleri, Sam. Frideric. diſſert. praeſide *Io. Heynio* habita ſiſtens uniuerſalem Iud. conuerſionem adhuc futuram contra *Schubertum*, qui eandem negavit. Brandeburgi 1743. plagul. 4.

Schuberti, Io. Erneſt. Schriftmäßige Gedanken von der allgemeinen Judenbekehrung und dem tauſendjährigen Reiche. Ienae 1742. 4. cuius ſcripti potiora capita narravit *Kraftius* in Nachrichten von theologiſchen Büchern und Schriften. *Tom.* II. *Part.* XV. *pag.* 459. *ſequ.*

Werneri, Frider. diſſert. de vana ſpe inſignis Iudaeorum converſionis ſimultaneae ante diem extremum adhuc exſpectandae. Lipſiae 1741. quae recenſetur in Auszügen aus Diſputationen ad annum 1741. *Part.* II. *pag.* 112. *ſequ.*

Zeltneri, D. Guſtav. Georg. diſſert. epiſtolica de Impedimentis et adiumentis converſionis Iudaeorum praecipuis. Francof. et Lipſ. 1735. 4. quae editio recenſetur in *Collectione nouantiquorum theologic.* ad annum 1735. *pag.* 114. *ſeq.*

Conſe-

Conferas quoque die Hamburgiſchen gelehrten Berichte ad annum 1735. *Scid.* 50. *pag.* 417. Idem vir doctus quoque hanc materiam tractavit in gründlicher Unterſuchung von dem Tekupha Blut *pag.* 103.

Ad XI. *Hiſtorici de rebus Iudaeis antiquiores, potiſſimum Hebraei. Pag.* 1074. et IV. 503. Huc addas ſcripta ſequentia:

***Anonymi**, Chorban Beth hammikdaſch ſiue de devaſtatione Hieroſolymae et templi ſanctiſſimi Hiſtoria, a Iudaeis ipſis concinnata, una cum deuaſtatione urbis Betar et Tur Malca, nunc primum latine recenſita opera et ſtudio Io. Sauberti.* Helmſtad. 1664. 4. Memorat hunc librum *Wolfius* in *ſupplementis ad notitiam ſcriptorum anonym. hebraicorum Tom.* IV. *pag.* 1045. *num.* 211. ubi conferas ſupplementa mea, et uberius recenſet eundem *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Part.* V. *pag.* 340. *ſequ.*

***Anonymi** Chorboth Ieruſchalaim.* Vid. *Wolf. Tom.* II. *pag.* 1305. *num.* 228.

Hegeſippus. de quo licet *Wolfius Tom.* I. *pag.* 350. *num.* 548. quaedam memorauerit, nonnulla tamen, quae potiſſimum editiones huius Hiſtorici notatu digniores concernunt, addenda mihi eſſe videntur. Memoratu digna eſt omnino eſt editio Hiſtoriae eius de bello Iudaico, quae latine ſub titulo: *Aegeſippi — Hiſtoria de Bello Iudaico, ſceptri ſublatione, Iudaeorum diſperſione et Hieroſolymitano excidio a diuo Ambroſio Mediolanenſi Antiſtite e Graeco latine facta, cum eiusdem Anacephalaeoſi et Tabellis congruentiarum cum Ioſephi libris, etiam de geſtis Machabaeorum* in folio prodiit, et foliis 83. abſoluitur. Licet tempus et annus impreſſionis non memoretur, conſtat tamen ex fine praefationis, quod prodierit haec editio prima ex chalcographia *Badii Aſcenſii Pariſiis* anno 1510. Vberius recenſetur haec editio a *Frideric. Gotthilff. Freytagio* in *Apparatu literario Tom.* I. *pag.* 7. 12. quo in loco etiam varia, quae de *Hegeſippo* notari merentur, refert. Praeter hanc editionem quoque alia editio ſcriptorum *Hegeſippi* ex eadem officina *Aſcenſiana Pariſiis* anno 1524. prodiit in lucem publicam, cuius tempus impreſſionis in fine libri ad annum 1524. refertur, quam editionem ſatis accurate recenſuit *Iacobus Wilhelmus Blaufuſius* in vermiſchten Beyträgen zur Kenntniß merkwürdiger Bücher *Part.* II. *pag.* 241. 243.

Hecataeus Abderita, cuius ſcriptorum de rebus ſacris et antiquitatibus ſacris veterum Ebraeorum eclogas et fragmenta graece et latine coniunctim edidit *Petrus Zornius* ſ. t. *Hecataei Abderitae* Eclogae ſiue Fragmenta integri olim libri de Hiſtoria et antiquitatibus ſacris veterum Hebraeorum cum notis *Ioſephi Scaligeri* et commentario *Pet. Zornii* perpetuo. Altonauiae 1730. 8. qui liber recenſetur ab Auctoribus *Collectionis nouantiquorum theologicorum* ad annum 1731. *pag.* 406. *ſequ.* a *Colero Bibliothec. theolog. ſelect. Tom.* IV. *pag.* 1018. et *Lilienthalio Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 107. Multas ad hunc librum adnotationes idem *Zornius* ſuae *Hiſtoriae fiſci Iudaici*, quae edita eſt Altonauiae 1734. 8. inſeruit.

R. *Iehuda Arith.* Vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 415. et quae in *ſupplementis meis ad h. l.* adnotaui.

Ad XII.) *Hiſtorici de rebus Iudaicis recentiores.*

Pag. 1074. et IV. 504. *Baſnagius)* Plura de hoc opere in medium adduxerunt *Lilienthalius Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 109. et *Io. Albert. Fabricius Bibliograph. antiquar. pag.* 11. *not.* 14. *edit. nouiſſimae.*

Pag. 1075. *Bertrami, Bonauent. Cornel. liber de Politia Iudaica Leidae* 1641.*)* cum doctiſſimis adnotationibus *Conſtantini Lempereurii.* Editionem hanc b. *Gottlieb. Stollius* pro libro ab eo, quem *Wolfius* hoc in loco recenſuit, plane diuerſo reputat, in *Hiſtoria literaturae theologicae pag.* 187. qua in re autem errauiſſe eundem obſeruat *Lilienthalius Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 133. Egregie de hoc opere ſentit *Reimannus* apud eundem *Lilienthalium.*

Capellus Ludouic.) Scripſit idem vir doctiſſimus quoque Τριοδγιον ſiue *Templi Hieroſolymitani triplicem deſcriptionem*, quae recuſa legitur in *Criticis ſacris Anglicanis Tom.* VII. *pag.* 2973. *ſequ. edit. Francofurtenſ.* Plura de hoc tractatu memorat *Fabricius Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Part.* I. *pag.* 292.

Cunaei Petr. Opus *de republica Hebraeorum*) prodiit quoque *Amſtelodami* 1666. 16*mo.* et inſertum quoque eſt *Criticis ſacris Anglicanis Tom.* VI. *pag.* 812. *edit. Francof.* Editio *Io. Nicolai* vehementer laudatur a b. *Reimanno* in *Catalog. Bibliothec. theolog. pag.* 932. et recenſetur quoque a *Lilienthalio Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 23. *ſequ.* De *Belgica verſione Goerei*, quam *Wolfius* memorat, conferendi ſunt Auctores *Collectionis nouantiquorum theologicorum* ad annum 1705. *pag.* 470. et *Io. Chriſtoph. Mylius* in *Bibliotheca Anonymorum et Pſeudonymorum. Part.* I. *pag.* 1317. Caeterum plura de hoc opere in medium adduxit memoratu digna *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothec. Fabrician. Tom.* I. *pag.* 285.

Pag. 1077. *Kirchmaieri diſſert.)* Recuſa iterum legitur in *Iulii Caroli Schlaegeri Faſciculo diſputationum rariorum de antiquitatibus ſacris et profanis.* Helmſtad. 1742. 4. quod obſeruant Auctores *Collectionis nouantiquorum theologic.* ad annum 1742. *pag.* 499.

Kornmanni) Scriptum eius a *Wolfio* memoratum prodiit quoque *Marpurgi* 1622. quam editionem memorat *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Part.* V. *pag.* 112. et adiicit ſequentia: *Multa in eo affirmantur. quae aliis videntur duriora atque acerbiora.*

Ibid. et *pag.* 1078. *Leideckeri* opus uberius recenſetur ab Auctoribus *Bibliothecae novae Tom.* IX. *pag.* 174. *Actorum eruditorum Lipſienſ. latinor.* de anno 1705. *pag.* 97. et *Tom.* V. *Supplementor. pag.* 244. et *Lilienthalio Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 14. *ſequ.*

Pag.

Pag. 1079. *Reimeri*) Liber eius de *republica Hebraeorum* quoque prodiit *Hanoviae* 1658. et *Roſtochii* 1710. in forma quarta, quae poſterior editio recenſetur in *Muſeo librorum novorum Tom.* I. *Part.* IV. *num.* 10. *pag.* 335. 337.

Schudtii, *Io. Iac. Memorabilia Iudaica*) Vberius et data opera hoc opus recenſetur ab Auctoribus *Actorum eruditorum Lipſienſium germanicorum Tom.* V. *Part.* LVI. *pag.* 610. 624. *Muſei librorum novorum Tom.* IV. *Part.* XLVI. *pag.* 722. 746. Licet autem idem opus a multis iisque doctiſſimis viris propter ſuam excellentiam vehementer laudatum fuerit, varia tamen in eo deprehenduntur, quae emendationem maxime deſiderant. Hinc praeter alios laudandus eſt *Georgius Matthaeus Schnitzerus*, qui commentationem peculiarem *de Iudaeis in terris Byruthinis* verſantibus elaborauit, quae inſerta eſt b. *Io. Bartholom. Riedereri* Nützlichen und angenehmen Abhandlungen aus der Kirchen- Bücher- und gelehrten Geſchichte *Part.* III. *num.* 19. *pag.* 301. *ſequ.* In qua varia, quae de iisdem Iudaeis a *Schudtio* minus recte affirmantur, ſedulo emendauit.

Sigonii liber *de republica Hebraeorum* quoque prodiit *Middelburgi* 1676. in forma ſedecima. De editione per *Io. Nicolai* curata pluribus commentati ſunt *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothec. Fabrician. Part.* V, *pag.* 359. 360. et *Lilienthalius Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 24.

Pag. 1080. IV. 506. Scriptoribus, qui de rebus geſtis Iudaeorum conferendi ſunt, addantur ſequentes:

Caſpar Abels Hebräiſche Alterthümer, quod ſcriptum non tam ritus priſcorum Iudaeorum quam potius eorundem hiſtoriam tradit. Lipſiae et Gardelegiae 1736. 8. Plura de eodem ſcripto memorat *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 99. *ſequ.*

Io. Chriſtoph. Georg. Bodenſchatzii Kirchliche Verfaſſung der heutigen Jüden in Deutſchland, qui liber quatuor partes comprehendens, cum praefatione b. *Caſp. Iacob. Huthii* Erlangae 1748. 4. maiori prodiit, cuius operis prima pars uniuerſam Iudaeorum hiſtoriam comprehendit.

Antonii Friaer. Büſchingii Geſchichte der Jüdiſchen Religion oder des Geſetzes, in einem Grundriß entworfen. Berolini 1779. 8. Qui liber doctiſſimus recenſetur a S. V. *Seilero* in gemeinnützigen Betrachtungen der neueſten theologiſchen Schriften, ad annum 1780. *Part.* III. *pag.* 465. 474. et Perill. *Michael. Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* XV. *pag.* 103. 126.

Croeſii, *Gerhard.* Hiſtoria Hebraeorum ab Homero hebraicis nominibus ac ſententiis deſcripta in Odyſſea et Iliade. Dordraci 1704. 8. De quo libro parum egregie iudicat Reimannus, ſcribens in *Catalogo Bibliothec. theol. hiſtor. critico* ſequentia *pag.* 759. „*Homerum in Odyſſea tradere gentis Iſraeliticae hiſtori-* „*am ab O. C. uſque ad Moſis obitum et in Iliade ea, quae ab expugnatione Hierichuntis acciderunt. contendit Auctor ſed iis armis*, quibus *Harduinus* et *Hardtius* „*paradoxa ſua tueri ſolent*, *coniecturis*, *ſuſpicionibus*, *divinationibus grammaticis*,

 „*vocum*

Digitized by Google

„vocum quarundam analogiis et originibus longe arceſſitis, ineptis etiam interdum, „frigidis et perridiculis; ut luſiſſe virum, non ſerio agitaſſe animo videri poſſit, „quae in hac Diatribe prodidit. Sane eadem Veritatis ſpecie quis Homerum Germa„norum res geſtas deſcripſiſſe demonſtrare queat, ſi literis et otio ita abuti queat. „Et rectius fortaſſis famae conſuluiſſet Autor, ſi Tomum hunc primum operis iis„dem carceribus continuiſſet, quibus ſecundum, quem plane in lucem prodire non „paſſus eſt."

Io. Ludouic. Heſſii Geſchichte der Iſraeliten, qui liber elegantiſſimus quoad partem eius priorem cum mappis geographicis prodiit Tiguri 1776. 8. mai.

Io. Erneſt. Fabri Archäologie der Hebräer, cuius tantum *Pars* I. prodiit Halae Magdeburgicae 1773. 8. mai. cum auctor eius doctiſſimus praematura morte deſiderio orbis eruditi ereptus fuerit. Optime de hoc libro ſentiunt Auctores *Bibliothec. Lemgouienſis literat. german. Tom.* V. *num.* 15. *Bibliothec. Mietauienſ. uniuerſal. theolog. Tom.* I. *pag.* 28. *ſequ.* et b. *Erneſtius Bibliothec. theolog. nouiſſ. Tom.* III. *Part.* IV. *pag.* 337. 352.

Ludouic. Holbergii Jüdiſche Geſchichte, qui liber prodiit duabus partibus Altonauiae et Flensburgi 1747. 4.

Caroli Gottlob. Langii Verſuch einer Harmonie der heiligen und Profanſcribenten in den Geſchichten der Welt von den Zeiten der Richter bis auf den Untergang des Königreichs Iſrael, qui liber tribus partibus conſtat, quae Byruthi 1775. 1780. prodierunt in forma quarta.

Lowmanni, Moſ. ſcriptum Anglicum ſub titulo: *A diſſertation on the ciuil gouernment of the Hebrews. Lond.* 1740. 8. mai. cui anno ſequenti acceſſit *appendix.* Recenſetur editio haec originalis a *Baumgartenio Bibliothec. Halenſ. Tom.* V. *Part.* XXVIII. *pag.* 355. cuius ſcripti poſtea prodiit translatio germanica accurante *Io. Henric. Meyenbergio* Cellis 1756. 8.

Moſis Mendelſohnii liber germanicus inſcriptus: Ritualgeſetze der Juden, betreffend Erbſchaften, Vormundſchaftsſachen, Teſtamente und Eheſachen. Berolini 1778. 8. qui liber pluribus recenſetur a Perill. *Michael. Bibliothec. oriental. Part.* XIII. *num.* 210. *pag.* 72. 77.

Oelrichs, Io. Introductio in antiquitates Iſraelitarum ex legibus Moſaicis deductas. Deſſauiae 1782.

Theophanis Cantabrigienſis liber Anglico idiomate conſcriptus ſ. t. *The ancient Hiſtory of the Hebrews vindicated.* Cambridge 1741. 8. mai. Quem librum plenius et ſatis accurate recenſuit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek, *Tom.* V. *Part.* XXVIII. *pag.* 529. *ſequ.*

Praeterea quoque Noribergae prodiit operis cuiusdam huc ſpectantis *Pars* I. quae inſcripta eſt: Monarchie der Hebräer — von dem Spanier, *Don Vincente Bacallar y Sanna, Marques de San Philippe* — mit vortreflichen philologiſchen und politiſchen Betrachtungen beſchrieben, aus der

der Französischen Uebersetzung nach dem Spanischen Original verbessert, in die deutsche Sprache übersetzt cum praefatione *D. Io. Georg. Walchii.* An plures Partes prodierint, me ignorare fateor.

D. *Guſtau. Georg. Zeltneri* Adoleſcentia reipublicae Iſraelitarum, ſeu de Iudicum temporibus hisque proximis. Noriberg. 1696. 8. Recenſuit ſcriptum hoc *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 98.

Praeterea Hiſtoria nationis Iudaicae habito ſimul reſpectu ad alias gentes et regna plenius enarratur ab Auctoribus Hiſtoriae uniuerſalis a doctiſſimis Anglicis hiſtoricis conſcriptae, et poſtea ſub auſpiciis *D. Baumgartenii* et *D. Io. Salom. Semleri* in linguam germanicam translatae *Part.* I. II. et XXVIII. Vid. Lübeckiſche Nachrichten von Theologiſchen Büchern und Schriften. *Tom.* I. *Part.* VI. *pag.* 506. *ſequ.*

Ad monumenta Iudaicae gentis, ex quibus Hiſtoria gentis Iudaicae tam generalis, quam ſpecialis quarundam eius familiarum pertinent numi Hebraeorum, de quibus varios ſcriptores infra ad *pag.* 1098. in medium adferam. Neque minus huc ſpectant epitaphia Iudaica et inſcriptiones varii generis. De prioribus nihil adferam, cum iam de iisdem doctiſſime commentatus fuerit *Wolfius Tomo* IV. *Bibliothecae hebraicae pag.* 1167. *ſequ.* Ad poſteriores quod ſpectat, ſaltem unum adferam librum, qui eiusmodi marmor quoddam Iudaicum egregie illuſtrat. Inſcriptus eſt iſte hoc titulo: *Memoire ſur un marbre des Iuifs, qu' on voit a Beſiers par Monſ. Maillol,* qui liber *Pariſiis* 1770. in lucem publicam prodiit, ex quo apparet fuiſſe hoc marmor monumentum vindictae divinae olim a Iudaeis repetitae. Memoratur hic liber in *novis Ienenſibus literariis* ad annum 1771. Scid. 33. *pag.* 279. *ſequ.* Memoratu dignum quoque eſt fragmentum *Martyrologii Iudaici perantiqui*, quod germanice tranſlatum *Io. Chriſtian. Wibelius Collectioni nouantiquorum theologicorum* ad annum 1540. *Part.* I. *pag.* 10. 18. inſeruit. Vt alia taceamus huius gentis monumenta.

Neque minor eſt opera literatiſſimorum virorum, quam in hoc vel illo monumento hiſtoriae Iudaeorum ſpecialioris uberius illuſtrando impenderunt. Quo partim ii ſpectant, qui hiſtoriam eorundem in hac vel illa orbis terrarum parte habitantium narratione proſecuti ſunt, partim qui ſingularia quaedam eorum fata atque poenas a Deo ipſis immiſſas ſcriptis ſuis diligenter et accurate expoſuerunt. Sic de fatis Iudaicae gentis potiſſimum in *Anglia* peculiarem librum conſcripſit *Dbloſſiers Tovay*, qui inſcribitur: *Anglia Iudaica: or the Hiſtory and antiquities of the Iews in England, collected from all our hiſtorians, both printed and manuſcript, as alſo from the records in the tower and other publick repoſitories. Oxford.* 1738. 4. quem librum uberius recenſuit b. *Baumgartenius in* Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* VII. *Part.* 38. *pag.* 164. 170. Fata Iudaeorum in *Franconiae* regionibus narrarunt tum *Georgius Matth. Schnitzerus* in doctiſſima commentatione *de Iudaeis in terris Byruthinis* verſantibus, quae inſerta

ſerta legitur b. *Riedereri* Nützlichen und angenehmen Abhandlungen aus der Kirchen-Bücher- und gelehrten Geſchichte *Part.* III. *num.* 19. *pag.* 301. *ſeq.* tum *Andreas Würſſelius* in den hiſtoriſchen Nachrichten von der Juden-Gemeine, welche ehedem in der Reichsſtadt Nürnberg angerichtet geweſen iſt. Noribergae 1755. 4. de quo libello plura memorantur a b. *Kraftio Bibliothec. theologic. Tom.* X. *Part.* 99. *pag.* 854. *ſequ.* ut alios ſilentio praeteream. Videantur quoque ea, quae infra ad pag. 1107. annotabo.

His denique adiungo ſelectum indicem alphabeticum librorum et ſcriptorum minoris formae, qui ad ſpecialiſſimam Iudaeorum hiſtoriam pertinent, in quibus tum de magiſtratibus tum de ſingularibus fatis eorundem diligenter expoſuerunt tum denique de civili eorum ſtatu et an in republica chriſtiana ſint tolerandi necne commentati ſunt, ſimulque ea, quae de ipſis in monumentis ſacris et profanis ſcriptorum veterum memorantur, doctiſſime illuſtrarunt. Spectant huc, ut ex immenſo eorum numero ſaltem quaedam adferam, ſequentia: *Eric. Benzelii* diſſertationes de forma reipublicae Iudaicae. Londini Scanorum 1731. et de Synedrio magno Ebraeorum. Ibid. 1734. quae inſertae leguntur eiusdem *Syntagmati diſſertationum Tom.* II. *pag.* 65. 80. 181. 205. *Anton. Paul. Ludouic. Carſtens* Comment. de Monumentorum Iudaicorum ex ſcriptoribus exteris antiquis tum graecis tum latinis collectione. Hannouerae 1747. 4. *Chriſtoph. Cellarii* diſſert. de Captivitate Babylonica. Halae Magdeburg. 1703. *Chriſtian. Wilhelm. Dohmius* über die bürgerliche Verbeſſerung der Juden. Berolini et Stettini 1781. 8. quem librum doctiſſime recenſuit Perill. *Michaelis Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* XIX. *pag.* 1. 40. Prodiit quoque iſte liber gallice ſ. t. *de la Reforme politique des Juifs traduit de l' Allemand, Deſſauiae* 1782. *Io. Frieder. Eckhardi* programmata duo de Veſpaſiano a Iudaeis pro Meſſia habito veri Meſſiae teſte. Iſenaci 1759. *Gottleberi*, Rectoris ſcholae Miſenenſis, Specimina duo animadverſionum hiſtoricarum et philologico-criticarum ad *Philonis* Legationem ad Caium. Miſenae 1772. quorum argumentum ſtrictim recenſuit b. *Erneſtius Bibliothec. theologic. nouiſſim. Tom.* III. *Part.* IV. *pag.* 382. 384. *Georg. Sigiſmund. Greenii* diſſert. de Vite in templo Hieroſolymitano a Romanis reperta ad *Taciti* Hiſtor. Lib. V. cap. 5. §. 10. et *Flor.* lib. III. cap. V. §. 30. Lipſ. 1737. *Georg. Ludouic. Hambergeri* diſſertationes duae de rebus Herodis Magni. Witteberg. 1675. *Io. Iacob. Haakii* diſſert. de excidio Iudaeorum ac Hieroſolymae ſub Aelio Hadriano principe. Ienae 1687. *Chriſt. Auguſt. Heumanni* diſſert. de Chreſto Suetonii. Ienae 1709. *Io. Frid. Hirtii* exerc. *de templo aliquo tertio Hieroſolymitano per Flavii Ioſephi teſtimonium haud probato.* Witteb. 1781. et *de numero quadraginta ſex annorum in aedificationem templi Hieroſolymitani inſumtorum ad templum Herodianum referendo*, quae typis deſcriptae exhibentur in eiusdem Viri *Opuſculis noviſſimis argumenti hiſtorici, exegetici atque theologici num.* I. *pag.* 1. 24. III. *pag.* 45. 66. *Adrian. Houtyn* Monarchia Hebraeorum, quae eſt de Imperio Monarchico in populum

palum Hebraeum probatio ab Abrahamo ad diſperſam gentem. Lugd. Batau. 1685. 16mo. *Conrad. Ikenii* comment. de iure vitae et necis tempore mortis Servatoris apud Iudaeos non amplius ſuperſtite, quae inſerta legitur eius *diſſertationibus ſacris Tom.* II. *num.* 13. *pag.* 517. cuius ſummam exhibuit S. V. *Froriepius* in *Bibliotheca literaturae theolog. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 559. *ſequ. Io. Rudolph. Kieslingii* diſſert. de Iudaeo extorri veritatis contra ſemetipſum teſte ad Deuteronom. XXVIII, 64. 65. Lipſ. 1748. *Georg. Caſpar. Kirchmaieri* diſſert. de Obſidione Hieroſolymitana ex libro V. Hiſtoriarum Taciti. Witteberg. 1679. *Io. Tobiae Krebſii* Decreta Romanorum pro Iudaeis ex Ioſepho collecta et commentario hiſtorico-grammatico-critico illuſtrata. Lipſiae 1768. 8. de quo libro doctiſſimo plura memorat b. *Erneſtius Bibliothec. theolog. nov. Tom.* IX. *Part.* II. *pag.* 153. 169. *Io. Caroli Krebſii* Programm. de expeditione Alexandri M. Hieroſolymitana. Lipſ. 1753. *Moſis Mendelſohnii* Jeruſalem oder über religiöſe Macht und Judenthum, Berolini 1783. 8. quem libellum copioſe et doctiſſime recenſuit S. V. *Doederlinus* noſter in *Bibliothec. theologic. nouiſſim ſelecta. Tom.* I. *Part.* 12. *Chriſtiani Noldii* Hiſtoria Idumaea ſeu de vita et geſtis Herodum Diatribe. Francquer. 1660. 12. *Guilielm. Chriſtian. Oettelii* Programm. de Iudaeis impulſore Chreſto aſſidue tumultuantibus ad *Sueton.* Claud. cap. XXV. Salfeld. 1779. *Conrad. Rieſch.* diſſert. de Poteſtate Synedrii magni tempore Chriſti imminuta. Ien. 1686. *Io. Georg. Rothii* diſſert. de Molocholatria Iudaeorum. Witteberg. 1659. *Erneſt. Auguſt. Schulzii* Comment. de fictis Hieroſolymorum privilegiis, quae exſtat in eiusdem *Exercitationibus philologicis* Hagae-Comitum 1774. impreſſis, *num.* 3. *Chriſtian. Guil. Franciſc. Walchii* diſſert. de Deo Ebraeorum montano. Ienae 1746. Eiusd. diſſert. de Felice Iudaeae Procuratore. Ien. 1747. *Wolfg. Chriſtoph. Wenneri* diſſ. de republica Hebraeorum. Witteb. 1657. *Guſtau. Georg. Zeltneri* diſſert. de Alexandra Iudaeorum regina tamquam ſpecimine ſapientis ex hac gente foeminae ad illuſtrationem hiſtoriae factionum Iudaicarum. Altorf. 1711. *Petri Zornii* Hiſtoria fiſci Iudaici. Altonauiae et Flensburgi 1734. 8. Eiusd. diſſert. de Baptiſmo Iudaei per arenam eiusque cauſis, quae legitur in *Miſcellaneis Groninganis Tom.* III. *Faſcic.* I. *pag.* 12. 24.

Ad VIII.) *Scriptores de Antiquitatibus hebraicis Hebraei et Ex-Iudaei.*

Pag. 1081. IV. 506. *Leo Mutinenſis.* Plura de hoc ſcripto memorant *Fabricius Bibliograph. antiquar. pag. m.* 17. *edit. noviſſimae.* et Auctores *Actorum erudit. Lipſienſ.* ann. 1683. *pag.* 136. Vid. quoque haec ſupplementa mea ſupra ad *Tom.* I. *pag.* 415.

Pag. 1082. *Gerſon. Chriſt.* Vid. ſupplementa mea ad *Tom.* I. *pag.* 1008. *num.* 1896. 1.

Ibid. et IV. *pag.* 506. *Kirchneri* Jüdiſches *Ceremoniel.* Plura de hoc libro in medium adduxerunt Autores *Collectionis nou-antiquorum theologicorum* ad annum 1716. *pag.* 535. et *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 73.

Digitized by Google

Scriptoribus Iudaeorum et Ex-Iudaeorum de ritibus gentis ſuae antiquis ſacris et civilibus addantur ſcripta ſequentia:

Ioh. Frid. Gutherzii et *Chriſt. Gottlieb. Hamburgenſis*, Iudaeorum converſorum Beſchreibung der Jüdiſchen Ceremonien und der Gebräuche der heutigen Juden, daß ſie dabey Gottes Gebot hindanſetzen und die Aufſätze ihrer Väter höher achten, quem librum recenſuit b. *Krafſtius Bibliothec. theolog. Tom.* X. *Part.* XCIX. *pag.* 856. *ſequ.*

Adam. Rudolph. Georg. Chriſtoph. Matthaei Beſchreibung des Jüdiſchen Sabbaths nach ihrer Lehre und Gebräuchen, qui libellus cum praefatione D. *Io. Iac. Pfitzeri* prodiit Norib. 1751. 4. Beſchreibung des Jüdiſchen Neuiahrs-Feſtes nach ihrer Lehre und den dabey gewöhnlichen Gebräuchen, aus den Talmudiſchen und Rabbiniſchen Schriften vorgeſtellet. Norimbergae. 1755. 4. quem librum copioſe recenſent *Kraſtius Bibliothec. theologic. Tom.* XII. *Part.* III. *pag.* 77. *ſequ.* et *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* VIII. *Part.* 47. *pag.* 466. *ſequ.* Idem autor edidit: Beſchreibung des Jüdiſchen Purim-Feſtes. Ibid. 1758. 4.

Riti et Coſtumi degli Ebrei confutati del D. Paolo Medici conuerſi Iudei. Florent. 1736. et Venet. 1741. 8. de quo libro plura tradiderunt Auctores *Collectionis nouantiquorum theologic.* ad annum 1737. *pag.* 351. *ſequ.* et *Kraſtius* in Nachrichten von theologiſchen Büchern und Schriften. *Tom.* I. *Part.* III. *pag.* 298.

Gottfrid. Selligii, Iudaei conuerſi, hodie Lectoris linguae hebr. publici Lipſienſis, ſcriptum periodicum, inſcriptum, der Jude, cuius *Partes* VIII. Lipſiae 1768. 1771. prodierunt in forma octava. Altera vice prodierunt huius operis duae priores partes Lipſiae 1781. 8.

Wallichii, Chriſtian. Mayeriſche *Synagoga* zu Greifswalde, worinnen der Jüdiſchen Gebete ſammt ihrem Geräthe zu finden ſind, aus den Rabbinen vorgeſtellet. Gryphiſwaldiae 1711. 12. Plura de hoc libro memorant Autores *collectionis nouantiquorum theologicorum* ad A. C. 1711. *pag.* 669. *ſequ. Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 135. et *Wolfius* noſter infra *pag.* 1087.

Ad XIV. *Scriptores Chriſtiani de Antiquitatibus Hebraeorum.*

Pag. 1083. et IV. 507. *Arndii.* Plura de hoc libro refert memoratu digna *Fabricius Bibliograph. antiquar. pag.* 13. *edit. nouiſſimae.*

Pag. 1084. IV. 507. *Buxtorfii Synagoga Iudaica*) Quartam libri huius ad pernoſcendos priſcos Iudaeorum gentis ritus utiliſſimi editionem in lucem publicam edidit nepos *Io. Buxtorfii* ſenioris, *Io. Iacob. Buxtorfius* Baſileae 1680. 8. Varia quoque ad idem opus ſupplementa et emendationes collegit et inſeruit *Io. Buxtorfius* ſuis Catalectis philologico-theologicis *pag.* 86. *ſequ.* Licet autem plurimi literatiſſimorum virorum de hoc libro egregie omnino ſenſerint, quorum iudicia

legi

Digitized by Google

legi poſſunt in *Lilienthalii Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 102. *ſequ.* accuſatur tamen a *Gabriele Groddekio* in *Tractatu de ceremonia palmarum in feſto tabernaculorum apud Iudaeos ſolemni*, qui Lipſiae 1694. prodiit, *Part.* I. *pag.* 16. in eo plagii literarii Buxtorfius, quod permulta ex *Leonis Mutinenſis* libello, quem iſte de ceremoniis hodie inter Iudaeos receptis conſcripſit, ſurripuerit, quae deinceps in Synagoga ſua Iudaica pro ſuis venditaverit. Neque minoris ponderis eſt accuſatio *Io. Chriſtoph. Wichmannshauſenii* in *diſſert. de aſpergillo Hebraeorum.* (Witteb. 1719.) *pag.* 31. librum hunc multa continere ſimillima R. Salomonis annotatis. Obſeruauit haec, eamque ob cauſam Buxtorfium numero plagiariorum literariorum accenſendum eſſe iudicauit *Chriſtianus Ludouicus Schlichterus* in *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 63.

Conringii, *Herm. Diſſertationes variae*) Imprimis huc ſpectant eius Paradoxa de nummis Hebraeorum, cui acceſſerunt Exercitatio de Republica Ebraeorum et de initio anni Sabbathici et tempore meſſis Ebraeorum Commentarius. Helmſtad. 1675. 4.

Pag. 1085. IV. 508. *Daſſouii*) Ad diſſertationes eius Iudaeorum ritus antiquos concernentes quod attinet, eaedem Wittebergae anno 1736. a *M. Spierio*, praefecto tunc temporis Bibliothecae academicae Wittebergenſis coniunctim editae ſunt, uti memoratur in den Hamburgiſchen gelehrten Berichten ad annum 1736. *Scid.* 9. *pag.* 84. *ſequ.* Singulorum autem ineditorum eius tractatuum, quos manu ſua deſcriptos Academiae Wittebergenſi teſtamento donauit *Daſſouius*, exhibetur index ibidem *Scid.* 61. *pag.* 565. *ſequ.* et a *Fabricio* in *Bibliographia antiquaria pag.* 14. Diſſertationes eius de imaginibus rerum hebraearum a *Wolfio* hic memoratae, iterum recuſae ſunt 1714. et inſertae quoque leguntur *Miſcellaneis Groninganis Tom.* IV. *faſc.* III. *num.* 2. *pag.* 403. 454.

Praeterea eiusdem Daſſouii prodiit Compendium Antiquitatum hebraicarum ſub titulo: Antiquitates hebraicae, quibus plurima utriusque foederis loca difficiliora illuſtrantur, una cum *Io. Albert. Fabricii* Indice ſcriptorum de Antiquitatibus hebraicis. Hafniae 1742. 8. qui liber recenſetur ab auctoribus der Nachrichten von theolog. Büchern *Tom.* I. *Part.* 7. *pag.* 664. *ſequ.* et *Lilienthalio Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 94. *ſequ.*

Fleury, *Claud.*) Varia in hoc libro partim laudantur partim vituperantur a *Reimanno* in *Catalogo Bibliothecae theolog. pag.* 854. Recentiſſimo tempore quoque prodierunt Gallice ſupplementa huius libri ſ. t. *Eſſays hiſtoriques et critiques ſur les Iuifs anciens et modernes*, *ou Supplement aux moeurs des Iſraelites de l' Abbé Fleury. Lugduni* 1771. 12.

Goodwin. Vid. quoque *Tom.* IV. *pag.* 508. *ſequ.* Librum hunc quoque edidit *Io. Henric. Hottingerus* Francof. 1716. 8. in qua editione plus quam *Reizius* praeſtitit, quod conſtat ex *Hottingeri* praefationis verbis a *Lilienthalio Part.* XI. *pag.* 93. *ſequ.* adductis. Vid. quoque *Erneſt. Frid. Neubaueri* Nachricht

von deutſchen Evangeliſchen Theologen *Part.* II. *pag.* 632. Copioſiſſimum in hunc librum commentarium conſcripſit et edidit b. *Io. Gottlob. Carpzouius*, cuius infra mentionem faciam. Plura de hoc *Goodwini* ſcripto in medium adduxit *Fabricius Bibliograph. antiquar. pag.* 15.

Pag. 1087. IV. 511. *Lundii* Jüdiſche Heiligthümer) Prima vice prodiit hoc opus *Sleſuici* tribus Tomis in forma octava, quae editio autem valde imperfecta fuit. Poſtea prodiit *Hamburgi* 1701. 1704. 1711. 1722. fol. quas editiones deinde excepit b. *Wolſii* noſtri editio, quae prodiit *Hamburgi* 1738. fol. cui ipſe permultas easque doctiſſimas adnotationes adiecit. Recenſetur haec ipſa editio uberius a *Lilienthalio loc. citato pag.* 11. 14. et *Fabricio loc. cit. pag.* 12. *edit. nouiſſimae.*

Mayer. Vide quae ſupra a me notata ſunt ad *pag.* 1082.

Pag. 1087. *Mel. Conrad.* Prodiit liber eius de Tabernaculo Iudaico quoque Francofurti et Lipſiae 1720. 4. cum iconibus aeri inciſis. Idem praeterea edidit librum inſcriptum: Salems Tempel, oder Beſchreibung des Tempels Salomons. Ibidem 1718. 1724. Plura de his libris memorat *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 36. *ſequ.* Huc etiam ſpectat eius Antiquarius ſacer. Francof. ad Moen. 1719. 4. quem recenſent Auctores *Actorum eruditorum Lipſienſium germanicorum Part.* LXVIII. *pag.* 533. *ſequ.*

Pag. 1088. *Montanus Tom.* IX. *Critic. Anglicanor.)* in editione Francofurtenſi eorundem *Tom.* VI. *pag.* 523. *ſequ.* Caeterum perrara eſt editio a *Wolſio* memorata teſte *Melchior. Ludou. Wedekindo* im Verzeichniß von raren Büchern. *Part.* II. *pag.* 186. Plura de hoc libro in medium adduxit *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Tom.* I. *pag.* 285.

Oſtermannus in ſcripto ſuo a *Wolſio* citato varia de cultu aſinino et ſuppliciis capitalibus Iudaeorum in medium adduxit.

Pfeifferi Antiquitates hebraicae ſelectae. Vid. *Lilienthal. Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 135.

Pag. 1089. *Reimanni Introductio* uberius recenſetur ab Auctoribus *Actorum eruditorum Lipſienſium germanicorum Part.* L. *pag.* 116. *ſequ.*

Ibid. et *Tom.* IV. 512. *Reland.)* Nouiſſimae editiones huius Antiquitatum hebraicarum compendii ſunt, quas adiectis obſeruationibus *Io. Eberhardus Rauius* Herbornae 1743 8. et b. *Georg. Io. Ludou. Vogelius* Halae Magdeburgicae 1769. 8. ediderunt, in qua poſteriori quoque obſeruationes *Ravii* et *Blaſii Vgolini* ad hunc librum additae ſunt. Plura de his editionibus memorant Autores *collectionis nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. Append. *pag.* 990. [et b. *Erneſtius Bibliothec. theolog. nov. Tom.* X. *Part.* IV. *pag.* 363. *ſequ.* Praelectiones etiam b. *Io. Simonis* in hunc librum editae ſunt opera et ſtudio *Samuel. Murſinnae* Halae 1769. 8. quae cum laude recenſentur in Lübeckiſchen theologiſchen Nachrichten. *Tom.* III. *Part.* V. *pag.* 438. 453. Plura de hoc libro

Relan-

Relandi memorant *Gottlib. Stollius* in Nachrichten von den Büchern ſeiner Bibliothek. *Tom.* I. *pag.* 362. *ſequ.* et *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 96. *ſequ.*

Pag. 1090. IV. 513. *ſequ.* *Spenceri* opus doctiſſimum praeter editiones a Wolfio memoratas prodiit etiam Cantabrigiae 1685. 4. de qua editione plura, ſicut de uniuerſo libri huius argumento perhibuit *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae ſuae. Tom.* I. *pag.* 452. *ſequ.*

Vitringae, Campeg. Quodammodo etiam huc ſpectant eius Libri III. de Synagoga vetere. Franeckerae 1696. Leucopetrae 1726. 4. quae uberius recenſentur ab Auctoribus *Actorum eruditorum Lipſienſium latinorum* ad annum 1696. *pag.* 661. *ſequ.* *Lilienthalio Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 45. et *Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Tom.* V. *pag.* 355. *ſequ.* Vid. quoque *Wolf.* noſter *Tom.* IV. *pag.* 446.

Pag. 1091. et IV. 514. Scriptoribus chriſtianis de Antiquitatibus hebraicae gentis ſequentia eruditorum monumenta addantur, in quibus tamen recenſendis, ne lectores mei nimis obruantur, ſelectus inſtituendus erit. Recenſebo hic tantum opera et libros memoratu digniores a *Wolfio* praetermiſſos, omiſſis ſcriptis minoribus, obſeruato ſimul hic, ut alibi, ordine alphabetico. Huc ſpectant: *Iacobi Baſnagii Antiquitez Iudaiques ou Remarques critiques ſur la Republique des Hebreux.* Vol. I. et II. Amſtelod. 1713. 8. *Iohannis Chriſtoph. Georgii Bodenſchatzii* Kirchliche Verfaſſung der heutigen Juden in Deutſchland, qui liber prodiit partibus quatuor Erlangae 1748. 4. maiori, et recenſetur ab Auctoribus *Collectionis novantiquorum theologicorum* ad annum 1751. *pag.* 821. *ſequ.* *Io. Braunii* Commentarius de Veſtitu ſacerdotum Hebraeorum. Amſtelod. 1698. 4. Iudicia eruditorum virorum de hoc praeſtantiſſimo opere collegit et adduxit *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 49. *ſequ.* *Antonii Bynaei* Libri II. de calceis veterum Hebraeorum. Dordraci 1682. 12. 1695. 4. quem librum vehementer laudavit *Lilienthalius loc. cit. Part.* XI. *pag.* 135. *Io. Gottlob. Carpzouii* Apparatus hiſtorico-criticus Antiquitatum ſacri codicis et gentis hebraeae uberrimis annotationibus in *Thom. Goodwini* Moſen et Aaronem inſtructus. Francof. et Lipſ. 1748. 4. mai. Vid. ſupplementa haec infra ad *Tom.* IV. *pag.* 509. *E. S. Cremeri* Poecile Antiquitatum ſacrarum ſub variis ſpeculationibus et contemplationibus exhibita. Amſtelod. 1740. 4. *Io. Andr. Danzii* plures diſſertationes, in quibus varia Noui foederis effata ex Talmudiſtarum et Rabbinorum ſcriptis ut et ipſis antiquitatum ſacrarum fontibus copioſiſſime illuſtrantur. Inſertae ſunt eaedem partim *Menthenii* Theſauro diſſertationum philologico-exegeticarum partim *Meuſchenii* operi mox indicando. Huc imprimis ſpectat eiusdem diſſertatio doctiſſima de re Ebraeorum militari. Ienae 1690. ut alias ſilentio hic omittam. *Io. Erneſt. Fabri* Archäologie der Hebräer. Halae 1773. 8. mai. vid. ſupra notata ad *pag.* 1080. *Io. Friſchmuthii* diſſertationes quamplurimae,

 quae

quae in *Mentheniano* Theſauro denuo recuſae leguntur. *Martin. Geieri* Tractatus de Luctu Hebraeorum, qui etiam exſtat in eiusdem Opuſculis philologicis Francof. ad Moenum 1691. 8. editis. *Anton. Iulii von der Hardt* Programma de praecipuis in antiquitate Iudaica momentis, et ordine diſciplinarum eo pertinentium. Helmſtad. 1744. *Io. Henr. Hottingeri* Iuris Hebraeorum leges CCLXI. iuxta νομοθεσίας Moſaicae ordinem atque ſeriem depromptae, et ad Iudaeorum mentem ductu *Rabbi Leui Barzelonitae* indicatis cuiuslibet praecepti materia, ſubiecto, fine, accidentibus cet. Tiguri 1655. 4. de quo *Reimannus* ſequentem in modum iudicat, eſſe opus, in quo non multum ſit acuminis, ſed diligentiae ſatis et utilitatis tantum, quantum in Theologia Rabbinorum catechetica exſpectari poteſt. Vid. *Catalog. bibliothec. theolog. pag.* 883. Eiusd. Cippi hebraici. Heidelbergae 1659. 1662. 8. quam poſteriorem editionem recenſuit praeter alios b. *Iacob. Wilhelm. Blaufuſius* in Beyträgen zur Kenntniß merkwürdiger Bücher. *Part.* 1. *pag.* 250. 251. Vid. quoque *Lilienthal. pag.* 114. *ſequ.* et *Wolf.* noſter *Tom.* IV. *Bibliothec. hebr. pag.* 1169. *ſequ.* *Io. Conrad. Hottingeri* Commentarius philologicus de Decimis Hebraeorum decem exercitationibus abſolutus, una cum *Hadrian. Relandi* epiſtola ad editorem. Lugd. Batauor. 1713. 4. quem librum plenius recenſent Auctores *Actorum eruditorum germanic. Lipſienſium Tom.* II. *Part.* XX. *pag.* 670. 680. et *Muſei librorum novorum. Tom.* III. *Part.* XXV. *pag.* 5. 11. *Conrad. Ikenii* Comment. I. et II. de inſtitutis et ceremoniis legis Moſaicae ante Moſen, quae extant in eius *diſſertationibus ſacris Tom* II. *num.* 1. et 2. *pag.* 1. 94. *Io. Rudolph. Kieslingii* richtige Verbindung der hebräiſchen Alterthümer mit der Auslegung des Briefs Pauli an die Hebräer, qui liber duabus partibus Erlangae et Lipſiae 1765. 4. prodiit. *Io. Heinric. Maii* Tractatus de Iure anni ſeptimi ſecundum diſciplinam Hebraeorum, qui appendicis loco eſt adiectus eiusdem latinae interpretationi Tractatus Maimonidis de anno Iubilaeo. Francof. 1708. 4. Varia in eodem Tractatu reprehenſa fuerunt a b. *Paulo Theodoro Carpouio in Animaduerſionibus philologico-critico-ſacris pag.* 14. 19. *Io. Meyeri* Tract. de Temporibus et feſtis diebus Hebraeorum. 1693. 8. deinde longe auctius prodiit Amſtelodami 1724. 4. cui editioni etiam adiectae ſunt *Io. Meyeri* Annotationes doctiſſimae ad *Spenceri* librum de legibus Hebraeorum ritualibus, quae editio cum laude recenſetur a *Lilienthalio Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 55. *ſequ.* Praeterea prodiit Opus poſthumum eiusdem Autoris ſ. t. Antiquitates ſacrae in quatuor partes diſtributae, editae ab *Henric. Bernhard. Reutero.* Dauentriae 1733. 8. *Io. Caſimir. Miegii* Conſtitutiones ſerui Hebraei ex Scriptura et Rabbinorum monumentis collectae, nec non cum caeterarum gentium conſuetudinibus hinc inde collatae. Herbornae 1735. 8. quod ſcriptum recenſetur in Hamburgiſchen gelehrten Berichten, ad annum 1736. *Scid.* 21. *pag.* 181. *ſequ.* *Io. Gerhard. Meuſchenii* Novum Teſtamentum ex Talmude et Antiquitatibus Hebraeorum illuſtratum. Lipſ. 1736. 4. Vide quae ſupra de hoc libro obſer-

Digitized by Google

obſeruaui ad *pag.* 988. *Chriſtian. Bened. Michaelis* diſſ. I, et II. de antiquitatibus oeconomiae patriarchalis. Hal. 1728. 1729. *Io. David. Michaelis* Antiquitates hebraicae, cuius libri autem tantum quaedam plagulae 4. prodierunt. *Io. Henric. Daniel. Moldenhaueri* Einleitung in die Alterthümer der Aegyptier, Juden, Griechen und Römer. Regiomonti 1754. 8. quem librum recenſuit b. *Kraftius Bibliothec. theologic. Tom.* XI. *Part.* CVIII. *pag.* 686. *ſequ. Io. Nicolai* Libri IV. de Sepulchris Hebraeorum. Lugd. Batau. 1706. 4. et alii minoris formae tractatus antiquarii. *Hermann. Chriſtian. Paulſenii* Nachrichten vom Ackerbau der Morgenländer. Helmſtadii 1748. 4. *Eiusd.* Regierung der Morgenländer, cuius libri *Pars* I. prodiit Altonauiae et Flensburgi 1755. 4. *Auguſt. Frid. Pfeifferi* Tract. germanicus de re muſica veterum Hebraeorum. Erlangae 1779. 4. *Io. Leonhard. Reckenbergeri* Sacri Iudaeorum ritus antiqui, ſecundum res geſtas et dogmata illorum, ad codicis utriusque foederis illuſtrationem deſcripti. Ien. 1740. 8. cuius libri recenſionem exhibuit *Lilienthalius* in *Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 99. *Ioſephi Scaligeri* et *Sixtini Amamae* Tractatus de Decimis, qui inſerti leguntur *Criticis ſacris Anglicanis Tom.* I. *pag.* 1322. 1329. Vberius quoque recenſentur a *Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Tom.* I. *pag.* 279. *Wilhelm. Schickardi* Ius regium Hebraeorum, cum adnotationibus *Io. Benedict. Carpzouii.* Lipſiae 1674. 1701. 4. quam editionem vehementer laudat b. *Reimarus* in *Catalogo Bibliothec. theologic. pag.* 885. et copioſe recenſet *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Part.* VI. *pag.* 48. *Chriſtian. Ludouic. Schlichteri* Tractatus varii, ut: de Lychnucho aureo eiusque myſterio, cum tabula aenea et Indicibus. Halae 1740. 4. de panibus facierum eorumque myſterio. Halae 1737. 4. de menſa facierum eiusque myſterio. 1738. et de ſuffitu ſacro Hebraeorum eiusque myſterio 1754. 4. *Nicolai Wilhelm. Schroederi* Commentarius philologico-criticus de veſtitu mulierum Ebraearum ad Eſa. III, 10. 24. quo vocabulorum abſtruſiſſimorum tenebras ad facem dialectorum diſcutere conatus eſt, cum praefatione *Alberti. Schultens.* Lugd. Batau. 1745. 4. *Iohannis Seldeni* plurima ſcripta, ex quibus prae caeteris hic adferri merentur eius Libri VII. de Iure naturae et gentium ſecundum diſciplinam Hebraeorum. Francof. et Lipſiae 1695. 4. quem librum copioſe recenſuit *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae ſuae. Part.* IV. *pag.* 129. *ſequ.* Alia egregia iudicia *Reimanni* et *Stollii* de hoc opere adduxit in medium *Lilienthalius Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 28. *ſequ.* Vxor hebraica eiusdem *Seldeni.* Londini 1646. 4. et Francofurti ad Oderam 1695. 4. Eiusdem Tractat. de ſucceſſionibus in bona defunctorum ad leges Hebraeorum, et de Succeſſione in Pontificatum Hebraeorum. Londini 1636. Francofurt. 1695. 4. Eiusd. Tract. de Synedriis et praefecturis iuridicis veterum Ebraeorum. Londin. 1650. Amſtelod. 1679. Lipſiae 1695. 4. Eiusdem Tract. de anno civili et calendario veteris eccleſiae et reipublicae Iudaicae. Londini 1644. 4. quae ſcripta data opera recenſentur a *Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae ſuae. Part.* III.

III. *pag.* 490. IV. 129. 130. *Reimanno* in *Catalogo bibliothecae theolog. pag.* 873. 895. 897. *Lilienthalio Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 28. 33. et *Baumgartenio* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* V. *Part.* XXVIII. *pag.* 298. 300. *Chriſtian. Guilielm. Thalemanni* Tract. de Nube ſuper arca foederis commento Iudaico. Lipſ. 1771. cuius libelli doctiſſimam recenſionem exhibuit b. *Erneſtius Bibliothec. theologic. nouiſſim. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 465. 472. *Io. Chriſt. Wagenſeilii* Sota ſeu liber de uxore adulterii ſuſpecta. Altorfi 1674. 4. de quo conferendus eſt *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Part.* V. *pag.* 346. *ſeq.* Vid. quoque ſupplementa haec ſupra ad *pag.* 710. *Andreae Georg. Waehneri* Antiquitates Ebraeorum de Iſraeliticae gentis origine, fatis, rebus ſacris, ciuilibus et domeſticis, moribus, ritibus et conſuetudinibus antiquioribus et recentioribus. Goetting. 1743. 8. quem librum recenſent Auctores *collectionis nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 613. *Henric. Ehrenfrid. Warnekros* Entwurf der hebräiſchen Alterthümer. *Vinariae* 1782. 8. *Io. Henric Zopfii* Introductio in Antiquitates ſacras veterum Ebraeorum. Halae 1734. 8. *Petri Zornii* Hiſtoria fiſci Iudaici ſub Imperio veterum Romanorum. Altonauiae 1734. 8.

Alium egregium fontem, ex quo notitia rei antiquae et rituum gentis Iudaeorum hauriri poteſt, ſuppeditant legum Iudaicarum et Moſaicarum monumenta. Illuſtrarunt eadem egregie Perill. *Io. David. Michaelis* in notiſſimo ſuo *Iure Moſaico* et recentiſſimo tempore cel. *Moſes Mendelſohnius* in opuſculo elegantiſſimo inſcripto: Ritualgeſetze der Juden, betreffend Erbſchaften, Vormundſchaftsſachen, Teſtamente und Eheſachen, in ſo weit ſie das Mein und Dein angehen. Berolini 1778. 8. min. formae.

Neque ſilentio hic praetereunda eſt collectio copioſiſſima omnium fere praeſtantiſſimorum ſcriptorum, quae tum ad notitiam antiquorum gentis Iudaicae rituum tum ad illuſtrationem pandectarum Talmudis et Rabbinorum faciunt, quam recentiſſimo tempore dedit doctiſſimus Italus *Blaſius Vgolinus* in opere ſplendidiſſimo, quod inſcribitur: Theſaurus Antiquitatum ſacrarum complectens ſelectiſſima clariſſimorum virorum opuſcula, in quibus veterum Hebraeorum mores, leges, inſtituta, ritus ſacri et ciuiles illuſtrantur, quod opus XXXIV. Voluminibus in folio maiori prodiit Venetiis 1744. et annis ſequentibus, cuius ultima Pars prodiit anno 1769. Priusquam Auctor editionem operis huius aggrederetur, fere omnia Philologorum ſcripta, quae ad materiam ſuam quodammodo pertinere poterant, undiquaque conquiſiuit, ex quorum numero immenſo Auctori imprimis quingenta ſcripta repetita impreſſione digna videbantur, quibus etiam ſuas doctiſſimas adnotationes adiecit. Argumentum et complexum ſcriptorum, quae in XIV. prioribus Tomis occurrunt, exhibuit *Baumgarten.* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* IV. *Part.* XII *pag.* 511. 527. et in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XXIII. *pag.* 408. 414.

Licet

Digitized by Google

Licet autem negari plane non poſſit, Autorem incredibilem diligentiam huic operi impendiſſe, ipſum quoque in propriis annotationibus doctiſſimis antiquis Iudaeorum ritibus egregiam accendiſſe lucem, docti viri tamen iampridem conqueſti ſunt de eo, quod in hoc voluminoſo opere varia ſcripta denuo recuſa legantur, quibus parum pretii tribuendum eſt, alia imprimis rariora omiſſa fuerint, quo ipſo hoc opus ad tantam magnitudinem creuit, ut vix in privatam bibliothecam cöemi poſſit, ſed tantum in bibliothecis publicis lateat. Alia in eodem opere reprehendit b. *Chriſtianus Schoettgenius*, quae vero lubens hic praetereo, cum iam ad ea ſatis et abunde ſe defenderit *Vgolinus* in epiſtola ad *Chriſtian. Benedict. Michaelis.* Vid. *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* III. *Part.* XVI. *pag.* 375. 376. Excerpta quoque Theſauri huius *Vgoliniani* edere coeperunt S. V. *Io. Salomo Semlerus* et *Io. Simonis* Halae 1755. quibus memorati viri literatiſſimas annotationes adiecerunt. Vid. *Baumgartenii* Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* IX. *Part.* XLIX. *pag.* 86. *ſ.*

Plures ſcriptores de Antiquitatibus Hebraeorum adduxit *Fabricius* in *Bibliographia antiquaria pag.* 11. *ſequ. editionis noviſſimae.* De fontibus Antiquitatum hebraicarum earumque notitia *Wolfius* noſter commentatus eſt hoc in Tomo *pag.* 969. et 1095. ad quae loca conferas ſupplementa mea.

Ad XV. *Obſervationes miſcellaneae de Iudaeis.*

Pag. 1092. Pluribus de hoc fluvio *Sambathion* dicto commentatus eſt *Frideric. Albertus Augusti*, Iudaeus converſus in ſcripto, quod inſcribitur: Geheimniſſe der Jüden von dem Wunderfluß *Sambathion*, wie auch von dem rothen Jüden. Erfordiae 1748. 8. quod recenſetur in M. *Beckeri* Theologiſchen Bücherſaal. *Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 180. *ſequ.*

Pag. 1094. *Dudulaeus* — fere circa medium, ad verba: *Norībergae ſine notato anno*) et loco editionis, quae plagulas tantum quatuor comprehendit.

Pag. 1095. *Schulz.*) Prima vice haec a *Wolfio* adlata diſſertatio prodiit Regiomonti 1689. et plagulas tres continet.

Pag. 1097. *Reimii* diſſert.) quae edita eſt Ienae 1717.

Ad finem prioris ſegmenti huius paginae. De eo, *an fides in antiquis Iudaeorum ritibus habenda ſit Talmudiſtis et Rabbinorum commentis*, ſupra iam quaedam obſervavi ad p. 969. quibus hic quaedam addenda ſunt. Omnino media via hic incedendum erit cum *Wolfio*, praeſertim cum Iudaeorum ſcriptores in deſcriptione templi ſui et rituum gentis ſuae varia ratione impegerint, id quod praeter ſcriptores a *Wolfio* hoc in loco et in his ſupplementis ſupra ad *p.* 969. nominatos clariſſime demonſtrarunt *Sebaldus Ravius* in diſſertat. de eo, quod fidei merentur monumenta Iudaeorum in antiquitatibus ſacris et ſenſu earundem myſtico. Traiecti ad Rhenum 1751. quae poſtea a *Io. Oelrichs Collectioni* ſuae *opuſculorum hiſtorico-philologico-theologicorum Tom.* I. *num.* 6. *inſerta eſt.* *Erneſt. Auguſt. Schulzii* diſſert. de variis Iudaeorum erroribus in deſcriptione templi ſui. Francof. ad Oderam 1758. cuius argumen-

tum ſtrictim enarratur in **vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften** ad annum 1758. *Part.* VIII. *pag.* 764. *ſequ.* et a Perill. *Michael. Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* X. *pag.* 104. 107. quo etiam ſpectant ea, quae *Io. Friſchmuthius* in diſſert. de Via Sabbathi. *Cap.* I. §. 18. obſeruauit. Interim tamen negari plane non poteſt, quod ſcripta Iudaeorum eiusmodi in rebus, quae antiquos Iudaicae gentis ritus concernunt, Chriſtianis magno uſui eſſe poſſint, ſi modo adhibita cautione neceſſaria iisdem uti velint. Imprimis, ut unum ſaltem exemplum adferam, liber Iudaeorum antiquiſſimus *Sohar* dictus permulta continet, ex quibus ritibus Iudaeorum antiquis haud exigua lux adfundi poterit, id quod egregie oſtendit b. *Chriſtian. Schoettgenius* in Programmate, quod Specimen Antiquitatum hebraicarum ex libro Sohar collectarum exhibet, Dresdae 1751. cuius argumentum legitur in **vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften** ad annum 1751. *Part.* VIII. *pag.* 730. *ſequ.* Caeterum pluribus de hoc argumento conferenda erit *Hermanni* von der Hardt diſſert. de fructu, quem ex librorum Iudaicorum lectione percipiunt Chriſtiani. Ienae 1683. Speciatim quoque de fide *Ioſephi* et *Philonis* in deſcriptione rituum ſuae gentis ipſis tribuenda diſputatum fuit. Imprimis de eo, an fides hic habenda ſit *Ioſepho*, dubitauit *Chriſtian. Schoettgenius* tum in tractatu germanico de Ieſu vero Meſſia *pag.* 68. tum in Horis hebraicis et Talmudicis. *Tom.* II. *pag.* 39. Obſeruatum eſt iam ſupra in his Analectis ad *Tomum* I. *pag.* 547. quod ad *Ioſephum* attinet, eundem partim multa, quae res Iudaicas ſpectant ſicco pede praeteriiſſe, partim in multis falſa atque erronea tradidiſſe. Caeterum ſpectant huc ſcripta duo, in quibus hoc argumentum egregie tractatur: *Erhard. Andr. Frommanni* Programma de Philonis et Ioſephi conſenſu cum Talmude de agno paſchali. Coburgi 1764. quod inſertum legitur eius *Opuſculis philologici, theologici et hiſtorici argumenti Tom.* I. *num.* 19. *Chriſtian. Guilielmi Thalemanni* Tractatus de Philonis et Ioſephi auctoritate in hiſtoria rituum ſacrorum, qui appendicis loco adiectus eſt eiusdem libro de nube ſuper arca foederis commento Iudaico. Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theologic. nouiſſim. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 469. 472.

Pag. eadem ad verba: *Subleſtam Gentilium Scriptorum in hiſtoria Iudaica enarranda fidem cet.*) Vid. quoque *Tom.* IV. *pag.* 515. *ſequ.* Narrationibus gentilium Scriptorum de rebus Iudaicis exiguam ſaltem fidem eſſe tribuendam, praeter alios oſtendit *Io. Reiſkius* in diſſert. de falſis et fabuloſis narrationibus gentilium ſcriptorum de rebus Iudaicis. 1691. quam poſtea iterum recuſam *Iulius Carolus Schlaegerus* Faſciculo ſuo diſſertationum rariorum de antiquitatibus ſacris et profanis, qui Helmſtadii 1742. prodiit, inſeruit. Vid. *Collect. nouantiquorum theologic.* ad annum 1742. *pag.* 499. Quo etiam ſpectat *Anton. Paul. Ludouic. Carſtens* Comment. de monumentorum Iudaicorum ex ſcriptoribus exteris antiquis tum graecis tum latinis collectione. Hannouerae 1747. 4. Hinc omnino mirandum eſt, quod nonnulli eruditorum virorum eo uſque proceſſerint, ut in ipſis ſcriptorum

ptorum

ptorum profanorum Graecorum pariter ac Romanorum rerum et rituum antiquiſſimae Iudaeorum gentis veſtigia reperiri poſſe ſibi perſuaderent, qua in re imprimis quoad Iudaeorum res geſtas grauiſſime errauit *Gerhard. Croeſius* in *Homero hebraizante.* Quod autem ad ritus Iudaeorum priſcos attinet, in hoc argumento pertractando praeter alios doctiſſime verſati ſunt *Chriſtian. Wormius* in Tractatu de corruptis Antiquitatum hebraearum apud *Tacitum* et *Martialem* veſtigiis. Hafniae 1693. 4. et noſtris temporibus *Erneſtus Auguſt. Schulzius* in Commentatione de hebraearum Antiquitatum veſtigiis in Horatii eclogis, quae numero prima eſt in eiusdem *Exercitationibus philologicis*, quae Hagae Comitum 1774. 8. prodierunt, de qua conferas b. *Erneſtii Bibliothec. theologic. recentiſſim. Tom.* IV. *Part.* II. *pag.* 139. 142.

Pag. 1098. De *nummis Hebraeorum*, *menſuris et ponderibus* eorundem, hic addantur ſcriptores ſequentes: *Hermanni Conringii* Paradoxa de numis Hebraeorum, quibus acceſſerunt eiusdem de Republica Ebraeorum, de initio anni Sabbathici et tempore meſſis Ebraeorum Commentationes. Helmſtadii 1675. 4. *Richardi Cumberlandi* ſcriptum Anglicum editum ſub titulo: *An Eſſay towards the Recovery of the Iewiſh Meaſures and Weights, comprehending. their Monies. — Londini* 1686. 8. quod tentamen in ſe continet, menſuras, monetas et pondera, quae penes Iudaeos in uſu fuerunt, iuſta eorundem comparatione et dimenſione cum iis, quae in Angliae regno obtinent, illuſtrandi, de quo nonnulla memorat b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XVI. *pag.* 353. *ſequ. Philippi Labbei* Bibliotheca nummaria in duas partes diſtributa, in qua agitur de numiſmatibus Hebraeis, graecis et Romanis eorumque monetis, ponderibus et menſuris, quae non ſolum eius *Bibliothecae Bibliothecarum* Lipſiae 1682. editae, ſed etiam *Teiſſierii Catalogo auctorum* adiecta eſt. *Io. Sauberti* Paradoxa de nummis Ebraeorum. Helmſtad. 1675. 4. de quo ſcripto nonnulla memorat *Io. Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Part.* VI. *pag.* 24. *Io. Andr. Schmidii* diſſert. de re monetali Ebraeorum ſive vera ſive ficta ſive ad res eorundem reſpiciente. Helmſtad. 1699. *Caſpar. Waſeri* Tractatus de antiquis numis Hebraeorum, Chaldaeorum et Syrorum. Tiguri 1605. qui inſertus quoque legitur *Criticis ſacris Anglicanis Tom.* VI. *pag.* 925. *ſequ. edit. Francof.* de quo libro valde ſiniſtre iudicavit *Scaliger*, perhibens, eundem nil niſi iam ab aliis dictum continere, quod memorat *Chriſtian. Gotthold. Wiliſchius* in diſſert. de Ναυλίοις veterum. Lipſiae 1717. *pag.* 16. in notis adiectis, unde idem *Waſerus* quoque a *Chriſtian. Ludovic. Schlichtero* in *Symbolis literariis Bremenſibus. Tom.* I. *Part.* II. *pag.* 114. plagii literarii non iniuſte accuſari videtur. Edidit idem *Waſerus* praeterea librum de antiquis Hebraeorum menſuris, qui ſimili ratione inſertus eſt *Criticis ſacris Anglicanis. Tom.* VI. *pag.* 1033. *ſequ.*

Digitized by Google

Pag. 1099. lin. 12. ad verba *Wolſii: Iisdem, quod mireris cet.*) De ipſo *Ioſephi* celeberrimo Iudaeorum hiſtorico affirmarunt *Huetius* de ſitu Paradiſi terreſtris, et ex eo *Iohannes Buxtorſius* in *Catalectis philologico-theologicis pag.* 122. *num.* 110. eundem aut nullam aut ſaltem exiguam hebraicae linguae notitiam habuiſſe. Adhaeſit etiam Iudaeis fere omni tempore faſtidium circa *Oratoriam, ſtudia Graecorum* et ipſas *graecas literas*, quod nonnumquam in odium aduerſus iſtas literaturae ſpecies degenerare ſolebat. Huius faſtidii circa graecas literas in ipſis literis deprehenduntur veſtigia. Hinc cum Iudaei Paulum audirent hebraice verba facientem, mitiori in eundem erant animo, eiusque orationi maximam attentionem adhibebant. *Act. apoſt.* XXII, 1. 2. Extat quoque in *Talmude* lex, quae Iudaeis graecarum literarum ſtudia anathemate interpoſito interdicit. Sic in *tractatu miſchnico Sota cap.* 9. *num.* 14. dicitur, *orto bello Titi cautum eſſe, ne quis filium ſuum in Graecanicis erudiret.* Pluribus in hoc argumento pertractando doctiſſime verſati ſunt *b. Erneſtius* in Programmate de Iudaeorum odio aduerſus literas Graecorum. Lipſiae 1758. cuius potiora capita leguntur in vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften ad annum 1758. *Part.* V. *pag.* 426. 433. et *b. Chriſtian. Guilielm. Thalemannus* in diſſertat. de eruditione Pauli apoſtoli Iudaica non Graeca. Lipſiae 1769. praecipue §. XII.

Pag. 1100. lin. 8. ad verba: *Iudaei in magno olim apud cet.*) Hinc orta ſunt varia conuicia, quibus Gentiles famam Iudaeorum atro carbone notare ſolebant, quorum etiam *Wolſius* noſter hoc in loco mentionem fecit. De iisdem prae caeteris egregie commentatus eſt *Emo Lucius Vrimoetius* in oratione ſua de conuiciis Gentilium et Chriſtianorum quorundam in Iudaeos, quae appendicis loco *libro primo obſeruationum* eius *miſcellanearum* Leouardiae 1740. 4. prodiit, ſubiuncta eſt. Imprimis illis exprobant ὀνολατρείαν ſeu *cultum aſininum*, quod quidem ipſe *Ioſephus* de *Apione* gentem ſuam calumniante refert in *libris contra Apionem Lib.* II. *pag.* 1067. *edit. Ittigianae.* Plura de hoc ipſo convicii genere in medium attulerunt *Theodorus Haſaeus* in Diatribe de Ὀνολατρεία ſive calumnia cultus aſinini a Gentilibus olim Iudaeis et Chriſtianis impacta, cui acceſſit *Io. Baptiſtae Otti* epiſtola de eodem argumento ad *Haſaeum.* Erfurti et Lipſiae 1716. 4. et *Albert. Georg. Walchius* in Programmate de cultu aſinino priſcis quondam Iudaeis temere affiєto. Schleuſungae 1769.

Ibid. lin. 15. ad verba: *Neque tamen —— praeclarius — de iis ſenſerint et iudicarint.*) Egregia teſtimonia hac de re perhibent decreta et conſtitutiones ab Imperatoribus Romanis et populo Romano in gratiam Iudaeorum ſancitae, quarum duae potiſſimum collectiones extant. Harum alteram prodire fecit in lucem publicam *Iacobus Gronovius*, qui, cum decreta *Romana* et *Aſiatica* pro Iudaeis in plerisque editionibus *Ioſephi* libro XIV. Archaeologiae omiſſa eſſent, eadem ex codice manu exarato Ioſephi, qui quondam ad bibliothecam *Iſaaci Voſſii* pertinebat, excerpſit, eadem Ioſepho vindicavit, et coniunctim adiectis nonnullis *Suidae* emen-

emendationibus edidit Lugduni Batauorum 1712. 8. quod memoratur in *Muſeo librorum novorum Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 144. *Part.* XXIV. *pag.* 856. Alteram recentiori tempore cum annotationibus doctiſſimis edidit eorundem collectionem *Io. Tobias Krebſius* ſub titulo: Decreta Romanorum pro Iudaeis facta, ex Ioſepho collecta, et commentario hiſtorico-grammatico-critico illuſtrata, quibus adiunctum eſt decretum Athenienſium pro Hyrcano pontifice maximo Iudaeorum. Lipſiae 1768. 8. qui liber doctiſſimus recenſetur a b. *Erneſtio Bibliothec. theologic. nou. Tom.* IV. *Part.* II. *pag.* 153.-169. et ab Auctoribus der Lübekiſchen theologiſchen Nachrichten. *Tom.* III. *Part.* VII. *pag.* 585.-594.

Pag. 1102. lin. 9. Iudaeos exules variis turbis et motibus praecipue tempore Iuliani Imperatoris Romani, licet fruſtraneo auſu ſeſe in priſtinum libertatis et felicitatis ſtatum reſtituere conatos eſſe, ex monumentis hiſtoriae eccleſiaſticae ſatis conſtat. Interim hic conferri merentur praeter alios *Io. Georg. Lotterus* in diſſertat. de tentata ſub Iuliano templi Hieroſolymitani inſtauratione eiusque hiſtoria a dubiis *Iacob. Baſnagii* modeſte vindicata. Lipſiae 1728. *Nicolai Nonnenii* diſſert. de tentata hactenus fruſtra a Iudaeis ſtatus cultusque ſui reſtitutione. Bremae 1743. et *Io. Georg. Michaelis* in diſſert. de Templi Hieroſolymitani Iuliani Imperatoris mandato fruſtra tentata reſtauratione. Halae 1751. Vid. die vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften ad annum 1749. *Part.* XI. *pag.* 965. *ſequ.* 1751. *Part.* XII. *pag.* 1078. *ſequ.*

Pag. 1103. IV. 517. *ſequ.* De odio immani, quo Iudaei in Chriſtianos feruntur, praeter ſcriptores a *Wolfio* adlatos conferenda eſt *Georgii Guilielmi Ouerkampſii* diſſert. de Iudaeis primariis Chriſtiani nominis hoſtibus. Ienae 1736. Speciatim huius odii Iudaeorum contra coetum Chriſtianorum iam a primordiis eiusdem demonſtrati exempla ſuppeditarunt clariſſima b. *Io. Georg. Walchius* in *Hiſtoria eccleſiaſtica Novi Teſtamenti ad Saecul.* I. *Cap.* IV. *Sect.* II. §. III. *pag.* 532. *ſequ.* et b. *Io. Laurent. Moshemius Commentar. de rebus Chriſtianorum ante Conſtantinum M. pag.* 96. *ſequ.* Ex quo fonte etiam deriuandum eſt, quod illi ipſi Iudaei non tantum Chriſtianos coram ethnicis magiſtratibus variorum criminum iniuſte accuſauerint et falſi eorundem delatores fuerint, cuius rei memorandum exemplum profert in medium *Euſebius Hiſtor. eccleſiaſt. Lib.* III. *cap.* 32. *pag.* 103. *ſequ.* ſed etiam in prioribus praecipue ſaeculis poſt Chriſtum natum varias easque grauiſſimas perſecutiones contra Chriſti aſſeclas excitauerint ac pluribus modis rempublicam Chriſtianorum ſacram vexauerint, quod poſterius praeter alios uberius comprobauit b. *Io. Georg. Walchius Hiſtor. eccleſiaſtic. Novi Teſtamenti pag.* 534. 895. 1178. 1239. *ſequ.*

Ibid. et IV. 518. Ad *conuicia, quae Iudaei contra Chriſtianos temere exſpuere ſolent*, quod attinet, farraginem plurimarum phraſium et locutionum ambiguarum, ſub quibus Iudaei execrationes ſuas contra Chriſtianos tegere et occultare

conſueverunt, congeſſit *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1740. *Part.* II. *pag.* 171. *ſeq.*

Pag. 1105. lin. 3. a fine paginae et IV. 521. Plures ſcriptores de uſuris, quas a Chriſtianis iniuſte exigunt Iudaei, adduxit *Fabricius* in *Bibliographia antiquaria pag.* 805. *ſequ. edit. nouiſſimae.*

Pag. 1106. lin. 11. et IV. 521. *Iudaei Magiae dediti)* Huc imprimis ſpectant *Georgii Caroli Petri* diſſertationes ſex de ſtudio magico Iudaeorum. Witteberg. 1727. 1728. 1733. editae. Vid. *Wolfius Bibliothec. hebr. Tom.* IV. *pag.* 736. Ad eiusmodi magiam et ſuperſtitionem eorundem praeter alia quoque referendum eſt, quod Iudaei ſibi perſuadeant, per ſchedulam incendia extingui poſſe, de qua ſuperſtitioſa ſententia pluribus egit *A. C. Zellerus* in Commentat. de ſchedula incendiaria ſacra Iudaeorum. Stuttgardiae 1724. quae recenſetur in *Collectione nouantiquorum theologic.* ad annum 1727. *pag.* 323.

Pag. 1107. Ad loca, in quibus hodie Iudaei habitant, iam ſupra ſcriptores quosdam de Iudaeis in *Anglia*, *terris Byruthinis* et *Norimbergae* commorantibus memoravi, ubi ſcriptores de rebus geſtis Iudaeorum expoſui, quibus hoc in loco nonnulla de aliis regionibus adiungam. De Iudaeis in *regno Sinenſi* commorantibus varia memoratu digna obſeruavit *Gabriel Brotierius* in *notis ad Taciti* ſuam *editionem.* Pariſ. 1771. quorum excerpta dedit Perill. *Michaelis* in *Bibliothec. oriental. et exeget. Part.* V. *num.* 71. *pag.* 7.-83. Vid. quoque ibidem *Part.* IX. *num.* 141. *pag.* 40. 43. Huc quoque referas, quae celeb. *Büſchingius* in *Magazin für Hiſtorie und Geogr. Part.* XIV. *pag.* 123. 152 et celeb. *P. I. Brunſius Repertorio literat. oriental. Part.* IX. *pag.* 269. *ſequ.* de Iudaeis Codſchinenſibus in medium adduxerunt. De receptione *Iudaeorum Luſitanorum* in civitatem *Hamburgenſem* ſub certis conditionibus iisdem conceſſa pluribus egit *Chriſtianus Ziegra* in Sammlungen von Urkunden zur Hamburgiſchen Kirchenhiſtorie der neueren Zeiten. *Part.* I. *num.* 3. *pag.* 49. *ſeq.* ubi quoque varia, quae a b. *Schudtio* proferuntur, ſupplentur atque emendantur. *De iuribus ſpecialibus Iudaeorum, quae iisdem in terris Haſſiacis et Darmſtadienſibus conceſſa ſunt,* conferendi ſunt *Io. Henric. Wiederholdus* in diſſert. quae exhibet Iuris privati Haſſiae ſuperioris ſpecimen de Iudaeis. Marburgi 1769. et *Chriſtiani Hartmanni Samuelis Gatzerti* Tractatus iuris germanici de Iudaeorum in Haſſia praecipue Darmſtadina iuribus atque obligationibus tum in genere, tum ſpeciatim parochialibus. Giſſae 1771. qui valde commendatur in *Bibliotheca Berolinenſi univerſali Tom.* XVI. *Part.* I. *pag.* 113. 127. et in *Bibliothec. Lemgouienſi literaturae german. Part.* V. *pag.* 458. 460. Caeterum his ipſis ſcriptoribus addantur alii nonnulli, qui in iuribus tam generalibus quam ſpecialibus Iudaicae gentis accuratiſſime perquirendis et inveſtigandis laudandam operam colocarunt. Quo ſpectant praeter alios, *Io. Kitzelii* Tractatus de regali habendorum Iudaeorum, quatenus in Imperio Romano inter Chriſtianos tolerari poſſint. Giſſae 1661. *Georg. Theod. Dietrichii*

Digitized by Google

trichii ſcriptum de ſtatu Iudaeorum in republica Chriſtianorum. Marpurgi 1648. 1661. *Chriſtian. Wildvogelii* Dodecas legalis de Iudaeorum receptione et tolerantia. Ienae 1730. *Henric. Chriſtian. Senckenbergii* diſſert. de iure ac privilegio dotis illatorumque in concurſu creditorum in genere, et in ſpecie quoad mulieres Iudaeas. Giſſae 1729. *Caſpar. Ziegleri* diſſert. de ſingularibus iuribus circa Iudaeos, maxime in Germania. Lipſiae 1722. *Iacob. Auguſt. Franckenſteinii* diſſert. de ſingularibus iuribus circa Iudaeos, maxime in Germania. Lipſ. 1722. *Io. Iob. Richteri* diſſert. de Iure matrimonii Iudaeorum in Germania tum in ſe, tum ſi alter coniux ad ſacra Chriſtianorum tranſierit. Lipſ. 1751. *Adam. Henric. Lackmanni* diſſert. ad Nouellam CXLVI. de controuerſia nata ex ſacrarum literarum lectione in ſynagogis Iudaicis compoſitaque per Iuſtinianum Imperatorem. Kiloni 1752. *Hieron. Petri Schloſſeri* Diſſert. de Banno Iudaeorum, quo ſecundum leges S. R. I. liberae civitatis Francofurtenſis ad Moenum res amiſſae vel furto ablatae reſtituto pretio recuperantur, vulgo *vom Iuden-Schul-Bann* ad §. LXXXI. *der neuen Iuden-Staettigkeit.* Altorf. 1757. ut alia ſcripta taceamus. Forte uberius hoc argumentum pertractari poſſet, ſi *inſcriptiones ſepulchrales Iudaeorum* ſtudioſe perquirerentur, ex quibus plurima, quae ad notitiam familiarum Iudaicarum apprime faciunt hauriri poſſent. Spectant huc imprimis *Matth. Frider. Beckii Monumenta Iudaica Auguſtae Vindelicorum* reperta et enarrata. Ibid. 1686. 8. quem librum *Wolfius* noſter *Tomo* IV. *Bibliothecae* ſuae *pag.* 1169. *ſequ.* uberius recenſuit. Alias egregias ſymbolas ad ſpecialiſſimam *Iudaeorum* hiſtoriam in quibusdam regionibus congeſſit celeb. *Olaus Gerhardus Tychſenius* in *Horis ſubſeciuis Buetzouienſibus Part.* I. ubi praeter alia occurrunt decretum diei comitialis Iudaeorum, verſio germanica contractus matrimonialis eorundem, et edictum, quod in tribus ſynagogis Iudaeorum, Altonauienſi, Hamburgenſi et Wandsbeccenſi menſe Elul anni C. 175 . contra aſſeclas Meſſiae falſi Sabbatai Seui publicatum eſt. Vid. **Lübeckiſche theologiſche Nachrichten** *Tom.* II. *Part.* V. *pag.* 471. *ſequ.*

Pag. 1108. lin. 7. *Quidam Iudaei Chriſtianos peruertere cet.)* De ratione et methodo Iudaeorum proſelytos fidei ſuae faciendi pluribus commentati ſunt *Paulus Sleuogtius* in diſſert. de Proſelytis Iudaeorum. Ienae 1651. *Andreas Georg. Waehnerus* diſſ. de Proſelytis Ebraeorum. Goetting 1743. *Eric. Benzelii* diſſert de Proſelytiſmo Rabbinorum loco moro. 1733. quae inſerta eſt eiusdem *Syntagmati diſſertationum Tom.* II. *pag.* 137. 156. et *Io. Andr. Mich. Nagelius* in diſſertatione de Proſelytis tractis. Altorf. 1751. cuius ſumma legitur in **vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften** ad annum 1752. *Part.* III. *pag.* 245. *ſequ.* Vide quoque, quae ſupra adnotaui ad *paginam* 1058. et conferas ſimul *Caroli Henrici Mushardi* diſſert. de Apoſtaſia ad Iudaiſmum. Erfordiae 1738. cuius argumentum enarratur in **Hamburgiſchen gelehrten Berichten** ad annum 1738. *Scid.* 41. *pag.* 363. *ſequ.*

Pag.

Digitized by Google

Pag. 1109. IV. 522. *Nicol. Antonius*) Vitae curriculum huius Chriſtiani ad Iudaeorum ſacra transgreſſi paulo ſuſius narratur in *Erneſti Ludouici Rathlefi* Theologen ad annum 1755. *pag.* 591. *ſequ.* 639. *ſequ.* 683. *ſequ.*

Pag. 1110. *Wolfii* obſeruationibus de Iudaeis adiungere libet alias per ſaturam collectas, quae forte cultoribus literaturae Iudaicae non ingratae erunt.

Multum diſputatum eſt de *aurea Iudaeorum ſimia* ad locum illuſtrandum ſacri codicis *Leuitic.* XXVI, 44. Spectant huc imprimis diſſertationes *Io. Benedict. Carpzouii*, Lipſ. 1681. et *Erneſt. Georg. Goelitii.* Rudolſtadii 1707. qui poſterior quoque de decem tribubus Iſraelis, quae vulgo *Iudaei rubicundi* nominantur, varia obſeruauit.

Recentiori aetate agitata eſt controuerſia inter Iudaeos et Chriſtianos de *Tekupha* ſeu *Tekuphoth, guttulis ſanguinis.* Huc ſpectant ſequentia ſcripta tum Iudaeorum conuerſorum, tum Chriſtianorum: *Philippi Nicodemi Lebrechti* Tractatus germanicus de Tekuphis. Lipſiae 1729. quem memorat *Wolfius Tom.* IV. *Bibliothec. hebr. pag.* 954. *num.* 1830. d. *Pauli Wilhelmi Hirſchii Megalleth Tekuphoth*, Entdeckung der Tekuphoth, oder des ſchädlichen Bluts, welches über die Jüden viermal des Jahrs kommt, laut ihres eigenen Calenders. Berolini 1717. 8. de quo ſcripto conferas *Collectionem nouantiquorum theologicorum* ad annum 1718. *pag.* 494. et *Wolfii Bibliothec. hebr. Tom.* III. *pag.* 908. *num.* 1810. 1. His adiunge ex Chriſtianis *Io. Iuſti Sonneſchmidii* praefationem de Tekuphoth confeſſioni fidei *Michaelis Pauli* Iudaei conuerſi Wittebergae 1726. editae praefixam, et b. *Guſtaui Georg. Zeltneri* genaue Unterſuchung des Jüdiſchen Wahns von dem Tekupha Blut und noch ſeltſameren Vorgebens, daß daraus ein ſonderbarer Beweiß für die chriſtliche Religion zu nehmen ſey. Francofurti et Lipſiae 1734. 8. quod ſcriptum uberius recenſetur in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1736. *pag.* 200. *ſequ.* ubi quoque varia contra obſeruata Autoris monentur.

De *anno Iudaeorum ciuili* eiusque varia forma proſtant quoque varii ſcriptores, quorum nonnullos hic memorabo. Spectant huc imprimis: *Io. Chriſtian. Buckii* diſſert. de anno Hebraeorum Iubilaeo. Witteberg. 1700. *Frider. Guilielm. Dreſdii* diſſert. de anno Iudaico ex antiquitate Iudaica illuſtrato. Lipſ. 1766. *Io. Gottfrid. Hauptmanni* Programmata duo de anno Ebraeorum. Gerae 1746. *Henric. Klauſingii* diſſertationes duae de forma anni Hebraeorum Patriarchali et Moſaico-prophetica. Witteberg. 1716. *Io. Henric Maii* diſſert. de auſpiciis anni ciuilis Hebraeorum eiusdemque ſolennitatibus. Giſſae 1707. *Nicolai Mulerii* Iudaeorum annus Lunae-ſolaris et Turc-Arabum annus mere lunaris, recens uterque e ſuis fontibus deductus et cum anno romano facili methodo connexus. Groningae 1630. fol. quem librum *Lengletus* in libro ſuo *Catalogue des principaux hiſtoriens pag.* 162. appellat *un liure neceſſaire pour faire un iuſte paralléle des années, ſolaires des Iuifs et des Mahometans auec les annéees de l' Ere vulgaire.* Plura

ra

Digitized by Google

Plura de eodem memorat *Baumgartenius* in **Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek.** *Tom.* V. *Part.* XXVIII. *pag.* 300. *ſequ.* *Io. Seldeni* Diſſertatio de anno ciuili et calendario reipublicae Iudaicae, tum Talmudicorum tum Karaeorum ea de re diſciplinam exhibens, adeoque et ipſam, quae tam apoſtolis aliisque Chriſtianis primitivis, quam ipſi Chriſto fuit in uſu. Londini 1644. 4. *Aegidii Strauchii* diſſ. de anno Ebraeorum eccleſiaſtico. Witteberg. 1661. *Eiusd.* diſſert. de computo Talmudico-Rabbinico. 1661. *Eiusd.* diſſert. de computo Iulio-Conſtantiniano. 1662. et alia ſcripta, quae memorantur a *Fabricio Bibliograph. antiquar. pag.* 426. *edit. nouiſſimae.* Idem quoque loco citato varios adduxit ſcriptores de *Calendario veterum Hebraeorum*, ex quibus imprimis memorari meretur *Io. Andreae Michael. Nagelii* diſſert. de Calendario veterum Ebraeorum. Altorf. 1746. cuius argumentum legitur in **vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften** ad annum 1748. *Part.* III. *pag.* 243. *ſequ.*

Iudaeos exules poſt excidium Hieroſolymitanum in omnibus fere orbis terrarum partibus diſperſos ipſo ſuo, quo vexantur, exilio veritatem religionis chriſtianae luculenta ratione demonſtrare, doctiſſimi viri iamdudum clariſſime oſtenderunt, ex quibus imprimis nominari merentur *Dominicus de Colonia* in libro gallico inſcripto, *La religion Chretienne autoriſée par le temoignage des anciens auteurs payens. Tom.* I. *Cap.* VII. *§.* 3. 4. 5. *pag.* 235. *ſequ.* *Anonymi* programma quod reliquiae populi Iudaici diuinam Scripturae ſacrae veritatem magnopere confirment, demonſtrans. Hildburghuſae 1717. *Io. Rudolph. Kieslingii* diſſert. de Iudaeo extorri veritatis contra ſemetipſum teſte ad locum *Deuteron.* XXVIII, 64. 65. Lipſiae 1748. *Nathanaelis Lardneri* **Beweiß der Wahrheit der Chriſtlichen Religion aus den heutigen Umſtänden des Jüdiſchen Volks.** Halae 1754. 8. et b. *Parens* meus in Annotationibus ad *Grotii* Librum III. de Veritate religionis Chriſtianae §. IX. *pag.* 358. *ſequ.* Quibus addenda eſt b. *Erhard. Andr. Frommanni* Commentatio de Iudaeorum diſperſione religioni Chriſtianae adiumento, quae inſerta eſt eiusdem *Opuſculis philologici, theologici atque hiſtorici argumenti Tom.* II. *num.* 2. Vid. b. *Erneſtii Bibliothec. theologic. nouiſſim. Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 377.

Neque minoris ponderis ſunt *teſtimonia pro veritate fidei chriſtianae* et argumenta permulta in ſcriptis veterum Iudaeorum tam publicis quam privatis obvia, quae ad propugnandam puriorem fidem et refutanda ridicula Iudaeorum commenta maximam utilitatem exhibent. Largam eorundem collectionem ſuppeditavit *Nathanael Lardnerus* in libro Anglice ſcripto, qui inſcribitur: *A large Collection of ancient Iewiſh and Heathen Teſtimonies to the Truth of the Chriſtian Religion*, cuius libri quatuor Tomi *Londini* ab anno 1764. usque ad annum 1767. prodierunt, qui recenſentur a b. *Erneſtio Bibliothec. theologic. nov. Tom.* VIII. *Part.* II. *pag.* 119. 133. *Tom.* IX. *Part.* VII. *pag.* 596. 611. Huc quoque ſpectat *Iacobi Serenii* ſcriptum Suecicum pro veritate religionis chriſtianae ex teſti-

Digitized by Google

moniis aliorum imprimis Flavii Ioſephi de Chriſto demonſtranda conſcriptum, quod Holmiae 1752. 4. prodiit Suecice et in linguam germanicam translatum eſt Goettingae 1758. 8. de quo libro plura memorat *Baumgartenius in* Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 80. *ſequ.* Teſtimonia pro fide Chriſtiana in *Tractatu Talmudico Auoda Sara* obvia eſſe, conſtat ex doctiſſimis *Georgii Elieſeris Edzardi* obſeruationibus ad eundem, et varia huc ſpectantia ex iisdem obſervauit vir doctus in *Muſeo librorum novorum Tom.* I. *Part.* VI. *pag.* 472. *ſequ.* Huc etiam referri merentur teſtimonia ſingulorum quorundam Iudaeorum pro veritate fidei chriſtianae. Spectat huc praeter alia, quae praetermitto, inſignis locus *R. Moſis Haddarſchan*, quo aſſeritur, Goelem, quem daturus ſit Deus Iſraelitis, patrem non eſſe habiturum, quod adduxit *Voiſsnius* de lege divina cap. 43. et *Emo Lucius Vriemoetius* in Specimine IV. Theſium ex omni Philologia ſacra et Orientali §. VI. Vid. *Miſcellanea Groningana Tom.* II. *Faſcic.* IV. *pag.* 620. *ſequ.* Neque hic omittendum eſt inſigne *Flavii Ioſephi* teſtimonium de Chriſto, de quo ſupra in his *Analectis* ad *Tom.* I. *pag.* 547. plura obſeruata ſunt, ubi ſcriptis de eodem adlatis addendus eſt *Wilhelmus Whiſtonus* in exercitatione prima ſuarum diſſertationum hiſtorico-criticarum, qua teſtimonium Flauii Ioſephi de Chriſto, Iohanne Baptiſta aliisque in hiſtoria euangelica occurrentibus perſonis vindicatur. Interim tamen circa uſum horum teſtimoniorum pro veritate religionis chriſtianae ſummam omnino cautionem eſſe adhibendam, optime praecepit *Iuſtus Martinus Glaeſenerus* in peculiari Diſquiſitione de Teſtimoniis Iudaeorum pro veritate religionis chriſtianae caute allegandis, quae inſerta eſt *Parergis Goettingenſibus Tom.* I. *Lib.* III. *pag.* 204. 223.

Illis etiam ipſis, qui fata et viciſſitudines ſcientiarum atque liberalium artium penes Iudaeos ſcire cupiunt, ſequentes libri et ſcripta minora utilitatem haud exiguam praeſtabunt, quod ad *philoſophicas diſciplinas* attinet, in quibus partim ſyſtematice traduntur eiusmodi ſcientiae ex mente Iudaeorum, partim earundem hiſtoria, fata et viciſſitudines ex ſuis fontibus genuinis derivatae clariſſime ob oculos ponuntur. Ex numero eorum ſequentia imprimis notari merentur: *Io. Franciſc. Buddei* Introductio ad hiſtoriam Philoſophiae Ebraeorum. Halae 1702. 1720. 8. quem librum recenſent *Wolfius Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 1237. *ſequ.* et *Lilienthalius Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 120. 121. *Henrici Scharbau* diſſert. de fatis ſtudii moralis inter Ebraeos. Lipſ. 1712. *Io. Iulii Struvii* Rudimenta Logicae Ebraeorum ex Iudaeorum ſcriptis eruta et exemplis copioſe illuſtrata. Ienae 1697. *Waltheri, F. A. Geſchichte der Weltweisheit der Hebraeer.* Goetting. 1750. ut alios omittamus.

His tandem, quae huc usque obſeruata ſunt de Iudacis, *ſyllabum ſcriptorum de Theologia Iudaica* ſubiungam, de qua in uniuerſo opere *Wolfii* noſtri nulla plane facta eſt mentio. Hiſtoriam Theologiae Iudaicae imprimis enarrauit *Iacobus Fridericus Reimarus* im Verſuch einer Einleitung in die Hiſtorie der

der Jüdiſchen Theologie. Magdeburgi et Lipſiae 1717. qui liber cum laude recenſetur in *collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1717. *pag.* 479. 481. Ad notitiam Theologiae Iudaicae et articulorum fidei, qui inter Iudaeos obtinent, ſpectant ſequentia ſcripta, quorum indicem ordine alphabetico diſpoſui, maiora et minora: *Iacobi Wilhelmi Blaufuſii* diſſertationes duae de transmigratione animarum ſecundum Iudaeorum explicationem. Ienae 1744. 1745. *Io. Eberhard. Busmanni* diſſ. de Scheol Hebraeorum Graecis et Latinis inferno ſeu inferis. Helmſtad. 1682. *Io. Benedict. Carpzouii* Introductio in Theologiam Iudaicam praemiſſa editioni Pugionis fidei *Raymundi Martini* aduerſus Mauros et Iudaeos, quae cum notis *Ioſephi de Voiſin* prodiit Lipſiae 1687. fol. *Eiusd.* Exercitatio de articulis fidei Iudaicae, quae exſtat in eius diſputationibus academicis. *pag.* 466. *ſeq.* *Chriſtoph. Cellarii* diſſert. de fide et religione Iudaeorum recentium. Leucopetrae 1668. *Eiusd.* diſſ. de gemino, quem Iudaei praeſtolantur, Meſſia. Ibidem. *Iohannis Iacobi Crameri* Theologia Iſraelis de Goele eius officio et myſterio ex ſcriptis Iudaeorum. Partes II. Francof. et Lipſiae 1705. 4. *Theodori Daſſouii* Diatribe de Reſurrectione mortuorum ex Iudaeorum ſententia, quae praeter alias editiones etiam prodiit Wittebergae 1675. 4. *Ierem. Friderici* diſſert. de ſtudio Hebraeorum in tuenda religione patria. Lipſ. 1718. *Io. Friſchmuthi* diſſert. de quaeſtione, an Ebraei ſtatuant, idem ſimul eſſe et non eſſe ad *Deuteron.* XVII, 8. Ienae. 1658. Eiusd. diſſ. de Iudaeorum amentia, coecitate et ſtupore, qui tempus aduentus Meſſiae ex coniunctione Saturni et Iouis in ſidere piſcium iudicare praeſumunt. Ienae 1677. *Iuſt. Martin. Glaeſeneri* Comment. de gemino Iudaeorum Meſſia, quae prima vice prodiit Hildeſiae et Lipſiae 1707. ad quam poſtea Auctor ſupplementa quaedam adiecit, in quibus Rabbinorum commentarii copioſe citantur, ut hinc ad formam tractatus creſceret liber, ſub cuius forma quoque prodiit ibidem 1737. 4. Plura de hoc egregio opere perhibent Auctores der Hamburgiſchen gelehrten Berichte ad annum 1737. *Scid.* 84. *pag.* 683. et ad annum 1739. *Scid.* 77. *pag.* 664. *Eiusd.* diſſ. de Trinitate in ſcriptis Cabbaliſtarum et Rabbinorum non chriſtiana, ſed mere Platonica. Helmſtadii 1741. cuius argumentum recenſetur in Auszügen aus Diſputationen ad annum 1742. *Part.* VI. *pag.* 385. *ſequ.* *Io. Henric. Haeneri* diſſert. I. et II. de vocis quam Hebraei vocant filia. Ienae 1673. *Chriſtian. Hechtii* Unterſuchung, inwieferne die Juden Gott ein Gebet zuſchreiben, quae inſerta legitur ſcripto periodico inſcripto Heſſiſches Hebopfer *Tom.* II. *pag.* 607. 623. *Hermanni* von der Hardt diſſert. de gemino Iudaeorum Meſſia. Ienae 1683. *Io. Henric. Hottingeri* Compendium Theologiae Iudaicae, quod appendicis loco Enneadi ſuae diſſertationum, quae Tiguri 1662. 4. prodiit, adiecit. *Anton. Hulſii* Theologiae Iudaicae ex verbo Dei confutatae Pars prima de Meſſia. Bredae 1653. 4. de quo opere dolendum, quod Auctor hoc opus non ad finem perduxerit, cum ex ſententia *Crenii* in praefatione ad *Heluici* Elenchos Iud. *pag.* 52. Autor hic

nulli

in hoc genere ſtudiorum fuerit ſecundus aut inferior. Vid. *Lilienthalii Bibliothec. theologic. Part.* XI. *pag.* 81. *Chriſtoph. Henric. Kirchneri* diſſert. exhibens Specimen Theologiae Iudaeorum naturalis. Ienae 1749. *Io. a Lent* Tractat. de moderna Theologia Iudaica. Herbornae 1694. 8. de quo libro conferantur *Acta eruditorum Lipſienſia latina* ad annum 1696. *pag.* 303. *ſequ.* et *Lilienthalius Bibliothec. theolog. Part.* XI. *pag.* 129. *Io. Iuſti Loſii* Tractatus de ſucceſſiua corruptione Iudaeorum ex potioribus articulis fidei oſtenſa. Wernigerodae. 1711. *Io. Henr. Maji* Synopſis Theologiae Iudaicae veteris et novae. Gieſſae, 1698. 1718. 4. *Iohannis Mulleri Iudaiſmus* oder ausführlicher Bericht von des Jüdiſchen Volks Unglauben, Blindheit und Verſtockung. Hamburgi 1644. 1707. 4. de quo libro plura memorat *Fabricius* in *Hiſtoria bibliothecae ſuae. Part.* IV. *pag.* 395. *ſequ.* et *Lilienthalius loc. citat. pag.* 78. *ſequ. Rudolph. Mart. Meelſühreri* diſſertationes duae de Ieſu in Talmude. Altorf. 1699. *Eiusd.* Conſenſus veterum Hebraeorum cum eccleſia chriſtiana. Francof. 1701. *Io. Meyeri* Tract. de myſterio ſacroſanctae Trinitatis ex antiquis Rabbinis, eorumque monumentis illuſtrato. Harderouici 1712. *Chriſtian. Bened. Michaelis* diſſert. ex antiquitate Iudaica de nominibus Chriſti divinam eius naturam deſignantibus. Halae 1707. *Eiusd.* diſſert. de nominibus humanam Chriſti naturam deſignantibus. Ibid. 1714. *Eiusd.* diſſert. de Vſu Paraphraſium chaldaicarum inſigni in doctrina de perſona Chriſti, ſpeciatim de voce מימרא ſeu *λόγῳ* a Chaldaeis de Meſſia uſurpato. Ibid. 1721. Vid. *Wolſ.* infra *pag.* 1185. *Erneſt. Frideric. Neubaueri* diſſert. de Angelo mortis ex mente Hebraeorum et Muhammedanorum ad nonnulla loca Scripturae ſacrae illuſtranda et vindicanda. Halae 1732. *Eiusd.* diſſert. ex antiquitate Iudaica, qua Michaelem Meſſiam eſſe ipſis Iudaeorum teſtimoniis comprobatur. Giſſae 1733. *Eiusd.* Emendatio et interpretatio vocum difficillimarum Meria ſis, quibus de Metatrone ſive Meſſia uſus eſt liber Rabbinicus *Berith Menucha*, quae conſtituit primam partem Bigae eius obſervationum philologico-criticarum, quae prodiit Giſſae 1739. in forma diſputationis, et inſerta quoque eſt *Miſcellaneis Groninganis Tom.* IV. *Faſcic.* II. *pag.* 262. 275. Vid. Hamburgiſche gelehrte Berichte ad annum 1739. *Scid.* 61. *pag.* 533. *ſequ. Wolſgang. Henric. Frider. Pertſchii* Conſpectus Theologiae Iudaicae. Ien. 1720. 4. *Hadrian. Relandi* diſſert. de conſenſu Iudaiſmi et Muhammedaniſmi. Vltrajecti 1695. *Frid. Wilhelm. Sartorii* Comment. de Metempſychoſi Pythagorica a diſcipulis Chriſti et gente Iudaica ante excidium Hieroſolymitanum non recepta. Lübbenae 1760. 4. cuius argumentum ſtrictim recenſent Auctores der vollſtändigen Nachrichten von akademiſchen Schriften ad annum 1761. *Part.* II. *pag.* 107. *ſeq. Io. Sauberti* diſſertationes duae an angeli ſint adorandi ex Iudaeorum mente. Helmſtad. 1661, quae etiam leguntur in eius *Palaeſtra diſputationum philologicarum pag.* 31. *ſequ.* Eiusd. diſſert. de beatitudine et damnatione aeterna ex *Miſchnajoth* et Commentariis rabbinicis. Helmſtad. 1660. *Chriſtian. Schoettgenii* Horae

rae

Digitized by Google

rae hebraicae et Talmudicae in Theologiam Iudaeorum de Meſſia. Dreſdae et Lipſiae 1742. 4. *Eiusd.* Jeſus der wahre Meſſias. Lipſiae 1748. 8. *Sebaſt. Schmidii* doctrina Iudaeorum de poenitentia. Argentor. 1678. *Io. Henric. Stuſſii* progr. de conſenſu Theologiae Iudaicae et Pontificiae. Gothae 1732. *Ioſephi de Voiſin* Theologia Iudaeorum. Pars I. Pariſ. 1647. 4. mai. *Henning. Bernhard. Witteri* diſſert. de Purgatorio Iudaeorum. Helmſtad. 1704. Hos et alios ſcriptores de Theologia Iudaeorum in medium adduxit quoque *Fabricius* in *Bibliograph. antiquaria pag.* 325. *ſequ.*

Compendia Theologiae Iudaicae exhibent inter Iudaeos *libri ipſorum catechetici*, quo imprimis referas *Articulos fidei tredecim* notiſſimos, de quibus ſupra ad *pag.* 1067. plura obſeruata ſunt in his ſupplementis. Praeterea ſingulare compendium Theologiae Iudaicae adornauit *R. Tobias Metenſis.* Vid. infra in Catalogo nouorum Rabbinorum, quos *Wolfius* omiſit, Tomo IV. *Bibliothecae Wolfianae* Analectis adiiciendo.

Doctrinam Iudaeorum *de Chao orbis primario fonte* accurate expoſuit *Io. Caſpar Poſnerus* in diſſertatione tertia de Chao orbis primordio. Ienae 1603. Eosdem crediſſe futurum vitae ſtatum poſt hanc vitam, contra *Warburtonum* imprimis oſtendit *Io. Iackſonus* in ſcripto Anglico, quod ſ. t. *A defenſe of the belief of a future ſtate proud. Londini* 1746. prodiit, et recenſetur ab Auctoribus der Jenaiſchen Nachrichten von theologiſchen Büchern *Tom.* V. *Part.* 44. *pag.* 366.

De lectione ſacri codicis in Synagogis Iudaicis introducta digna eſt, quae legatur *Adam. Henric. Lackmanni* diſſertatio ad nouellam 146. de controuerſia nata ex ſacrarum literarum lectione in Synagogis iudaicis introducta per Iuſtinianum Imperatorem. Kiloni 1752. cuius argumentum recenſuit vir doctus in vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften, ad annum 1753. *Part.* II. *pag.* 155. *ſequ.*

De Naturaliſmo Iudaeorum uberius egit praeter alios *Adam. Tribbechovius* in *Hiſtoria Naturaliſmi. Cap.* IV. *pag.* 16. 25. De Atheiſmo autem eorundem ſingulari diligentia commentatus eſt *Reimannus* in *Hiſtoria Theologiae Iudaicae. Cap.* XVIII. libri I. *pag.* 567. 650.

Pag. 1131. 1132. Scriptum *Leonis Karmi*, quod hic et in ſequentibus uberius recenſuit *Wolfius*, rariſſimum eſſe teſtatur quoque *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum. pag.* 378.

Ad Lib. VI. *De Targumim ſeu Paraphraſibus chaldaicis.*

Pag. 1141. ad verba: *Mihi quidem* cet. His adverſantur verba b. *Io. Gottlob. Carpzovii*, quorum mentem expreſſit *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra. Tom.* II. *Volum.* I. *Sect.* II. *pag.* 25. *ſequ.*

Pag. 1146. in fine adde: Recentiori tempore celeberrimus *Olaus Gerhardus Tychſenius* in *tentamine* ſuo *de variis codicum hebr. manuſcript. generibus pag.*

 122.

122. clariſſime demonſtrauit, paraphraſes chaldaicas primo quidem ex codice hebraico manu exarato deſcriptas eſſe, interim tamen conceſſit idem, quod eaedem ſucceſſu temporis ſecundum LXX. Interpretum, Aquilae et reliquorum veterum Interpretum graecorum verſiones fuerint correctae et immutatae ab Helleniſtis, praeſertim iis in locis, in quibus a textu maſorethico Iudaeorum nimis diſcedere viderentur.

Ad Cap. II. *De Onkeloſo, eiusque in Pentateuchum Paraphraſi pag.* 1154. *ſequ.* His chaldaicis paraphraſibus, licet multa egregia in iisdem occurrant, etiam multas ineptas gloſſas et precarias interpretationes ineſſe, praeter alios nonnullis exemplis comprobauit *Erneſt. Frider. Neubauerus* in diſſert. *de varia indole interpretum Scripturae ſ. Cap.* I. *§.* 8. *pag.* 25. *ſequ.*

Pag. 1156. lin. penult. in capitibus) multis, quod adiecit *Danzius* exemplari ſuo Bibliothecae Wolfianae.

Pag. 1157. lin. 8. 9. *Danzius* adiecit: Imo omni laude dignum foret, modo ubiuis eſſet applicatum.

Ibid. lin. 17. Conſilium *Richardi Simonii*, quod in negotio iſto codices manu exarati ſint conſulendi, damnavit *Danzius* et ſtatuit, iſtud ſine ullo vſu fore, cum Auctores horum codicum veram linguae ſanctae analogiam ignorauerint.

Pag. 1158. laudatur *Pauli Fagii* editio. Recenſetur etiam haec editio Paraphraſium chaldaicarum *Onkeloſi* a *Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Tom.* I. *pag.* 11. *ſequ.* et *Theophilo Sincero* in der Neuen Sammlung von lauter alten und raren Büchern. *Part.* III. *pag.* 124. *ſequ.* Vitam Pauli Fagii et merita eius in literaturam orientalem ſtudioſe enarrarunt *Io. Georg. Schelhornius* in Commentatione de eximiis Sueuorum in literaturam orientalem meritis *§.* VII. *Amoenitat. literar. Tom.* XIII. *pag.* 212. *ſequ.* *Io. Buxtorfius* in *Catalectis philologico-theologicis pag.* 127. *num.* 115. et *Chriſtian. Seyfridus* in diſſertatione, quae ſiſtit Tentamen hiſtoricum de vita et meritis *Pauli Fagii*. Altorfi 1736. cuius argumentum enarratur in Hamburgiſchen gelehrten Berichten ad annum 1736. *Scid.* 67. *pag.* 609. *ſequ.*

Ibid. lin. ult. ad finem capitis adde: Ibidem quoque ſeu *Amſtelodami* prodiit triplex *Targum* anno aerae Iudaicae 345. Chriſti 1585. in forma octaua.

Ad Sect. II. *de Ionathane eiusque Paraphraſi.*

Pag. 1159. lin. penult. *Megilla Cap.* I. *fol.* 3.) col. a. lin. 8. *ſequ.*

Pag. 1160. §. II. lin. 1. *Morinus)* cum quo etiam *Iſaacus Voſſius* in libro *de verſione* LXX. *Interpretum cap.* XXVIII. *pag.* 89. et *Guilielm. Henric. Vorſtius* in *Obſervationibus ad R. Davidis Ganzii Zemach David pag.* 281. eandem fouent ſententiam, qui *Ionathanem* hunc *Vzielidem* cum *Ionathane* falſo confundunt, illumque plurimorum naevorum accuſant, ac in ſera tempora poſt compoſitionem *Talmudis* demum has paraphraſes reiiciunt.

Digitized by Google

Pag. 1166. Ad *conditionem Targum Ionathanis* quod attinet, eundem multa mutuaſſe ex Paraphraſibus *Targum Hieroſolymitani*, quae tantum verbis diverſis expreſſa ſunt ab eodem, affirmauerunt *Samuel Bochartus Hierozoic. Part.* I. *fol.* 634. et *Chriſtian. Ludouic. Schlichterus* in *Symbolis literariis Bremenſibus Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 93. ubi etiam plures Autores memorantur, qui de hac paraphraſi *Ionathanis* plura referunt, quibus addas *Io. Druſium de quaeſitis per epiſtolam. Epiſt.* LXXVIII. *pag.* 147.

Ad Sect. IV. De *Paraphraſi Hagiographorum et Megilloth.*

Pag. 1173. Sententiae *Wolſii*, quod auctor huius Paraphraſeos fuerit *R. Ioſephus Luſcus*, accedunt quoque *Robertus Bellarminus de Verbo Dei Lib.* II. *cap.* III. *pag.* 75. et *Sixtus Senenſis* in *Bibliotheca ſancta Lib.* III. *pag.* 198. de quo conſtat vixiſſe anno fere Chriſti 400. Interim alii cum *Auguſto Pfeiffero* in *Critica ſacra Cap.* VIII. *Sect.* II. *quaeſt.* XV. *pag.* 276. *edit. Nagel. Io. Leuſdenio* in *Philologo hebraeo-mixto diſſert.* VII. *pag.* 51. et *Carpzouio* in *critica ſacra V. T. pag.* 451. 463. de eo adhuc dubitant. Scripſit *Iuſt. Martin. Glaeſenerus* hac de re ſequentia in Tractatu ſuo *de gemino Iudaeorum Meſſia cap.* III. *§.* 2. *pag.* 149. *Quicquid ſit, auctorem huius Paraphraſeos fuiſſe ſcriptorem poſt Talmudis tempora florentem, naeniisque Iudaicis nimium addictum, ex ipſa hac Paraphraſi colligitur. Manifeſta enim Talmudis ſit mentio Cap.* I, 2. *et Cap.* V, 10. *Ne quid dicam de fabulis Talmudicis, quas ubique inſperſit, ex quo diiudicandum eſt, quid de auctoritate huius Paraphraſtae ſentiendum ſit.* Vid. *Wolf. pag.* 1175. *ſequ.*

Pag. 1176. Paraphraſin chaldaicam in *Prouerbia* memorat hic *Wolfius*, de qua dubitant eruditi, utrum ipſa ex verſione, quae in ea exſtat, *Syriaca*, an haec viciſſim ex illa ſit deſcripta. Occaſionem hoc dedit S. V. *Io. Auguſto Dathio* rem iſtam ſtudioſius, quam antea factum erat, perquirendi, et facta collatione utriusque verſionis concludit tandem, verſionem Chaldaicam ex Syriaca confectam eſſe. Propoſuit hanc ſuam ſententiam in *Programmate de difficultate rei criticae* Lipſiae 1762. edito §. VI. *pag.* 19. et uberius confirmavit in Programmate doctiſſimo *de ratione conſenſus verſionis chaldaicae et Syriacae Prouerbiorum Salomonis.* Lipſiae 1764.

Pag. 1178. *Paraphraſis chaldaica librorum Chronicorum — opera Matth. Frid. Beckii)* De hoc ſcripto ſiniſtrum tulit iudicium *Richardus Simonius* in *Hiſtoria critica V. T. pag.* 299. ſcribens, hanc paraphraſin parvi eſſe momenti, valde aridam ratione ſenſus, et plenam ad voces alluſionibus. Neque praeclarum de eodem labore eſt iudicium *Davidis Wilkinſii*, quod adduxit in medium *Fabricius* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Part.* IV. *pag.* 16. Plura de hoc libro eaque memoratu digniſſima in medium adduxit vir doctus im *litterariſchen Muſeum. Tom.* II. *Part.* III. *pag.* 387. *ſequ.* IV. *pag.* 518. 520.

Pag.

Pag. 1179. lin. 5. *Io. Lightfoothus in Horis hebraicis et Talmudicis*) et imprimis in *Operibus eius poſthumis Epiſt.* 28. 32. *Tomo* II. *Operum pag.* 187. *ſequ. edit. Franequeranae.*

David. Wilkinſii editio hic a *Wolfio* memorata comprehendit 2. Alphab. plagul. 13. et memoratur quoque a *Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Tom.* IV. *pag.* 16.

Pag. 1181. Editionem chaldaicae Paraphraſis in *Coheleth*, quam adornavit *Petrus Coſtus*, pluribus recenſuit Iacobus *Wilhelmus Blaufuſius* in vermiſch-ten Beyträgen zur Kenntniß ſeltener und merkwürdiger Bücher. *Part.* I. *pag.* 314. 316. qui imprimis laudandam eſſe hanc editionem affirmat, praecipue cum ſplendor typorum eandem omnino commendet.

Ad Cap. III. *de Vſu Paraphraſium chaldaicarum.*

Pag. 1183. ad I.) Varia de *auctoritate, quam Iudaei Paraphraſibus Veteris Teſtamenti* chaldaicis tribuerunt, in medium adduxerunt *Io. Andr. Danzius* in *diſſertatione de Iudaeis proprio iugulatis gladio in capite Ieſ.* LIII. quae Wittebergae 1679. prodiit, §. 9. et imprimis *Carolus Henricus Zeibichius* in diſſertationibus *de Chaldaicarum V. T. Paraphraſium apud Iudaeos auctoritate.* Witteberg. 1737.

Pag. 1185. De ſingulari Chaldaicarum paraphraſium in accuratius pernoſcendo linguae hebraicae genio uſu in peculiari Programmate doctiſſime ſcripſit celeberrimus *Io. Frideric. Fiſcherus* Lipſiae 1777. quae proluſio vehementer laudatur a *b. Erneſtio Bibliothec. theologic. nouiſſim. Tom.* IV. *Part.* IV. *pag.* 310. *ſequ.* De uſu paraphraſium chaldaicarum in doctrina de perſona Chriſti ſeu verbo incarnato conferenda eſt praeter diſſertationem *Chriſtian. Benedict. Michaelis* a *Wolfio* adlatam S. V. *Frideric. Imman. Schwarzii Meletema ſacrum de Ieſu Targumico.* Torgauiae 1758.

Pag. 1187. fere in medio. Liber, cuius hic *Wolfius* mentionem fecit, ſub titulo: *Diſceptatio de Verbo vel Sermone Dei cet.* uberius recenſetur a *Baumgartenio* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 49. 50. qui iſtum cum *Sandio* in *Bibliotheca Antitrinitariorum pag.* 128. Ionae Schlichtingio tribuit. Scopus, quem ſibi praefixerat Auctor, eo potiſſimum redit, Iudaeos per vocem *Memra*, qua Meſſias indicatur, quod ingenue conceſſit, neque divinitatem neque aeternitatem eidem competentem, ſed ſaltem eius praeexiſtentiam ante mundum conditum deſignare voluiſſe.

Ibidem paulo infra: *Rittangelii Libra veritatis*) quae excuſa eſt Elbingae 1650. in forma quarta, et plagulas 21. continet.

Pag. 1191. et IV. *pag.* 734. *Scriptoribus de paraphraſibus Chaldaicis* addi merentur ſequentia ſcripta: *Io. Auguſt. Dathii* Programma de ratione conſenſus verſionis Chaldaicae et Syriacae Prouerbiorum Salomonis. Lipſiae 1764. *Io. Frideric. Fiſcheri* Programma de Chaldaicis Onqueloſi Ionathaeque verſionibus Vete-

Digitized by Google

Veteris Teſtamenti litterarum hebraicarum ſcientiae intelligentiaeque librorum divinorum adiutricibus. Lipſiae 1774. Vide notata ad *pag.* 1185. *Frideric. Immanuel. Schwarzii* Meletema ſacrum de Ieſu Targumico. Torgauiae 1758. cuius argumentum ſtrictim enarratur ab Auctoribus der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften ad annum 1759. *Part.* VIII. *pag.* 725. *ſequ. Caroli Henric. Zeibichii* diſſert. I. et II. de Chaldaicarum V. T. Paraphraſium apud Iudaeos auctoritate. Witteberg. 1737. quarum argumentum recenſuit vir doctus in gründlichen Auszügen aus Diſputat. ad annum 1739. *Part.* II. *pag.* 165. 175. Alia de Paraphraſibus V. T chaldaicis erudite obſeruarunt *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* II. *Vol.* I. *Sect.* II. *pag.* 23. 49. et cel. *Eichhornius Introduct. in. V. T. Tom.* I. *pag.* 385. 435.

Ad Lib. VII. *De Cabbala Iudaeorum.*

Cap. II. *De natura et indole Cabbalae.*

Pag. 1213. ad III. Varia quae huc ſpectant de ſuperſtitioſo nominis diuini eſſentialis Iehoua abuſu penes Iudaeos graſſante obſeruauit b. *Io. Georg. Walchius* in diſſ. *de varia indole interpretum Scripturae ſ. pag.* 16.

Pag. 1223. Plura *de influxu priſcae Philoſophiae Platonicae in Cabbalam Iudaicam* erudite obſeruavit *Philipp. Hammererus* in diſſert. de Fanaticiſmo philoſophico ex Philoſophia Hebraeorum illuſtrato. Ienae 1726. quam ipſe *Wolfius* adduxit *Tom.* IV. *Bibliothecae hebr. pag.* 743.

Pag. 1229. IV. 737. Praeter ſcripta a *Wolfio* adducta in explicandis *decem Sephiroth* et eruendis arboris cabbaliſticae Iudaeorum myſteriis verſati ſunt *Anonymus* in *Collectione novantiquorum theologicorum* ad annum 1712. *pag.* 357. 794. et *Hermannus* von der Hardt in *Septem columnis Academiae Georgiae Auguſtae* dedicatis, quae Helmſtad. 1738. prodierunt *Part.* VI. Vid. Hamburgiſche gelehrte Berichte ad annum 1738. *pag.* 209. *ſequ.* et alii plures, quos adduxit in medium *Fabricius* in *Bibliographia antiquaria pag.* 324. 325.

Ad Cap. III. *Iudicia variorum de Cabbala.*

Pag. 1235. *Wachteri Spinoziſmus.*) Vid. *Wolf.* ſupra *pag.* 1046. et quae ibidem obſeruavi.

Moſes Germanus. Vid. *Wolf. Tom.* I. *num.* 1525. *pag.* 811. *ſequ.* et quae in Analectis ibidem obſervata ſunt.

Pag. 1239. IV. 739. ad IX. Imprimis qua ratione *myſterium Trinitatis* in ſcriptis *Rabbinorum ſenſu Cabbaliſtico* accipiendum ſit, egregie docuerunt *Ioſ. Arndius* in diſſertat. de myſterio Trinitatis ex veteribus Rabbinis. Witteberg. 1650. et *Iuſt. Martin. Glaeſenerus* in diſſert. de Trinitate in ſcriptis Cabbaliſtarum et Rabbinorum non chriſtiana, ſed mere Platonica. Helmſtadii 1741. Vid. ſupra ſcriptores de Theologia Iudaica ad finem Libri V. in his Analectis adductos.

Digitized by Google

Pag. 1244. IV. 743. *Huckſpannii* ſcriptum propter raritatem ſuam quoque inſertum eſt a *Thoma Crenio* ſuo *Theſauro librorum philologic. et hiſtoric. Tom.* II. *pag.* 255. 401.

Pag. 1245. IV. 744. *Knorr.)* De raritate eximia huius operis praeter alios teſtatur *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 378. Plura de hoc opere memorat *Io. Chriſt. Mylius* in *Bibliotheca Anonymorum et Pſeudonymorum. Part.* I. *pag.* 186. *ſequ.*

Pag. 1247. IV. 744. Scriptoribus *de Cabbala* a *Wolſio* adductis addantur ſequentes, quorum ſcripta partim ab eodem praetermiſſa, partim poſt editionem Bibliothecae ſuae prodierunt: *Brandani Henrici Gebhardi* diſſert. De Vſu Cabbalae in tria priora Geneſeos capita. Gryphiſwald. 1702. *Glaeſener.* Vid. ſupplementa mea ad *pag.* 1239. *Wilh. Chriſtian. Kriegesmanni Cabbala* oder die wahre und richtige *Cabbala* mit Kupfern und Tabellen erläutert. Francof. et Lipſ. 1774. 8. *Io. Chriſtoph. Schüſſleri* unvorgreifliche Gedanken über einige Cabbaliſtiſche ungedruckte Schriften quae leguntur in *Collectione nouantiquorum theologicorum* de anno 1727. *pag.* 305. *ſequ. Io. Chriſtian. Senſtii* diſſert. de Cabbala Iudaeorum. Roſtoch. 1702. *Io. Henric. Stuſſii* Programmata tria de Orbe luſibus ingenii aſtrologicis faſcinato, et ſpeciatim de impia et magica Iudaeorum Aſtrologia atque Iudaeorum Aſtrologia cabbaliſtica. Gothae 1746. 1747.

Ad Lib. VIII. *De Scriptis Hebraeorum anonymis.*

Pag. 1249. *num. 6. Agudda.* De raritate editionis *Cracouienſis* a *Wolſio* memoratae pluribus teſtatur *Clement. Bibliotheq. pag.* 96. Vid. quoque *Widekindi* Verzeichniß rarer Bücher. *Part.* I. *pag.* 39.

Pag. 1250. *num.* 9. in fine:) Conferas huc *Chriſt. Arnaldi* Epiſtolam ad *Io. Chriſtophor. Wagenſeilum* ſubiunctam eiusdem Commentario in Sota. p. 1173.

Pag. 1251. *num.* 18. *Iggereth ſchelomim.* Librum hunc inſignem prae ſe ferre raritatem, pluribus obſeruarunt *Io. Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag.* 259. et *Io. Georg. Schelhornius Amoenitat. literariar. Tom.* V. *pag.* 268.

Pag. 1254. lin. 8. a fine paginae: *per Chryſoſtomum Dudulaeum.)* Vid. ſupra *Wolf. pag.* 1094. et quae ibi a me ſunt obſeruata.

nomen occurrit) non typis excuſum, ſed calamo forte adſcriptum.

Pag. 1261. *num.* 58. III. 1176. *Sepher Amana.* Verſio *Pauli Fagii* huius libri ſaltem ad caput IX. huius libri pertinet, quod obſervauit *Io. Buxtorfius* in *Catalogo librorum Iudaicorum. pag.* 7.

Pag. 1262. *num.* 61. *Amaroth tehoroth.* Nonnulla de libro hoc obſeruauit *Bartoloccius Bibliothec, Rabbinic. magna. Part.* I. *pag.* 274. quae ex eodem excerpſit *Buddeus* in *Introductione in Hiſtoriam Philoſoph. Hebraeor. pag.* 186.

Pag. 1264. *num.* 69. *Orchoth Zaddikim.* Editio *Pragenſis* non conſtat plagulis 15. uti Wolfius perhibet, ſed plagulis 14. et ſemiplagula. Plura de hoc

ſcripto

Digitized by Google

ſcripto in medium adduxerunt *Gabriel Groddekius* in *Hexecontade Pſeudonymorum hebraicorum* apud *Wolſium Tom.* IV. *pag.* 1008. et *Georgius David Kypkius* in diſſertatione recenſionem Manuſcripti libri Iudaici *Orchoth Zaddikim* exhibente. Regiomonti 1746. 4. quod ſcriptum cum laude recenſetur in *Samuelis Formeyi* ſcripto periodico inſcripto *Bibliotheque germanique Tom.* VII. *Part.* 1. *pag.* 147. *ſ.*

Ad literam ב. *Bircat hammaſſon.* Pag. 1271. *num.* 102. Editionem *Dyrenfurtenſem* huius libri de anno 1709 4. cuius hic *Wolfius* mentionem fecit, memorant quoque Autores *Muſei librorum novorum Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 707. Praeter hanc et alias editiones a *Wolfio* memoratas prodiit quoque hic liber *Pragae* anno aerae Iudaicae 408. C. 1646. 4. *Dyrenfurti* 12. ſine mentione anni teſte viro docto in *Muſeo citato Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 105. et *Wilmersdorfii* anno 1713. 4. teſte *Io. Chriſtian. Wibelio* in Conſignatione librorum ex typographia Wilmersdorfienſi editorum, in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag* 5 3.

Ad literam ד. Pag. 1280. *num.* 126. *Dibhre Schemuel.* Forte Commentarius in *Rabboth*, cuius *Wagenſeilius* in *Notitia* ſua *librorum Rabbinicorum pag.* 28. mentionem fecit, ab hoc libro plane non eſt diuerſus. Caeterum plura de eodem obſervauit vir doctus in *Muſeo librorum novorum Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 91.

Pag. 1284. *num.* 141. *Darke Zijon.* Pluribus hunc librum deſcripſit *Io. Chriſtoph. Wagenſeilius* in ſuis *Exercitationibus ſex varii argumenti. Exerc.* IV. *pag.* 160. *ſequ. edit. nouiſſimae* de anno 1697. ubi ſequentia ſcripſit: *Liber eſt geographicus germanica quidem lingua conſcriptus, ſed Hebraicis dictis fartus, Hebraicisque excuſus eſt literis, ac ideo iure bono inter Hebraicos libros in Catalogo Siphte ieſchenim relatus. Autor eius eſt R. Moſes Iſraelis Naphtali filius, qui in hoc libro fideliter monuit, quid iter in Palaeſtinam meditanti ſit obſervandum, quae viae eo deducant, et qualia Iudaeorum ibi degentium in cultu numinis, literarum ſtudiis ac reliqua vitae inſtituta ſint.* Plura de hoc libro obſervauit *Wolfius Bibliothec. hebr. pag.* 764. *num.* 1581. b. *Tom.* III.

Pag. 1285. *num.* 146. *Deraſchoth al Hattorah.* Editus eſt quoque hic liber *Cracouiae* A. C. 1573. teſte *Daſſouio* in Tractatu *de reſurrectione mortuorum ex Iudaeorum ſententia Dedicat.* b. 4.

Ad literam ה. Pag. 1285. *num.* 150. IV. 1043. *Haggada ſchel Peſach.* Editus eſt quoque hic liber praeter editiones a *Wolfio* memoratas *Proſtitzii*, oppido Morauiae ſub Dynaſtia Caroli Principis *Lichtenſteinii* anno aerae Iudaicae 365. 4. C. 1605. quae editio complectitur plagulas octo et ſemiplagulam.

Pag. 1289. lin. 7. *verſionis latinae) edit. Venet. fol.* 20. *lin. ult.* et *Baſileenſis fol* 32. *col. b.*

Ad literam ח. Pag. 1299. *num.* 204. *Chidduſchim.* Varie ſub hac inſcriptione prodierunt editiones, quarum unam *Rabbi Niſſim* confecit, quam memorat *Buxtorfius* in

Digitized by Google

Bibliotheca Rabbinica pag. 340. *edit. Baſileenſ. pag.* 74. *edit. Herbornenſ.* quam ipſam in ordinem redegit *R. Ioſephus Otlingenſis*, quae prodiit *Riuae de Triento* anno Chriſti 1549. 4. Nouiſſima earum editio prodiit cura et ſtudio *R. Eliezeris Ben Iehuda Fürthi* 1683. in folio. Praeterea *Chiddusche Agadoth R. Iſraelis* prodierunt *Wilmersdorſii* 1730. 4. teſte *Wibelio* in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 513. *ſequ.*

Ad literam י. Pag. 1307. *Iuchaſin.* Continet hic liber excerpta plurium librorum argumenti hiſtorici, quod obſeruauit *Richard. Simonius* in *Hiſtoria critica V. T. Lib.* I. *cap.* 29. *pag. m.* 146. *Buxtorfius* in *Bibliotheca* ſua *Rabbinica pag.* 89. *edit.* Herbornenſ. tribuit hunc librum *Abrahamo Zaccho*, quem *Iulius Conradus Otho* in *Lexico ſuo Rabbinico* alicubi male *Zacutenſem* nuncupat. Vid. *Wagenſeil. Sota pag.* 131. *ſequ.* Praeterea memorat *Buxtorfius*, prodiiſſe hunc librum *Cracouiae* anno Chriſti 1580. 4. quae editio, licet plurimis ſcateat mendis, melior tamen eſt *Conſtantinopolitana*, quippe quae eſt mendoſiſſima, praeſertim circa nomina, quae Iudaei, quod vulgo notum eſt, nunquam ſatis bene pronunciare poſſunt. Vid. *Simonius* in *Hiſtor. critic. V. T. Lib.* III. *pag. m.* 149. Verſionem huius libri latinam debemus *Guſtauo Peringero*, uti conſtat ex Catalogo Operum eius in *Holmia literata.* Vid. *Wagenſeil.* in *Notitia librorum Rabbinicorum pag.* 29. Caeterum de hoc libro iudicauit *Richardus Simonius* in *Supplementis ad Leonem Mutinenſem de ritibus gentis Iudaicae pag. m.* 80. Pauca memoratu digna illic occurrunt, in quibus itidem Iudaei ſelectum inſtituere non valent.

Num. 246. *pag.* 1308. III. 1190. IV. 1046. Vid. *Buxtorf.* in *Bibliothec. Rabbinic. pag.* 90. *Wagenſeilius* in *Synopſeos hiſtoriae uniuerſalis, quae in eiusdem Pera librorum iuvenilium continetur, Praefatione Loculamento* III. *pag.* 189. ipſe confeſſus eſt, ſeſe hoc libro *Ialkut* frequenter uſum fuiſſe. Addit idem de hoc libro: *In Pentateuchum prolixiſſimus eſt, in reliquos libros breuior. Qui Talmudem propter alia negotia totum perlegere non poteſt, legat hunc librum.* Vid. quoque *Wagenſeil.* in *Notitia librorum Rabbinicorum pag.* 13. et *Io. Benedict. Carpzou.* in *Collegio Rabbinico in librum Ruth* in *diſſertatione praeliminari in Ruth pag.* 14.

Ad literam ל. Num. 285. *p.* 1319. IV. *p.* 1048. *Luchoth. Faſti Iudaici* quoque excuſi fuerunt *Dyrenfurti* a multis annis in forma duodecima. Poſtremae editionis horum Faſtorum Dyrenfurtenſium titulus eſt: לוח משנת ת׳עב לפ׳ק Faſti anni 472. ſecundum ſupputationem minorem, qui annus Iudaicus initia ſumſit die 14. Decembr. 1711. Quae memorantur a viro docto in *Muſeo librorum novorum Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 104. 105.

Ad literam ס. Num. 320. *pag.* 1324. *Megillath Sepher.* Vid. *Buxtorf. Bibliothec. Rabbinic. pag.* 112. *edit. Herbornenſ.*

Num. 324. *pag.* 1325. III. 1195. *Megillath Taanith.* Vid. quoque *Groddek.* apud *Wolfium Tom.* IV. *pag.* 1024. In priori loco *Wolfius* noſter bene obſer-

Digitized by Google

obſeruavit, librum hunc probe diſtinguendum eſſe a codice Talmudico, qui inſcribitur *Maſſecheth Taanith*, omiſit autem obſeruare, qua in re ab eodem ſe diſtinguat. Illud ipſum indicat *Io. Benedict. Carpzouius* in *Annotationibus* ſuis *ad Schickardi Ius regium Ebraeorum pag.* 432. ubi optime obſeruat ſequentia: *Recenſet hic libellus dies feſtos cum laetitia abſque omni luctu celebratos, tractatus autem Talmudicus eiusdem nominis de ieiunio et ieiunandi ritibus praecipit.* Caeterum liber hic praeter alias eius editiones prodiit quoque *Baſileae* apud. Io. Frobenium anno aerae Iudaicae 340. C. 1580.

Num. 342. *pag.* 1330. *Medraſch. Ruth* exſtat quoque in *Rabba bar Nachman*, qui floruit Saeculo poſt natum Chriſtum tertio, *Rabboth.* Hunc librum cum verſione latina nova edere in animo habuit *Io. Benedict. Carpzouius*, quod quidem ipſe memorat in *diſſertatione praeliminari in librum Ruth Collegio rabbinico in eundem librum* praefixa *ſecunda pag.* 19. Reliqui fere omnes *Medraſchim* partim *Theſſalonicae* partim Venetiis prodierunt teſte *Richardo Simonio* in *Hiſtoria critica Veteris Teſtamenti Lib.* III. *pag. m.* 150.

Num. 353. *pag.* 1334. III. 1200. *ſequ.* IV. 1049. *Machſor.* Nonnullae precationum Iudaicarum formulae ex hoc precum libro Iudaico excerptae exhibentur a *Genebrardo* in opere, quod inſcribitur: *Loca Targumica et Talmudica de Chriſto*, quod obſeruavit *Wagenſeilius* in *Notitia librorum Rabbinicorum pag.* 13. Plura de eiusmodi libris precum memorat *Buxtorfius* in *Bibliotheca rabbinica pag.* 119. *edit. Herbornenſ.*

Tom. II. *pag.* 1337. lin. 11. *Sabionet.* 1563. 4.) potius 1557. quem annum rectiſſime expreſſit *Schabbataeus* teſte *Deroſſio* in *Annalibus typographiae hebr. Sabionetenſis num.* XX. *pag.* 33. *edit. Erlangenſ.* latinae. A fine paginae lin. 6. ad verba: *Wilmersdorfenſem a.* 433. C. 1673. *fol.*) et ibidem 1735. fol. hebraice cum verſione interlineari germanica, et ibidem 1730. et 1738. 4. quae obſeruauit *Io. Chriſtian. Wibelius* in conſignatione librorum Iudaicorum Wilmersdorfenſium, in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 511. 515.

Pag. 1341. 1342. Idem *Machſor Italicum* quoque prodiit *Soncini* et *Caſali maiori* anno aerae Iudaicae 246. C. 1480. in forma quarta, quam editionem pluribus deſcripſit doctiſſimus *Io. Bernhard. Deroſſius* in diſquiſitione de *hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* V. *§.* 4. *edit. Erlangenſ. p.* 36.

Num. 360. *pag.* 1352. III. 1202. *Mechilta.* Vid. *Groddek.* apud *Wolfium Tom.* IV. *Bibliothecae ſuae. pag.* 1025. Editionem *Amſtelodamenſem* de A. C. 1712. a Wolfio memoratam plenius et uberius recenſent auctores operis Gallici periodici, quod inſcribitur *Hiſtoire critique de la republique des lettres. Tom.* III. *pag.* 180. *ſequ.* Inſeruit hanc *Mechiltam* cum translatione latina, qualis antea nondum prodierat *Blaſius Vgolinus Tomo* XIV. *Theſauri* ſui Antiquitatum ſacrarum. Vid. *Baumgartenii* Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XXIII. *pag.* 413. *ſequ.*

Digitized by Google

Num. 366. *pag.* 1353. *Milchamoth haſchem.* De hoc libro ſequentia ſcripſit *Richardus Simon.* in *Hiſtoria critica Veteris Teſtamenti Lib.* III. *cap.* VI. *pag. m.* 21. *Rabbi Levi ben Gerſon exemplo Moſis Maimonidis librum Metaphyſicae plenum edidit, bella Domini, ſed, ut a quibusdam Iudaeis vocem hebraicam* שֵׁם *reddi audivi h. e. contra bella Domini, forte vitio operarum typographicarum pro: bella contra Dominum. Equidem nihil magis quam iſte liber Patrum fidem labefactaret, imo in argutiis Logicae Moſen Maimonidem ſuperat.*

Num. 372. *pag.* 1354. *Malchiel.* Prodiit etiam *Friburgi in Briſgouia* anno aerae Iudaicae 320. C. 1560. quod obſeruavit *Buxtorfius* in *Catalogo librorum Iudaicorum. col.* b. 2. Vid. quoque idem in *Bibliotheca Rabbinica pag.* 124. *edit. Herborn.*

Num. 378. *pag.* 1356. *Menora.* Eſt libellus precum Iudaicarum Iudaeo-germanicus, qui praeter alias editiones etiam prodiit *Dyrenfurti* 1693. 8. obſervante viro docto in *Muſeo librorum novorum Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 104.

Num. 391. *pag.* 1358. *ſequ.* III. 1204. IV. 1052. *Maamadoth* continent excerpta ex Talmude, quae interdum in תפלות comparent, monente *Wagenſeilio* in *notitia librorum Rabbinicorum pag.* 29.

Num. 392. *pag.* 1359. III. 1204. *Maaſeh. laſchon.* Liber hic quoque prodiit *Wilmersdorfii* 1722. teſte *Io. Chriſtian. Wibelio* in *Collectione nouantiquorum theologic.* ad annum 1743. *pag.* 518.

Num. 407. *pag* 1362. *Maaſeh. Adonai. Venetiis* prodiit anno aerae Iud. 343. C. 1583. non in forma quarta, uti ſtatuit *Buxtorfius* in *Bibliotheca Rabbinica pag.* 377. ſed potius in fol. teſte *Carpzouio* in *notis ad Schickardi Ius regium Hebraeorum pag.* 191. cum indice quadruplici locorum biblicorum in hoc libro explicatorum, et uno ſententiarum Talmudis.

Num. 418. *pag.* 1364. *Mephareſch Chattaim. Ferrariae* C. 1591.) Ingenue fatetur doctiſſimus *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Comment. hiſtorica de Typographia hebraea Ferrarienſi Cap.* III. *pag.* 50. ſe neſcire, unde *Wolfius* notitiam huius editionis hauſerit, cum eiusdem neque formam neque numerum foliorum neque impreſſoris nomen indicauerit. His omnibus permotus, de ipſa editionis *Ferrarienſis* exiſtentia iure meritoque dubitare conatur.

Num. 437. *pag.* 1367. *Mikre Dardeki.* Editionem, de qua, cum ſine mentione loci a. C. 1488. fol. prodierit, *Wolfius* coniicit, eam eſſe *Conſtantinopolitanam*, idem *Deroſſi* pro ſuſpecta et ſuppoſititia declarat in *Diſquiſitione de hebraicae typographiae origine et primitiis Cap.* VIII. *§.* 10. *pag. m.* 99. Verſatur potius in ſententia, prodiiſſe hunc librum *Neapoli*, cuius fundamentum in eo potiſſimum collocat, quod haec editio cum Neapolitana commentarii *Abeneſrae* in Pentateuchum editione de anno 1524. eodem ferme charactere quadrato et Rabbinico impreſſa ſit. Numerus anni impreſſionis in exemplari, quo uſus eſt *Deroſſi*, ſuppletus eſt a manu cuiusdam Iudaei, qui inſcriptionem non appoſuit. Interim

quoque

quoque ipſi non arridet coniectura *Wolfii* noſtri, eundem per vocem רחם in inſcriptione libri expreſſam deſignari.

Num. 438. *pag.* 1368. *Mareh Muſar.* Pleniorem huius libri Iudaici recenſionem ſuppeditavit b. *Io. Frideric. Hirtius* in *Bibliotheca orientali et exegetica. Part.* VII. *pag.* 18. 22. ex qua varia, quae *Wolfius* de eodem ſcripſit, emendari poſſunt. Sic, quando *Wolfius* affirmat, librum hunc dialecto Rabbinico-germanica exaratum eſſe, *Hirtius* potius aſſerere mavult, quod proverbia et ſententiae Rabbinorum, quae in hoc libro continentur, potius ad metrum rhythmorum vulgarium antiquiorum redactae fuerint, qui rhythmi ſimul loco commentarii et explicationis earundem inſeruire poſſent. *Wolfius* memorat, prodiiſſe editionem *Francofurtenſem* huius libri de A. 440. C. 1680. 4. cum praefatione *Seligmanni Vlmae.* Hic idem ille eſt ex ſententia *Hirtii*, de quo in ſuperioribus *Tomo* I. *Bibliothecae hebr. num.* 578. *pag.* 360. et *Tom.* III. *pag.* 246. verba fecit *Wolfius* noſter, eundemque pro ipſo huius libri auctore declarat. Tandem *Hirtius* praeter editiones quinque huius libri a *Wolfio* memoratas recenſet ſextam, quae *Soliſbaci* anno aerae Iudaicae 483. C. 1723. impreſſa fuerit, in cuius inſcriptione *R. Seligmannus Vlma* pro auctore huius libri expreſſis verbis declaratur. Vocatur iſte tum in inſcriptione tum in ſubſcriptione, quae in fine praefationis occurrit, *Gunzburgenſis*, et in praefatione, quae etiam rhythmice expreſſa eſt, de utilitate huius libelli varia proferuntur.

Ad literam ס. Num. 493. *pag.* 1380. *Siddur Mibberacha.*) Praeter editionem libri huius a *Wolfio* memoratam *Deroſſi* quoque mentionem fecit in *Commentat. de Typographia hebr. Ferrarienſi Cap.* III. *pag.* 50. editionis *Ferrarienſis*, quae prodiit anno aerae Iudaicae 453. C. 1693. apud Filoni per *Ioſephum Niſſim* et *Abraham Chajim Fanenſem* in 12. cuius typi ſunt quadrati cum punctis ac luculenti, quae editio complectitur teſte eodem paginas 161.

Num. 513. Pag. 1383. *ſequ.* III. 1208. IV. 1054. *Selichoth.* Prodierunt quoque iam A. C. 1691. fol. in qua tamen editione nonnulla deſunt, quae in recentiſſima eorum editione *Dyrenfurtenſi* de anno 1705. fol. quam *Wolfius Tomo* III. memorat, acceſſerunt, id quod obſeruauit vir doctus in *conſignatione librorum Iudaicorum Dyrenſurtenſium* in *Muſeo librorum novorum Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 94. *num.* 7. Ibidem *pag.* 101. recenſetur alia huius collectionis Iudaicarum precum editio, quae *Dyrenfurti* prodiit 1702. 8. (Vid. *Wolf. Tom.* III.) cui ſub finem eius adiectum eſt opuſculum *R. Schabtai Ben Meir* ex genere ſacerdotali, in quo deſcripſit iſte calamitates Synagogis Lithuanicis et vicinarum prouinciarum anno Chriſti 1648. et 1649. a militibus Coſaccis illatas. Conf. *R. Schabtai* Siphte *jeſchenim lit.* ס. *num.* 33. Additur ibidem, hoc ipſum opuſculum quoque extare in fine verſionis germanicae libri שבט יהודה, *Virga Iehudae*, *R. Salomonis ben Iehuda Virgae*, Amſtelodami anno 460. Chriſti 1700. 8. in publicam lucem emiſſae. Plura de his *Selichoth* menorant *Wagenſeilius* in *notitia librorum*

Rab-

Digitized by Google

Rabbinicorum. pag. 22. et *Buxtorſius* in *Bibliotheca Rabbinica. pag.* 152. *edit. Herbornenſis.*

Num. 522. *pag.* 1387. III. 1209. *Siphra.* Autorem huius libri quod attinet, ſententiam, qua nonnulli hunc librum R. Iehuda bar Elai tribuunt, quoque amplexus eſt eamque uberius confirmavit *Sebaldus Ravius* in diſſertatione de auctore atque uſu antiquiſſimi in Leviticum commentarii. Siphra dicti. Vltraiecti 1751. 4. de qua plura memorantur in *Ephemeridibus Goettingenſibus literariis* ad annum 1751. *Scid.* 86. *pag.* 829. *ſequ.* et in *Ephemeridib. Lipſienſ. literar.* eiusdem anni *Scid.* 74. *pag.* 667. *ſequ.* Vid. *Wolf. pag.* 1388. Praeter editiones, quarum *Wolfius* mentionem fecit, prodiit quoque hic liber *Deſſauiae* anno aerae Iudaicae 502. C. 1742. 4. Eundem librum cum translatione latina a ſe primum compoſita et notis doctiſſimis adiectis *Blaſius Vgolinus Parti* XIV. *Theſauri* ſui *Antiquitatum ſacrarum* inſeruit, quod obſeruauit *Baumgartenius* in **Nachrichten von merkwürdigen Büchern.** *Tom.* IV. *Part.* XXIII. *pag.* 413. Plura memoratu digna de hoc libro in medium adduxerunt *Buxtorſius* in *Bibliotheca pag.* 153. *edit. Herbornenſ. Groddekius* apud *Wolfium Tom.* IV. *pag.* 1030. et *Ravius loc. citato.* Inter ſcripta a Theodoro Daſſouio promiſſa fuit etiam tractatus de holocauſtis, victimis pro peccato et pro reatu caeſis, atque victimis ſalutaribus ex libro Siphra recenſitis, teſte *Fabricio* in *Bibliographia antiquaria pag. m.* 15. *edit. nouiſſimae.*

Pag. 1376. *num.* 468. *Naphtule Elohim*) Editum eſſe hunc librum Iudaicum quoque Sabionetae 327. C. 1567. 4. obſeruauit *Deroſſi* in appendice *Annalium typograph. Sabionetenſ. pag.* 50. *edit. latin. Erlang.*

Pag. 1388. lin. 5. *Maimonides in Iad chaſaka*) *fol.* 2. *col.* 2. *lin. d.*

Num. 523. *pag.* 1389. *Siphri.* Loco huius tituli ſcribatur potius *Siphre*, enarrationes libri Numerorum et Deuteronomii, quo titulo etiam nuncupatur hic liber in libro *Melcho haggemara. pag.* 223. in fine *lin.* 12. et in *Melcho haggemara pag.* 327. *Ibid.* lin. 15. *Halichoth. Olam pag.* 6. melius: 26.

Pag. 1389. lin. 17. *incipit.*) Hac voce non incipiunt Siphre, ſed potius Siphra.

Num. 546. *pag.* 1393. Ad literam ע. *Aſereth haddeuaroth.* Liber hic comprehendit Decalogum Moſis cum explicatione Abenezrae, atque prodiit *Baſilea* 8. teſte *Buxtorfio* in *Catalogo librorum Iudaicorum.* b. 7. Vid. quoque *Buxtorf.* in *Bibliotheca Rabbinica pag.* 164. *edit. Herbornenſ.*

Ad literam פ. Num. 550. *pag.* 1394. *Petirat Moſche.* Liber hic *de morte Moſis* agens, quem multi volunt a Iuda apoſtolo in epiſtola ſua catholica allegatum fuiſſe, prouti obſeruauit *Io. Andr. Schmidius* in *diſſertat de morte Moſis* §. 44. *ſequ.* fabulis Talmudicis eſt refertiſſimus, et ſcopus Autoris eo redit, ut Auctor oſtenderet, Moſen renuiſſe mori, et, ne morti traderetur, quamplurimis licet maxime ineptis rationibus Deo perſuadere voluiſſe, quae obſervauit *Schmidius*

dius loc. citato. Editio *Conſtantinopolitana*, quam *Wolſius* memorat, prodiit anno 1517. Praeter eandem quoque editus eſt hic liber *Pariſiis* 1629. 8. quam editionem *Ioh. Albert. Fabricius* in *Codice* ſuo *Pſeudepigrapho Veteris Teſtamenti pag.* 834. rariſſimis libris adnumerare non dubitauit. Quae ipſa raritas libri huius eundem mouit, ut hunc librum denuo *Hamburgi* 1714. 8. cum verſione latina et *Gaulmini* notis ab ipſo anno 1692. compoſitis, et ſuis variis doctiſſimis annotationibus in lucem publicam ederet, quam editionem nouiſſimam recenſuerunt Autores libri Gallorum periodici *Iournal des Sauans*, ad annum 1715. *menſ. Februario* et Autores *nouorum literar. Lipſienſium* ad annum 1715. *menſe Martio num.* 10. *pag.* 75. *ſequ.*

Num. 593. *pag.* 1404. III. 1212. IV. 1256. addantur duo adhuc *Peruſchim* a Wolfio noſtro praetermiſſi. Horum alterum eſt inſcriptum: פירוש יהושע לרבי ישעיה hunc inter ipſos Iudaeos rariorem, quippe quem permulti Iudaeorum plane ignorant, unde nec eius omiſſio *Wolfio* noſtro valde exprobranda erit. *Io. Georgius Abichtius* ex codice manuſcripto bibliothecae ſenatus Lipſienſis cum latina verſione et adiectis annotationibus *Lipſiae* 1712. 4. recudi curavit. Alterum eſt פירוש על המסורה, quod editum eſt etiam Lublini 1616. 8. teſte *Buxtorfio* in *Catalogo librorum Iudaicorum.* b. 8.

Pag. 1404. *ſequ. Abichtii Selecta Rabbinica)* prodierunt etiam teſte *Reimanno* in *Catalogo bibliothec. theol. pag.* 882. anno 1701. Plura de hoc ſcripto memorauit *Erneſt. Frideric. Neubauerus* in der Nachricht von den Evangeliſchen Theologen in und um Deutſchland. *Part.* I. *pag.* 3. *ſequ.*

Pag. 1405. *Aquini, Philipp.)* Ab hoc autore quoque editus eſt liber a Wolfio omiſſus, qui inſcribitur: *Veterum Rabbinorum in exponendo Pentateucho modi* XIII. — *Acceſſerunt et* 8. *eruditorum Rabbinorum commentarii in Pſalmum* 119. *theologiae myſticae quaeſtiones* 10. *et excerptae ex Sohar aliisque libris ſententiae, quibus orthodoxae fidei articuli quidam contra contumacem Iudaeorum impietatem defenduntur. Pariſ.* 1620. 4. Perrarus eſt liber teſte *Daniel. Salthenio* in *Catalogo librorum rariorum Bibliothecae ſuae pag.* 225. *num.* 1102. et *Melchior. Ludou. Widekindo* in dem ausführlichen Verzeichniß von raren Büchern. *Part.* I. *pag.* 160. Vid. *Wolf. bibliothec. ebr. Tom.* I. *pag.* 978. *num.* 4.

Pag. 1407. *Io. Frider. Loſcani)* Liber eius a *Wolfio* memoratus pluribus recenſetur a *Io. Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae Tom.* IV. *pag.* 80.

Pag. 1409. Huc addantur ſcripta ſequentia: Notae ſelectiſſimorum Commentatorum Rabbinicorum in Pſalmos Davidis ex collectione hebraica D. *Henric. Iacob. van Baſhuyſen* latine redditae a *Conrad. Stephano Meintelio.* Swobaci 1744. quem librum data opera recenſuit *Kraftius* in Jenaiſchen Nachrichten von theologiſchen Büchern. *Tom.* III. *Part.* 23. *pag.* 256. *ſequ.* et *Chriſtoph. Cartwhrighti* Electa Targumico-Rabbinica ſive Annotationes in Geneſin ex tripli-

ci Targum ſeu Chaldaica Paraphraſi — et ex *R. Salomone*, *Abenezra* aliisque Ebraeis excerptae cum adnotationibus interſperſis. Londini 1648. 8. *Io. Iuſt. Sonneſchmidii* Decas philologico-rabbinica. Ien. 719.

Num. 596. *pag.* 1410. *Paneach Raſa.* Plura de *R. Iſaaco* filio *Iuda Leuitae* attulit tamquam de autore libri huius *Wolfius num.* 1197. *Tom.* I. *pag.* 657. III. 566.

Num. 605. *pag.* 1411. *Pirke Schira.* Mentionem fecit huius libri quoque *Theodorus Daſſouius* in *Tractatu de reſurrectione mortuorum ex ſententia Iudaeorum Dedicat.* c. his verbis: *In varia Scripturae S. loca commentati ſunt R. Iſaac et R. Simeon Wolf, filii R. Meir in Sepher Pirke Schira, in quo coelo, plantis, animalibus, auibus cet. certa Scripturae dicta quaſi per Proſopopoeiam aſſignantur et explicantur, ſicut etiam Birke ſchira explicat Moſes de Trana in ſuo Bes Elohim.* Prodiit quoque hic liber praeter editiones a *Wolfio* memoratas *Wilmersdorſii* 1712. quod obſervauit *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 520.

Num. 609. *pag.* 1413. III. 1213. *Petach devarai.* Sui oblitus fuiſſe videtur *Wolfius*, cum priori loco linea 5. librum hunc *Ferrariae* prodiiſſe ſcriberet, quae editio potius *Piſauri* ex aſſerto ipſius *Wolfii Tom.* I. *Bibliothecae hebr. pag.* 159. lin. 2. lucem publicam adſpexit. Rectiſſime in hoc citato loco editionem *Ferrarienſem* pro ſpuria declarauit, qua in ſententia ei quoque acceſſit *Io. Bernhardus Deroſſi* in *Comment. de Typographia hebraica Ferrarienſi Cap.* VII. *num.* 1. *pag.* 124. Mirandum eſt quoque, eundem *Wolfium* utroque in loco omiſiſſe editionem *Neapolitanam* huius libri de A. 257. C. 1497. quod idem *Deroſſius* obſeruauit loco citato.

Ad literam ק. Num. 646. *pag.* 1421. III. 1215. IV. 1058. *Krubhatz.* Plenior titulus huius libri, quem Iudaei contracte *Kurbuz* appellant, eſt: קול רינח וישועה באוהלי צדיקים quem titulum *R. Samuel* Fürthi *M. Norbyio* indicauit. Caeterum cum hic liber in gratiam mulierum Iudaicarum ſit conſcriptus, rarior eſt et infrequens. Haec *Wagenſeilius* obſeruauit in *notitia librorum Rabbinicorum pag.* 21.

Pag. 1422. *Wilmersdorſii* 441. C. 1681.) fol. Vid. *Io. Chriſtian. Wibel.* in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 506.

Ad literam ר. Num. 652. *pag.* 1423. III. 1215. IV. 1058. *Rabboth.* Editio a *Wolfio Tom.* II. *pag.* 1426. poſt medium fere paginae memorata *Wilmersdorfienſis* de anno C. 1673. prodiit in folio una cum *Mattenos Chunna*, obſeruante *Daſſouio* in *Tractatu de reſurrectione mortuorum ex ſententia Iudaeorum, dedicat.* et *Io. Chriſtian. Wibelio* in *Collectione nouantiquorum theologic.* ad annum 1743. *pag.* 507. Vid. quoque *Groddekius* apud *Wolfium Tom.* IV. *Bibliothec. hebr. pag.* 1032. *ſequ.*

Num.

Digitized by Google

• Num. 654. *pag.* 1428. *Ruach chen.* Vid. *Groddek.* apud *Wolf Tom.* IV. *Bibliothec. pag.* 1033. Cremonenſis editio de A. 316. C. 1566. a *Wolfio* obſeruata prodiit apud Vincentium Conti, eandemque aſſeruat bibliotheca publica Thorunienſis.

Ad literam ש. Num. 667. 668. *pag.* 1431. 1432. IV. 1059. *Scheeloth uteſchuvoth.* Alius tractatus, qui eandem inſcriptionem in fronte gerit a *Chriſtophoro Arnoldo* apud *Wagenſeilium* in *Appendice ad codicem Sota pag.* 1173. tribuitur *R. Beniamini Wolfio*, de quo *Wolfius* quaedam attulit *Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 246. *num.* 390.

Num. 672. *pag.* 1432. *Schomerim labboker.* Eſt libellus ritualis inter Bohemiae, Poloniae, Lithuaniae, Germaniae Iudaeos uſu receptus, cuius compilatorem Autor Siphte ieſchenim lit. ש. n. 91. indicauit. Prodiit eius translatio hebraeo-germanica a docta foemina Iudaica מרת עדיש concinnata Francofurti ad Viadrum 1704. 8. quod memorat vir doctus in *Muſeo librorum novorum Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 96. *ſequ.*

Num. 677. *pag.* 1433. *Paul. Chriſtoph. Meier.)* Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 1010. *num.* 1899.

Num. 695. *pag.* 1436. III. 1221. IV. 1060. *ſequ. Schimmuſch Tehillim.* Liber eſt agens de uſu magico Pſalterii, quod totum in magicum pene uſum tractum eſt a Iudaeis. Hinc rectiſſime obſeruauit *Iohannes Saubertus* in *Operibus poſthumis pag.* 256. certa carmina et verſiculos ſacri codicis contra vulnera, infirmitates et quoslibet infauſtos occurſus recitata fuiſſe a Iudaeis ſuper hominibus, quo imprimis pertineant ex odis Dauidis Pſalmus tertius et nonageſimus primus usque ad verſum nonum, qui tantopere commendantur in Talmudis Hieroſolymitani Tractatu *de Sabbatho. fol.* 8. col. 2.

Num. 698. *pag.* 1437. III. 1221. IV. 1064. *Simchath hannepheſch.* Impreſſus eſt quoque hic liber *Wilmersdorfii* 1722. 4. referente *Io. Chriſtian. Wibelio* in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 516.

Num. 723. *pag.* 1440. *Schaare Ziion.* Alius liber Iudaicus isque *Cabbaliſticus* ſub eadem inſcriptione prodiit *Dyrenfurti* ſine mentione anni et loci, et ibidem quoque 1705. in 12. quod memorat vir doctus in *Muſeo librorum novorum Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 702. *ſequ.*

Ad literam ת. Num. 760. *pag.* 1452. *Tappuche ſahav.* Liber hic, qui editus eſt Mantuae a. 383. C. 1623. eſt compendium libri *Reſchith chochma R. Iechielis Meli.*

Num. 761. *Tephilloth.* Memoratur a *Wolfio pag.* 1456. editio *Dyrenfurtenſis* de anno 1690. 4. de qua obſeruavit vir doctus in *Muſeo librorum nouorum Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 101. not. reperiri in eadem preces germanicarum, Bohemicarum, aliarumque ſynagogarum Iudaicarum pro ſalute Imperatorum Romanorum Leopoldi et Ioſephi fuſas, quae in aliis libris precum earumque editio-

 nibus

Digitized by Google

nibus Dyrenfurtenſibus fruſtra deſiderantur. His addendae ſunt ex editionibus *Dyrenfurtenſibus* aliae, quae anno 1709. 8. et ibidem in forma minutiſſima 48va lucem ibidem viderunt, et recenſentur in *Muſeo librorum novorum Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 707. et *Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 95. Memoranda eſt quoque editio *Dyrenfurtenſis* de anno 1704. 8. quae cum interpretatione germanica prodiit, cui ſubnexum eſt Pſalterium Hebraico-germanicum et narratio de praecipuis ritibus ſtationum ſacrarum. Vid. *Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 708. Interim, quod obiter obſeruo, in his et aliis minoribus editionibus *Tephilloth* nonnulla deſunt, quae in maioribus eiusmodi ſcriptorum editionibus reperiuntur.

Ad libros precum Iudaicarum quoque ſpectat liber precum, quem *Paulus Fagius Iſnae* 1542. 4. edidit, cuius pleniorem titulum adduxit eundemque pluribus recenſuit *Theophilus Sincerus* in *Collectione nova germanica librorum rariorum pag.* 127. Quo etiam ſpectat *Io. Boeſchenſteinii* liber inſcriptus: Viele gute Ermahnungen zu Gott dem himmliſchen Vater, aus der hebräiſchen Sprache ins Deutſche gebracht. Noribergae 1525. 8. De quo ſcripto rariori commentatus eſt idem *Theophilus Sincerus* in *Bibliotheca hiſtorico-critica librorum rariorum* ſeu *Analectis de libris rarioribus pag.* 21. 23.

Pag. 1458. lin. antepenult. *Tiphilloth iom kippur katon* quoque prodierunt *Wilmersdorfii* 1720. et 1724. 4. teſte *Io. Chriſtian. Wibelio* in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 521. Quibus libris caeremonialibus Iudaicis addendus eſt alius, qui *Hiſpanice* prodiit Amſtelodami anno 1422. 8. et a *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* X. *pag.* 299. *ſequ.* recenſetur.

Pag. 1459. Dantur etiam libri precum in uſum mulierum Iudaicarum deſtinati, quorum unus ſub titulo: סדר תחתנות ובקשות *Wilmersdorfii* anno C. 1724. 4. teſte *Wibelio* in *Collectione nouantiquorum theologicor.* ad annum 1743. *pag.* 521. prodiit. Praeterea etiam *Philippus Henricus Willemerus*, Paſtor et Rector Gelnhuſanus latinam verſionem eiusmodi סדר תחתנות in uſum mulierum adornati edidit *Swidnitii* et *Lipſiae* 1734. 8. cum praefatione doctiſſima *Io. Iacob. Rambacchii* de uſu librorum precum Iudaicorum, quae editio recenſetur in *Collectione* ſaepius citata *nouantiquorum theologicorum* ad annum 1736. *pag.* 771.

Pag. 1472. Addantur libris Iudaicis *Anonymis* a *Wolfio* memoratis ſequentes itidem ordine alphabetico diſpoſiti:

אסף המזכיר. De hoc libro, cuius neque *Buxtorfius* in *Bibliotheca rabbinica* neque autor *Siphte jeſchenim* mentionem fecerunt, memorat *Wagenſeilius* in *notitia librorum Rabbinicorum pag.* 16. his verbis: *Eſt utiliſſimus liber iſtis praecipue, qui in aliquem Tractatum Talmudicum commentari volunt, cum in eodem omnes fere auctores, qui de aliquo Talmudis loco commentati ſunt, allegantur.*

בית

Digitized by Google

בית אהרן *Francofurti ad Oderam fol.* . Eſt index locorum Talmudicorum per uniuerſam Scripturam, ubi quoduis dictum reperiatur in Talmude explicatum.

. בית הילל impreſſus eſt לפ"ק anno Iud. aerae 451. fol. Commentarus eſt auctor eius in hoc opere in *Schülchan Aruch*. et nominatim in eas huius operis partes, quae *Ioreh deah* et *Ebhen hoeſer* inſcribuntur. Plura de hoc libro memorat vir doctus in *Muſeo librorum novorum Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 98.

בית יעקב, quem librum adduxit *Buxtorfius* in *Bibliotheca rabbinica pag.* 50. *edit. Herbornenſ.* et in *Catalogo librorum Iudaicorum* a. 6. Impreſſus eſt *Venetiis* anno M. 307. C. 1547. Continet hiſtorias Talmudis iucundiores, et in editione a *Buxtorfio* in loco poſteriori adlata pars ſecunda libri huius inſcripta eſt עין יעקב.

בית שמואל prodiit A. 449. C. 1689. et iterum *Pſirdae* 1695. in qua editione tamen deſideratur carmen *R. Schabtai*, quo origines typographiae Dyrenfurtenſis exponuntur. Plura de hoc libro memorant auctores *Muſei librorum novorum. Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 91. et *Wolfius Bibliothec. hebr. Tom.* I. *num.* 2129. *pag.* 1115. III. 1122. et IV. 997.

דברי דוד prodierunt A. C. 1689. vel 1690. Forte auctor huius opuſculi inter magiſtros Iudaicos Saeculi XVII. floruit anno 1650. Liber *Dyrenfurti* eſt impreſſus, quod memorat vir doctus in *Muſeo librorum novorum. Tom.* II. *Part* XIV. *pag.* 91.

זכרון דברי רומי. Continet hiſtoriam aedificationis urbis *Romae* et Imperatorum Romanorum, et prodiit in 4. uti memorat *Buxtorfius* in *Catalogo librorum Iudaicorum* a. 8.

זמירות ותושבחות. Liber hic eſt collectio cantionum a Iudaeis in honorem Sabbathi potiſſimum decantatarum hebraeo-germanicarum. In fine ſubiuncta eſt cantio hebraica rhythmis germanicis expreſſa, quae comprehendit diſputationem inter aquam et vinum. Prodiit liber hic *Baſileae* anno 1599. Vid. *Buxtorf. loc. citato.*

חכמת שלמה, *Sapientia Salomonis.* Liber hic a libro Veteris Teſtamenti apocrypho, probe diſtinguendus, qui eadem ratione inſcribitur, exhibet *Criticam in Talmudem*, variasque eiusdem lectiones. Rariſſimum librum eſſe, vel inde patet, quod neque *Buxtorfius* ullo loco neque *Wolfius* eius mentionem fecerint. Interim in nova editione *Talmudis* hic liber ſimul comparet, uti patet ex eius titulo. Plura de iſto memorant Schabtai in Siphte ieſchenim ſub hoc titulo, et *Wagenſeilius* in *notitia librorum Rabbinicorum pag.* 12.

ילקוט ראובני, *Pera Rubenitica.* Commentarius eſt Cabbaliſticus in univerſam *Legem Moſis* ſeu *Torah* ex variis libris Cabbaliſticis et potiſſimum manuſcriptis collectus. Citatur *a Knorrio a Roſenroth* in *Kabbala* ſua *denudata Tom.* II. *pag.* 16. et *Wagenſeilio* in *Sota pag.* 154.-164. Prodiit hic liber *Wilmers-*

 dorfii

Digitized by Google

dorſii anno 1681. teſte *Io. Chriſtian. Wibelio* in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 506. Vid. quoque *Ephemerides Lipſienſ. literar.* ad annum 1684. *pag.* 8. *ſequ.* et ad annum 1687. *pag.* 88. Compendium huius maioris operis prodiit *Pragae* 4. uti memorat *Buxtorfius* in *Catalogo librorum Iudaicorum* a. 11.

מלחמה בשלום *Bellum in pace.* Liber eſt repraeſentans hiſtoriam de Semipragenſis urbis poſtrema expugnatione per Suecos facta, quam ſub auſpiciis Chriſtinae Suecicae Reginae anno, 1648. peregit Comes Koenigsmarckius. Recenſuit hunc librum hebraice et latine *Wagenſeilius* in *Exercitationibus ſex varii argumenti. Exercitat.* III. *pag. m.* 98. 159. Vid. quoque eiusdem *Sota pag.* 195.

סדר ברכת המזון וקריאת שמע זמירות ברכת לבנה) Continet hic liber compendium precum et benedictionum, quibus Iudaei utuntur, cum cibum capiunt, ubi pericopam Exod. XX. Deut. VI. audi Iſrael cet. recitant, hymnum Sabbathicum, et ritus laudandi Deum tempore nouilunii. Sub finem huius libri addita eſt farrago benedictionum breuiſſimarum v. gr. quomodo Deo ſint gratiae perſoluendae pro vino, pomis, frugibus, leguminibus, aromatibus, floribus, iride apparente cet. Prodiit hic liber *Dyrenfurtii* in 12. ſine mentione anni, quod memorat vir doctus in *Muſeo librorum novorum Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 105. *ſ.*

עשרים וערבעה Liber hic impreſſus eſt *Pragae* et *Dyrenfurti* 1703. quae poſterior editio per omnia ſequitur *Pragenſem*, niſi quod in *Dyrenfurtenſi* editione carmen, quod interpretatus eſt *R. Chajim filius R. Nathanis* in editionis *Pragenſis* philyra ultima exſtans omiſſum fuerit. Memoratur haec editio *Dyrenfurtenſis* in *Muſei loco citato pag.* 95.

צוק העיתים eſt liber exiguus in Quarto. Continet breuem hiſtoriam perſecutionum, quas perpeſſi ſunt Iudaei in Polonia et alia terra, quam non memini. Iudaei tamquam arcanum ſeruant hunc librum, quem *Buxtorfius* numquam vidit. Haec *Wagenſeilius* obſeruauit *de notitia librorum Rabbinicorum. pag.* 30. *ſ.*

תאבת לעינים. Eſt quaſi Commentarius in librum Iudaicum עין יעקוב, obſeruante *Wagenſeilio* in *notitia librorum Rabbinicorum. pag.* 28.

תולדות יהודה. Index eſt locorum Pentateuchi et Megilloth, quae ſive iuſto ordine ſive extra eundem explicantur in *Ialkut.* Editus atque excuſus eſt hic liber Pragae in forma quarta, quod obſeruauit *Wagenſeilius* in *notitia librorum Rabbinicorum. pag.* 13.

ANA-

ANALECTA AD TOM. III.

Pleniorem huius *Tomi* III. *Bibliothecae hebraeae Wolſii* noſtri praeter alios dederunt Auctores der Jenaiſchen monathlichen Nachrichten von gelehrten Leuten und Schriften, ad annum 1727. *pag.* 365. *ſequ.* recenſionem, ex qua ego quoque varia, quae huic operi corrigendo et ſupplendo inſerviunt, his ſupplementis ſtrictim inſerenda curavi.

Pag. 31. *num.* 72. *f.* Editionis, quam hic Wolſius memorat, quoque mentionem fecit *Io. Bernhardus Deroſſi* in *Tractatu de Typographia hebr. Ferrarienſi pag.* 46. *ſequ.*

Pag. 44. *lin.* 1. *pag.* 452. *ſequ.)* Idem *Reimannus loc. cit. Lib.* I. *Cap.* XVIII. *pag.* 627. *ſequ.* eundem hunc Rabbinum in numerum *Atheorum* refert. Obſervat enim ibidem, eundem in ſua porta coelorum varias nugas Cabbaliſticas Platonico fere more propoſuiſſe, easdemque in eodem libro cum Philoſophia Platonica tali ratione eſſe combinatas, ut iisdem ſuppoſitis recta via ad Atheiſmum ſternatur.

Pag. 47. *lin.* 6. *Lundii* diſſertatio hic citata non prodiit anno 1711. ſed iam 1710.

Pag. 63. *num.* 153. c. Plenius hunc librum מלחמת חובה inſcriptum recenſuit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* I. *Part.* I. *num.* 7. *pag.* 33. 46. In eo tamen a ſententia *Wolfii* noſtri maxime receſſit, quod cenſeat, librum iſtum, quem *Wolſius R. Abrahamo Romano*, qui in fine huius libri *R. Abraham Ben Iuda Lew* vocatur, tribuit, iſti non tribuendum eſſe, cum hic ipſe *Abraham Romanus* ab auctore huius libri in praefamine inter mortuos referatur, quo ex fundamento inconſultum foret affirmare, quod ſit auctor libri. Formam etiam huius libri diverſam indicavit *Wolſius.* Hoc enim in loco memorat, prodiiſſe hunc librum in forma duodecima, contra infra *Tom.* IV. *pag.* 718. ubi quoque eiusdem libri mentionem fecit, forma octava editum eſſe perhibet, quod poſterius etiam *Baumgartenius loc. cit. pag.* 34. in notis confirmavit. Vnum adhuc ſupereſt, quod mihi de hoc libro memorandum erit. Nimirum ex hoc ipſo libro Iudaico Autor *Fragmentorum* recentiſſimo tempore editorum a *Leſſingio de fine et ſcopo Ieſu et diſcipulorum eius* potiora tela et primaria ſua argumenta contra religionem Chriſtianam, quibus eam penitus infringere aut ſaltem labefactare conatus eſt, deprompſit, quod ipſum ſatis ingenioſe detexit celeb. *Maſchius* in libro doctiſſimo fragmentis his oppoſito. Saltem illud certum eſt atque evictum, auctorem Iudaeum hoc in libro fundamenti loco poſuiſſe commentum iſtud, quod Ieſus Nazarenus voluerit in hoc orbe terrarum mundanum et terreſtre conſtituere imperium, cui voluntati ſuae eventus haud reſponderit, id quod etiam memoratus Fragmentorum ſcriptor palam profeſſus eſt.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 83. *num.* 201. Liber *Niſchmath Adam* prodiit quoque *Wilmersdorfi* 1732. 4. teſte *Io. Chriſtian. Wibelio* in *Relationibus innoxiis de rebus nouantiquis theologicis ad Annum Chriſti* 1743. *pag.* 515. Auctor eius potiſſimum agit in hoc ſcripto de eſſentia, origine, bonis moribus animae, futuro ſaeculo cet.

Pag. 84. *num.* 205. b. *Vri Veibſch.* Forte hic eſt idem ille, quem *Iacobus Lelongius Iekuthielem filium Iſaaci* appellat, quod quidem arbitratus eſt *Reimannus* in *Introductione hiſtorica in Theologiam Iudaicam pag.* 135. de cuius *verſione Bibliorum hebraicorum Iudaeo-germanica Wolfius* noſter *Biblioth. hebr. Tom.* II. *pag.* 454. *ſequ.* conferendus erit.

Pag. 126. *num.* 328. in fine.) Praeter hanc editionem *opuſculorum Alfragani* a *Riccio* editam, quam *Bartoloccius* et *Wolfius* memorant, aliam Auctores *Relationum innoxiarum ad A. C.* 1735. *pag.* 126. *ſequ.* obſervant et plenius recenſent, quae A. C. 1515. apud *Io. Mitlerum* prodiit.

Pag. 130. *num.* 336. *Megillath Antiochus*) Legantur de hoc libro Autores *relat. innox.* 1713. *pag.* 1051.

Pag. 139. *num.* 361. b. IV. 793. *Orchoth Chajim.*) Plenius et erudite hunc librum Iudaicum recenſuit b. *Io. Frider. Hirtius Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* V. *pag.* 40. 48. Memorat idem ibidem *pag.* 45. aliam editionem huius libri *Mentenſem* a *Wolfio* praetermiſſam, quae anno aerae Iudaicae 527. Chriſti 1727. ſuaſu Rabbini *Pheilii Ben Liebermanni* in forma octava minori prodiit, et folia 36. complectitur, quam ſeipſum poſſidere teſtatur. Rectiſſime laudatus Auctor ex inſcriptione huius editionis coniicit, quod notiſſimus *Rabbi Iom Tof* hoc opuſculum ſententias morales continens in ſeptem particulas diviſerit, easque etiam in uſum indoctorum et mulierum in linguam Iudaeo-germanicam ab ipſo converſas fuiſſe, quae verſio Iudaeo-Germanica etiam huic editioni *Metenſi* ſubiecta ſit.

Pag. 145. *num.* 478. lin. 5. a fine paginae ad verba *Wolfii annotationibus marginalibus*) Adnotationes has ex Opuſculo quodam, quod inter eruditos tunc temporis circumferebatur, ſub titulo: *Benedicti de Spinoza Notae manuſcriptae ad Tractatum eius theologico-politicum* deſcriptas fuiſſe ex originali exemplari, quod poſſedit *Iohannes Rienwertz*, Typographus Amſtelodamenſis, obſervavit *Reimannus* in *Hiſtoria Theologiae Iudaicae pag.* 643. 644. in nota adiecta.

De *Ethica* eiusdem *Spinozae* praeter *Baumgartenium*, quem iam in ſupplementis meis ad *Tom.* I. *pag.* 241. adduxi, nonnulla memoratu digna etiam adduxit *Reimannus loc. citato pag.* 645.

Pag. 159. *num.* 417. עמודיה שבעה) De editione *Dyrenfurtenſi*, cuius *Wolfius* hoc in loco et *Tom.* I. *pag.* 265. fecit mentionem, nonnulla obſervantur in *nova Bibliotheca orbis eruditi Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 94. *ſequ.*

Pag. 165. *num.* 435. ad verba *Wolfii lin.* 4. *Eius Tabulae Vulpium Mantuae* 1552. *prodierunt.*) De hac editione *David Clement* in Opere ſuo *Bibliotheque*

Digitized by Google

theque curieuſe hiſtorique et critique des liures, qui ſont difficiles à trouuer, *Tom.* II. *pag.* 159. ſequentia obſervat: „*L' edition huius operis de Montoue citée par Monſ.* „*Wolf ne doit ſon origine, qu' à une faute d' impreſſion, qu' il faut corriger ſur* „*la date de nôtre edition.*"

Pag. 175. *num.* 461. *c.* *R. Gerſchon Chaphetz*) De libro eius *Sepher Iad Charuſim* inſcripto uberius diſſeruit *Wibelius* in *Relationibus innoxiis ad Annum C.* 1743. *pag.* 688. *ſequ.* ubi quoque de eius Auctore memorat, eundem admodum iuvenem morbo epidemico correptum ex hac mortalium vita emigraſſe anno ab O. C. 5460. C. 1700. quo ipſo anno hoc eius opus *Venetiis* typis excuſum fuerit. Praeterea *Wibelius* non impreſſam reliquit uberiorem recenſionem huius operis Iudaici, ad prelum iam paratam, una cum verſione regularum Poeſeos hebraicae, quae in eodem occurrunt, quod narratur a b. *Elia Friderico Schmerſahlio* in den Nachrichten von ietztlebenden Gottesgelehrten. *Part.* II. *pag.* 1035.

Pag. 181. *num.* 481. *Zemach David*) *Pragenſem* editionem huius operis Iudaici nuncupat *auctiorem.* Potius hoc praedicandum erit de *Francofurtenſi* editione de Anno 1692. cui ipſe *Wolfius* noſter etiam nomen auctioris editionis conceſſit *Tom.* I. *Bibliothec. hebr. pag.* 293. Deinde haec editio vere prodiit anno 1692. quo *Pragenſis* non prodiit, unde forte per ſphalma typographicum hoc encomium *Fragenſi* editioni tribuitur. Quae doctiſſime monuit vir doctus in *Relationibus menſtruis Ienenſibus de viris eruditis eorumque ſcriptis ad annum* 1727. *pag.* 369.

Pag. 191. *lin.* 6. 7. *non Poloniae, ceu Vir doctus ſcripſit*) Vir iſte doctus, cuius hic literarium errorem obſervavit *Wolfius* noſter, eſt *Io. Iacob. Schudtius.* Iſte enim in *Praefatione* editionis ſuae *Francofurtenſis* huius Commentarii *Ianuierium pag.* 14. ibidem correcturus, qui ſibi perſuadet, *Paulum Fagium* eundem Commentarium in Germania *Iſnae* edidiſſe, coniecturam propoſuit, quod *Ianvierius Iſnam Poloniae* urbem cum *Iſenaco* urbe Thuringiae confuderit. Equidem *Ianvierius* facili negotio ex eius dialecto Franco-Gallica, cum Gallus natione fuerit, excuſari poterit. Contra b. *Schudtius* hic gravius contra Geographiam patriae ſuae Germaniae impegit, quod etiam poſt *Wolfium* monuerunt Autores citati *Relationum menſtruarum Ienenſium l. cit. pag.* 370. Plura videantur, quae ſupra obſervavimus ad *Tom.* I. *pag.* 303.

Pag. 215. *num.* 538. in fine) Plura de hac inſcriptione a *Wolfio* memorata in medium adduxit vir doctus im neuen Bücherſaal der gelehrten Welt. *Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 699. *ſequ.* ubi quoque in notis *Springeri* huius vita narratur. Titulus huius inſcriptionis, quae *Dyrenfurti* 1705. in folio edita eſt, hebraicus דרך הנשר, deſumtus eſt ex *Prov.* XXX, 19. Conferas quoque, quae in eodem opere periodico obſervantur *Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 94.

Pag. 227. *num.* 5. *lin.* 3. *paginis* 15.) potius corrige: foliis 15. quibus abſolvi hoc opus teſtatur *Deroſſi* in Tractatu ſuo *de Typographia Ferrarienſi hebraica Cap.* III. *pag.* 30. *edit. Erlang.*

Pag. 239. *lin.* 5. *a fine paginae*) Citatur hic a *Wolfio* noſtro *Epiſtola Io. Antonii Strubbergii de Victore a Carben eiusque ſcripto.* Quam vero cum *Wolfio* propriis oculis ſuis inſpicere haud licuerit, id quod vel ex eo ſuſpicantur Auctores *Relationum menſtruarum Ienenſium ad A.* 1727. *pag.* 371. quod in ſua narratione de *Carbenii* ſcripto ea corrigere et plenius ex ea colluſtrare omiſerit, quibus uberior lux ex eadem adfundi potuiſſet, in gratiam lectorum meorum, ex memoratis Relationibus ea latine expreſſa hic adferam, quae ad ſupplendam *Wolfii* narrationem ex hac Epiſtola inſervire poterunt. *Wolfius* refert de duabus editionibus huius ſcripti, *Colonienſi* nimirum et *Pariſienſi*, quarum priorem ſaltem recenſuit *Strubbergius.* Quodſi vero *Wolfius* noſtro loco *pag.* 238. de Colonienſi editione memorat, eandem praemiſſam ſibi habere *Ortuini Gratii*, tanquam editoris, Dedicationem ad Philippum Archiepiſcopum Colonienſem, *Strubbergius* contra adfert, ſtatim poſt titulum huius editionis exhiberi *Ortwini Gratii epigramma*, quo commendatur hoc ſcriptum lectoribus, deinde ex eius relatione pagina ſecunda poſt titulum ſequitur *Ortwini Epiſtola ad Theodoricum, Philippi Archiepiſcopi Colonienſis in pontificalibus Vicarium generalem*, quam demum pagina 3. excipit *epiſtola dedicatoria ad Philippum Archiepiſcopum Colonienſem*, quam Strubbergius non *Ortwini Gratii*, ſed potius ipſius *Victoris a Carben* foetum appellat. In reliquis narratio *Strubbergii* de hoc libro cum *Wolfii* hiſtoria conſentit, praeterquam quod *Strubbergius* adhuc memoret, libro tertio huius operis praefixam eſſe *Ortwini* aliam *Epiſtolam ad Heliam de Luna*, quae tamen nihil fere memoratu dignum complectitur.

Pag. 259. *num.* 619. d. Excuſus eſt hic liber (*Derech Chajim*) *Soliſbaci* anno 1692. 4. Poſtea typis Dyrenfurtienſibus acceſſit *ſupplementum* eius, דרך חיים הירושים inſcriptum, quod memorat vir doctus in *indice librorum Iudaicorum Dyrenfurtenſium num.* 19. Vid. *Bibliotheca nova librorum orbis eruditi. Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 704.

Pag. 260. *num.* 618. *lin.* 4. et 5. ad verba *Wolfii*: *Floruit Saeculo* XIV. *ineunte*) potius: ſaeculo XVI. circa medium circiter, prouti correxit b. *Io. Franciſc. Buddeus* in *Introduct. in Philoſoph. Hebraeor. pag. m.* 182.

Pag. 274. *num.* 644. *Or Iehova*) Huius libri editionem *Ferrarienſem*, quam *Wolfius* noſter, ſtemma *Uſquianum* in fine eius conſpicuum ſecutus, ad A. C. 1556. refert, potius impreſſam eſſe A. aerae Iudaicae 315. C. 1555. obſeruauit *Io. Bernhard. Deroſſi* Tract. *de Typographia hebraica Ferrarienſi. Cap.* III. *pag.* 38. *edit. Erlang.*

Pag. 283. *lin.* 3. *C.* 1608.) praeterea etiam *Wilmersdorfii* 1716. Folio, quam editionem una cum ea, quae annotationibus in varios codices Talmudicos

inſtructa

inſtructa eſt, et quam *Wolfius* paulo infra notauit, diligenter recenſuit *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Relationib. innoxiis de rebus nouantiqu. theologic.* ad A. C. 1743. *pag.* 510.

Pag. 304. *num.* 700. ad verba: *obiit anno C.* 1609.) aetatis ſuae 104. quod etiam obſervat *Wibelius* in *Relationib. innoxiis* ad A. C. 1743. *pag.* 510.

Pag. 314. *lin.* ultim. *apud Io. de Gara*) Pro his verbis potius ſcribas: apud *Suan de Gara*, cum manifeſte confuderit Wolfius hic literas Hebraeorum Sain et Iod, prouti correxit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IX. *Part.* LI. *pag.* 207. not. adiecta.

Pag. 317.) *Verſionem Italicam Dialogorum* horum quod attinet, in recenſendis eius editionibus unam *Wolfius* noſter praetermiſit, quae *Venetiis* apud *Aldum* A. C. 1545. in forma octava prodiit, quam inter rariores libros retulit et data opera recenſuit *Theophilus Sincerus* in *Collectione ſcriptorum rariorum et antiquiorum. Part.* II. *pag.* 175.

Pag. 333. *num.* 752. 2. *lin.* 5. *Wolfio* noſtro in ſententia ſua, quod coniectura *Schabbataei*, ſcriptum hoc *Coloniae* impreſſum eſſe, maxime incerta ſit, calculo ſuo acceſſit recentiſſimo tempore *Deroſſi* in *diatribe de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VII. *§.* 4. *pag.* 84. *edit. Erlangenſ.*

Pag. 342. *num.* 779. (לְכָל חֵפֶץ) Editionem Venetam, quam *Wolfius* hic memorat, appellat *David Clement Bibliotheq. curieuſe hiſtor. et critiq. Tom.* I. *pag.* 7. editionem *perraram.* Idem etiam praeterea, librum hunc prodiſſe *Romae* A. C. 1535. in forma quarta, *Venetiis* 1541. et 1558. in forma octava. Anno autem C. 1568. idem opus in linguam Italicam translatum eſt, cuius verſionis auctorem *Nicolaus Antonius* in *Bibliotheca Hiſpanica nova Tom.* I. *pag.* 817. eſſe perhibet *Iohannem Coſta, Argentinenſem.*

Ibid. num. 780. ad verba: *operarum vitio*) Errorem iſtum *Hottingeri* forte inde ortum eſſe coniiciunt *Bartoloccius Bibliothec. magn. Rabbin. Tom.* III. *pag.* 8. et *Buddeus* in *Introduct. in Hiſtoriam Philoſoph. Hebraeor. pag.* 188. 189. quod *Hottingerus* ſatis incaute ſecutus fuerit *Buxtorfium*, qui duos huius libri titulos adducit, alterum Kabbaliſticum *R. Iehuda Schemaia*, non autem R. *Iedaiah.*

Pag. 361. *num.* 822. Liber hic in fine huius numeri a *Wolfio* adductus: Buch des Glaubens des Meſſias, prodiit quoque *Hamburgi* 1720.

Pag. 373. *num.* 837. ad 7.) Editionem *Ferrarienſem* huius libri iuxta epigraphen finalem potius ad annum aerae Iud. 316. C. 1556. referendam eſſe, cenſet *Deroſſi* in Tract. de *Typographiae hebraicae origine et primitiis Cap.* III. *pag.* 46. ex cuius coniectura *Wolfius* noſter alium annum aduuxit, quoniam alia in titulo, alia vero eaque ſerior nota anni ſub finem libri huius in ſuo exemplari expreſſa fuerit.

Pag. 421. *num.* 9. Editionem *Schülchen Aruch* de A. C. 1428. cum *Caillio* et *Wolfio* noſtro pro ſpuria et ſuppoſititia declarauit *Deroſſi de Typograph. hebr. origine et primitiis Cap.* VIII. *§.* 1. *pag.* 91. *edit. Erlangenſ.*

Digitized by Google

Pag. 425. *num.* 970. *R. Ioſeph Karaeus*) Floruiſſe hunc Rabbinum Saeculo XI. confirmat quoque *Reimannus* in *Hiſtor. Theolog. Iudaicae pag.* 480.

Pag. 442. IV. 864. Numerus a *Wolfio* articulo ſuo de *R. Iacobo Ben Aſcher* praepoſitus 1024. corrigatur, et pro illo ponatur alius nempe 1026. ſub quo numero *Tom. I. pag.* 582. de hoc Rabbino actum eſt.

Pag. 444. poſt medium paginae:) Editionem *Plebiſacienſem* libri *Arba Turim*, quam *Wolfius* hoc in loco memorat, appellat *Dauid Clement* in *Bibliotheque hiſtorique et critique Tom* II. *pag.* 159. editionem perraram primariam, quod ipſum etiam confirmant Auctores *Novorum Lipſienſium literariorum* ad A. 1727. *p.* 1019. Memoratus *Clement* loco citato addit ſequentia: „*Iamais il n' a eû de Liure* „*Hebreu imprimé chez les Iuifs, qui ſoit plus ancien que celui-ci et n' a jamais là* „*aucun Auteur, qui ait rapporté avec verité une Edition imprimée avant l' année* „1478. *Il eſt vrai, que Iean de la Caille raconte dans ſon Hiſtoire de l' Impri-* „*merie pag.* 6. *apres Boxhornius, que le liure du R. Ioſeph Karo intitulé Schul-* „*chan Aruch avoit été imprimé à Veniſe de l' an* 1428. *mais qui ne voioit, que c'* „*eſt une bourde? Nôtre edition* (*Plebiſac.* 1478. *fol.*) *conſeruera donc le prix, jus-* „*qu' à ce que l' on nous en faſſe voir avec certitude une plus ancienne, qui ſoit ſortie* „*d' une preſſe Iudaique.*" Caeterum plura de hoc opere Iudaico eaque memoratu digna memorant *Bartoloccius Bibliothec. magn. Rabbinic. Tom.* III. *pag.* 537. Auctor *Bibliothecae eccleſiaſticae* Gallicae *Tom.* I. *pag.* 653. et *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Tract. de hebraicae Typographiae origine et primitiis Cap.* III. *pag.* 15. *ſ.*

Pag. 446. *Soncini* 241. C. 1481. Vberius de hac editione verba fecit *Deroſſi loc. cit. Cap.* IV. *pag.* 18. *ſequ.* qui eandem ob defectum exemplarium pro dubia et fere ſpuria venditat. Idem notat, praetermiſſam eſſe hic a *Wolfio* noſtro mentionem editionis *Pragenſis* de anno 1540.

Pag. 447. *lin.* 12. ad verba: *Ex calce patet* cet.) Contra ea, quae *Wolfius* hic loci obſeruauit, varia monuit *Deroſſi* loc. citato. *Cap.* VI. §. 11. *pag.* 71.

Pag. 467. *num.* 1049. b. 1.) Plenius deſcripſit editionem *Ferrarienſem* libri זמר a Wolfio noſtro memoratam *Io. Bernhard. Deroſſi* in Tractat. *de Typographia hebraica Ferrarienſi Cap.* III. *pag.* 43. 44. ubi quoque varia, quae *Wolfius* circa eandem obſeruauit, doctiſſime emendantur. Sic, cum Wolfius hoc opuſculum paginas 14. complecti affirmet, ex obſeruatione Viri huius doctiſſimi potius comprehendit 16. folia. Deinde quoque inſcriptionem eiusdem ſcilicet זמר ſeu carmen rhythmicum, falſam et ſuppoſititiam eſſe perhibet *Deroſſi*, quippe quae potius hac ratione exprimenda foret: *Schilte haggibhorim* ſ. clypei fortium.

Pag. 471. *num.* 2. *Wilmersdorfii* 1717. *fol*) Varia de hac editione memorantur a *Io. Chriſtian. Wibelio* in *conſignatione librorum ex typographia Wilmersdorfi editorum* in *Relationib. innoxiis ad A. C.* 1743. *pag.* 507.

Pag. 534. *num.* 1129. *Seculo* XII.) Vid. ſupplementa mea ad *Wolf. biblioth. hebr. Tom.* I. *pag.* 621. *num.* 1129.

Pag.

Pag. 540. num. 1142. *Baſhuyſenianam* editionem *commentarii R. Iſaaci Abarbanelis in Pentateuchum Wolfius* noſter appellat *elegantem*. Interim tamen obſeruauit vir doctus in *Relationibus menſtruis Ienenſibus* de Anno 1727. *pag*. 373. quod eadem non ſatis ſit correcta et accurate expreſſa, unde iſta hoc encomium a Wolfio eidem tributum vix meretur.

Pag. 542. *Commentar. in Danielem Amſtelodami* 1647. 4.) Falſum eſt, quod hic *David Bar Abraham de Caſtro* fueritis, cuius ſumtibus haec editio prodiit, cum tantum hic ipſe typotheta fuerit, ex cuius officina typographica edita fuit haec editio, id quod obſervat b. *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom*. II. *Part*. VII. *pag*. 20. *not. adiecta.* Plura de eodem opere *Abarbanelis* obſervavi in ſupplementis ad *Tom*. I. *Bibliothec. ebr. pag*. 633.

Ibid. num. 6. Sententiam *Wolfii* noſtri, quod *Schabbataeus*, quem etiam hac in ſententia ſecutus eſt *Io. Henricus Maius* in *vita Abarbanelis*, annum, quo liber hic ſcriptus eſt, cum illo, quo prodiit in lucem publicam, confuderit, inde etiam confirmat *Io. Bernhard. Deroſſi de Typographiae hebraicae origine et primitiis. Cap*. VIII. *§*. 19. *pag*. 106. *edit. Erlangenſ.* quod ipſe *Abarbanel* in fine huius ſcripti confeſſus fuerit, ſeſe illud ipſum *Monopoli* Anno 256. ad finem perduxiſſe. Hinc idem ipſe *Deroſſi* editionem *Conſtantinopolitanam* de anno 256. C. 1496. pro ſuppoſititia declarat, et *Wolfio* accedit, qui eandem ſummo cum iure ad annum aerae Iud. 266. C. 1506. referendam eſſe cenſet.

Pag. 546. fere circa medium paginae.) De *Iacobi Guſſetii confutatione libri Chiſſuk Emunah* digna eſt quae legatur b. *Iacob. Wilhelm. Blaufuſii* recenſio in den vermiſchten Beyträgen zur Kenntniß ſeltner und merkwürdiger Bücher. *Part*. I. *pag*. 35. 43.

Pag. 571. in medio, ad verba: *Ad eam expreſſa eſt editio Sabionetenſis.)* Memorauit hanc editionem, eamque rariſſimam eſſe perhibent Auctores *Bibliothecae novae librorum germanicae*, *Tom*. V. *Part*. 59. *pag*. 854. et *David Clement* in opere ſuo, *Bibliotheque curieuſe et critique* inſcripto *Tom*. I. *pag*. 208. cuius poſterioris verba ex nota ibidem adiecta eo libentius hic deſcribo, quo certius de numero et pretio editionum huius Operis conſtet. Sequenti ratione autem ſcripſit „*Clement*: „*La premiére edition de cet Ouvrage, qui eſt la plus-rare, parut à* „*Conſtantinople l' an* 254. ou de *C*. 1494. *fol. La ſeconde vit le iour à Veniſe* „*chez Daniel Bomberg l' an* 1521. *et* 1522. *in Folio. Volum*. III. *La troiſiéme* „*ibidem l' an* 312. *ou de C*. 1552. *in Folio. Volumes* II. *C' eſt ſur cette derniére* „*edition, qu' a été faite la nôtre de Sabioneta de l' an de Ieſus-Chriſt* 1554. *El-* „*le eſt un peu plus ample, que celle de Veniſe. La cinquiéme a été imprimée Ri-* „*uae Tridenti l' an* 318. *ou de C*. 1558 *in Folio, Volumes* III." Praeterea quoque hanc editionem rariſſimam obſeruauit quoque *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Annalib. typograph. hebr. Sabionetenſ. num*. VII. *pag*. 13. *ſequ*. ubi eandem emaculatiorem et pleniorem praecedentibus eſſe pronunciat.

Ibid.

Digitized by Google

Ibid. paulo infra, lin. 6. a fine paginae, ad verba: *Cracouienſis an.* 357. *C.* 1597. — *rarior)* Idem quoque raritatis teſtimonium de ipſa perhibet *Gottfried. Chriſtian. Goetzius* in *Programmate*, quo Bibliothecae ſenatus Lipſienſis publicationem indixit (1711.) *pag.* 18. (Vid. Neuer Bücherſaal der gelehrten Welt. *Tom.* I. *Part.* XII. *pag.* 919.) et *Clement. loc. citato Tom.* I. *pag.* 208. not. ubi ſcribit" *Il ſuffit pour prouuer la rareté de cette Edition de dire, qu' elle a été procurée par les ſoins d' Iſaac ben Aharon Proſtitz. Elle eſt enrichie des commentaires de Raſchi, R. Niſſim, R. Ionas* cet.

Pag. 572. addatur in medio paginae poſt ea, quae *Wolfius* de editione *Francofurtenſi* et *Amſtelodamenſi* obſeruauit, quod de iisdem ſcripſit *Clement. loc. citato not.* „*Les Iuifs de Francfort entreprirent en faire une nouuelle edition ſur* „*celle de Sabioneta auec quelques Supplements en eu lieu: ce qui excita les Iuifs d' Am*„*ſterdam en* 480. *ou de C.* 1720. *in Folio Volum.* III. *edition entreprendre. C'eſt* „*la plus ample de toutes les Editions, que Wolfius memorat.*"

Pag. 584. *num.* 1218. *b.) Editionem Conſtantinopolitanam* huius *Commentarii in Iobum* plenius deſcripſit eique magnum raritatis pretium tribuit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* X. *Part.* LVIII. *pag.* 284. *ſequ.*

Pag. 620. IV. 1887. ~~*num.* 1285.) *Liber*~~ *R. Iekuthielis filii Auigdor* inſcriptus *Lechem happanim* quoque praeter editionem a *Wolfio* memoratam prodiit *Wilmersdorfii* 1726. quod obſeruat *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Relationibus innoxiis de rebus nov-antiquis theologicis* ad annum Chriſti 1743. *pag.* 511.

Pag. 624. *num.* 1295. b. *lin.* 2. Scriptor chriſtianus, qui ſub nomine *R. Iſmaelis filii Abrahami* contra *Houttevillium* ſcripſit, quem ſe neſcire fatetur *Wolfius* noſter, fuit doctiſſimus *Stephanus Fourmontius*, quod obſeruavit b. *Elias Frideric. Schmerſahlius* in den Nachrichten von jüngſtverſtorbenen Gelehrten. *Part.* 1. *pag.* 27. *ſequ.*

Pag. 630. *num.* 1308. b.) Vid. *Tom.* I. *pag.* 808. *num.* 6. et III. *pag.* 735. *num.* 6.

Pag. 649. *num.* 5. *Comment. in Proverbia*) Vid. ſupplementa mea ad *Tom.* II. *pag.* 409.

Pag. 661. Noviſſime prodiit *Amſtelodami* 1711.) Plenius et accurate ſatis de hac libri *Nizzachon* editione commentatus eſt b. *Baumgartenius* Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* VII. *Part.* XL. *pag.* 333. 336.

Pag. 708. *num.* 16. *lin.* 4. *plagulis tribus)* Varia de hac verſione germanica libri Iudaici *Niſchmath Chajim* in medium adduxit *Wibelius* in *Relat. innox.* 1726. *pag.* 602. *ſequ.*

Pag. 727. *num.* 1513.) Vid. ſupplementa mea ad *Tom.* I. *pag.* 801. *num.* 1513.

Pag.

Pag. 736. in fine *num.* 6. *Act. erudit. Lipſienſium* 1724.) *Mart. num.* 13. ubi recenſetur haec *Ieſnitienſis* editio a *Wolfio* memorata. Iidem Autores ſequente *menſe Maio* eiusdem anni ſuis commentariis Addenda huius obſeruationis inſeruerunt, in quibus inſuper lectores monent, quod Commentarius in hac editione non plene et perfecte abſolutus ſit, cum typotheta demum tum, cum usque ad Ieremiae caput XXVI. perveniſſet, animadverterit, ſibi in ſuo exemplari, quod ipſi ad manus eſſet, quaedam folia eſſe manca atque penitus deficere, quod ipſum eum mouit, ut in folio 102. ſtatim in principio memorati capitis laboris ſui filum abrumperet. Similis lacuna etiam occurrit in *Ieremiae* capite XXXVIII. ubi omnia, quae hoc caput ſequuntur, una cum uniuerſo Ezechielis vaticiniorum volumine deficiunt. Interim is, qui ſumtus huius editionis fecit, promiſit, ſeſe ſuppleturum eſſe hos et ſimiles defectus huius operis in editione reliquorum *Alſchechi* Commentariorum. Vid. *Nova literar. Lipſ. de A.* 1724. *pag.* 423. Non obſtante hoc defectu etiam, quod mirandum eſt, numerus foliorum ſuo ordine procedit. Etiam editor huius editionis *Iſaacus Calonymus fol.* 111. col. a. ſeſe probe propter hunc defectum excuſavit, cum ſcribat, ſeſe iſta, quae deſunt, non ſecum attuliſſe, ſed eadem potius domi reliquiſſe. Cum vero tempus lectoribus ſuis nimis longum fieret, ſi prius in patriam proficiſci et inde ſupplementa harum lacunarum deportanda curaret, interea ſeſe iſta, quae ſibi fuerint ad manus, imprimi curauiſſe pronunciat. Vid. *Relat. Ienenſes menſtr.* 1727. *pag.* 373. *ſequ.*

Ibid. *num.* 10. ad verba: *recuſus Ieſnitii*) continet 15. plagulas. Pluribus de hac editione conferendi ſunt Auctores *Actorum erudit. Lipſienſ. latin.* 1725. *Septembr.*

Ibid. *num.* 11. Recentiſſima eſt *Ieſnitienſis* 1711. *fol.*) De qua nonnulla a me obſervata leguntur in ſupplementis ad *Tom* I. *pag* 809. *num.* 11.

Pag 738. *lin.* 3.) Verſionem Hiſpanicam R. Moſis Altarae de Anno 1609. a *Wolfio* hoc in loco memoratam perraram appellat *Clement Bibliothéque hiſtoriq. et critique Tom.* I. *pag.* 221. Simili ratione quoque de raritate eius teſtatur *Daniel Gerdeſius* in *Florilegio librorum rariorum pag.* 14. In Bibliotheca *Sarraziana* vendita eſt haec editio quatuor florenorum pretio, quod obſervavit *Clement. loc. citato not.* 42. *Wolfium* noſtrum ipſum eandem magni aeſtimaſſe pretii, ex eo coniici poterit, quod iſte *Maturino Veyſſierio la Crotzio* commiſerit, ut eandem pro ſe, quocunque fieri poſſet, pretio redimeret, quod ipſe memorat *La Crotze* in *Theſauro epiſtolico Lacrotziano a Io. Ludou. Vhlio edito. Tom.* II. *pag.* 131. et 134.

Pag. 770. IV. 907. *num.* 1541. d. *Moſes ben Daniel*) Mentionem fecit hic Rabbinus in libro ſuo סיגיות התלמוד inſcripto conſuetudinis penes Iudaeos tum Norimbergenſes tum Ratiſponenſes diſputandi, quae vocatur בלא זאת, eiusque uberiorem explicationem pollicitus eſt. Cum vero *Baſhuyſenius* eundem accuſaverit in *Addendis* ſuis *ad clavem Talmud. maximam*, quod huic promiſſo ſuo

non

ſteterit, neque ſcriptum eius a *Wolfio* memoratum eiusmodi explicationem contineat, contrarium hinc demonſtravit ſimulque hunc Iudaicum Doctorem ab hac iniuſta accuſatione *Baſhuyſenii* defendit celeb. *Io. Andr. Michael Nagelius* in diſſertatione doctiſſima de modo diſputandi, *quo doctiores Iudaei quondam Norimbergae in exercendis atque acuendis ſuis diſcipulis uſi ſunt*. quae prodiit *Altorfi Noricorum* 1737. et cuius argumentum ſtrictim exhibetur in den Hamburgiſchen gelehrten Berichten ad annum 1737. *pag.* 291. 293.

Pag. 752. *num.* 1. (אור קרמן) Editus eſt hic liber *Venetiis*, Anno aerae Iudaicae 463. C. 1703. forma duodecima, et conſtat foliis 30.

Pag. 776. *Lib.* V. *tract.* 2. Coniunctim ſex diſſertationes, quae hanc *Woeldikii* verſionem conſtituunt, in publicam lucem prodierunt Lipſiae 1734. 8. uti memorat *Elias Frid. Schmerſahlius* in den Nachrichten von verſtorbenen Gelehrten. *Tom.* II. *Part.* 2. *pag.* 345. Vid. quoque *Tom.* IV. *Bibliothecae* huius *hebr. pag.* 915.

Pag. 796. *lin.* 4. a fine paginae.) Hanc editionem, quam *Wolfius* noſter hoc loco ad annum aerae Iudaicae 250. C. 1490. refert idem infra *Tom.* IV. *pag.* 921. ab ea, quae anno 249. C. 1489. prodiit, prorſus non eſſe diſtinctam cenſet, qua in ſententia autem erraviſſe *Wolfium* noſtrum clariſſime oſtendit *Io. Bernh. Deroſſi* in *diſquiſitione de hebraicae Typographiae origine et primitiis. Cap.* V. *§.* 12. *pag.* 51. ubi plenior eiusdem editionis exhibetur deſcriptio. Locum impreſſionis eius quod attinet, ex ſententia eiusdem Viri doctiſſimi prodiit *Neapoli*, et comprehendit paginas 243. Forma eius non eſt quarta, uti *Wolfius* perhibet, ſed potius in Folio prodiit. Caeterum expreſſa eſt haec editio Italica vulgari dialecto Rabbinorum. Cum autem contra *Vlyſſiponenſis* editio de anno 249. C. 1489. Hiſpanicam Iudaeorum dialectum referat, iam ex eo, quantum haec editio ab iſta, quam hoc in loco memoravit *Wolfius*, differat, facili negotio iudicari poterit.

Pag. 800. *num.* 26. *Neapoli* C. 1490. In hac editione praeter ultimam ſectionem libri *Torath Adam* nihil exhibetur, quod obſeruauit *Deroſſi* in *diſquiſit. de typographiae hebr. primitiis. Cap.* V. *§.* 15. *pag.* 54. *ſequ.* Vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 880. *num.* 26.

Pag. 810. *num.* 1. *Orthonae* 315. C. 1555.) Hanc editionem *Grammaticae Moſis Kimchii hebraicae Deroſſi* in *diſquiſitione de hebraicae Typographiae origine et primitiis cap.* VIII. *§.* 4. *pag.* 93. ex rationibus haud ſpernendis pro ſpuria et ſuppoſititia venditavit. Memorat idem praeterea, quod in ſuo exemplari eiusdem ſpecialis et plane ſingularis titulus huic operi praefixus ſit, in quo tam impreſſionis locus quam annus cum nomine typothetae huius libri Iudaici fuerit expreſſus, quae omnia produnt, longe recentiorem eſſe aetatem huius editionis, quam hic a *Wolfio* perhibetur.

Pag.

Pag. 823. *num.* 1682. b. Vid. *Tom.* IV. *pag.* 927. 928. ad quem locum conferantur ſimul Auctores *Relationum menſtruarum Ienenſium* ad annum 1727. *pag.* 375. 376.

Pag. 844. *num.* 1712.) Varia memoratu digniora de libro *Emek hammelech* tradidit *Reimannus* in loco a *Wolfio* adducto. Imprimis huc ſpectat, quod *R. Naphtali Hirtz* plurima, quae in hoc libro occurrunt, ex ſcriptis *R. Iſaaci Loriae* hauſerit, quibus eum quam maxime in reſoluendis Cabbaliſtarum aenigmatibus uſum fuiſſe conſtat. Vid. *Reimann. Hiſtor. Theol. Iudaicae. pag.* 443.

Pag. 859. *num.* 1753. *lin* 4. *Amſtelodami* 408. C. 1648. in 4.) Prodiiſſe hanc editionem *apud Moſen ben Iſrael.* Melius ſcribas: *apud Ioſephum Ben Iſrael*, uti correxit hoc erratum *Wolfii Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* II. *Part.* VII. *pag.* 9. in notis adiectis. Plura vide apud *Wolfium Tom.* I. *pag.* 933. et in Supplementis meis ad hunc locum.

Pag. 867. *num.* 2. Quod dubia et fere ſpuria ſit *Bononienſis* editio ſcripti *Or Ammim*, quam prodiiſſe putant nonnulli anno 1471. (Vid. *Wolf. Tom.* I. *pag.* 939. II. 944.) cum *Wolfio* noſtro affirmarunt *Chriſtoph. Saxius* in *Prolegomenis ad Hiſtoriam typographico-literariam Mediolanenſem*, et *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Diſquiſit. de origine et primitiis Typographiae. hebr. Cap.* VIII. *§. 6. p.* 96. qui poſterior hanc ſententiam novis argumentis confirmare ſtuduit.

Pag. 882. *num.* 1797.) De eius *Catechiſmo* legantur, quae obſervavi ſupra in *ſupplementis ad Tom.* I. *pag.* 952.

Pag. 908. *num.* 1.) Scriptum hoc loco memoratum de *Tekuphoth Iudaeorum* plenius recenſetur in *Relationibus innoxiis de rebus novantiqu. theologic. de Anno* 1718. *pag.* 494. Vid. quoque ibidem ad Ann. 1716. *pag.* 849. Plura de hac materia obſervata ſunt in *ſupplementis* his *ad Tom.* II. *pag.* 1110. ubi ſimul alii ſcriptores, qui de eadem materia tractarunt, memorantur.

Pag. 932. et *Tom.* IV. *pag.* 954. *num.* 1830. b. Narrationem vitae huius clariſſimi Ex-Iudaei debemus *Iohanni Chriſtiano Wibelio*, qui eandem Parti ſeptimae Iudaiſmi recentioris huius Iudaei praemittendam curavit. Vid. *Acta hiſtorico-eccleſiaſtica nova Vinarienſia. Tom.* V. *pag.* 914.

Scripta huius *Ex-Iudaei* quod attinet, iis, quorum Wolfius mentionem fecit, iungantur ſequentia:

אמונה חרשה של יהודים. h. e. das neue Judenthum, qui liber ſeptem partibus abſolutus eſt, quarum prima *Onoldi* 1735. 8. prodiit. *Parte* VI. quae edita eſt *Schwobaci* 1738. imprimis egregie *de libro Sohar* commentatus eſt. Vid. *Relation. innoxias de Anno* 1745. *pag.* 200. *ſequ.* Prioribus duabus Operis huius partibus *Io. Chriſt. Wibelius* nonnullas adiecit adnotationes, quae in opere ipſo litera W. ſignatae exhibentur.

(אמונה ישבה של יהודים) h. e. altes Judenthum, cuius operis prima Pars prodiit *Schwobaci* 1739. 8. Vid. *Relation. innox.* citatas de Anno 1741. *p.* 317.

Digitized by Google

Geſpräch im Reich der Todten über die Bibel und den Talmud. *Schwobaci* 1737. Vid. *Relation. innox.* 1742. *pag.* 451. Information, was einem Juden, der einen Eyd ſchwören will, vorzuhalten ſey. Citatur hoc ſcriptum a *Io. Wilhelm. Englerto* in *diſſertat. de Iuramentis Iudaeorum. Giſſae* 1747. Annum, quo prodiit, ignoro.

Pag. 942. *num.* 3. Fortaſſe *Colonienſis* editio *Speculi adhortationis* de Anno 1508. quam *Wolfius* hic memorat, ab ea non diſtincta eſt, cuius mentionem fecit b. *Daniel Salthenius* in *Catalogo librorum Bibliothecae ſuae rariorum, pag.* 51. *num.* 266. Eſt autem ea *Belgice* expreſſa et ſequenti titulo inſtructa: Jch heyſch ein Böchelgyn der Joden Bicht. Jn allen Orten vint man mich licht, vil newe meren ſynt mir wail becannt, ich will mich ſpreyden in alle Landt. Wer mich leſt, dem wenſch ich Heyl. Doch dat ich den Jöden nict werde zo deyl. Gedruckt in Cöllen durch Joh. Pfefferkorn im vartzyden eyn Jöde. 1508. 4.

Pag. 970. *num.* 1892. *lin. 6. a fine paginae*) Conieeturam *Oppenheimerianam*, quod editio a *Wolfio* memorata libri *Eben Bochen* anno aerae Iudaicae 249. C. 1489. impreſſa ſit *Neapoli*, ſuo calculo comprobat *Io. Bernhard. Deroſſi* in *diſquiſit. de hebraicae Typographiae origine et primitiis. Cap.* VII. *§.* X. *pag.* 89. praeſertim ex ea ratione, quoniam hoc ſcriptum in hac editione iisdem, quibus *Chobath Halleuauoth*, typis impreſſum ſit, quod etiam *Wolfius* noſter obſervavit.

Pag. 979. IV. 965. *num.* 1897. c. Praeter ſcripta his in locis a *Wolfio* noſtro memorata idem hic *Ex-Iudaeus Chriſtianus de Pomis* quoque edidit *Orationem*, quae inſcribitur: *Trinitas probata et vindicata ex Veteris Teſtamenti et Rabbinorum Commentariis ipſo Trinitatis feſto publicata a Chriſtiano de Pomis*, de qua pluribus commentatus eſt *Wagenſeilius* in *Notitia librorum Rabbinicorum. p.* 173.

Pag. 982. *num.* 1899. 2. Tractatus hic de mactationibus Iudaeorum quoque prodiit germanice *Wittebergae* 1677. 4. Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 1433. *num.* 677.

Pag. 985. *num.* 1901. 1. Hunc librum ילקוט ראובני inſcriptum ſ. *pera Rubenitica Buxtorfius* in *Bibliothec. Rabbinic. pag.* 90. et *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Relationib. innoxiis de rebus nouantiqu. theologicis* ad A. C. 1740. *pag.* 786. eundem eſſe Commentarium ſuſpicantur, quem olim in ſua Bibliotheca poſſedit Auctor clariſſimus Kabbalae denudatae *Knorrius a Roſenroth.*

Ibid. *num.* 3. Editio huius libri potius tribuenda eſt *R. Abraham Cohen Sopher* teſte viro docto in Ephemerid. Goetting. literar. 1783. *Scid.* 128. *pag.* 1280. Vid. infra in Appendice doctorum Iudaicorum a *Wolfio* omiſſorum.

Pag. 1027. *num.* 1960.) *Dyrenfurtenſis* editionis libri *Pithron Chalomoth* mentionem quoque fecit vir doctus in *Bibliotheca nova eruditi orbis. Tom.* I. *Part.* IX.

Digitized by Google

IX. *pag.* 708. 769. et inſuper obſeruat, additas eſſe germanice eidem וידויים h. e. *Confeſſiones peccatorum* inter Iudaeos uſitatas.

Tom. III. *pag.* 1034. *ſequ.* IV. 976. *num.* 1967. 2. Rariſſima eſt *verſio germanica Clauiculae Salomonis*, quae *Veſaliae*, *Duisburgi et Francofurti per Andream Luppium* 1686. 4. edita eſt. Idem liber prodiit quoque *Amſtelodami* 1686. et aliam adhuc editionem eius, quae ſ. t. *Clauiculae Salomonis*, oder die wahre Beſchaffenheit von den Geheimniſſen der Geiſter, worinnen der Weg alle ſichtige und unſichtige Geſchöpfe zu erlangen angezeiget wird. Mit Vergünſtigung des Geiſtes *Aratron*. 1686. 4. novi. Quam editionem Reichardus in libro infra citando *pag.* 501. *ſequ.* pluribus recenſuit. Cauſam raritatis prioris editionis per *Luppium* curatae in eo potiſſimum collocandam eſſe ſibi perſuadet b. *I. Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum pag. m.* 598. quod Auctor eius, cum ſibi ob hanc editionem capitis periculum imminere reſciſceret, plurima eiusdem editionis exemplaria ſuppreſſerit. Memoratur quoque haec ipſa *verſio germanica clauiculae Salomonis* inter κειμήλια rariſſima bibliothecae *b. Raymundi Krafftii a Delmenſingen* Vlmenſis in eorundem Indice apud *Io. Georg. Schelhornium Amoenitat. literariar. Tom.* III. *pag.* 170. Caeterum haec editio *Clauicularum Salomonis* maxime differt ab ea, quam *Abrahamus Colorno* ex Hebraeo iuſſu Ducis Mantuani in *Italicum* ſermonem convertit, cuius mentionem fecit *Wolfius* noſter *Bibliothec. hebr. Tom.* IV. *pag.* 769. *num.* 144. b. Obiter hic obſeruo, eundem *Luppium* plura ſcripta magica in lucem publicam edidiſſe, ex quibus vel unum eorum, ob ſingularem eius cum hac *Clauicula Salomonis* conuenientiam hic memorabo. Inſcriptum eſt iſtud: *Semiphoras et Schemhamphoras Salomonis Regis*, quod ſcriptum in locis ſupra memoratis cum aliis magicis tractatibus prodiit. Caeterum de hoc et ſimilibus ſcriptis, quae ſub nomine *Clauicularum Salomonis* inter eruditos circumferuntur, vel ſaltem in Bibliothecis publicis privatisque latitant. et iis, quae ad hiſtoriam literariam eorundem ſpectant, erudite commentatus eſt doctiſſimus *Elias Caſpar Reichardus* in den vermiſchten Beyträgen zur Beförderung einer genaueren Einſicht in das Geiſter-Reich. *Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 498. 531. Vid. *quoque ſupplementa mea ad Tom.* I. *pag.* 1046.

Pag. 1038. *num.* 1973. *Binjan Schulomo*) Liber hic etiam excuſus eſt *Francof. ad Moenum* 1708. 4. quam editionem plenius recenſuit *Adam. Andreas Cnollenius* in *Relationibus innoxiis de rebus nouantiqu. theologicis ad A. C.* 1713. *pag.* 57. *ſequ.*

Pag. 1071. *num.* 2036. b. *lin.* 5. *Conſolacam as etc.*) Mentionem huius libri et huius editionis, quam *Wolfius* memorat, ſatis fuſam quoque fecit *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Diſquiſitione de Typographiae hebraicae origine et primitiis. Cap.* V. *pag.* 81. *ſequ.* Inter alia hic vir doctiſſimus *Wolfium* et *Vogtium*, quorum poſterior in *Catalogo librorum rariorum pag.* 717. ſummam libri huius raritatem

Digitized by Google

teſtatur, de ſola *Amſtelodamenſi* editione, quae ſub ementito Ferrariae nomine impreſſa eſt, non vero de Ferrarienſi Gothica, quae eandem *Amſtelodamenſem* raritate ſua longiſſime ſuperat, loqui videri obſeruat. Vid. idem *Deroſſi loc. cit. Cap.* VII. *pag.* 129. 130. *edit. Erlangenſ.*

Pag. 1101. *ſegment. ultim. lin. 6. a fine paginae*:) Hanc *latinam* interpretationem *epiſtolae R. Schemuelis Argentorati* 1523. 8. editam uberius recenſuit *Theophilus Sincerus* in *Collectione nova antiquiorum et rariorum ſcriptorum. Part.* VI. *pag.* 537. Ibidem iſte memorat, quod in inclutae ſenatus et rei publicae *Norimbergenſis Bibliotheca* reperiatur Codex manu deſcriptus huius Epiſtolae, cui adiecta ſit alia epiſtola *Fr. Alphonſi Bonihominis Hiſpani*, quam *Sincerus loc. citato pag.* 538. *ſequ.* in gratiam lectorum ſuorum recudi et operi ſuo inſeri curauit.

Pag. 1110. *num.* 2090. *R. Schemuel Iſraelita*) Edidit hic quoque praeter ea, quorum *Wolfius* h. l. et *Tom.* I. *pag.* 1106. *num.* 2090. mentionem fecit ſcriptum aliquod Arabice ſ. t. *Epiſtola R. Samuelis Iſraelitae Maroccani ad R. Iſaac Magiſtrum ſynagogae in Sabialmeta*, quae iterum edita eſt a *Franciſco Grixoni*, *Maceratae* 1693. et Antwerpiae 1711. 8. et 6. plagulas comprehendit. Eandem *Fr. Alphonſus Bonihominis*, ordine ſuo Dominicanus, in linguam latinam tranſtulit. Summam et argumentum huius Epiſtolae pluribus deſcripſerunt Auctores *Relationum innoxiar. theol. nouantiqu.* de A. 1711. *pag.* 959. *ſequ.*

Pag. 1136. *num.* 3. Editionis huius Sabionetenſis quoque mentionem fecit *Deroſſius Annal. typograph. hebr. Sabionet. num.* XI. *pag.* 15. *ſequ.* et obſeruat, hanc editionem adornatam eſſe opera et ſtudio *R. Salomonis Iſaaci Hieroſolymitani*, filii R. Menachem Germani.

Pag. 1154. *num.* 2187. 3. Huius editionis *Ferrarienſis* mentionem quoque fecit *Deroſſi* in *Tract. de Typographia hebraica Ferrarienſi pag.* 32. ubi obſeruatur, librum hunc primum eſſe, qui typis *Vſquianis* apud *Abrahamum Vſque* prodierit.

Supplementorum ad notitiam Scriptorum hebraicorum Anonymorum Analecta.

Pag. 1201. *fere in medio*, ad *Wolfii* verba: *Vidi praeterea cet.*) Eandem eum editione *Machſor* Hiſpanica a *Wolfio* iuxta ea, quae h. l. memorat, arbitratur eſſe eam, quam *Wolfius Tom.* I. *Bibliothec. hebr. pag.* 32. tribuit *Abrahamo Vſque Deroſſi* in *diſquiſit. de typographiae hebraicae origine et primitiis. Cap.* V. *p.* 85. Idem quoque librum, quem *Wolfius* noſter paulo infra adducit: *Orden de oraciones* cet. ſe vidiſſe teſtatur *loc. cit. pag.* 85.

Pag. 1208. *num.* 513. In editione *Dyrenfurtenſi Selichoth* de anno 1705. nonnulla acceſſiſſe, quae in editione 1691. fol. *Dyrenfurti* impreſſa deſiderantur, obſeruauit vir doctus in *Bibliotheca nova librorum eruditi orbis*, *Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 94.

Pag.

Pag. 1222. *num.* 739. *Toledoth Ieſchu.* Librum hunc iterata vice edidit vir quidam doctus paulo poſt nominandus in libro, qui prodiit ſ. t. ספר תולדות ישוע הנוצרי ſ. *Hiſtoria Ieſchuae Nazareni a Iudaeis blaſpheme corrupta, ex Manuſcripto hactenus inedito nunc demum edita, ac verſione et notis illuſtrata a Io. Iacobo Hulderico Tigurino. Lipſiae* 1705. 8. Auctor eius in fine libri huius fuiſſe perhibetur *R. Iachan Ben Iacobi*, qui vixit Chriſti temporibus, et circiter duobus annis poſt excidium Hieroſolymitanum ex hac mortalium vita exceſſit. Quod autem ſibi haud perſuadere poſſunt Auctores *Relationum innoxiarum de rebus nov-antiquis theologicis* ad A. C, 1728. *pag.* 174. in recenſione huius ſcripti, cum res in hoc libro traditae narrentur, quae longo demum tempore poſt huius Iudaeorum doctoris aetatem acciderint. Praeterea recenſetur quoque idem liber a *Io. Fabricio* in *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae. Tom.* V. *pag.* 348. *ſequ.* quem etiam in eo errauiſſe putant memorati Auctores loc. cit. *pag.* 176. quod affirmauerit, librum hunc ab *Hulderico* translatum ab eo, quem *Wagenſeilius Telis* ſuis *Satanae igneis* inſeruerit, prorſus non eſſe diſtinguendum, cum ipſe *Huldericus* eum ab eodem probe diſtinguat.

ANALECTA AD TOM. IV.

Pag. 5. Contra ſententiam *Whiſtoni* de uniuerſali Veteris Teſtamenti a Iudaeis tentata et ſuſcepta corruptione praeter eos, quos *Wolfius* adduxit ſcriptores, ſtrenue pugnavit M. *Ouerkampſius* in *diſſertat. de Iudaeis fruſtra a Guil. Whiſtono aliisque corruptionis Hebraei codicis inſimulatis. Gryphiſwald.* 1739.

Pag. 10. Librum Anglice conſcriptum *Whiſtoni An Eſſay cet.* data opera recenſuit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek. *Tom.* IV. *Part.* XXIII. *pag.* 420. 424.

Pag. 12. *lin. ult. Chriſtiani Koerberi*) qui munus Superintendentis Lobenſteinenſis functus eſt. Vberius haec editio ſcripti utiliſſimi recenſetur in *Relationibus Ienenſ. menſtruis* de Anno 1726. *pag.* 290. 297.

Pag. 16. *Moſen* ea, quae in Geneſi ſua de fatis primorum hominum et Patriarcharum refert, ex ſchedis memorialibus Patriarcharum et traditione orali hauſiſſe, quam ſententiam *Wolfius* memorat, iam olim varii literatiſſimorum Orientis indagatorum ſtatuerunt. Ex iſtis *Fridericus Spanhemius* in *Hiſtoria Iobi Cap.* XIII §. IX. *pag. m.* 224. *edit. Geneuenſ.* ſcribit hac de re: „*Neque unquam dubitavimus, quin res Patriarcharum, quas Moſes in Originibus aigeſſit, ab illis ipſis viris relata ſint in aliquas tabulas, privato ductu, ad uſum poſteritatis.*" Idem quoque uberius confirmare ſtuduit *Campegius Vitringa Obſeruat. ſacr. Lib.* 1.

diſſ.

Digitized by Google

diſſ. 1. *cap.* IV. *§.* 2. Recentiori tempore eandem ſententiam ornandam et defendendam in ſe ſuſceperunt, adeo ut fere communis ſit Philologorum noſtri aevi. Ex iis prae reliquis nominandi ſunt doctiſſimus Gallus *Aſtruc* in peculiari libro Gallice inſcripto: *Coniectures ſur les Memoires, dont il paroit que Moiſe ſ' eſt ſervi pour compoſer le liure de la Geneſe, avec des remarques, qui appuyent ou qui eclairciſſent ces coniectures. Bruxellae* 1753. 12. cuius libri argumentum accurate recenſuit Perilluſtr. *Io. David Michaelis* in *Relationibus Goettingenſibus de libris novis.* Quo etiam pertinent *Io. Iacob. Schultens* in *diſſertat. unde Moſes res in libro Geneſeos deſcriptas didicerit*, quae prius *Lugduni Batauorum* 1753. prodiit, poſtea autem a *Io. Oelrichs* ſuis *Opuſculis hiſtorico-philologico-theologicis Belgii literati. Tom.* I. *num.* 8. inſerta eſt, S. V. *Ieruſalem* in elegantiſſimo ſcripto germanico, **Briefe über die Moſaiſchen Schriften und Philoſophie** *pag.* 99. 105. Autor **der bibliſchen Urgeſchichte** in *Repertorio Literaturae Orientalis et biblicae Part.* IV. *pag.* 173. *ſequ.* et Anonymus auctor doctiſſimae commentationis ex diario Gallico, *Bibliothèque des ſciences* in linguam vernaculam traductae et poſtea inſertae **denen auserleſenen Abhandlungen über wichtige und angenehme Materien theologiſchen Inhalts, aus verſchiedenen Sprachen überſetzt** *num.* 6. ut alios praetermittam, qui eandem ſententiam amplexi ſunt. Neque tamen defuerunt, qui eandem ad examen revocare et qualicunque ratione fieri poſſit refutare conati ſunt. Memoranda ſunt hic ſequentia ſcripta: *Eberhard. Henric. Dan. Stoſchius* in *diſſert. de revelatione divina ante Moſen ſcripto conſignata. Francof. ad Viadr.* 1752. cuius argumentum ſtrictim exhibetur in **vollſtändigen Nachrichten von kleinen akademiſchen Schriften**, de Anno 1753. *Part.* VI. *pag.* 529. 543. *M. Eric. Heſſelgrenii diſſert. de Animaduerſionibus in Anonymi coniecturas de transſcriptis a Moſe commentariis. Vpſaliae* 1761. Reſpond. *Biornſtoehlio.* Quibus recentiſſimo tempore acceſſit celeb. *Wilhelm. Frider. Hezelii* ſcriptum germanicum **über die Quellen der Moſaiſchen Urgeſchichte**, quod prodiit *Lemgouiae* 1780. 8. mai.

Pag. 23. *lin.* 2. *Schramm.*) cuius ſcriptum hic a *Wolfio* memoratum denuo recuſum et inſertum eſt a *Blaſio Vgolino* ſuo *Theſauro Antiquitatum ſacrarum. Tom.* XXXI. *Part.* I. *num.* 7.

Pag. 44. *lin. ult. Reinhardi Commentatio* a *Wolfio* memorata quoque adiecta eſt appendicis loco eiusdem *Hiſtoriae linguae graecae.*

Pag. 51. *Crameri* **Bibel-Licht.** Vid. *Relat. innox.* 1731. *pag.* 592.

Pag. 52. *Geitleri* libellus quoque prodiit ſ. t. **Bibliſche Geſänge und Gebetlein** *Laubae* 1715. 8. plagul. 16. Vid. *Relation. innox.* de A. 1715. *pag.* 352.

Pag. 53. *Gualtheri Argumenta etc.*) Quae *Herlinus Iſagogae ſuae*, de qua conferas *Wolfii Bibliothec. hebr. Tom.* II. *pag.* 250. paſſim inſeruit.

Ibid.

Digitized by Google

Ibid. *Helmboldi Monoſticha)* quae etiam *Io. Himmelius Memoriali* ſuo *biblico* ſpeciali *pag.* 174. *ſequ.* inſeruit.

Pag. 55. *Koitſch.*) Editum eſt quoque hoc eius *carmen heroicum Elbingae* 1727. 8. plagul. 2. et dimidia.

Pag. 59. *Io. Pappi* — — *lin.* 2. pro *Io. Taufreri* forte ſcribendum eſt *Io. Tauleri.*

Pag. 61.) *Schmuckii*) Prodiit etiam *Lipſiae* 1610. et 1654. 8.

Pag. 67. *van Til opus analyticum. Baſil.* 1722. Plura de hac editione attulerunt in medium Auctores *Relationum innoxiarum* ad Ann. 1723. *pag.* 110. *ſ.*

Pag. 69. *Fabricii Partitiones* apud *Crenium Theſauro, librorum philologic. Tom.* I. *pag.* 217. 409. reperies.

De codicibus manuſcriptis hebraeis V. T.

Pag. 85. *Bernae*) Ibidem quoque ex narratione *Beniam. Kennicotti de ſtatu collationis Manuſcriptorum codicis hebraei V. T. Relat.* III. aſſervatur fragmentum codicis manuſcripti hebraeo-biblici, quod in eiusdem uſum collatum eſſe ibidem perhibet. Vid. *Nicol. Barkey Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *faſcic.* I. *pag.* 195. et *Relat.* IV. *Faſcic.* III. *pag.* 576.

Brigae Sileſiorum) Etiam hic codex a Wolfio noſtro memoratus in uſum Kennicottiani operis biblici collatus eſt.

Pag. 88. *Hafniae*) Praeter codices, qui hic loci ex mentione *Wolfii* reperiuntur, deprehenditur quoque ibidem in *Bibliotheca Regia* Codex Bibliorum hebraicorum, cuius collationem celeb. Prof. *Kallius* a *Kennicotto* ſibi demandatam in ſe ſuſcepit, eandemque una cum collatione octo aliorum Codicum manuſcriptorum huc ex Aegypto deportatorum *Kennicotto* transmiſit, quod hic ipſe grata mente praedicat *Relat.* IV. ſua *de ſtatu cet.* ad annum 1764. V. VII. VIII. Vid. *Bibliothec. Hagan. Claſſ.* I. *Faſcic.* III. *pag.* 571. *ſequ. Claſſ.* III. *Faſcic.* 1. *pag.* 156. *ſequ. Claſſ.* IV. *Faſcic.* 1. *pag.* 156. 157. *Claſſ.* IV. *Faſcic.* I. *pag.* 169.

Pag. 96. *Vlmae*) Citatur hic *Schelhorn. Amoenit. literar. Tom.* I. pro quo ſcribendum eſt *Tom.* III. In eadem Bibliotheca aſſeruantur quoque quatuor Prophetae maiores et duodecim minores membrana Hebraice ſcripti formae quadripartitae. Vid. *Schelhorn. loc. cit. pag.* 7.

De Bibliis Polyglottis.

Pag. 99. *Biblia Pentapla Io. Draconitis*) Verba *epiſtolae Io. Spangenbergii ad Draconitem*, quae hic citantur a *Wolfio* noſtro, haec ſunt: „*Video tuum* „*propoſitum, nempe eccleſiae Dei parturire Biblia quadrilinguia, et equidem ſince-* „*ra, omni naeuo carentia, ſed animus praeſagit, ſi cum ingenioſiſſima ſtrictura* „*porrexeris haec Biblia, haec inter praecipua eccleſiae decora eſſe numeranda.*

Pag.

Digitized by Google

Pag. 101.) Vere prodierunt *Biblia Polyglotta* editionis *Chriſtiani Reineccii*, quae *Wolfius* hic tantum inter promiſſas eorum editiones recenſuit, duobus Tomis in Folio ſ. t. *Biblia quadrilinguia Veteris Teſtamenti cum Verſionibus e regione poſitis Graeca LXX. Interpretum, verſione latina Seb. Schmidii et b. Lutheri germanica. Lipſiae* 1749. *fol.* Vberius hoc opus biblicum recenſetur a viro docto im theologiſchen Büchersaal, quod ſcriptum periodicum Ienae prodiit, *Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 1. *ſequ.* et a b. *Io. Georg. Walchio Bibliothec. theologic. ſelect. Tom.* IV. *pag.* 173. *ſequ.* Vid. quoque *Andr. Gottlieb. Maſch.* in *Bibliothec. ſacra. Part.* I. *Cap.* III. *pag.* 382. *ſequ.*

De Editionibus Bibliorum hebraicorum.

Pag. 103. Editionem libri *Exodi*, quae *Conſtantinopoli* C. 1545. fol. prodiit, pro parte *Pentateuchi* praecedentis habere mavult *Maſchius* in *Bibliothec. ſacra Part.* I. *Cap.* III. *pag.* 394. cum ad *Geneſin* in praecedenti editione nulla anni nota ſit expreſſa, ad calcem autem *Deuteronomii* expreſſus ſit annus 306.

Pag. 108. Editionem, quae per *Gerſonem* A. C. 1466. ab aliis edita eſſe perhibetur, poſt *Wolfium* pro ſpuria et ſuppoſititia declararunt b. *Hirtius Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* VI. *pag.* 304. not. et Io. *Bernhard. Deroſſi* in *diſquiſit. de Typographiae hebraicae origine et primitiis. Cap.* VIII. *§.* 5. *pag.* 96. Poſterior inſuper obſervat, eandem a *Brixienſi* editione anno 1494. edita plane non eſſe diverſam, praeſertim cum iſta aetate nulli plane *Venetiis* extiterint typi hebraici.

Pag. 109. *Piſauri* 1494.) Editionem hanc pro ſpuria et ſuppoſititia declaravit *Deroſſius* in *diſquiſit. de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VIII. *§.* 18. *pag.* 105.

Pag. 110. ad ann. 1515.) Hanc editionem Bibliorum hebraicorum curatam et editam eſſe per notiſſimum Iudaeum *Felicem Pratenſem*, obſeruauit *Io. Hottingerus* in *Bibliothecario quadripartito pag.* 126.

Pag. 111. *lin.* 5. Fatetur quidem *Wolfius*, ſe neſcire, an *le Longius* reſponſionem ab *Vagero* latam denuo examini ſubiecerit. Factum vero id eſſe patet ex iis, quae *le Longius* im Ausführlichen Bericht von neuen Büchern. 1709. *Part.* VI. *pag.* 954. *ſequ.* copioſe ſcripſit reſponſionis loco ad *Vagerum*, quo in loco utramque *Bombergii* editionem a ſe invicem probe diſtinguit. Conferantur, quae ad *Tom.* II. *pag.* 367. a me obſeruata ſunt.

Pag. 114. *in fine paginae*:) Verba haec a *Wolfio* adducta exſtant in exemplari huius editionis, quod aſſeruatur in *Bibliotheca Regia Pariſienſi*. id quod ex *Catalogo Bibliothecae huius Tom.* I. *pag.* 5. *num.* 30. conſtat, uti obſeruauit *David Clement* in *Bibliothéque curieuſe hiſtorique et critiq. Tom.* IV. *pag.* 36.

Pag. 115. ad ann. 1609. *Genuae*) Pluribus deſcripſit hanc editionem *Maſchius loc. citat. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 156. *ſequ.*

Pag.

Pag. 115. ad Ann. 1613) *lin.* 2. Numerus 393. aeram Iudaicam exprimens huius editionis in numerum 373. mutandus eſt, quod iam monuit *Baumgartenius.*

Ibid. ad A. C. 1618.) Mallem potius cum b. *Georg. Ludolph. Otton. Knochio* in den hiſtoriſchkritiſchen Nachrichten von einer Braunſchweigiſchen Bibelſammlung *Part.* I. *pag.* 61. hanc editionem ad annum aerae Iud. 375. C. 1615. referre.

Pag. 117. *Amſtelodami* 1705.) Rectiſſime obſeruauit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* VIII. *pag.* 115. hanc editionem ab iſta plane non differre, quam *Wolfius* noſter ſupra *Tom.* II. *Bibliothec. hebr. pag.* 381. ad annum C. 1700. refert, quippe quo initium impreſſionis eiusdem factum eſt, quae demum anno 1705. finita eſt. Interim tamen idem *Baumgartenius* hanc editionem ad annum C. 1705. refert, et hinc hac in ſententia *Wolfio* noſtro accedit.

Pag. 119. Ad annum 1719. adiiciatur hac pagina titulus ſequentis Bibliorum hebraicorum editionis: *Biblia hebraica cum latina eorundem interpretatione Xantis Pagnini Lucenſis, Benedicti Ariae Montani Hiſpalenſis et quorundam aliorum collato ſtudio, ad hebraicam dictionem diligentiſſime expenſa. Geneuae apud Petrum de la Rouiere.* 1719. *Fol.* Eſt tantum repetitio iſtius editionis, quae *Antwerpiae* A. C. 1584. *fol.* prodiit, quam *Wolfius* noſter ſupra *Tom.* II. *pag.* 372. recenſuit. Plura de hac editione *Geneuenſi* memorat b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* X. *Part.* 55. *pag.* 5. 6.

Ibid. ad A. 1724. *Biblia hebraica Moſis:*) Vberiorem huius editionis recenſionem dedit, ſimulque ſphalmata et vitia nonnulla diligenter obſeruauit *Paulus Theodorus Carpouius* in *Animaduerſionibus philologico-criticis pag.* 1. 10. Conferantur quoque de iſta *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 107. *ſequ.* et *Maſchii Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* II. *pag.* 108. 111.

Pag. 121. A. C. 1725. *Amſtelodami*) Recenſuit hanc editionem accurate *Baumgartenius loc. cit. Tom.* IX. *Part.* LI. *pag.* 196. *ſequ.* ex cuius ſententia autem non in uniuerſum meretur iſtud elogium, quo eandem *Surenhuſius* condecorare voluit, quod *Wolfius* noſter hoc in loco memorat. Interim tamen eandem unam eſſe ex optimis editionibus, quae magna cum accuratione in lucem publicam prodierit, licet alii ſecus ſentiant. In exemplari, quo uſus eſt *Baumgartenius*, omiſſa eſt inſcriptio latina huius editionis, quam *Wolfius* in medium adduxit, una cum teſtimoniis doctorum virorum de hac editione, unde idem rectiſſime ſuſpicatur, hanc editionem praecipue in uſum Iudaeorum curatam fuiſſe. Plura de hac editione notatu digniora memorat *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 54. *ſequ.*

Ibid. *lin. penult.* ad verba*: commata 36. et 37.*) quae in prioribus editionibus *Bombergii*, *Buxtorfii*, *Clodii* et *Hooghtii* deficiunt, in aliis editionibus autem, ut in *bibliis Complutenſibus*, editione *B. H. Gerſoniana*, *Francofurtenſi fratrum Hartmannorum* et *Io. Henric. Michaelis* exſtant. Pluribus hac de re legatur doctiſſima b. *Io. Georg. Abichtii diſſert. de reſtituendis duobus verſibus Ioſ* XXI. Lipſ. 1714.

Pag. 122. 1725. *Chriſtian. Reineccii:*) quae etiam prodiit Lipſiae 1739. 56. Varia imprimis, quae deſiderari poſſunt in hac editione, diligenter obſervavit vir doctus Anonymus, qui ſub nomine *Hebraeophili* latitare voluit im Heſſiſchen Hebopfer. *Tom.* II. *pag.* 76. *ſequ.* Plura de eadem memorantur a b. *Krafftio Bibliothec. theolog. Tom.* XI. *pag.* 800. *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* II. *Part.* IX. *pag.* 204. *Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 194. 195. et *Maſchio Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 55. *ſequ.*

De promiſſa a b. *Baſhuyſenio* Bibliorum hebraicorum editione, cuius hoc loco etiam mentionem fecit *Wolfius*, uberius conferenda eſt narratio, quae exſtat in *Bibliotheca noua librorum orbis eruditi Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 370. 373.

Pag. 123. ad finem huius Sectionis addenda eſt editio Bibliorum hebraicorum, quae ſub titulo: *Biblia hebraica ſine punctis. Accurante Nicol. Forſtero. S. T. B. C. C. C. Socio. Oxonii*, *ex typographeo Clarendoniano* 1750. 4. prodiit. Huius editionis mentionem fecit eamque recenſuit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IX. *Part.* LI. *pag.* 198. 199. ubi eidem parum pretii tribuitur.

Pag. 130. 1544. *Venet.*) Vberius hanc editionem deſcripſit *Maſchius* in *Bibliotheca ſacra Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 71.

Pag. 131. ad A. C. 1551. Ex verbis *Reimanni* circa huius anni editionem *Pentateuchi* hebraici primo intuitu apparere videtur, quod *Sebaſtianus Munſterus* fuerit ſolus isque verus Auctor et editor huius editionis. Obſeruauit autem optime *Baumgartenius loc. citato. Tom.* IV. *Part.* XIX. *pag.* 13. *ſequ.* quod tantummodo ea, quae in hac editione exhibentur, ad labores *Munſteri* pertineant, id quod illius editor ſtudioſe tegere et occultare conatus eſt Auctor eiusdem. Caeterum haec editio, ſicut reliqui fere omnes libri, qui typis *Iuſtiniani* Venetis impreſſi ſunt, inſignis raritatis notam prae ſe fert.

Pentateuchus hebraicus cum Megilloth 1558. 12. *ſine loco.*) Sabionetae editus eſt, quod teſtatur ſimulque uberiorem de hac editione mentionem fecit *Io. Bernhard. Deroſſi* in *Annalibus typographiae hebr. Sabionetenſis num.* XXI. *pag.* 34. 35. *edit. Erlangenſ.*

Pag. 132. *Pentateuchus hebraicus Dyrenfurti* 1711.) Memorant Auctores *Bibliothecae novae librorum eruditi orbis Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 106. hanc editionem

tionem quidem hoc ipſo anno coeptam, certis de cauſis autem nondum ad finem perductam eſſe.

Pag. 133. ad annum C. 1728. addenda eſt ſequens editio Pentateuchi hebraici: *Pentateuchus hebraicus cum adnotationibus Or Tora. Amſtelodami per Chaſan Schemuel Rodriges Mendes, Moſche Zarpathi de Geronna et Davidem Gomes de Silva.* 1726. Continet haec editio praeter quinque libros Moſis quoque conſuetas Haphtaras in Iudaeorum ſynagogis praelegendas. Caeterum eandem pluribus recenſuit *Baumgartenius* Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IX. *Part.* LI. *pag.* 201. *ſequ.*

Pentateuchus hebr. Sabionetae ſine anno) impreſſus inter annum 1553. et 1555. iudice *Deroſſio* in *Annalib. typograph. hebraicae Sabionetenſ. num.* XXIX. *pag.* 40. *ſequ.* ubi varia, quae ad deſcriptionem huius editionis faciunt, erudite obſeruantur.

Pag. 141. *Ketuvim Neapoli* 1487.) Editio haec quoad primam eius partem pluribus recenſetur a *Io. Bernh. Deroſſio* in diſquiſitione *de hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* V. *§.* 5. *pag.* 37. *ſequ.* quoad reliquas autem ab eodem *loc. citato pag.* 39. *ſequ.*

Ibid. *lin. penult. foliis* 254.) tantum foliis 252. obſeruante *Deroſſio.*

Pag. 142. *Prouerbia.* 1601. 12.) Obſervante *Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 204. haec eadem eſt editio, quam *Wolfius Tom.* II. *Bibliothec. hebr. pag.* 408. ad A. C. 1608. adduxit, unde numerus annorum apud Wolfium in alterutro horum locorum pro ſphalmate reputandus erit.

Pag. 144. *Lipſiae* 1533. 8.) Complectitur haec editio, cuius *Wolfius* iam *Tom.* II. *pag.* 402. mentionem fecerat, plagulas 15. Quodſi vero *Wolfius* de iſta obſervat, quod in eadem textus ſine punctis expreſſus ſit, falſum id eſſe obſeruauit *Baumgartenius* in recenſione eius, quae legitur in eius Nachrichten *Tom.* IV. *Part.* XXI. *pag.* 205. qui contra notavit, textum univerſum Pſalmorum ipſamque inſcriptionem in hac editione punctis hebraicis inſtructa reperiri, neque id valde erit inſolitum. Forſitan iſte error *Wolfii* ex eo ortus eſſe videtur, quod folia poſtrema huius editionis, quae verſionem hebraicam priorum Evangelii Matthaei capitum continent, deſtituta ſint punctis vocalibus Hebraeorum.

Pag. 145. *Pſalmi* Baſil. 1563) Paucis haec editio a *le Longio Bibliothec. ſacr. pag.* 77. pluribus *a Baumgartenio* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* VII. *Part.* XLI. *pag.* 381. *ſequ.* memoratur.

Pag. 147. *Pſalmi Wilmersdorf.* 1717. Plura de hac editione adduxit *Maſchius Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* I. *pag.* 91.

Pag. 151. *lin.* 7. ſeorſim autem prodierunt ſingula *Salomonis* ſcripta obſeruante *Maſchio Bibliothec. ſacr. Part.* I. *Cap.* I. *Sect.* III. *pag.* 169.

Pag. 154. *lin.* 4. de numeris) eſt opuſculum Iudaicum. *Maſchius loc. cit. pag.* 79.

Digitized by Google

Ad Librum III. De Maſora.

Pag. 207. *D. Io. Frid Cotta* ſcriptum hoc loco memoratum uberius recenſetur in *Relationibus Ienenſibus menſtruis* ad annum 1727. *pag.* 44. 52.

Pag. 219. *Dachſelii Biblia hebraea accentuata*) Singulare et parum honorificum de hoc opere iudicium eſt, quod ex excerpto clariſſimi cuiusdam Theologi *Theophilus Sincerus Collectioni* ſuae *novae librorum antiquiorum et rariorum. Part.* III. *pag.* 183. *ſequ.* inſeruit.

Pag. 222. *Bauer.*) Edidit quoque hic ipſe alium librum huc ſpectantem ſ. t. Einleitung zur hebräiſchen Accentuation als einer mathematiſchen Abtheilungs- und Verbindungs-Kunſt der Erlernung der Accente, durch mathematiſche Erklärung der Figuren erleichtert. Lipſiae 1742. 8. De quo libro pluribus legantur Nachrichten von theologiſchen Schriften b. *Krafftii Tom.* II. *Part.* XIII. *pag.* 271. *ſequ.*

Ad num. VI. De Lexicographis hebraicis.

Pag. 240. *Reineccii Ianua hebr. linguae* variis poſthac vicibus in lucem prodiit publicam. De quarta editione, quae Lipſiae 1741. 8. prodiit, conferantur *Krafftii* Nachrichten von theologiſchen Büchern und Schriften. *Tom.* I. *Part.* III. *pag.* 276. *ſequ.* Septima longe auctior eaque noviſſima edita eſt opera et ſtudio S. V. *D. Io. Frider. Rehkopfii* Lipſiae 1769. 8. Eiusdem *Index memorialis vocum hebraicarum et chaldaicarum Veteris Teſtamenti* quoque prodiit Lipſiae 1735. 8.

Pag. 241. *Robertſon.* Scriptum eius hoc in loco a *Wolfio* adductum eſt Compendium maioris operis, quod hic Autor ſ. t. *Theſaurus linguae ſanctae ſiue Concordantiale Lexicon Hebraeo-latino-biblicum Londini* 1686. 4. ediderat.

Ad num. IX. Pag. 269. *Dau. Millii Catalecta Rabbinica*) Pluribus recenſetur hoc opuſculum in *Actis erudit. Lipſienſ. germanicis. Part.* CXLI. *p.* 677. 681.

Ad num. XI. Grammatici hebr. ex Chriſtianis.

Pag. 275. *Ariae Montani*:) Liber rarus appellatur in *Catalogo Bibliothecae Gerhard. van Maſtricht. pag.* 3. De auctore eiusque vita, fatis et ſcriptis plura narrarunt *Clarmundus in vitis clarorum virorum. Part.* VII. *num.* 9. et *Niceronius* in Nachrichten von berühmten Leuten und ihren Schriften. *Part.* XXII. *pag.* 147. *verſionis germanicae*, quam b. *Baumgartenio* debemus.

Pag. 276. *Bennet.*) Prior editio, quae *Wolfio* noſtro fuit incognita, quod quidem ex eius ſilentio de iſta coniicere licet, prodiit anno 1726. Ea vero, cuius *Wolfius* hic loci mentionem fecit, plenius recenſetur a *Baumgartenio* in den Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* VII. *Part.* XLI. *pag.* 408. *ſequ.* Caeterum vitae et ſcriptorum eius narratio reperitur in *Biographia Britan-*

nica pag. 712. 719. et in *Monſ. de Chauſepié Nouveau dictionaire hiſtorique Tom.* I. *pag.* 210. 225.

Pag. 277. *ſequ. Boeſchenſtein. Io.)* Plenius et uberius eiusdem liber *Grammaticam hebraicam* complectens recenſetur a b. *Baumgartenio* in den Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* III. *Part.* XIV. *pag.* 118. 119. et b. *Hirtio Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* VI. *pag.* 312. 320. Prodiit quoque praeter *Wittebergenſem* editionem, cuius *Wolfius* mentionem fecit, *Coloniae apud Io. Gymnicum* 1539. cuius editionis exemplar in manibus prioris, *Baumgartenii* verſabatur, quam editionem *Wolfius* praetermiſit. Varia continet haec Grammatica memoratu digna, quae in aliis libris ad rem grammaticam Hebraeorum ſpectantibus fruſtra quaeruntur, quo *Hirtius loc. cit. pag.* 319. refert, quod praeter Alphabeti hebraici literas ne unica quidem vox hebraice impreſſa aut exemplum eius occurrat, ſed omnes potius per totam hanc Grammaticam obviae voces hebraicae pariter ac exempla ex ſacro codice plerumque depromptarum vocum ad marginem atramento rubro adſcriptae ſint. Iure meritoque haec Grammatica inſigni ſua raritate maxime ſe commendavit, quod vel ex eo coniici poteſt, quod alii doctiſſimi viri ſe eandem penitus ignorare confeſſi fuerint, alii vero cum *Wolfio* noſtro de eius exiſtentia ex variis rationibus dubitaverint. Caeterum praeter memoratos ſupra ſcriptores vitam, fata et ſcripta huius viri doctiſſimi ſuo tempore commemorant Auctores *Relationum innoxiarum de rebus novantiqu. theologicir*; 1719. *pag.* 386. *Iacob. Bruckerus* in dem Ehrentempel verſtorbener Gelehrten. *pag.* 54. 58. *Io. Martinus Schamelius in Libro Canticorum Numburgenſi gloſſato*, in Indice ſub artic. Boeſchenſtein. ut alios omittam. Vid. quoque *Wolf.* intra *Tom.* IV. *pag.* 840. *ſequ. num.* 810. b. ubi quoque conferas ea, quae ad hunc locum adnotabo.

Pag. 282. *Cocceji* — — in Operibus eius) et claudunt *Tomum* VII. eorum. Francof. 1689. fol.

Pag. 283. *Dufour)* Commemorantur hae *Inſtitutiones grammaticae linguae hebr.* in *Relationibus innox. de rebus novantiqu. theologic.* ad Ann. 1713. *pag.* 987.

Pag. 284. *Ebertus)* Scripſit quoque hic vir doctus de *litteris Moſche vecalebh. Lipſ.* 1629. quod opuſculum perrarum appellat *Daniel Salthenius* in *Catalogo librorum ſuae bibliothecae rariorum. pag.* 609. qui liber incognitus fuit editoribus *Lexici eruditorum Lipſienſis*, et *Wolfio* noſtro. Ipſe hic liber bonae frugis eſt et varias obſervationes exegeticas continet teſte *Salthenio* in *loco citato.*

Ibid. *Fabri, Georg.)* Plenior titulus huius Grammaticae eſt: *Inſtitutionum grammaticarum libri* IV. *Hebraeorum orthographiam, etymologiam, ſyntaxin ac proſodiam, ſeu veterem diſtinguendi rationem ſuccinctis quaeſtionibus, plane et fideliter, explicantes. Noriberg.* 1625. 8.

Pag. 285. *Fabri Wolfgang.)* Eius inſtitutiuncula *in linguam hebraicam* complectitur tantum duas plagulas. Nonnulla de eadem in medium adduxit b. *Io. Bartholom. Riedererus* in den Nachrichten zur Kirchen-Gelehrten- und Bücher-Geſchichte. *Tom.* IV. *pag.* 10. Vid. b. *Io. Auguſt. Erneſti* neue theolog Bibliothek. *Tom.* X. *Part.* I. *pag.* 68.

Ibid. *a S. Franciſco*) Luſitani. Prodiit quoque *Romae* 1589. 4.

Pag. 287. *Guarin.)* Vberius recenſuit librum eius huc ſpectantem, quem *Wolfius* etiam *Tom.* II. *pag.* 608. memorat, *Io. Chriſtoph. Colerus* in *Bibliotheca theologica ſelecta Tom.* II. *pag.* 91. *ſequ.* Obiter hic obſervo, eundem quoque edidiſſe Lexicon hebraeum et Chaldaicum, quod ad finem perduxit eruditus Gallus *Monſ. le Tournois*, quod commemorant Auctores *novorum literar. Goettingenſ.* ad annum 1748. *num.* 100. et *Bidermannus* in *novis Actis ſcholaſticis. Tom.* I. *Part.* I. *pag.* 78.

Pag. 290. *Helvici.*) Vid. *Tom.* II. *Bibliathec. hebr. pag.* 609. et Heſſiſches Hebopfer. *Vol.* I. *pag.* 113. *ſequ.* II. 373.

Pag. 291. *Hurei*) Praeter *Slauyteri* Grammaticam hebraicam, quam hic ab eo editam eſſe perhibet Wolfius noſter, ipſe hic autor quoque in lucem edidit ſuppreſſo tamen ſuo nomine, Grammaticam hebraicam Gallice ſub titulo: *Grammaire ſacrée. Pariſ.* 1707. 12. in qua ſimul regulae exegeticae ſuppeditantur, ſecundum quas Scriptura ſacra explicanda ſit, quarum multae ex *Sal. Glaſſii* Philologia ſacra deſumtae eſſe videntur. Vid. *Relation. innox. de rebus novantiqu. theologicis* ad A. C. 1707. *pag.* 660. et *Io. Chriſtoph. Mylii Bibliothec. ſcriptorum Anonymorum et Pſeudonym. Part.* I. *pag.* 1263. *ſequ.*

Ibid. *Hutteri Alphabetum*) Prodiit quoque hic liber germanice ſ. t. künſtlich neu ABC Buch, daraus ein junger Knabe die nöthigſten vier Hauptſprachen, Ebräiſch, Griechiſch, Lateiniſch, Deutſch zugleich ſo leicht, als ein alleine, mit groſſem Vortheil lernen kann — durch Eliam Hutter. Hamburg 1593. 4. 8. plagul. quam editionem uberius recenſuit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 327. 329.

Pag. 295. *Meelführer.*) Prodiit quoque eius *Clavis linguae hebr.* ſingulas eius voces ſententiis complectens praeter editionem a *Wolfio* obſervatam *Norib.* 1598. 8. Porro exſtat eiusdem *Donatus hebr. Onoldi*, 1607. 4. *Ienae* 1623. *Norib.* 1626. 8. *Synopſis inſtitut. hebr. Norib.* 1623. 1643. 8. *Lugd.* 1642. Contraxit et eius grammaticam *Paulus Ioſephus.*

Ibid. *Munſter.*) Primam editionem huius Grammaticae hebraicae *Baſileenſem* de anno 1524. 8. cui editio Polyglotta vaticiniorum Ionae adiecta eſt, uberius recenſuit b. *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* V. *Part.* XXVI. *pag.* 101. 103.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 297. *Petraei, Nicol.*) prima vice prodiit *Hafniae*, 1627. 8.

Pag. 298. *Poſtell.*) Vid. de hoc libro *Morhof. Polyhiſtor. Tom.* I. *Lib.* IV. *Cap.* V. § 1. et *Gundlingii* Hiſtorie der Gelahrheit. *Part.* II. *pag.* 2720. 2727.

Pag. 301. *Schaaf.*) De eius Grammatica hebraica conferantur *Acta Lipſienſ. eruditor. germanica. Part.* CLVI. *pag.* 346. 351.

Pag. 302. *Schultens, Albert.*) Addatur eiusdem *vetus et regia via hebraizandi, aſſerta contra nouam et metaphyſicam hodiernam.* Lugd. Batau. 1738. 4. Etiam translatam eſſe hanc Grammaticam in linguam *Belgicam*, et ſ. t. *Korte* ſchets van de onderwyſing der gronden in de Hebreewſche Leerkunſt ꝛc. narrat *Strodtmannus* im neuen gelehrten Europa. *Tom.* VI. *pag.* 325. Defendit ſe quoque hic ipſe Auctor contra nonnulla ſcripta Theologorum Belgarum, *Antonii Drieſſenii* et *van den Honert*, qui eiusdem crebriores emendationes Hebraiſmi ex Arabiſmo reiecerant, in excurſibus ad viam hebraizandi ſparſim antea, mox iunctim Lugduni Batauorum publicatis. Horum excurſuum primus editus eſt Lugd. Batau. 1734. et recenſetur in *Collectione nov-antiquorum theologicorum* ad A. C. 1745. *pag.* 692. *ſequ.* Caeterum pluribus hic conferantur *Strodtmanni* neues gelehrtes Europa. *Tom.* VI. *pag.* 319. 326. et *Supplementa novorum Actorum Erudit. Lipſienſ. latin. Tom.* IV. *pag.* 210. *ſequ.*

Pag. 303. *Stancari*) Raritatem et inſignem huius Grammaticae uſum uberius oſtendunt, qui eandem plenius et accurate ſatis recenſent, b. *Iacob. Wilhelm. Blaufuſius* in den Beyträgen zur Geſchichte merkwürdiger Bücher. *Part.* II. *pag.* 256. *ſequ.* et *A. Gottlieb Maſchius* in den Beyträgen zur Geſchichte merkwürdiger und ſeltener Bücher. *Part.* V. *pag.* 257. *ſequ.*

His in ſupplementis meis de libris ad rem grammaticam ſpectantibus plura adhuc ſupplementa hauriri poſſent ex b. D. *Io. Gottfr. Hauptmanni* copioſiſſimo Indice libellorum grammat. hebr. quae eiusdem Elementis ſermonis hebraici praemiſſus eſt, quem etiam hic atque inde conſului.

Pag. 308.) Iis, qui de Hiſtoria Linguae hebraicae ex profeſſo tractarunt, addenda eſt *Hauptmanni Hiſtoria linguae hebraicae*, quae prius ſeparatim *Lipſiae* prodiit, poſtea vero *Grammaticae* eius hebr. *pag.* 17. 83. eſt inſeria.

Amamae, Sixtin. Paraeneſis) Eandem quoque iterum edidit *Hermannus* von der Hardt et ſuo *Limini in Philologiae et Exegeſeos lucem.* (*Helmſtad.* 1711. 8.) adiecit.

Pag. 313.) Scriptoribus de facili methodo linguam hebraeam addiſcendi addendi ſunt ſequentes:

M. Georg. Guilielm. Kirſchii diſſ. de facili linguam hebraicam docendi diſcendique ratione. *Lipſiae* 1777. et *Strodtmanni* tractatus germanicus continens diſcuſſionem quaeſtionis, an in ſcholis ſic dictis latinis docenda ſit lingua hebraica. *Flensburgi* 1780. qui conſtat paginis 132.

Rhen-

Digitized by Google

Rhenferdii diſſert. a *Wolſio* noſtro lin. 8. citata ſeparatim edita eſt Franequerae 1696. 4.

Pag. 315. *lin.* 3.) *Rhenferdii* diſſertatio, quam *Wolfius* hoc in loco memorat, ſeparatim prodiit Franequerae 1704. 4.

De phraſibus potioribus et iis, quae ad Phraſeologiam Hebraici ſermonis ſpectant, peculiaribus libris agere in animo habuerunt *Io. Buxtorfius* iunior, et *Michael Gottlieb. Hanſchius.* An vero hi duo labores eruditi lucem publicam viderint, me ignorare fateor. Interim de iis nonnulla referuntur, ſimulque Specimina harum lucubrationum exhibentur in ***Bibliotheca nova librorum eruditi orbis*** *Tom.* II. *Part.* XXIII. *pag.* 815. 826.

Pag. 316. *lin.* 4. a fine paginae:) Iterum recuſa eſt haec b. *Michaelis* diſſertatio Halae 1759.

Pag. 318. *Poſtelli Tract. de Originibus, ſeu de hebr. linguae et gentis antiquitate*) Hunc librum rariſſimis annumerandum eſſe eruditorum monumentis, obſeruauit *Io. Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum. pag. m.* 549. Pleniorem et uberiorem eiusdem deſcriptionem exhibuit *Baumgartenius* in **Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek.** *Tom.* VI. *Part.* XXXIV. *pag.* 359. *ſequ.*

Ad Librum IV. De Talmude.

Pag. 323. ברכות Impreſſus quoque eſt hic Tractatus Talmudicus *Wilmersdorfii* Anno aerae Iudaicae 472. fol. quae editio accurate conuenit ratione foliorum cum Commentariis Raſchii et Toſephoth. Acceſſerunt etiam huic editioni nonnulla ex libro Sapientiae Salomonis, et Indices in loca aliis Talmudiſtarum locis ſimilia.

Pag. 325. סוכה) De editione *Wilmersdorfienſi* huius Tractatus, quae prodiit anno 1717. fol. plura in medium adduxit *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Relationib. innoxiis* de A. 1743. *pag.* 512.

Ad Librum V. *Sect.* VIII. *Catalogus eorum, qui de optima ratione Iudaeos convincendi egerunt.*

Pag. 406. *Callenbergiani* operis, **Bericht von einem Verſuch** ultima eaque decima quinta Continuatio prodiit Halae anno 1757. 8. Plura de hoc libro attulerunt in medium Autores **der Sammlungen auserleſener Materien zum Bau des Reichs Gottes** *Tom.* IV. *Part.* XXIX. *pag.* 570. *ſequ.* XXXII. 1017. *Tom.* VI. *Part.* XLIII. *pag.* 344. *ſequ. Tom.* V. *Part.* XXXVI. *pag.* 481. *ſequ.* Idem *Callenbergius* edidit quoque de hoc argumento alios libros, quo ſpectat eius **Relation von einer weitern Bemühung, Chriſtum unter den Jüden bekannt zu machen,** qui liber conſtat triginta particulis, quae Halae 1738 — 1750. prodierunt. Porro notentur eiusdem **Bericht von einem Verſuch das arme Jüdiſche Volk zur Erkenntniß der chriſtlichen Wahrheit anzuleiten.** *6.* Partes.

Partes. Halae 1728 — 1734. Vid. *Supplementa collectionis citatae. Part.* I. *pag.* 32. *ſequ.* *Eiusd.* Lehrer der chriſtlichen Erkenntniß den Jüdiſchen Irrthümern entgegengeſetzt. Halae 1733. 8. Vid. ibidem *pag.* 48. *ſequ.* Eiusd. Fortwährende Bemühung um das Heil des Jüdiſchen Volks. 5. Partes. Eiusd. Chriſtliche Bereiſung der Jüden-Oerter. 4. Partes. Halae 1754 — 1759.

Ad IX. *Scriptores catechetici pro Iudaeis.*

Pag. 498. *Willichii Ex-Iudaei Catechiſmus* quoque prodiit eodem anno ſub titulo: Wahrer Weg zur Seligkeit, oder kurzer Begriff chriſtlicher Lehre zur Ueberzeugung und Bekehrung der Jüden. *Magdeburgi* 1729. 8. cuius editionis mentionem fecit b. *Parens* meus in der Catechetiſchen Geſchichte verſchiedener Religionen. *Cap.* IX. *§. 6. pag.* 336. et ſub alio titulo: Juden-Catechismus zur chriſtlichen Lehre teſte *Gregorio Langemackio* in *Hiſtoria catechetica Part.* II. *Cap.* XVI. *§.* 15. *pag.* 609. *ſequ.*

Ad XIV. *Scriptores de antiquis ritibus Iudaeorum.*

Pag. 511. *Lewis)* non vocatur *Iohannes*, ſicuti praenomen eius a *Wolfio* h. l. et ſupra *pag.* 23. expreſſum eſt, ſed potius *Thomas* teſte *Daniel. Gerdeſio* in *Miſcellaneis Duisburgenſibus Tom.* II. *Faſcic.* II. *pag.* 386.

Ad XV. *Obſervationes miſcellaneae de Iudaeis.*

Pag. 517. *Meſſiae falſi)* Narratio Rabbinica de *Rabbi Mardochai Pſeudo-Meſſia* anno 1682. exorto hebraice cum verſione latina et notis quibusdam adiectis inſerta eſt a *Buxtorfio Catalectis* ſuis *philologico-theologicis pag.* 361. *num.* 271. Quo etiam ſpectat *Caroli Antonii* Nachricht von dem falſchen Meſſias Sabbathai Sevi cum appendice. Guelpherbyti et Brunſwigae 1752. 1753. 4. Caeterum hic conferenda eſt praeter ſcriptores a *Wolfio* memoratos *Io. Gottlib. Bidermanni* Proluſio de ſpe Iudaeorum venturi Meſſiae deſperata Friberg. 1751. cuius argumentum ſtrictim exhibent Auctores der vollſtändigen Nachrichten von kleinen akadem. Schriften, ad annum 1752. *Part.* III. *pag.* 275. *ſequ.*

Pag. 518. *ſequ.* Pluribus *de iuramentis Iudaeorum et de ſumma cautione a magiſtratibus chriſtianis in iisdem exigendis obſeruanda* commentati ſunt *Chriſtian. Dieteric. Haltermannus* in differt. de formulis Iuramentorum Iudaicorum. Roſtoch. 1701. *Emo Lucius Vriemoetius* in differt. de ritibus in iureiurando a veteribus, Hebraeis maxime et Graecis obſeruatis, Franequer. 1735. quae inſerta eſt a *Io. Oelrichs Collectioni* ſuae *Opuſculorum hiſtorico-philologico-theologic. Part.* I. *num.* VII. VIII. *pag.* 195. 292. *Io. Wilhelm. Englerti* differt. de Iuramento Iudaeorum. Giſſae 1747. cuius argumentum ſtrictim exhibent Autores der vollſtändigen Nachrichten ad annum 1749. *Part.* V. *pag.* 431. *ſequ.* *Anton. Iulii* von der Hardt Oratio de difficultate a Iudaeo per iuramenta in foro chriſtiano veritatem eli-

eliciendi. Helmſtad. 1744. *Philipp. Iacob. Heisleri* Beantwortung der Frage, ob die Zulaſſung eines Juden⸗Eydes wieder einen Chriſten bedenklich ſey. Halae 1778.4. et alii, quorum indicem copioſum exhibuit *Fabricius* in *Bibliographia antiquaria Cap.* XII. *pag.* 620. *ſequ. edit. nouiſſimae.*

Pag. 647. ad verba: *Wolfii lin.* 9. *Et de hac praemonitione interpretor gloſſas illas cet.)* Hanc ſententiam a *Wolfio* latam, quod b. *Io. Mullerus* exemplar libri Iudaici *Chiſſuk Emunah* poſſederit, haud quidem improbat b. *Chriſtian. Ziegra* in Beyträgen von alten und neuen theologiſchen Sachen ad annum 1753. *pag.* 200. *ſequ.* id tamen ab eodem citato loco negatur, quod *Praemonitio* hic memorata, quae Praefationi R. *Iſaaci filii Abrahami* ſubiuncta eſt, gloſſas iſtas, quas *Io. Mullerus Aaroni* tribuit, in ſe contineat, uti *Wolfius* noſter hoc in loco affirmauit. Negat illud ipſum *Ziegra* ex ea ratione, quoniam in b. *Mulleri* Manuſcripto praeter iſtam Praemonitionem contineantur gloſſemata nonnulla, ex quibus coniectura quadam ſequi videretur, quod hoc manuſcriptum *Mullerianum* ei, quod *Wolfius* ante oculos habuit, omnino ſit praeferendum. Vt vero lectores mei optime de eo, quid hac in re ſenſerit *Ziegra*, iudicare queant, ipſa eiusdem hic adducam verba. Pag. 202. loco citato ſcripſit iſte ſequentia: „Ein Theil der „Vermuthung des ſel. Wolfs iſt ganz richtig, daß nemlich D. Joh. Mül„ler dieſe Gellingiſche Ueberſetzung gehabt haben müſſe, indem ich unter den „Handſchriften, die mir von ihm durch Erbſchaft zugefallen ſind, dieſel„be wirklich angetroffen habe, der andere Theil dieſer Vermuthung aber, „daß dieſe Vorerrinnerung des Aarons die Gloſſen ſeyn, welche Müller „ihm zuſchreibet, findet keine Statt, weil ich in der Mülleriſchen Hand„ſchrift nebſt der Vorerrinnerung des Aarons etliche, wiewohl wenige „Gloſſen in dem Werke ſelbſt gefunden habe; woraus der Vorzug der „Mülleriſchen Handſchrift vor der Wolfiſchen abzunehmen iſt." Dedit hoc ipſum b. *Chriſtiano Ziegrae* occaſionem in loco citato Manuſcriptum hoc *Mullerianum* paulo accuratius deſcribendi, quo in loco ſimul quoque vitae curriculum Gellingii narratur, quod etiam antea iam enarrauerat *Starkius* in *Hiſtoria Lubecenſi eccleſiaſtica* et *Daniel Mollerus* in *Cimbria literata.*

Ad Supplementa Tomi IV. *de ſcriptis Iudaicis.*

Pag. 747. *num.* 21. fere in medio paginae. *Auicennae* editio *Neapoli* 1492. *rarius occurrit*) quod etiam teſtatur *Melchior Ludouic. Widekindus* in Verzeichniß von raren Büchern. *Part.* II. *pag.* 266. ubi etiam plures huius libri editiones recenſentur. Vid. quoque *ſupplementa mea ad Tom.* I. *pag.* 9.

Pag. 776. *num.* 218. Ad ſcriptores, qui *conſeſſus ſic dictos Hariri* ediderunt, quorum hoc in loco mentionem fecit noſter *Wolfius*, praeter alios quoque referendus eſt *D. Ioh. Vri*, qui praeter alia ad literaturam Arabicam ſpectantia quoque edidit Conſeſſum XXXI. huius Rabbini, qui *de latrone transfigurato* agit, denuo

Digitized by Google

denuo ex accuratiſſimo eius codice cum verſione latina adiecta *Londini* 1773. 4. quam editionem recentiſſimam accurate recenſuit Perilluſtr. *Io. David Michaelis Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* VII. *pag.* 58. 70. ubi ſimul varia de hoc clariſſimo Iudaeorum vulgo dicto *Hariri* et de *conſeſſibus eius* in genere doctiſſime obſeruantur. Vid. quoque *Bibliothec. Lemgouienſ. literaturae german. Tom.* VII. *pag.* 54.

Pag. 782. *num.* 249. *Elias Levita. Bartoloccius eum patria Romanum cet.*) Idem quoque praeter *Bartoloccium* fecerunt *Io. Iacob. Schudtius* in *Memorabilibus Iudaeorum Part.* IV. *Sect.* II. *Lib.* VI. *Cap.* 29. et *Io. Chriſtoph. Wagenſeilius* in der Hofnung Iſraels *pag. m.* 134. 135. contra quos *Georgius Chriſtophorus Oertelius* in *programmate de vita Eliae Leuitae eiusque Neoſtadienſis ad Aiſſum.* 1776. et b. *Io. Frideric. Hirtius* in Comment. de memoria *ſaeculari Eliae Leuitae Germani. Ienae* 1774. §. V. erudite demonſtrarunt, celeberrimum hunc Iudaeorum doctorem in Germania *Neoſtadii ad Aiſſum* natum fuiſſe, quam ſententiam etiam Autores *anglicani hiſtoriae uniuerſalis Tom.* 28. *pag.* 536. *verſion. german.* et plures alii, quos in medium adduxit *Hirtius* loc. citato *pag.* 12. nota l. defendunt. Vid. quoque haec mea *ſupplementa ad Tom.* I. *pag.* 153. *ſeq.*

Pag. 791. *num.* 356. *Ariſtoteles.* Memorat *Wolfius* circa finem huius Articuli, libros *Ariſtotelis de Coelo et mundo* a *R. Serachia filio Iſaaci* ex Arabico in hebraicum ſermonem translatos fuiſſe. Tempus, quo hic Serachias vixerit, vix certo definiri poteſt. Interim ex nonnullis circumſtantiis coniicit *Baumgartenius* in Nachrichten von merkwürdigen Büchern. *Tom.* X. *Part.* LIX. *pag.* 467. *ſequ.* quod hic idem ſit ille *Serachia Schechulja Leuita*, quem *Wolfius Tom.* I. *Bibliothecae* ſuae *hebr. pag.* 361. *num.* 582. memorat. Nominatur hic in libro Iudaico *Schalſcheleth* etiam Hiſpanus, et vixit Saeculo duodecimo, quo tempore Arabicarum literarum maxime in Hiſpania florebant. Quae omnia a *Baumgartenio* diligentiſſime obſeruata ad confirmandam eius ſupra memoratam coniecturam, vel ſaltem maxime probabilem reddendam multum facient. Inſuper hic unicum ex *Baumgartenii* obſeruationibus citato loco in medium adductis adferam. Notum eſt, quod *Themiſtius*, Rhetor et Philoſophus Graecorum clariſſimus, qui Saeculo IV. floruit, interpretationem *graece* conſcriptam quatuor librorum Ariſtotelis de coelo in lucem publicam ediderit. Licet vero haec translatio in originario ſuo idiomate amplius non ſit ſuperſtes, prodiit tamen *latina* eius *verſio* ex codice verſionis huius Hebraico manuſcripta, a *Moſe Alatino Venetiis* anno 1474. fol. adornata. Recentiſſimo tempore doctiſſimus quidam Iudaeus Nouiomagi vitam degens, nomine *Meierus Benedictus Compers* in ſchedula quadam hebraicis typis impreſſa propoſitum ſuum, libros *Ariſtotelis* cum *Themiſtii* memorata interpretatione edendi cum eruditis communicauit, quod propoſitum valde laudauit *Baumgartenius*, et vehementer optauit, ut haec editio eo citius in lucem proferatur publicam.

Quod

Quod vero an factum ſit, et num hic Compers promiſſo ſuo ſteterit, me neſcire fateor.

Pag. 795. *num.* 375. *lin.* 6. R. *Lechai fil. Ioſeph.* Verſionem Iudaeogermanicam libri eius *Chobath halebabhoth* adornauit *R. Iizchak Iudex Suerin*, de qua plura obſeruauit *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Collectione nouantiquorum theologic.* ad annum 1743.

Num. 378. *pag.* 796. *Benedict. de Spinoſa.* Plura de libro *l' Eſprit de Monſ. Spinoza* hic memorato in medium adduxit *Vogtius* in *Catalogo librorum rariorum. pag. m.* 641.

Num. 389. *pag.* 805. *lin.* 9. *Vol.* 1.) corrige et ſcribe pro hoc numero *Volum.* III. *pag.* 184. Pluribus de hoc libro *Io. Henr. Wolfii* hic memorato conferantur Auctores *nouantiquorum theologic.* ad annum 1727. *pag.* 155. *ſequ.*

Num. 841. *Io. Boeſchenſtein.* Quae *Wolfius p.* 841. ex verbis citatis concludit b. *Lutheri*, quod *Boeſchenſteinius* natione Iudaeus fuerit, nequaquam ex iisdem concludi poſſe videntur. Saltem b. *Hirtius* in *Bibliotheca* ſua *orientali et exegetica P.* VI. *pag.* 314. *ſequ.* iisdem conſecutionem legitimam ineſſe in dubium vocauit. Huic literatiſſimo viro potius videtur ex ſcripto a *Boeſchenſteinio* Coloniae edito, quod Aue Maria complectitur et a *Baumgartenio* in *Relationibus de libris memoratu dignis Tom.* III. *pag.* 118. obſeruatur, ~~clariſſime conſtare~~, eundem *Boeſchenſteinium* Coloniae, ad quam ciuitatem paulo ante obitum ſuum profectus ~~fuerit~~, ſolenni ritu ad ſacra Pontificiorum tranſiiſſe. Huius cauſa, non vero *ἀποϛασίας* ergo, cuius iniuſte accuſetur, recte vocatur a Luthero *apoſtata.*

Ad ſcripta eius quod attinet, praeter *Grammaticam hebraicam*, cuius *Wolfius Tom.* IV. *Bibliothecae huius pag.* 277. ubi conferas ſupplementa mea, edidit bina opuſcula, quorum unum eſt inſcriptum: **chriſtlicher Unterricht der brůderlichen Liebe.** Sine mentione loci, forte Wittebergae 1523. 4. Alterum vero, quod titulum in fronte gerit: **Viele gute Ermahnungen zu Gott dem himmliſchen Vater, aus der Hebräiſchen Sprache ins deutſche gebracht**, *Norimbergae* 1525. 8. prodiit, et liber eſt precum Iudaicarum germanice translatus. Vid. haec Analecta ſupra ad *Tom.* II. *num.* 761. de ſcriptis Iudaeorum Anonymis.

Num. 896. *pag.* 854. *R. Ioſeph. Ioſel.* Liber eius *Tiphereth Ioſeph* hic a *Wolfio* memoratus quoque prodiit *Wilmersdorfii* anno C. 1725. fol. quod obſeruauit *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Collectione nouantiquorum theologic.* ad annum 1743. *pag.* 513.

Num. 1024. *R. Iacob. ben Aſcher.*) Pag. 865. per *R. Dauid bar Nachman et R. Schemuel*) Potius hi duo, qui curauerunt editionem libri Iudaici *Arba Turim Venetam* de A. C. 1522. ſunt filii *Nachmiae* quam *Nachmanis*, obſeruante *Io. Bernhardo Deroſſio* in diſquiſitione de *hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VI. *§.* 11. *pag.* 71. *edit. Erlangenſ.*

Num.

Digitized by Google

Num. 1369. *pag.* 896. ad vocem *exprimere*) quem anni numerum huius editionis verum et genuinum impreſſionis eius tempus etiam referre; etiam obſeruavit *Buxtorfius* in *Catalogo librorum Iudaicorum*. b. 9.

Num. 1392. b. *Meir ben Zevi Hirſch*. Pag. 897. Liber eius a *Wolfio* memoratus, qui de ritibus Iudaeorum in immolandis, mactandis et diligenter inſpiciendis animalibus varia praecipit, prodiit quoque *Dyrenfurti* 1701. 4. teſte viro docto in *Muſeo librorum nouorum Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 707.

Num. 1463. *R. Menaſſeh ben Iſrael*. Pag. 901. *lin.* 13. *cum Patre*) mercatore opulento. Plura de hoc clariſſimo Iudaeorum doctore obſeruata ſunt a me in his Analectis ad *Tom.* I. *pag.* 779. *ſequ.*

Num. 1523. *pag.* 904. *Chelkath Mechokek Ieſnitii*) typis *R. Iſraelis Abrahami*. Vid. *Acta erudit. Lipſienſ. latina* ad annum 1725. *Septembr. p.* 431.

Num. 1612. *Moſes Nachmanides*. Praeter ea, quae iam ad *Tom.* I. *pag.* 877. *num.* 7. in his Analectis ex obſeruationibus doctiſſimis *Io. Bernhard. Deroſſii* adduxi, idem vir in literatura hebraica verſatiſſimus in ſua *diſquiſitione de hebraicae typographiae origine et primitiis Cap.* V. *§.* 8. *pag.* 44. *ſequ.* varios errores, quos hic loci in deſcriptione ſua *editionis Vlyſſiponenſis Commentarii in Legem Nachmanidis pag.* 920. commiſerit. Verba eius, quae huc ſpectant, haec ſunt: „In *exſcribenda Epigraphe, quae ſub finem exſtat, grauiſſime hallucinatur* „*Wolfius. Etenim quum illa* 36. *verſibus comprehendatur, binis columnis ita di-* „*ſpoſitis, ut unicuique verſui prioris columnae immediate verſus rhythmicus poſterio-* „*ris ſuccedat*, — — *ipſe ſimul legit et retulit verſus omnes prioris columnae, dein-* „*de verſus omnes poſterioris columnae ſenſu aut plane nullo aut prorſus incongruo.*" Simili ratione idem *Wolfio* noſtro vitio vertit, quod ipſe *pag.* 921. affirmauerit, hanc ipſam editionem prodiiſſe in aedibus *R. Arba*, et non diſtinctam eſſe ab ea editione, quae prodiit anno aerae Iud. 250. C. 1490. a qua tamen merito ſit diſtinguenda. Vid. ſupplementa mea ad *Tom.* III. *pag.* 796. Caeterum haec ipſa editio obſeruante *Deroſſio* 201. paginas complectitur.

Num. 1682. b. *R. Nehumias*. Pag. 927. Ad finem huius numeri addantur ſequentia: Saltem ex hoc adducto *Epiſtolarum Grotii* loco clariſſime patet, *Grotium* penitus ignorauiſſe, unde ipſe teſtimonium *R. Nehumiae* deſumſerit, quod in libris *de Veritate religionis chriſtianae* adduxiſſe narratur.

Num. 1797. *pag.* 947. *Immanuel Tremellius*. Huius *Catechiſmum* nihil aliud quam translationem hebraicam Catechiſmi *Caluini* continere, praeter *Paulum Colomeſium* quoque obſeruauit *Iacobus Lenfantius* in Opuſculo gallico, *Diſcours ſur les Catechiſmes, ſur les Formulaires et ſur les confeſſions de la foi* inſcripto, quod appendicis loco libro ſuo, *L' innocence du Catechiſme de Heidelberg demontrée contre deux libelles d' un Ieſuite du Palatinat, Amſterdam* 1723. 8. adiunctum eſt. Vid. ibidem *pag.* 102. *ſequ.* Caeterum de inſigni raritate huius Catechiſmi teſtatur *Freytagius* in *Analectis de libris rarioribus pag.* 1008. ubi ſimul

alia

alia memoratu digna de hoc libro obſeruantur. Vid. quoque *ſupplementa mea ad Tom.* I. *pag.* 952.

Num. 1817. b. *pag.* 951. *ſequ. Paulus Staffelſteinerus.* Edidit iſte praeter ſcripta hic et *Tom.* III. *pag.* 919. a *Wolfio* adducta quoque ſcriptum germanicum ſub titulo: **Kurze Unterrichtung, daß man einfältig Chriſto nachwandern, ihm und ſeinem Worte glauben, und ſich die Jüdiſchen Lehrer als ihre Rabbinen und Schriftgelehrten nicht ſolle abwenden laſſen.** Noribergae 1536. 4.

Num. 1830. d. *pag.* 954. Scripta de *Tekuphoth Iudaeorum* hic a *Wolfio* adducta uberius recenſuit vir doctus in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1728. *pag.* 464. Plura ſcripta de iisdem adduxi in ſupplementis meis ad obſeruationes miſcellaneas de Iudaeis *Tom.* II. *Bibliothecae hebr.* a *Wolfio* adlatas.

Num. 2175. *R. Schimon ben Iochai.* Neſcire me fateor, quo pacto id, quod *Wolfius* noſter de *Cremonenſi* editione libri *Sohar* obſeruauit, eandem eſſe *mendoſiſſimam*, cum iis conciliari poſſit, quae de eadem teſtatur *Daſſovius* in Tractatu *de mortuorum reſurrectione ex Iudaeorum ſententia Dedicat. b.* 2. ubi ſcripſit: „*Cuius libri Sohar Cremonenſis editio de A. C.* 1558. *in folio eſt optima,* „*et nouellis Commentariis effulget. v. gr. Sitre Torah, Medraſch Hammeolam,* „*Toſiphta, Sepher Bahir, Medraſch Ruth, Medraſch Chaſis* cet." Indicis tantum promiſſi in eadem editione deſiderantur. Vid. plura de hoc libro in *Supplementis meis ad Tom.* I. *pag.* 1134. *ſequ.*

Num. 2187. *pag.* 1002. *R. Schimon bar Zemach Duran.* Ad verba *Wolfii: Huic fortaſſe tribuenda eſt cet.)* Huius libri mentionem quoque fecit *Baumgartenius* in **Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek.** *Tom.* I. *Part.* 1. *pag.* 41. ubi idem Auctor coniicit, librum hunc partem alteram peculiaris alterius libri conſtituere, quod praeſertim ex eo clariſſime conſtare videtur, quod Auctor eius ſaepius v. gr. *fol.* 40. *col.* b. 48. b. 56. b. priorem partem huius libri citauerit.

Ad ſupplementa huius Tomi de ſcriptis Anonymis.

Num. 114. *pag.* 1042. *Gale Raſaja.* An hic liber umquam extiterit, vehementer dubitarunt *Io. Leuſdenius* in *Philologo hebraeo pag.* 290. *Io. Henric. Haenerus* in diſſert. *de ritu benedictionis ſacerdotalis cap.* II. §. 27. et *Io. Morinus* in *Exercitationibus biblicis pag.* 17. ſcripſit, *hunc librum ab omnibus fere Iudaeis ignorari.* Interim extat de eodem clariſſimum teſtimonium *Io. Chriſtoph. Wagenſeilii* in *Telis Satanae igneis pag.* 221. ubi ita de eo ſcribit: „*In vetuſtiſſi-* „*mo libro Gale raſia. Nam is, etſi a multis eruditorum id vocatum fuerit in du-* „*bium, longe diverſus tamen ab eo, quem Galatinus nobis ſuppoſuit, exſtat omni-* „*no in natura rerum manuſcriptus, et nos illum cum Iudaeis pauciſſimis a Polono* „*exule acceptum poſſidemus.*" Vide quoque *Groddekii Hexecontadem ſcriptorum*

Pſeu-

Digitized by Google

Pſeudonymorum hebraicorum num. 10. apud *Wolfium Tom.* IV. *pag.* 1011. *ſequ.* Codex manuſcriptus huius libri quoque aſſeruatur in *Bibliotheca Senatus Lipſienſis*, uti memoratur in *Muſeo librorum novorum. Tom.* I. *Part.* XII. *pag.* 729.

Num. 211. *pag.* 1045. *Chorban beth hammikdaſch.* Liber hic Iudaicus Hebraeo-germanico idiomate quoque *Threnis Ieremiae* in libro Iudaico *Zennorenna* adiectus eſt. Plura de eodem adduxit *Carpzouius* in *diſſertatione* II. *praeliminari in librum Ruth. pag.* 14.

Num. 246. c. *pag.* 1047. *Ialkut.* Excerpta quaedam ex hoc libro Autor anonymus, qui ſub literis B. L. latere voluit, in opuſculo, quod inſcribitur: **Merkwürdige Unterredung zwiſchen einem Juden und Chriſten**, quod *Tubingae* 1739. 8. prodiit, et 6. plagulas comprehendit, exhibuit. Conf. *Collectio nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 113. *ſequ.*

Num. 395. *pag.* 1052. *Maaſeh Adonai.* Vid. quoque ſupplementa haec ad *Tom.* II. *pag.* 1362. *num.* 407. Liber hic etiam prodiit *Wilmersdorfii* A. C. 1724. quod obſeruauit *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad annum 1743. *pag.* 518. ubi quoque *R. Akiba Behr* pro auctore libri huius declaratur, de quo, licet *Wolfius Tom.* I. *Bibliothecae* ſuae *num.* 1803. *pag.* 957. III. 889. IV. 948. commentatus fuerit, nullam tamen huius ſcripti ab eodem Iudaico doctore libri fecit mentionem.

Num. 659. b. *pag.* 1059. *Scheeloth uteſchubhoth.* De hoc libro obſeruavit *Wagenſeilius* in *Notitia librorum rabbinicorum pag.* 27. contineri in hoc opuſculo reſolutionem caſuum iuridicorum. Indicem omnium fere librorum, qui hoc ſub titulo inter Iudaeos circumferuntur, exhibet *R. Schabtai* in Siphte jeſchenim, quorum unus autore *R. Iehuda Menz* et *R. Meir Patauino Venetiis* in 4. prodiit, ut alios omittam.

Num. 757. *p.* 1067. Praeter editiones a *Wolfio* noſtro hic et ſupra *T.* II. *p.* 1452. obſeruatas, quibus nonnullas in ſupplementis ad iſtum locum adieci, eaedem quoque prodierunt Dyrenfurti 1709. 8. ſub titulo: שומרים לבקר, quae inſcriptio deſumta eſt ex Pſ. CXX. Recenſetur haec editio ab auctore *Supplementi indicis librorum typis Dyrenfurtenſibus evulgatorum* in *Muſeo librorum novorum T.* II. *P.* XIV. *p.* 96. Deinde prodierunt precationes totius anni ſecundum ritius *Iudaeorum Polonicorum*, *Ruſſicorum*, *Lithuanicorum*, *Bohemicorum*, *Morauicorum* et *Germanicorum* cum grammaticis obſeruationibus *R. Schabbathaei Premiſlienſis.* Vid. Muſeum citat. loco *pag.* 100. Ibidem quoque *Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 710. alia earundem memoratur editio inchoata, nondum ad finem perducta, cuius praefatio Wolauiae 1705. data eſt.

Num. 767. b. *pag.* 1068. *Tikkun lel Scheuuoth)* Prodiit quoque hic liber Iudaicus *Wilmersdorfii* 1733. 8. teſte *Io. Chriſtian. Wibelio* in *Collectione nouantiquor. theologic.* ad annum 1743. *pag.* 521.

Num. 777. b. *pag.* 1069. *Tikkun Schabbath)* Prodiit etiam iſte liber Dyrenfurti 1692. 4. cuius editionis plenior inſcriptio eſt haec: סדר תקוני שבת עם פירוש

Digitized by Google

פירוש מנחת יעקב h. e. *Ritus Sabbathi cum oblatione Iacobi ſive Commentario R. Iacobi Poſnanienſis, filii Raphaelis*, quam editionem memorat vir doctus in *Muſeo librorum novorum. Tom.* I. *Part.* IX. *pag.* 704.

His ſcriptis a *Wolſio* memoratis Iudaicis Anonymis addantur liber *Bahir* et *Peſikta*. De priori, quem pluribus recenſuit *Groddekius* in Hexecontade *Pſeudonymorum hebraicorum num.* 5. apud *Wolſium Tom.* IV. *Bibliothec. hebr. pag.* 1008. perhibet *Buxtorſius* in *Bibliotheca rabbinica. pag.* 47. *Herborn. edit.* ſeſe inde deprompſiſſe ex eodem libro teſtimonium pro antiquitate punctorum vocalium adſtruenda, quod tantum de priori editione *Theſauri* ſui *grammatici* intelligendum eſt, cum in reliquis editionibus iſtud omittatur. Cuius defectus cauſas et fundamentum pluribus diſquiſiuit filius eius *Io. Buxtorſius* tum in ſuo Tractatu de punctorum vocalium et accentuum Veteris Teſtamenti origine et antiquitate (Baſil. 1648. 4.) tum in Anticritica ſua *Cappello* oppoſita.

Librum *Peſikta* autem quod attinet, eſt Commentarius in Leviticum, librum Numerorum et *Deuteronomion*, non autem in *Pentateuchum* univerſum. Neque veritati conſentaneum videtur, quod *Buxtorſius* de hoc libro perhibet, cum nec ipſe hunc librum oculis ſuis uſurpare potuerit. Hinc ceſpitationem *Buxtorſii* recte obſeruauit *Groddekius* in *Hexecontade Pſeudonymorum hebraicorum* apud *Wolſium Tom.* IV. *B. Hebr. pag.* 1031. Liber hic, quod adhuc obſeruo, in magno penes Iudaeos pretio habetur, et adhaeret in editione *Veneta*, quae in folio ex officina *Bombergii* prodiit *Mechiltae*, *Siphre* et *Siphrae*.

Pag. 1115. Plura de *R. Simeone Luzzati* obſeruauit *Wolſius Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 1146. III. *pag.* 1150. *num.* 2183. Liber eiusdem, cuius poſtremas quasdam ſectiones *Wolſius* hoc in loco deſcripſit, prodiit Italice Venetiis 1638. 4. ſub titulo: *Diſcorſo circa il ſtato de Gl' Hebrei, et in particular dimoratinell' in Città di Venezia. Di Simone Luzzato. Rabbino Hebreo. Et e un appendice al Trattatto dell' openioni e Dogmi de gl' Hebrei dall' uniuerſal non diſſonanti è de Riti loco piu principali.* Venetiis 1638. 4. Caeterum pluribus liber hic quoad memoratu digna, quae in eodem occurrunt, recenſetur a b. *Io. Rudolpho Kieslingio* in Neuen Beyträgen von Alten und Neuen theologiſchen Sachen ad annum 1760. *Part.* VI. *pag.* 711. 725.

Pag. 1167. Ad *monumenta* de Iudaeis, quae hic addi poſſent, quoque referri queunt *Martyrologia* ſic dicta Iudaeorum, in quibus tum ea, quae in inquiſitione Hiſpanica ab iisdem perpeſſa ſunt, ſedulo narrantur, tum memoria eorum, qui propter fidei ſuae conſtantem confeſſionem in Hiſpania combuſti ſunt. Specimen fragmenti perantiqui unius eiusmodi ſcriptorum exhibuit *Io. Chriſtian. Wibelius* in *Collectione nouantiquor. theologicor.* ad annum 1740. *Part.* I. *pag.* 10. *ſ.*

Pag. 1218. Specimen *epitaphii* Iudaici *R. Iechanjae* legitur in *Collectione* memorata 1730. *pag.* 876. *ſequ.*

In

Digitized by Google

In *Indice Tomo* IV. *Wolfii* adiecto ſub articulo *Abraham fil. Elimelech* numerus Tomorum huic nomini adſcriptus 52. cum numero 54. permutandus eſt.

Ibidem ſub articulo: *Abraham fil. Meir Aben Eſra* numerus adiectus ita exprimendus erit: *Tom.* I. III. IV. 110.

* * *

Promiſi in his *Analectis* meis ſubiungere Indicem Iudaeorum quorundam vel recentiorum vel antiquiorum, qui poſteritati monumenta ingenii ſui reliquerunt, et hinc omnino merentur, ut memoria eorum conſeruetur, quibus ſubiungam tandem Indicem ſcriptorum, qui de itineribus in Arabiam et Palaeſtinam inter Iudaeos commentati ſunt, quibus abſolutis labori meo in his Analectis meis conficiendis ſatis moleſto finem imponam. Sequitur ergo nunc

I. *Index Rabbinorum recentium aut a Wolfio omiſſorum alphabeticus.*

R. Abraham Cohen Sopher, qui ſcripſit librum ſub titulo: דבר שבקדושה, qui impreſſus eſt anno C. 1694. apud Moſen Blochium, et 12. foliis conſtat. Adduxit *Wolfius* noſter *ſcriptum eiusdem fere inſcriptionis Tom. I. pag.* 774. *lin.* 1. quod vero nonniſi in inſcriptione cum hoc, cuius iam mentionem feci, convenit. Forte *Wolfius Tom.* III. *pag.* 985. *num.* 1901. 3. tribuit immerito hunc librum *R. Ruben fil. Hoſchke.*

R. Benjamin Zeen. Floruit hic doctor Iudaicus A. C. 1534. Scripſit librum, qui inſcriptus eſt: Quaeſita et Reſponſa, quem librum teſte *R. Chajim Ioſeph Aſulai* et *filio* eiusdem *Agedolimo* compoſuit. Ex coniectura *Orlandi* in *Catal. Biblioth. Bodlejanae* editus eſt Venetiis A. C. 1499. quam vero ſententiam damnat, et potius anno aerae Iudaicae 299. C. 1539. prodiiſſe teſtatur doctiſſimus *Iohannes Bernhardus Deroſſius* in *diſquiſitione de Hebraicae typographiae origine et primitiis. Cap.* VIII. *§.* 19. *pag.* 108.

R. Serach bar Iehuda Soter, qui operam et ſtudium ſuum codici manuſcripto bibliorum hebr. quem poſſedit *Io. Capnio*, deſcribendo impendit teſte *Io. Heur. Maio* in *vita Io. Reuchlini pag.* 536.

R. Iacob Raphael fil. Schemuel. Extat liber eius ſub titulo *Omek Halacha* ſeu *Profunditas Conſtitutionis*, in quo libro expoſuit Auctor *Halachoth* Talmudis difficiliores, additis, quae lucem iisdem adfundunt, figuris, qui liber prodiit Cracoviae 1598. 4. Liber eſt rariſſimus, ex ſententia *Theodor. Daſſouii* in diſſert. de ſigno crucis §. 10. in Bibliotheca *Bodleiana* et aliis inſtructiſſimis Oxonienſibus fruſtra quaeſitus, qui tandem in bibliotheca *Cantabrigienſi Daſſouio* ut ſingulare cimelium oſtenſus fuit, unde non immerito a *Io. Vogtio* in *Catalogo librorum rariorum pag. m.* 360. in rariorum librorum numerum refertur. Hine

Digitized by Google

forte etiam derivandum eſt, quod eius in *Wolfii* bibliotheca hebraea nulla facta fuerit mentio.

R. Iekuthiel Kofman. Scripſit de hoc Auctore Iudaico vir doctus in *ſupplemento librorum Dyrenfurtenſium Tom.* II. *Part.* XIV. *pag.* 97. librum eius exſtare ſ. t. חקי משפט, *ſtatuta Iuris.* Idem auctor non modo ſcripſit in *Choſchen Miſpath*, ſed etiam in reliquos Ordines operis Iudaici *Schulchan Aruch.* Mihi praeſto ſunt, pergit ibidem vir doctus loco citato, eiusdem חקי חיים *Statuta Vitae*, in *Orach Chajim* et חקי דעת, *Statuta ſcientiae* in *Ioreh Deah*, quorum Opuſculorum utrumque Berolini A. C. 1700. in 12. prodiit. Expoſitioni in *Even Haeſer* ab Ipſo elucubratae titulum dedit חקי דרך, *Statuta Viae*, cuius editionis annum ſeſe ignorare idem vir doctus ingenue profitetur.

R. Kalonymus, ben R. Mardochai) Prodiiſſe eius opera et ſtudio editionem primi ordinis *Arba Turim*, qui inſcribitur *Orach chajim*, quae prodiit Lublini anno ſupputationis Iudaicae 359. C. 1599. fol. ſupra obſeruatum eſt in his *Analectis* ad *Tom.* I. *Bibliothec. hebr. pag.* 467. et 583.

R. Meir incertus, diuerſus ab eo, quem *Wolfius* memorat ſimiliter incerto. *Tom.* I. *Bibliothec. hebr. pag.* 743. *num.* 1366.) Scripſit hic ipſe Iudaeus doctor librum ſ. t. שחיטות, *Hilcoth ſchechitha* ſeu conſtitutiones mactationis, qui liber editus eſt Ferrariae per *Samuelem Gallum* abſque anni nota in 12mo, probabili ratione autem eius impreſſio a *Io. Bernhard. Deroſſio* in *Tract. de Typographia hebraica Ferrarienſi. Cap.* III. *p.* 30. ad annum Chriſti circiter 1552. refertur. Cum quo libello ſimul prodierunt eiusdem Auctoris הלכות הריאה *Hilcoth Hareah* ſ. *Conſtitutiones pulmonis* in 12. obſeruante *Deroſſio loco citato.*

R. Mardochai Gumpel, fil. R. Iehuda Lois Schnober filii Gumpel Schnober, Iudicis eccleſiarum Berolinenſium. Edidit iſte Encyclopaediam mathematicam et philoſophicam, quae ſub titulo, מַאֲמַר הַתּוֹרָה וְהַחָכְמָה h. e. *ſermo legis et ſapientiae* Londini anno Aerae Iud. 531. C. 1771. in 4. maiori ex typographia *R. Moſcheh* eiusque ſociorum *R. Iſaaci* et *R. Iacobi* prodiit in lucem publicam. Pleniorem huius libelli hebraice ſcripti, qui octoginta et octo paginas, exceptis titulo, praefatione et indice verborum complectitur, exhibuit b. *Hirtius* in *Bibliotheca orientali et exegetica. Part.* VII. *pag.* 43-49.

Moſes Gentilis, qui quoad integrum nomen ſuum appellatur *Moſes Chepetz Sciochem bengir Trieſtna* ſeu *Moſes Gentilis*, *civis urbis Tergeſtis.* Librum edidit ſ. titulo: מלאכת מחשבת, quam inſcriptionem deſumpſit idem ex loco Exod. XXXV, 33. Commentarium in Moſis *Pentateuchum* ſiſtit hoc opus, in quo potiores theſes eius ex Philologia et Theologia Iudaeorum explicantur, adiectis ſimul quibusdam iconibus ad illuſtrationem neceſſariis. Indicatur hic liber, et de argumento ſectionum eius quaedam memorantur in *Muſeo librorum novorum. Tom.* I. *Part.* IV. *pag.* 348.

R. Mo-

R. Moſes fil. R. Salman Dobruſchki. Edidit hic auctor, qui aetate recentiſſima vixit, explicationem novam Capitis primi *Bechinatholam R. Iedajae Happenini*, quae ſ. t. ספר השעשוע ſeu *liber deliciarum* prodiit ex *typographia Iſraelis filii Baehr Eitels* Pragae 1775. 4. Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* I. *p.* 401. *num.* 677. et Analecta mea ad hunc locum. Methodus, ad quam Auctor iſte librum hunc adornauit, fere eadem eſt, quam celeb. *Moſes Mendelſohnius* in Commentario ſuo rabbinico in *Eccleſiaſten Salomonis* ſequitur, ita quidem, ut expoſitio vocum ſingulis ſegmentis *Bechinath olam* ſubiecta, et expoſitio rerum in ipſo textu quaerenda ſit. In praefatione libri huius Auctor vehementer de neglectu artis metaphyſicae, literarum elegantiorum et Philoſophiae practicae inter hodiernos Iudaeos maxime conqueritur. Caeterum Auctor in hoc ſcripto, cuius continuationem in lucem publicam edere promiſit, magnam et plane ſingularem ſcriptorum Iudaicorum et Talmudis, ex quo permulta loca in hoc tractatu adducuntur et explanantur, clariſſime prodidit. Vid. notitiam *Nova literaria Erlangenſia* de Anno 1776. *Scid.* VIII.

Moſes Mendelſohnius, Philoſophus inter Iudaeos non ſcholae cuidam addictus, ſed philoſophiae vitae et popularis acerrimus propugnator recentiſſimus, qui ob ſingularem doctrinae copiam et elegantiam, qua ſcripta eius ſe lectorum mentibus inſinuant iisque ſeſe maxime commendant, a Iudaeis pariter ac Chriſtianis magni aeſtimatur. Praeter ſcripta eius philoſophica, quo ſpectant eius *Phaedon*, ſcriptum *de notione evidentiae metaphyſicae* cet. quae ſi uberius enarrarem, a ſcopo meo Analecta ad Bibliothecam hebraicam conſcribendi longius quam par erat aberrarem, idem Mendelſohnius verſionem totius Veteris Teſtamenti germanicam molitus eſt, cuius operis Pars prior *Pentateuchum Moſis* comprehendens prodiit Berolini 1781. in forma octava. Idem Interpres Iudaeorum ſagaciſſimus praeterea edidit *commentarium Rabbinicum in Coheleth* inſcriptum באור קהלת qui Berolini 1770. 8. prodiit, et centum paginas comprehendit, cuius uberiorem recenſionem exhibuit b. *Hirtius* in *Bibliotheca orientali et exegetica. Tom.* I. *num.* 6. *pag.* 71. 99. quem librum elegantiſſimum Auctor *Miſchnae* germanicae, *Io. Iacob. Rabius* Onoldi 1771. in forma quarta germanice translatum prodire curavit, et recentiſſimo aevo eius et ſociorum doctiſſimorum eius cura prodiit liber *Geneſeos* cum commentario rabbinico doctiſſimo Berolini 1783. 8. mai.

R. Ruben, qui a Caelio Calcagnino creatus eſt Doctor Medicinae. Scripta eiusdem varii generis reperiuntur in eiusdem *Calcagnini* Operibus *pag.* 356. editionis Baſileenſis de anno 1544. indicata. Vid. Ephemerid. Goettingenſ. 1783. *Scid.* 128. *pag.* 1285.

Raphael Chajim Baſila, *Iudaeus* recentior, cuius *exercitationes criticas in diverſitatem lectionis Hebraei codicis iam ab Euerhardo van der Hooght obſeruatam* pluribus commendavit S. V. *Frideric. Wilhelm. Dresdius* in proluſione pecu-

liari

liari Wittebergae 1774. edita, quam pluribus recenſuit b. *Hirtius* in *Bibliothec. oriental. et exegetic. Part.* VIII. *pag.* 413. 416.

R. Sabbathias Ambron. Auctor hic magno labore et ſtudio conſcripſit Hiſtoriam omnium coeli ſyſtematum, quod opus iconibus centum et pluribus inſtruxerat. Cum vero huius operis impreſſio eius propter varia, quae in eodem fidei Romano-catholicae adverſari viderentur, tum ab Inquiſitione *Romae*, ubi imprimendum erat, tum a Reformatoribus reipublicae *Venetae* prohiberetur, opus ſuum transmiſit *Lipſiam*, ut ibi imprimeretur. An vero factum ſit, ignoro. Interim operis huius facta eſt mentio in *Muſeo librorum novorum. Tom.* III. *Part.* XXV. *pag.* 60. Idem ſcriptor Iudaicus ſcribere voluit *Bibliothecam Rabbinicam*, quae *Bartoloccianam* maxime ſuperaret, de qua quaedam memorant Auctores *Muſei* citati *Part.* XXVI. *pag.* 143. *ſequ.*

R. Salomo Hanauienſis dictus חכמן. Liber huius Auctoris exſtat ſub titulo: ספריסוד הניקוד ſ. *fundamentum punctationis hebraicae*, editus prima vice Amſtelodami 1730. Hunc librum *Eſaias Aubry*, paſtor eccleſiae Gallicae ope alius docti Rabbini Medici Francofurtenſis, *Aſer Anſchel Wolff Worms* dicti e rabbinico latine tranſtulit variisque rationibus, *Altingii*, *Waſmuthi* et *Danzii* veſtigia relegens locupletavit et illuſtravit, eum in finem, ut univerſae anomaliae ad regulam redactae, ſolis exceptis notis maſorethicis, opus rationale grammaticum, verbumque Dei divina ſic dignum ſapientia, nec ab humano pendens arbitrio, vel temporum ſucceſſione corruptum oſtendant. Indicatur hic liber ſuſceptus in *Ephemeridibus Hamburgenſibus literariis* ad annum 1739. *Scid.* XXXIX. *pag.* 329. qui vero an impreſſus fuerit, me ignorare fateor.

R. Secharja. Scripſit iſte librum hebraicum ſ. t. סֵפֶר זְכִירָה, liber memoriae, qui varia de Iudaeis memoratu digna continet. Prodiit ſine mentione anni Wilmersdorfii, quod memorat *Io. Chriſt. Wibelius* in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad A. C. 1743. *pag.* 520.

R. Tobias Metenſis. Edidit iſte ſcriptum ſ. t. מעשה טוביה Rabbinicum, in quo uniuerſam Theologiam pariter ac Philoſophiam Iudaicam exhibere ſtuduit, quod praeter alias editiones prodiit Ieſſnitii 1721. 4. et 1. Alphabet. ſeptem et dimid. plagulas complectitur, quam editionem memorat vir doctus in *Collectione nouantiquorum theologicorum* ad A. C. 1722. *pag.* 331. *ſequ.*

עוזא בר יודא *Lublinenſis.* Quisnam hic fuerit Iudaeus, ignoro. Interim eius facta eſt aliqua mentio in margine editionis *Lublinenſis* de anno 359. C. 1599. fol. *Orach chajim*, quam obſervavi in *Analectis* meis ad *Tom.* I. *pag.* 583. *lin.* 1.

II. *Index Alphabeticus Scriptorum Iudaicorum, qui Itineraria in Palaeſtinam vel mappas geographicas huius terrae conſignarunt.*

R. Abraham fil. Mardochai Perizol. Proſtat eius liber Rabbinicus ſ. t. אגרת ארחות עולם, Itinera mundi, de quo plura in medium adduxit *Wolfius Bibliothec. ebr. Tom.* I. *pag.* 89. III. 55. IV. 767. ubi quoque *Analecta* mea ad priorem locum conferantur.

R. Benjamin fil. Ionae, Tudelenſis. Notiſſimum opus eius eſt, quod inſcripſit מסעות ſeu *Itinera.* Vid. *Wolf. Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 248. *ſequ.* III. 152. *ſequ.* IV. 798. *num.* 395. et ad priorem locum Analecta mea.

R. Iacob Zaddik fil. Abraham. Referente *Wolfio Tom.* I. *pag.* 612. *num.* 1097. idem mappa ampliore delineauit Palaeſtinam. Vid. *Analecta* mea ad iſtum locum.

R. Moſes Petachias. Vid. Analecta noſtra ad *Wolf. Bibliothec. Tom.* I. *pag.* 888. *num.* 1635. et *pag.* 996. *num.* 1859.

R. Samuel filius David Iemſel Karaeus. Vitam huius Geographi inter Iudaeos clariſſimi enarravit *Wolfius* noſter *Bibliothec.* ſuae *hebr. Tom.* III. *pag.* 1080. *num.* 2054. b. quo in loco etiam *pag.* 1081. 1094. inſerta leguntur excerpta nonnulla Itinerarii eiusdem, praeter quae nihil de hoc opere typis expreſſum exſtat. Equidem b. *Conrad. Ikenius* integram editionem huius itinerarii ad loca ſancta terrae Iſrael, promiſerat in lucem publicam edere, quam diſſertationibus ſuis philologico-theologicis poſtea a *Io. Hermann. Schachtio* Vltrajecti 1770. 4. adiicere voluit, dira morte impeditus autem, quippe quae optimis literatorum virorum conſiliis impedimenta iniicere ſolet, conſilio ſuo abſtinuit, quod obſeruauit b. *Erneſtius Bibliothec. theologic. nouiſſim. Tom.* I. *Part.* V. *pag.* 473.

In numero Iudaeorum doctorum, qui iter in terram ſanctam ſuſceperunt, collocatur a *Wolfio* noſtro *R. Iſrael filius Elieſer.* Vid. *Bibliothec. hebr. Tom.* I. *pag.* 710. *num.* 1312.

Mapparum quoque *geographicarum Palaeſtinae* delineationem exhibentium crebrior quoque in ſcriptis *Iudaeorum* fit mentio, quarum exempla nonnulla memorat *Io. Albert. Fabricius* in *Bibliographia antiquaria Cap.* V. *pag.* 194. *not. edit. nouiſſ.*

III. *Mantiſſa Supplementorum ad Tomum* I. *huius Bibliothecae novae hebraicae.*

Pag. 12. *Abraham ben Iſaac Granatenſis*) Appellatur hic doctor Iudaicus in libro *Sepher habberith R. Abraham Merimon Haſiphradi.*

Pag. 12. in fine paginae ad *num.* 106. *Tomi* I. *Wolfii R. Abraham Levita fil. Ioſeph.* Scriptum eius *Megilloth taanith* non impreſſum eſt Amſtelod. 1656. uti *Wolfius* hoc in loco perhibet, ſed potius A. C. 1659. cum annus aerae Iudai-

cae 419. expreſſus ſit in hac editione. — Iterum editum eſt hoc opuſculum a *Io. Meyero*, qui illud editioni ſuae maiori tractatus de temporibus ſacris et feſtis Ebraeorum Amſtel. 1724. 4. adiecit.

Pag. 14. ad *Wolf. pag.* 83. *num.* 3. Sepher hataſchboroth. Codicem manuſcriptum huius libri Iudaici poſſedit olim *Ioſeph. Scaliger*, ex quo permulta latine traducta *notis* ſuis *in Manilii aſtronomicon pag.* 336. 347. inſeruit.

Pag. 19. *lin.* 8. *edidit*) quae iterum typis deſcripta legitur in eiusdem *Opuſculis novis theologicis et hiſtoricis num.* X. *pag.* 235. 273.

Pag. 22. ad finem narrationis de *Elia Leuita*) Memorat vir doctus in *Ephemeridibus Goettingenſ. literar.* 1783. *Scid.* 128. *pag.* 1281. nepotem eiusdem Eliae fidem romanae eccleſiae amplexum fuiſſe, qui poſtea Romae in collegio quod ibi floret, hebraicas literas docuerit, et a P. m. Pio V. ad Coptos, deinceps autem a P. m. Gregorio XIII. ad Maronitas Palaeſtinenſes miſſus fuerit.

Pag. 26. ad *Wolf. num.* 254. *pag.* 163. *R. Moſes Elias de Vidas*) potius Elieſer, cum nomen eius hebraeum ſit אליעזר.

Pag. 27. ad *Wolf. num.* 330. *pag.* 200. *Kne binah*) non editum eſt hoc ſcriptum, uti *Wolf.* affirmat, 370. C. 1610. ſed potius A. 375. C. 1615. 4. quae editio conſtat 40. foliis. Citatur hoc ſcriptum in pluribus quam iis, quos *Wolfius* obſeruauit ſcriptoribus.

Pag. 34. *lin.* ante verba: *Praeter Gallicam cet.*) Legantur quoque de hac *Beckii* promiſſa editione ea quae de eadem obſeruauit vir doctus in *literariſchen Muſeo. Tom.* II. *Part.* IV. *pag.* 515. 518.

Pag. 37. ad *Wolf. Tom.* I. *num.* 453. *p.* 281. *lin.* 2. C. 1517.) corrige ita: C. 1617. cum tempus aerae Iud. 377. expreſſum ſit.

Pag. 38. ad *Wolf. num.* 477. *pag.* 291. *David ben Arieh Löw*) Scriptis eius a *Wolfio* memoratis adde שיר הילודים, cuius codex manu exaratus memoratur in *Catalogo codicum manuſcriptorum bibliothecae Vffenbachianae. Codic.* CXLV.

Pag. 39. ad *Wolf. num.* 490. *pag.* 296. *num.* 1. 8.) minoris formae et conſtat quatuor plagulis.

Pag. 39. ad *Wolf. pag.* 301. *lin.* 25. *chronologiae Danzii*) corrige: *Davidis Ganzii.*

Pag. 40. ad *Wolf. pag.* 303. *in Pſalmos*) Praeter editiones memoratas prodiit quoque hic Commentarius Cremonae 1561. 8.

Pag. 42. ad *Wolf. num.* 504. *David de Lida*, ad verba: *Archiſynagogus Amſtelod.*) antea Archiſynagogus Moguntinenſis.

De ſcripto eius *Berith Iehova* adnexo eius *Sod Iehova*, cuius autor non ipſe, ſed potius *R. Mardochai ben R. Arje Loew* eſt, conferas *Wolf. Tom.* I. *pag.* 789. ubi idem liber ſub alio titulo, nempe *Mikveh Iiſchrael* recenſetur.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 43. ad *Wolf. num.* 556. *pag.* 352. *Herlanus*) Idem poſtea ſacris Chriſtianorum fidem dedit, et nomen Leo accepit, uti narrat *Gregentius pag.* 201. a.

Ibid. *lin.* 6. exſtat in biblioth. Vindobonenſi) quod negat b. *Fabricius Bibliothec. graec. Vol.* IX. *pag.* 15.

Pag. 47. ad *Wolf. num.* 603. *pag.* 370. 1. *Pferdae*) adde: anno aerae Iud. 452. C. 1692. fol.

Ibid. ad *Wolf. pag.* 401 *lin.* 7. a fine paginae ad verba: *quatuordecim ſectionibus*) ſcribe potius: quadraginta et duabus.

Ibid. *lin.* 3. a fine *pag. Cracou.* C. 1591. 8.) potius in 12mo.

Pag. 49. ad *Wolf, pag.* 415. *num.* 12. ad verba: *Lipſiae* 1656.) potius: 1683.

Pag. 54. ad *Wolf. pag.* 537. *num.* 897. *lin.* 6. *editio Sabionetenſis*) Idem *Wolfius* eundem librum *Tom.* III. *pag.* 401. *Venetiis* A. C. 1554. editum et perperam hanc editionem ad Sabionetam referri contendit. Interim tamen cel. *Io. Bernh. Deroſſius* in *Annalib. typograph. hebr. Sabionetenſis num.* XXXI. *pag.* 44. *edit. Erlang.* qui ipſe eandem poſſidet, teſtatur, nullam in ea anni et loci mentionem reperiri, ſiquidem una tantum inſcriptio auctoris libri ab eodem obſeruata eſt, qui anno 314. minoris Iudaeor. ſupputationis, C. 1554. operi huic colophonem impoſuiſſe dicitur. Ex quibus *Deroſſius* optime colligit, *Wolfium* annum, quo conſcriptus eſt hic liber cum eo quo typis impreſſus eſt permutaſſe atque ex mera coniectura ad Venetias retuliſſe. Idem *Deroſſius* nihil certi de loco impreſſionis eius definiri poſſe contendit. Hinc dubium manet, utrum *Venetiis* an *Sabionetae* tribuenda ſit haec editio, de qua re auctor tacet, qui nunc Venetiis nunc Sabionetae commoratus eſt.

Pag. 63. in medio adde: Ex loco *Ioſephi Antiquit. Iud. lib.* XV. *cap.* 14. *edit. Colon. cap.* 11. *edit. Hauercamp.* non euinci poſſe templum aliquod tertium Hieroſolymitanum, demonſtravit b. *Hirtius* in *Opuſculis noviſſimis argumenti hiſtorici, exeget. atque theolog.* (Witteb. 1783.(Exerc. 1. *pag.* 3. 24. ſimulque huic loco clariſſimum adfudit lucem.

Ibid. *lin.* 6. adde: Easdem cauſas ſilentii huius doctiſſime obſeruauit quoque *A. I. Rouſtan* in *epiſtolis* ſuis *pro veritate religionis chriſtianae conſcriptis Epiſt.* III. *p.* 254. *edit. Danou.* ſimulque liquido demonſtrauit, iſtud ſilentium auctoritati ſacrarum paginarum plane nullum adferre detrimentum.

Pag. 64. ad *Wolf. num.* 962. *pag.* 558. *lin.* 5. ad verba: *Sabionet. Iud.* 349. *C.* 1589. *cum acceſſionibus*) unde forte pro repetita operis editione hic liber non eſt habendus, quod etiam negauit cel. *Deroſſius* in *Annalib. typograph. Sabionetenſ. num.* XXVII. *pag.* 39. *edit. Erlang.*

Pag. 65. *Ioſeph Kimchi*) In fine adde ſequentia: Iampridem optarunt viri eruditi, ut paulo ſtudioſius conferrentur et deſcriberentur codices manuſcripti librorum

rum

Digitized by Google

rum huius Rabbini, ex quibus prae ceteris nominandi ſunt Perill. *Michaelis* in *Bibliotheca orientali et exegetica Part.* VI. *pag.* 235. et vir doctus in *Ephemeridibus Gothanis literariis* ad A. 1781. *pag.* 792. Codicem manuſcriptum commentarii eiusdem in Canticum Canticorum qui in bibliotheca Bodlejana Oxonii inter codices Mareſchalli latitat, iam obſeruatum a *Wolfio* noſtro *Tom.* III. *pag.* 424. vehementer commendauit cel. *Brunſius*, et optauit, ut totus imprimeretur vel ſaltem excerpta ex eodem conficerentur ad allegoricam Iudaeorum circa hunc librum interpretationis rationem accuratius pernoſcendam in *Repertorio literat. bibl. et orient. Part.* XII. *pag.* 283. Ibidem obſeruat idem Vir cel. mentionem factam eſſe in *Indice* impreſſo *Manuſcriptorum Bibliothecae Vaticanae, Rom. num.* LXXXIX. Expoſitionis in Prouerbia Salomonis literalis myſticae et philoſophicae a *R. Ioſeph. Kimchio* et *R. Iona ben R. Samuel* confectae, quorum prior commentatus ſit a capite I-XXI, 14. poſterior hunc Comment. ad finem perduxit, de quo ſimili ratione optat *Brunſius*, ut excerpta eius inlucem proferrentur.

Ad *pag.* 66. ad *Wolf. num.* 582. *pag.* 583. *lin.* 9. *Sabionet.* 319.) Obſeruarunt quoque hanc editionem praeter alios *Biſcionius* in *Bibliotheca graeca et hebr. Florentin. Tom.* II. *pag.* 196. *ſequ.* et cel. *Deroſſi* in *Annalibus typograph. hebr. Sabionetenſ. num.* VI. *pag.* 11. *ſequ.* Prior memorat, ordinem quartum huius editionis, quam tenet bibliotheca Medicaea ſerius publici iuris factum eſſe. Poſterior ſimul notauit Bartoloccii errorem, qui in Bibliotheca magna Rabbinica tantum duo poſteriores ordines Sabionetae excuſos fuiſſe affirmat, quippe qui priores certe ibidem impreſſos, cum totum opus imperante Gonzaga in domo *Foae* per *Adelkindum* in fronte cuiuslibet voluminis editum fuiſſe dicatur. *Schabbataeum* contra, qui hanc unam editionem pro duabus reputat, in exceſſu peccaviſſe, idem vir literatiſſimus obſeruat.

Ibid. ad finem paginae:) Alias duas editiones ſatis antiquas operis huius clariſſimi antea Bibliographis prorſus ignotas, unam quidem *Mantuanam* ſeu *Ferrarienſem* de anno C. 1476. quae complectitur priores duo ordines eiusdem, et *Plebiſacienſem*, quae quatuor continet ordines, obſeruauit et data opera deſcripſit idem *Deroſſius* tum in Tract. *de hebr. typographiae origine et primitiis pag.* 12. 14. 23. *edit. Erlang.* 15. 18. 29. ubi ſimul editionem Soncinenſem valde dubiae fidei eſſe docuit, tum in Comm. *de Typograph. hebr. Ferrarienſi pag.* 10. *ſequ. edit. Erlang.* 2. 11. *ſequ.* Praeter has editiones idem in ſuo inſtructiſſimo librorum adparatu poſidet editionem *Vlyſſiponenſem* de anno 1485. ſolius primi ordinis, et aliam omnium ordinum *Fanenſem* a. 1516. quod ipſe teſtatur in *Annalib. typograph. hebr. Sabionetenſis loc. cit. pag.* 12. *edit. Erlang. latin.*

Spem fecit quoque *Schroederus* in lucem edere translationem latinam *Schülchan Aruch* teſte *Maſſonio* in *Bibliotheca critica. Tom.* IV. *p.* 354. *ſeq.* quae num prodierit, me ignorare libenter fateor cum viro docto in *Ephemerid. Goettingenſ.* 1783. *pag.* 1283.

Pag.

Digitized by Google

Pag. 71. ad *Wolf. num.* 1067. 1. *lin.* 5. *Sabionet.* 1556.) quae editio plane non exiſtit teſte *Deroſſio Annalib. Typographiae Sabionet. num.* XV. *pag.* 25. qui inde *Wolfium* accuſat, quod ex una editione duplicem confinxerit, cum potius haec poſterior ad annum aerae Iud. 316. ſit referenda.

Num. 2. *Scheeioth utſchubhoth.* Sabionet. 316. Veretur *Deroſſius*, quod cum libro מְפָרְשִׁים hanc editionem confuderit Schabtai, ex cuius narratione *Wolfius* hoc in loco hauſit, in *Annalib. typograph. Sabionet. num.* XVI. *pag.* 25. 26.

Pag. 73. ad *Wolf. pag.* 630. *num.* 2. *Sabionetae Iud.* 311.) Pluribus editionem hanc, quam priorem librum hebraicum *Sabionetae* impreſſum eſſe perhibet, deſcripſit *Deroſſius* in *Annalibus typographiae hebr. Sabionetenſis num.* 1. *pag.* 1. *ſequ. verſ. latinae.* In praefatione iſtius narratur, codicem manuſcriptum huius operis ſuppeditatum eſſe ad eandem conficiendam ex bibliotheca *R. Aaronis Chaviu* Piſaurenſis. Eandem laudat *Deroſſius*, quod non prima tantum ſit, ſed etiam incorrupta et originalis, unde miratur, Iudaeos Sabionetenſes a libro religionem et principes iſtius aevi maledictis laceſſente typographiae ſuae cepiſſe primordia. Nomen Ieſu in loco quodam adducto ex *fol.* 110. non auſus eſt exprimere editor, relicto tamen ſpatio, ut lector illud vel ſubaudire vel calamo adiicere queat, quo loco et omnibus aliis, in quibus Nozrim ſeu Chriſtianorum facta eſt mentio, Veneta et aliae poſteriores editiones prorſus carent. Caeterum haec editio in principio libri regnante Veſpaſiano in domo Tobiae Foae A. M. 5311. (unde perperam *Io. Henr. Maius* in *vita Abarbanelis praeconi ſalutis* adnexa *pag.* 14. hanc editionem ad a. 1513. refert) ſub initium menſis Siuan opera ſocietatis typis excuſa dicitur et abſoluta die hebdomadis XXV. Abh anno Iud. aerae 311. In fine huius editionis reperiuntur duo poemata ebraica, quorum alterum R. Aſariam de Rubeis, alterum vero editorem huius editionis *Iacobum ben Neſtali Haccohen Gazolenſem* auctorem habet. Extat exemplar rariſſimae huius editionis, quam rariorem eſſe editionibus Pentateuchi de annis 1579. 1584. 1604. quas *Clement. Bibliothec. curieuſ. des livres rares. Tom.* I. *pag.* 7. libris rarioribus adnumerauit, in bibliotheca Laurentiana, quod memorat *Biſcionius* in *Bibliotheca graeca et hebr. Florentin. Tom.* II. *pag.* 13. *ſeq.*

Pag. 80. ad *Wolf. Tom.* I. *num.* 1206. *pag.* 660. *Sabionetae*) quam editionem quoque memorant *Deroſſius Annal. typogr. Sabionetenſis. pag.* 7. et *Biſcionius loc. cit. Tom.* II. *pag.* 446. Titulus eius rabbinico charactere exaratus hic eſt: פֵּירוּשׁ מְגִלַּת רוּת מְגַלֶּה סוֹד הַגְּאוּלָּה h. e. *Commentarius in librum Ruth, revelans myſterium liberationis.*

Pag. 80. lin. ult. ad verba: *edit. Hufnagel.*) qui tamen in *Annalib. typograph. hebr. Sabionet.* obſeruat, hanc editionem vel plane non exiſtere vel procul dubio ad annum 1509. referendam eſſe.

Pag. 81. in medio *pag.* 673. apud *Wolf.* ad verba (ספר גלגולים ראשון) An huius operis ab auctore Anonymo in ſcripto minori Anglici idiomatis: *two hundred queries* (Lond. 1684. 12.) promiſſa verſio latina vere prodierit necne,

Digitized by Google

me neſcire cum viro docto in *Ephemeridibus Goettingenſ. literar.* 1783. *pag.* 1283. fateor.

Pag. 82. ad *Wolf. pag.* 687. *num.* 2. *lin.* 4. *Sabionetae*) quam editionem quoque memorant *Biſcionius* et *Deroſſius* in *Annalib. typograph. hebr. Sabionet. num.* III. *pag.* 7. 8. Prior commemorat duo editionis huius exemplaria bibliothecae Laurentianae, poſterior autem ingenue notavit errorem *Plantauitii*, qui in *Bibliothec. rabbin. pag.* 571. eandem male refert ad annum 1550. ſimulque eam, quam *Bartoloccius* Sabionetae 1590. impreſſam eſſe pronunciat, pro ſpuria declaravit. Anſam huic errori forte praebuit permutatio cum altera editione anni 1552. quam charactere quadrato foras ediderat Foa, et quae in fine operis die 26. menſis Marcheſuan anni 1553. finita dicitur.

Pag. 84. ad *Wolf. pag.* 701. *Sabionetae* 327. C. 1567. 4.) quae editio abſoluta eſt in domo Conti ſub initium menſis Illul anni memorati, quod ad calcem refertur. Comprehendit haec editio folia 38. et character eius eſt quadratus. Haec obſeruauit cel. *Deroſſius* in *Annalib. typograph. hebr. Sabionetenſ. num.* XXVI. *pag.* 38. *ſequ. verſ. latinae.*

Pag. 85. ad *Wolf. num.* 1336. *pag.* 722. Scriptoribus hic a *Wolfio* memoratis de hoc falſo Iudaeorum Meſſia addantur *Io. Seldenus de Diis Syris. Syntagm.* II. *Cap.* VI. *pag.* 301. *Baſnagius* in *Hiſtoire des Iuifs. Tom.* VII. *pag.* 342. *ſequ. Sam. Baſnagius* in *Annalibus politico-eccleſiaſtic. Tom.* II. *pag.* 76. *ſequ.* Vid. quoque *Wolfium* infra *Tom.* I. *pag.* 955. *num.* 1801.

Pag. 88. ad *Wolf. num.* 1430. *pag.* 764. *lin.* 6. a fine et III. *pag.* 686. *Sabionetae*) Teſte *Deroſſio* in *Annalib. typogr. hebr. Sabionetenſ. pag.* 43. *num.* XXX. haec editio charactere quadrato exarata comprehendit folia 263. non 260. uti perhibet *Wolfius Tom.* III. et in fine epigraphes praefationem excipientis a Conti opera minimi ex typographis Iſraelis Ziſroni Gaſtallenſis, incolae Gazolenſis curata dicitur. Refert eandem *Deroſſius* ad annum 1567. quo reſtauratio typographiae Sabionetenſis facta eſt vel ſubſequentem. De editione Ferrarienſi linea praecedenti a *Wolfio* memorata conferas *Deroſſium Comm. de typographia hebr. Ferrarienſi pag.* 32. et *edit. Erlangenſ. pag.* 36.

Ibid. ad *Wolf. pag.* 772. *lin.* 4. a fine paginae.) Errare videtur in hoc aſſerto una cum *Hinkelmanno Wolfius* noſter, cum in titulo huius libri auctor eius tantum per literas ס"ע indicatur, et lectores remittuntur in eodem ad ea, quae *R. Ieſchaia Halevi Horwitz* in peculiari epiſtola ex Palaeſtina ad *R. Abraham ben Dior* miſſa de auctore huius ſcripti memorauit, ex quo fonte hic error *Hinkelmanni* et *Wolfii* derivandus eſt iudice viro docto in *Ephemerid. Goettingenſ. literar.* 1783. *Scid.* 128. *pag.* 1283.

Pag. 92. ad *Wolf. num.* 1517. 2. *Sabionetae*) impreſſ. per *Cornel. Adelkind in domo Foae.* Conſtat haec editio 196. foliis et noſtris temporibus eſt rariſſima teſte *Deroſſio Annal. typogr. hebr. Sabionet. num.* XII. *pag.* 16.

Ibid.

Ibid. ad *Wolf. pag.* 808. *num.* 4. Editionibus a *Wolfio* memoratis addatur *Ieſnitienſis* de anno aerae Iud. 482. C. 1722.

Pag. 94. ad *Wolf. pag.* 827. *lin.* 7. ad verba: *R. Iſaac* (שטיין) Optime nomen huius Rabbini cum *Wolfio* exprimendum eſt per *Iſaac Stein* non *Satin*, qua ratione iſtud expreſſit auctor *catalogi codicum bibliothecae Bodlejanae*, neque per *Sciatian*, uti expreſſit *Bartoloccius*, iudice cel. *Brunſio* in *Repertorio literaturae biblicae et oriental. Part.* XII. *pag.* 252.

Pag. 97. ad *Wolf. pag.* 838. poſt medium paginae: *Sabionet.* — C. 1559.) Veretur tamen *Deroſſius* in *Annalibus typograph. hebr. Sabionetenſ. num.* XXIV. *pag. m.* 37. *edit. Erlang.* ne editio haec cum illa ipſa, quae hoc anno *Rivae Tridentum* teſte *Bartoloccio* prodiit, confundatur. Plura idem ibidem de editionibus tractatuum miſchnicorum obſeruavit.

Pag. 98. ad *Wolf. pag.* 843. *lin.* 6.) Editio *Witteriana* huius tractatus tantum comprehendit expoſitionem decem priorum huius tractatus capitum.

Pag. 99. ad *Wolf. pag.* 847. *Lib.* XIV. *cap.* 1.) Translationem quoque latinam huius capitis *Henricus Houtynius* appendicis loco adiecit verſioni ſuae latinae tractatus *Roſch haſchanah*, quae prodiit Amſtelodami 1695. 4.

Pag. 101. ad *Wolf. pag.* 857. *num.* 4. *Sabionet.* C. 1553.) Editionem hanc praeter alios memorant et data opera recenſent *Biſcionius* in *Bibliotheca graeca et hebr. Florent. Tom.* II. *pag.* 383. et cel. *Deroſſius* in *Annalib. typograph. Sabionetenſ. num.* IV. *pag.* 8. 10. Poſterior eandem hodie rariſſimam et locupletiſſimam eſſe cenſet, quippe quam *Buxtorfius* in adornanda huius operis verſione normae inſtar ſecutus ſit, quod in praefatione ipſe teſtatur *Buxtorfius*. Simili ratione obſeruat in ſuo exemplari non deeſſe in tergo folii 146. verſiculos perpaucos, ſicut in *Buxtorfii* exemplari defuerint, unde coniicit, aut locum huius lacunae falſo indicari a *Buxtorfio*, aut folium iſtud in quibusdam exemplaribus prelo denuo fuiſſe ſubiectum. Curata eſt haec editio Veſpaſiano Gonzaga ad gubernacula reipublicae Sabionetenſis ſedente, initio menſis Schebat a. 313. in domo ſenis praeſulis *Tobiae Foae*, per *Cornel. Adelkind* e tribu Leui, qui typographus clariſſimi nominis permultos libros hebraicos Venetiis imprimi curavit, quod in fronte libri memoratur. Folium tituli inverſum continet perbreve poema *R. Raphaelis Ioſephi Treues Buxtorfii* verſioni praefixum. Literae textus ſunt ebraicae, commentariorum rabbinicae, totaque haec editio continet folia 174. Caeterum ſequitur haec editio antiquiſſimam editionem huius operis a *Wolfio pag.* 856. notatam, quae absque anni locique charactere quadrato eoque rudi prodiit.

Pag. 103. ad *Wolf. pag.* 890. *num.* 2. *lin.* 3. *Furthi* 1701. 8.) Nota loci huius in titulo plane non extat. Forte *Wolfius* hoc tantum ex eo collegit, quod affirmatur in titulo, prodiiſſe hanc editionem ex officina *R. Modelii* Onoldini, in qua etiam אשל אברהם impreſſum eſſe conſtat. Mirandum eſt, quod ita concludat *Wolfius*, hunc librum quoque prodiiſſe *Fürthi*,

Digitized by Google

thi, cum *Modelius* dictus pluribus in locis officinas typographicas habere potuerit, in quibus libri ederentur, quod notavit vir doctus in *Ephemerid. Goettingenſ. literar.* 1783. *Scid.* 128. *pag.* 1284. qui etiam in ſuo exemplari tempus anni Iud. 461. C. 1701. ſe non reperiſſe teſtatur. Vniuerſum hoc ſcriptum ſeptem ſectionibus conſtat, quarum ſexta et ſeptima continent compendium libri *Pardes Rimmonim*.

Pag. 107. ad *Wolf. pag.* 934. *num.* 7. *lin.* 4. *In praefat. — Pragae excuſus*) quod in nonnullis exemplaribus in titulo legitur, teſte viro docto in *Ephemerid. Goettingenſ. literar. loc. citato.*

Pag. 111. *lin.* 7. a fine paginae: *refertiſſimum.*) Vnus ex Iudaeis *R Aſarjas* in *Meor Enajim cap.* L. iis acceſſit, qui τὸ Vrim et Thumim aiunt fuiſſe lapides pectoralis, praeter quem *Buxtorfius* neminem Interpretum Iudaeorum ſe reperiſſe teſtatur, qui hanc interpretationem diſerte ſit amplexus, quae tamen vulgo a Chriſtianis recipi coepit. Haec obſeruauit *Io. Henric. Maius* in diſſert. de *imagine veritatis fatidica et iuridica*, *ſive Vrim et Thumim Hebraeorum* (Giſſae 1696.) §. XIII. *pag.* 22.

Pag. 118. ad *Wolf. num.* 1767. *pag.* 999. *R. Levi Hirſch*) In utroque libro huius doctoris Iudaici vocatur iſte non *Hirſch*, ſed tantum *Zebhi*, cum *Hirſch* mera ſit translatio vocis צבי, cuius cognominis rationem forte ſuppeditat locus biblicus Ieremiae III, 19.

Ibid. *lin.* 5. a fine numeri ad verba: Ante praefationem legitur *Index Auctorum*), Aliter ſe rem habere teſtatur vir doctus in *Ephemeridibus Goettingenſ. literariis.* 1783. *Scid.* 128. *pag.* 1284. in cuius exemplari excerpta ex *Sohar* et Cabbala iudaica ſequuntur.

Pag. 120. ad *Wolf. num.* 1927. *lin.* 3. *quaeſtiones et reſponſ.*) adde: in *Choſchen Miſchpath.*

Pag. 122. ad *Wolf. pag.* 1064. *lin.* 6. Sabionet. 317. C. 1557. 4.) quae editio 124. foliis conſtat et publici iuris facta eſt a Tobia Foa obſeruante *Deroſſio* in *Annalibus typographiae hebr. Sabionetenſis num.* XIX. *pag.* 32. *ſequ.* ubi et alia quaedam de potioribus ſex antiquiſſimis huius operis editionibus memorauit, quae omnes atque ſingulae in Bibliotheca eiusdem Viri inſtructiſſima aſſeruantur.

Digitized by Google